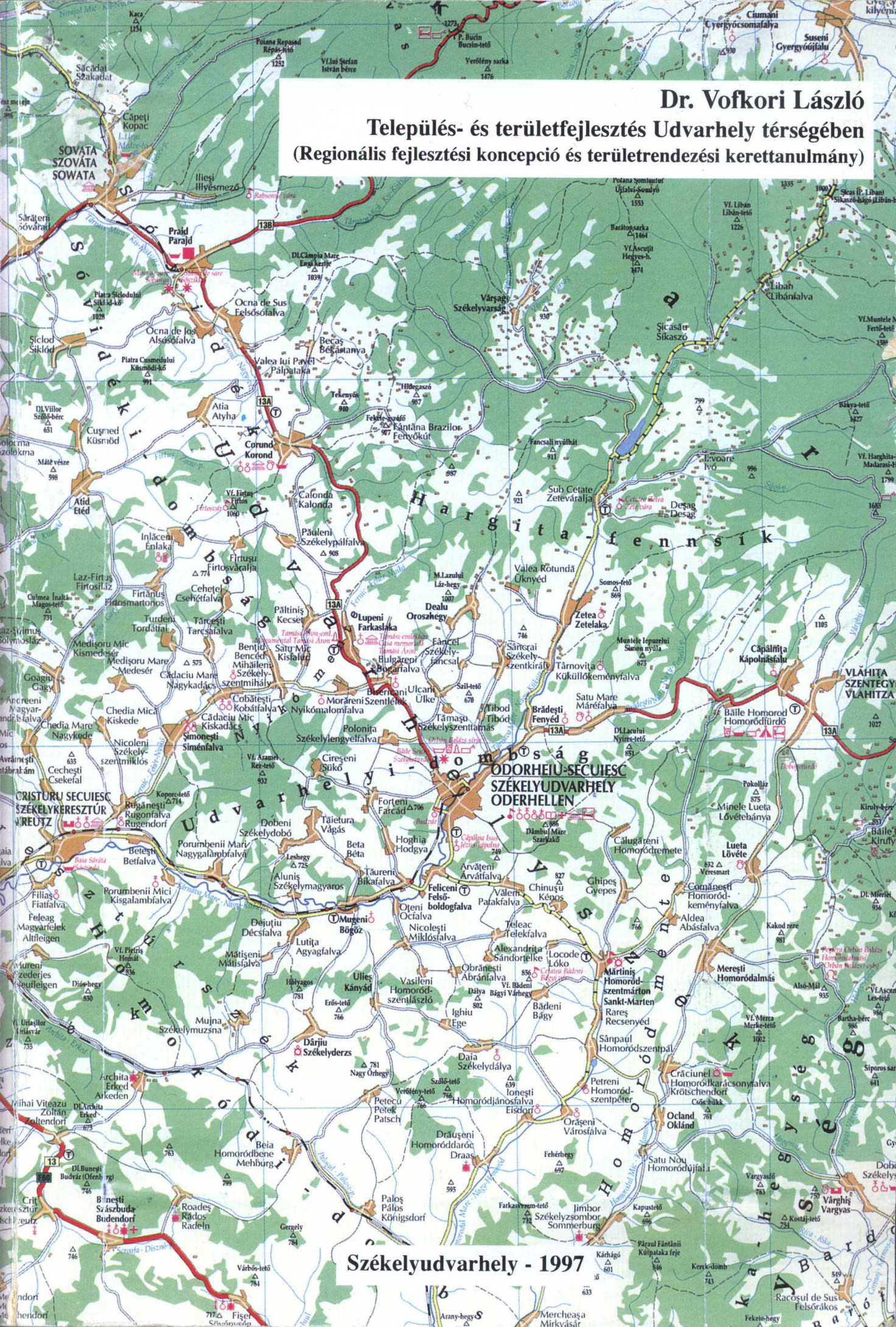


**Dr. Vofkori László**  
**Település- és területfejlesztés Udvarhely térségében**  
**(Regionális fejlesztési koncepció és területrendezési kerettanulmány)**



**Székelyudvarhely - 1997**

**Dr. Vofkori László**

**Település- és területfejlesztés Udvarhely  
társágében**  
(Regionális fejlesztési koncepció és területrendezési kerettanulmány)  
1997

---

**Székelyudvarhely - 1997**

Készült  
Székelyudvarhely Megyei Jogú Város Önkormányzata és Polgármesteri Hivatala  
megbízásából, a CIVITAS ALAPÍTVÁNY közreműködésével, az ILLYÉS  
KÖZALAPÍTVÁNY Önkormányzati Alkuratóriumának anyagi támogatásával

A tanulmánykötet szerzője:  
Dr. Vofkori László tanár

A dokumentációs munkában közreműködtek:

Ferenczy Ferenc  
Kiss Zoltán  
Orbán Árpád

Számítógépes térképszerkesztés:  
Ifj. Vofkori László

© Dr. Vofkori László - 1997

# Település- és területfejlesztés Udvarhely térségében

(Regionális fejlesztési koncepció és területrendezési kerettanulmány)

1997

## TARTALOM

### ELSŐ RÉSZ

#### TARTALOM

<b>Előszó</b> (Szász Jenő polgármester)	3
A fejlesztési koncepció és a rendezési kerettanulmány általános adatai	4
A kerettanulmányban használt jelek és azok értelmezése	5
A kerettanulmány rövid kivonata	6
<b>I. Bevezető alap gondolatok</b>	9
1. Célok és feladatok. A témakör megközelítése	10
2. Alapfogalmak és azok értelmezése. Meghatározások	13
3. Kutatási előzmények	15
<b>II. Az Udvarhelyi régió természet- és társadalomföldrajzi állapotvizsgálata (1992-1996)</b>	18
1. A tervezési (térségfejlesztési) terület elhatárolása. Udvarhely térségének (régió) alapadatai és helye Hargita megyében	18
2. Az Udvarhelyi régió természeti képe és adottságainak értékelése	26
a. Az Udvarhelyi régió természeti képe	26
b. Az Udvarhelyi régió tájalakító tényezőinek együttes értékelése. Környezeti hatásvizsgálat. Tájértékelés és környezetminősítés	33
3. Az Udvarhelyi régió társadalomföldrajzi vizsgálata. A településhálózat helyzetképe Székelyudvarhely körzetében (1992-1996)	38
a. Hargita megye általános adatai és gazdasági társadalmi jellemzése	38
b. Az Udvarhelyi régió népességföldrajza	40
c. A településhálózat nagyságrendje és térségi fejlődés természete az Udvarhelyi térségben. A falusi térség állapota	66
d. A mezőgazdaság helyzetképe	95
e. Az ipargazdaság térszerkezete a régióban	102
f. A tercier ágazat (szolgáltatások) helyzetképe	107
g. Az infrastruktúra állapota és a lakossági életkörülmények az Udvarhelyi régióban	113
h. A humán infrastruktúra helyzete a régióban	126
i. Privatizáció és a reprivatizáció regionális szinten	138
j. A környezetgazdálkodás mikro-szinten. A környezetszennyezés adataiból. A táj terhelése az Udvarhelyi régióban	139
k. Tájszervezés mai állapota	144
l. Székelyudvarhely szerepe az Udvarhelyi régióban. Székelyudvarhely vonzáskörzete	145

## MÁSODIK RÉSZ

<b>I. A település- és területfejlesztés lehetőségei az Udvarhelyi régióban</b>	148
<b>1. Főbb trendek a hazai társadalmi-gazdasági életben és az Udvarhelyi régióban</b>	148
<b>2. Meditáció az Udvarhelyi régió társadalmi-gazdasági felzárkózásáról</b>	151
a. Általános ajánlások-javaslatok. Konkrét javaslatok	151
b. Hogyan szervezzék meg munkájukat az önkormányzatok?	159
c. Az együttműködés szintjei az Udvarhelyi régióban	159
<b>II. A régiófejlesztési stratégia vázlata (1997-2006) és jövőkép</b>	160
<b>1. A régiófejlesztés folyamata az Udvarhelyi régióban. A tematikus tervezés részfeladatai</b>	163
a. A falusi térség népességmegtartó erejének fokozása. Az agrárszféra keretterve	166
b. Az aprófalvak gazdasági elmaradottságának felszámolási módozatairól	167
c. A piacgazdaság, társadalmi-gazdasági struktúraváltás irányai Udvarhely körzetében.	
Prioritások az ágazati fejlesztésben	167
d. A tőkebefektetések aktivizálása, telephelyválasztás, a versenyképesség távlatai a régióban	167
e. Az Udvarhelyi régió terület- és településfejlesztési támogatásainak pénzeszközeiről	168
f. A munkanélküliség kezelése regionális szinten	169
g. A helyi önkormányzatok szerepe a stratégiai menedzsment kibontakoztatásában.	
Miben segít az önkormányzati menedzsment?	170
h. Az épített környezet állagmegőrzése és fejlesztése. Tájvédelem, tájépítészeti feladatok, tájrendezés az Udvarhelyi régióban	171
i. Az Udvarhelyi régió befektetési és vállalkozási lehetőségei	172
j. A turizmus fejlesztése az Udvarhelyi régióban. Turizmusstratégia (1997-2006)	173
k. A lakossági infrastruktúra korszerűsítése	186
1. Intézményfejlesztés, információs hálózatok kiépítése az Udvarhelyi régióban	187
<b>2. További kimunkálásra javasolt célprogramok, témák és tervfajták (tanulmánytervek, projektek)</b>	210
<b>III. Kitekintés</b>	215
<b>IRODALOM</b>	222
<b>Melléklet</b>	228
<b>Táblázatok jegyzéke</b>	232
<b>Ábrajegyzék</b>	233

## Előszó

**Tisztelt Olvasó!**  
**Kedves Barátunk!**

A közvetlenebb hangú megszólításért megértését kérem. Használatakor ugyanis az a gondolat vezérelt, hogy amikor Ön ezt a könyvet a kezébe veszi, elkezd érdeklődni térségünk felől, így megvillan bennünk az a remény, hogy régióink érdekében tenni szeretne valamit. Ez a közeledés a közelebbi kapcsolatot, vagyis a barátságot is feltételezi.

Tudjuk, hogy ez a tanulmány még sok helyen kiigazításra szorul, hogy még sok adat szükséges az esetleges hiányosságok pótlására, mégis úgy gondoljuk, hogy ez az alaptanulmány szerves és kiinduló része mindannak, amiben szeretnénk részt vállalni. Ez tulajdonképpen a **régiófejlesztést** jelenti.

Székelyudvarhely vállalja a múltbelihez hasonlóan ezután is a 3 város és 126 település (21 községbe szerveződve) régióközpontjának szerepét, de ennek érdekében a vidék többi önkormányzatának az aktív bekapcsolódására is szükség van. A Udvarhelyi régió gazdasági-társadalmi fejlődését az egész területen csakis egységes, integrált és összetett folyamatok révén lehet biztosítani.

A kerettanulmány gyakorlatba ültetése mindannyiunk számára nagy kihívást jelent, a lényeg viszont az, hogy elkezdjük, van alapelképzelésünk, amelyen lehet és kell is dolgozni, javítani. Őszintén számítunk Önre, hogy észrevételeivel, meglátásaival térségünk dinamikusabb fejlődését segíti. Szeretnénk, ha törekvéseink az életminőség javulását szolgálnák.

Szeretettel ajánlom ezt a munkát.

Tisztelettel,

**Szász Jenő**  
Székelyudvarhely Megyei Jogú Város  
polgármestere

## **Település- és területfejlesztés Udvarhely térségében** (Regionális fejlesztési koncepció és területrendezési kerettanulmány) 1997

### **A fejlesztési koncepció és a rendezési kerettanulmány általános adatai**

**(1) A tervezési célterület nagysága:** Székelyudvarhely, Székelykeresztúr és Szentegyháza városok és 21 község (124 faluval) területe. Ezt a tervezési területet összefoglaló néven **Udvarhelyi térség** vagy **régió** néven írjuk le. A terület nagysága 2253 km<sup>2</sup> (Hargita megyei Statisztikai Hivatal adatai szerint 2124 km<sup>2</sup> - 1995-ben), ahol 1992-ben összesen 126.594 lakos élt. (régiónkat nem nevezük Udvarhelyszéknek, mert a történeti Udvarhelyszék területéből hiányzik a Maros megyéhez és Kovászna megyéhez (Erdővidékhez) csatolt közel két tucat település. Tehát az Udvarhelyi régió területe sokkal kisebb, mint a történeti Udvarhelyszék területe.

**(2) A tervezési körzetre (Udvarhelyi régió, térség) vonatkozó főbb általános építészeti és településrendezési szabályozások és intézkedések:**

525. sz. Kormányhatározat az Általános Urbanisztikai Szabályzat jóváhagyásáról (az 50/1992. számú törvény előírásai alapján); A 137/1995. évi törvény a környezetvédelemről. A 107/1996 törvény a vizekről; A 42/1992 törvény az erdőállományról; A 84/1996 törvény a földalap javításáról; A 634/1994. Kormányhatározat a turisztikai engedélyek ügyében.

A kerettanulmány elkészítésénél a korábban jóváhagyott **területrendezési és építészeti tervek** felülvizsgálatából indultunk ki, figyelembe véve a legújabb törvényeket, rendelkezéseket és szabályozásokat e témakörben. Adatok lezárva: 1997. március 31-én.

**(3) A kerettanulmány részei.** A két főrész (első és második rész) keretében az alábbi szerkezet nyomozható: **(a) a vizsgálati koncepció szöveges munkarésze** (általános természet- és gazdaságföldrajzi jellemzés; a települések állapotrajza, tájfeltárás adatai, gazdaságtörténeti háttér; a községek jelenlegi területhasznosítása; a vonalas és a hálózati infrastruktúra állapota), **(b) a terület- és településfejlesztés térképi munkarésze** (számítógépen készült térképvázlatok egészítik ki az állapotrajzot) **(c) információs adattár** (főleg lakossági- és népességstatisztikai adatok, a térinformatikai rendszer egyes adattárai) **(d) célprogram-javaslatok** felsorakoztatása (a második rész operatív célterveinek listája).

**(4) A kerettanulmányban** hivatkozunk több olyan **EU-konform nyilatkozatra, memorandumra és ajánlásra**, melyek még az olyan kistérség esetében is megszívlelendők, mint az Udvarhelyi régió. Az Európai Unió már most sejteti, hogy az ezredforduló modern fejlődési szakaszában **a verseny játékszabályai szigorodnak**, és félő, hogy aki nem ismeri eléggé a szabályokat, az a régió vagy éppen kistérség alulmarad a küzdelemben. Ilyen értelemben látható, hogy pl. az **EU PHARE programjainak** lényege, hogy támogatást nyújtson a későbbben csatlakozó országoknak a nagy- és kistérségi fejlődési ütemkülönbségek csökkentésére. A PHARE az Európai Unió gazdasági segélyprogramja eljutott országunkba is és a társadalmi-gazdasági reformfolyamatokat igyekszik támogatni. Fő célkitűzése a szabad vállalkozáson alapuló piacgazdaság kiépítése, a civilisztika megerősítése. Az Európai Unió ma már egységes álláspontot képvisel a **területpolitika** jelentőségét illetően. A programok azt sugallják, hogy nagy szerep hárul a helyi kezdeményezésekre, a lokális együttműködésekre, a partnerkapcsolatok pedig a magánszférát célozzák meg.

## A kerettanulmányban használt jelek és azok értelmezése

<b>Jelek</b>	<b>Értelmezés</b>
❖	helyzetelemzés, tényfeltárás
○	összegezés
	következtetések
☉	javaslatok - ajánlások
✦	tervfajták, tervtipológia
✍	kidolgozandó, leírandó, megoldandó koncepció
☞	lásd még (más kapcsolódások, szakágak felé)
↔	kapcsolatrendszer kidolgozása más szakirányok, ágazatok felé
📖	hivatkozott irodalom



## A kerettanulmány rövid kivonata

A regionális fejlesztési koncepció és rendezési kerettanulmány két részre tagolódik.

Az **ELSŐ RÉSZ** - ben a szerző a bevezető alap gondolatok mellett felvázolja a témakör céljait, alapfogalmait és azok értelmezését, majd az elvi módszertani alapvetések keretében a **régiófejlesztési stratégia megalkotásának** szükségességét hangsúlyozza.

Jelen kerettanulmány alapvető célja: az **Udvarhelyi régió átfogó fejlesztési koncepciójának felvázolása**, a három város (Székelyudvarhely, Székelykeresztúr és Szentegyháza) és 21 község általános és átfogó térségfejlesztési programjának elkészítése, keretterveinek címszerű körülhatárolása. Tulajdonképpen Székelyudvarhely régióközpont környéki falusi térség (az egykori Udvarhely megye) átfogó térgazdasági, népesség- és társadalomföldrajzi vizsgálatára térünk ki, főleg az 1992-1996-os keresztmetszetben. Kitérünk továbbá az **Udvarhelyi régió, térség természetföldrajzi állapotvizsgálatára** (a régió általános adatai, kistájak és azok természeti képe, a tájalakító tényezők együttes értékelése, környezeti hatásvizsgálat, tájértékelés és környezetminősítés), majd a legterjedelmesebb rész az Udvarhelyi régió társadalomvizsgálatát célozza meg, ahol a vizsgált térség alapadatai (népesség, településhálózat, falusi térség, mezőgazdaság, ipargazdaság, a terciér ágazat, infrastruktúra állapota, a privatizáció, környezetgazdálkodás) található. Ebben a fejezetben a régió mai állapotát mutatjuk be részletes helyzetértékeléssel, bő statisztikai és térképészeti adattár kíséretében. Mindez megalapozza következtetéseinket és előkészíti a javaslatot az egyes távlati céltanulmányok és -tervek elkészítésére.

A **kerettanulmány készítője vallja**, hogy a terület- és településfejlesztéssel kapcsolatos egy-egy **résztényező vizsgálata** csak akkor lesz sikeres, ha pontosan ismerjük ezen résztényezők helyét és kapcsolódási körét a **rendszeren belül**. Ezért az **interdiszciplináris szemléletmód** érvényesítése indokolt. Nem elég a **településhálózat jövőjét megtervezni**, szükséges az oda vezető út(ak) és az előnyös változásokat elősegítő gazdasági ösztönző rendszer megtervezése is. Mindezt a helyi közösségek széles körű konzultálásával, a mindenkor csoportértékek figyelembevételével és felhasználásával kell megtervezni. Enélkül kudarcba fulladhatnak a legjobb fejlesztési szándékok is, vagy azok egy része. Minden terv annyit ér, amennyit **megvalósítanak** belőle. A nagyobb távlatokra (5-15 évre) néhány **alternatívát** érdemes kidolgozni, ezáltal a jövőbeni változásokhoz könnyebb lesz alkalmazkodni. Lehet, hogy az **alkotás jellegű koncepció** nem talál azonnali meghallgatásra: sok minden utópisztikusnak tűnik, de benne van/lesz a jövő. Nem (csak) utópisztikus, megálmodott elképzelések sorakoznak az Udvarhelyi térség jövőjéről, hanem mindazon alapvető adottságok és energiák kerülnek terítékre, melyek ismeretében megrajzolható a vidék fő fejlődési iránya, tendenciája. Nem elég a követelmények listáját összeállítani és a gazdasági-pénzügyi szakemberek asztalára helyezni. Ennél sokkal többre van szükség: **a tervezői intuíciót az ötletgazdának naprakészen kell mozgósítani**. Ha egy terv átfogó, akkor az kiegészíthető, fejleszhető, aktualizálható és lehetőséget nyújt a lépcsőzetes megvalósításhoz. A terv és a valóság kapcsolatát az jellemzi, hogy helyesen jelöljük-e meg az elérendő jövőkép és a fejlesztés jelenlegi rendszere közötti összefüggéseket.

A **MÁSODIK RÉSZ**-ben a terület- és településfejlesztés lehetőségeire térünk ki. Tulajdonképpen egy **fejlesztési stratégia** főbb pontjait vetítjük ki az 1997-2006-os időszakra. A stratégia-alkotás elméleti kérdéseit egyetlen önkormányzat sem kerülheti ki. A felvázolt javaslatok legtöbb esetben címszerűek, továbbgondolásuk, részletezésük a továbbiakban indokolt. A **régió jövőképe** keretében az Udvarhelyi térség jövőbeni fejlődési lehetőségeit próbáljuk felvázolni - de nem kimerítően, hanem a mai trendek ismeretében tesszük - néhány

fejlesztési programtervezet és célprogram kíséretében. A tematikus tervezésből az önkormányzatokra és a kistérségekre háruló feladatok sokasága kerül terítékre, még akkor is, ha néhányuk kivitelezésére évtizedekre lesz majd szükség. Az általános ajánlások mellett az EU-konform programok elérése és igénybevétele is van lehetőség, éppen az új regionális politika kapcsán, amely a régiók közötti különbségek mérséklését célozza. Ezen ún. „strukturális alapok” (pl. Regionális Fejlesztési Alap) felhasználásával az Udvarhelyi régió előrelépése biztosított lenne. A teljesség igénye nélkül kitérünk a falusi térség népességmegtartó erejének értékelésére, az agrárszféra kerettervére, az aprófalvak gazdasági elmaradottságának felszámolási módozataira, a munkanélküliség kezelésére, az önkormányzatok szerepére, a turizmus fejlesztési lehetőségeire, a lakossági infrastruktúra korszerűsítési folyamataira. Mivel regionális fejlesztési koncepcióról és rendezési kerettanulmányról van szó lehetetlen valamennyi, a térséget érintő kérdéskör alapos kibontása. Ez a feladat az önkormányzatokra és a kistérségekre hárul.

Hazánkban elfogadott új törvények újabb lépéseket jelölnek ki a **területi politika** társadalmi rangjának emelése terén. A terület- és településfejlesztés regionális szereplői a településpolitikai gyakorlat megújításának kulcsfontosságú intézményeivé alakulhatnak át (gondolunk egy Hargita megyei terület- és településfejlesztési ügynökség létrehozására). Mindezekhez a **kistérségi fejlesztési stratégiák kidolgozására** van szükség, ahol a térségi és településközi együttműködő szervek **együttesen tudják**, hogy mit akarnak megvalósítani. Ennek elsődleges eszköze a **pályázat**.

A kerettanulmány éppen az **önerős területi fejlesztés** lehetőségeinek bemutatásával próbálja segíteni az Udvarhelyi régió önkormányzatait a fenti témakörben felmerülő elméleti és gyakorlati jellegű feladatok számbavételével és megoldási módozatok felemlítésével. Az Udvarhelyi térség **fejlődése lehetséges irányainak** felvázolása kapcsán kissé részletesebben térünk ki néhány fejlesztési programtervezetre, mint a **humán erőforrás-fejlesztés, turisztikai fejlesztés, térinformatikai kiépítés** vagy éppen az **önkormányzati menedzsment fontossága**.

A bemutatásra kerülő szakértői munka áttekintő jellegű **település- és területfejlesztési kerettanulmány és egyben térinformatikai próbálkozás és szintézis** Székelyudvarhely környéki régió mai valóságáról, társadalmi-gazdasági helyzetéről, és a vonalas és hálózati infrastruktúra állapotáról, a fejlesztési lehetőségekről, a vállalkozói szféra kibontakoztatásának lehetséges módozatairól, a városi és községi önkormányzatok stratégiai menedzsmentjéről. Egyfajta **bevezetés a térség menedzsmentbe, rekonstrukciós program-tervezet felvázolásával**. Mindez az Udvarhelyi térség gazdasági-társadalmi revitalizációja, **az átfogó terület- és településfejlesztési terv végrehajtása** útján valósulhat meg.

**E tanulmánykötet tematikailag körülhatárolt:** az érvényben levő hazai, a terület- és településrendezéssel kapcsolatos törvények és szabályozások, az új környezetvédelmi törvény és más állami és megyei szabályozások ismeretében vetíti ki a megoldandó kérdéseket. Feltehetően lesznek kisebb átfedések más kerettanulmányok felé, de mindez egy tágabb összefüggésrendszerben közös nevezőre hozható. Az állapotfelvétel adatai újak (1992-1996 év közöttiek), az összeállított adattár (főleg táblázatok) a céltervek elkészítéséhez alkalmazkodik.

**A vizsgálatok mélységét tekintve** a rendelkezésre álló Hargita megyei társadalomstatisztikai adatok birtokában városi és községi bontásban **áttekintő és kevésbé részletező** adatsorokat mutatunk be. A feldolgozás alapvető **módszere: a leírás, történeti-földrajzi feltárás, kartográfiai bemutatás, értékelés, összehasonlító elemzés, trendvizsgálat, szcenárium-felvázolás, térinformatikai (GIS) elemek kijelölése**. A korszerű matematikai és statisztikai módszerek (pl. faktoranalízis, Cluster-módszer) alkalmazására még nem kerülhetett sor e régió fontos kérdésköreinek feltárásában. A fejlesztési elképzelések kistérségenkénti összegyűjtésével távlatokban lehetőség nyílik az alaposabb tervezésre, fejlesztési stratégia és programjavaslatok végleges kidolgozására. A **kapcsolathálózati**

**megközelítésre** (social network) és elemzésre éppen a szociálgeográfiai kutatások során juthatunk el. Ehhez ismerni kell a fejlesztésben résztvevő valamennyi **struktúráját**. A **globalizálódás és a regionális integráció** újabb módszereket tartogat a kutató számára.

A **feldolgozás eszközei kapcsán** előnyben részesültek az idősoros táblázatok, kérdőíves felmérések, munkatérképek, modellek, scenáriumok, folyamatábrák, esettanulmányok, településszociológiai felmérések, az optimális alternatívák felsorakoztatása (esetenként), ágazati trendek felvázolása (esetenként), regionális kerettervek felvázolása (lista). A **témakör adatfelvételek** a statisztikai, kartográfiai, grafikai, térinformatikai (GIS) jellegű eszközöket vettük figyelembe. Az új polgármesterekkel elkészítendő interjú-sorozat (és kérdőíves felmérés) a következő tervezési szakasz kérdéseit vetítené a döntéshozók elé. Ezt követően a széles nyilvánosság elé kell tárnunk a kerettanulmányt és a fejlesztési koncepciót. A beérkező kiegészítések és javaslatok ismeretében már biztosabban „mozoghatunk” e témában. Ekkor készülne el **az Udvarhelyi térség valamennyi településére kiterjedő, áttekinthető adatbázis, térinformatikai adattár és bibliográfia**. Mindennek ismeretében már pontosabban körvonalazható lenne falvaink jövőképe, a térségfejlesztés scenáriumai, a falusi térség megújítási és integrációs lehetőségei. Egy fiatalokból álló falukutató tábor ugyancsak segítené a tervezési feladatok hathatós előkészítését, a térségi szerveződés munkájának előbbrevitelét.

1. ábra. A terület- és településfejlesztési koncepció kidolgozásának sémája (elméleti modell)



## ELSŐ RÉSZ

### I. Bevezető alap gondolatok

A település- és területfejlesztés valamint a település- és területrendezés fogalma azt a sokirányú tevékenységet foglalja magába, amely településeink fejlődését, arculatát, lakóinak életterét és vidékünk természeti-társadalmi keretét meghatározza.

**Székelyudvarhely és vonzáskörzetének település- és területfejlesztése** valamint **területrendezése a vidék önkormányzatainak figyelmét a térségi feladatokra** próbálja ráirányítani. A természeti és épített környezet valamennyi értékének feltárása az Udvarhelyi térségben, régióban egy jól körülhatárolt és a helyi közösségek által hangsúlyosan **elfogadott értékítéletek** alapján történhet meg. A koncepció-kidolgozó szakember és ezt követően a tervező dilemmája kettős: jelen kerettanulmány kellő visszhangra talál-e az érintett közösségek (kommunitások) körében és a megfelelő jogi-gazdasági és pénzügyi keretek valóban segítik-e a tervfajták megvalósulását, vagy csak „újabb koncepció és terv készül el” megvalósulási fedezet nélkül. Legfontosabb megállapításunk az, hogy az **Udvarhelyi térség** (régió) **hátrányos helyzetű térség** és mint térségi problémaként kezelendő. Külön kérdés, hogy milyen **településfejlesztési stratégiát** dolgozunk ki és azt hogyan követjük az idő múlásával. E kérdéscsoport súlya ma egyre jelentősebb, különösen akkor ha falvaink és városaink életmódja, életminősége felől közelítjük meg a témát. Külön gond az udvarhelyszéki aprófalvak sorvadása, gazdasági-társadalmi életképességének (vitalitásának) csökkenése. Nem vitás minden megközelítés ugyancsak nézőpont kérdése.

A tanulmány jellegét tekintve **kerettanulmány**. Eligazító, felvázoló, sugalló jellege mindvégig nyomozható. Tulajdonképpen azt vizsgáljuk, hogy **„miből mi lett e régióban”** és **„mivé szeretnénk fejleszteni e térséget”**. Tehát a **műltfeltárás** és a **jelen elemzése** csak **eszköz a stratégiai tervek kidolgozásában**. Ez már tudatos, összehangolt munkát igényel valamennyi önkormányzattól, vagy külső segítő szervtől (állami vagy alapítványi támogatás, külső támogatás). Ezért a kerettanulmányban inkább a **koncepcióra** (alapértelmezésre) és az **alternatív megoldásokra** fektetjük a hangsúlyt, anélkül, hogy ezeket is eltúloznánk. Nem erőltetünk semmit. Minden önkormányzatnak ki kell fejlesztenie a világos és átütő **közép- és hosszú távú fejlesztési stratégiáját**. Nélküle csupán „sötétben tapogatózás” marad minden. Az **önkormányzati gazdálkodás** (menedzsment) keretében egy **jövőépítési program kidolgozása** egy tudatos munka eredménye lehet. Szükség van tehát egy tudatos **értékrend elemzésre, stratégiai tervezésre és menedzsmentre, a szervezeti struktúrák összehangolt** kiépítésére (a megfelelő szervezeti kultúra és az emberi erőforrások mozgósítása mellett) és mindezt **egy jól kiépített információtechnológia** közepette, **a belső szabályok rendszerével végre is kell hajtani**. Ezt vállalni kell valakinek/valakiknek. Az önkormányzás a **civilisztika** egyik nagy vívmánya, de a vidék arculatának alakulása **az ott lakó közösségek tenniakarásától** függ. A **cél önmagában nem elég: erős tenniakarás és igazi tett** (a megvalósult program) az már látszik és hat a közösségek életében. Az igények ugyan sokasodnak, csak **az anyagi és szellemi erőforrások megteremtésével vannak nehézségek**. Fel kell tárnunk a régió és az azt alkotó kistájak (mikrorégiók) erősségeit, gyengeségeit, a problémákat rangsorolni kell és az igényeknek megfelelően meg kell keresni a gazdaságos erőforrásokat az eredményes fejlődés/fejlesztés érdekében. A túltervezett (erőn felüli) megoldások sem vezetnek eredményre. A visszacsatolás mindig a megálmodott és kidolgozott **koncepció** lehet, ami igazítja elvárásainkat a célprogramok, tervek megvalósításában. A menedzsment a célirányosságáért és az összehangolásért felelős. Tanulnunk kell a múlt hibáiból: **a túlméretezett régebbi tervek nem valósultak meg**, mert részben irreálisak voltak,

és központi büdzséből nem jutott pénz az Udvarhelyi térségre sem. Inkább a műszaki oldal volt erősebb, ingatag koncepciókra épülve, az urbanizáció folyamata pedig sok vonatkozásban ellenőrizhetetlen volt. Ehhez társult a rossz elosztási mechanizmus, az egyenlőtlen vidékfejlesztés tétje is. A településfejlesztés mindig is **a gazdasági reálfolyamatok** függvénye volt és maradt. A kedvezőtlen tendenciák ma nyilvánvalóak, és egy új tervezési szakaszban át kell értékelnünk elveinket és lehetőségeinket. Lakásfejlesztés vagy közműépítés, infrastruktúra vagy tiszta környezet - sokasodhatnak a megoldandó problémák. **Új stratégiára van szükség**, ahol az öncélú mennyiségi fejlődési tendenciák a **minőségre** is figyelnek. A gazdaságosság nem lehet a szűk körű hasznosság kifejezője. Sokszor a célok, a tervek és jogi szabályozások nem esnek egybe. És különösen az **idő-tényezőre** kell odafigyelni: vagyis mi újat, jót, rosszat hoz a jövő. Ez a mindenkori gazdaságpolitika függvénye is.

**Egy alapos, átgondolt településfejlesztési terv** hiányában valamennyi városi és községi önkormányzat egy-egy új funkció és struktúra megjelenésével kapkodni fog, a régi értékekre „már nem annyira figyel”, s ezáltal az elkészített tervek is feledésbe mennek, végül a **céltervek** rendszerbe illesztése is elmarad.

Jelen kerettanulmányban tehát nem térhetünk ki minden részletre, az alapvetően fontos kérdésekre felhozható megoldásokat sem sorakoztatjuk fel egy teljes/kimerítő **gazdasági-társadalmi ötletbörze** igényei szerint. Ezért inkább az Udvarhelyi térségre vonatkozó **alapadatok ismeretében az alternatív megoldások vizsgálatát** helyezük előtérbe. A koncepció vázolója mellett fontos a „kell” és a „lehetséges”, „korkövetelmény” felvázolása, mely nélkül nem dolgozhatók ki a **részletes csomagtervek** (legyen az beruházás tervezés, tájrendezés, építőipari tervezés, stb.). A különböző terület- és településfejlesztési terveink nem lehetnek statikusak. Évente újabb szempontok „jöhetnek számításba”, a választott gazdaságpolitika, az országos áramlatok átformálhatják a korábbi elveket, szempontokat, főleg a végrehajtási módozatokat. Ha az anyagi eszközöket úgy osztanák el, hogy a falusi alapellátás jobb feltételeket tudna nyújtani, akkor a lakosság nagyobb arányban maradna falun. Ehhez kell a gyors és kulturált közlekedés, az **alapellátás gyökeres javítása**. A városnövekedés újabb feszültségeket szül a város és környék szimbiózisában. A „maradékelv” érvényesítése nem járható út: a falusi infrastruktúra fejlesztésére azt adják, ami máshonnan megmaradt.

## 1. Célok és feladatok. A témakör megközelítése

Jelen kerettanulmány **alapvető célja: az Udvarhelyi régió átfogó fejlesztési koncepciójának felvázolása, a három város (Székelyudvarhely, Székelykeresztúr és Szentegyháza) és 21 község általános és átfogó térségfejlesztési programjának elkészítése, keretterveinek címszerű körülhatárolása.**

Tulajdonképpen **Székelyudvarhely régióközpont** környéki **falusi térség** (az egykori Udvarhely megye) **átfogó térgazdasági, népesség- és társadalomföldrajzi vizsgálatára térünk ki, főleg az 1992-1996-os keresztmetszetben** (a kerettanulmány nem foglalkozik kiemelten, részletesen a három város fejlesztési és tervezési, területrendezési kérdéseivel, - ez külön tanulmány tárgya - csupán a **tájszervező központ**, Székelyudvarhely a településhálózatban betöltött funkcióit összegezzük). A kerettanulmány éppen az önerős területi fejlesztés lehetőségeinek bemutatásával próbálja segíteni az Udvarhelyi régió önkormányzatait a fenti témakörben felmerülő elméleti és gyakorlati jellegű feladatok számbavételével és megoldási módozatok felemlítésével.

**A kerettanulmány rész céljai:**

**(a) interdiszciplináris megközelítésben egy használható, sokoldalú társadalomstatistikai adattár (adatbázis) elkészítése** egymagában egy reális érték, amely felhasználható más, a régióval kapcsolatos kerettanulmányok elkészítésénél is; tehát a

**helyzetfeltárás, felmérés** jelentős részcélként jelentkezett, amely elengedhetetlen a fejlesztési program kidolgozásában, a térség imázsának megújításában.

(b) egy **áttekintő régiófejlesztési terv** (koncepció) felvázolása **1997-2006** között, a konkrét megvalósítási módozatok kíséretében. Mindez távlatokban **elősegítené a területi egyenlőtlenségek mérséklését**. Az Udvarhelyi régió regionális fejlesztési lehetőségeinek felvázolásával éppen a **közösségi erőforrásokra** helyezük a hangsúlyt. Nem vitás, hogy minden helyi közösségnek egyenlő esélye van/lehet, gondoljunk csak a önszerveződő csoportokra, civil szerveződésekre, gazdakörökre, egyesületekre, az új szövetkezeti formák megvalósítási módozatainak feltárására.

(c) a **régiófejlesztés** (terület- és településfejlesztés) **scenáriumának szakaszonkénti tematikus felvázolása** és ezáltal a regionális identitás erősítése. Ahol lehetőség nyílik ott kitérünk a kedvező térfolyamatok felvázolására, másfelől azokat a lehetőségeket mutatjuk be, ahol csökkenthetők, illetve visszaszoríthatók a társadalmi-gazdasági elmaradottságot fenntartó, előnytelen hatásmechanizmusok. Ezen a téren jelentős lehet a társadalmi és műszaki innováció kérdése, a humánszféra alkotó energiáinak feltárása, a fejlesztési stratégia körvonalazása.

(d) **Székelyudvarhely** meglévő és leendő **társzervező funkcióinak erősítése** illetve fejlesztése feltételezi a **helyi erőforrások** korábbinál nagyobb és színvonalasabb mértékű felhasználását. Több helyen javaslatokat fogalmazunk meg az erőforrások közép és hosszú távú felhasználására. A konkrét **elemzés** alapján elkészült **általános településfejlesztési koncepció** alapja lehet az **ágazati fejlesztési tervek összehangolásának**, a közép és hosszú távú feladatok megfogalmazásának. Tehát mindenütt **a főbb fejlesztési irányokat** próbáljuk kitapintani és a részletes tervek elkészítéséhez megfogalmazni **(1. ábra)**.

#### **Jelen kerettanulmányban nem térünk ki:**

- a három város városépítészeti (urbanisztikai) és városfejlesztési részletező tervezési feladatokra (Székelyudvarhely esetében ezt külön csíkszeredai és marosvásárhelyi szakértői csoport készíti, szerződéses alapon a megyei jogú város önkormányzatával);

- nem térünk ki a városnegyedek, lakótelepek rendezési terveire, lakóházak építészeti és belsőépítészeti kérdésekre;

- nem foglalkozunk a műemlékileg védett területek és műemlékek rekonstrukciós terveivel, tájépítészeti kérdésekkel (ezek külön szakértői tanulmányok tárgyát képezik);

Céljaink ismeretében feladataink megsokasodtak. Ezért vázlatosan kitérünk a szakmai indoklásra.

#### **Szakmai indoklás:**

##### **(1) Kik érdekeltek a terület- és településfejlesztésben?**

- a helyi kis és nagyobb közösségek ezen koncepció és program-vázlatok közvetlen hasznélvezői lehetnek.

- a községi (települési) és városi önkormányzatok az egyes szakbizottságok keretében testületileg érvényt kell szerezzenek a tervek összehangolására.

- állami és társadalmi (civil) szervezetek, a kis- és középvállalkozások, építő-vállalatok közvetlenül érdekeltek e témakörben.

- Hargita megye területfejlesztési szakcsoportja (műszaki osztály) a kistérségek területfejlesztési feladatait hangolja össze (a megye természeti és társadalmi adottságainak ismeretében próbálja egyeztetni az ellátási, közszolgáltatási teendőket).

- a hazai gazdasági kamarák, alapítványok, munkavállalói képviselők szintén érdekeltek e témakörben.

- az önkormányzatok külföldi (bilaterális) kapcsolatai (pl. testvérmegye, testvérváros, testvértelepülés).

- európai programok és projektek (PHARE, TEMPUS, ECOS-OVERTURE-program) éppen az európai integrációt szorgalmazzák (pl. hulladékgazdálkodás, környezetvédelem, közvilágítás).

- az Európai Unió az elmaradott térségek támogatási rendszerében érdekelt, ehhez viszont **regionális fejlesztési programokat** kell kidolgozni. Ebben a keretben az országos és regionális prioritások az irányadóak.

- a főépítések, regionális fejlesztési tanácsok, rendszergazdák, szakértők.

**(2) Miben segíti ez a kerettanulmány a régió városainak és községeinek önkormányzatát?**

- világos, egyértelmű **településfejlesztési koncepciót** ajánl, melyek részletezésével kidolgozható **az illető település (ek) részletes fejlesztési terve**.

- **rendszerszemléleti alapon** építi fel a településfejlesztés feladatait, megjelölve a legmegfelelőbb csomagterveket.

- **jelzi a szakmai kompetenciát**, melynek segítségével elindítható a településfejlesztés. Gondolunk a kooperációs kapcsolatok feltárására, a gazdasági kapcsolatok élénkítésére, a gazdasági programok közös megvalósítására.

**(3) A tervezés jelenlegi nehézségei:**

- Nem a magyarokodás kedvéért, hanem a reális tájékoztatás érdekében jelezzük, hogy az **Udvarhelyi térségben nem állnak rendelkezésre részletes (kiinduló), a kistérségekre és a falusi településekre vonatkozó tényfeltáró gazdaság- és társadalomstatisztikai adatok**.

A hiteles elemző-tervező vizsgálódást a megfelelő területi és települési részletességű társadalom-statisztikai adatsorok hiánya nehezíti meg. Például a hivatalos hazai statisztika mindmáig egyetlen olyan területi adatsort sem tett közzé, amely a **gazdasági értéktermelést a teljes tevékenységi és ágazati körre** vonatkozóan átfogta volna. A hivatalos területi statisztika értékmutatói megmaradtak az ágazatai bruttó termelés (az ipar esetében csak ennek növekedési indexei), illetve bérjellegű adatok körénél.

- az önkormányzatok többsége **nem rendelkezik önálló településszintű társadalomstatisztikai adatbázissal** (ilyeneket nem kérnek tőlük!), s így az adatgyűjtés nem lehet homogén, azaz egyöntetű a vidék valamennyi településére nézve. A módszertani bizonytalanságok forrása lehet az egyes jellemzők, illetve mérőszám-határértékek különbözősége is. Nincs például életszínvonal-mérő statisztikai bázis. A sajátos identitástudat felmérése, a regionális-tudat érzékelése már a mély-interjúk birodalmába vezet. Az adóstatisztikai adatok nyilvánosságra hozatala sokat segítene a felmérésekben. Továbbá a **telephelyi (a vállalatok, cégek szintjén) statisztikai számbavétel** is sok nehézségbe ütközik. Gondolunk az egyszerű célzott adatfelvételekre, az ágazati bázisú területi értéktermelés-bebecslésekre, a vegyes gazdasági adatbázisokra. A helyi önkormányzatok esetében a közvetlenül használható adatháttérrel jelentenek az éves költségvetési beszámolók, amelyekből lényegében tényadatként adódik a GDP települési lebontása (munkajövedelmek és járulékaik). A társasági (cégek) és az egyéni vállalkozók adóbevallásaiból már területi jellegű adatrendszerek állíthatók elő, és biztosabban közelíthető meg a területi adatfelvétel és értékelés. Ezeket térképre vetítve a területi egyenlőtlenségek kimutatása egyértelmű lenne. A regionális tagozódást a város-falu viszonyában (pl. az egy lakosra jutó becsült GDP városonként és községenként) is ki lehetne mutatni.

- a **tájjelleg meghatározása is nehézkes**, vagyis annak feltárása, hogy mi egy-egy kistérség gazdasági társadalmi és népi-etnikai profilja (image), a tradicionális kötődés mint helyi közösségszervező tényező.

- nehéz megismerni a **fejlesztési rendszer** belső összefüggéseit: a beruházások idősorait, annak területi és ágazati arányait, a területfelhasználás mértékét, a munkaerőpiac alakulását;

- egy **szakvéleményt** csak a felelősséggel dokumentált tervhez lehet elkészíteni;



- az egyeztetés a különböző ágazatokkal és főhatóságokkal nem mindig zajlik zökkenőmentesen.

- a terv úgy avatkozhat be a jelenlegi fejlesztés rendszerébe, ha részletesen leírja a beavatkozás anyagi, szervezeti és idő-előrelátási feltételeit.

- a jelenlegi inflációs viszonyok mellett jelen tanulmányterv nem célozza meg a költségvetési tervek elkészítését (ez meghaladja a koncepció kereteit). Máskülönbent költségvetést csak olyasmire lehet készíteni, aminek megépítése, kivitelezése napirenden van.

- ha beavatkozunk a jelenleg lendületben levő folyamatokba, számolnunk kell azzal, hogy a fejlődés iránya még bizonyos ideig a régi marad.

## 2. Alapfogalmak és azok értelmezése. Meghatározások

A kerettanulmányban és a koncepcióban használatos **négy alapvető fogalmat** részben a mindenkori **területfejlesztési politika (a)** illetve a **településfejlesztési politika (b)** erősen befolyásolja. Ez az irányultság, irányvonal jól meghatározott erővonalakat jelöl ki a döntéshozók (városi és községi önkormányzatok) asztalára. A politikum, az irányultság hatását a **2. ábra** szemlélteti.

Jelen kerettanulmány e négy fő cselekvési kör keretében próbálja összegezni az **Udvarhelyi térség** vagy **Udvarhely fejlesztési régió** (e két kifejezést szinonimaként is használjuk) **területfejlesztési** kérdéseit, majd több helyen a **településfejlesztés** egyes kérdéseit sorakoztatjuk fel a három régióközpont (Székelyudvarhely, Székelykeresztúr és Szentegyháza) valamint a 21 község (összesen 126 faluval) vetületében.

A **rendezés** két területe - a **területrendezés** és a **településrendezés** - már alapos, átgondolt szakágazati lebontást igényel, melynek igazi haszonélvezői a városi és a községi (falusi) önkormányzatok és maga a helyi lakosság.

A jól átgondolt szakmai irányultságnak, igyekezetnek megfelelően a hathatós **eszközrendszer** egyik alapvető eleme a **TERVDOKUMENTUM**. Ez általában két részből áll:

**a. koncepció** (azaz **irányelvek, célok együttese, információs háttér** rövid vázlat)

**b. program** (azaz **cselekvési terv**, mely lehet **stratégiai** és **operatív**).

A területfejlesztési és -rendezési koncepciók és programok ismeretében készülnek el az egyes települések (város, falu) jövőjét felvázoló-kivetítő **városrendezési** (urbanisztikai) és **településrendezési tervek**.

Mindezek ismeretében **az egyértelmű fogalom- és kifejezés-használat érdekében** felsorakoztatjuk a kerettanulmányban használt **alapfogalmakat és azok értelmezését** (szemantikai tartalmát):

• **térség:** a vizsgált, a **kiemelt terület**, azaz jelen tanulmányban az **Udvarhelyi térség, azaz régió**. Összefoglaló (generalizáló) fogalom, gyűjtőfogalom. Szövegben előfordulhat ennek szinonimája, a **kiemelt térség**. Ha a vidék elmaradottságát akarjuk kifejezni, akkor az **elmaradott térség** kifejezést használjuk;

• **fejlesztési régió:** egy meghatározott területre - így Hargita megye délnyugati részére, azaz Udvarhely vidékére (térségére) kiterjedő természeti, társadalmi, gazdasági művelődési szempontból együtt kezelendő terület;

• **régió:** a fejlesztési térség szinonimája; inkább statisztikai területi egységként fogható fel, többnyire pontos közigazgatási lehatárolással.

• **kistérség:** a térségen (Udvarhelyi régió) belül a települések között létező önszerveződő kapcsolatrendszer felmutató települések együttese pl. az **Udvarhelyi régió kistérségei (és egyben vonzáskörzetei):** Sóvidék, Nyikómente, Nagy-Küküllő vidéke, Keresztúr vidéke, Gagymente, Solymosok, Homoródok vidéke, Havasalja; a munkaerő-piaci, az ingázási, termelési, ellátási vonzáskörzeten alapuló, önszerveződő területi-települési egység;

• **rurális térség:** azaz falusi térség, a mezőgazdasági vidékfejlesztés területe, vagyis az a terület, ahol az aktív lakosság zöme a mezőgazdaságban dolgozik. Pl. Siménfalva község 14 faluja, de választható bármely más község az Udvarhelyi régió 21 községéből. Tágabb gondolatkörben az egész Udvarhelyi térség összes faluját ide sorolhatjuk.

• **régióközpont:** olyan város, amely egyben erős vállalkozási (termelési és szolgáltatási) és innovációs lehetőségekkel rendelkezik, megfelelő szellemi háttérrel, gazdasági-társadalmi kapcsolatrendszerrel, munkaerő- és piaci vonzáskörzettel a gazdasági megújulás és a szerkezetváltás garanciáival, tudatos városfejlesztési politika felfuttatásával. Ide sorolható tanulmányunkban Székelyudvarhely municípium (megyei jogú város) mint innovációs központ és két kisváros: Székelykeresztúr és Szentegyháza;

• **területrendezés:** egy térségre kiterjedő területfelhasználás rendje, a területhasználat szabályainak megállapítása (az erőforrások feltárása, a táj terhelése és terhelhetőségének meghatározása, ezek együttes értékelése, az előrejelzések elkészítése; a területi adottságok célszerű hasznosítási javaslatainak kidolgozása; fejlesztési koncepciók és programok térbeli-műszaki rendszerének meghatározása).

• **területrendezési terv:** egy térség hosszú távú műszaki szerkezetét meghatározó és befolyásoló **tervdokumentum**, amely biztosítja a területi adottságok és erőforrások hosszú távú hasznosítását és védelmét, az ökológiai elvek érvényesítését, a műszaki-infrastrukturális hálózatok összehangolt elhelyezését és a területfelhasználás rendszerét, optimális hosszú távú területi szerkezetét.

• **területfejlesztési politika:** az ország és az egyes térségek területi fejlődése fő irányainak, fejlesztési stratégiai céljainak és ezek elérését segítő legfontosabb eszközöknek hosszabb időtávra szóló meghatározása és érvényesítése.

• **területfejlesztés:** egy térségre kiterjedő, tudatos, tervszerű tevékenység, ami terveken keresztül és koordináció (összehangolás) révén érvényesíti céljait. Lényeges a társadalmi, gazdasági és környezeti folyamatok figyelése, értékelése, a szükséges tervszerű beavatkozási irányok meghatározása (fejlesztési célok, koncepciók és intézkedések meghatározása, összehangolása és megvalósítása). A területfejlesztés fő eszköze a **területfejlesztési koncepció**.

• **településfejlesztés:** a helyi társadalom közösségi életéhez szükséges feltételek biztosítását szolgálja. Az önkormányzat a főbb feladatokat, fejlesztési területeket, a fejlesztés ütemét a lakosság, a helyi közösségek igénye alapján szabadon határozza meg. Az önként vállalt fejlesztés anyagi eszközeit az önkormányzatoknak kell biztosítania. A részletes rendezési terv tartalmazza a konkrét beruházásokat és rekonstrukciókat.

• **területfejlesztési koncepció:** egy térség átfogó távlati fejlesztését megalapozó és befolyásoló tervdokumentum, ami meghatározza a térség hosszú távú, átfogó fejlesztési céljait, továbbá a fejlesztési programok kidolgozásához szükséges irányelveket, és információkat biztosít az ágazati és a kapcsolódó területi tervezés és a területfejlesztés szereplői számára.

• **területfejlesztési program:** a területfejlesztési koncepció alapján kidolgozott középtávú cselekvési terv, amely stratégiai és operatív programokra épül.

• **tájrendezés:** egy nagyobb földrajzi táj összehangolt rendezése.

• **elmaradott terület, térség:** az átlagostól elmaradott terület, ahol az ott folyó tevékenységet a helyi társadalom alacsonynak értékeli. Viszonylagosságát nem vitatjuk.

• **hátrányos helyzetű térség, terület:** azok a területek, ahol a lakosság az átlagos körülményekhez képest lényegesen rosszabb, hátrányosabb viszonyok között él; vagy egy bizonyos fajta településtípus közállapotának, életesélyeinek csökkentett volta (a hanyatlás jelei erőteljesebben jelentkeznek). Lényeges, hogy milyen viszonyítási alapot veszünk figyelembe: országos, megyei, regionális alapon, továbbá milyen kritériumrendszer szerint végezzük a

hátrányos helyzet besorolását, pl. a kedvezőtlenebb földrajzi adottságok, a talaj termékenysége, az iparosodás alacsony volta, egyoldalú iparszerkezet, gyenge jövedelemtermelő képesség, nem megoldott helybeli foglalkoztatás kérdése, gyenge termelési térkapcsolat, területileg aránytalanul lehelyezett iparszerkezet stb.

- **halmozottan hátrányos térség:** többszörösen hátrányos térség;
- **többszörösen hátrányos helyzetű térség:** a társadalmi-gazdasági lét és fejlődés egyedi hátrányainak egymást erősítő halmozása jellemzi;
- **racionális térszerkezet:** térgazdasági fogalom; olyan gazdasági szerkezet, amely egy régió alapellátását minden körülmények között tudja biztosítani, továbbá a fejlesztés különböző fázisaiban a mindenkor lakosságszámot veszik figyelembe.

A fenti alapfogalmak ismeretében a vázolt kutatási és tervezési feladatok teljesítése újszerű kihívásokat jelent **módszertani vetületben** is. A metodológiai megfontolások sokfélék lehetnek, mivel a tervezési terület is sokrétű. Valamennyi módszertani megoldás értékigénnyel léphet föl. Talán elsődlegesen a **problémakezelés** ténye merül föl. Nem vitás, hogy az **időtényező** függvényében a társadalmi-gazdasági jelenségek alakulása, a **trendvizsgálat** jelentős helyet foglal(hat) el a tervek összeállításánál. A tervek használati értéke sem másodlagos kérdés vagyis annak felmérése, hogy mennyit érnek majd a tervek, mennyi valósulhat meg belőle. Tehát a **regionális fejlesztési tervek piaci és társadalmi értéke** szintén fontos tényezővé lép elő. Ugyanis minden terv a régiót benépesítő közösségek érdekében készül. Ezt még tetőzi az kérdés is, hogy a **jövővel való újszerű szemlélésben** a régiót érintő fejlődési folyamatok főbb alapadatai ma egyre alaposabban mérhetők és rögzíthetők. A kistérségek történelmi háttere, a fejlődés különböző vetületei szintén begyűrűznek. Ezeket foglalná egységes keretbe a kerettanulmányban érvényesített **rendszer szemléleti és interdiszciplináris megközelítés**.

Az **önkormányzati menedzsment** a régiófejlesztés témakörében is nyújt eligazító ötleteket. A sikerkritériumok között szerepelnie kell az **akcióorientáltságnak, a polgárközelségnek, a vállalkozókészségnek, a kompetencia összhangnak, a strukturális szervezethezességnek, a törvényességnek és a gazdaságosságának**.

### 3. Kutatási előzmények

A romániai **terület- és településrendezési programok** kidolgozásának időszaka az 1960-as évek végére tehető. Az akkori döntéshozók elfogadták Románia területi-közigazgatási szervezetének javítására és a falusi helységek szisztematizálására vonatkozó alapelveket. Az 1968-as megyerendszer bevezetését követően valamennyi nagyobb tájegység, vidék fejlesztésére gondoltak. Ezt követően meghirdették a kisebb települések felszámolásának, illetve összevonásának programját, melyet 1989 áprilisában hatályon kívül helyeztek.

1972-ben a felső vezetés előterjesztette a **területrendezési irányelvek** tervezetét, amely az infrastrukturális költségek csökkentése érdekében a települések összevonását (koncentrálását) és a beépítettség növelését írta elő. Ezt követően születtek az első területi felmérések Harghita megyében is és készültek el a **megye városaira és községeire vonatkozó kerettanulmányok és rendezési tervek**. 1974-ben megjelent a **területrendezésről és a városi és a falusi helységek rendezéséről szóló 58. számú törvény** (Vö. Buletinul oficial - 1974. november 1.). Akkoriban még úgy tűnt, hogy 300-350 új várost szándékoznak létrehozni vagy kinyilvánítani, persze 3-4 község csoportosításával egyetemben. Ezt követően közel 40 községet várossá nyilvánítottak, majd inkább a megyeszékhelyek fejlesztésére költötték a pénzeszközöket. Az 1970-es években már az általános hivatkozási elv az erős közigazgatási

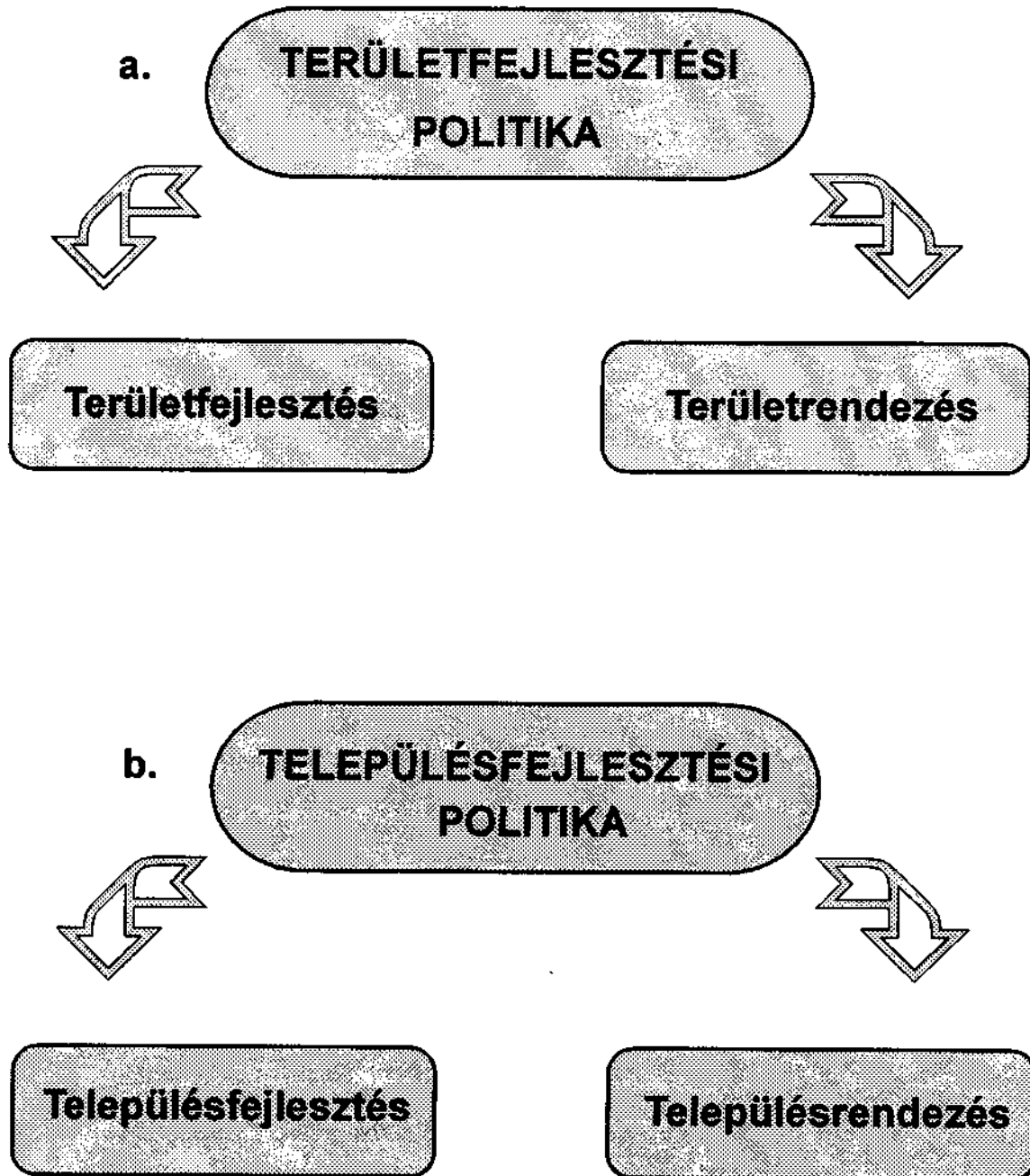
egységek, az agráripári városok létrehozása, kiépítése és egyre jobb munka- és életfeltételek teremtése volt. 1984. évi 13. pártkongresszus a nagyszabású településszerkezet-átalakítási programját hirdette meg, a termelőerők ésszerű, „az ország egész területére kiterjedő telepítésének politikája” keretében. 1986 folyamán kidolgozták „az új településrendszer kialakításáról” intézkedő program részleteit, majd határozatot hoztak a beépítendő területek csökkentéséről (Vö. Scânteia, Bukarest, 1986. június 24. száma). Az 1987. decemberi pártkonferencián már konkrét határidőt is kijelöltek, miszerint a terület- és településrendezési programot az ezredfordulóig be kell fejezni. 1988-ban már árnyaltabban fogalmaztak e téren, de az új építési engedélyeket csak a megmaradásra szánt településekben adtak ki. A Bukarest környéki minta-lakótelepek Hargita megyében nem épültek fel. Tömbházak ugyan épültek a községközpontokban, és ezeket inkább „korszerűsítésként” fogták föl. Különösebb épületbontásokra nem került sor, inkább hallgatólagosan arra gondoltak, hogy egy-egy kis- és aprófalú „magától” úgyis „leromlik” és majd eltűnik. A termőterület felszabadítása mindenütt fő indokként állt elő. A lakóhely-kijelölés éppen a lakosság szabad mozgás jogát és a lakóhely megválasztásának a szabadságát sértette. A terület- és településrendezési terv a társadalmi élet minden területére kiterjedő homogenizálás jegyében fogant. Mindez az önkormányzati élet teljes visszavetését jelentette. **A központosított tervutasításos rendszer** válsága sőt csődje a nyolcvanas évek végére nyilvánvalóvá vált. A voluntarista gazdaságpolitika negatív hatással volt a kulturális örökség állapotára is.

**A városrendezési és területrendezési tervek felülvizsgálata során** áttekintettük mindazon vonatkozásokat, melyek **a térségi kérdésekre vonatkoztak, azaz a város és közvetlen környékének viszonyát taglalták.** Pl. ingázás, lakásépítés, beköltözés a városba, középfokú iskoláztatás, infrastruktúra állapota. Ezen váltások többségét régiószinten a szövegekői táblázatok szemléltetik.

Az eddig elkészült **Hargita megyei területrendezési tervek, kerettanulmányok** (1974-1986 között) és az érvényben lévő általános és részletes településrendezési tervek vizsgálata arról győzött meg, hogy ezek **felfogás és szakmai** tekintetben egyaránt újraértékelésre szorulnak, helyenként alaposan ki kell egészíteni és a terveket fel kell újítani. A területi tervezés rendszeréből Romániában több minisztérium osztozott. Gazdasági és társadalmi állapotfelmérések ugyan voltak (1972-1974), de az elkészült tervek nem valósultak meg. Az önkormányzatok nem rendelkeztek önálló pénzalapokkal, a központosított vezetés általában a városokra koncentrált, a falusi térség legtöbbször feledésbe merült. A vezérelvek látványosak voltak, de a realitásokat nem vették alapul. A lakosság életkörülményeinek javítása, az infrastruktúra kiépítése elmaradt. A szociális lakásépítés ugyan történt előrelépés, de napjainkra valamennyi településen sok fiatal újabb lakásokra vár. Az elkészült településrendezési tervek (a községközpontoknak is meg volt a makettjük) nem egyeztek az ágazati tervekkel, amit az egyes, érdekelt minisztériumok állítottak össze. Ebből az következett, hogy nem valósultak meg a tervezett befektetések vagy más irányba „csúsztak el” a pénzek. Udvarhely térség mikrorégiói gazdaságilag fokozatosan elmaradtak, az élet- és munkafeltételek csökkentek. A jogszabályok lazasága miatt ezek a tervek nem valósultak meg. Más okok között szerepel a regionális tervezés tárgyának túlságosan szerteágazó spektruma is, meg az üres járatú tervező általánosságok ismételtetése. Mire megszülettek a tervek valóban elfogyott a pénz. Így csak a tervek felújítása után lehetett újabb beruházási alapokat kérni. Ebben az ördögi körben maradt minden a régi.

A **regionális tervezés** tehát fokozatosan elveszítette létjogosultságát. Hargita megye mint tervezési régió kevés beruházást kapott. Itt is a megyeközpont kiépítésére kínálkozott lehetőség. A kisebb regionális telephelyek - így az Udvarhelyi térség három városa - kiestek a szórásból. Pedig a regionális telephelyek fejlesztése adja meg az alapot az összefüggő, jól működő és egymást kiegészítő városhálózatnak. Az érdekegyeztetés akkoriban nem volt járható út. A térszemlélet nem volt jelentős, inkább a központosított pártállam érdekei kerültek

2. ábra. A terület- és településfejlesztés összefüggései  
(elméleti modell)



előtérbe valamennyi területi fejlesztési döntéshozatalban. **Alternatívák sem merülhettek föl**, a csoportérdekek ütköztetése teljesen hiányzott, a tárca-sovinizmus erős volt.

A korábbi (1989) előtti koncepciók és rendezési tervek alapján megépült városi lakótelepek ma komoly gondokkal küzdenek. Így kevés a zöldterület, nagy a zsúfoltság, az utcák közlekedést áteresztő képessége csökkent, nőtt a balesetveszély, a közművesítés elévült, különösen a csatornahálózat, a szennyvízkezelés és a csapadékvíz elvezetése újabb gondokkal jár. A három város utcáinak szélessége nem felel meg a közművek optimális elhelyezési szabványainak, azok előírásainak.

**Az 1989-es eseményeket követően** teljes joghézag állt be a terület- és településrendezés téren. Falvaink és városaink az Udvarhelyi régióban megmaradtak, igaz infrastruktúrális állapotuk nem sokat javult. A tömeges lakásépítési program leállt, a vonalas és hálózati infrastruktúra, a kommunális szolgáltatások kiépítése ma is akadozik.

1996. június 16-án jelent meg az 525. számú Kormányrendelet **„Az általános urbanisztikai Szabályzat”** jóváhagyásáról. Az első fejezet szerint ez a Szabályzat a területrendezési és urbanisztikai tervek elkészítésének alapját képezi, és a helyi (városi) területrendezési alapelveket is lefekteti, különös tekintettel az építkezések elhelyezésére. A Szabályzat kötelező érvényű normákat sorakoztat föl az építkezési engedélyek kibocsátásához.

Jelen kerettanulmány elkészítésénél sikerült áttekinteni, az Udvarhelyi térségre vonatkozó városok és községek terület- és településfejlesztési tervtanulmányait (Hargita megyében ezek 1972-1974 között készültek el, majd egyeseket aktualizáltak). Ezek az akkori döntéshozók ideológiai-szakmai állapotait tükrözik és a múlt rendszer terület- és településrendezési koncepciók alapján készültek.

**Az Udvarhelyi régió nem bővelkedik gazdaság- és társadalomföldrajzi tanulmányokban**, településszociológiai elemzésekben. A gazdasági felzárkózás lehetőségeiről sem születtek átfogó tanulmányok. A **népesség- és településföldrajzi összefoglalók** az 1970-es évek végétől kezdődően jelentek meg kisebb terjedelmű tanulmányok (Vofkori L., 1978, 1984, 1994). Helytörténeti, gazdaságtörténeti cikkek ugyan jelentek meg, de **az egész régióra kiterjedő összefoglaló gazdaság- és társadalomföldrajzi tanulmány nem jelent meg**. 1972-től néhány, a térség községeire vonatkozó terület- és településfejlesztési terv készült el a Hargita megyei Tervezőhivatal munkatársai jóvoltából. Ezek tartalmának felújítása, aktualizálása nem mindenütt történt meg 1989 után. 1991-ben néhány városnak újabb városrendezési terve született. A fejlesztési javaslatokat a helyi sajtóban tették közzé, eléggé kivonatosan - főleg információközlés szintjén - újabban pedig Hargita megye 1996-2000 időszakra szóló **megyefejlesztési (politikai) koncepció** látott napvilágot (Kolumbán Gábor, 1996. július). 1996-ban elkészült Hargita megye általános társadalmi-gazdasági fejlesztési terve (**Conceptia și principalele direcții de dezvoltare economico-socială a Județului Harghita**).

**Az áttanulmányozott tervdokumentumokból** kitűnik, hogy az Udvarhelyi térség természeti-gazdasági adottságainak részletező bemutatása többnyire elmaradt. Hiányos a terület- és településfejlesztési, térszerkezeti vizsgálatok dokumentációja, a gazdasági ágazatok városokra és községekre való lebontása esetleges, a környezet-statisztikai adattár még nem készült el. Az előző tervek és dokumentációk célja talán a válságjelenségek tudati kezelése volt és különösen a demográfiai és foglalkoztatási gondokat vetítették ki: munkahelyfejlesztésre irányultak és nem a szerkezetváltásra. A beruházások elosztásában sokszor szubjektív szempontok és az ismeretségi lobbis érvényesült. Az gazdasági ellenőrzés sokszor elmaradt.

Több kutatócsoport által kezdeményezett, az egyes kistérségekre (pl. Homoródmente) vonatkozó szociológiai felmérések eredményeinek közzétevése folyamatban van.

A jelenlegi **gazdasági-társadalmi adatbázis** nem elegendő az Udvarhelyi térség egészének sokarcú bemutatására, a jövőkép teljes felvázolására. Ezt próbálja kiegészíteni - a szerző által összegyűjtött, rendszerezett és a szövegbe beépített **adattár**.

## II. Az Udvarhelyi régió természet- és társadalomföldrajzi állapotvizsgálata (1992-1996)

### ❖ 1. A tervezési (térségfejlesztési) terület elhatárolása. Udvarhely térségének (régió) alapadatai és helye Hargita megyében

#### (a) Az Udvarhelyi régió általános jellemzői

- **Természeti földrajzi értelemben az Udvarhelyi régió** a Küküllők és a Homoródok alacsonyabb és magasabb dombvidékeit valamint a Hargita-hegység délnyugati lejtőit és platóvidékét öleli föl (**3. ábra**). Hargita megye délnyugati részén elterülő természeti kistájak tartoznak az Udvarhelyi régióhoz. Északon Gyergyó vidéke, északnyugaton és nyugaton Maros megye területére eső Sóvidék és a Kis-Küküllő vidéke, délen pedig a Brassó megyei kistájak és Homoródmenté Brassó megyei részei, keleten Erdővidék és a Közép- és Felcsík határolja.

- **Az Udvarhelyi régió településeit** összefüzi a közös múlt, az itt élő népesség regionális identitástudata, a nemzetiségi kisebbség egymásrataltsága, a tájjelleg, a gazdasági-társadalmi kapcsolatok összetartó jellege. Udvarhely vidékének imázsa köztudottan ismert az országban. A kis- és aprófalvak hálózata mellett néhány nagyobb falu központi szerepkörhöz jutott, a városhálózat viszont nem alakult ki. Az egykori piacközpontokból kinőtt Székelyudvarhely és Székelykeresztúr, majd a vasipari új város, Szentegyháza sajátos térbeli keretet kölcsönös a régió településhálózatának. Az aprófalvas térszerkezet nem kedvezett az ipar és a terciér funkciók gyarapodásának. Az aprófalvas településszerkezetű kistérségek elmaradott infrastruktúrával rendelkeznek. A hatékony melléküzemági tevékenységek kialakításához sem társultak kedvező feltételek.

- **A népesség aránya** a régióban stagnál, majd az elkövetkező évtizedben csökkenő tendenciát mutat, az előregedés egyre nagyobb méreteket ölt, a korstruktúra már kedvezőtlené vált.

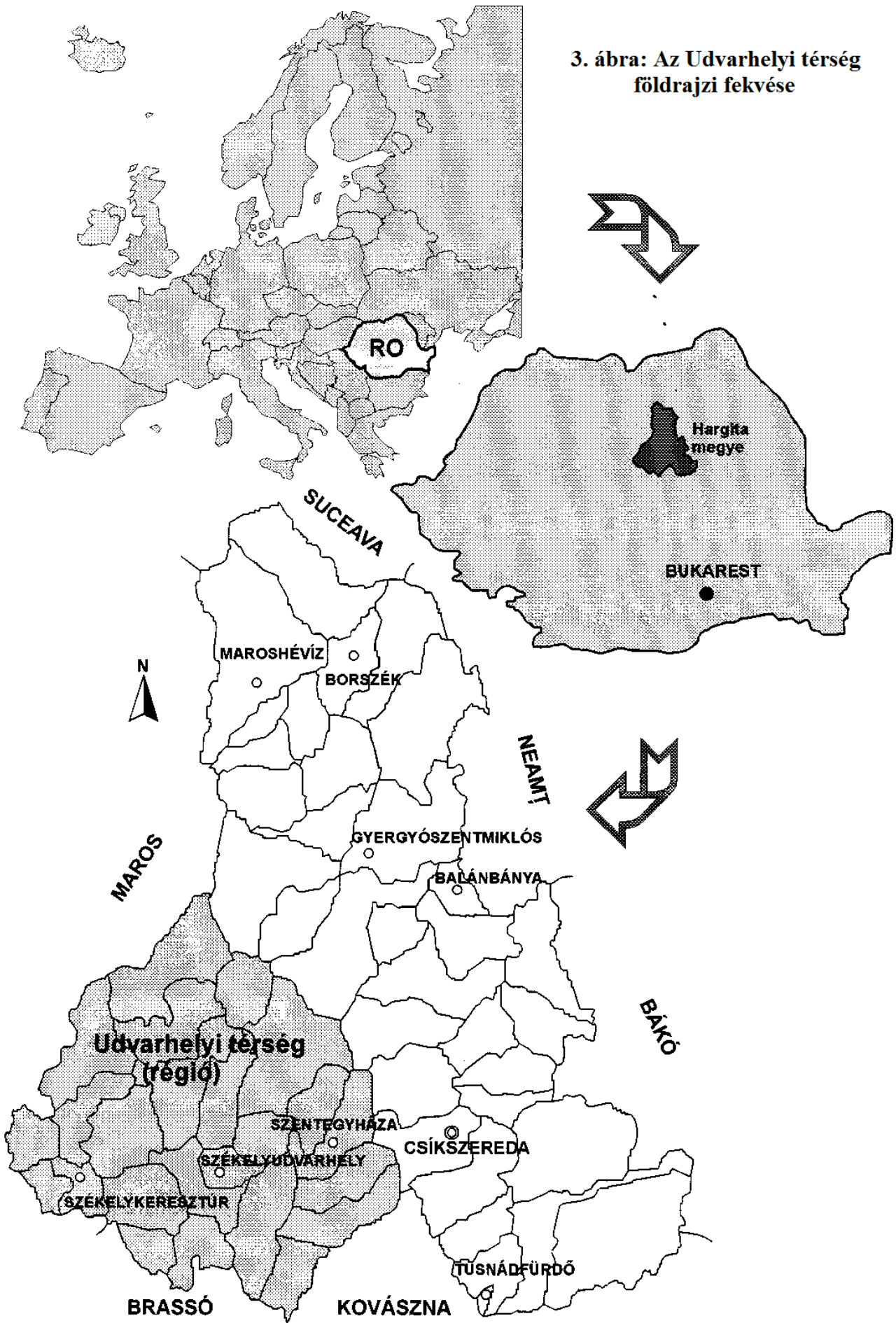
- A változatos, megkapó tájhoz mérve az Udvarhelyi régió **gazdasági feltételei** szerények. Az Udvarhelyi régió **ásványi kincsei** nem számottevőek, a mezőgazdaságilag hasznosított terület közel fele gyenge termőképességű (savanyú, barna agyagbemosódásos, tápanyagokban szegény, rossz vízháztartású talajok, erodált talajok vannak többségben).

- A későbbi üzembővítések, rekonstrukciók nyomán a régió **gazdasági térszerkezete** szintén megváltozott. A falvakból a népesség egy része Székelyudvarhely felé vette útját. A hagyományos élelmiszeripar és könnyűipar mellett előretört a gépipar és a faipar. A vonalas infrastruktúra kiépítése mindezek ellenére csak lassú ütemben haladt.

- **A területi kapcsolatok szempontjából** az Udvarhelyi régióban főleg a „hosszanti” völgyfolyósok kínálnak kedvező alkalmat, míg a „harántkapcsolatok” közlekedési nehézségként jelentkeznek.

- Az Udvarhelyi térség **fő vonzáscentruma Székelyudvarhely** megyei jogú város. A régió **7 kistája** (Sóvidék, Nyikómente, Udvarhely vidéke, Keresztúr vidéke, Havasalja, Nagy-Homoród vidéke és Kis-Homoród vidéke) tulajdonképpen a fő vonzáscentrum felé kapcsolódik erőteljesebben (**4. ábra**). Ezt éppen **Székelyudvarhely központi funkciói és tájszervező szerepe** jelöli ki. A kistájak között is léteznek funkcionális kapcsolatok: a természeti adottságok, a történelmi sorsközösség is összefüzi őket. A tervezési régióon belül

3. ábra: Az Udvarhelyi térség földrajzi fekvése





egyfajta **regionális identitástudat** is létezik: az **egykori Udvarhelyszék mint anyaszék történelmi tudata 1499-től** (ekkor nyilvánították anyaszékké) érvényesül a kis és nagyobb közösségek tudatában. Részletező bontásban még két város (Székelykeresztúr és Szentegyháza) valamint Korond, Parajd és Zetelaka **vonzáskörzete** jelentkezik erőteljesebben.

• Az Udvarhelyi régió **több kistája, mikrokörzete alapján véve elmaradott térség**. Az életkörülményekben fellelhető területi hátrányokat néhány mutató jelzi. Az infrastruktúra terén alkalmazott mutatókból keveset tudhat magáénak, illetve ezek értéke igen alacsony fokú (pl. telefon és gázellátás). E vidék felzárkóztatására mindenképp szükség van. Ellenkező esetben a területi munkamegosztás alacsony foka, a gazdasági kapcsolatok hiánya vagy egyoldalúsága továbbra is fenntartja az elmaradottságot. Az innováció, a megújulás még nem hódított e térségben. Humán erőforrásokban is szegényes e terület. Az innovatív személyek száma viszonylag kevés. A társadalmi szerkezet is erodálódott: egyre jobban nő az idős korúak arányszáma, míg az elvándorlás is egyre jelentősebben érinti az aktív munkaerőt. A népesség iskolai végzettségi színvonala is kritikus ponthoz érkezett. Több kis településen a teljes **demográfiai leépülés folyamata** indult be. A döntési központok nagy távolsága ugyancsak jelentős hátránnyá jelentkezik. A születési mérleg romlása a népsűrűség és az aktív népesség számának csökkenéséhez vezet. Közvetve az egy főre eső átlagkeresetek is negatívan befolyásolják a népességszám alakulását. Ugyanakkor gyengül a kommunális fizetőképesség. Mindennek következménye, hogy falusi lakosság közreműködési készsége gyengül, a falu felé irányuló technológiai transzfer késik és előbb utóbb a negatív regionális tudat (imázs) elhatalmasodhat. **Az Udvarhelyi régió hátrányos helyzetű településeit a 5. ábra szemlélteti. Székelyudvarhely elérhetőségét a főbb udvarhelyszéki településekről az izokron térkép (6. ábra) szemlélteti.**

**(b) Az Udvarhelyi térség** (azaz Udvarhely régió, a volt Udvarhely megye, a történelmi Udvarhelyszék legnagyobb része) **területe** 1996-ban: **2.253 km<sup>2</sup>**. Az Udvarhelyi régió Hargita megye területének 34,1%-t teszi ki. Székelyudvarhely belterülete 742 ha, Székelykeresztúré 360 ha, míg Szentegyházáé 241 ha.

**(c) Udvarhely térségének népességi adataiból:**

\* A lakosság adatai **1992-es népszámlálás szerint: 126.594 fő** (ebből városi lakosság 58.168 fő).

\* **1995-ben** összesen a régió lakossága **126.284 fő** volt. Ebből a három város összlakossága 58.105 fő volt, míg a 21 község alkotta falusi térség összlakossága 68.179 fő volt. 1985-ben a városok összterülete 16.685 hektár, míg a falusi térség falvainak összterülete 197.470 ha volt

\* **1996. január 1-én** (a Hargita megyei Statisztikai Hivatal adatai szerint): az összlakosság: **127.261 fő**, ebből városi népesség 58.263 fő (45,78%) a falusi népesség pedig 68.998 (54,22%). Az összlakosságból férfi 63.761 (50,10%), és nő 63.500 (49,90%).

\* 1996-ban az Udvarhelyi régióban él Hargita megye lakosságának több mint 1/3-a (36, 85%). Az Udvarhelyi régió **népsűrűsége** 1995-ben: **56,48 fő/km<sup>2</sup>**. **A városi lakosság** aránya 1995-ben: **46,02%**. **A népesség korcsoportjai** (Bögöz, Etéd, Farkaslaka, Homoródalmás, Kányád, Kápolnásfalva, Lövéte, Oklánd, Székelyvarság, Szentábrahám, Újszékely, Zetelaka községekre számítva) az összlakosságból: a 20 évnél fiatalabbak aránya a régióban 23, 51%, míg a nyugdíjas korúak aránya 22,41%.

**Az Udvarhelyi régió urbanizációs foka** (a városi lakosság arányszáma): **46%**.

1. táblázat

## Az Udvarhelyi térség területe és lakossága (1995)

Települések	Lakossága /fő/	Területe /ha /
<b>*Városok</b>		
1. Székelyudvarhely	38.985	4.779
2. Székelykeresztúr	11.468	4.462
3. Szentegyháza	7.652	7.444
<b>Összesen városok:</b>	<b>58.105</b>	<b>16.685</b>
<b>*Községek:</b>		
1. Etéd	2.962	13.778
2. Szentábrahám	2.526	5.842
3. Fenyéd	3.558	5.670
4. Kápolnásfalva	2.068	7.564
5. Korond	6.364	11.351
6. Oroszhegy	3.826	9.695
7. Székelyderzs	1.348	4.196
8. Felsőboldogfalva	2.990	7.600
9. Lövéte	3.889	10.166
10. Farkaslaka	4.532	12.519
11. Homoródszentmárton	3.090	13.931
12. Homoródalmás	1.582	10.846
13. Bögöz	5.866	11.509
14. Oklánd	1.321	6.129
15. Parajd	7.032	18.003
16. Románandrásfalva	1.362	7.427
17. Újszékely	2.500	4.043
18. Siménfalva	3.846	11.828
19. Kányád	1.336	7.063
20. Székelyvarság	1.552	7.669
21. Zetelaka	6.037	20.676
<b>Összesen községek:</b>	<b>68.179</b>	<b>194.740</b>
<b>Mindösszesen:</b>	<b>126.284</b>	<b>211.425</b>

Forrás: Hargita megye Statisztikai Hivatala. Csíkszereda. Adattár. 1995.

**(d) Az Udvarhelyi térség közigazgatási alapegységei:**

Hargita megye közigazgatása szerint (1968-tól) **Udvarhely vidéke** az alábbi közigazgatási egységekből áll:

**Városok száma 3.** (Székelyudvarhely, Székelykeresztúr és Szentegyháza) Ezekből Székelyudvarhely municípium, azaz megyei jogú város. A városok közigazgatása:

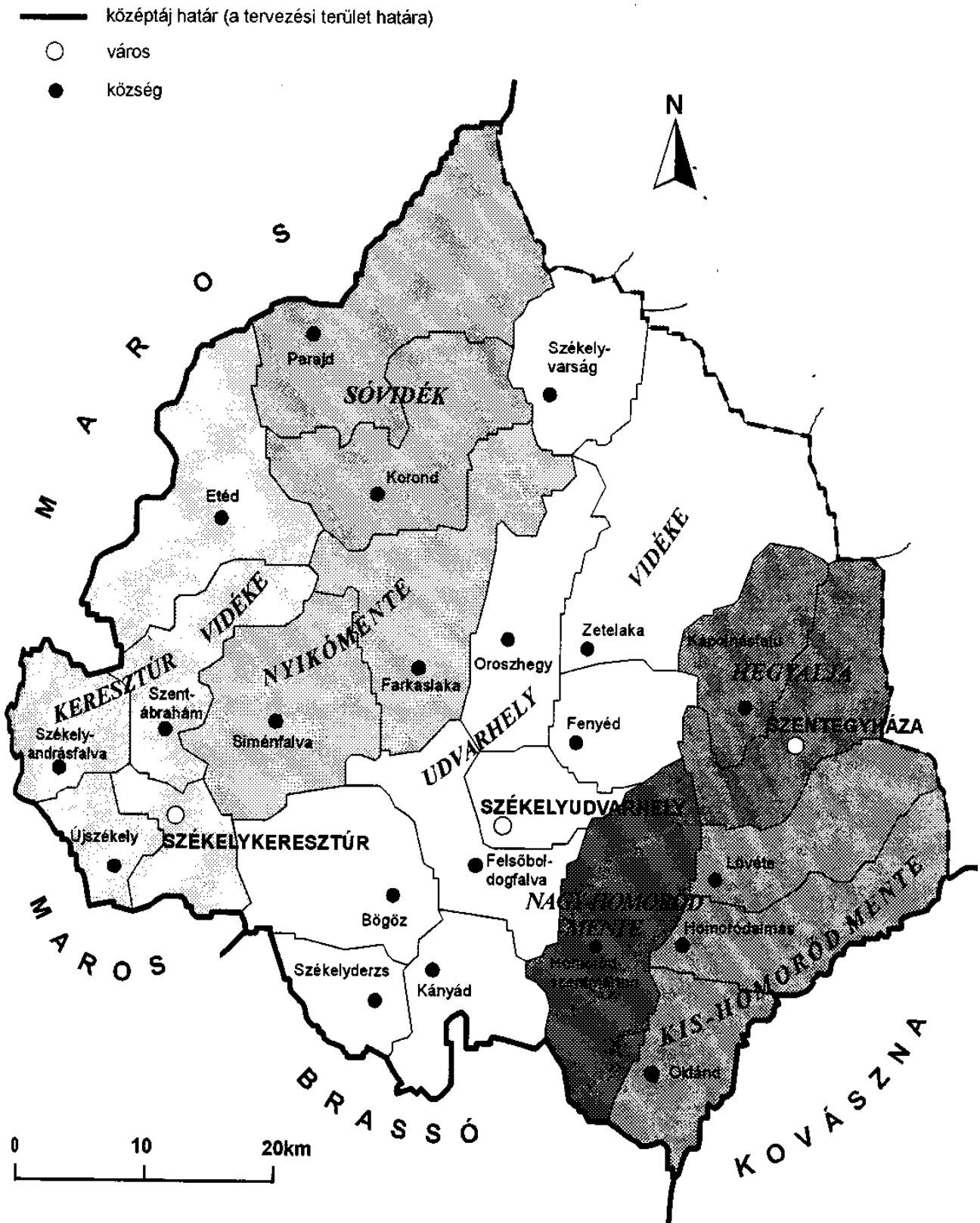
**1. Székelyudvarhely város**

**2. Székelykeresztúr város:** Fiattfalva faluval.

**3. Szentegyháza város:** Szentegyháza, Homoródfürdő, Lövétebánya falvakkal.

**Községek száma 21. Az Udvarhelyi régió községei:** 1. Etéd 2. Szentábrahám 3. Fenyéd 4. Kápolnásfalva 5. Korond 6. Oroszhegy 7. Székelyderzs 8. Felsőboldogfalva 9. Lövéte 10.

4. ábra. Az Udvarhelyi térség kistájai és mikrokörzetei



Farkaslaka 11. Homoródszentmárton 12. Homoródalmás 13. Bögöz 14. Oklánd 15. Parajd 16. Székelyandrásfalva 17. Újszékely 18. Siménfalva 19. Kányád 20. Székelyvarság 21. Zetelaka.

**Falvak száma az Udvarhelyi régióban:** 124 falu (1992-ben összesen 68.426 fő lakossággal, míg 1995-ben 68.179 fő volt). 1997-ben és 1992-ben Parajd községhez tartozó Sásverésen a népszámláláskor nem jegyezték fel lakost.

**Az Udvarhelyi régió községeinek falvai:**

**Etéd község:** Etéd, Körispatak, Küsmöd, Énlaka, Siklód falvakkal.

**Szentábrahám község:** Szentábrahám, Magyarandrásfalva, Csekefalva, Firtosmartonos, Firtosmartonosi-Láz, Gagy, Solymos-Láz, Kismedesér.

**Fenyéd** Fenyéd, Küküllőkeményfalva, Máréfalva.

**Kápolnásfalva község:** Kápolnásfalva

**Korond község:** Korond, Atyha, Kalonda, Fenyőkút, Pálpataka.

**Oroszhegy község:** Oroszhegy, Fancsal, Székelyszentkirály, Székelyszenttamás, Tibód, Ülke, Üknyéd.

**Székelyderzs község:** Székelyderzs, Székelymuzsna.

**Felsőboldogfalva község:** Felsőboldogfalva, Sándortelke, Árvátfalva, Sükő, Bikafalva, Farcád, Hodgya, Ocfalva, Székelylengyelfalva, Telekfalva, Patakfalva.

**Lövete község:** Lövete, Kirulyfürdő.

**Farkaslaka község:** Farkaslaka, Székelyszentlélek, Bogárfalva, Firtosváralja, Nyikómalomfalva, Kecset, Kecsetkiszfalud, Székelypálfalva, Szencsed.

**Homoródszentmárton község:** Homoródszentmárton, Abásfalva, Bágy, Homoródremente, Kénos, Homoródkeményfalva, Gyepes, Lókod, Városfalva, Homoródszentpéter, Recsenyéd, Homoródszentpál.

**Homoródalmás község:** Homoródalmás

**Bögöz község:** Bögöz, Székelymagyaros, Béta, Betfalva, Décsfalva, Agyagfalva, Mátisfalva, Nagygámbfalva, Kisgámbfalva, Vágás.

**Oklánd község:** Oklánd, Homoródkarácsonyfalva, Homoródújfalva.

**Parajd község:** Parajd, Békástanya, Bucsin, Felsősófalva, Alsósófalva.

**Románandrásfalva község:** Románandrásfalva, Nagysolymos, Kissolymos, Újlak, Székelyhidegkút

**Újszékely község:** Újszékely, Alsóboldogfalva, Székelyszenterzsébet.

**Siménfalva község:** Siménfalva, Bencéd, Nagykadács, Kiskadács, Csehédfalva, Nagykedede, Kiskedede, Kobátfalva, Nagymedesér, Székelyszentmihály, Székelyszentmiklós, Rugonfalva, Tarcsafalva, Tordátfalva.

**Kányád község:** Kányád, Székelydália, Jásfalva, Ége, Miklósfalva, Ábránfalva, Petek, Homoródszentlászló.

**Székelyvarság község:** Székelyvarság

**Zetelaka község:** Zetelaka, Deság, Ivó, Küküllőmező, Sikaszó, Zeteváralja.

**(e) Az Udvarhelyi régió kistájai és mikroövezetei:**

Az Udvarhelyi régióban a természeti és gazdasági-társadalmi tényezők egybevetésével 7 kistáj és mikroövezet határozható el: **1. Sóvidék 2. Nyikómente 3. Udvarhely vidéke 4. Keresztúr vidéke 5. Havasalja 6. Nagy-Homoród mente 7. Kis-Homoród mente. Közigazgatásilag az Udvarhelyi térség az alábbi közigazgatási egységeket öleli fel:**

**1. Sóvidék:** Parajd és Korond községekkel

**2. Nyikómente:** Farkaslaka és Siménfalva községekkel

**3. Udvarhely vidéke:** Székelyudvarhely város és Fenyéd, Oroszhegy, Zetelaka, Székelyvarság, Felsőboldogfalva, Bögöz, Kányád, Székelyderzs községekkel

**4. Keresztúr vidéke:** Székelykeresztúr város és Újszékely, Székelyandrásfalva, Szentábrahám és Etéd községekkel.

**5. Havasalja:** Szentegyháza város és Kápolnásfalva községgel.

**6. Nagy-Homoród mente:** Homoródszentmárton községgel.

**7. Kis-Homoród mente:** Lövete, Homoródalmás és Oklánd községekkel. (2. és 3. táblázat, 4. ábra).

Nyugatról kelet felé haladva a tájszervezés és -rendezés szempontjából, a természeti tájakat véve alapul, a következő **kistájak** különíthetők el:

## 1. Sóvidék (Korond és Parajd vidéke)

A **Székely Sóvidék** sajátos földrajzi kistáj, és egyben gazdasági és néprajzi tájegység. Sóvidék vagy Sóvidéke lakossága a Kis-Küküllő felső szakasza és annak mellékágai mentén telepedett le, és többé-kevésbé sóval és fával foglalataskodik. Sóváradon felül egészen Székelypálfalváig, a Kalonda-tetőig a vulkáni fennsík ölelésében, sajátos hosszanti völgyességben - a Kis - Küküllő - Korond vize vonalán - húzódik meg Szováta város (számos tartozéktelepüléseivel) valamint Parajd és Korond községek. Összesen egy város és 14 falu alkotja a Sóvidéket, ezeket foglalja egységes tájkeretbe. Szováta és Parajd közé esik Maros és Hargita megye határvonala. Sóvidék hosszanti „tengelye” Sóvárad és a Kalonda-tető (845 m) között 32 km, és e völgyfolyosó természetes központja Parajd.

Szováta és Parajd környéki sótestek előfordulásaitól, az ott található nagy mennyiségű **sóról** neveztek el e vidéket Sóvidéknek. Tájnévként is egyöntetűen ezt fogadják el. Nemcsak földrajzi gyűjtőnév, kistáj-név, hanem sajátos néprajzi tájegység is. Timon Sámuel 1754-ben „So Vidéke” (Salis Territorium), Orbán Balázs (1868) pedig „Sóvidék” néven írta le. S mivel Székelyföld szívében fekszik, így a Székely Sóvidék nevet egyértelműen megérdemelte.

Sóvidék az agyag „ország” is. Ezért „Szikonyország” néven is emlegették, az agyagos-köves talajáért (sára miatt „Sziknya ország”). A jó minőségű agyag alapozta meg a sóvidéki **agyagipart**, fazekasipart. A völgyésék és a kapcsolódó domboldalak silány termőtalaja nem tudta eltartani a sóvidéki népet és így más foglalatosságok után kellett nézni. Így született meg már a középkorban a **népi edényipar, a famegmunkálás, a toplászás, a szénégetés, a szekeresség, a solymászat** és mások.

A völgytalpon füzéreként húzódó településeket, a halmaz, utcás vagy soros faluformát fent a Köröndi hegyben már havasi szórványok kísérik (Békástanya, Pálpataka, Fenyőkút, Kalonda). A vulkáni platóvidéken a lakosság fő foglalkozása az állattenyésztés és a fakitermelés. Sóvidék aránylag zárt, egységes terület. Változatos településtörténete a tájökölógiai hatások tanulságos eseteit nyújtja. A sóvidéki leírások egyöntetűen arról győznek meg, hogy az itt élő lakosság sóból, agyagból és az erdőből élt, állattartással foglalkozott. Az erdőkielés hagyományos formái pedig arra utalnak, hogy az erdei iparok is fontos gazdasági tényezőként hatottak, és így Sóvidék nemcsak a medence területét, hanem a vele szorosan összefüggő „magashegyi” legelők, kaszálók és hegyvidéki erdők területét is jelöli. A sóvidéki főforgalmi út - a 13 A műút - erősen befolyásolta az út menti falvak arculatát, a települések morfológiáját. Sok az új ház, a régiéket, sajnos kezdenek eltűnni.

A zárt székely porták mellett a századfordulóra jelentős számú szórványtelepülés is kialakult. A külterületi lakott helyek jellegét a birtok nagysága és az anyaközségtől való távolság határozta meg. A dülők és a birtokparcellák mai rendjében még mindig felismerhető az egykori háromnyomásos rendszer öröksége.

E „várostalan” vidéken századunk közepére városi rangot kapott Szováta (Maros megye). Gyógyidegenforgalmi szerepköre elvitathatatlan. A városi funkció és az arculat (településmorfológia, településkép) közti kapcsolat főleg a fürdőtelepen nyomon követhető.

Az uralkodó són és agyagon kívül Sóvidék jelentős tájképi szépségekkel és ritkaságokkal is rendelkezik. Egyike hazánk természeti szépségeiben, ritkaságokban és ásványkincsekben bővelkedő kistájainak. A keskeny sziklaszurdokokban rohanó patakok - főleg a tájegység szélei felé - sűrű fenyőrengeteget törnek át. A gyógyvízforrások sokasága már a múlt század végétől jelentős idegenforgalmi értéket képviseltek. A sókarszt, a sószoros és forrásüledékek viszont egyre inkább fokozottabb védelmet igényelnek. Sóvidék természeti viszonyait a földtudományok képviselői alaposan kutatták, így tájirata viszonylag gazdag. Sóvidéken több helyen a boronaházak, a gerendavázak, két- és háromsztatú (elrendeződésű) házak sokasága figyelhető meg. Az építkezésekhez szükséges faanyagot a környékbeli erdőségek, az épületkövet ugyancsak a közeli kőbányák és kavicsbányák, az agyagot (a falkészítéshez) a domboldalak palarétegei biztosították. A sóvidéki ember művésze volt és az ma is az a természetadta anyagok felhasználásának. A korondi népművészet és háziipar országos hírnévre tett szert. A falu néprajzi értékeit, a népelet színes hagyományait külföldön is nyilván tartják.



## 2. Nyikómente

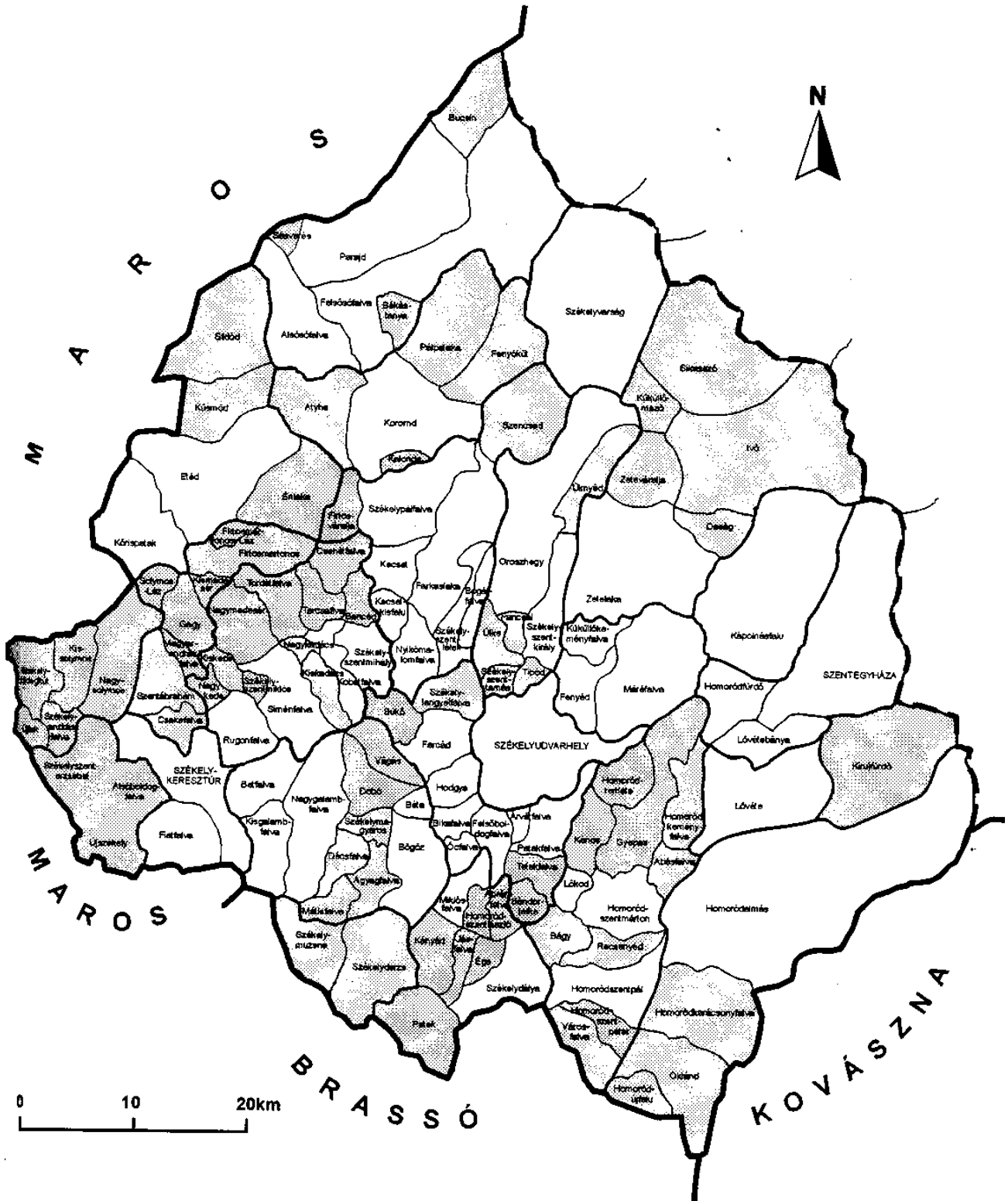
Területe 256,5 km<sup>2</sup> lakossága 1992-ben 8.371 fő volt, népsűrűsége 32,69 fő/km<sup>2</sup>. E területen két községben összesen 23 falu található.

A földrajzi irodalom **Nyikóvölgye**, a néprajzi leírásokban pedig a **Nyikómente** név honosodott meg. E vidék névadója a Nyikó-patak. A nép nyelvén a Szőke-Nyikó (talán az andezitből kimosott homok és vulkáni hamu színe alapján) majd a Fehér-Nyikó név is meghonosodott. A felső és középső szakasz a Nyikó nevet viselte és viseli ma is. Siménfalván, az Alba-patak jobb oldali beömléstől kedve már a Fehér-Nyikó vagy Fejér-Nyikó (mivel partján fehérföld található) név használatos (Orbán B. I. 117.).

A Nyikómentét két nagyközség alkotja: **Farkaslaka** (9 faluval) és többnyire a **Felső-Nyikómentét** jelöli ki és **Siménfalva** (14 faluval) a **Középső- és Alsó Nyikómente** területét alkotja. Siménfalva Hargita megye legtöbb faluját tömörítő községe. 1992-ben Farkaslaka községben 4.491 személy (ebből magyar 4.411 és román 15 fő), míg Siménfalva községben összesen 3.880 személy (ebből magyar 3.836 és román 28 fő) lakott.

5. ábra. Az Udvarhelyi régió hátrányos helyzetű települései (1996)

-  foglalkoztatási szempontból hátrányos helyzetű település
-  elmaradott térséghez tartozó település



A Nyikó völgyében a metángázás antiklinális vonulat húzódik. Igen gyakoriak az iszapvulkánok előfordulása. A falvak vízhiánnyal küzdenek, a mélyfúrások is csak sós-szulfátos vizeket tártak fel. E vidék a gyümölcsstermesztéséről híres.

1568-tól a vallásszabadság idején több nyikómenti település lakossága az unitárius vallásra tért át. Ez a táj a farkaslaki Tamási Áron és pálfalvi Nagy György szülőföldje.

Nyikómente egyes falvaira jellemző a falukettőződés. Így Nagy- és Kiskadács, Nagy- és Kiskede, Nagy- és Kismedesér (ez utóbbi már a Gagy völgyében alakult ki), míg az idők folyamán Demeterfalva összenőtt Kobátfalvával, ugyanígy Bogárfalva Székelyszentlélekkel.

### 3. Udvarhely vidéke (a Nagy-Küküllő völgye és környéke)

A történelem során a köztudat Udvarhely vidékét a székely anyaszék, Udvarhelyszék nevével azonosította, melynek anyavárosa Székelyudvarhely. Természetföldrajzi szempontból Székelyudvarhelyen aluli folyóvölgy már a Nagy-Küküllő középső szakaszának tekinthető. A Nagy-Küküllő völgye sajátos „medence”-jelleggel kölcsönöz a tájnak. Nagy általánosságban „Udvarhely vidéke” néven emlegetik a környékbeliek. Az udvarhelyszéki templomok közül elég sok mutat biztos 13. századi nyomokat.

A **Küküllő folyó** Udvarhelyszék fő folyója. Teljes hossza 246 km, melyből Hargita megye területén csupán 85 km hosszúságban folyik. A „Küküllő” név eredetéről: Hunfalvi János szerint Kukul (tövis) és jó folyó. Rösler szerint a Kokel (Kaukaland vagy hokaland, gótlul fennföld) folyónévből származik (idézi Czirbusz Géza - 1908. 146.). Szigethi Gyula Mihály (1831) szerint a folyó gyakori kiáradásairól, kikeléseiről kaphatta nevét (Orbán Balázs 1868.I. 31.). Udvarhelyszék területe 1876-ban 50 négyzetmérföldnyi volt, 111.000 lakossal, 2 várossal (Székelyudvarhely, Oláhfalva). A szomszédos törvényhatóságoktól 10 faluval bővült.

Kistájai: két fő területre osztható:

**1. Küküllő mente vagy Udvarhely vidéke, Székelyderzs vidékével együtt.** Udvarhely sajátos szeglete Székelyföldnek. Sokan és sokat írtak róla. Talán az „anyaszék” és az „anyaváros” mítosza hatott a legerőteljesebben.

**2. Keresztúr vidéke (Keresztúr, Gagymente, Etéd vidéke, Solymosok vidékével).**

**Keresztúr vidéke (Keresztúr, Gagymente, Etéd vidéke, Solymosok)**

Udvarhely vidékének „kiegészítő része”. Keresztúr vidékéhez a századfordulón 46 kis- és 3 nagyközség tartozott. Lakossága közel 36.000 fő volt. Többségében magyarok laktak akkor is. E vidék fő helye volt a szarvasmarha tenyésztésnek, megterem a gyümölcs és a szőlő. Háziipara is jelentős volt (szövés, fonás, fafaragás, szitakészítés, szalmakalap- és kosárfonás).

Keresztúr-szék (fiúszék) Udvarhely anyaszékhez tartozott. Területe közel 550 négyzetkilométert tett ki. Ez az közigazgatási beosztás egészen 1876-ig maradt fenn, amikor megszűnt, és Udvarhely vármegye Székelykeresztúri járásává alakult át.

Történeti visszaillesztésként megemlíthető, hogy a „Sedes Keresztthur” első írott említése 1477-ből származik, élén ekkor bíró (Judex) és a vének (seniores) álltak. Nevét 1505-ben is említik. A régészeti leletek azt sejtetik, hogy Keresztúr szék kialakulása a 15. század második felénél korábban következett be. A Keresztúr fiúszék (sedes filialis) elnevezés 1654-ben jelenik meg („Udvarhely Szekben Filialis Keresztur Szekben”). Ezt megelőzően 1606-ban „Kereztur Fiu zek” alakban már előjön. A szék központja Keresztúr, a késő középkor folyamán mindvégig mezővárosként, a 16. század végén az ezzel egyenértékű „Kereztur varosa” (1589-1590 között többször is emlegetik ilyen névalakban) néven szerepel. E terület középkori eredetű, mezővárosi jellegű központja a Nagy-Küküllő északi partján fekvő Keresztúr (megkülönböztetésül a szászok laktak Székelykeresztúrtól - Criț, ném. Kreuz) a 16. századtól Székelykeresztúr, az újkorban pedig lakóinak jellegzetes foglalkozása miatt Szitáskeresztúrnak is neveztek.

**Gagymente.** Székelykeresztúrtól északra nyíló hosszanti völgy fő vízfolyása a Gagy-patak vagy a Gagy víz. A Gagyvize vidékének vagy Gagy völgyének nevezik a kistáját. A völgy a Peszente-tetőig húzódik és Szentábrahám község 8 faluja tartozik ide. Etéd községből vízrajzilag ide tartozik Énlaka. Sajátos vidéke az egykori Keresztúr-széknek és Udvarhely anyaszéknek. Régészeti ásatásokkal jól feltárt terület. Szentábrahám község lakossága 1992-ben 1.585 fő volt, melyből 19 román, 2.515 magyar és 51 cigány.

**Etéd vidéke.** A Küsmőd-vize falvai tartoznak ide: az eredettől számítva Siklód, Küsmőd, Etéd és Körispatak. Énlaka, a közigazgatásilag a község ötödik faluja már a Gagy-vízköréhez sorolható. E vidék már a Kis-Küküllő vízköréhez tartozik. Sok vonatkozásban néprajzi „kincsbánya”. Különösen népi építésze, telekberendezése, mezőgazdasági üzemmódja érdemel figyelmet. A tízes településrendszer még jól nyomozható. A szellemi néprajz hagyományait sokan kutatták. Etéd község lakossága 1992-ben 3.146 fő volt, melyből román 5, magyar 3.119 és 22 cigány volt.

**Solymosok vidéke.** A két Küküllő közti középső szakaszának alacsonyabb dombvidéket területet Orbán Balázs (I. 151.) **Partiumnak majd Székely Partiumnak** nevezte. Ez alatt azt az udvarhelyszéki nyugati határsávot értette, amely falvakban sok volt a jobbágy és később a Székelyföldhöz csatlakoztak. Ide tartozott a **Solymos-pataka** mellett sorakozó Kissolymos és Nagysolymos, Románandrásfalva, Szenterzsébet, Sárd, Hidegkút majd a Zsákod-pataka mellett sorakozó Magyar- és Oláhzsákod, Pipe, Vécke, Székelyszállás, Csób,

Bordos, Rava és Szentdemeter. Így két vízvásztómenti vidék, a **Solymosok vidéke** és a **Zsákod-pataka menti települések** sorozata találkozik a történeti Székelyföld határán. E vidék ma is megőrizte vegyes lakosságát, sőt a falu kettőződésének etnikai alapon a mai napig fellelhetők. (Oláhhidegkút és Magyarhidegkút, Magyarzsákod és Oláhzsákod). Több település ma már Maros megyéhez tartozik. E vidék felett őrködik a Lóctető, a Gagy keresztje, a Konos tető (686 m).

#### 4. Homoródok vidéke (Homoródmente)

Területe 56.000 ha, lakossága 19.339 fő volt 1996-ban. Közigazgatásilag Szentegyháza városból, és Kápolnásfalua, Lövéte, Homoródszentmárton, Homoródalmás és Oklánd községekből áll, összesen 22 faluval.

Székelyföld és egyben Udvarhelyszék déli részének egyik változatos természeti kistája. Tulajdonképpen a Nagy- és a Kis-Homoród hosszanti völgyeiben meghúzódó kis falvak tartoznak ide. Ezek látványos település-füzéreként nyújtózkodnak a hosszanti völgyekben. A Nagy-Homoród folyó teljes hossza 59 km, melyből Hargita megye területén 36 km hosszúságban folyik, a többi Brassó megye területére esik. A Kis-Homoród folyó hossza 46 km, melyből Hargita megye területén 46, míg Brassó megyében 9 km hosszúságban folyik, miután egyesül a Nagy-Homoróddal.

Az andezit törmelékek a Hargita erupciós centrumaitól igen nagy távolságra kerültek. Néhány darabja egészen a Homoródok és az Olt összefolyásánál is megtalálható. Ezek mint erupciós törmelékek kerültek ki a vulkáni kráterekből, s onnan a felszíni vízfolyások tovább szállították és másodlagosan felhalmozták, sokszor törmelék-kúp formájában. Ilyenek az örlőkövek. A dacitufa a Homoródmentén több helyen a homokkő és a mészkő rétegekre telepedett rá. Mindez a szarmata korú hamuhullásból keletkezett. A dacitufa szép rétegeit a lakosság téglaszű darabokra vágva házépítésre használta fel. Ezenkívül lépcsőket, padló burkolatokat, sírköveket is faragtak belőle.

Már e tájegység neve is érdekes. A Homoród név a szlovén hrunit (hrnét, tót) vakar, kapar, túr, zajong, zúg magyar alakja. (Vö. Czirbusz Géza, 1908. 146.). Jánosfalvi Sándor István (I. kötet címlapján) külön említi a „Külső- vagy Nagy-Homoród” víznevet, majd a „Belső- vagy Kis-Homoród” nevet (I. 15.). Mindkettő a Központi-Hargitából ered és párhuzamosan déli irányba veszik útjukat. Homoródnál egyesülnek és az egyesült Homoród Szászugra határában ömlik az Oltba. Jánosfalvi Sándor István névfejtése is érdekes (I. 15.): „kivált a külsőnek szinte semmi esése sem lévén jó darab helyt, egészen visszahomorodik s emiatt gyakran kiönt, ámbár Hámerodnak is némelyek szerint neveztetett a belső, Lövétén fejl a legrégebb időktől fogva volt hámorokról.”

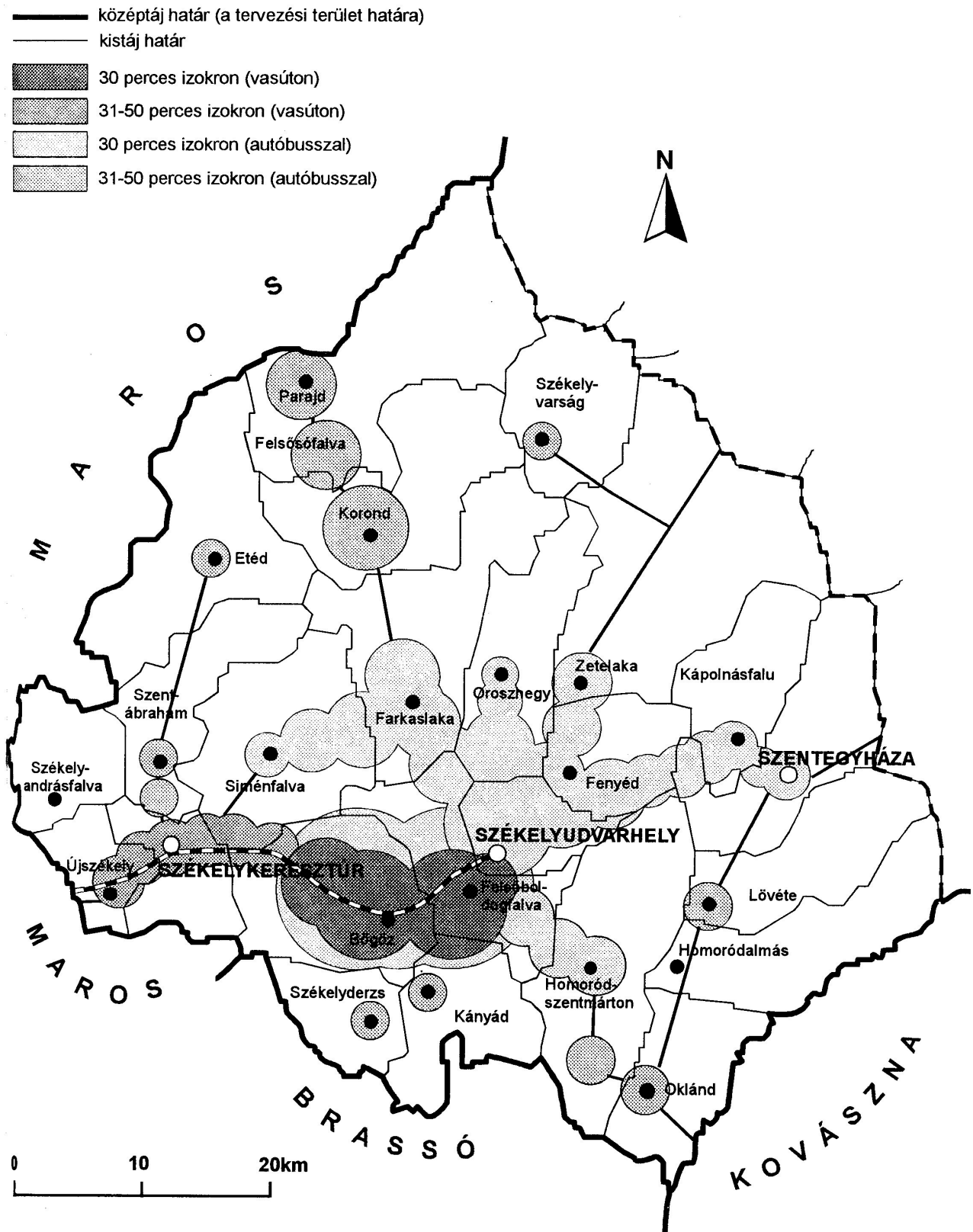
Ma a Homoródmente 3 kisebb tájegységre osztható: a Hargita-hegység előterében elterülő **Havasalja** (Kápolnásfalua és Szentegyháza várossal), a **Nagy-Homoród vidéke** és a **Kis-Homoród vidéke**. A **Havasalja** erdős terület volt. Az erdőirtás jelentette a szénafüvek, legelők és a települések kialakulásának egyetlen útját. Homoródszentmárton és Homoródszentpál uradalmi birtokosai, a Kornisok és a Bírók nagy birtokokkal rendelkeztek a havason (főleg a Lázon) és a völgyekben. A mezővárosi fejlődést csak **Kápolnásfalua** és **Szentegyházafalua** (Oláhfalua) érte el. Régebben az állattenyésztés és a fakitermelés jelentette a fő jövedelmi forrást. A faáru forgalma igen jelentős volt a völgyekben. Viszonylag fejlett volt a malomipar és háziipar is. A háromnyomásos határhasználat 1850-től terjedt el. Ettől kezdve az ugar legelő területét csökkentették, a növénytermesztés területe pedig növekedett. Az őszi nyomás (búza, rozs) mellett kialakult a tavaszi nyomás is (kukorica, burgonya).

Napjainkban a **Homoródok vidéke** Székelyföld egyik **leghátrányosabb vidéke**. Távol lévén a jó közlekedési utaktól és a piacgazdaság fő erővonalaitól, valóban egy közlekedési és gazdasági „árnyékban” fekszik és minduntalan keresi kapcsolatait a „külvilággal”. Nincs vasútja, a közúti nagyon elhanyagoltak. A házak ugyan csinosodtak 1990 után, de a falvak népességmegtartó ereje, képessége állandóan gyengült, az előregedés jelensége talán megfordíthatatlan. A hátrányos helyzet még 1990-hez viszonyítva is erősödött Néprajzi- és művelődési hagyományokban ugyan gazdag, de sok másban szegényebb, más tájegységekhez viszonyítva. A havasi állattartás jegyei több helyen fellelhetők. Az erdő és a legelő itt is jelentős jövedelemforrást biztosít ma is. A csergekészítés hazájaként is ismerték e vidéket. A homoródmenti falu már rég nem az, ami a századfordulón volt.

Homoródmente az egykori Udvarhelyszék egyik jelentős tájegysége. Fő érdekessége, hogy településeinek többsége a két Homoród - a Nagy- és a Kis-Homoród - völgyében füzérszerűen követik egymást az eredettől egészen a Homoród faluig (ez már száz vidék területére esik, az egykori Kőhalom székben, ma Brassó megyében). Homoródmente városiányos vidék. Csupán a két „végen” - Szentegyháza és Kőhalom - találkozunk a két kisvárossal. De van óriásfalua (Lövéte), szórványtelepülése (Kirulyfürdő) és ifjúsági üdülőtelepe (Homoródfürdő). Ezen túlmenően **aprófalvas** régióvá vált. Túlnyomóan unitárius vallásúak lakják. A többi vallásfelekezetek közötti tolerancia kielégítő. A természeti kincsek hasznosítása alacsony fokon áll, a tartalékok még feltáratlanok. Az ásványvízforrásokat gyógyvizekként alig hasznosítják. Az utókor alapvető feladata a paraszti hagyományok feltárása, a népi kultúra mai állapotának rögzítése, a helyi szokásrend feltérképezése, a falusi értékrend szintézisének elkészítése.



6. ábra. Az Udvarhelyi térség izokron térképe



## 2. táblázat

## Az Udvarhelyi térség mikrorégióit alkotó községek lakossága és területe 1995-ben

Mikrorégió	Hozzá tartozó községek	Lakosság /fő/	Terület /ha/
1. Sóvidék	1. Parajd	7.032	18.003
	2. Korond	6.364	11.351
	<b>összesen:</b>	<b>13.396</b>	<b>29.354</b>
2. Nyikómente	1. Farkaslaka	4.532	12.519
	2. Siménfalva	3.846	11.828
	<b>összesen:</b>	<b>8.378</b>	<b>23.347</b>
3. Udvarhely vidéke	1. Székelyudvarhely	38.985	4.779
	2. Fenyéd	3.558	5.670
	3. Oroszhegy	3.826	9.695
	4. Zetelaka	6.037	20.676
	5. Székelyvarság	1.552	7.669
	6. Felsőboldogfalva	2.990	7.600
	7. Bögöz	5.866	11.509
	8. Kányád	1.336	7.063
	9. Székelyderzs	1.302	4.196
	<b>összesen:</b>	<b>65.452</b>	<b>78.857</b>
4. Keresztúr vidéke	1. Székelykeresztúr	11.468	4.462
	2. Újszékely	2.500	4.043
	3. Románandrásfalva	1.240	7.427
	4. Szentábrahám	2.526	5.842
	5. Etéd	2.962	13.778
<b>összesen:</b>	<b>19.456</b>	<b>35.552</b>	
5. Havasalja	1. Szentegyháza	7.652	7.444
	2. Kápolnásfalva	2.068	7.564
	<b>összesen:</b>	<b>9.720</b>	<b>15.008</b>
6. Nagy-Homoród mente	1. Homoródszentmárton	3.090	13.931
	<b>összesen:</b>	<b>3.090</b>	<b>13.931</b>
7. Kis-Homoród mente	1. Lövete	3.889	10.166
	2. Homoródalmás	1.582	10.846
	3. Oklánd	1.321	6.129
<b>összesen:</b>	<b>6.792</b>	<b>27.141</b>	
<b>Összesen:</b>	<b>3 város:</b>	<b>58.105</b>	<b>16.685</b>
	<b>21 község:</b>	<b>68.998</b>	<b>194.740</b>
<b>Mindösszesen:</b>		<b>126.284</b>	<b>211.425</b>

Forrás: Hargita megye Statisztikai Hivatala. Csíkszereda. Adattár. 1995.

## 3. táblázat

## Az Udvarhelyi térség mikrorégióinak néhány alapadata 1995-ben (összegezés)

Mikrorégió (kistérség)	Népessége /fő/	Területe /ha/	Települések száma
1. Sóvidék	13.396	29.354	11
2. Nyikómente	8.378	23.347	23
3. Udvarhely vidéke	65.452	78.857	47
4. Keresztúr vidéke	19.456	35.552	23
5. Havasalja	9.720	15.008	4
6. Nagy-Homoród mente	3.090	13.931	12
7. Kis-Homoród mente	6.792	27.141	6
<b>Összesen:</b>	<b>126.284</b>	<b>211.425</b>	<b>126</b>

Forrás: Hargita megye Statisztikai Hivatala. Csíkszereda. Adattár.

**(f) A települések száma népességcsoportok szerint (1992-ben):****500 főig az Udvarhelyi térségéhez összesen 87 település tartozik.****500 és 1.000 fő közötti települések száma 19.**

**1001 és 2.000 közötti települések száma 12** (Fiatfalva, Etéd, Oroszhegy, Székelyszentkirály, Farkaslaka, Bögöz, Nagyalambfalva, Felsősófalva, Alsósófalva, Székelyszenterzsébet, Siménfalva, Székelyvarság).

**2001 és 5.000 közötti települések száma 5** (Kápolnásfalu, Lövéte, Parajd, Zetelaka, Máréfalva)

**5001 és 10.000 közötti települések száma 2** (Szentegyháza város és Korond falu)**10.000 feletti települések száma 2** (Székelyudvarhely és Székelykeresztúr városok)**(g) Az Udvarhelyi régióra vonatkozó más általános mutatók:**Az aktív keresők aránya az össznépesség viszonyában: **24,38%**A mezőgazdasági keresők aránya az aktív népességből: **3,46%**Az ipari és építőipari keresők aránya az-aktív népességből: (1995 - ben): **62,33%**A terciér ágazatban dolgozók aránya az aktív népességből: **34,33%**Vasútállomással rendelkező települések száma: **10**A tartós munkanélküliek száma 1996-ban: **1176 fő**Az 1.000 lakosra jutó telefon-főállomások száma 1995-ben: **14**A hatvanéves és idősebb népesség aránya: **23,51 %**Az 1.000 lakosra jutó gépjárművek száma: **78, 57.****(h) Az Udvarhelyi régió lakosságának életkörülményeit meghatározó mutatók:**100 aktív keresőre jutó inaktív kereső és eltartott együtt, 1995-ben: **311 fő.**Általános iskolai tanerők száma 1995-ben: **1.107 fő.**Iskolai tantermek száma 1995-ben: **882.**Tanszemélyzet száma 1995-ben: **1.951 fő.**Orvosok száma: **169 fő.**Egészségügyi középkezelők száma: **600 fő.**Kórházi ágyak száma: **915.**Lakások száma: **44.658.**A lakfelület nagysága: **1.438.000 m<sup>2</sup>**Az ivóvízvezeték hossza: **4.826 km.**A gázvezeték hossza: **902 km.****2. Az Udvarhelyi régió természeti képe és adottságainak értékelése****a. Az Udvarhelyi régió természeti képe**

Az alábbiakban az Udvarhelyi régió kistájait, természeti erőforrásokat, a természeti adottságokat, a természetvédelmi területeit mutatjuk be. Ezt követően a tájpotenciál rövid értékelésére térünk ki, és egy rövid tájökölógiai jellemzést adunk. A természeti erőforrások értékelése kapcsán megvizsgáljuk a domborzat jellegét, a természeti környezet és a termőföld állapotát és hatását a lakóköznyezetre.

Az Erdélyi-medence székelyföldi részének közepes magassága 500-600 méter. Hajdan tengerfenék volt, és a Kárpátokból lefutó folyók és patakok vastag agyag-, márga-, homok- és kavicsréteggel töltötték föl. Később a tengerfenék megemelkedett, szárazulattá alakult, majd a hegyekből lesiető folyók alacsonyabb-magasabb dombvidékké darabolták föl. Ez a dombvidék ma igen gazdag földgázban (metángáz).

### Az Udvarhelyi régió dombvidékei

Székelyföldnek az Erdélyi-medence felé eső részének alkotásában az alábbi dombvidékek (közép- és kistájak) vesznek részt:

**Küküllőmenti dombvidék** (Küküllők dombsága, Küküllőmenti hátság. Küküllőmente; Podișul Târnavelor, Dealurile Târnavelor; ném. Das Gebiet, Der Beiden Kok.). Tulajdonképpen az Erdélyi-medence déli, délkeleti részét alkotja a Maros völgyétől (Marosmente) a Szebeni-medence és a Fogaraszföld területéig. Keleten a Dél-Görgényi-havasok és a Hargitaalja nyugati peremvidéke, a Sóvidék és a Felső-Nyikómente, az Udvarhelyi-völgy-medence, nyugaton a Torda-Gyulafehérvári völgyfolyosó (vagy Hegyalja) és a Szászvárosi-völgy-medence - Kenyérmező és az Apold-Szászsebesi-medence határolja. E típusos eróziós dombvidéknek csupán a keleti vidéke tartozik Székelyföldhöz. Tulajdonképpen ez is peremvidék, ahol a szármata és pliocén-pannon kori üledékeket az agyagok, márgák, homokkövek, homokrétegek és konglomerátumok sorozata képviseli. A Nyárád, a Kis- és Nagy-Küküllő közötti dombhátak asszimmetrikusak: a völgyek déli lejtői meredek, az északiak pedig lankásabbak. A meredek lejtőkön a záporpatak-jellegű vonalas erózió, a suvadások, lejtőcsuszamlások a fő lepusztító folyamatok. Sok a pleisztocén-végi suvadásos-halmos, koporsós suvadás (pl. Szászkezd, Nagyalambfalva). A gázdomok tetején több helyen rétegbordás szerkezeti felszín figyelhető meg. Székelyudvarhely és Segesvár között a Nagy-Küküllő több antiklinális tengelyt vágott át, melynek eredményeként három völgy-szűkület (a Bonta-szoros, a Décsfalvi-szoros és a Kisgalambfalvi-szoros) tagolja fel a széles völgy-medencét az Udvarhelyi-völgy-medence, a Bögözi-medence, a Nagyalambfalvi-medence és a Székelykeresztúri-medence területére. Ezek a völgy-medencék inkább tipikus völgytágulatok, kismedencék. A tagolt domborzat mélyebb részein gyakoriak a ködös napok száma. E dombvidéket igen sűrű vízhálózat szeli át, gazdag növénytakaró (bükk- és tölgyerdők) kíséretében. Jellemző a podzolosodott barna erdei-talajok, agyagbemosódásos podzoltalajok, a pszeudorendzina-talajok, a teraszokon pedig a csernozjom és a barna-csernozjom talajok. Jelentős természeti kincs a földgáz és a só, valamint számos ásványvízforrás. E vidék a szelíd dombsági tájak és dombközi medencék látszatát nyújtja.

A fenti tájféldrajzi adottságokkal jellemezhető dombság a két Küküllő - a Kis- és a Nagy-Küküllő - dombsorait és a közrezárt völgy-medencéket öleli fel. Tulajdonképpen ez a terület egy nagy kiterjedésű tájcsoport Belső-Erdély középső részén. Az egykori Maros-szék területéből a Kis-Küküllő Balavásár-Kibéd szakasza tartozik ide. Ettől északkeletre pedig a Szóvatai-dombság és medence kerül el (nyugatra, az egykori Alsó-Fehérvármegyéhez tartozó részt a népi tájszemlélet Hegymögött néven emlegeti, míg a Kis-Küküllő Dicsőszentmárton közeli részét Vízmellék néven emlegetik). A Küküllőközi-dombság tehát a Kis- és Nagy-Küküllő közti dombvidéket öleli föl, melynek keleti határát - egyes szerzők szerint - az Erdőszentgyörgyöt-Székelykeresztúrral összekötő vonal képezi.

E középtáj területén több **természeti kistáj** különíthetünk el.

**\*Siklódi-dombság** (Dealurile Șiclodului) a Kis-Küküllő és a Küsmöd-pataka között, Maros és Hargita megye határán kerül el. Legmagasabb pontja a vulkáni törmelékes kőzetekkel borított Siklódkő (1.025 m - Piatra Șiclodului). A Parajdi-medencében felboltozódó sóöv (a diapír-öv) három kis sasbérceből álló tömböt, a Bökecs-Siklódkő-Firtos területét emelte a magasba. Tulajdonképpen ezen kis masszívumokat „szakította” le a hegyvidéktől. Tetejükre vulkáni törmelékes kőzetek települtek. E kis hegység keleti és nyugati lejtőin egyaránt igen gyakoriak a suvadások és a buckák mögötti hepe-tavak kialakulása (pl. az Alsó-Három tavacska Parajd és Szóvata határában).

**\*Parajd-Korondi-medence** (Depresiunea Praid-Corund)

Sajátos hegyközi medence. Eróziós medencének tekintik és többen a kárpátközi medencék sorába sorolták (V. Mihăilescu 1944-ben „Țara Praidului” néven írta le). A Kis-

Küküllő és a Korond vize között alakult ki és inkább egy hosszanti völgymedencének (30 km hosszú, 5-6 km széles) tekinthetjük. Két részmedencéből áll: a Parajdi-medence és a Korondi-medence. A medence szerkezeti kialakulásában (tektonikájában) fontos szerepet játszott a 200-1.800 m vastag „sólemez” (sólencse, sötömzs), amely plasztikus, képlékeny tulajdonságánál fogva a fedőben lévő üledékes kőzetek (agyag, homok) szerkezeti elrendeződését erőteljesen befolyásolta. A diapír-redőknek itt domborzatalakító szerepük van. A Parajdi Sóhátában a sötömzs a felszínre bukkan. Parajdon, Sóvidék központjában, a Parajdi Sóhátán sajátos felszíni formák figyelhetők meg: karrosodott kisformák, sószakadékok, sötöbrök, dolinák, dolinaszerű beszakadások. Ezek egyrésze az emberi beavatkozás során képződött karsztos felszíni formák a póré sóösszletben. Korondtól nyugatra emelkedik a Firtos-rög (1.062 m). A Korond vize, a Fehér-Nyikó és a Küsmöd vize között emelkedő Firtosi-dombság (Dealurile Firtuşului) egy sajátos rög, vulkáni „sapkával”, eruptív üledékfedővel.

**\* Udvarhelyi-dombság** (Subcarpații Odorheiului)

A Nagy-Küküllő völgyének két oldalán húzódó 1.000 m alatt maradó dombvidék. Ide tartozik a Fehér-Nyikó völgye, a Farkaslaka-Kobátfalva völgymedencével (Depresiunea Lupeni-Cobătești), a Rez-tető (932 m) dombsága (Dealurile Aramei), és végül a Székelyudvarhelyi-völgymedence (Depresiunea Odorhei). A Rez-tető oldalából számos felszíni vízfolyás ered, és a Réz egyben a Fehér-Nyikó és a Nagy-Küküllő vízválasztója, melyen túl már a Székelykeresztúri-völgymedence következik. A Nagy-Küküllő völgyében számos kisebb völgymedence alakult ki. Ezek a Zetelaki-, Udvarhelyi-, Bögözi-, Nagyalambfalvi-, Székelykeresztúri-Siménfalvi völgymedence. Délebbre a Nagy-Küküllő mellékvölgyeiben több kisebb medence alakult ki, így a Gagy-, Küsmödi- vagy Etédi-medence és a Szentersébeti-medence. A Nagy-Küküllő völgye (Culoarul Târnavei Mari) az egykori Udvarhelyszék leghosszabb völgyfolyósója, amely Székelyudvarhelytől kezdve számos antiklinálist harántol, vág át (a Bonta-, a Décsfalvi- és a Kisgalambfalvi-szorosban). Az így kialakult völgymedencék kedveztek az ember korai megtelepedésének. Nyugaton, Újszékely szomszédságában, a Fehéregyházai-mező (Câmpia Albeștilor) határolja az egykori Udvarhelyszék területét, délen pedig a Héjjasfalvi-dombsággal (Podișul Vânători) határos. Újszékelynél a Nagy-Küküllő elhagyja a történeti Székelyföld területét, s egyben Udvarhelyszéket. Itt van a mai Hargita megye legalacsonyabb pontja: 375 méter magasságban.

**\* Homoródi-dombság** (Subcarpații Homoroadelor)

A történeti Udvarhelyszék déli részét öleli föl, melynek déli része a mai Maros és Brassó megyék határán húzódik. Tulajdonképpen a két Homoród - a Nagy- és a Kis-Homoród - vízválasztóját és a Kis- és Nagy-Homoród völgyében kialakult völgymedencéket (pl. a Karácsonyfalva-Oklándi völgymedence a Kis-Homoród völgyében és a Homoródszentmárton-Homoródszentpál-Városfalva völgymedence a Nagy-Homoród völgyében) öleli föl. A Nagy-Küküllő és a Nagy-Homoród vízválasztójának legmagasabb pontjai a Bágyi-domb (854 m) körül és attól délnyugatra húzódnak (Nagyörhegy - 772 m; Lik - 816 m; Homat - 839 m). A Homoródi és az Udvarhelyi-völgymedence között a Patakfalvi vagy a Kénosi-tető (665 m) teremt kapcsolatot. A Homoródi-medence a szomszédos Brassó megyébe is átnyúlik, a Homoródi-dombság pedig az Erkedi-dombsággal (Dealurile Architei) teremt kapcsolatot. Itt alakult ki az Erkedi-völgymedence (Depresiunea Archita-Dârjiu), melyet a Héjjasfalvi-dombság (Podișul Vânători) választ el a Szászkezd-völgymedencétől (Depresiunea Saschiz).

### Az Udvarhelyi térség hegyvidékei

**Görgényi-havasok** (Munții Gurghiului). A történeti Marosszék és Udvarhelyszék határán emelkedő Görgényi-havasok középső (központi) része, és Udvarhelyszék és Csíkszék határán emelkedő déli része tartozik a mai értelemben vett Székelyföld területéhez (a Fancsal - 1.684 m, Öregtető - 1.634 m, Tatárka - 1.689 m a mai Maros megye keleti határán).

emelkednek). A Görgényi-havasok központi hegytömege, a Nagy-Mezőhavas (Vf. Saca - 1.777 m) keleti nyúlványa és a Ferenczi-láza (vagy Ferencilásza - Vârful Frâsileasa) már az egykori Marosszék és Udvarhelyszék, illetve Csíkszék határát alkotja. Az északnyugat-délkelet irányú, közepmagas vulkáni hegységnek a Bucsin-tetőtől (1287 m) a Libán-tetőig (1.000 m) tartó szakaszát Dél-Görgény néven emlegeti a szakirodalom. A Ferenczi-láza igen jelentős magaslati pont a völgyhálózat kialakulása szempontjából. A Kis-Küküllő mellékágai (a Nagyg, a Juhod) innen erednek, míg a Mezőhavas oldalából ered a Kis- és a Nagy-Nyárad, a Szováta vize és a Sebes-patak). Az erdővel borított magas hegyhátak mélyen benyúlnak az Erdélyi-medence keleti peremvidékébe. A Bökecs és a Siklódkő csúcsait vulkáni törmelékek borítják. A Dél-Görgény legkiemelkedőbb pontjai a Borzont (1.496 m), a Nagy-Somlyó (1.575 m) és a Csomafalvi-Délhegy (1.685 m). Csúcsairól a Maros bal oldali mellékágai, a Kis- és Nagy-Küküllő és ezek mellékágai erednek. A vulkáni kúpok erdőségei igen gazdagok vadállományban. A látnivalók a vulkáni felszíni formákhoz és a vízhálózat jelenségeihez kapcsolódnak. A vulkáni kúpokról lenyúló lávpadok több irányból közelítik meg az Erdélyi-medence keleti peremét. Az itteni magas fennsíkakat (900-1.200 méterig) népiesen „mezők”-nek nevezi a lakosság (pl. Síkbércmező, István bérce, Középső mező, Bogdán bérce). Az 1200-900 m magas lávpad és vulkáni törmelékmező egyik pusztulásnak induló színhelye a Cserepeskő-mező és az Asztalkő (1.640 m), ahol vastagpados vulkáni sziklafalak és kőgombák emelkednek a magasba. A vulkáni platóvidék törmelékes kőzetei alól a Parajdi-medencében a mio-pliocén sóösszlet bukkan a felszínre. Több szerző a Bucsin-tető és a Libán-tető vagy Sikaszói-tető közötti hegyvonulatot az Észak-Hargita hegységhez sorolja. Dél-Görgényben két részmedence jelölhető ki. Az egyik a **Székelyvarsági-medence**, amely eróziós medence és a Nagy-Somlyó és az Újfalvi-Somlyó (1.553 m vagy Kis-Somlyó) déli előterében egy széles mélyedésben üli meg a vulkáni üledékekből felépült platóvidéket. A Nagy-Küküllő és főleg annak bal oldali mellékágai a 800-950 m magas vulkáni fennsík vizeit csapolják le. A kaszálókkal borított széles dombhátak kedveztek a szórványtelepülések, hegyi tanyák kialakulásának. A másik medence a **Sikaszi-medence**, már hegyaljai völgymedence, a Sikaszó-patak völgyfőjében, a Dél-Görgény és az Észak-Hargita hegység között. A Sikaszó-patak mellékágai mélyen bevágódtak a vulkáni kúpok oldalába és nagy mennyiségű vizet szállítanak a Zeteváralja határában felépült víztározóba.

**Hargita-hegység** (Munții Harghita). A Keleti-Kárpátok központi csoportjának leghosszabb vulkáni vonulata. A gerincvonalon mért hossza mintegy 65-70 km, szélessége pedig 20-25 km (Kristó András, 1995). A Hargita az Erdélyi-medencét keletről szegélyező vulkáni hegyvonulat legdélibb és egyben legfiatalabb egysége, a kárpáti vulkáni koszorú zárótagja. A Csíki („székely”) medencesor nyugati határát képezi. Fő csapásiránya ÉNy-DK és ez megegyezik a Keleti-Kárpátok fő szerkezeti irányával. Északnyugati szomszédja a Dél-Görgény-hegység, a Csíki-medence felé pedig a pliocén-pleisztocén korú feltöltött, 800-850 m magas szintekkel érintkezik. Ez utóbbi hegyláb felszínét lávaárak és folyóvízi hordalékkal váltakozó tavi és mocsári üledékek alkotják. Kialakulásában a süllyedékes kéregmozgások játszották a fő szerepet. A Hargita legfontosabb felszínalaktani jellegzetessége, hogy a hegység az Erdélyi-medence beszakadási peremvonalának fő törésvonala mentén keletkezett, eredetileg különálló, és csak későbbi fejlődésük során összenőtt vulkáni építmények sorozatából áll (Kristó A., 1995. 12.). Jellemző az eredeti vulkáni szerkezeti formák szembetűnő jelenléte (kráterek, kalderák, neckek, lávafolyások, elsődleges vulkáni lejtők, lávaárak). A hegység felépítésében andezitekből álló **lávapadok és vulkanogén üledékes kőzetek** (piroklasztitok és agglomerátumok) váltakozó rétegzettségű sorozata van jelen. A lávapadok a lávaömlés termékei (főként piroxénos vagy amfibolos, néha biotitos andezites lávái), míg a piroklasztitok a vulkáni robbanásos időszakokra utalnak. A lávakőzet-felszínek sajátos képződményei a meredek lejtőjű lávadómok. Igen gyakori a tufapadok, a tufitok és tufit-piroklasztitok tájképi megjelenése. A vulkáni működés egy **rétegtűzhányót** hagyott hátra, ahol a hamutól,

horzsakőtől, vulkáni bombától az izzó kitörési felhők termékéig minden közettípust megtalálunk. Ezek a vulkáni építmények közötti alacsonyabb gerinc-szakaszokon, hegynyergeken, illetve a hegyvonulat két oldalán halmozódtak föl. A vulkáni építmények fiatal voltából következik, hogy a kőzeteket megbontó, átalakító hatások még rendkívül erőteljesek (gondoljunk a hidrotermákra, vulkáni utóműködések gázaira és a szénsavas ásványvizekre vagyis a borvizekre). A Hargitában a vulkáni hegység legmagasabb részeit a **vulkáni kúpok** foglalják el. Helyenként a vulkáni kaldera szélét is több helyen nyomozhatjuk. A kalderák többsége beszakadt, összetöredezett, melyekből a folyóvizek eltávolították, valóságosan „kihordták” a vulkáni kürtő-közeli üledékeket. A legépebb kaldera a Csomád-hegységben van, melynek egyik ikerkráterében a Mohos, a másikban a Szent Anna-tó foglal helyet. A Dél-Hargitában, a Lucs-medencéjét, kalderáját ugyancsak tőzezláp tölti ki. A Hargita nyugati peremén egy alacsonyabb, de terjedelmes, enyhe lejtőjű **vulkáni fennsík**, platóvidék húzódik, amelyet a nagy esésű vízhálózat kisebb térségekre, „lázok”-ra” tagolt. A vulkáni tufogén piroklasztitokban lévő mélyedéseket több hazai szerző „vulkanokarszt” néven írta le. Ezek kisebb méretű, sokszor barlangszerű mélyedések szintén karsztformák, amelyek a könnyen málló és erodálható ásványok és a kőzetretegek szelektív eróziója révén, a kőzetminőség hatására keletkeztek. A Hargita-hegység Hargita megye névadója. E hegytömb legtöbbször szürkés felhőkkel körülvéve tárul elénk. Párás, csapadékos tájkép fogadja a fennsík felől érkező késő őszi és tavaszi látogatót. A Hargita lejtőit nagyobbára fenyvesek borítják, de a bükk- és tölgyerdők is jelentősek, főleg a nyugati és déli lejtőkön. A hegytaraj egyes részein éles gerincű andezit-sziklaalakzatok emelkednek ki az erdős környezetből. Tájrajzi jellegzetességei alapján, északról délre haladva, a **Hargita következő tájegységeit** és egyben vulkáni építményeit különböztethetjük meg:

**Északi-Hargita** (Munții Harghitei de Nord) a Bánya-tető (1.554 m) közvetítésével a Dél-Görgény felé, míg a Fertő-tető (1.589 m) és az Ostoros vagy Osztoróc (1.386 m - Vf. Poienii, helyenként 1.384 métert tüntetnek fel), Farkashegy (1.093m - Tinovu Dracului) és a Csíkmagos vagy Csík magosa (1.152 m magas dacit dagadókúp - Vf. Răchitiș) csúcsokkal, vulkáni építményekkel pedig a Geréces (1.123 m) felé, s egyben a Gyergyói-havasokkal teremt kapcsolatot. Tulajdonképpen a Libán-hágótól (1.000 m, mások szerint 991 m) a Madaras-patak nyergéig húzódik. Az Osztoros különben szabályos kúp csúcsrésze hiányzik, kráter-udvarát délkeleti irányban a Lok-pataka a Felcsiki-medence felé csapolja le. Az Osztoróc déli oldalán levő 1.260 m magas hágótól délre emelkedik a Fertő-tető (1.589 m - Vf. Ferteu vagy Muntele Mic), melynek déli oldalát a Nagy-Madaras-patak harántvölgye jelöli ki.

**Központi-Hargita** (Munții Harghita Centrală) a legnagyobb tömegű vulkáni hegycsoport, kezdve a Nagy-Madaras-patak nyergétől egészen a Tolvajos-tetőig vagy hágóig (977 m). Ez a Hargita legmagasabb vulkáni hegytömbje. A Nagy-Madaras-patak völgyfője az Északi-Hargita legjelentősebb hidrotermálisan megbontott övezetet, ma is erőteljes mofettás gázömléssel, kaolinteleppel, pirites és cinnabaritos ércesedéssel. A Nagy-Madaras-patak és az Ivó-patak közti vízvásztó csupán 1.379 m. A Központi-Hargita a hegyvonulat legbonyolultabb kőzet-felépítésű része. Központját egy hatalmas kaldera jelöli ki, melynek udvarát délnyugati irányban a Vargyas-patak csapolja le. Mind a kaldera peremén, mind pedig belsejében több kitörési központot, dagadókúpot különíthetünk el. Az észak-déli irányú, félkör alakú kalderaperem csúcsai: Madarasi-Hargita (1.801 m - Harghita-Mădăraș), a Rákosi-Harghita (1.758 m - Harghita-Racu), Madéfalvi-Hargita (1.710 m - Harghita-Siculeni), majd délen a Csicsói-Hargita (1.761 m - Harghita-Ciceu). Ezek együttesen egy hatalmas vulkáni építményt alkotnak, melynek kalderáját a Vargyas-patak nyitotta meg délnyugati-déli irányban. Hargitafürdő térségében a felszínre bukkan a Nagy-Aratás (1.399 m - Arataș) idősebb vulkáni építménye is (igen jelentős a kénhidrogénes, szén-dioxidos gázömlések, kaolinosodott pirites ércképződmények jelenléte).

**Hargita-fennsík** (Platoul Harghitei). A Hargita nyugati oldalán 10-15 km szélességben húzódó, 850-1000 m magasságú, délnyugati irányban lejtő vulkáni fennsík, amelyet a vulkáni kúpokról lerohanó patakok „láz”-okra daraboltak fel. A Hargita-plató néven is ismeretes hegyláb felszín mind szerkezeti, mind pedig felszínalaktani szempontból különbözik a keleti oldalon kialakult vulkáni felszínektől. Ha ideszámítjuk a Dél-Görgény lábánál elterülő „mezőket”, akkor a vulkáni platóvidék sorát az alábbiak alkotják: Székelyvassági-fennsík (egyben eróziós medence is), az Oroszhegyi-láz, a Zetelaki-láz, a Szentegyházi-láz (és medence), a Cekendi-láz (vagy Homoródi-láz, melynek felső, hegylábi része a „Tizenhétfalusi havasok”), a Pokolláz (Szentegyházától délre), valamint a Farkasmező-fennsíkja. A plató néhol 10 km-nél is szélesebb sávban övezi a hegység nyugati peremét. A platóvidék vulkáni (robbanásos) piroklasztitokból, tufákból, kemény, átsült breccsákból épül föl, néhol pedig iszapárak (laharok) képződményei láthatók. A folyóvízi erózió mély völgyekkel tárta fel az agglomerátumokat, melyek az Erdélyi-medence felé meredek fallal végződnek (pl. Szarkakő, Omlás, Aklos, Deskő). A Központi-Hargita déli-délnyugati előterében fekvő fennsík népies neve a „Hegyalja” vagy „Havasalja”, melynek szélén Kápolnásfalva és Szentegyháza város található. Az Ivó, a Fenyéd vize, a Nagy- és a Kis-Homoród valamint a Vargyas vize alaposan felszabdalta ezt a lapos vulkáni térszínt. A völgyek hátravágódása (regressziója) még nem érte el a plató hegylábi peremét és így a Hargita plató sík felszíne a hegylábi övezetben majdnem teljes épségben rajzolódik ki (Kristó A., 1995.). Megdőlt az a „kétemeletes” Hargita szerkezet elképzelés, miszerint előbb a nagy robbanással létrejött törmelékplató, majd utána felépültek a sztratovulkáni kúpok. Török Zoltán geológus a hegylábi felszínnek fejlődését mindvégig a vulkáni működés folyamatában értelmezte, tehát a kitörésekből származó anyagok nyilvánvaló módon egyidőben halmozódtak föl a hegylábi felszíneken is.

**Észak-Persány** (vagy Rika-hegység; Munții Perșanii de Nord). A Persány-egységnek (Munții Perșani) az északi része, amely a történeti Székelyföld, ezen belül az egykori Bardóc-fiúszék (Udvarhelyszék szerves részeként) területét alkotja. Északi határát, a Hargita hegység felé, a Kakodreze (892 m) - Vargyas-völgye- Kuvaszó-pataka - Kormos-patak vonala jelöli ki. Déli határa az Olt alsórákosi-szorosnál (466 m) húzható meg. Keleten a Dél-Hargitát nyugatról határoló Kormos-völgyével érintkezik, nyugaton a Kis-Homoród völgye határolja. A Rika-hegység legmagasabb csúcsa a Fugaszó (1.012 m), majd a Merke-tető (1.002 m), Rika-tető (681 m). Tufescu Victor (1973) ezt a hegycsoportot a Dél-Persánnyal együtt (melynek legmagasabb csúcsa a Várhegy -1.104 m- Vf. Cetății) az „Olt hegyei” néven írta le. E hegység a Kárpátok belső övéhez számítható. Az Észak-Persány legérdekesebb és földtanilag a legbonyolultabb része a **Homoródmási-rög** vagy **szirt** (Dealul Merești), melyet a Vargyas-szurdoka (Cheile Vârghișului) szelte ketté. Ezen a részen bukkannak a felszínre a Keleti-Kárpátok mezozoos mészkőszirtjei (a felső-jurából, a felső malm emeletből) a viszonylag vastag hargitai vulkanitok alól. Tehát itt is a kristályos alaphegység egy kis része került a felszínre. Jellemzőek tehát a felső jura (malm) lerakódások. A dogger emelet felett zöldes, vöröses színű jáspis (radiolarit) szint következik. Ez hematitot is tartalmaz. A Vargyas-Oklánd közötti országút mentén (Hagymásmező - 681 m) az ún. színajai rétegekre toldott rá. A jáspis szintre pedig hallsadti vörös mészkövek rakódtak rá. Több helyen megfigyelhető, hogy a hematitos jáspis diabáz lávafolyásokkal váltakozik. A fenti összlet felett egy felső triász korú, fehér, zátonymészkőből álló takarófoszlány látható. Patrușiu D. szerint az Észak-Persányban a portlandi zátonymészkövek csak Homoródmási környékén fordulnak elő, a többi mészkőszirtet ősmaradványai alapján triász korúnak tartja. A Vargyas-szurdokában a Vargyas vize 4 km-es szakaszon tör át az Észak-Persány juramészkő-szirtjeit, amelyek a lágyabb krétakori homokkövek közé ékelődtek. Ezen a területen klasszikus karsztvidék alakult ki, számos barlanggal (Orbán Balázs-barlang, 1. sz. Forrásbarlang, Hidegbarlang, Lócsűr, Medvebarlang.). A Kápolna-mezőn a karr-felszínnek („ördögszántások”), dolinák (töbrök), a



Vargyas-szurdokban kőfolyások, bizarr mészkőszikla-alakzatok, vizes barlangok, víznyelők sokasága figyelhető meg.

### **Természetvédelmi területek és természeti emlékek az Udvarhelyi régióban**

**A Parajdi Sóháta természetvédelmi terület** (8 ha - földtani természetvédelmi terület; Parajd község területén)

**A Csigadomb természetvédelmi terület** (a korondi forrásüledékek 1,5 ha - földtani; Korond község területén)

**A Vargyas vize szurdokvölgye és barlangjai** (800 ha - tájvédelmi, földtani, növénytani; Homoródalmás község területén)

**A Rák-tó** (3 ha - földtani; Nagyalambfalva falu, Bögöz község területén)

**Homoródszentpáli tavak** („Madárpihenő” 10 ha - madártani; Homoródszentpál falu, Homoródszentmárton község területén)

**Fehérszéki iszapvulkán** (1 ha - földtani; Fiafalva falu, Székelykeresztúr város területén)

**Hargitaligeti forrásláp** (2 ha - növénytani; Kirulyfürdő közelében, Lövete község területén)

**Nárciszmező** (5 ha - növénytani; Szentegyháza város területén)

**Firtos lova** (15 ha - földtani; Korond és Etéd községek határán)

Az Udvarhelyi régió természetvédelmi területeit a **7. ábra** szemlélteti.

Hargita megye Tanácsának 13 /1995. számú végzése szerint védettség alá helyezték az énlaki hársfát, a székelykeresztúri Gyárfás kúria kertjében levő Petőfi-körtefáját, a farkaslaki temetőben lévő két cserefát, a székelyudvarhelyi hősök kertjében levő cserefát, a kányádi tölgyfát.

❖ Az Udvarhelyi régió területén található természetvédelmi területek (**7. ábra**) különleges természeti értékeket képviselnek, melyek között védelmet érdemelnek a különleges vulkanikus sziklaalakzatok és kőzettípusok, a mészkősziklák, a kárpáti flóraelemek, ragadozó madarak, ásványvízforrások. Ezek az értékek jelenleg nincsenek védőövezettel ellátva. Az erdő- és vadgazdálkodást újabban törvény szabályozza, viszont az agrártörténeti emlékek megőrzésére nem fektetnek kellő hangsúlyt. Az üdülőkörzetek kialakítása az Udvarhelyi térség gazdasági és szociális fejlesztésének egyik kulcskérdése lett, szem előtt tartva a tájvédelmi érdekeket. Vidékünk csak kis mértékben terhelt környezeti ártalmakkal. Ennek ellenére jelentős gondot okoz a hulladékok ártalmatlanítása. Napjainkban a természeti környezet fő veszélyei az Udvarhelyi régióban a következők: a legelőterületek felszámolása, az intenzív kemizálás, finansziális hiányosságok, a kertségek felszámolása.

Hargita megyében 1995-ben a parkok és természetvédelmi területek összterülete 8.242,75 ha volt, míg a turisztikai érdekelttségű területek nagysága meghaladta az 10.000 hektárt. Az elmúlt években Székelylengyelfalván összesen 27 hektár leromlott területet alakítottak át kaszálóvá. 1995-ben Hargita megyében összesen 35.591 hektáron 4.193 tonna műtrágyát szórtak szét.

### **Az ásványvagyon rövid körképe az Udvarhelyi régióban**

Az Udvarhelyi régió jelentősebb ásványi kincsei az alábbiak:

**Metángáz:** Székelykeresztúr-Fiafalva határában, Nyikó völgyében, Fenyéd, Árvátfalva területén.

**Széndioxid:** Bencéd, Tarcsafalva határában.

**Só:** Parajd, Homoródszentmárton-Homoródszentpéter vonalán.

**Mésző, kristályos mésző, díszítő mésző:** Homoródmáson, a Vargyas-szurdokvölgyében.

**Tűzálló agyag:** Korond, Siklód, Székelyudvarhely területén.

**Festéköldök:** Kirulyfürdő-Lövete területén.

**Ásványvizek:** Homoródfürdő, Szentegyháza, Parajd, Korond, Székelyudvarhely, Székelykeresztúr, Lövete, Kirulyfürdő területén.

**Zunyit:** a Madarasi Hargita kráterében.

**Kaolin:** Zetelaka, Kirulyfürdő határában.

**Építőkövek, zúalékok (andezit):** Korond, Szentegyháza, Kápolnásfalva területén.

**Kavics- és homok:** a Nagy-Küküllő völgyében több helyen.

Az Udvarhelyi térség természeti adottságait a 8. ábra mutatja be. Az ásványi nyersanyagok, az ásványvagyon felértékelése folyamatban van. A termőföld szerkezeti megoszlását a Növénytermesztés c. alfejezetben adjuk.

## **b. Az Udvarhelyi régió tájalakító tényezőinek együttes értékelése. Környezeti hatásvizsgálat. Tájértékelés és környezetminősítés**

Ha az Udvarhelyi régió arculatának jellemző vonásait akarjuk megállapítani és gazdaságilag értékelni, akkor a geológiai adottságok, a szerkezet, a felszínfejlődés, az éghajlat, vízrajz és növényvilág együttes értékeléséből kell kiindulni. A **tájértékelés** feladata feltárni a **tájalkotó tényezőket** (geotényezőket) együttes összefüggéseit, hogy azok ismeretében körültekintőbben tudjuk hasznosítani a természetföldrajzi adottságokat.

A **tájpotenciál vagy környezetpotenciál** értékelése, az ökológiai adottságok feltárása, beleértve a regionális tájértékelést is, gazdasági-társadalmi szempontból egyaránt fontos. Célunk tehát a **feltárás és a termelő-értékek (részpotenciálok) értékelése**. Az alábbiakban röviden az elsődleges és másodlagos tájkomponensek jelenlegi állapotát összegezzük.

### **(1) A természetföldrajzi adottságok agrárföldrajzi értékelése**

A természetföldrajzi adottságok befolyásolják a területhasznosítás módját, a mezőgazdasági művelési ágak területi elhelyezkedését, az erdőgazdasági telephelyek kialakulását.

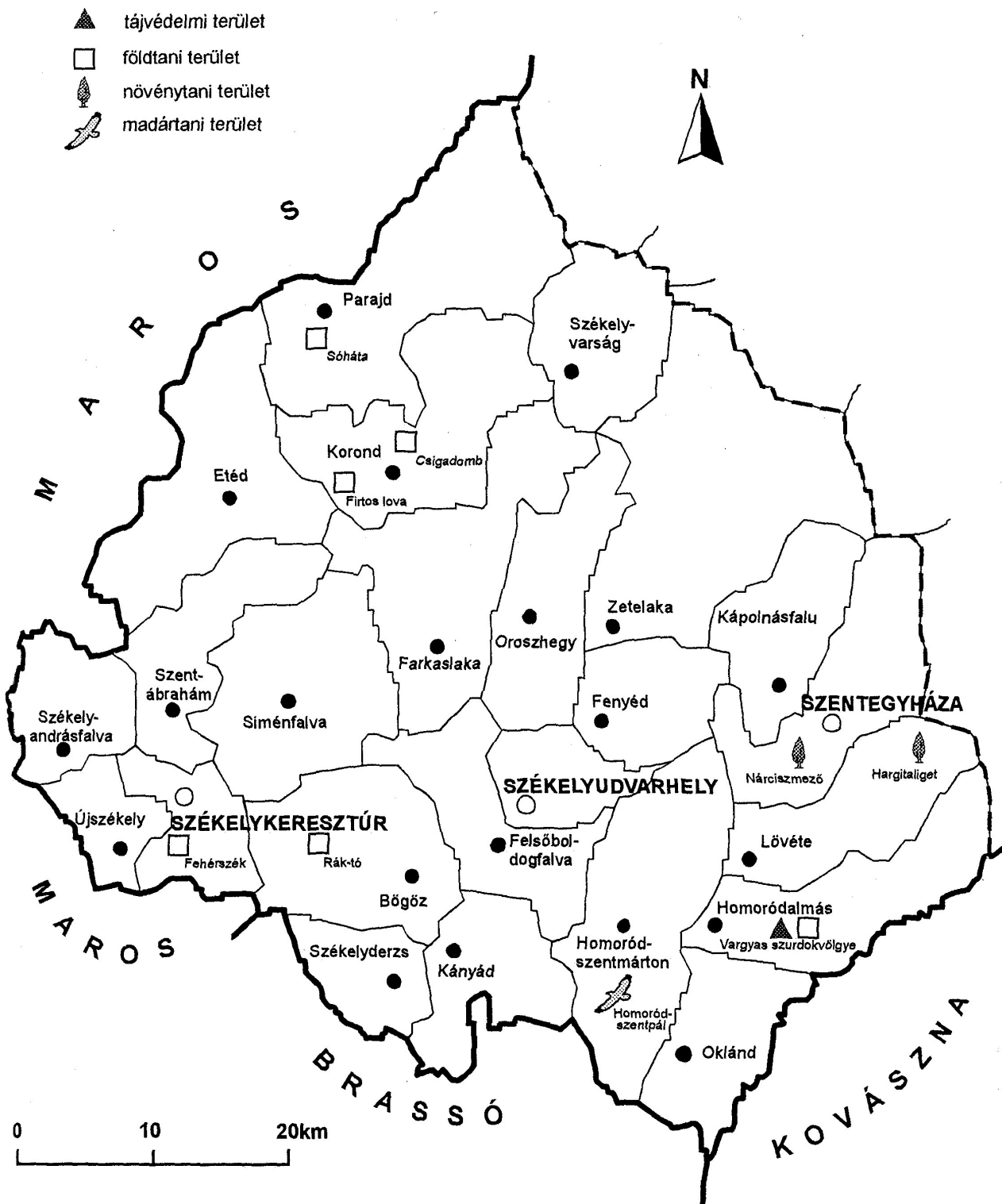
Az Udvarhelyi régióban elsődlegesen a domborzati adottságokat értékeljük. A domborzati elemek változatos arculata, reliefenergiája és tagoltsága elsősorban a **szántóföldi művelést** befolyásolja. Így a morfológiai és morфомetriai adatok értékelése igen jelentős. Különösen a relatív magassági értékek, a lejtők hajlásszöge (lejtőszög) és kitérte jöhet számításba. A közép magas és a magasabb dombvidék mezőgazdasági szempontú értékelésénél a **lejtőviszonyokat** kell kiemelni. Lövete, Homoródmás, Zetelaka, Korond és Parajd községek mezőgazdasági területein a magas reliefenergia, a lejtőszög magas foka az eróziós folyamatokat felgyorsította. Mindez a termőterület fizikai és kémiai állapotát negatívan befolyásolta. A vonalas és területi (areális) erózió mértéke erőteljes a Gagy mentén, a Solymosok vidékén, a Nyikó-völgyében és a Küsmöd völgyében. A Nagy-Homoród és a Nagy-Küküllő völgyében viszonylag tágasabb sík felszínnek váltakoznak lankás lejtőkkel. A déli kitérteű lejtők (Székelykeresztúr vidéke, Homoródmás) a napfényigényes mezőgazdasági kultúráknak, míg a „hűvösebb” lejtők az erdőgazdálkodásnak kedveznek. Székelyudvarhely, Farkaslaka, Kobátfalva vidékét a gyümölcsstermesztés klasszikus területként ismerjük. A termőhelyi adottságok ugyan romlottak, de időnként bő gyümölcsstermesztést takarítanak be.

A völgyekben a **síksági felszínek** az alacsony ártér és a laza üledékű, enyhén tagolt árvízmentes síkságokat és alluviális térszíneket ölelik fel. Igen gyakoriak a hordalékkúp-felszínek csatlakozása (Nagy-Küküllő és a Nagy-Homoród völgyében). Itt a relieferenergia gyenge ( $8-10 \text{ m/km}^2$ ) és völgsűrűség is alacsony értékekkel jelentkezik. A lejtősődés foka is enyhe (0-5%), s mindez a magas talajvíz-állást eredményezi. Ez a térszíni forma nem minden esetben kedvez a szántóföldi kultúrák termesztésének.

A dombsági jellegű területek, főleg az oldallejtők és völgyközi hátaik, legnagyobb része erősen tagolt eróziós-derráziós dombsorokból, magasabb térszínekből és pusztuló lejtőkből áll. A reliefenergia átlaga eléri a  $150 \text{ m/km}^2$ -t is. Mindez kedvezőtlenül befolyásolja a szántóföldi gazdálkodást, módosítja a vízháztartást, és elősegíti a viszonylag vékony talajtakaró pusztulását. Az Udvarhelyi régióban az utóbbi időben megnőtt a keskeny fölparcellák száma, melynek megmunkálása során felerősödött a lejtők pusztulása. Mivel az erdővel borított lejtők száma az utolsó 5 évtizedben egyre kevesebb lett, ezért ezek védelme fokozottabb odafigyelést érdemel. A talajeróziót csak gondosan megtervezett talajvédő gazdálkodással lehet megfékezni, illetve mérsékelni. A Nagy- és a Kis-Homoród oldallejtőin az aprózódásos folyamatok hatására kisebb kőfolyások, kavicsfolyások képződtek, sőt néhány kőszirt is kibújt a vulkanikus andezit felszínből (Lövete, Homoródkeményfalva, Gyepes, Homoródremete). Az eróziós folyamatok közül főleg a **felületi rétegerózió** (mint nyílt areális folyamat) a legkárosabb hatást fejt ki. A záporok utáni vízlepel sok talajt sodor magával és így a lejtők lábánál az eróziós ráhordás eredményeként vastagabb üledékek halmozódnak föl. Ezenkívül a meredekebb lejtőkön megfigyelhető a **sekély vályús erózió**, amely később az **árkos erózió** irányába fejlődik, különösen a völgyperemi dombhátaik meredekebb lejtőin. A szakadékos eróziós formákat a hagyományos talajművelés már nem képes eltüntetni. Az **árkos erózió** jeleit figyelhetjük meg a Nagy-Homoród és a Nagy-Küküllő mellékvölgyeiben, a szakadékszerű vonalas erózió nyomaival pedig a Korond vize és a Kebeled-patak jobb oldali lejtőin találkozhatunk. A derráziós (korrázió) völgyek azaz **szárazvölgyek**, aszók eltejedése jelentősebb Parajd és Zetelaka határában. Az időszakos vízmosásokkal valamennyi mikrorégióban találkozhatunk (Sóvidéken, Homoródok vidékén). Ezek a felszíneken a lejtők teraszos kialakításával, támfalakkal, a partfalak építésével, eséscsökkentő keresztgátakkal lehet védekezni az erózió ellen. Az utóbbi évek esősebb periódusai következtében a vidék arculata jelentősen módosult. A földcsuszamlások (omlás, csúszás, rogyás, suvadás, talajfolyás) szerepe egyre jelentősebb lett Parajd, Korond, Zetelaka, Lövete, Homoródszentmárton, Kányád községek területén. A legtöbb csuszamlás esetében indokolt a lejtők erdősítése, befűvesítése vagy lépcsőzetes kiképzése. Lehetőség szerint elkerülendő a felszínmozgásokat megindító és felfokozó emberi (antropogén) hatások. A közutak mentén több helyen kőomlásveszéllyel lehet számolni. Az eróziós völgyek mentén igen gyakori az eróziós ráhordás, felkavicsolás vagy éppen termőréteg gyarapodás, hordalékkúpképződés.

A **vulkáni fennsík területe** erősen tagolt és nagy reliefenergiájú. A túlnyomóan vastag vulkáni üledékekkel, agglomerátumokkal fedett, lépcsősen feldarabolt területek az eróziós völgyek sűrű hálózata töri, réseli át. A domborzat erős függőleges tagoltsága valamint a lejtők meredeksége és erodáltsága miatt a vulkáni felszínek legnagyobb része mezőgazdasági célokra, főleg növénytermesztésre, nem alkalmas. A hegy- és platóvidék (vulkáni fennsík) a legelő- és erdőgazdálkodás doméniuma. A kopár hegyoldalak beerdősítése elsődleges feladat, mert a vékony termőtalaj a lepusztulástól csak így óvható meg (Szilas, Siklódkő, Küsmódkő, a Cekend egyes területei). A hegylábi hordalékkúpok előfordulása igen gyakori jelenség. A felszíni leöblítéssel együtt járó talajeróziós folyamatok a feldarabolás mellett a dombhátaik jelentékeny lealacsonyodásához vezettek. Az eróziós szakadékvölgyek évenként néhány métert hátrálnak a vulkáni platóvidék rovására s így a vízváltások elkeskenyedése feltartóztathatatlan. Igen fontos feladat az agyagon kifejlődött talaj nagyarányú pusztulásának megakadályozása.

7. ábra. Az Udvarhelyi régió természetvédelmi területei (1996)



Az intenzív mezőgazdasági termeléssel lekötött földvagyon főleg a dombvidékeken és a völgyi síkságokon jelentős. Az agroökonómiai potenciál csökkenése főleg a vulkáni fennsíkok területén érezhető. A termőföld terhelése több mikrorégióban az eróziós folyamatokat felgyorsította.

**Az éghajlati viszonyok** kedveznek a növénykultúráknak. A mérsékelt-kontinentális éghajlat jellemző vonása, hogy az évi középhőmérséklet 7,9 fok körül van. A mérsékeltlen forró nyarú éghajlati régió évi csapadékmennyisége (kb. 750 mm évi átlagban) elégséges csapadékot szolgáltat a tenyészidőszak alatt. A napfénytartam a hosszabb vegetációs időszakú növényeknek is kedvez. A hőmérsékleti értékek a kapásnövények és a zöldségfélék szükségleteit egyaránt kielégítik. A viszonylag magas hótakarós napok száma csak a vulkáni platóvidéken befolyásolja a növénykultúrák termőképességét. A termés alakulását a májusi időjárás dönti el, amikor elég nagy a csapadék-bizonytalanság. Ha beköszönt az aszályos időjárás, akkor nagy termésátlagokra nem számíthatunk.

**A felszíni vízhálózat** a Maros és az Olt vízköréhez tartozik. Bő víztartalékokat képvisel a Nagy- és a Kis-Küküllő, a Nagy- és a Kis-Homoród valamint a Vargyas vize. A Zetelaki-víztározó vizének hidroenergetikai hasznosítása indokoltnak tűnik.

**A talajképző kőzeteken** kialakult típusos talajok a mezőgazdaság szempontjából közepesen előnyösek. Több helyen az agyagbemosódásos barna talajok vannak túlsúlyban, az öntésiszap a szélesebb folyóvölgyekre jellemző. A barna erdőtalajok és a lejtőhordalék-talajok nagy területeket borítanak. A talajképződés szempontjából hátrányosabb tulajdonságokkal rendelkezik a folyóvízi homok. A dombsági felszínek nagy részét a barna erdőtalaj és a podzolok borítják, míg az alluviális térszínek jellegzetes talajtípusa az öntési talaj. Legtermékenyebb talajok a barna erdőtalajok, melyek a régió szántóföldjeinek nagy részét borítják. Ezek közepesen elégítik ki a növénykultúrák talajigényeit. A gyengébb minőségű talajokkal fedett területek Sóvidéken, a Homoródok mentén, a Nagy-Küküllő völgyében talajjavításra és meliorációra szorulnak. Néhány mikrorégióban a talaj termőerejének csökkenésére panaszkodnak a gazdák. A hiányos szervesanyag-utánpótlás miatt a talaj szerkezete és vízgazdálkodása is sokat romlott. Az egyes kistájak területén erőteljesen érvényesülnek a **talajfolyások**, a földcsuszamlások, a partromlások, a derrázios jelenségek. Mindezek a felszín lepusztulását eredményezte, ami a mezőgazdasági területek leromlásában mutatkozott meg erőteljesebben. A talajvíz-szint emelkedésével az 5-15 m mélységben elhelyezkedő vízzáró rétegek felett földcsuszamlások, suvadások alakultak ki. Az időszakos vízfolyások pedig a lineáris erózió számos formáját eredményezte.

A régió gazdag **felszín alatti vizekben**. A vezetőkes vízellátást a bő talajvizek és a fűrt kutak biztosítják. A régió igen gazdag ásványvízforrásokban. A növényvilág és állatvilág szintén igen változatos. Az erdősültségi fok viszonylag magas. A tölgyesek, bükkösök és fenyőerdők szinte valamennyi magas-domvidéki és szubmontán és montán községben megtalálhatók. A folyóvölgyekben a puha fafajták (éger, fűz) gyakoribbak. Az intenzív erdőkielés (erdőkitermelés) következményei az erdőterület csökkenése, erózió fokozódása, az erdő biológiai-jóléti funkcióinak csökkenése. Az erdőállomány területe és földrajzi eloszlása viszonylag kedvező.

Az Udvarhelyi régió több területén az **antropogén tevékenység** (erdőirtás, helytelen agrotechnikai műveletek alkalmazása) felgyorsította az eróziós folyamatokat, a felszín areális (területi) lepusztulását. Az utóbbi években talajjavító, eróziócsökkentő munkálatokat végeztek a Fehérnyikó vízgyűjtő területén.

Összegezve megállapítható, hogy a természetföldrajzi adottságok a gazdasági kereteket szabják meg és hatást gyakorolnak az udvarhelyszéki életforma és gazdálkodás alakulására. A mai felszínfejlődés elsősorban a mezőgazdasági művelést befolyásolja. Jelezzük, hogy a talajpusztulásos formák és a vízmosások egyre erőteljesebben jelentkeznek régióinkban. A

gyorsütemű völgyképződés következtében az udvarhelyi mezőgazdaság évről-évre egyre nagyobb területeket veszít.

**(2) A természeti erőforrások távlati igénybevétele. Az egyes nyersanyagok, természeti erőforrások ökonómiai értékelése.**

Az Udvarhelyi régió építő-anyagipari ásványi nyersanyagokban, különösen andezitben igen gazdag. A felszíni üledékes kőzetek (agyag, homok, kavics) számos mikrorégióban befolyásolja a mezőgazdasági termelés alakulását. Az Udvarhelyi régió négy legfontosabb gazdasági értéke **a só, az agyag, az építőkő és a fa**. Ehhez társul a pozitív vízmérleg és a táj viszonylagosan gazdag biológiai produktivitása (biomassza-termelés).

**(3) Ipargazdasági értékelés**

A falusi térség viszonylag iparmentes övezete kedvezett a szennyezetlen környezet megóvásában. Mivel a mezőgazdasági táj jelenléte van túlsúlyban, így a szennyező tényezők száma csupán a mechanizálásból és a kemizálásból származnak. Az ipari emmisziókkal okozott vízügyi és mezőgazdasági károsodások főleg a Nagy-Küküllő völgyében jelentősek.

A **parajdi sóbányászat** léte a sóvagyon potenciális adottságaitól függ. Napjainkban a parajdi sóbányászat a táj eltartó erejét fokozza és a sóbányászattal kapcsolatos járulékos turisztikai tevékenységek ugyancsak igen jelentősek e mikrorégió életében. A parajdi sótömsz teljes kiszámításához 19 úgynevezett geológiai egységet (blokkot) különítettek el, melyek felölelik a tartalékok nélküli kitermelt egységeket (B1), azaz 1770 és 1975 között kitermelt sómennyiséget, a védőfelületeket (B2, B3, B4) valamint az előrejelzett tartalékokat (B19)- azaz a 2000 és 2600 méter mélységben feltételezett sómennyiséget. A földtani készlet (a B, C, és a C2 kategória) megközelíti a 8197 millió tonnát (az 1975. évi számítás szerint), melyből a kitermelhető készlet 206 millió tonna. A sótest települési viszonyait a sóösszetétel vastagsága (2.000-2.600 m) is meghatározza. Az elliptikus alakú sótest fekszik kb. 2.600 m mélységben van (a 401/1949 ACEX mélyfúrás adatai szerint), a felszíntől számított mélysége (sókupola kezdete) pedig csak 10-100 méter. A sótömsz a Parajdon áthaladó antiklinális csúcsában fekszik, a 193 hektár produktív felülettel. Mindez lehetővé teszi, hogy a parajdi Sóháta más pontjain is nyissanak új sóbányát, üzemegységeket. A parajdi só kevés steril (oldhatatlan) anyagot, tengeri üledéket tartalmaz (átlag 4,9-5,7%). A kitermelt só jó minőségű, szürkés-kékes, többnyire tiszta (95,1 - 98,3% NaCl). A só fajsúlya 2,1 tonna/m<sup>3</sup>.

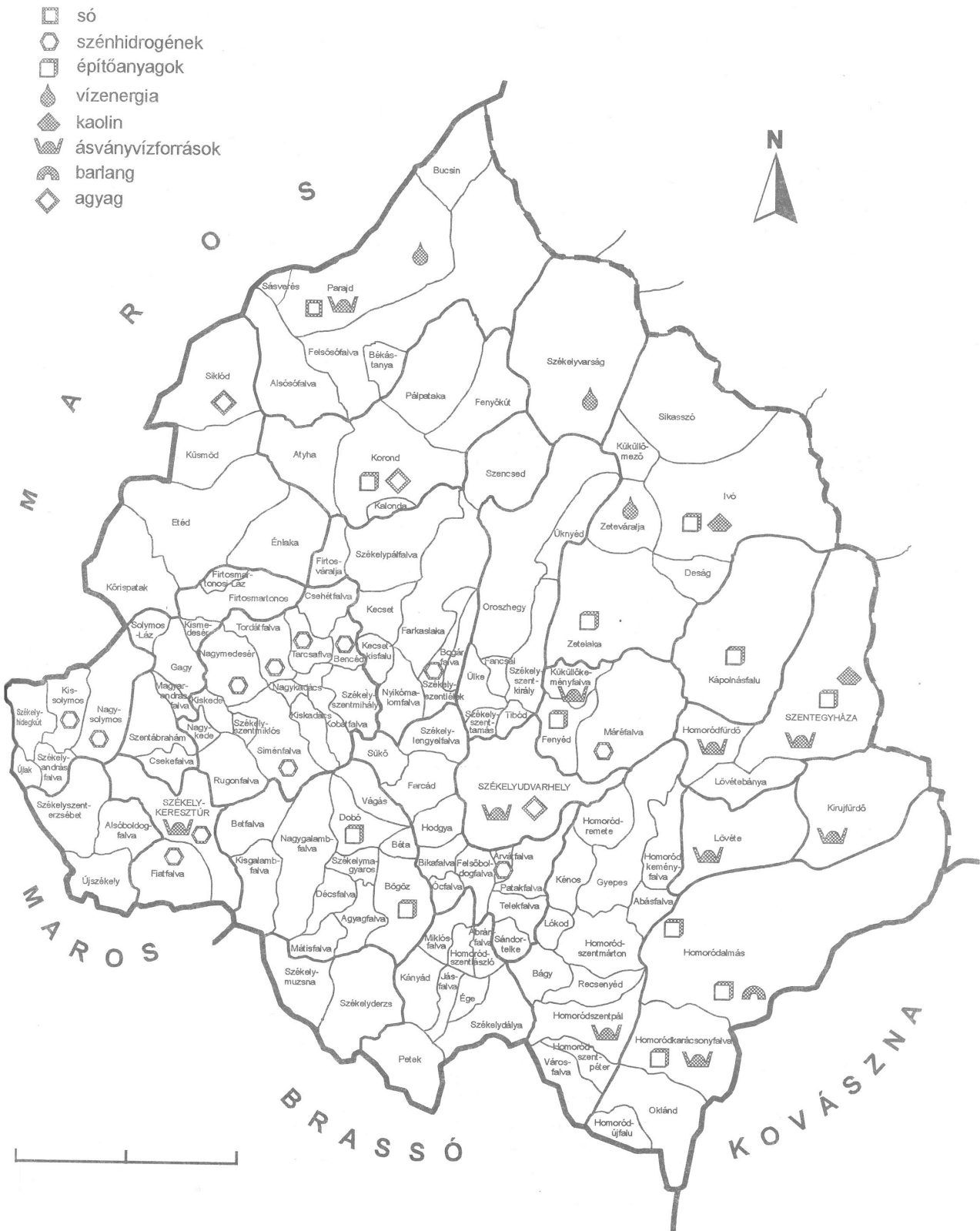
A **kerámiaipar** fejlődését kedvezően alakította a különböző **agyagfélések** bőséges előfordulása. A korondi fazekasság éltető ereje a község nyugati határában előforduló tűzálló agyag (pala). Az **építőanyagipar** kedvező nyersanyag-adottságait (andezitfélések) még nem hasznosították kellőképpen. Az Udvarhelyi régió **erdőállományát** jó állományú erdőségek alkotják. A faállomány ebben a régióban erőteljes, noha helyenként a természetes állomány fő faneit elegendően fajok állományai (cserefa, gyertyán) foglalták el. Fontos erdőgazdálkodási célkitűzés a természetes erdőállomány védelme, a főfajok termőterületének kiterjesztése, a meredek lejtők erdősítése, a leromlott erdészeti termőhelyek feljavítása és helyreállítása.

**(4) Település- és közlekedésföldrajzi értékelés**

A természeti-antropogén folyamatok és formák az Udvarhelyi régióban az épített környezet állapotát erősen befolyásolják. A domborzati adottságok jelentékeny hatást gyakoroltak a régió közlekedés- és településhálózatra, a települések morfológiai arculatára és funkcióira is. A települések kialakulására hatott továbbá a birtokbavett földterület nagysága és megközelíthetősége is. Egyes hegyvidéki települések morfológiájában kimutatható a domborzati hatás és egyéb természeti tényezők befolyása.

Az Udvarhelyi régió településeinek nagy része a folyók, patakok mentén, részben a teraszfoszlányokon települt, kedvező víznyerési lehetőségek közepette. A vulkáni fennsíkon (platóvidéken) kialakult szórványtelepülések, hegyvidéki tanyák állapotáról részletesen a településföldrajzi részben számolunk be.

8. ábra. Az Udvarhelyi térség természeti kincsei és ritkaságai



### **(5) A természeti adottságok, erőforrások idegenforgalmi-üdülési szempontú értékelése.**

Az Udvarhelyi térség számos turisztikai (rekreációs) értékkel rendelkezik. Az említett természetföldrajzi adottságok és természeti ritkaságok mellett az Udvarhelyi régió számos történelmi, építészeti-művészettörténeti emléket tud felmutatni. Parajd-Korond vidéke természeti érdekességei mellett a Központi-Hargita az Észak-Persány hegység (Rika-hegység) valamint az Udvarhelyi-dombvidék számos érdekességet tartogat a turisták számára **(9. ábra)**. A túraútvonalak kiépítésével ez a régió is bekapcsolódhat a turisztikai szolgáltatások sokrétű hálózatába.

### **(6) A természeti-antropogén folyamatok és formák az Udvarhelyi régióban**

Az Udvarhelyi régió terepbejárása során számos emberalkotta és -formálta (antropogén) tájtípussal, behatással, átalakulással találkozhattunk. Az ember ebben a középtájban (mezotáj) is egyre erőteljesebben beavatkozott a természet rendjébe és többnyire felgyorsította a természeti folyamatokat is. Az egykori parajdi sóbánya helyén hatalmas bányagorcok, hányok csúfítják a tájat, terhelik a sószoros kijáratát. A korondi forrásüledékek kitermelése után visszamaradt hányok és bányaművelési lerakók, mesterséges dombok, halmok szerencsére napjainkra már befüvesedtek. A domborzat kimélyített (ún. eszkavációs) formái, mint a kőfejtők, agyag- és homokbányák nyitott üregei sebhelyként csúfítják a felszínt. Ezek mind a technogén felszínnek csoportjába tartoznak. Számos kőbánya már elhagyatott, pusztuló, helyenként feltöltődő mélyedésként tátong a főforgalmi utak mentén. A mesterséges árkok és csatornák száma viszonylag kevés és ezek a völgytalp alluviális, vizenyős részein húzódnak. Több helyen a út-pályaépítés eredményeként módosult felszíni formákkal találkozhatunk. A bevágások és töltések száma elég nagy. Újabban az erózió a nagyobb töltések oldalait is megtámadta és különösen a laza kőzetanyagban idézett elő számottevő rombolást. A bevágások részsűinek védelme nem mindenütt biztosított.

Az antropogén eredetű erózió területi elterjedése összefügg a lejtőszög növekedésével és a művelési módozatokkal. A szántóföldi művelés egyes munkafolyamatainak eredményeként a lejtők több helyen lépcsőzetessé formálódtak. A meredekebb lejtőket az ember építő tevékenysége útján, mesterséges teraszok létesítésével tette művelhetővé. Az agrár-relief tehát egyre jobban teljed (gondolunk a sóvidéki agroteraszokra). A meredek lejtők hajlásszöge, a lejtők hossza, a talajszerkezet tudatos emberi beavatkozással kedvező irányban alakítható. Helyenként az intenzív legeltetés következtében a talajpusztulás előrehaladottabb, a termőtalaj kivékonyodott.

○ **Összegezként** megállapítható, hogy az **antropogén folyamatok** növelik és egyben gyorsítják a felszíni formák pusztulását. Így az eszkavációs folyamatok felgyorsították a lejtős felszínmozgásokat, a talajeróziós folyamatokat, a törmelékmozgást és kiszélesítették a vízmosások bevágódásait. Sok helyen növekedett a csuszamlásveszély, a Kis-Küküllő-völgyi intenzívebb erdőkitermelés pedig növeli az árvízveszélyt.

Nem téveszthetjük szem elől, hogy az ésszerű területi gazdaságfejlesztés és tudatos környezetkímélő magatartás eredményeként meghirdetett környezet- és természetvédelem az Udvarhelyi régióban is osztársadalmi feladat. A tudományközi együttműködés itt is értékigénnyel lép föl valamennyi felelős tényező részéről. Valamennyi városi és községi önkormányzatnak elsődleges célja megakadályozni a természetes táj károsodását, ugyanakkor biztosítanunk kell a meglévő **kultúrtáj védelmét** is. Ezért kell nyomon követni az egész Udvarhelyi régióban a helyi változásokat, a természeti-antropogén hatásokat, azaz jelezni a környezeti állapotok változásait (monitoring-vizsgálat). Ismerve a bekövetkező állapotok változásait megfelelő technológia alkalmazásával csökkenthető a károsodások mértéke ezen a vidéken is. Az aktív természet- és környezetvédelem csak a földrajzi környezet fejlődéstörvényeinek alapos ismerete alapján bontakozhat ki eredményesen.



### 3. Az Udvarhelyi régió társadalomföldrajzi vizsgálata. A településhálózat helyzetképe Székelyudvarhely körzetében (1992-1996)

Mielőtt az Udvarhelyi régió társadalomföldrajzi helyzetének elemzésére kitérnénk röviden Hargita megye főbb adatait mutatjuk be. Mindezt azért, hogy lássuk az Udvarhelyi régió helyét a középtájban és kellő regionális összehasonlító adatok birtokában tudjuk értékelni a régiófejlesztés körülményeit.

#### (a) Hargita megye általános adatai és gazdasági-társadalmi jellemzése

**Lakossága.** Hargita megye lakossága 1992-ben 347.637 fő volt, ebből 45,6% városos, 54,6% falun élt. A lakosság **nemzetiségi megoszlása:** 14% román, 84,6% magyar, 1,2% cigány, 0,1% német, 0,1% más nemzetiségű; A megye aktív lakossága: 165.700 fő, ebből 41,8% az iparban, 46,2%-a mezőgazdaságban, 12,8%-a a kereskedelemben és áruforgalomban, 7,8%-a a szolgáltatásokban, 7,7%-a a szállításban, 8,0%-a tudomány és tanügyben és 4,5%-a az egészségügyben dolgozik.

**Ipar.** A viszonylag gazdag nyersanyagforrások a kitermelő- és feldolgozóipar alapját teremtették meg. A privatizációs folyamat ugyan lassú, a vállalkozások száma is kevés. A megye gazdasági életében jelentős helyet foglal el a rézérc, a kaolin, a só, ásványvizek, építőanyagok kitermelése. **Kitermelőipart** a bányászat képviseli; A **feldolgozóipar ágai a megyében:** fémmegmunkálás, fakitermelés és feldolgozás, könnyű- és élelmiszeripar, népművészeti ipar; Főbb ipari központok: Csíkszereda, Székelyudvarhely, Gyergyószentmiklós, Maroshévíz, Székelykeresztúr, Balánbánya, Csíkszentsimon, Ditró, Gyimesközéplek, Galócás, Parajd.

**Mezőgazdaság.** A megye mezőgazdasági területe 401.950 ha, melyből szántó 22,9%, azaz 0,26 ha szántó lakosonként. A megyében több mint 290.000 ha legelő és kaszáló van, ami az állattenyésztés alapját képezi. A növénytermesztésben a burgonya vezet (Tusnád, Csíkszentmárton, Csíkszentsimon országos szinten is jegyzett vetőmagtermelő egysége).

**Vadászat-halászat** Hargita megye a nagyvadak hazája (medve, vaddisznó, szarvas, őz, fajdkakas), a patakokban folyókban pisztráng, pér, balint, ponty, márna.

**Szállítás.** A vasútvonal hossza 300 km, a nemzeti és megyei utak hossza több mint 1.500 km, amiből csupán 309 km korszerűsített (rossz állapotban).

**Kereskedelem.** Faáru, gabona, gyümölcs, zöldség cseréje; bútor, öntvény, gépek, fafeldolgozó felszerelések, készruha, kötöttáru, lábbeli, élelmiszer, szesz, sör, italok, ásványvíz, üdítő. A bejegyzett 4.743 kereskedelmi társaság majd mindegyike foglalkozik kereskedelemmel.

**Turizmus.** Országos jelentőségű központok: Tusnádfürdő, Gyilkostó, Borszék. Helyi jelentőségű: 20 kisebb, helyi érdekeltégű fürdő; gyógyturizmus: mofetta, ásványvizek, gyógyvizek; falusi turizmus.

**Hargita megye cégekatalógusa** a tevékenységi köröket a nemzetközileg elfogadott kódrendszert használta fel. A NACE kód (rom. CAEN) négy számból áll: az első szám jelenti az ágazatot, a második az alágazatot, a harmadik a tevékenységek csoportját, míg a negyedik a tevékenységek osztályát. (0 Mezőgazdaság, 1 Kitermelő ipar, 2 Feldolgozó ipar, 3 Gépgyártó ipar, 4 Építkezés, 5 Kereskedelem, 6 Szállítás és távközlés, 7 Szolgáltatások, 8 Oktatás és egészségügy, 9 Művelődés).

**A tevékenységi körök jegyzéke** - 1994. június 30-ig a Hargita megyei Kereskedelmi- és Iparkamaránál bejegyzett cégek neve (**4. táblázat**). **A cégek jogi formája:** AF: asociație familială - családi vállalkozás, PF: persoană fizică - fizikai személy, SA: societate pe acțiuni - részvénytársaság, SRL: societate pe răspundere limitată - korlátolt felelősségű társaság, SNC: societate în nume colectiv - közös névbeni társaság, SCS: societate în comandită simplă - egyszerű betéti társaság, SCA: societate în comandită pe acțiuni - részvényes betéti társaság, RA: regie autonomă - önállóan gazdálkodó egység, OC: organizație cooperatistă - szövetkezeti szervezet (**Forrás:** Camera de Comerț și Industrie Hargita. Miercurea Ciuc, 1994).

## 9. ábra. Az Udvarhelyi térség turisztikai látványosságai

-  történelmi emlékhely, vár, rom
-  műemléktemplom
-  régészeti lelőhely
-  csatahely
-  szobor
-  népi építészeti emlék, tájház
-  kúria, kastély
-  múzeum
-  képtár
-  ipargazdasági emlék, vashámor
-  néphagyományok, szokások
-  kerámia, díszítőművészet
-  kismesterségek



## 4. táblázat

**A fő tevékenységi körök megoszlása szakágazatonként Hargita megyében - 1994-ben (a CAEN- kódrendszer szerint)**

A fő ágazat kódja	Fő tevékenységi terület	Tevékenységi körök Országosan-szakágazatok a CAEN kódszámok szerint	Tevékenységi körök Hargita megyében (1994)
0	Mezőgazdaság	10	4
1	Kitermelő ipar	38	62
2	Feldolgozó ipar	49	67
3	Gépgyártó ipar	31	3
4	Építkezés	9	23
5	Kereskedelem	4	78
6	Szállítás és távközlés	0	22
7	Szolgáltatások	26	35
8	Oktatás és egészségügy	7	12
9	Művelődés	14	19
	<b>Összesen:</b>	<b>188</b>	<b>325</b>

**Forrás:** Breviarul agenților economici din Județul Harghita la 30 iunie și 31 decembrie 1994. M. Ciuc, 1994.

Hargita megyében 1994-ben bejegyzett cégek száma összesen 13852 volt. A cégek szerkezeti megoszlását az 5. táblázat mutatja. Szerkezeti megoszlásban a legtöbb cég a kereskedelemben (5.552 cég), a legkevesebb az oktatásban és egészségügyben (168) volt. 1.000-nél több céggel képviseltette magát a feldolgozó ipar (1.650 cég) majd a szolgáltatások (1.516 cég), ezt követte a gépgyártó ipar (1.448 cég), szállítás és távközlés (1.156 cég). A vállalkozási formákat és a tőke megoszlás adatait a 6. táblázat szemlélteti.

## 5. táblázat

**Hargita megye kereskedelmi cégeinek csoportosítása a fő gazdasági tevékenységek szerint (1994. évi állapot)**

A fő ágazat kódja	Fő tevékenységi terület	Hargita megyében lévő kereskedelmi cégek száma	Helyezet
0	Mezőgazdaság	791	6
1	Kitermelő ipar	348	9
2	Feldolgozó ipar	1.650	2
3	Gépgyártó ipar	1.448	4
4	Építkezés	487	8
5	Kereskedelem	5.552	1
6	Szállítás és távközlés	1.156	5
7	Szolgáltatások	1.516	3
8	Oktatás és egészségügy	168	10
9	Művelődés	736	7
	<b>Összesen:</b>	<b>13.852</b>	-

**Forrás:** Breviarul agenților economici din Județul Harghita la 30 iunie și 31 decembrie 1994. Miercurea Ciuc, 1994

## 6. táblázat

**A Hargita megyei Kereskedelmi és Iparkamara által bejegyzett cégek száma Hargita megyében (1995. december 31-i állapot)**

Vállalkozási forma	Bejegyzett cégek száma	magán tőkével	állami tőkével	vegyes tőkével	A társadalmi tőke értéke (millió lej)	magán	állami	vegyes
Családi vállalkozás	185	-	-	-	-	-	-	-
Közös névbeni vállalkozás	57	56	-	1	10,5	10,4	-	0,0
Betéti társaság	5	4	-	1	1,6	1,6	-	0,2
Részvénytársaság	303	81	25	197	655.609	40.595	127.262	476.5722
Korlátolt felelősségű társaság	5.723	5.218	5	498	17.948	6.789	102	11.056
Önállóan gazdálkodó egység	18	-	-	-	-	-	-	-
Más forma	170	-	-	-	-	-	-	-
<b>Összesen</b>	<b>6.461</b>	<b>5.358</b>	<b>30</b>	<b>697</b>	<b>662.674</b>	<b>47.504</b>	<b>127.364</b>	<b>487.819</b>
<b>%</b>	<b>100,00</b>	<b>88,05</b>	<b>0,49</b>	<b>11,45</b>	<b>100,00</b>	<b>7,26</b>	<b>19,48</b>	<b>74,62</b>

**Forrás:** Breviarul agenților economici din Județul Harghita la 30 iunie și 31 decembrie 1994. M. Ciuc, 1994.

**Külföldi tőkével rendelkező cégek jegyzéke Hargita megyében 1994-ben** (a külföldi tőke eredete szerint): Magyarország 264, Németország 42, Ausztria 34, Svédország 21, Kanada 10, Olaszország 10, Amerikai Egyesült Államok 10, Nagy Britannia 9, Svájc 7, Törökország 6, Belgium 5, Hollandia 4, Szíria Arab Köztársaság 3, Moldova 3, Franciaország 2, Izrael 2, Jordánia 2, Algéria. Ciprus, Dánia, Finnország, Irak, Írország, Norvégia, Ukrajna és Görögország egy-egy céggel van jelen a megyében (**Forrás:** Breviarul agenților economici din Județul Harghita la 30 iunie și 31 decembrie 1994. M. Ciuc, 1994. Vol III.)

**(b) Az Udvarhelyi régió népességföldrajza**

Az Udvarhelyi térség demográfiai jellemzőit vizsgálva az alábbiakban részletesebben szemügyre vesszük a lakosság szám térbeli alakulását 1910-től napjainkig, a népesség megoszlását és szerkezetét (korcsoport, nem, iskolai végzettség, etnikai megoszlás, művelődési szint szerint), a foglalkoztatottságot, a lakosság (munkaerő) mozgását, aktivitását, a társadalmi átrétegződés vetületeit és a népességmegtartó erők alakulását valamint a helyi társadalmak együttműködési készségét.

**❖ (1) A népességszám változása az Udvarhelyi régióban**

A népesség számának alakulását a **7. táblázat** szemlélteti. Az adatok összehasonlító elemzéséből kiderül, hogy a lakosság számának alakulása, főleg számszerű növekedése igen lassú volt. Ez a stabilizációs tendencia jelentősen módosult az utóbbi évtizedekben. A termékenységi mutatók és a születési arányszámok szerény mértékben javultak. A születési arányszámok növekedését nem ellensúlyozták a halálozási mutatók. 1977-től viszont erőteljesebben jelentkezik **a népességszám csökkenése**. Ez egyenes következménye a születések csökkenésének, illetve egyes mikrorégiókban a halálozási ráta növekedésének. Az utóbbi években nőtt a közép- és idősebb korosztályok (elsősorban férfiak) halandósági arányszáma.

A tervezési területen **1966 és 1977 között** mérsékelten növekedett a népességszám. Az évi átlagos növekedés elérte a 356 főt. A nagyságrendi kategóriáit is figyelembe véve e növekedés messze elmaradt a korábbi évtizedek népességmozgása mögött. Feltűnő, hogy a legnagyobb bevándorlási többlet az 1.000-2.000 lakosú településeken mutatható ki (6,2 ezrelék), az ezt követő, 250 lakosnál kisebb településeken ez már csak 1,6 ezrelék. A kis és a

közepes nagyságú települések vándorlási fogyást mutatnak. A nagy népességű falvak esetében a népességnövekedés két összetevője, a vándorlási különbözet és a természetes szaporodás többnyire ellentétesen viselkedik. A falvak többségében a természetes fogyást a nagyméretű elvándorlás, az erőteljes városba áramlás felerősítette. A legerőteljesebb fogyás az aprófalvak kategóriájában zajlott le: a 251-500 lakosú falvak esetében a fogyás -2,6 ezrelék, az 501-1.000 lakosú falvakban pedig -7,2 ezrelék volt.

A legkisebb és egyben kedvezőtlen körülmények között lévő települések népességének helyzete továbbra is kritikus. Az elnéptelenedés a gazdaság hanyatlásával függ össze. A mezőgazdaságból felszabadult munkaerő a kellő helyi foglalkoztatás hiányában az iparosodott települések felé húzódott. Az lakosság apadása ma is megfigyelhető Martonosi Láz, Hidegkút, Abránfalva, Homoródremete, Kisfalud, Ivó, Kirulyfürdő esetében. Székelypálfalva népessége például 1956-1966 között egyenesen a felére csökkent. Az Udvarhelyi térségben a falvak 81,7%-a csökkenő népességszámú, és csupán 23 településen észlehető a lakosság számának növekedése.

**1968 és 1977** között némileg másfajta demográfiai kép alakult ki: a 126 falusi településből 82 falu (azaz a falvak 65%-a) fogyó, 44 falu (35%) pedig növekvő irányt mutat. További 25 település lakossága lassan nő vagy stagnál, annak ellenére, hogy ezek kevés kivétellel (Abásfalva, Dobó, Tibód, Bogárfalva, Székelypálfalva, Kisfalud, Mátisfalva) jó közlekedési kapcsolatokkal rendelkeznek. A népesség száma az elvándorlás következtében a Küsmöd vize menti településeken, a Solymosok vidékén, a Nyikó középső medencéjében, a Homoródok mentén 1968-1977 között 10-30%-os csökkenést mutatott. Az 1960-as évek végétől a lakosság száma erőteljesen, 30-40%-kal csökkent az alábbi apró- és kisfalvakban: Sándorfalva, Abránfalva, Siklód, Atyha, Kalonda, Martonos, Homoródremete, Lokod, Békástanya, Újlak, Medesér, Kiskede, Petek, Deság, Sikaszó, Küküllőmező, Kirulyfürdő. Néhány többszörösen hátrányos településen, mint Szencsed, Bucsin és Nagykede a népesség fogyása elérte az 50-52%-ot. Megállapítható, hogy a népességvesztés annál nagyobb, minél kevesebb a helyben található ipari munkaalkalom. A terciér ágazat fejlesztése is minden bizonnyal gyorsítaná a falvak gazdasági-társadalmi felemelkedését. Csupán 9 falu lakossága növekedett 5-10%-kkal (pl. Farcád, Kápolnásfalu, Oroszhegy, Bögöz, Alsósófalva), 18 falu népességszáma pedig 10-30%-os növekedéssel bizonyította hogy az életképes falvak sorába tartozik (pl. Fenyéd, Felsőboldogfalva, Korond, Lövéte, Farkaslaka, Székelyszentlélek, Parajd, Siménfalva, Zetelaka).

Megállapítható, hogy a legerősebb népességcsökkenésű kategóriába tartozó 82 falu egyoldalúan **agrárszerkezetű** települések. A népességfogyáshoz a kedvezőtlen termőhelyi adottságok és a rossz forgalmi helyzet is hozzájárult. Az utóbbi időben a terciér ágazat van megerősödőben. Mivel sok faluban csökkent a helyben dolgozó aktív keresők aránya, számos, központi szerepkör nélküli falu **egyfunkciós lakótelepüléssé alakult**. Erre az esetre különösen a Székelyudvarhely-Székelykeresztúr közötti „ipari tengely” mentén találunk példákat. E változás maga után vont a lakossági ellátást biztosító oktatási, egészségügyi, művelődési intézmények kihasználtsági mutatóinak csökkenését is. A népesség természetes fogyása még a gyermekintézmények, főleg iskolák fenntartását is veszélyezteti. A kis települések felében semmiféle helyi székhelyű egészségügyi intézményt nem találunk, a többi faluból bejáró iskolabuszok pedig már egy újfajta iskolahálózat képét vetítik az ezredfordulóra.

A fenti adatok arra is rávilágítanak, hogy az Udvarhelyi térség népsűrűsége viszonylag alacsony (1996-ban 59,73 fő/km<sup>2</sup>), és népsűrűségi adatok jól követik a településnagyságok szerinti eloszlást. Az Udvarhely régió városainak és községeinek népességszámát (1995. július 1-én) a **8. táblázat** összegezi.

7. táblázat.

**A népességszám alakulása az Udvarhelyi térségben 1910-1995 között /fő/**

TELEPÜLÉSEK	1910	1930	1941	1956	1966	1977	1992	1995
<b>*Városok:</b>								
1. Székelyudvarhely	11650	9981	11915	14162	18244	28738	39959	39484
2. Székelykeresztúr	4902	5025	4637	5194	5942	7197	10596	11195
3. Szentegyháza	2280	2628	3506	4853	5482	6636	7613	7584
<b>Összesen:</b>	<b>18832</b>	<b>17634</b>	<b>20058</b>	<b>24177</b>	<b>29668</b>	<b>42271</b>	<b>58168</b>	<b>58263</b>
<b>*Községek:</b>								
1. Etéd	5952	5432	5825	5612	4971	3930	3146	3005
2. Szentábrahám	2624	2661	2939	2946	2741	2699	2585	2618
3. Fenyéd	2777	2886	3193	3292	3369	3582	3621	3529
4. Kápolnásfalu	1877	2024	2141	2052	2018	2131	2119	2021
5. Korond	5361	5301	5972	5755	5637	5804	6349	6392
6. Oroszhegy	4368	4547	4841	4600	4003	4203	3886	3778
7. Székelyderzs	2401	2583	2510	2340	2004	1701	1844	1302
8. Felsőboldogfalva	3881	3683	3917	3884	3369	3582	3018	2995
9. Lövéte	3434	3581	3799	3628	4267	4283	3850	3883
10. Farkaslaka	4804	4804	5080	5211	4810	4876	4491	4577
11. Homoródszentmárton	5655	5515	6028	5789	4660	3928	3092	2992
12. Homoródmás	2381	2149	2676	2490	2202	1781	1527	1524
13. Bögöz	6986	7218	7735	7420	6297	6386	1025	5891
14. Oklánd	2357	2211	2444	2105	1840	1715	1565	1325
15. Parajd	7046	6961	6885	6760	6757	6722	7043	6969
16. Románandrásfalva	3320	3122	3085	3036	2456	2112	1457	1240
17. Újszékely	2689	2586	2590	2665	2312	2587	2510	2487
18. Siménfalva	5827	5606	6175	5611	5066j	4474	3880	3700
19. Kányád	2703	2677	2717	2684	2299	1777	1312	1343
20. Székelyvarság	1233	1398	1677	1893	2152	1808	1536	1542
21. Zetelaka	4724	4714	5309	5696	5735	6138	5976	5885
<b>Összesen:</b>	<b>82400</b>	<b>81659</b>	<b>87538</b>	<b>85469</b>	<b>78965</b>	<b>76219</b>	<b>65832</b>	<b>68998</b>
<b>Mindösszesen:</b>	<b>101232</b>	<b>99293</b>	<b>107596</b>	<b>109646</b>	<b>108633</b>	<b>118490</b>	<b>121000</b>	<b>127261</b>

Forrás: Hargita megye Statisztikai Hivatala. Csíkszereda. Adattár. 1995.

Județul Harghita. Date statistice. Direcția Județeană de Statistică Harghita. Miercurea Ciuc. 1981. 140-141.

8. táblázat

**Az Udvarhely régió városainak és községeinek népessége 1995. július 1-én**

Udvarhely térsége	Állandó népesség 1995. július 1-én	ebből: nő	Lakhellyel rendelkezők száma
<b>*Városok</b>			
1. Székelyudvarhely	38.985	20.058	38.452
2. Székelykeresztúr	11.468	5.726	10.943
3. Szentegyháza	7.652	3.780	7.751
<b>Összesen városok:</b>	<b>58.105</b>	<b>29.564</b>	<b>57.146</b>
<b>*Községek:</b>			
1. Etéd	2.962	1.460	3.122
2. Szentábrahám	2.526	1.231	1.583
3. Fenyéd	3.558	1.711	3.620
4. Kápolnásfalu	2.068	987	2.110
5. Korond	6.364	3.194	6.484

Udvarhely térsége	Állandó népesség 1995. július 1-én	ebből: nő	Lakhellyel rendelkezők száma
6. Oroszhegy	3.826	1.802	3.889
7. Székelyderzs	1.348	682	1.350
8. Felsőboldogfalva	2.990	1.493	3.005
9. Lövéte	3.889	1.840	4.005
10. Farkaslaka	4.532	2.215	4.546
11. Homoródszentmárton	3.090	1.549	3.060
12. Homoródalmás	1.582	748	1.583
13. Bögöz	5.866	2.939	5.855
14. Oklánd	1.321	613	1.335
15. Parajd	7.032	3.439	7.206
16. Románandrásfalva	1.362	674	1.414
17. Újszékely	2.500	1.234	2.533
18. Siménfalva	3.846	1.899	3.848
19. Kányád	1.336	671	1.256
20. Székelyvarság	1.552	717	1.648
21. Zetelaka	6.037	2.851	6.010
<b>Összesen községek:</b>	<b>69.587</b>	<b>33.949</b>	<b>65.842</b>
<b>Mindösszesen:</b>	<b>127.692</b>	<b>63.513</b>	<b>122.988</b>

**Forrás:** Hargita megye Statisztikai Hivatala. Csíkszereda. Adattár. 1995.

### A népmozgalom adataiból az Udvarhelyi térségben

Az Udvarhelyi régió népességének fejlődését a társadalmi-gazdasági folyamatok erősen befolyásolják. Az időközönkénti egyenetlenségek számos okra vezethető vissza.

Az Udvarhelyi régió **népmozgalmi adatait a 9. táblázat** mutatja be. Az élveszületések és a halálozások adatait követve kihámozható a vidék lakosságának előregedési folyamata. Mindez együtt jár az átlagos családnagyság csökkenésével, a halandóság emelkedő irányzatával valamint a viszonylag magas válási arányszám állandósulásával. A családmódel a két gyereket, az egy vagy „egyse” állapotot kezdte érvényesíteni. Mindez összefügg a házassági kedv hanyatlásával is.

Az élveszületések arányszáma pozitív Székelyudvarhelyen és Szentegyházán, Korondon, Lövétén, Székelyvarságon és Zetelakán, a többiben az elhalálozások száma igen jelentős. A halandósági viszonyok romlása összetett folyamatot tükröz. Jelentősen javult a csecsemő- és gyermekhalandóság, miközben romlottak a felnőtt lakosság életkilátásai. 1992-ben úgy tűnik, hogy viszonylag magas szinten stabilizálódott a halálozások száma. Területileg a legkedvezőtlenebb arányszámok Etéd, Szentábrahám, Siménfalva és Kányád községekben tapasztalhatók.

### 9. táblázat

#### Az Udvarhelyi régió városainak és községeinek népmozgalma 1995. július 1-én

Udvarhely térsége	Állandó lakosság 1995. július 1-én	Élve születések száma	Halálo- zások száma	Be- költözők száma	El- költözők száma	Le- telepedők száma	El- távozők száma
<b>*Városok</b>							
1. Székelyudvarhely	38.985	357	287	233	182	1.056	523
2. Székelykeresztúr	11.468	83	88	109	87	672	147
3. Szentegyháza	7.652	103	62	53	65	70	169
<b>Összesen városok:</b>	<b>58.105</b>	<b>553</b>	<b>437</b>	<b>395</b>	<b>334</b>	<b>2.132</b>	<b>2.971</b>

Udvarhely térsége	Állandó lakosság 1995. július 1-én	Élve születések száma	Halálozások száma	Be-költözők száma	El-költözők száma	Le-telepedők száma	El-távozók száma
<b>*Községek:</b>							
1. Etéd	2.962	54	66	23	42	36	196
2. Szentábrahám	2.526	31	53	25	27	47	104
3. Fenyéd	3.558	40	59	21	35	46	108
4. Kápolnásfalu	2.068	22	29	-	35	-	42
5. Korond	6.364	108	89	43	75	32	152
6. Oroszhegy	3.826	45	67	14	23	27	90
7. Székelyderzs	1.348	11	37	20	15	23	25
8. Felsőboldogfalva	2.990	25	57	28	28	59	74
9. Lövéte	3.889	45	33	48	41	17	133
10. Farkaslaka	4.532	40	58	65	43	63	77
11. Homoródszentmárton	3.090	23	70	24	18	106	76
12. Homoródmás	1.582	15	23	19	14	39	40
13. Bögöz	5.866	59	92	78	40	134	123
14. Oklánd	1.321	16	27	8	9	44	58
15. Parajd	7.032	115	83	54	59	39	213
16. Románandrásfalva	1.362	30	48	5	41	23	75
17. Újszékely	2.500	12	18	10	19	26	59
18. Siménfalva	3.846	49	78	27	37	127	129
19. Kányád	1.336	7	19	-	13	111	31
20. Székelyvarság	1.552	31	23	7	27	3	99
21. Zetelaka	6.037	96	76	10	29	113	86
<b>Összesen községek:</b>	<b>69.587</b>	<b>874</b>	<b>1.105</b>	<b>534</b>	<b>1.204</b>	<b>1.115</b>	<b>1.989</b>
<b>Mindösszesen:</b>	<b>127.692</b>	<b>1.427</b>	<b>1.542</b>	<b>929</b>	<b>1.536</b>	<b>2.347</b>	<b>4.960</b>

Forrás: Hargita megye Statisztikai Hivatala. Csíkszereda. Adattár. 1995.

A népesedési mutatók között szerepel az elvándorlás. A falusi elvándorlás okai sokrétűek pl. az intézményhálózat kiépítetlensége, az útviszonyok romlása, a családi költségek növekedése és a jövedelemszint csökkenése, az elszegényedéstől való félelem.

A térbeli jelenségek egyik elemét képezik a népesség migrációs folyamatai. Fő befolyásoló tényezők: a gazdasági-, a munkavállalási viszonyok, a színvonalasabb szolgáltatások igénybevételének lehetőségei, a kedvezőbb életkörülmények. A külső vándorlás is jelentős volt 1989 előtt, a belső vándorlás mértéke már nem jelentős. Az elmozdulás persze a városok irányába mutat. A népesség-kibocsátó területek az Udvarhelyi térség elmaradottabb mikrorégiói voltak. Ma is tapasztalható vándorlást a kedvezőbb munkahelyi és infrastrukturális adottságok váltják ki. Az utóbbi években az ingázás (a lakó és munkahely közötti periodikus mozgás, napi, heti gyakorisággal) csökkent. A távolsági ingázók száma elenyésző.

Az évszázad népesedési tendenciái a népsűrűség mutatók alakulásában is tükröződnek.

## (2) A népesség szerkezeti megoszlása

### A népesség megoszlása nemeként

A népesség nemek szerinti összetételét meghatározta a születések gyakorisága, a férfiak és nők eltérő halandósága, valamint a népességvándorlás (10. táblázat).



10. táblázat.

**Az állandó népesség megoszlása nemenként az Udvarhelyi régióban (1996. január 1-én) /fő/ - Összevetés Hargita megye adataival**

Települések 1995	Összesen	Férfi	%	Nő	%
<b>Hargita megye-összesen</b>	<b>345.322</b>	<b>172245</b>	<b>49,87</b>	<b>173.077</b>	<b>50,13</b>
Városok-összesen:	159.396	78165	49,03	81.231	51,97
Községek- összesen:	185.926	94080	50,60	91.846	49,40
<b>Udvarhely vidéke</b>					
<b>*Városok</b>					
1. Székelyudvarhely	39.484	19.068	48,29	20.416	51,71
2. Székelykeresztúr	11.195	5.600	50,02	5.595	49,98
3. Szentegyháza	7.584	3.839	50,61	3.745	49,39
<b>Összesen:</b>	<b>58.263</b>	<b>28.507</b>	<b>48,92</b>	<b>29.756</b>	<b>51,08</b>
<b>*Községek:</b>					
1. Etéd	3.005	1.515	50,41	1.490	49,59
2. Szentábrahám	2.618	1.330	50,80	1.288	49,20
3. Fenyéd	3.529	1.826	43,24	1.703	56,76
4. Kápolnásfalva	2.021	1.057	53,30	964	46,70
5. Korond	6.392	3.186	49,84	3.206	50,16
6. Oroszhegy	3.778	1.997	82,85	1.781	47,15
7. Székelyderzs	1.302	648	49,76	654	50,24
8. Felsőboldogfalva	2.995	1.485	49,58	1.510	50,42
9. Lövéte	3.883	2.050	52,79	1.833	47,21
10. Farkaslaka	4.577	2.314	50,55	2.263	50,45
11. Homoródszentmárton	2.992	1.497	50,03	1.495	49,97
12. Homoródalmás	1.524	765	50,19	759	49,89
13. Bögöz	5.891	2.939	49,88	1.952	50,12
14. Oklánd	1.325	724	54,64	601	45,36
15. Parajd	6.969	3.528	50,62	3.441	49,38
16. Románandrásfalva	1.240	626	50,48	614	49,52
17. Újszékely	2.487	1.254	50,42	1.233	49,58
18. Siménfalva	3.700	1.899	51,32	1.801	48,68
19. Kányád	1.343	673	50,11	670	49,89
20. Székelyvarság	1.542	835	54,15	707	45,85
21. Zetelaka	5.885	3.106	52,77	2.779	47,23
<b>Összesen:</b>	<b>68.998</b>	<b>35.254</b>	<b>51,09</b>	<b>33.744</b>	<b>48,91</b>
<b>Udvarhelyi térség mindösszesen:</b>	<b>127.261</b>	<b>63.761</b>	<b>50,10</b>	<b>127.261</b>	<b>49,90</b>

**Forrás:** Direcția Județeană de Statistică, Județul Harghita, Miercurea Ciuc, 1996.

#### **Következtetések:**

• az adatok egybevetéséből kiderül, hogy az Udvarhelyi térség lakosság száma már több évtizede stagnál és az egyes mikrokörzetek népességszámának rohamos csökkenése következtében e vidék (régió) is **az eltartóképesség határához érkezett**. Igaz a századfordulótól kezdve több kivándorlási hullám érte e régiót is, s mindez visszavetette a népesség számszerű növekedését. A csökkenés okát a **reprodukciós képesség** alakulásában is látni kell, és a **természetes szaporodás**, majd a város felé tartó tartós népességmozgás (beköltözés) erősen éreztette hatását. A vándorlási veszteséget a falusi térség érezte erőteljesebben. Így a **migrációt** a népességszám változásának döntő tényezőjeként lehet megjelölni.

- a tartósan **negatív vándorlási különbözet** hatására a fiatal népesség arányának csökkenésével összefüggésben a természetes szaporodás mértéke is csökkent a legtöbb mikroközvetben. A helyenkénti növekedést a cigányság viszonylag magasabb szaporodási rátája megemelte.
- a 1977-től, de különösen 1992-től **az egész térségre a népességszám csökkenése** lett a jellemző. Az egyes térségekben a hagyományosan nagyobb mértékű gyermekvállalási készség ellenére (Havasalja és Zetelaka vidéke) a népességszám nem éri el az 1956-os értékeket, sőt visszaesett az 1930-as évek szintjére.

### A népesség korcsoportokkénti megoszlása

A természetes szaporodás csökkenése és az elvándorlás következtében a **korstruktúra** is erősen átalakult, jelezve az idős korosztály növekedését, sőt az elöregedés tartós beálltát. A népesség korstruktúrájának alakulását a **11. táblázat** mutatja be. Néhány község adatainak összehasonlításából kitűnik, hogy az utóbbi években folyamatosan csökkent a fiatalkorúak és folyamatosan növekedett az időskorúak (60 év felettiek) aránya. Így a népesség elöregedése a népesedési folyamatok következménye. Az öregedési index alakulása arra is felhívja a figyelmet, hogy nagyobb gondot kell fordítani **a szociális háló kiépítésére**. Az is látható, hogy a munkaképes korú népesség (20-65 év) aránya stabilizálódik.

#### 11. táblázat

**Néhány község népességének korcsoport szerinti megoszlása az Udvarhelyi régióban (1995-1996-ban - helyszíni adatgyűjtés alapján)**

Település neve	10 év alatt	1-20 év között	20-30 év között	30-65 év között	65-75 év között	75 év felett
Bögöz	185	809	769	2.882	1.178	1.076
Etéd	256	273	-	1.653	-	964
Farkaslaka	445	549	790	1.762	670	275
Homoródalmás	170	189	253	572	242	146
Kányád	8	6	13	22	19	32
Kápolnásfalu	487	377	399	642	221	89
Lövéte	410	430	660	1.800	350	200
Oklánd	100	180	180	461	170	100
Székelyvarság	259	261	334	594	150	71
Szentábrahám	249	262	155	1.261	339	287
Újszékely	113	296	282	422	155	141
Zetelaka	1.016	777	896	2.092	717	478
<b>Összesen:</b>	<b>3.283</b>	<b>4.409</b>	<b>4.397</b>	<b>14.163</b>	<b>4.211</b>	<b>3.859</b>

**Forrás:** A székelyudvarhelyi Civitas Alapítvány Adattára. 1995-1996.

### A népesség foglalkozási megoszlása és gazdasági aktivitása A munkaerőpiac helyzete az Udvarhelyi régióban

Az Udvarhelyi térség aktív keresőinek adatait a **12. táblázat** sorakoztatja föl. A régió aktív keresőinek száma 31.130 fő, ebből a városok 87,35%-ot képviselnek. Az ebből származó mutatók többi adatai is a városok javára tolnak el. A térség aktív munkaerő-kínálata, különösen a szakképzettség terén, nem elég biztató egy erőteljesebb gazdasági felfuttatáshoz, fejlesztéshez. A térség aktív keresőinek zöme lakóhelyén dolgozik, az ingázás az utóbbi időben visszaszorult, részben azért is, mert a városokban szakképzett munkaerőre van szükség. A

népesség gazdasági aktivitása a rendszeres jövedelemszerzés lehetőségét alapozza meg. A gazdasági aktivitást a munkaképes korú népesség száma, valamint a munkaerő kereslet alakulása befolyásolja. Az utóbbi években enyhén emelkedik az inaktív keresők száma, s ezen belül a nyugdíjasok száma.

A táblázatok adataiból megállapítható, hogy az Udvarhelyi térség aktív keresőinek foglalkozási megoszlása sajátos képet mutat: a térség munkavállalóinak zöme fizikai dolgozó. A szellemi dolgozók aránya alig 30%. 1995-ben az aktív keresők 62,33%-a az iparban és építőiparban, 34,22%-a a tercier ágazatokban, míg a mezőgazdaságban az aktív munkaerő csupán 3,46%-kal vett részt. A szolgáltatásokon (tercier ágazat) belül kiemelt súllyal szerepel a kereskedelem, a közlekedés, oktatás és egészségügy. A foglalkoztatási szerkezetváltás lényeges vonása a mezőgazdasági keresők rendkívül gyors csökkenése, az ipari dolgozók gyors növekedése. A szolgáltató szféra munkaerő növekménye az iparból és a mezőgazdaságból adódott.

## 12. táblázat

**A munkaerő általános adatai az Udvarhely régió városaiban és községeiben (1995)**  
(A népesség foglalkozás szerinti megoszlása)

Udvarhely térsége	Alkalmazottak száma (összesen)	A mezőgazdaságban	Iparban és építőiparban	Más ágazatokban (tercier szektor)
<b>*Városok</b>				
1. Székelyudvarhely	19.052	194	14.089	4.769
2. Székelykeresztúr	3.984	284	2.395	1.305
3. Szentegyháza	4.157	6	1.877	2.274
<b>Összesen városok:</b>	<b>27.193</b>	<b>484</b>	<b>18.361</b>	<b>8.346</b>
<b>*Községek:</b>				
1. Etéd	140	55	7	78
2. Szentábrahám	160	91	6	63
3. Fenyéd	244	4	65	175
4. Kápolnásfalu	153	74	10	69
5. Korond	247	7	7	230
6. Oroszhegy	118	18	-	100
7. Székelyderzs	47	3	-	44
8. Felsőboldogfalva	157	24	27	105
9. Lövéte	100	2	-	98
10. Farkaslaka	228	65	83	145
11. Homoródszentmárton	149	63	-	86
12. Homoródalmás	79	7	4	68
13. Bögöz	195	51	-	144
14. Oklánd	129	12	-	117
15. Parajd	581	18	340	223
16. Románandrásfalva	122	26	36	60
17. Újszékely	120	8	5	107
18. Siménfalva	207	41	72	135
19. Kányád	57	6	1	50
20. Székelyvarság	199	2	140	57
21. Zetelaka	505	19	248	257
<b>Összesen községek:</b>	<b>3.937</b>	<b>596</b>	<b>1.044</b>	<b>2.311</b>
<b>Mindösszesen:</b>	<b>31.130</b>	<b>1.080</b>	<b>19.405</b>	<b>10.655</b>

Forrás: Hargita megye Statisztikai Hivatala. Csíkszereda. Adattár. 1995.

## 14. táblázat

A más (tercier) ágazatokban dolgozók az Udvarhelyi régió városaiban és községeiben (1995)

Udvarhely térsége	Alkalmazottak száma (összesen)	kereskedelemben	szállításban, raktározásban hírközlésben	pénzügy, bank és biztosítás igazgatás, védelem	oktatás	egészségügy
<b>*Városok</b>						
1. Székelyudvarhely	19.052	873	870	300	955	873
2. Székelykeresztúr	3.984	305	107	128	396	206
3. Szentegyháza	4.157	159	80	128	228	138
<b>Összesen városok:</b>	<b>27.193</b>	<b>1.337</b>	<b>1.057</b>	<b>556</b>	<b>1.579</b>	<b>1.217</b>
<b>*Községek:</b>						
1. Etéd	140	10	9	8	32	16
2. Szentábrahám	160	7	9	7	25	10
3. Fenyéd	244	3	90	21	46	13
4. Kápolnásfalu	153	7	5	7	30	17
5. Korond	247	12	13	32	144	19
6. Oroszhegy	118	7	14	7	16	-
7. Székelyderzs	47	3	8	6	18	8
8. Felsőboldogfalva	157	6	14	20	49	15
9. Lövéte	100	20	9	8	45	9
10. Farkaslaka	228	8	11	8	30	18
11. Homoródszentmárton	149	10	13	7	30	18
12. Homoródalmás	79	20	8	7	20	7
13. Bögöz	195	12	13	8	83	24
14. Oklánd	129	-	10	7	89	7
15. Parajd	581	22	28	30	34	28
16. Románandrásfalva	122	6	6	7	30	8
17. Újszékely	120	5	63	8	20	8
18. Siménfalva	207	11	10	8	43	13
19. Kányád	57	3	6	7	23	9
20. Székelyvarság	199	7	6	7	22	10
21. Zetelaka	505	21	14	24	68	16
<b>Összesen községek:</b>	<b>3.937</b>	<b>200</b>	<b>359</b>	<b>244</b>	<b>897</b>	<b>273</b>
<b>Mindösszesen:</b>	<b>31.130</b>	<b>1.537</b>	<b>1.416</b>	<b>800</b>	<b>2.476</b>	<b>1.490</b>

Forrás: Hargita megye Statisztikai Hivatala. Csíkszereda. Adattár. 1995.

Az átrétegződési folyamatot a szellemi munkát adó munkahelyek bővülése motiválta és a fizikai-szellemi munka cseréje jelentette. A más (tercier) ágazatokban dolgozók az Udvarhelyi régió városaiban és községeiben (1995) a **13. táblázat** mutatja be.

### A munkaerőpiac helyzete napjainkban

Az emberi erőforrások terén alapvető fontosságú a **munkaerőpiac** felvázolása. Az 1989-es eseményeket követően a **foglalkoztatási gondok** még erőteljesebben jelentkeztek térségünkben. A rendszerváltozást követően az állami ipar elsősorban a szakképzetlen munkásoktól szabadul meg, s így Székelyudvarhelyről és Székelykeresztúrról jelentős munkaerő „vándorolt” a falusi térségbe. A vidéki ipartelepek is felszámolódtak, míg a mezőgazdasági melléküzemek csökkentették az alig jövedelmező melléktevékenységeket. 1990 óta a regisztrált munkanélküliek száma megnövekedett, s mindezt a térségben tapasztalható munkahelyek beszűkülése okozta. Ennek arányában az ingázás mértéke is csökkent.

Székelyudvarhely térségében az elkövetkező időben is a **foglalkozási lehetőségek szűkülésével** lehet számolni. Az ingázó népesség „visszaáramolásával” megnövekedett a munkanélküliek száma. Csak 1993-ban az Udvarhelyi régióban a **székelyudvarhelyi Munkaügyi Iroda** nyilvántartásában **8017 munkanélküli szerepelt**, akik munkanélküli segélyre és járadékra jogosultak. Ebből 2285 nő volt. Társadalmi megoszlásuk: munkás összesen 4302 fő (94%), melyből nő 2418, tisztviselő 190 fő (4,1%), melyből nő 119, felsőfokú végzettségű összesen 44 fő (0,9%), melyből 10 nő volt. A lappangó munkanélküliek száma közel 1000 fő volt (ebből mintegy 60%-a talált munkát, míg 33-an nyugdíjasok lettek). A munkaerő-elbocsátások a nőket és férfiakat egyenlő mértékben érintette.

Az Udvarhelyi régióban a globális és strukturális munkanélküliség egyaránt fellelhető. Jellemző a perifériális társadalmi csoportok kiszorulása a munkaerő piacról, azaz a szakképzetlenek oktatása és átképzése igen fontos tényezőként jelentkezik. A vándormunkások és a cigányok iskoláztatása kritikus helyzetbe került.

Székelyudvarhelyen és a környéken adódó **munkaerőpiac** felmérésére három intézmény adataira támaszkodhattunk:

- a. A székelyudvarhelyi Munkaügyi Hivatal adataira
- b. A székelyudvarhelyi Szinfo számítógépes adattárára és a
- c. Székelyudvarhelyi PAEM központ számítógépes adattárára.

**a. A székelyudvarhelyi Munkaerő Hivatal** adatai szerint 1996. szeptember végén Székelyudvarhelyen bejegyzett munkanélküliek száma 331 fő volt (ekkor a város aktív lakossága 19.700 fő volt). A 9 hónapja munkanélküliek közül (331 fő) 171 férfi és 160 nő volt. Iskolai végzettség szerint 178 munkás, 143 középfokú végzettséggel és 10 felsőfokú végzettségű. A 18 hónapnál hosszabb idő óta munkanélküliek száma összesen 337 fő volt, melyből 166 férfi és 171 nő volt. Társadalmi megoszlásban 209 munkás, 125 középfokú végzettséggel és 3 felsőfokú végzettséggel. Tehát 1996 szeptemberében Székelyudvarhelyen összesen **668 munkanélkülit** tartottak nyilván ennél az intézménynél. A munkanélküliségi ráta értéke 5% volt. A szociális segélyre jogosultak száma összesen 300 fő volt.

Székelyudvarhely közvetlen vonzáskörzetében a munkanélküliek száma összesen 508 fő volt, s így az **Udvarhelyi térségben a munkanélküliek összlétszáma elérte az 1.176 főt.** (Székelykeresztúr vidékének külön nyilvántartása van).

**b. A SZINFO** (Székelyudvarhelyi Ifjúsági Információs és Tanácsadó Iroda) **számítógépes adattára** szerint 1994-95-ben felmért állasközvetítő szolgáltatások helyzete alábbiakban körvonalazható:

- Az 1994-től folyamatosan jegyzett **állásajánlatok** mellett a SZINFO eredményesen követte a **munkaadói és a munkát kereső oldalak egymásratalálását**. A munkaadói oldalról a SZINFO munkatársai az alábbi forrásokból követték a kínálatot: Udvarhelyi Híradó (63%), a munkaadó személyes bejelentkezése (26%), a Hargita Népe hirdetései (8%) és egyéb forrásokból (3%). A fenti forrásokból összesen **260 állásajánlatot** jegyeztek fel, melyből 210 Székelyudvarhelyről érkezett. 1994. február és 1996. szeptember 15-e között összesen **1.827 állás adatait rögzítették.**

#### (1) A munkaadói oldal elemzése

- Az állások szerkezete nagyon szétágazó volt, összesen 232 féle állandó állást jegyeztek föl. Az előfordulási sorrend az alábbi volt: asztalos (107 alkalommal) 12,5%, eladó (67 alkalommal) 7,8%, ügynök (51 alkalommal) 5,9%, varrónő 4,7%, segédmunkás (12 alkalommal) 3,9%, takarítónő (33 alkalommal) 3,8%, titkárnő (33 alkalommal) 3,2%, autóvezető (28 alkalommal) 3,%, gondozónő (20 fő) 3%, pincér (34 alkalommal) 3,%, könyvelő (25 alkalommal) 2,9%, mérnök (19 alkalommal) 2,2%, cipész 1,9%, őr 1,4%,

kiszolgáló 1%, szabó (9 alkalommal) 1%, esztergályos (9 alkalommal) 1%, szakács (9 alkalommal) 1%, karbantartó (11 alkalommal) 1%, egyéb 35,4%.

• **A munkaadók által támasztott feltételek az alábbiak voltak:**

1. férfit kerestek az esetek 9,6%-ban, nőt kerestek 24,7%-ban, a férfi nő választási lehetőség nem játszott szerepet az esetek 45,7%-ban.

2. A legmagasabb megjelölt életkor átlagosan 32,48 év jött ki. Az igénylések alapján az vállalkozók 63,6%-a a 39 év alattiakat óhajtottak alkalmazni, az esetek 30,7%-ában a munkaadók nem jelöltek meg életkori kritériumot, míg 3,5%-ban a 30-40 év közötti pályázókat vették volna fel, és csupán 2,2 %-a igényelte a 40-50 év közöttieket.

3. Érdekesen alakult a legalacsonyabb átlagos életkor: 22,50 év. A munkáltató cégek 64, 5%-a nem tartotta fontosnak a minimális életkort, a munkáltatók 4%- a 0- és 30 év közötti pályázót igényelte, 1,8%-a a 29 év alatti fiatalokat, míg a munkáltatók 1,5%-a a 30 évesnél idősebb pályázókat szerette volna felvenni különböző munkakörökbe.

4. A székelyudvarhelyi munkáltatók 5%-a azt igényelte, hogy az alkalmazottaknak állandó lakhelye legyen Székelyudvarhelyen.

5. A állások szakmastruktúrájától függően a munkáltatók különböző végzettségű alkalmazottakat szerettek volna alkalmazni. Így a munkáltatók 5,8%-a igényelte a pályázóktól a számítógépes ismereteket, ugyancsak 5,8%-a pályázói feltételként jelölte meg valamilyen idegen nyelv ismeretét (ebből az román nyelv ismerete vezet 52%-kal, ezt követi az angol (32%), majd a német (16%).

6. A vizsgált időszakban (1995-1996) a munkaadók átlagosan 185362 lejes bért ajánlottak fel a potenciális pályázóknak.

**(2) A munkavállalói (munkakereső) oldal értékelése**

A vizsgált időszakban a SZINFO irodát összesen 582 személy kereste fel. Végzettség szerint: a munkát keresők 53%-a érettségizett volt, ez követte a szakiskolai végzettek (20,6 %), majd a felsőfokú végzettek (11,6%), aztán a technikumokat végzettek (7%), a 10 osztályt végzettek (3,6%) és a végül az 12 osztályt végzettek következtek.

**c. A székelyudvarhelyi PAEM központ számítógépes adattára kurrens adatokat szolgáltatott 1996. október 29-i időkeresztmetszetben.** Az Adattár szerint a nyilvántartott munkanélküliek száma az említett időpontban összesen **1.376 fő** volt, melyből **férfi 734 fő és nő 633 személy** (48,18%) volt.

A összes munkanélküliekből **412 személy bejegyzett**, míg **964** nem bejegyzett. A 412 bejegyzett munkanélküliből a 16-25 év közötti korosztály vezet (198 fő), majd ezt követi a 25-35 év közötti korosztály (94 fő) és csökkenő sorrendben a 36-45 év (77 fő) és a 46-55 év (39 fő) közötti korosztály. A nem bejegyzett munkanélküliek között szintén vezet a fiatal, 16-25 év közötti korosztály (533 fő), majd a 25-35 év közötti (170 fő), a 36-45 év közötti (140 fő), és a 46 és 55 év közötti (92 fő). Kilenc hónapnál kevesebb időszakra munkanélküli segélyben részesülnek 18-an, 9 és 18 hónap között 14-en kapnak segélyt, míg 18 hónap felett a bejegyzett munkanélküliek közül 3-an részesülnek segélyben.

A munkanélküliek **életkor szerinti csoportosításában** vezet a 16 és 25 közötti korcsoport (731 fő), akik a munkanélküliek 53,12%-át teszik ki. Ezt követi a 25 és 35 év közötti, még mindig fiatal korcsoport (264 fő), amely 19,18%-ot képvisel, majd a 36-45-ös korcsoport (217 fő - 15,77%). A legfiatalabb (16 év alatti) és a 56-65 év illetve a 65 év feletti korcsoport jelenléte elenyésző (12 illetve 5 fővel). Ha a tanulmányi végzettséget vesszük alapul, akkor 589 munkanélküli liceumi alapképzésű (42,80%), 321-en szakiskolát végeztek (23,32%), 249-en általános iskolát (18%), 77-en főiskolát (5,59%) és 16 munkanélkülinek hiányos általános iskolai végzettsége van.

A PAEM Iroda adatai szerint a **16-25 év közötti korosztály** keretében a legkeresettebb munkakörök a következők: elárusító, gépkocsivezető, felszolgáló, baby-sitter, irodai

alkalmazott, számítógépi operator, titkárnő-gépíró, gépkocsijavító, beszerző, építő, szabó, asztalos, gondnok, takarítónő. A **26-35 éves korosztály** esetében a sorrend így alakul: elárusító, gépkocsivezető, géplakatos, szabó, építő, irodai alkalmazott, raktáros, felszolgáló, gépkezelő, asztalos, kőműves, gondnok, baby-sitter, hegesztő. A **36-45 év közötti korosztályból** a géplakatos, gépkocsivezető, házvezetőnő, elárusító, asztalos, kőműves szakma a keresettebb. A 46-55 éves korosztály esetében a gépkocsivezető, géplakatos, kapus, asztalos, gondnok, beszerző, szabó, kazánfűtő szakmák a keresettebbek.

A munkanélküliség társadalmi hatása erőteljesebben jelentkezik a városokban mint a falvakban. A munkanélküliségi ráta a keresők (vagy keresőképes korúak) arányában kifejezve városokban és a falvakban egyaránt megnövekedett.

**1996-2000 közötti időszakra** elkészített **munkaerőpiac-felmérés** adataiból kitűnik, hogy Székelyudvarhely, mint iskolaváros 7 középiskolája és szakiskolája és posztliceális tagozata, távoktatási tagozata az elkövetkező időben erősen befolyásolja majd a munkaerőpiac alakulását. Jelenleg **csak Székelyudvarhelyen 13.000 diák tanul**, ami azt jelenti, hogy a város minden harmadik lakója valamilyen oktatási intézményben tanul. **Az 1995-96-os tanév végén Székelyudvarhelyen 1.195 tanuló érettségizett** (Tamási Áron Líceum 178, Marin Preda Líceum 17, Benedek Elek Tanítóképző 90, Palló Imre Művészeti Szakközépiskola 31, Egészségügyi Iskolaközpont 95, Mezőgazdasági Iskolaközpont 204, Bányai János Iskolaközpont 240. Kós Károly Iskolaközpont 158, a Spiru Haret Iparművészeti iskola 182 érettségizett tanulóval). Az 1.195 végzős megoszlása profilok szerint az alábbi volt: elméleti líceumot végzett 377, ipari líceumot 555, szakiskolát 136 és posztliceális tagozaton 127 fő. Az 1995-96-os tanévben a 6.100 líceumi tanulót összesen 427 tanár és szakoktató tanította.

A **2000. évben végzős növendékek száma** az 1995-96-os beiskolázási adatok szerint **1024 fő lesz**, melyből az elméleti tagozaton 368, az iparin 575 és szakiskolában 81 végzős keresne munkát. Ebből csupán közel 96 felvételiző - a mostani bejutási arány szerint - folytathatná tanulmányait az egyetemeken és főiskolákon. Az adatokból látható, hogy **a munkaerőpiac kínálatát elsősorban a középiskolák adják**, és előre láthatóan ezen személyek egy része éppen **a munkanélküliek hadát** fogja gyarapítani.

#### **Következtetések:**

\* Az Udvarhelyi régióban a **területi mobilitás mellett** párhuzamosan zajlik egy **ágazati társadalmi mobilitás** is. A mezőgazdaság mint adó, „donor” ágazat ma is egyre több munkaerőt szabadít fel és származtat át a szekundér szektorba, az iparba, illetve a terciér (szolgáltatások) ágazatokba. A falu ma nem kizárólagosan a mezőgazdasági termelés színtere, hanem egyre több faluközösség más, terciér ágazati funkciót tölt be.

\* Az adatok összevetéséből kiderül, hogy a munkanélküliség a szellemi foglalkozásúak között kisebb mértékű és a munkanélküliek közel 2/3-a a szakképzetlenek közül kerül ki. Sőt az is észrevehető, hogy egyes szakmák között lényeges átcsoportosítás igénye merült fel, azaz egyes foglalkozások felértékelődtek, mások pedig stagnálnak. Mindez az átképzés fontos szerepét húzza alá. A munkanélküliség morális és anyagi súlya éppen a 35 év alatti keresőket érinti a legjobban, s mindez erősen befolyásolja az opciókat az új szakmastruktúra kialakításában. Az oktatásnak és az átképzésnek e téren alaposabban oda kell figyelnie.

\* A foglalkozási szerkezet (és egyben funkciók) alapján az Udvarhelyi térségben **agrár-, ipari-, bányász-, üdülő- és ingázófalvak típusait** lehet kimutatni. Így a hagyományos falu mellett megjelent az „átalakult falu” is. Ebből Parajd nagyközség a városi státus várományosa lett.

\* Az infláció, a jövedelemcsökkenés együttesen hatottak a falusi térség lakóinak életkörülményeire. A munkanélküliség jobban érintette a tanulatlanabb, mint a magas iskolai

végzettségű munkaerőt, a munkásokat, mint a szellemi foglalkozásúakat. Mivel továbbra is a szegényebbeket sújtja, további javak elvesztése mindennapos jelenséggé módosul.

A **mezőgazdasági inaktív-keresők aránya** a kis- és aprófalvas térségben a legmagasabb, elérheti, sőt meghaladhatja akár a 80%-ot is. E foglalkozási szerkezet visszahat a népesség számának alakulására. A helyi foglalkoztatási lehetőségek hiánya, az ipari és terciér jellegű munkahelyek városokban való nagyobb tömörülése a vizsgált térségben az aktív keresők közel felének ingázását eredményezte. A városkörnyéki falvakban az aktív keresők 2/3-a lakóhelyén kívül dolgozik.

Az Udvarhelyi térség **ingázási térkapcsolatai** nagyjából a település-hierarchiának megfelelően alakultak ki. A keresők jelentékeny hányada az életképes falvakból ingáznak. Székelyudvarhely munkaerő-szükséglete rohamosan növelte az ipari keresők számát és arányát, így a város környékén is erős ingázási góccok (Zetelaka, Bögöz, Farkaslaka) figyelhetők meg.

Az elvándorlás következtében egyre kedvezőtlenebb **foglalkozási szerkezet és korösszetétel** kezd kialakulni: a régióban az idős korúak aránya magas, a falvakban maradt szakképzettek aránya alacsony, torzult a népesség újratermelési folyamata, zuhant a születési arányszám, indokolatlanul magas a halálozási ráta. Az aktív, fiatalabb korú népesség elvándorlásával csökkent a szülőképes korosztályhoz tartozók száma, s mindez a falvak többségében a születések számát is csökkentette. Így csökken az eltartóképesség, romlik a munkaerő értékesítési lehetősége is. A dolog továbbgyűrűzik: az alacsonyabb színvonalú alapképzés miatt az alacsonyabb presztízsű pályák állnak nyitva a falusi generációk előtt. Csökken a regionális tudat, a szülőföldhöz kötődés több helyen torzult. A maradékelvű infrastruktúrafejlesztés sem váltotta be az elvárásokat. A beruházások száma kevés és területileg egyenetlen volt, az úthálózat minősége az 1970-es évek végétől fokozatosan romlott. A tsz-ek többsége veszteségesekké vált, a műszaki fejlesztéshez szükséges tőke hiányzott. A kisipar, a kisüzemi tevékenység nem volt képes a regionális fejlődést előbbrevinni. A munkanélküliek számának növekedése ma éppen ezen tényezők eredője.

A **negatív vándorlási mérlegű falvakban** a falusi népesség erősebb „kicserélődése” ment végbe. A kistájak közötti népesség-mozgás Székelyudvarhely környékén egyre erőteljesebb lett. Mivel 1971-1977 között a feszített iparosítás felemésztette a fejlesztés extenzív forrásait, a szabad munkaerő nagyobb részét, így a Székelyudvarhely környéki falvakban a népességvesztés erősen érezhetővé vált. **Sok háztartásban csak az inaktív keresők jövedelmére számíthatnak.** A legerőteljesebb népesség-csökkenés - a népesség előregedésével párhuzamosan - az elmaradottabb kistájak területén mutatható ki.

#### **A népesség megoszlása az iskolai végzettség szerint. A művelődési állapot a régióban.**

A régió művelődési állapota többek között a lakosság iskolai végzettsége, szakképzettsége által érhető tetten. Az iskolázottsági viszonyok jelzőszámait a **14. táblázat** foglalja össze. Bár úgy tudjuk, hogy az írástudatlanság felszámolódott, mégis a régióban többen vannak ebből a kategóriából. A művelődési élet torzulásait hűen kifejezik a iskolai végzettség mutatói is. Néhány községet felölelő felmérés szerint az Udvarhelyi régióban a lakosság 78,38%-a végezte el az általános iskolát, s mindez az idősebb korosztály felé erős csökkenést mutat. A középiskolát végzettek aránya már kedvezőtlenebb képet mutat, ugyanis a lakosságnak csupán 9,4%-a rendelkezik érettségi diplomával (3.136 fő). A városi arányok itt is sokkal kedvezőbbek, mint a vidék községeiben tapasztalt állapotok. Vidéken középiskola csupán Korondon és Zetelakán van. A három városban koncentrálódik a középfokú végzettek zöme. Több faluban a középiskolát végzettek száma igen alacsony mutatókkal jellemezhető. A



három városban jelentősen nőtt a magasabb iskolai végzettségűek száma és aránya. A diplomások legnagyobb hányada a három város munkahelyein dolgozik. A községközpontokban dolgozó diplomások száma igen kevés.

#### 14. táblázat

**Néhány község népességének iskolai végzettség szerinti megoszlása az Udvarhelyi régióban (1995-1996. évi adatok- helyszíni adatgyűjtés alapján)**

Település neve	Főiskolát végzett	Szakiskolát végzett	Líceumot végzett	Elemi iskolát végzett	8 osztályt végzett
Bögöz	111	–	190	693	4.842
Etéd	28	250	105	294	2.500
Farkaslaka	45	260	602	1.502	1.760
Homoródalmás	7	119	107	201	155
Homoródszentmárton	10	250	706	704	1.170
Kányád	1	7	7	11	67
Kápolnásfalu	22	620	222	332	1.019
Lövete	38	809	16	797	1.195
Oklánd	11	706	295	211	973
Székelyvarság	5	189	51	220	575
Szentábrahám	25	235	262	289	2.100
Újszékely	28	282	155	493	451
Zetelaka	239	418	418	1.016	4.183
Összesen:	525	4.145	3.136	6.763	20.453

**Forrás:** A székelyudvarhelyi Civitas Alapítvány Adattára. 1995-1996.

#### A népesség nemzetiségi megoszlása az Udvarhelyi térségben

**A románság Székelyudvarhelyen és környékén.** A románság udvarhelyszéki jelenlétére pontos adatokkal rendelkezünk. A románság száma az Udvarhelyi régióban az 1992-es hivatalos népszámlálás előzetes adatai szerint **1.840** fő volt, az állandó lakosság 1,45%-a. Területi bontásban az Adattár (lásd a „Mellékletet”) szolgáltató bővebb betekintést.

**A német lakosság Székelyudvarhelyen és környékén.** A németek számaránya nem volt jelentős vidékünkön. Számadatok birtokában megállapítható, hogy a németek száma egyre inkább csökkent 1850 után. 1992-ben a németek száma az Udvarhelyi régióban összesen 56 fő volt (lásd Adattár).

#### A cigánykérdés Székelyudvarhelyen és környékén

Mivel a távlatokban a **cigánykérdés** egyre jobban foglalkoztatja a közvéleményt, így kissé részletesebben elemezzük az ide vonatkozó adatokat és mikroszociológiai jelenségeket.

**Népesedéstörténeti vázlat.** Az alábbiakban a cigányság mint etnikai csoport (népcsoport illetve kisebbség) áttekintő bemutatására törekszünk az egykori Udvarhelyszéken és Székelyudvarhelyen. Történelmi-demográfiai adatsoraink eléggé szórványosak és nem homogének. Így az **etnicitással** kapcsolatos egyes kérdések megítélése még ma is eléggé nehézkes.

Közép-Kelet Európára jellemző etnikai tarkaság kialakításában jelentős helyet foglal el a **cigányság**. Társadalmi szerkezetük és szerepük nyomán követésére a folyton változó területű államok népszámlálási adatait és mikrocenzusait használtuk fel. Az erdélyi cigányság eddig legátfogóbb összeírását az **1893. évi cigányösszeírás** adta. Érdekes a köztudat mindig több cigányt jelzett és jelez ma is, mivel az összeírások nem voltak teljes körűek, s így a

hivatalos statisztika e tekintetben nem pontos. Ezért csak összegezően vizsgálható az etnicitás kérdése, a magyar-cigány-román viszonyrendszer, a cigányoknak a társadalmi munkamegosztásban elfoglalt helye és szerepe, a kulturális elemek továbbélése. Szociológiai elemzésekre sem térhetünk ki, mivel ilyen jellegű alapos felmérésekkel még nem rendelkezünk.

**Romániában**, az 1992. évi hivatalos népszámlálás előzetes adatai szerint összesen 409.723 roma (cigány) nemzetiségű élt. (az összlakosság 1,8%-a), szemben az 1977. évi 227.387 fővel (1,1%). Az „Előre” 1977.évi VI. 15-i számában közölt adatok szerint (Vö. A lakosság nemzetiségi szerkezete) Romániában összesen 229.986 cigány (1,0%) élt. Az 1997-1992 évek közötti növekedés mértéke 180,2% volt, ez a legnagyobb növekedési arányszám, ami a nemzetiségek vitalitásával kapcsolatos. Más adatok szerint (Vö. Tom Schimmeck és Tessa Szyszkomitz szerint, a „Profil”-ban megjelent cikkük alapján) Romániában 2,5 millió cigány él (Vö. Romániai Magyar Szó, Bukarest, „A nemzetiségi frusztrációk céltáblái” címmel közölt cikket, 1993. április 3.). Marosvásárhelyen székel a Cigányok Demokratikus Szövetsége elnevezésű szervezet. A megyei felmérések szerint a legtöbb cigány Romániában **Maros megyében** él: a cigány lakosság száma 1992-ben **34.581 fő volt** (a megye összlakosságának 5,7%-a), míg 1977-ben 20.019 fő élt. A legkevesebb cigány lakossága Tulcea megyének van: 2.344 fő. Maros megyében, Csorkuly Sándor marosvásárhelyi roma vezető szerint 150.000 cigány élt 1993-ban, melynek fele a szegénységi küszöb alatt volt. Maros megyét a székelyföldi megyék közül Hargita megye követi 4.104 cigány lakossal (1,25%), 1977-ben csak 3.228 fő volt, majd Kovászna megye következik 2.566 fővel (1992-ben 1,1%), míg 1977-ben 3.522 fő volt. Az oláh cigányok az 1850-es évek végén érkeznek Magyarországra, jelentős számban, a román nyelvterület érintésével. Ezek nyelvüket, szokásaikat jobban megőrizték, és törzsi nemzetségi szervezetük még ma is létezik. Ezek a törzsek egy-egy foglalkozást jelentettek, sajátos nyelvi dialektus mellett. Így a lókupecnek neve lovári (a fém munkát lókereskedéssel, tehát pénzesebb - lóvé - munkával cserélték fel), az üstfoltosok a kheldesárik, a ronggyűjtők a dirzarik, a lepedősök a colarik, a medvetáncoltatók az ursarik, az utazók, vándorlók a cerhari vagy dromari (utazók), a bódésok a bodvari (echo = szekér), a rézművesek a romano romák voltak. Idővel kialakultak a többi foglalkozások is: zenés (lavutari), énekes (gilvari), cirkuszos (cirkusari), medvetáncoltató (ursari), kovács, késes-rostás, tapasztó, lókupec, kanalas, házaló, sintér, kolompár, üstfoltos, vályogvető, halász, teknővájó, szövő, varázsló, kolduló, lopó, zsebes. A cigányok igen jelentősen bekapcsolódtak a lókereskedésbe.

**Az erdélyi cigányságról.** Erdélyben, ezen az etnikailag rendkívül tarka népességű tájon, a multikulturalitás régiójában a cigányság nem alkotott összefüggő lakterületet. Erdély a cigányság klasszikus földjeként számít: innen kerültek át a cigányok Magyarországra. Itt is szórványban azaz diaszpórában élt és él ma is. A cigányok többsége **vándoriparosként** (kovácsok, üstkészítők, kereskedők) érkezett a Kárpát-medencébe és Erdélybe. A cigányság lélekszámáról hézagos adatok állnak rendelkezésre. Az 1873. és az 1893. évi cigányösszeírások nem ölelték fel a cigányság teljes körét. A nagy számbeli különbségekre éppen a vándorló életforma világít rá. A cigányság Erdélyben is népcsoport, etnikai csoport, amely a társadalom periferiáján foglalt és foglal helyet. Mivel ősi nyelvüket nem beszélik, vagy kevesen ismerik, így **cigánylakosságról** beszélhetünk. Lenk Ignaz (1839) Erdély kétmilliónyi lakosságából a cigányok számát mintegy 60.000-re becsülte (azaz az összlakosság 3%-a - idézi Jakabffy Elemér, 1923.1. old.). Leonhard 60.000 főre, Benigni 50-60.000 főre, míg Paget 62.315 főre becsülte az erdélyi cigányság számát. Kőváry László 50.000 főre becsülte a cigánylakosság számát Erdélyben (Vö. Kőváry L., 1854. 195.). A századforduló táján figyelhető meg a cigányok kivándorlása. Az 1893. évi cigányösszeírás Erdélyben összesen 142.000 cigányt mutatott ki (Vö. Sebők L. 1990.). Az 1893. évi cigányösszeírás táblázatai szerint Erdély 2.251.216 összlakosságából 12.693 községben éltek cigányok, összesen 52.896 fő. Az össz-cigány-lakosságból letelepedett 97.235 fő, huzamosabban tartózkodó volt 5.925 fő, míg a vándorcigányok száma 1.874 fő volt. Jellemző volt az erdélyi cigányokra is a nagyfajta mobilitás. A letelepedett cigányok mellett a kőborcigányok karavánokba vetődve, sátorozva járták Erdély vidékeit, tájait. Főleg ipari és kereskedelmi tevékenységet folytattak. 1910-ben Erdélyben összesen 53.000 cigány anyanyelvűt regisztráltak (Vö. Sebők L., 1990. 203.). 1920-ban Erdélyben 39.000 cigány élt (Vö. Kocsis K., 1991. 173 ). 1930-ban 109.000 cigány élt Erdélyben (Vö. Diószegi L. 1990. 17.). Sebők László szerint a cigányság száma 220.000 fő volt (Sebők L., 1990. 203.). 1956-ban a cigányság száma Erdélyben elérte a 78.362 főt (az összlakosság 1,3%-a), míg 1966-ban a 49.105 főt (az összlakosság 0,7%-a). 1977-ben a cigányság Erdély jelentős szórványnépe volt 43.464 fővel (1,6%). 1992-ben Erdély cigánylakossága már 205.472 fő volt (2,6%). Ebből nem tudható a magyar cigány (a „Gáborok” száma), a román cigány és tényleges (kimondottan) cigány etnikum száma. A cigánytelepeken élők zöme alkalmi munkából élt (vándoripar, őseresség, hulladékgyűjtés, idénymuzsikálás). Több a zenész, szegkovács, vályogvető, teknővájó, furókészítő, drótos. Az átlagos cigánycsalád nagysága 4 -5 fő. A cigányügy végigkísérte Erdély évszázadaait is. A cigánysággal kapcsolatos törvénykezések igen sokfélék voltak, kezdve a cigányok adómentességétől (I. Ferdinánd privilégiuma a szamosújvári cigányoknak - 1552), a megtelepedésről (1841, 1916), összeírásukról (1873, 1893), a kőborcigányok ügyében (pl. kőborlásuk megakadályozásáról: 1867, 1871, a toloncolásról 1876), a letelepült cigányok vándoripari és házalási engedélyéről (1931), a cigányrazziáról

(1942), egészen a cigánylakosság helyzetének megjavításáig (1945). Nem csoda, ha cigánysággal kapcsolatos kifejezések is sokat változtak a középkortól egészen napjainkig: a leírásokban kezdetben csak a „cigányok” neve szerepel, majd megjelenik a „cigányság” fogalma, aztán a „cigányügy”, „kóborcigány-kérdés”, századfordulóra pedig a „cigánykérdés” gyűjtőfogalma és napjainkra pedig a „cigánylakosság” kérdése (1945-től). Az erdélyi cigányság társadalmi-gazdasági felemelkedésének **előfeltétele a kulturált emberhez méltó lakókörülmények biztosítása, az előítéletek lebontása, e népcsoporttal kapcsolatos pejoratív mellézköngék megszüntetése.** A cigányság problémáit társadalmi integrációjuk érdekében komplex módszerekkel kell megközelíteni. Vidékünkön - a volt Udvarhelyszék területén is - a cigányság között a legalacsonyabb az iskolázottság, a szakmai képzettség, legalacsonyabbak a lakás- és egészségügyi mutatók, és legmagasabb a munkanélküliség.

### **A cigányság Udvarhelyszéken és Székelyudvarhelyen. Történeti demográfiai adatok.**

**Az Udvarhelyi térségben** a cigányság legnagyobb etnikai csoportját a magyar anyanyelvű cigányok jelentik, akik részben mezőgazdasági munkákból, téglavetésből, seprűkötésből, vasmunkákból, zenélésből és más munkákból tartották fel magukat. A vándorcigányok száma alacsonyabb - pontos nyilvántartás hiányában nehéz megítélni a szkama-struktúrát. Főleg a **vándoriparosság** (csengő és kolompkészítés, rézművesség, kovácsolás, bádogosság, kereskedelem, napszámosság) képezi a megélhetés alapvető forrását.

Statisztikai és demográfiai nyilvántartásaink viszonylag kevés adattal szolgálnak a cigányok számszerű alakulására vonatkozóan. A **ciganisztika** terén legteljesebb felmérést, cigányösszeírást 1893-ban hajtották végre. Községsoros adatokat sajnos nem közöltek. Adataink többsége tehát az **1893. január 31-i cigányösszeírásból** való. Ez az összeírás áttekintő képet nyújt az akkori Udvarhely vármegye cigánylakossága társadalmi helyzetéről, életmódjáról, vagyoni és foglalkozási viszonyairól. Letelepedett cigányoknak tekintették azokat, akik állandó, rendes tartózkodási hellyel bírtak. Huzamosabb ideig helyben tartózkodók voltak azok, akik bizonyos foglalkozást űztek, pl. teknővájás végett hetekig, hónapokig sőt néha esztendőig egy helyben tartózkodtak, anélkül, hogy ott állandóan megtelepedtek volna. Végül vándorcigányoknak azokat tekintették, akik családotól, sátrastól faluról falura kóboroltak szekerekkel vagy anélkül. Az 1893. évi cigány összeírás a kóbor-cigányokat nomádoknak nevezi, akik, primitív iparágak nomádjai voltak. Bolyongásaikban volt bizonyos ösztönösség, időszakosság és természetes szabályosság. Rendszerint karavánokban, csapatokban vonultak, gyakran bizonyos útvonalakat bejárva. A cigányösszeírás a cigánynép történetének, természetének, életmódjának és foglalkozásának megismerését tűzte ki célul.

Az **összesítő táblázatok** szerint Udvarhely vármegye három járásának - Homoródi, Székelykeresztúri és Udvarhelyi - összlakossága Székelyudvarhely rendezett tanácsú várossal együtt 110.132 fő volt. A 136 községből 27-ben éltek cigányok (csökkenő sorrendben: Erked 243 fő, Székelyszenterzsébet 191, Zetelaka 187, Zsombor 182, Homoródalmás 178, Vargyas 150, Derzs 147, Alsósíménfalva 143, Parajd 140, Korond 136, Kőrispatak 136, Szombatfalva 130, Böződújfalu 120, Oroszhegy 119, Homoródkarácsonyfalva 15, Nagysolymos 114, Bene 104, Székelykeresztúr 101, Gagy 86, Magyarhidegkút 83, Medesér 82, Oláhandrásfalva (Székelyandrásfalva) 77, Dálya 72, Homoródkeményfalva 68, Homoródbásfalva 60, Szentmihály 60, Kiskede 52, összesen **3276 cigány a 24030 összlakosságból** (9,62%). Ha ehhez hozzászámítjuk Székelyudvarhely cigánylakosságát a 84 főt, akkor **Udvarhely vármegyében 1893-ban összesen 3360 cigány élt.** (Vö. Az 1893. évi cigányösszeírás, Bp., 1895. p. 16. és 13.). Az összesítő táblázat szerint Udvarhely vármegye három járásában és Székelyudvarhelyen összesen 5.738 cigány élt (ebből férfi 2.827 fő, nő 2.911 fő). A cigányság megoszlása az alábbi volt: az állandóan letelepedettek száma 5.353 fő, huzamosabban tartózkodók 351 fő, vándorcigányok száma pedig 34 fő volt. A 136 községből 114-ben laktak cigányok. A járások közül a Székelykeresztúri járásban 2.417, a Homoródiában 1.766 fő, míg az Udvarhelyi járásban összesen 1.471 cigány élt. A vármegyei törvényhatóságok közül

Udvarhely vármegye a 6-dik helyet foglalta el a cigánylakosság száma tekintetében (5,21%) Nagy-Küküllő, Kis-Küküllő, Maros-Torda, Szeben, és Fogaras vármegye után. Míg Marosvásárhelynek cigánylakossága 3,68%-ot tett ki, addig Székelyudvarhely a rendezett tanácsú városok közül a 43. helyet foglalta el (1,54% cigány lakossággal, az összlakosság viszonyában) (Vö. Az 1893. évi cigányösszeírás, p. 13.).

**Székelyudvarhely cigány lakossága.** 1850-ben Székelyudvarhelyen 198 cigány lakos élt. Ekkor számarányuk az összlakossághoz (2.983 fő) viszonyítva 6,6% volt. 1893-ban összesen 84 fő volt (ez az összlakosság 1,54%-a). A 84 cigányból 45 férfi, 39 nő volt. Az állandóan letelepedettek száma 60 fő volt, míg a huzamosabban tartózkodók száma 24. A 84 cigány lakos 12 házban lakott. 1910-ben 23, 1930-ban 12, 1956-ban 92, 1966-ban 49 fő, 1977-ben 117 fő, 1982-ben 558 fő és 1992-ben 88 fő volt.

Az 1893. évi cigányösszeírás kitért a cigányság általános társadalmi viszonyaira is. Így **Udvarhely vármegye** 5.353 állandóan letelepedett cigány lakosságából egészen külön laktak 41 községben, és részben külön, részben vegyesen laktak 16 községben. A lakásviszonyokat illetően a cigányházak száma 802 volt, a putrik és kunyhók száma 339, az odúk és egyéb lakhelyek száma 30. Földdel rendelkezők száma 119, kerttel 98 fő volt, a földbirtok területe összesen 59,3 katasztrális hold volt. A földet és kertet haszonbérelő cigányok száma összesen 109 fő volt, közel 102 kat. hold területtel. Udvarhely vármegyében a huzamosabban egy helyben lakó cigányok száma összesen 351 fő volt, melyből 3-an vályog- és téglavetéssel, 17-en kovácsmunkával, egy üstfoltozással foglalkozott, 16 napszámos munkát vállalt, 5-ön szolgálattal és 9-en pedig más foglalkozást űztek. A tartózkodás idejére vonatkozóan 6-on egy hónapra, 9-en 1-től 6 hónapig, 11-en egy évre, 8-an egy évnél többre és 17-en bizonytalan időre tartózkodtak a vármegye területén. A vándorcigányok száma összesen 34 fő volt, melyből 5-nek volt karavánja (21-en utaztak együtt), sátorral rendelkezett 5 cigány, kocsival egy, lovakkal 3 cigány.

**Udvarhely vármegyében** az 5738 főből **házban lakott** összesen 4142 cigány, putriban és kunyhóban 1413, földalatti odúban 99, sátorban 84 fő. Az összes cigányok közül egy éven aluli 130 fő, 0-14 éves 2.043 fő, 15-59 éves 3.187 fő, és 60 éven felül meg az ismeretlen korú összesen 509 fő. Családi állapotukra jellemző adatok: nőtlen, hajadon volt 2.578 fő, házas 2.498 fő, özvegy 314, elvált egy nő, törvénytelen házas 1.634 fő, törvénytelenül elvált 17, ismeretlen állapotú 10 fő. Hitfelekezetük szerint római katolikus volt 1510 fő, görög katolikus vallású volt 612, görög keletiek 853 fő, evangélikus reformátusok 1.225 fő, unitáriusok 1.533, és egyéb felekezetű 5 fő.

A cigányok **nyelvismeretére** vonatkozó adatok: magyarul beszélő összesen 4216, ebből cigányul nem tud 3.616 fő, cigány nyelvű összesen 1.114 fő (ebből magyarul tudott 330, cigányul nem tudott 396 fő). Az összes cigányok közül magyarul tudott 5.308 és cigányul tudott 4.012 fő. Az összes cigányok közül olvasni írni tudott 180, csak olvasni tudott 10, sem írni sem olvasni nem tudott 5.514, ki nem deríthető 34 fő.

A vármegyében élő cigányok **foglalkozására** jellemző adatok: hivatásbeli értelmiségi egy nő, értelmiségi szolga egy férfi, östermelésben dolgozott összesen 86 fő (szolga, napszámos), bányászatban és kohászatban nem dolgozott senki. Az iparban foglalkoztatottak száma: bádogos 1, csizmadia 19, cipész 2, döngyűző és gyepmester 25, fakanálcsináló 17, fonás-szövés terén dolgozott 4 fő, fűrókészítő 2, fuvaros 13, kéményseprő egy, késes és köszörűs 2, kosárfonással foglalatostkodott 44, kovács 257, kőműves 2, lakatos egy, madzagkészítő egy, meszelőkészítő 58 (nő), női kézimunka 21, rostás 23, seprűkészítő 97, szegkovács 12, tapasztó és sármunkás egy, tégl- és cserépetető 4, egyéb iparágak (így a vasiparban egy, másfélében 55 fő). Az iparban együtt dolgozott 538 férfi és 174 nő (összesen tehát 712 fő). A kereskedelembe dolgozó cigányok megoszlása: apró cikkekkel, kézmű- és rőfárúkkal kereskedett és házalt 4, edénykereskedő és házáló volt 9, famunkakereskedő és kupec 3, gyümölcskereskedő és házáló egy, lókereskedő és kupec egy, üvegkereskedő,

üvegárus és házaló 9, vas munkákkal kereskedő és házaló 5, közelebbi megnevezés nélküli 40, másféle kereskedőárus és kupec 11. A kereskedelemben összesen 40 férfi és 63 nő foglalkozkodott (összesen 103 fő). Zenészek voltak a vármegyében 105-ön, napszámosok pedig 2.513-an. Háztartásban 189 nő dolgozott, házi cselédek száma összesen 10, egyéb foglalkozású 6. A foglalkozás nélküliek száma 15 éven alul 1863 fő, míg 15 éven felül 148 fő volt. Valamennyi munkakört egybevetve a foglalkozás nélküliek száma 2011 fő volt. A 15 éven felüli foglalkozás nélküli cigányok (248 fő) kereseti forrásai voltak: koldulás 73, jövendőmondás és kártyavetés 2, lopás 13, eltartott 28, a község által segélyezett 1, ismeretlen kereseti forrású 31.

Udvarhelyszéken sok szempontból különleges helyzete volt a cigányságnak. A magyar lakossággal való együttélése kitermelte a cigányokkal szemben nagyfokú toleranciát. Így Udvarhelyszék 28 településében sajátos funkciókat teljesítő cigány csoportok szolgálták a falvak és városok érdekeit, kielégítették a lakosság bizonyos háztartás-ipari igényeit, persze a beolvadás jelei nélkül.

A két Udvarhelyszéki városnak Székelyudvarhelynek és Székelykeresztúrnak megvolt a maguk cigánytelepe, cigánysora. Székelyudvarhelyen például a cigányok többsége Szombatfalván és a Róka városban lakott. Cigánysor több népesebb községben is kialakult. A cigányok részt vettek a város községgazdálkodási munkáiban, a köztisztasági munkákban, az utak karbantartásában, a köztisztasági munkálatokban. Gondozták a város kanálisait, megtisztították a várost a kóbor kutyáktól. Ha a lakosságnak szüksége volt a cigányiparosok szolgáltató tevékenységére, ha céhek, kisipari szövetségek és más mesteremberek nem elégítettek ki ilyen irányú igényeket, akkor nem okozott gondot a cigány mesterek jelenléte Székelyudvarhelyen és környékén.

Nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy a cigányokkal kapcsolatos **előítéletek** kialakulása, a lakosság és a cigány szokások a cigány közösségek összeütközése a helyi lakossággal sokkal összetettebb problémakörre, jóval több dimenzióra és értékelésre vezethető vissza.

Láttuk, hogy a múlt század végén a cigányság még nem szembetűnő etnikum. A közel 10-20%-os jelenlétük a falvak életében, a társadalom alsóbb rétegeibe mosódva, nem jelentett akadályt egy-egy faluközösség életében. Még a cigánykumpániák is „megszokták” „és tudomásul vették, hogy a helyi lakosság megtűri és hallgatólagosan elfogadja életmódjukat, szokásaikat. Így a cigány életforma fokozatosan konzerválódik és megszokottá válik. A cigányság érintetlenül és szabadon mozoghatott és Udvarhelyszék területén is hozzáidomult a helyi viszonyokhoz, jelentős része beilleszkedett a helyi közösségek, a székely közösségek életébe és letelepedett. Mivel elűtő rasszjegyeik voltak, így szükség volt központi rendeleti szabályozásra is, sőt vármegyei szabályrendeletek is kitértek egy-egy, a cigánysággal rendeletre, szabályozásra. Erőltetett asszimilációról szó sem lehetett. Bizonyíték erre, hogy a mai napig megőrizték identitásukat (azonosság tudat), annak ellenére, hogy csak **saját** törvényeiknek engedelmessé válnak, vallási kulturális hatások kevésbé érintik őket. A cigányság mindig biztosítani akarta létezését, és legtöbbször vándorolni kényszerült Udvarhelyszék falvai között is. A lappangó „munkanélküliség” már akkor jelentkezett körükben. A későbbi cigányügyi intézkedések kapcsán mindig szerepelt a kóborlás és a lopás kérdése. A cigányokat a dszkriminációs intézkedések sem kedvetlenítették el.

A II. világháború után a cigánylakosság helyzete nem sokat javult. Ugyan a hátrányos megkülönböztetés megszűnt (mivel az állam deklarálta a teljes jogegyenlőséget), de ez a többi érintett rétegnél kevésbé volt érzékelhető a cigányság számára. Legtöbbjük analfabéta lévén nem foghatta fel a politikai, társadalmi és gazdasági változásokat. Az is világos, hogy az államhatalom nem tekintette külön politikai és társadalmi problémának a cigánykérdést, és a hivatalos intézményrendszeren belül semmilyen szervezet nem jött létre, amely a cigányok helyzetének javítására lépéseket tehetett volna. A fejlődő ipar azonban egy utat biztosított számukra: szélesebb skálán kínált elhelyezkedési lehetőséget a cigányság számára is. A helyi

elvándorlás mértéke alig volt érezhető ez alkalommal. Mivel a mezőgazdaság nem vonzotta, így munkájuk java része a szolgáltató (tercier ágazatok) és iparos tevékenységekhez kötődött. Esetleg alkalmi bér munkában, gyümölcszedésbe és állatgondozásba kapcsolódtak be.

#### A cigánykérdés napjainkban.

A cigányságot sokáig nem ismerték el nemzetiségi csoportként Romániában. A sok hallgatás után a statisztikában is megjelentek a cigányok. Társadalmi helyzetük valamelyest javult, főleg a zenészeké, a szegkovácsoké, vándorkereskedőké, de a legnehezebb szakképzetlen munkát igénylő iparágakban a krónikussá vált munkaerőhiányt ideig-óráig cigány felvétellel próbálták megoldani.

1982-ben **Székelyudvarhelyen** készült mikrofelvétel (nem volt igazi mikrocenzus) során sikerült egy újabb időkeresztmetszetben rögzíteni a cigánylakosság teljes keresztmetszetét, beleértve a társadalmi integráció kérdését is. Kezdjük talán a cigányok lakásviszonyaival, települési helyzetükkel. Székelyudvarhelyen 1982 április 30-i felvétel szerint 558 személy (91 család) rendelkezett állandó lakással, és utcánként az alábbi összetételben: Rákóczi úton lakott 12 család (95 személy), a Völgy utcában 9 család (91 személy), a Termés utcában (Betlenfalva) 11 család.

1992-ben az előzetes hivatalos népszámlálás adatai (**15. táblázat**) a cigányság száma az **Udvarhelyi régióban 1802 fő volt** (az állandó népesség 1,42 %-a), míg a románisége csupán 1.840 fő (1,45). A legjobban „elcigányosodott” falvak az Udvarhelyi régióban: Székelyszenterzsébet 365 fővel, Korond (455 fő), Parajd (169 fő). A cigánytelepek állapota egyre romlik, az épületállomány talán felújíthatatlan. Sokasodnak a szociális és a deviáns problémák is. Ha nem történnek határozottabb lépések, akkor csak a gettosodás útja marad nyitva. Az együttélés egyre nehezebbé vált, egyre több a konfliktus. A túlélés egyik formáját számukra a földhözjutás jelentené. A földbérlet valamelyest segítette a hátrányos helyzet leküzdésében, de a társadalmi közérzetük általában nem javult. Ma egyre nehezebb eldönteni a cigány származás kérdését. Az önbevallás nem mindig járható út. Nincsenek megbízható adataink a cigányság elégedettségi mutatóiról, gondolunk a lakókörnyezeti és jövedelmi elégedettségre.

15. táblázat

#### A cigány lakosság száma az állandó népességben belül az Udvarhelyi régióban (1992)

Hargita megye / Udvarhelyi régió	Népesség összesen	Cigány(roma)
<b>Municípiumok (megyei jogú városok)</b>		
<b>Odorheiu Secuiesc / Székelyudvarhely</b>	<b>39.959</b>	<b>88</b>
<b>Városok</b>		
<b>Cristuru Secuiesc / Székelykeresztúr</b>	<b>10.596</b>	<b>264</b>
1. Cristuru Secuiesc / Székelykeresztúr	9.490	156
2. Fíliaş / Fiatfalva	1.106	108
<b>Vlăhiţa / Szentegyháza</b>	<b>7.613</b>	<b>34</b>
1. Vlăhiţa / Szentegyháza	7.265	5
2. Băile Homorod / Homoródfürdő	73	-
3. Minele Lueta / Lövétebánya	275	29
<b>Községek</b>		
<b>Atid /Etéd</b>	<b>3.146</b>	<b>29</b>
1. Atid /Etéd	1.268	6
2. Cireşeni / Kőrispatak	729	16
3. Cuşmed / Kűsmöd	430	-
4. Inlăceni / Énlaka	226	-
5. Şiclod / Siklód	493	-

Hargita megye / Udvarhelyi régió	Népesség összesen	Cigány(roma)
<b>Avrămești / Szentábrahám</b>	<b>2.585</b>	<b>51</b>
1. Avrămești / Szentábrahám	841	4
2. Andreeni / Andrásfalva	150	4
3. Cechești / Csekefalva	496	43
4. Goagiu / Gagy	643	-
5. Firtănuș / Firtosmartonos	274	-
6. Laz-Șoimuș / Solymos-Láz	67	-
7. Laz-Firtănuș / Firtosmartonos-Láz	37	-
8. Medişoru Mic / Kismedesér	77	-
<b>Brădești / Fenyéd</b>	<b>3.621</b>	-
1. Brădești / Fenyéd	909	-
2. Târnovița / Küküllőkeménfalva	695	-
3. Satu Mare / Méréfalva	2.017	-
<b>Căpâlnița / Kápolnásfalva</b>	<b>2.119</b>	-
<b>Corund / Korond</b>	<b>6.349</b>	<b>455</b>
1. Corund / Korond	5.097	455
2. Atia / Atyha	342	-
3. Calonda / Kalanda	57	-
4. Fântâna Brazilor / Fenyőkút	401	-
5. Valea lui Pavel / Pálpataka	452	-
<b>Dealul / Oroszhegy</b>	<b>3.886</b>	<b>42</b>
1. Dealul / Oroszhegy	1.833	17
2. Fâncel / Székelyfancsal	146	-
3. Sâncraiu / Székelyszentkirály	1.078	25
4. Tămașu / Székelyszenttamás	116	-
5. Tibodu / Tibód	192	-
6. Ulcani / Ülke	424	-
7. Valea Rotundă / Üknyéd	97	-
<b>Dârjiu / Székelyderzs</b>	<b>1.329</b>	-
1. Dârjiu / Székelyderzs	844	-
2. Mujna / Székelymuzsna	485	-
<b>Felicești / Felsőboldogfalva</b>	<b>3.018</b>	-
1. Felicești / Felsőboldogfalva	537	-
2. Alexandrița / Sándortelke	49	-
3. Arvățeni / Árvátfalva	88	-
4. Cireșeni / Sükő	164	-
5. Forțeni / Farcád	408	-
6. Hoghia / Hodgya	276	-
7. Oțeni / Ocfalva	212	-
8. Polonița / Székelylengyelfalva	314	-
9. Tăireni / Bikafalva	435	-
10. Teleac / Telekfalva	269	-
11. Văleni / Patakfalva	266	-
<b>Lueta / Lövéte</b>	<b>3.850</b>	-
1. Lueta/Lövéte	3.726	-
2. Băile Chirui / Kirulyfürdő	124	-
<b>Lupeni / Farkaslaka</b>	<b>4.491</b>	<b>64</b>
1. Lupeni / Farkaslaka	1.865	-
2. Bisericani / Székelyszentlélek	634	-
3. Bulgăreni / Bogárfalva	270	-

Hargita megye / Udvarhelyi régió	Népesség összesen	Cigány(roma)
4. Firtuşu / Firtosvárálja	207	64
5. Morăreni / Nyikómalomfalva	733	-
6. Păltiniş / Kecset	417	-
7. Satu Mic / Kecsetkisfalud	92	-
8. Pauleni / Székelypálfalva	239	-
9. Sâncel / Szencsed	34	-
<b>Mărtiniş / Homoródszentmárton</b>	<b>3.092</b>	<b>13</b>
1. Mărtiniş / Homoródszentmárton	601	13
2. Aldea / Abásfalva	393	-
3. Bădeni / Bágy	244	-
4. Călugăreni / Homoródremete	77	-
5. Chunuşu / Kénos	146	-
6. Comăneşti / Küküllőkeményfalva	224	-
7. Ghipeş / Gyepes	176	-
8. Locodeni / Lókod	31	-
9. Orăşeni / Városfalva	324	-
10. Petreni / Homoródszentpéter	201	-
11. Rareş / Recsenyéd	177	-
12. Sânpaul / Homoródszentpéter	198	-
<b>Mereşti / Homoródmás</b>	<b>1.527</b>	<b>-</b>
<b>Mugeni / Bögöz</b>	<b>5.836</b>	<b>8</b>
1. Mugeni / Bögöz	1.025	-
2. Aluniş / Székelymagyaros	139	-
3. Beta / Béta	320	-
4. Beteşti / Betfalva	653	-
5. Dejuţiu / Décsfalva	176	-
6. Lutiţa / Agyagfalva	797	-
7. Mătişeni / Mátisfalva	149	-
8. Porumbenii Mari / Nagyalambfalva	1.203	-
9. Porumbenii Mici / Kisgalambfalva	471	-
10. Tăietura / Vágás	299	-
<b>Ocland / Oklánd</b>	<b>1.390</b>	<b>11</b>
1. Ocland / Oklánd	565	11
2. Crăciunel / Homoródkarácsonyfalva	526	-
3. Satu Nou / Homoródújfalv	299	-
<b>Praid / Parajd</b>	<b>7.043</b>	<b>354</b>
1. Praid / Parajd	3.790	169
2. Becaş / Békástanya	146	-
3. Bucin / Bucsin	7	-
4. Ocna de Sus / Felsősófalva	1.420	127
5. Ocna de Jos / Alsósófalva	1.680	58
6. Şaşvereş / Sásverés	-	-
<b>Săcel / Románandrásfalva</b>	<b>1.457</b>	<b>113</b>
1. Săcel / Románandrásfalva	146	35
2. Şoimuşu Mare / Nagysolymos	423	28
3. Şoimuşu Mic / KISSOLYMOS	518	30
4. Uilac/Újlak	29	-
5. Vidacut / Székelyhidegkút	341	-
<b>Secuieni / Újszékely</b>	<b>2.510</b>	<b>480</b>
1. Secuieni / Újszékely	629	98



Hargita megye / Udvarhelyi régió	Néesség összesen	Cigány(roma)
2. Bodogaia / Alsóboldogfalva	778	21
3. Eliseni / Székelyszenterzsébet	1.103	361
<b>Şimoneşti / Siménfalva</b>	<b>3.880</b>	<b>15</b>
1. Şimoneşti / Siménfalva	1.057	6
2. Beñid / Bencéd	189	-
3. Cădaci Mare / Nagykadács	158	-
4. Cădaci Mic / Kiskadács	84	-
5. Ceheţel / Csehétfalva	199	-
6. Chedia Mare / Nagykede	29	-
7. Chedia Mică / Kiskede	64	-
8. Cobăteşti / Kobátfalva	401	-
9. Medişoru Mare / Nagymedesér	181	-
10. Mihăileni / Székelyszentmihály	452	5
11. Nicoleni / Sékelyszentmiklós	83	-
12. Rugăneşti / Rugonfalva	665	-
13. Tărceşti / Tarcsafalva	200	-
14. Turdeni / Tordátfalva	118	4
<b>Ulies / Kányád</b>	<b>1.312</b>	<b>18</b>
1. Ulieş / Kányád	336	-
2. Daia / Székelydália	280	-
3. Iaşu / Jásfalva	53	8
4. Nicoleşti / Miklósfalva	71	-
5. Ighiu/Ege	200	-
6. Obrăneşti / Ábránfalva	16	-
7. Petecu / Petek	317	10
8. Vasileni / Homoródszentlászló	39	-
<b>Vărşag / Székelyvarság</b>	<b>1.536</b>	<b>-</b>
<b>Zetea / Zetelaka</b>	<b>5.976</b>	<b>-</b>
1. Zetea / Zetelaka	4.602	-
2. Deşag / Deság	45	-
3. Izvoarele / Ivó	379	-
4. Poiana Târnavei / Küküllőmező	69	-
5. Şicasău / Sikaszó	149	-
6. Sub Cetate / Zeteváralja	732	-
<b>Összesen:</b>	<b>126.594</b>	<b>1.801</b>

**Forrás:** Recensământul populaţiei şi locuinţelor. Rezultate preliminare. 1992. Bucureşti.

#### **Következtetések:**

- az udvarhelyszéki cigányság is immáron 600-700 éve keresi helyét, küzdve saját maga rossz beidegződésével. Szociális, kulturális, társadalmi, gazdasági, demográfiai helyzete jelentősen eltér a magyarságétól, és azokénál sokkal kedvezőtlenebb. A cigányság **helyzete mindennap romlik**, az etnikai csoport kilétét súlyosbítja a széthúzás, az azonosságtudat hiánya, az aktív szellemi vezetőréteg szűk köre, a nyilvánosság hiánya; sajátos életmódjuk, a velük szemben kialakuló előítéletek miatt mozgásterük évszázadokon át jórészt a társadalmi hierarchia alsó szegmenseire korlátozódott. Kiszolgáltatottságuk a mindenkori szociálpolitikai rendszer jelentősen növelte.
- az 1995. év - a tolerancia éve - számos **feszültségre és egyben tennivalóra** hívta fel a figyelmet. Megállapítható, hogy a cigányság társadalmi támogatottsága alacsony szintű és a szociálpolitika egymagában nem képes megoldani a felmerülő kérdéseket. Érdekes módon ma még karizmatikusan értékelhetők a cigánysággal szembeni előítéletek és az a

toleranciahiány, amely elsősorban a szóbeszéd hagyományozó erejéből táplálkozik. A „cigány” szó sajnos még ma is a negatív sőt pejoratív tulajdonságok gyűjtőfogalma, holott ezen már túl kellene lenni. A cigányságnak vidékünkön is mély történelmi összefüggései vannak: **az évszázados üldöztetés, a diszkrimináció a társadalom legalsó, a legtöbb szociális, gazdasági problémákkal küzdő rétegéhez taszította.** Ebből sokan nem cigány származásúak. A cigány a civilizált életmóddal, erkölcsökkel szokásokkal merőben ellentétes, sokszor idegen, sőt lenézett, megvetett magatartásformát képviselt.

- a cigányság **tipológiai** vetületben **három etnikai csoportként** van jelen az Udvarhelyi régióban: 1. **magyar cigányok** (főleg muzsikusok, vályogvetők és sármunkások), 2. **roma cigányok** (többnyire kétnyelvűek, általában famunkával foglalkoznak) és 3. **oláh cigányok** (azaz vándorcigányok, sokkal ritkábban az utóbbi évtizedekben). E három csoport közötti kommunikáció sem „működik” a legjobban és a társadalmi hierarchia más-más fokán állanak. A cigányság ebben a régióban inkább **szociális réteggént** jelentkezett. A cigányságot talán a saját magára alkalmazott megjelölés, az egymást illető megnevezések valamint a szomszéd (együtt élő) lakosság megjelölései alapján lehetne tipologizálni. Így nagy általánosságban az Udvarhelyi régióban is a **cigány és a nem cigány anyanyelvű** (azaz romungrok, akik nem tanultak meg cigányul; az „úri” réteget a zenész cigány jelenti ma is).
- a cigányságnak vidékünkön is **művelődési, művészeti hagyományai és értékei vannak.** Gondolunk a speciális szokás- és normarendszerükre, a családszerveződési formákra, a közösségi tudat alakulására. Ezek együttesen egy **réteghelyzetet** alakítottak ki. Többnyire saját szokásai, törvényei szerint hajlandóak élni: könnyedén és szabadon. Túlnyomó részük anyanyelvül vallja és használja a magyar nyelvet. Az Udvarhelyi térség délnyugati részén már közvetlenül a románságba asszimilálódtak.
- a roma népesség helyzete, közérzete fokozatosan romlik a **munkanélküliség** következtében is. Ehhez társul a szervezetlen életmód, fogyasztási szokások, az alultápláltság, az alkoholizmus, a megbetegedések jelentős emelkedése. A családsegítő szolgálat alig érvényesül vidékünkön, az életkörülmények tovább romlanak. A magas munkanélküliség, a segédmunkási státusz, a kedvezőtlen lakásviszonyok, egészségügyi, iskolázottsági, szociális viszonyok terén a cigányság életlehetőségei a nem cigány társadalmi csoportokénál jóval kedvezőtlenebbek, a meglévő előítéletek pedig várhatólag fokozódnak.
- a külső - a többségi magyar lakosság részéről érkező - társadalmi megítélés tovább rontja a cigány családok felemelkedésének esélyét és a társadalmi integráció lehetőségét. Az érdekelismeréshez fejlett közösségekre van szükség.
- nincs **önálló cigány értelmiségi réteg**, és éppen az első generáció személyiségzavarai és a teljes nyelvi asszimiláció miatt nincs valódi identitástudat. A többségi magyarság sem „enged utat” a társadalmi felemelkedésüknek. Ezt tetőzi, hogy a mindenkori hatalom a társadalom perifériáján megerősítette a maga kolduspolitikájával ezt a cigány-státuszt. A cigányság sajnos több vonatkozásban megrekedt a társadalom peremén, a **segédmunkáslét szintjén.** Ez tette őket **koldussá** is és sokszor önhibáján kívül alamizsnából kényszerül élni. Az **állampolitikája alternatívája** e témakörben pedig így összegezhető: a román állam vajon meddig bírja támogatni az egyre több, segélyre szoruló cigány közösségeket.
- Udvarhelyszéken is tapasztalható, hogy a cigány etnikum főleg **az elmaradott kis térségeken** csoportosult és telepedett le, tehát oda, ahol a magyar népesség természetes szaporodása alacsonyabb értékeket mutat. A falvak belterületén szintén a peremvidéken telepedtek le. A helyi lakosság állásfoglalása általában lehet **tiltó és megengedő**, és kevésbé támogató. Néhány faluban a telkek olcsósága és a helyi gazdaságok munkaerő-szükséglete határozta meg a cigányok jelenlétét. Ahol a magyar lakosság fokozatos csökkenése tapasztalható, ott a cigányság számaránya emelkedőben van. A prosperáló népességű falvakban nem engedik letelepedni a cigányokat. Székelyudvarhelyen sajátosan alakult

helyzetük. Több cigány-kolóniát felszámolva 3 tömbház épült részükre a város déli részén, de ezek komfortfokozata újból megteremtette a kolóniákat. Székelyudvarhelyen is csak hosszú távon remélhetnek akár ipari, akár mezőgazdasági szolgáltató munkaalkalmak (napszámmunka) létesítésére. A mobil munkaerő már az építkezésekből is kiszorult.

- az Udvarhelyi régió „alaplakosságának” fogyása a cigány lakosság számának és arányának növekedésével párosult. A cigányság létszáma az össznépelességen belül fokozatosan növekvő tendenciát mutat. A demográfiai előrejelzések szerint a cigányság viszonylag magas természetes szaporulata következtében számarányuk több faluban megnövekedik. Az etnikai arányok eltolódására is számítani lehet. Különösebb gondok ott jelentkeznek, ahol a cigány lakosság száma meghaladja falvanként a 100 főt. Ugyanakkor továbbra is növekszik a **szociális-gazdasági távolság** a cigányság és a nemcigányság között. A cigányok tudati szintje talán egyre inkább „leragad” a többségi lakossághoz viszonyítva. Az előbb-utóbb újabb fék-hatásokhoz fog vezetni, azaz a többségi lakosság eltartására szorul. Ennek pedig újabb erkölcsi és gazdasági következményei lesznek.
- főleg a képzetlen munkaerő iránti igény csökkent, ami súlyosan érintette a cigány lakosság foglalkozását is. Különösen az építőipar összeomlása, az ingázási lehetőségek megszűnése növelte a munkanélküliek számát. A cigány származású **munkanélküliek** között igen magas az egy évnél hosszabb ideje munkanélküliek aránya, s a munkanélküliként eltöltött idő tartama folyamatosan növekszik. Mindez azt eredményezi, hogy elvesztik jogosultságukat a munkanélküli segélyre és csak az alacsonyabb összegű jövedelempótló támogatásból részesülhetnek. Sok munkanélkülinek lejárt a munkanélküli segélyre való jogosultsága. Nem vitás ezek után - szakképesítés hiányában - egyre csökken a reménye az újabb elhelyezkedési lehetőségnek.
- megállapítható, hogy az udvarhelyszéki cigányságra is jellemző **az értékek, erkölcsi normák működési zavara (az anómia)** és az **elidegenedés** (a negatív önértékelés, elmagányosodás). Mindez hosszú távon konfliktuslehetőséget szülhet. Aligha tagadható, hogy a cigányság helyzetének pozitív irányú változtatás össztársadalmi érdek. Fontos e hátrányos helyzetű etnikumot az önfenntartáshoz hozzásegíteni. Nem elég csak réteg- és életmódproblémaként felfogni az ők életüket. Az elidegenedés főbb okai a megélhetési lehetőségek fokozatos romlása, a helyi társadalmak intoleranciája és más a cigányság belső szereződésével kapcsolatos jellemzők.
- Székelyudvarhelyen a számukra felkínált lakások, sőt tömbházlakások mellett több utcában az „újraputrisodás” szemtanúi vagyunk. Több helyen, de főleg a központ közvetlen környékén ez a folyamat a slumosodás irányába mutat. A városi tanácsban már újabban figyelembe veszik a cigány képviselő által előterjesztett javaslatokat.
- a lehetséges gazdasági ágazatok közül a **mezőgazdaság és a kisipar** az a terület, ahol a cigányságnak egyáltalán esélye lehet egy új polgárosodási folyamatba való bekapcsolódásra. A biotermelés lehet azon terület (magas élőkommunikációs igény, alacsony gépi és kemizálási igény), melybe a cigányságnak célszerű bekapcsolódnia. A kézműipari tevékenységek, a zenélés lehetősége, a kismesterségek felélesztése helyi szinten is megvalósítható. A szociális földalap létrehozása is járható út.
- a cigányság **asszimilációjáról** ebben a térségben nem beszélhetünk, ugyanis a két szükséges összetevő - a befogadó és az önkéntes asszimilálandó alany - nincs meg. A hatalom viszont nem kíván tudomást szerezni az igazi problémákról és érdemben cselekedni. Nem figyel fel az aggasztó jelenségekre. Ha a romák szaporodása erősebb ütemben folyik, akkor egyre több lesz a román nemzetben belül a szellemi és szociálisan alultáplált, aki a társadalmi kötelezettségeinek önhibáin kívül nem tud eleget tenni. Hol van a felnőttoktatás mint oktatási forma? Hogyan fogadhat be az „Európa-ház” ennyi nehézséggel meg előítélettel? Mi lesz a kitermelt nagyobb lélekszámú szakképzetlen tömeggel? Ugyancsak értéktelen áru lesz az eljövendő munkaerőpiacon?

## ➤ Ajánlások-javaslatok

- az udvarhelyszéki **romák társadalmi helyzetének javítása** érdekében az első feladat az lenne, hogy a cigány szó fogalmát meg kellene tisztítani, hogy ez ne legyen többé az ellenérzések további gerjesztője. Való, hogy társadalmi, szocializációs szempontból a cigányság igen összetett etnikum. Ezt színezi a beszélt nyelv, az életmód, a művelődési hagyományok, a foglalkozási összetétel.
- a cigánykérdés kaotikus állapotát kellene felszámolni. Ehhez határozott **cselekvéssorozatokra** van szükség. Talán első lépésben arra kellene törekedni, hogy lehetőséget kell teremteni egy **cigány értelmiségi réteg** kialakulására, azaz az **oktatás terén kellene lépni. Az első generációs értelmiség** (az előértelmiség) még érzelmileg kötődik az eredeti közösségekhez, nyelvi, művelődési hagyományai tehát erősen kötődnek. Tapasztalható, hogy a mai cigány vezetők még nem képesek az egész roma népesség szempontjából követhető cél- és feladatrendszer kialakítani és követni. Tehát ahány cigány szervezet, annyi cél és elvárás-rendszer. Az első generációs vezetők aktívan nem vesznek részt a roma közösségek szociális helyzetének javításában. Ennek oka a nyelvi asszimiláció (csak magyarul beszélő magyar cigányokká lettek) és komoly identitás-zavarokkal küzdenek.
- úgy tűnik, hogy vidékünkön is egyetlen út járható: ha igazi haladást akarunk elérni, akkor a többségi magyar lakosságnak **nagyvonalúan utat kell engednie a cigányság társadalmi felemelkedésének**. Ők is európai népek csoportjába tartoznak, és nem fognak visszamenni, visszavándorolni az indiai Pendzsáb vidékére. Itt újból a roma közösségek szervezethez kerül terítékre, azaz képesek-e az önszerveződésre, lépni a polgárosodás felé. Ha ez nem sikerül, akkor a többségi székely-magyar lakosságnak valósággal el kell tartania a roma közösségeket. A pénzcsinálás tudománya így náluk külön szakmává izmosodott: kezdeti demokráciánkban ez az út is járható számukra (valutaváltás, üzérkedés, kupeckedés). Néhány nagyközségben tapasztalható, hogy a cigányok és a nem cigány lakosok között érdekes együttműködés alakult ki: a helyi cigányok jelentős részt vállalnak a falusi termékek, termények értékesítésében - a vándorkereskedelem révén - és így közvetve a helyi lakosság újabb jövedelmi forrásokhoz jut.
- a cigányságnak **a polgári léthez szükséges objektív és szubjektív feltételei** alig mutatkoznak. A meglévő vállalatok, részvénytársaságok ma is a képzetlen munkaerőtől igyekeznek megszabadulni, és köztudott, hogy a cigányság döntő többsége szakképzetlen, alacsony iskolázottságú. Ez a tény továbbra is meghatározza a roma közösségek társadalmi-gazdasági helyzetét. A cigányok a drágább életkörülmények és lehetőségeket jelentős centrumokba egyelőre nem húzódnak. Mindez összefügg a lakásállomány árával is: ahol az ingatlanok ára alacsonyabb, ott a cigányok megtelepedése inkább biztosított. A jelenlegi foglalkoztatási és jövedelmi viszonyok között a meglévő lakásszintet nehéz fenntartani.
- A kozmetikázott gyakorlat, a gazdasági „foldozgatás” helyett jó lenne országosan kimunkálni, **az egyenletes fejlődést biztosító, garantáló szociális, oktatási és foglalkozáspolitikát érvényesíteni**. Biztosítani kell a lehetőséget, hogy minden cigány származású romániai állampolgárnak lehetősége legyen a boldogulásra. Ehhez új szellemű gyakorlatra van szükség.
- A romák jelenlegi foglalkoztatási helyzete számottevő mértékben csak akkor javulhat, ha az iskoláztatás terén jelentős előrelépést sikerül elérni. Az iskolázottsági szint emelése szempontjából a leghatékonyabb eszköz a kötelező iskoláztatás időtartamának meghosszabbítása. A támogatások a valóban a legrosszabb továbbtanulási esélyekkel rendelkező gyerekekhez jussanak el. A székelyudvarhelyi munkaerő központnak biztosítania kell a 15-18 éves munkanélküli fiatalok regisztrálását. Ugyanakkor a képzési programok kidolgozására és a közhasznú munkavégzés összekapcsolására kell törekedni. Egy ilyen

regionális átképzési központot éppen Székelyudvarhelyen lehetne kiépíteni. A programhoz kapcsolódna egy tehetségkutató is. Szükség van továbbá a **népfőiskolái oktatásra**, a képzésre és átképzésre, tanfolyamokra (a helyi PAEM - központ egyik igyekezete is lehetne: tehetséggondozás a zenész cigányoknál, kismesterségek felújítása). A felzárkóztató képzésre újabb projekteket kell kidolgozni. Az iskolarendszerű képzés keretében is bővíteni javasoljuk a hagyományos cigány mesterségek oktatását, melyek növelhetik a munkához jutás esélyeit is. A folyamatos vállalkozói tanácsadáson túl a vállalkozások inkubációs tevékenységét is fel kell vállalniuk a községi és városi önkormányzatoknak. A cigány érdekképviseletet folyamatosan kell tájékoztatni az őket érdeklő gazdasági vállalkozásokról.

- nagy jelentőségű lehet a felemelkedés útján a **családgondozói hálózat kiépítése**, a helyi gondozói egységek létrehozása, újraindítása. Csökkenteni kell az etnikai egyenlőtlenségeket a jövedelem, foglalkozás és nevelés terén. Nem sokan gondoltak arra, hogy a cigányságot földhöz is kellene juttatni. A cigányság részéről nem a versengés dominál, hanem a fennmaradás. A modernizációt éppen az etnikai/faji konfliktusok számának csökkenése kell hogy kövesse.
- helyi konfliktusokra a cigány és nem cigány lakosok között reméljük nem kerül sor, noha egyes falvakban a cigányság arányszáma rohamosan növekszik a magyar lakosság rovására. A bevándorlás, a cigány migráció erőteljesebb a gyengébben szervezett falvakban, ahol a helyi identitástudat erősen torzult és a leszegényedés igen jelentős. A lakásvásárlási kedvezmények erőteljes romlásával (a magas kamatlábak következtében) felértékelődött az önkényes lakásfoglalás lehetősége is. Minderre példánk vannak a Homoródok vidékén. A helyi közösségek ugyan védekeznek ebben az ügyben, de a helyi lakosság rohamos elszegényedése, a szociális segélyezés beszűkülése továbbra is rontja a normális együttélés és tolerancia esélyeit. Újabban a cigányság a kisváros - községközpont - aprófalú irányában mozdult el, jelezve a számukra fontos megélhetés irányát és lehetőségét. Ennek fő oka a lakáshoz jutás lehetősége. Mindez előbb utóbb arra vezet, hogy a régió cigánysága a térségen belül kiegyenlítődik és talán megakadályozható egyes kistérségek teljes elcigányosodása. A kérdéscsoport másik oldalán éppen a nem cigány lakosság áll: a helyi lakosság népességmegtartó és -eltartó képességével, a természetes demográfiai folyamatok torzulásaival, a hátrányos helyzet valamennyi összetevőivel. Ha nem indul meg a helyi lakosság visszatelepedése az egykori telephelyükre, akkor a teljes leromlás, slumosodás folyamata feltartóztathatatlan az egykori székely kisközösségekben. Ezt követően a falu képe is megváltozik, az egykori székely porták elputrisodnak, a számos toldalékület a főutak menti látványt csúfítják.
- végül, a cigány lakosság arányának növekedésével erőteljesebbé válhat az agresszivitás, lopás, a bűnözés, ami rontja a nem cigány lakosság közbiztonságát.

### (3) Közösségszervezés az Udvarhelyi régióban. Kié (lesz) a falu e térségben?

Az Udvarhelyi térség gazdasági-társadalmi felfuttatásának igazi elmozdítója a közösségszervezés terén érhető tetten. A kérdés így is megfogalmazható: van-e minden falunak, faluközösségnek olyan magja, aki /amely igazán óhajtja a változást vagy sem? Azaz a helyi társadalom összetétele alkalmas-e az előttük álló sokrétű feladat önálló elvégzésére vagy külső segítségre vár. Mindez elvezet az igazi önkormányzatiság kérdéséhez. A kérdés annál is bonyolultabb, mert a tulajdonváltás, a privatizáció nem egyértelműen az önerős fejlődés irányába mutat. Megtörtént, hogy a privatizáció során pl. a mezőgazdaságban a javak egy része a kis közösségen kívüli gazdák tulajdonába került (pl. felvásárlás útján) s így a helyi közösségek beleszólása a közösséget érdeklő kérdésekbe már más érdekszférákkal találkozhat. Az ügyeskedő értékmentése tehát befolyásolhatja a kis közösségek belső életét, szerveződési szintjeit. A tőkeerős lakosok egy része elvándorolt a faluból és helyben csak a kevésbé

innovatív és mobil lakosság rekedt A munkanélküliség pedig erősen színezi a kérdés rejtettebb oldalait. Az erdők visszaadása pl. most van folyamatban, de az új földtulajdonosok termőföldjeinek termőképessége igen alacsony és így birtoklása hosszú távon sem lehet vonzó. A mezőgazdasági munkagépek önálló beszerzése elsősorban pénz kérdése, s így a modernizáció lehetősége is korlátozott. Ha nem valósul meg az „új vagyonosodás” a mobilisabb termelők részéről, akkor többen a túlélésre rendezkednek be. A bevándorló új gazdasági elit megpróbálja a falut „kisajátítani” és nagyon sok helybenlakó az alattvalói szerep vállalására kényszerül.

Falvaink többségében még mindig arra várnak, hogy „valaki mondja meg, hogy mit kell csinálni” E meghaladott szemlélettel nem építhető ki a piacgazdaság. Noha az új önkormányzatokban helyiek vannak, nem ilyen egyértelmű a döntések kimenetele. Az önkormányzati tulajdon ugyan nem épült ki, a helyi politikai hatalom pedig erőteljesen színezi a vezetési-irányítási szférát. Az biztos, hogy a sok belső ellenségeskedés - sokszor utcák és házcsoportok szerint - nem viszi előbbre falvaink életét. Az új birtokosok születése ma már tény: ügyeskedéssel sokan jelentős vagyontárgyakat, ingatlanokat szereztek meg. Így az önkormányzati szerepkör már nem tud jelentősebben kibontakozni. Az elnéptelenedő falvakra az a sors vár, hogy néhány személy, tőkeerős csoport, társaság majd felvásárolja. Így a falu, a volt kis közösség azé lesz aki a legtöbbet birtokol az illető településen. Az elkövetkező idők térségfejlesztését ezen erők fogják érdemben meghatározni. A tősgyökeres lakosok hatalma tehát másodlagossá minősülhet. Mindez arra is int, hogy **alaposabban át kell gondolni a térségi közösség-szervezés teljes problémakörét.**

### **(c) A településhálózat nagyságrendje és térségi fejlődés természete az Udvarhelyi térségben. A falusi térség állapota.**

Románia demográfiai helyzete, a társadalom térszerkezetében az elmúlt 50 év alatt kialakult különbségek tartósan meghatározzák a **falusi térség** fejlődésének/fejlesztésének lehetőségeit. Az alábbiakban az Udvarhelyi régió kapcsán ezek részletezésére térünk ki. A falusi térség átalakulásának új jelenségei lépten-nyomon fellelhetők. 1989 után a falusi társadalom állapota és a mezőgazdaság privatizációja jelentős társadalmi és politikai kérdéssé vált. Nyilvánvaló, hogy e térség falvainak válsága egybeesik a társadalmi-gazdasági szerkezet, a tulajdonviszonyok megváltozásával. Ha a **reformra** gondolunk akkor így is fogalmazhatunk: a **piacgazdaság kiépítése, a privatizáció és a reprivatizáció valamint a civiliztika erőteljes felfuttatása igen lényeges stratégiai és modernizációs erő a székelyföldi tájakon is.**

#### **❖ (1) A településhálózat kialakulása Udvarhely vidékén**

Udvarhelyszék **középkori településrendje** még feltáratlan, noha az utóbbi időben jelentek meg regionális igényű tanulmányok és településföldrajzi munkák. Az okok sokfélék. Hiányoznak a részletes régészeti topográfiák, a forráskiadványok még mindig kevesek és sokszor hozzáférhetetlenek. A földrajzilag viszonylag homogén térszelet keretein belül - a hozzáférhető adatsorok kíséretében - már alaposabban követhető a vidék településhálózata.

Udvarhely vidéke településhálózatának kialakulása közel 600 évre tekint vissza. Ezen a vidéken, akár Székelyföld más területein a földrajzi tényezők jobbára hasonló módon járultak hozzá a települések kialakulásához. A hegyes-dombos kistájak, a zordabb éghajlat, a változatos talaj - és növényföldrajzi viszonyok sajátosan alakították a gazdálkodás módját, a települések belső életjelenségeit. A mező- és erdőgazdaság sajátosan formálta a székely falvak térbeli rendjét, morfológiai jellegzetességeit. Megállapítható, hogy a székelyföldi halmaztelepülések, falvak többsége a folyóvizek völgyében települt, a városok pedig a medenceközpontokat és a nagyobb völgytágulatok árvízmentes szakaszait ülték meg. A mostoha természeti viszonyok közepette ma is **számos archaikus települési** formával (pl. Énlakán) találkozhatunk. Az állattartás régi hagyományait lépten-nyomon követhetjük. A számszerű adatokból az is kiderül, hogy a településsűrűség székenként igen eltérő volt.

A **székely tízesek** a falukép alaktani összetevőjeként szerepeltek. Napjainkban a kezdeti településmag nem ismerhető fel mindenütt, a székely tízesek neve is sokat változott, akárcsak azok területi kiterjedése, elhatárolása és funkciója. Itt is - akárcsak Csíkban - nyomon követhető a **tízes fogalommal jelzett falurészek sokasága**, ahol ezeket számozták vagy éppen egy-egy névvel láttak el. Igen gyakori a „tízes” utónév is. A székely nemek és ágak emlékét több falu őrzi. Endes Miklós úgy véli, hogy „a székelység letelepedése nyilván a legkisebb hadi egységgel, a tízessel kezdődött, ennek kebelében mindenik harcos egyenlő örökséget kapott - beltelket, rétet, szántót, a tisztviselők nyilván már eredetben többet, mint más. A gyalogosok kevesebbet, mint a lovasok.” A tízesekből lettek később a faluk. Mindazok, akik honvédelmi, közigazgatási és gazdasági ügyeket intéztek s a rendeleteket végrehajtották, a viszályokat és a panaszokat elintézték, vagy a felsőbb intézkedéseket továbbították, „tízes bíró” vagy röviden „tízes” nevet kaptak. Ezeket a tízes tagjai az érdemesebbek közül évente választották. Ezek a tízesek maradtak fenn az egykori Udvarhelyszék területén is. A tízes bírónak a tízes polgárok segítettek, akiket a tízes családjai közül évről-évre kapuszám szerint jelöltek ki (Vö. Endes M. 1938. 41.).

A székely örökséghez tartozó belsőségek, rétek, szántók az egy-egy tízes, majd a falu összes ingatlanjait nem merítették ki. A fennmaradt terület a közösséggé lett, ebből a művelhető területeket **nyílföldnek** hívták, mert azokat nyílhúzással osztották szét (a gyalogosok kevesebbet, a lovas két- sőt három annyit kapott, a tisztségeket viselő előkelő osztály még többet). A nyílföldekért a közösség részére bizonyos taksát kellett fizetni; ha a belsőségek szaporodtak, akkor a nyilat mindenki visszacsoportosította és újból felosztás történt (Endes M. 1938.) Székelyföldön tehát általános volt a **nyílvetés**, azaz **nyílhúzás**. E szokásrend szerint a szántóföldeket és réteket minden esztendőben hosszabb vagy rövidebb nyíl vetése, vagy húzása - tehát sorsolás által - jelölték ki. A sorsolás alá eső földet nyílföldnek, a kisorsolt részt nyilasnak nevezték. A nyílvetés a földközösség sajátos formáját jelentette, melynek nyomai 1848-ig több faluban fellelhető.

A településhálózat megszilárdulása a 18. század elejére tehető. Századunk első negyedében benépesülnek a vulkáni platóvidékek és kárpáti hegykeret is. A hegyi tanyák önállósodása, falvakká alakulása századunk ötvenes éveinek végére fejeződik be. Egy falu akkor tekinthető önállóan, ha a kisebb-nagyobb közösség térben is elkülönült és önálló nevet kapott. Udvarhelyszék több tájegységén kialakuló tanyák és szállások hálózata a településállomány sajátos összetevője. A székely tanya sajátos gazdasági-települési és életmódbeli egység, településforma. Az esztenák sokasága elárulja a gazdálkodási módot.

A 16. század közepéig nagyvonalakban kialakult a vidékre ma is jellemző **kis- és aprófalvas településhálózat**, amely összetevőiben egészen napjainkig alig változott. 1786-ban az alábbi nagyságrendi csoportok léteztek az Udvarhelyi régióban (**16. táblázat**).

## 16. táblázat

### Az Udvarhelyi régió településeinek nagyságrendi csoportjai II. József korában (1786)

Nagyságrendi csoportok	Települések száma
250 lakos alatti települések	36
251-500	42
501-1.000	20
1.001 -2.000 közötti	6
2.000 főnél népesebb települések	1
<b>Összesen:</b>	<b>105</b>

1786-ban az Udvarhelyi régió tehát összesen 105 településből állt. 1900-ra már csökkent a kis- és aprófalvak száma, az 501 lakosnál népesebb települések száma viszont elérte a 63-at. Ezt követően 1977-re számszerűen növekedett a kis- és aprófalvak száma (az 500 főnél kevesebb falvak száma 77 volt), és csökkent az 501 főt meghaladók száma (49 település).

A településtörténeti adatok arra is rávilágítanak, hogy az eredeti településterület (székely szállásterület) székely falvakkal való feltöltődése viszonylag lassú volt. Az öt évszázad során ez a **laza településhálózat** egyre jobban sűrűsödött. Történeti helyneveink, a növényzetre vonatkozó dűlőnevek sokasága arról tanúskodik, hogy Udvarhelyszéken is sok az **irtványtelepülés** (a fejszével majd égetéssel felszabadított földeken előbb legelők, majd szántók telepedtek meg, a faluépítés lassú ütemben haladt). A korai kis székelyföldi falvak életterének kiterjesztését a művelt földekig felnyúló erdők akadályozták. Az új falu részére az irtás tehát kemény munkáját kellett vállalniuk. Az irtványfalvak sokasága a múlt század végén és századunk elején alakult ki, s főleg a vulkáni fennsíkon, platóvidéken. Így az anyafalvakból, a régi falvak határából „rajzással” új települések alakulnak ki, majd állandósulva elszakadnak az anyafalutól. Kezdetben a tanya, a szórvány a gazdálkodás központja volt és lakóhelyfunkciót nem vagy kevésbé látott el. A századfordulótól

kezdve pedig lakóhely funkciójú településként kapcsolódik a zárt településhez, az anyaközséghez. Tipikus példa Székelyvárság keletkezése Oroszhegy anyaközségből.

A koraközépkori időkből örökölt aprófalvas településekből alakultak ki a szalagtelkes és halmazos szerkezetű falvak. A legtöbb falu esetében településfolytonosságról beszélhetünk. Csak néhánynál mutatható ki a főútvonalak jobb megközelítésére, az előnyösebb forgalmi helyzet elérésére való törekvés.

## (2) Az Udvarhelyi régió településhálózatának általános áttekintése

Az alábbiakban Székelyudvarhely vidéke (térsege), a tágabb értelemben vett Udvarhely vidéke (Parajdtól Oklándig, a Sikaszótól Újszékelyig) **falusi térség településhálózatát** vizsgáljuk. Igyekszünk feltárni az egykori Udvarhelyszék falusi településeinek társadalmi-gazdasági szerkezetét, annak alapvető összetevőit. Ez a falusi térség is **sokfunkciójú terület**, számos gazdasági és társadalmi tényező eredője. A feltáráshoz a legalkalmasabb módszer a társadalomföldrajzi vizsgálat, a **szociálgeográfia** sajátos eszköztárával. Vizsgálataink arra utalnak, hogy ebben a földrajzi régióban **egy sajátos falusi térség** körvonalazódik, ahol a társadalmi térfolyamatok együttes, a térbeli kölcsönhatások hálójában vizsgált bemutatása értékigénnyel lép fel.

E kérdéskörben elsősorban a **település lakosság száma** a döntő. Nem vitás, hogy a nagyságrendi szerkezet mellett a vízszintes és a vertikális tagozódás, az alaprajz és a funkcióvizsgálat is érdekes lehet. Tekintsük át az Udvarhelyi régió legfontosabb településstatisztikai adatait (**17. táblázat**).

17. táblázat

### A települések száma népességcsoportok szerint (1992-ben)




Népességcsoportok	Települések száma	Települések jogállása
500 főig	87	falu
502-1.000	19	falu
1.001-2.000	12	falu
2.000-5.000	5	falu
5.001-10.000	2	falu és város
10.001 felett	2	város
<b>Összesen:</b>	<b>127</b>	-

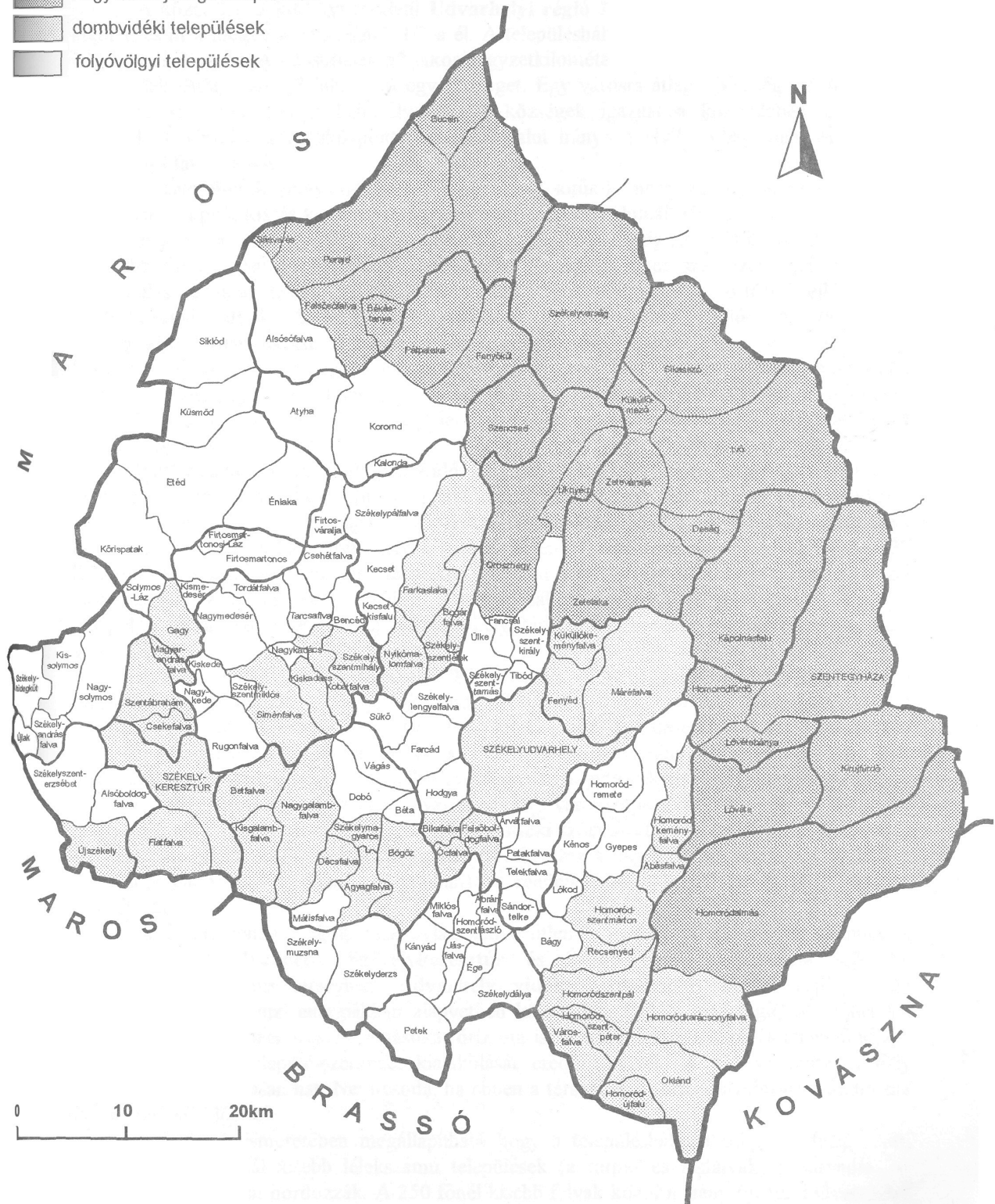
Az népesség- és településföldrajzi adatok első elemzéséből kiderül, hogy az Udvarhelyi térség területe „városhiányos” hely volt és maradt ma is. Az Udvarhelyi térségben a három város a „nőtt városok” útját járta, azaz ezek faluból nőttek, alakultak várossá. Kiemelkedő központi funkciót töltöttek be a korai mezővárosok, melyek funkcióiban egészen századunk elejéig mindenütt jelentős szerepet játszott az őstermelés, a mezőgazdaság. A három város helyi erőforrásokban szűkölködött, a helyzeti energia hasznosítása sem járt különösebb gazdasági fellendüléssel. A funkcióbővülés csupán a második világháborút követően nyomon követhető, a terciér ágazat kiépülése pedig közvetlenül az iparosodás függvénye. A városba történő ingázás, a munkaerővonzás a város erejét növelte, az urbanizációt siettetette. A migráció felgyorsította a falusi térség „életvitelét” is. Érdekes Udvarhelyszék három városában - Székelyudvarhelyen, Székelykeresztúron és Szentegyházán - a falusias jelleg igazi hordozója a földszintes beépítés maradt.

Ma az **Udvarhelyi régió** - Hargita megye délnyugati része - napjainkban egy újabb átalakulás időszakát éli. Ezek a társadalmi-gazdasági változások a falusi térség valamennyi településtípusát és nagyságrendi kategóriáját érintik. Mindez hatással van a falvak térszerkezetére és nem ritka a településállományt érintő feszültségek felhalmozódása sem.



10. ábra. Az Udvarhelyi régió településeinek domborzati viszonyai

-  hegyvidéki jellegű települések
-  dombvidéki települések
-  folyóvölgyi települések



Ennek oka a hátrányos helyzet fokozódása, az elzártság, a gyakori menekülésszerű elvándorlás. Előljáróban megállapítható, hogy az elmaradottság, a hátrányos helyzet egybeesik az aprófalvas régióval.

A közel 2.253 km<sup>2</sup>-nyi területű **Udvarhelyi régió** Hargita megye területének 34%-át alkotja, és itt a megye lakosságának 1/3-a él. A településhálózat 127 településből áll, melyből 124 falu és 3 város. A népsűrűség 52 lakos/négyzetkilométer. A falvak összesen 21 községbe tömörültek. Átlagosan 5,8 falu alkot egy községet. Egy városra átlag 7 község jut. Mindez a régió városhiányos jellegét hangsúlyozza. A községek igazgatási kötelékében 2-14 falu szerepel. Siménfalva községközpont például 14 falut irányít a Nyikó völgyében. Más nyolc község 8-8 falut irányít.

A **települések nagyságrendi kategóriáiból** kitűnik, hogy az Udvarhelyi régióban 1977-ben az **apró, kis és közepes nagyságú települések** fordulnak elő, és ezek a települések 83,4%-át teszik ki. A nagy lélekszámú települések 12,7%-kal, míg az óriásfalvak (2.000 főnél népesebb falvak) csupán 3,9%-kal szerepelnek. E nagyságrendi szerkezet jelzi, hogy az elmozdulás iránya az alsóbb fokozatok felé mutat. Ennek okai a sajátos történeti fejlődés és a helyi birtokviszonyok. A fenti adatok tükrében az **Udvarhelyi régió Hargita megye legnagyobb falusűrűségű térsége**. Ebben a régióban a településfejlesztési és -rendezési kérdések erőteljesebben jelentkeznek. Érdekes módon több mint három évtizede a **fennálló területi különbségek újratermelésének** vagyunk a szemtanúi. Ennek oka a fejlesztési források beszűkülése, az ipari és egyben városi preferenciák felé való eltolódás, a az egyenlőtlen erőforrás-elosztás.

Az **Udvarhelyi régió településhálózatát** tehát a **kis lélekszámú és kis határú falvak** határozzák meg. Az aprófalvak mai térbeli elrendeződése egyrészt a természeti viszonyokkal, s főként a domborzattal, a talajjal való szoros kapcsolódásra utal. A hegylábi (Küküllők dombvidéke) és az alacsonyabb fekvésű medencékben 67 falu, a dombközi medencékben 37 falu, míg a vulkáni platóvidéken (fennsíkon) 17 falu kerül el **(10. ábra)**. A településhálózat nagyságrendi szerkezetének átalakulása, a településállomány egy részének elaprózódása, sőt „leépülése” a sajátos történelmi fejlődésre, a helyi társadalmi-gazdasági viszonyokra vezethető vissza.

A **nagy lélekszámú falvak** a vulkáni fennsík és a hegyaljai medencék találkozási felületén csomósodnak (Parajd, Korond, Zetelaka, Kápolnásfalva, Lövete), ahol a mezőgazdaság mellett jelentős helyet foglal el a kitermelőipar (pl. erdőkitermelés), a háziipar és az élelmiszeripar. Ezek a falvak a falusi térség legdinamikusabb települései. Egy erőteljesebb infrastruktúra kiépítés mellett az urbanizált nagyfalvak sorába léphetnek. Parajd pl. Sóvidék vonzásközpontjává vált és a városi státusz várományosa lett. Az óriásfalvak nagy kiterjedésű határa, külsősége életre hívta a **hegyvidéki szórványtelepüléseket**, ahol a lakosság „kétlaki” módon üli meg a településeggyüttes falvait: azaz a hegyi tanyákon élők a faluban, a községközpontban (s egyben anyafaluban) is rendelkeznek lakóhellyel, családi lakással, gazdasággal.

A domborzatilag tagolt, viszonylag kedvezőtlen természeti adottságú kis települések mellett **Székelyudvarhely, Székelykeresztúr és Szentegyháza** kialakulása szorosan kapcsolódott a falusi térséghez. **Udvarhely vidéke Székelyföld sajátos régiója:** táji megjelenésben, földrajzi energiákban alapvetően különbözik Erdély más régióitól. Például a **tíz településrendszer** sajátos vonásokat őriz ma is. A koronként változó történeti-földrajzi adottságok eltérő településszerkezet kialakulását eredményezték. A **táj szelleme**, a hely szelleme ma is sajátosan hat. Nem csoda, ha ebben a térségben a történeti-földrajzi kutatás ma is értékigénnyel lép föl.

Az adatok ismeretében megállapítható hogy a településhálózat túlzottan felaprózott, ahol az 500 lakosnál kisebb lélekszámú települések (a törpe- és kisfalvak) a sorvadás, az elnéptelenedés jegyeit hordozzák. A 250 főnél kisebb falvak közül néhány tucatnyi elveszítette

lakosságának közel felét. Ma is a kis és közepes falvakban él a falusi lakosság közel 83%-a. Az Udvarhelyi térség településeinek demográfiai vitalitását (1977 és 1992 közötti demográfiai növekedés vagy csökkenés alapján) a **11. ábra** szemlélteti.

Udvarhely vidéke magyar többségű falvainak sorsa (**12. ábra**) a népesség- és településföldrajzi adataink tükrében is nyomozható. Az alaposabb vizsgálatokból számos következtetés vonható le a századfordulói falusi térség szerkezetére és várható alakulására vonatkozóan. Falvaink népességszámának csökkenése aggasztó méreteket öltött, a hagyományos falukép is sokat módosult. Az udvarhelyszéki falvak sok érdekességet tudnak felmutatni: az utcahálózat, a telekbeosztás, a birtoktestek nagysága, az alaprajz nyomán megtaláljuk a halmazos (Parajd, Korond, Zetelaka, Lövéte), a szalagtelkes út menti falu (Máréfalva, Betfalva), a kerteszfalva-típust (Énlaka). Udvarhelyszék területén sok a sorfalu, utcafalva, útifalu, teres-utcás (orsós utcájú) falu. Székelykeresztúr főtere az állatvásárok tartására alkalmas orsós formát kínálta a környékbelieknek, és csak később lett város. A hegyvidéki tanyavilág ma is egyik érdekes vonzóerő a falusi és a tanyai turizmus számára. Századunk utolsó harmadában a falusi települések lélekszámcsökkenése következett be és sokat változott a települések nagyságrendi viszonyai is. Megindul a **falvaprózódás**, ami azt jelenti, hogy a falvak egyre inkább az alacsonyabb népességi kategóriák felé mozdulnak el, és ezzel egy időben a falusi lakosság elöregedése és végbement. Az óriásfalvak száma nem növekedett, és ezekben a mezőgazdaság aránytalanul változatlanul nagy részt képvisel a gazdasági életben. Ugyanakkor nőtt a hátrányos helyzetű falvak száma, a kisvárosok életében pedig a vonalas és a hálózati infrastruktúra elmaradottsága és hiánya erősen befolyásolja a közlekedési viszonyokat, az információáramlást, és a funkcióbővülést.

A udvarhelyszéki községek számát és a magyar lakosság számarányát az Adattár-ban közölt táblázat tünteti föl. Ha mindezt falvakra bontjuk le, akkor az arányszámok sokkal kedvezőbbek a magyar lakosságszámot illetően.

**Szintiszta (100%-os magyar lakosságú) magyar falvak Udvarhely vidékén:**

**Etéd** községhez tartozó Küsmöd (430 magyar lakos), Énlaka (226), Siklód (493)  
**Szentábrahámmhoz** tartozó Firtosmartonos (74), Solymos-Láz (67), Firtosmartonos-Láz (37), Kismedesér (77)

**Korondhoz** tartozó Kalonda (57), Fenyőkút (401), Pálpataka (452)

**Oroszhegyhez** tartozó Székelyszenttamás (116), Tibód (192), Ülke (424), Üknyéd (97)

**Felsőboldogfalvához** tartozó Sándortelke (49), Árvátfalva (88), Sükő (164), Hodgya (276), Ocfalva (212), Bikafalva (435), Telekfalva (169)

**Farkaslakához** tartozó Székelyszentlélek (634), Nyikómalomfalva (733), Székelypálfalva (239), Szencsed (34), Kecsetkisfalud (92)

**Homoródszentmártonhoz** tartozó Abásfalva (393), Bágy (244), Homoródremete (77), Kénos (146), Gyepes (176), Lókod (31), Recsenyéd (177)

**Bögözhöz** tartozó Székelymagyaros (139), Béta (320), Betfalva (653), Décsfalva (176), Agyagfalva (797), Mátisfalva (149), Kiszalambfalva (471)

**Parajdhoz** tartozó Békástanya (146), Bucsin (7)




**Siménfalvához** tartozó Kiskadács (84), Csehétfalva (199), Nagykedede (29), Kiskedede (64), Nagymedesér (181), Székelyszentmiklós (83), Tarcsafalva (200)

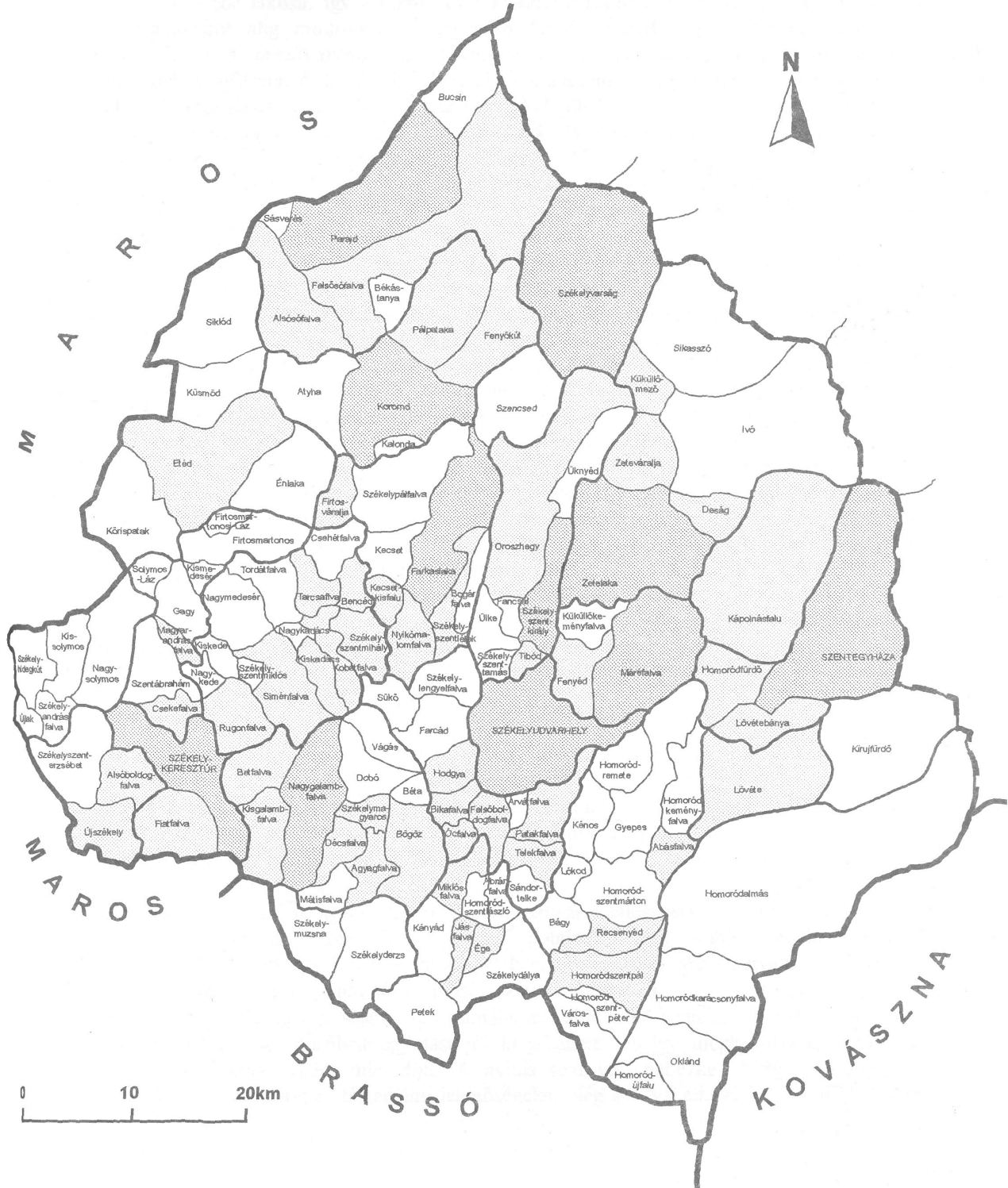
**Kányádhoz** tartozó Ége (71), Miklósfalva (200), Abránfalva (16), Homoródszentlászló (39)

**Zetelakához** tartozó Deság (45), Ivó (379), Küküllőmező (69), Sikaszó (149 magyar lakos).

A fenti települések összmagyarsága 12.179 fő, az Udvarhelyi régió falusi lakosságának 17,65%-a. Nagy figyelmet érdemelnek az 50 főn aluli kis települések (Firtosmartonos-Láz, Szencsed, Lókod, Bucsin, Nagykedede, Abránfalva, Homoródszentlászló és Deság), melyek lakosságának természetes fogyása feltartóztathatatlan.

**11. ábra. Az Udvarhelyi térség településeinek demográfiai vitalitása (1977 és 1992 között)**

-  fejlődő népességű települések (népességszám növekedés több mint 3%)
-  stagnáló népességű települések (csökkenés-növekedés 3% körül)
-  öregedő népességű települések (népességszám csökkenés 25% körül)



1977-1992 óta **megszűnt** (többnyire természetes fogyás következtében) az egykor a Parajdhoz tartozó **Sásverés** (Saşvereş), ahol az 1992-es népszámlás alkalmával nem jegyezték fel egyetlen egy lakost sem. Az Udvarhelyi régió településeinek reprodukciós képességét és rövid valamint a hosszabb távon elnéptelendő települések szóródását a **13. ábra** szemlélteti.

A település- és népesség-kategóriákat feltüntető táblázatok adatai arról tanúskodnak, hogy Udvarhelyszék településszerkezete szinte egyveretű, azaz a települések közel 80%-a 1.000 főnél kisebb lakosú. Így a **törpe- és a kislefalu tömege** emelkedik ki. Az aprófalvas településhálózatot alig módosítják a népesebb falvak. Ebből a sűrű településhálózatból emelkedtek ki a **mezővárosok**, az akkori kedvezőbb jogállással, társadalmi-gazdasági szerkezettel, és információs háttérrel. Udvarhelyszék alig tudott „kitermelni” egy-egy kisvárost. Mindennek értékelésénél alapul kell vennünk a székely közösségek (kommunitások) társadalmi szerkezetét, gazdasági rendszerét is. Mindezek kölcsönösen hatottak a falusi térség alakulására, a városias települések belső szerkezetére.

A falusi térség, az aprófalvas településhálózat kapcsán megállapítható, hogy a mai Udvarhelyszék területére leteleplő ember szüntelenül formálta, alakította a földrajzi elemeket, a tájtényezőket. Udvarhelyszék településhálózatában ma is meghatározó települési tényező a **falu**. (Míg a nagyfalvas település struktúra főleg a Csíki és Gyergyói-medencében honos, míg Maros- és Udvarhelyszék területén az apró- és kislefalu településhálózat a jellemző). Az elmaradott, a városodás alacsony szintjén álló települések esélyeit a **rossz** vagy **kedvezőtlen közlekedéshálózat helyzete** is rontotta. A falvaknak mindössze 10%-a rendelkezik vasúttal, sok falut pedig közúton is körülményes megközelíteni. Emiatt az eljárók is csak kis távolságra ingázhatnak. A Székelyudvarhelyről nehezebben elérhető települések esetében az egyetlen tömegközlekedési eszköz az autóbusz (lásd az izokron térképet - **6. ábra**). Az ingázás közlekedési feltételeire jellemző, hogy az autóbuszjáratok Székelyudvarhely irányába mutató elérési időtartama 50-60 perc körül mozog. Székelyudvarhely 30 km-es körzetében - azaz a 60 perces izokronon belül - 80 különböző nagyságú települést találunk. A városhoz közelebbi falvak általában napi két járatpárral kapcsolódnak Székelyudvarhelyhez, a távolabb eső falvak felől a régióközpont csak átszállással érhető el. A kis lakónépességű falvak esetében a járatkihasználási mutatók is kedvezőtlen képet mutatnak.

Az **urbanizációs hatások** szempontjából a tervezési területen a falusi térség fejlődése korántsem egyveretű. A Sóvidék nagyközségei (Parajd, Korond) például előnyösebb helyzetben vannak. Néhány falu (Bögöz, Zetelaka) pedig az urbanizációs hatások passzív befogadására készült fel, jelezve így a városfejlődés tartalékterületeit.

#### ○ **Összegezés:**

- a Székelyudvarhely környéki falusi térséget kedvezőtlen demográfiai és társadalmi szerkezet jellemzi. Fő trendek az elöregedés irányában mutatnak.
- tartós folyamatnak tekinthető a városba való vándorlás, beköltözés, mert a gazdasági szerkezetváltással összefüggő kedvező hatások elsősorban a három városban érezhetőek (pl. a terciér szektor fejlődése, az új munkalehetőségek teremtése, modernizáció, innováció, vállalkozásbarát területek stb.).
- a szabad vállalkozások lehetősége új felállást biztosít a falusi térség számára, különösen a termelés felfuttatása terén. Így a lokális politizálás felerősödhet, segítheti a civil szerveződések felgyorsulását (legyen az a falvak önállósulása vagy szétválása, törekvés a városi jog elérésére, a vállalkozói csoportok szerveződése stb.).
- az Udvarhelyi térség egy sajátos funkcionális tér, ahol a központ és a periféria viszonya eddig a történelmi mezőben egymást jól kiegészítette és így meghatározott város-falu funkcionális rendszerként működött. A nyitás sem volt nehézkes 1989 után, ugyanis felismerve a gazdasági és társadalmi lehetőségeket elég sok vállalkozásbarát térség alakult ki.

- **a falusi térség válsága** - a trendeket követve - **még tovább mélyül**, ugyanis növekedik a 250 főnél kisebb települések száma. Ezt fokozza a kis települések társadalmának elöregedése.
- az **agrárágazat stabilizációja** nélkül aligha képzelhető el a falusi térség megújulása. Mindezt a társadalmi alapfunkciók egészíthetik ki, melynek lényeges összetevője a falusi infrastruktúra központi (állami) fejlesztése.
- az 1.000 főnél kisebb lélekszámú udvarhelyszéki falvak fenntartását nem lehet az ott élők szociális problémáira szűkíteni, mert ezek szervesen kapcsolódnak az ország funkcionális rendszeréhez. Ezen falvakat az utóbbi évtizedben jelentős népességvesztés érte és ez a jelenség alig mérséklődött. Az utóbbi években viszont a lokális társadalmak önszerveződésének biztos jelei mutatkoztak.
- a **modernizáció a falut is kell érje**: itt is a gyors tőke-visszatérülés a fontos. Így az agrárfunkciójú falusi térségben erősebb tőkebefektetésekre van szükség. A piacvesztés hátrányait csak hosszú távon lehet kiküszöbölni. A mezőgazdaságba való beruházás elodázhatatlan. Mindez elősegíthetné az innovációs tevékenységek kibontakozását a falusi térségben is. Nyilvánvaló, hogy az agrárágazat gazdasági pozíciója állami szerepvállalás nélkül nem javítható. Ez azért szükséges, mert a tulajdonváltás, illetve átalakulás, a termelési szerkezet átalakítása az új piaci helyzetnek megfelelően lassúbb folyamat, mint más gazdasági ágazatok esetében. A tőke teljes hiánya a falusi térségben nem teszi lehetővé az agrárágazat önerejű megújulását. Mivel belső tőkefelhalmozódásra nincs lehetőség, így a profit a piac különböző szintjein jelenik meg.

### (3) Falutipológia. Szerepkörök szerinti osztályozás

Az Udvarhelyi régióban a székely falu sajátos életforma és több nemzedék felhalmozta értékrend hordozója. A paraszti hagyományok, a tradicionális kultúra feltárása elvezet a sajátos **falutípusok** kijelöléséig. Itt a **morfológia** (szerkezet, utcahálózat, telekrend) mellett a **funkcióvizsgálat** (a szerepkörök vizsgálata) értékigénnyel lép föl.

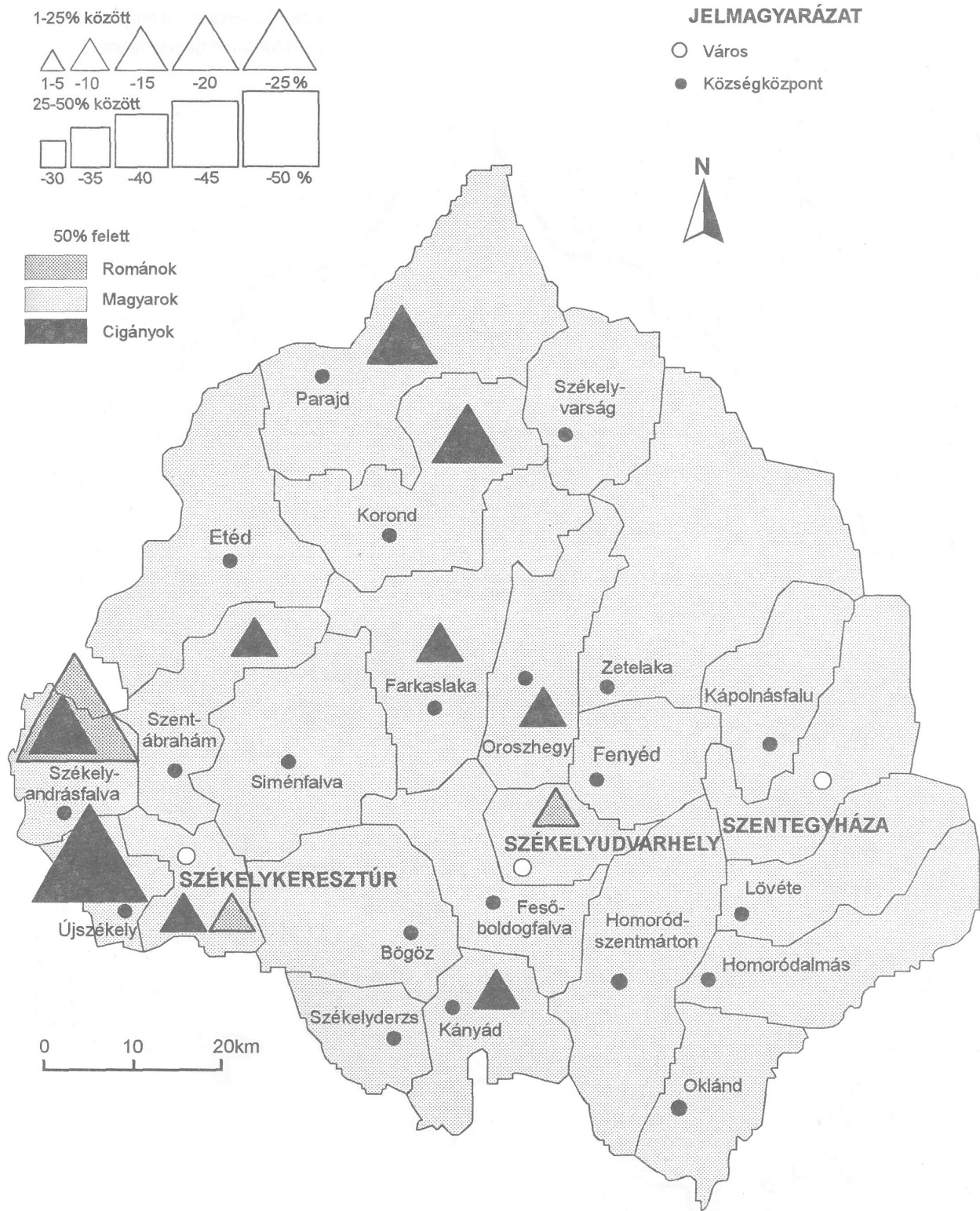
Az „**öregedő**” **falvak** csoportjába tartoznak azok, melyekben a lakosság számának csökkenése meghaladja a 25%-ot. A **stagnáló falvak** száma is sok, melyben a csökkenés/növekedés értéke 2% körül van. Végül a **fejlődő népességű (nagyobb vitalitású) falvak** (a 3%-nál több népességszám-növekedést felmutató) száma sem csökkent lényegesen (**11. ábra**).

A falusi térség településeinek **demográfiai adottságai** a térségen belüli önálló fejlődés lehetőségeit villantja fel. Mindez erősen befolyásolja a térség fejlesztési programjainak humán erőforrásait és a szociális problémák kitapintását. Az **Udvarhelyi régió településeinek reprodukciós képességeit** értékelő térképen a rövid távon, **természetes alapon** és **külső behatás nélkül** elnéptelenedő településeket, a hosszabb távon elnéptelenedő falvakat, a minimális természetes reprodukcióra képes településeket, a kiegyenlített természetes reprodukcióra képes településeket, a dinamikus természetes reprodukcióra képes településeket és végül főként a cigány lakosság reprodukciója által dinamikusabban fejlődő településeket tüntetjük fel (**13. ábra**).

### (4) A tanyavilág az Udvarhelyi régióban

Székelyudvarhely vonzáskörzetében kialakuló tanyavilág vizsgálatakor **a társadalmi és gazdálkodási kérdések elemzése** elmaradhatatlan. Az egyes kistájak óriásfalvai, mint Parajd, Korond, Farkaslaka, Zetelaka, Lövete, Homoródalmás, de a dombvidéki falvak esetében Gagy és Etéd közvetlen határában is, főleg az eltérő gazdasági térségek választóvonalán sajátos **tanyasi életmód** kutatható. A **székely szórványtelepülések** különböznek az általában ismert (pl. alföldi) tanyarendszertől. Az óriásfalvak (anyaközségek) nagy mezőgazdasági határa sajátos gazdálkodási rendszert szült, s ez mindmáig fennmaradt. Ez az **agrártér** elsősorban az

**12. ábra. Az Udvarhelyi térség városai és községei népességének nemzetiségi megoszlása 1992-ben**



### 13. ábra. Az Udvarhelyi térség településeinek reprodukciós képessége

- rövid távon elnéptelenedő települések
- hosszú távon elnéptelenedő települések
- alacsony természetes reprodukcióra képes települések
- dinamikus természetes reprodukcióra képes települések
- cigány lakosság reprodukciója által dinamikusán fejlődő települések





**állattenyésztés területe volt és maradt.** A székelyek állattartása mindig az extenzív művelési formát tükrözi, azaz a nagy határ hasznosítása került előtérbe. Erre az üzemmódra nem voltak hatással a bekövetkező agrárreformok (1923, 1945) sem. Sőt a legelő- és esztenatársaságok tevékenysége egészen napjainkig kimutatható.

A **székely szállásrendszer** alapos statisztikai felmérése még ebben a régióban sem történt meg. A községek területén levő szállásrendszer (egyéb külterületi szállások, lakóhelyek) felmérések egyben újabb szociológiai kutatást igényelne. Egy esettanulmány erejéig érdemes foglalkozni e témával. Arra keressük a választ, hogy milyen körülmények között keletkeztek ezek a szórványok, hogyan él lakosságuk, milyen a hegyvidéki tanyák társadalmi összetétele (kor, nem és foglalkozás és szakképzettség szerint), milyen az infrastruktúra állapota, mire lenne ma hasznosítható (pl. a falusi turizmus szemszögéből) ezen terület.

A **havasalji tanyavilág** (szállásrendszer) vizsgálatára elsősorban a szociálgeográfiai módszer kínálkozott. A székely szórványok kialakulása a hegyek lábánál, **főleg a vulkáni platóvidéken és a völgyekben** (Görgényi-havasok és a Hargita délnyugati előterében, valamint a magasabb fekvésű Küküllőmenti-dombvidéken) éppen az **alhavasi állattartással és pásztorkodással függ össze.** Az anyaközségek „kirajzása” a mezőgazdasági életterekre folyamatos volt. Ez külön történeti adatok kíséretében követhető. A folyamatot nem zavarta az építési tilalom, sőt a növekvő agrárnépesség „szórásának” egyik csatornája a hegyvidéki tanyásodás folyamata volt. A falusi munkaerő egy része „kitelepült” a nagyközség határába, kezdetben ideiglenesen, majd véglegesen. Egyfajta gazdasági szükségszerűség is szerepet játszott ebben. Ez a kiköltözés segítette a nyári „hátramenés” és a téli „előjövés” megszűnését, s így egy-egy hegyvidéki tanyabokor állandósulását (a szállásból állandó lakó- és munkahely alakult ki). Ez az agrárfejlődési folyamat több forrásból táplálkozott: egyrészt az agrártermelés (főleg az állattenyésztés) szükségleteiből, másrészt a főlősleges munkaerő hasznosításából. A határba kiköltöző agrárnépesség érdekes módon nem a fiatal korosztályból került ki. Itt szerepet játszik az iskoláztatás folyamata is, a társadalmi átrétegződés, a generációváltás ténye is. Így az agrárkeresők egy része a tanyán kapott munkát, míg a munkaerő más részét a három városi központ szívta fel (főleg az 1960-as évek iparosítását követően kibontakozó terciér ágazatok kiépülését követően). Itt jelezzük, hogy a foglalkozás-váltással nem a tanyáról települtek be a városba, hanem az anyaközségek főlősleges munkavállalói kerültek közelebb (pl. az ingázók) a városokhoz.

Statisztikai adtaforrásaink nem taglalják részletesen ezt a folyamatot, s így nehéz nagyságrendileg pontosan felmérni a tanyasi lakosság „mozgását”. Csupán a korösszetételből tudjuk, hogy az idősebb munkaerő maradt a tanyán, míg a fiatalok a városba „húzódtak”, és az iparban valamint a terciér ágazatokban kerestek munkát. A gazdaságilag megújuló aktív munkaerő (főlősleges agrárnépesség) a három város - Székelyudvarhely, Székelykeresztúr és Szentegyháza - termelte ki. A tanyákon elsősorban a saját fogyasztásra termeltek, s csupán a főlősleg került a piacra (főleg a tejtermékekből). A hátrányos helyzetet mindig fenntartotta a hegyi szállások, tanyák **kedvezőtlen közlekedési viszonyai is.** Az útviszonyok sokszor ma is a középkorra emlékeztetnek, ahol csak lovas fogattal lehetett közlekedni. A századfordulót követően ez a kép alig változott. Csupán az erdőkitermelő utak kiépítése javított a helyzeten. A tanyákról történő ingázás lehetetlen. Tehát maradt a „földhöz kötöttség”. A tanyasi elemi iskolák száma is kevés volt, így a fiatal korú munkaerő útja egyértelműen a községközpont és a város felé mutatott. Itt különösen a szakképzésre (szakiskolákra) gondolunk.

A **hegyvidéki tanyák modernizációjáról nem beszélhetünk.** Sőt az igazi falusi élet archaikus formáinak őrzőjeként jelentkeznek ma is. A tanyasi lakosság megkérdezése ételkörülményeiről érdekes képet fest. Általában nem panaszkodnak. De jelzik: nincs alapellátás, üzlet, iskola. Sőt villany sincs mindenütt. A menekülésszerű elvándorlás a népességszámot apasztja, és kétségessé teszi az aprófalvak jövőjét is. A kisfalvak lakossága

egyre jobban előregszik, növekedik a hátrányos helyzet. Az intézmények felszámolásával az életkörülmények ugyancsak romolnak.

A tanyavilág kialakulásának és fejlődésének összehasonlító adatait a **18. 19. és a 20. táblázat** tünteti föl.

## 18. táblázat

**Az Udvarhelyi régió tanyavilága és önállósulási éve**

A tanya neve az önállósulás évében	Az önállósulás éve	Melyik községből vált ki (az anyaközség neve)	A tanyabokor magyar neve 1992-ben	A tanyabokor román neve 1992-ben
1. Békástelep	1898	Felsősófalva	Békástanya	Becaș
2. Bucsin	1956	Parajd	Bucsin	Bucin
3. Sásverés	1956	Parajd	Sásverés	Șașvereș
4. Fenyőkút	1898	Korond	Fenyőkút	Fântâna Brazilor
5. Pálpataka	1898	Korond	Pálpataka	Valea lui Pavel
6. Kalonda	1956	Korond	Kalonda	Calonda
7. Szencsed	1913	Farkaslaka	Szencsed	Sâncel
8. Varságtisztása	1898	Oroszhegy	Székelyvarság	Vârșag
9. Desághátja	1898	Zetelaka	Deság	Deșag
10. Zsigmondtelep	1913	Zetelaka	Zeteváralja	Sub Cetate
11. Ivómezeje	1898	Zetelaka	Ivó	Izvoare
12. Sikasszómezeje	1898	Zetelaka	Sikaszó	Sicasău
13. Küküllőtelep	1898	Zetelaka	Küküllőmező	Poiana Târnavei
14. Homoródfürdő	1898	Kápolnásfalva	Homoródfürdő	Băile Homorod
15. Szentkeresztbánya	1898	Szentegyházásfalva	Szenkeresztbánya	Vlăhița Nou
16. Lövétebánya	1956	Lövéte	Lövétebánya	Minele Lueta
17. Kismedesér	1898	Nagymedesér	Kismedesér	Medișoru Mic
18. Martonosi Láz	1956	Firtosmartonos	Martonos-Láz	Laz-Firtănuș
19. Solymosi Láz	1956	Nagysolymos	Solymos-Láz	Laz-Șoimuș

## 19. táblázat

**A szóránytelepülések és a külterületi lakott helyek kialakulása az Udvarhelyi régióban (1786-1956)**

Az anyaközség neve	A szórvány neve 1898-ban	A szórvány neve 1903-ban (és lakossága)	A szórvány neve 1913-ban (a Helységnévtár szerint (és lakossága)	A szórvány neve 1944-ben (a lakosság száma 1956-ban és 1966-ban)
<b>Parajd</b>		Karbóhágó (8 ház)		
		Felső mező (3 ház)		
		Középső fogadó (2 ház)		Fábián tanya (a Nagygág és Kiság találkozásánál)
		Felső fogadó (2 ház + malom)		
				Sásverés 1956: 3 fő Tincoloș: 1956: 4 fő Bucsin: 1956: 31 fő
			Parajdi sóbánya (13 ház)	
<b>Alsósófalva</b>		Sóbányatelep (95 ház)	Sóbányatelep (171 fő)	
<b>Felsősófalva</b>	Békástelep		Békástelep (124 fő)	Máthé tanya (az országút mellett) Békás 1956:256 fő

Az anyaközség neve	A szórvány neve 1898-ban	A szórvány neve 1903-ban (és lakossága)	A szórvány neve 1913-ban (a Helységnévtár szerint (és lakossága)	A szórvány neve 1944-ben (a lakosság száma 1956-ban és 1966-ban)
<b>Atyha</b>	Árcsó (3 ház) Kadácsmező (1 ház)			1968-ban nevét törölték a helységnévtárból
<b>Korond</b>	Korondfürdő	Korondfürdő (15 ház); Sósfürdő (1 ház)	Korondfürdő (5 fő)	
<b>Korond</b>	Benczéd	Benczéd (16 ház)	Benczéd (88 fő)	
	Feketeaszó		Feketeaszó (80 fő)	
	Fenyőkút	Datka (9 ház) Farkas Sándor, Fekete Pál, Tófalányi, Fekete Aszó patakfő (13 ház)	Fenyőkút (243 fő)	Fenyőkút 1956: 530 fő
	Pálpataka	Pálpataka (62 ház) Körösmező (11 ház) Melegpatakfő (4 ház)	Mátéfalvatelep (21 ház)	Tekenős Pálpataka 1956: 556 fő
<b>Székely-pálfalva</b>	Czika	Vajda kunyhó (2 kunyhó)	Czika (64 fő)	
	Likaskőbérce	11 ház		
	Somorce			
			Vaska	Kalonda 1956: 143 fő
			Likaskő	
			Tóhely	
				Nagy tanya (Kalanda alatt)
<b>Farkaslaka</b>		Hegyházak (10 ház) Nyikó völgye		
<b>Bogárfalva</b>			Szencsed (12 fő)	Szencsed 1956:119 fő
<b>Oroszhegy</b>	Varságtisztása	Varságtisztása (10 ház + 81 fő) Magyaros hegy 26 ház, 2 malom Fábián tanya (4 ház)	Székelyvarság 1233 fő -ebből: Varságtelep 118 fő	Székelyvarság: 1893:önállósulás kezdetei
	Bagzos	Bagzos (24 ház,39 fő)	Bagzos 123 fő	
	Nagykútpataka	Oroszhegyi házak (5 ház)	Nagykútpatak 6 fő	
	Forrásköze		Forrásköze 193 fő	
	Küküllőtelep	Küküllőmező 31 fő	Küküllőtelep 40 fő	
	Solyómkőhegy	Solyómkő 83 fő	Solyómkőhegy 231 fő	
		Oroszhegy-Diafala (18 ház)		
<b>Székelyszent-király</b>	Üknyéd: 1870-1880; 2 család			Üknyéd 1956: 58 fő
<b>Zetelaka</b>	Borosszénája		Borosszénája 9 fő	
	Desághátja	Deség(16 ház)	Deságnyé 10 fő Deságpatak 32 fő	Deság 1956: 84 fő
	Irigyvésze		Irigyvésze 61 fő	
		Körös tanya (22 ház)		
	Ivómezeje	Ivó 127 ház	Ivómezeje 13 fő	Ivó 1956:373 fő
	Nagyaszó-pataka		Nagyaszópataka 12 fő	
	Sikaszómezeje	Sikaszó, Zetelaki házak (69 ház)	Sikaszómezeje 28 ház	Sikaszó 361 fő
			Bozita 15 fő	
			Fenyőaszó 14 fő	

Az anyaközség neve	A szórvány neve 1898-ban	A szórvány neve 1903-ban (és lakossága)	A szórvány neve 1913-ban (a Helységnévtár szerint (és lakossága)	A szórvány neve 1944-ben (a lakosság száma 1956-ban és 1966-ban)
			Kecskevész 34 fő	
			Kerekefenyő 17 fő	
	Küküllőtelep		Küküllőmező 26 fő	Küküllőmező 1956: 140 fő
			Nyergesmege 13 fő	
			Sugó 28 fő	
			Templombükk 29 fő	
			Zsigmondtelep 325 fő	Zsigmondtelep 1956: 1104 fő
<b>Kápolnásfalu</b>	Homoródfürdő	Homoródfürdő 106 ház		Homoródfürdő 1956: 78 fő
<b>Szentegyháza</b>	Lobogófürdő	Lobogófürdő 15 ház		
			Vargastelep 3 fő	
<b>Lövéte</b>	Dobogófürdő (addig Székelyfűred)	Dobogófürdő (8 ház)	Dobogófürdő 8 fő	
	Angyos	Angyos 20 ház	Angyos 20 fő	
	Királyfürdő (addig Kiruly)	Kirulyfürdő 159 ház		Kirulyfürdő 1956: 562 fő
		Rókváros (9 ház)	Rókváros 32 fő	Lövétébánya 825 fő
	Szentkeresztbánya	Szentkeresztbánya 16 ház	Szentkeresztbánya 339 fő	Gábor Áron 1956: 1178 fő
			Solyómkáhata 7 fő	
<b>Homoródalmás</b>		Homoródalmási házak (32 ház) +30 ház a Vargyas völgyében (a barlangon alul még 6 ház		
<b>Homoród-karácsonyfalva</b>	Karácsonyfalvi telep		Karácsonyfalvi telep 17 fő	
<b>Homoród-szentmárton</b>	Bükkfala	Bükkfalva 15 ház, 1 malom		
<b>Más tanyák a Küküllőmenti dombvidéken</b>				
<b>Küsmöd</b>		Széppataka 3 ház	Széppataka 11 fő	
<b>Bencéd</b>		Bencédi házak (Felső-Benczéd) 12 ház		
<b>Kisfalud</b>		Kecset-Kisfalud 13 ház	Kisfalud 167 fő	
<b>Szentábrahám</b>	Farkasgyakor	Farkasgyakor 2 ház		Farkasgyakor tanya
	Gagy tanoroka	Gagy tanoroka 2 ház		Gagy tanorok
		Vágott oldal 2 ház		
	Kismedesér	Kismedesér 26 ház	Kismedesér 71 fő	Kismedesér 1956: 130 fő
<b>Szenterzsébet</b>	Bedecs	(kastély) 6 ház	Bedecs 15 fő	
	Késály	1 ház	Késály 8 fő	
<b>Székely-andrásfalva</b>	Újlak	Újlak 5 ház	Újlak 13 ház	Újlak 1956: 132 fő
		Késály 2 ház		
<b>Székely-udvarhely</b>	Felső-Siményfalva			
	Szejke	Szejkefürdő 7 ház	Szejkefürdő 21 fő	
<b>Székely-lengyelfalva</b>			Aszalványbükk 7 fő	

<b>Kissolyos</b>				Solyos-Láz 1956: 116
<b>Az anyaközség neve</b>	<b>A szórvány neve 1898-ban</b>	<b>A szórvány neve 1903-ban (és lakossága)</b>	<b>A szórvány neve 1913-ban (a Helységnévtár szerint (és lakossága)</b>	<b>A szórvány neve 1944-ben (a lakosság száma 1956-ban és 1966-ban)</b>
<b>Firtos-martonos</b>				Martonos-Láz 1956: 137 fő
<b>Oláhhidegkút</b>	Újlaktelep		Újlaktelep 140 fő	
<b>Magyarhidegkút</b>	Gágyastanya			
<b>Körispatak</b>				Csihányos 1956: 7 fő Barcsatanya 1966: 15 fő Nagyvölgy 1966: 4 fő (1968-ban törölk a helységnévtárból)
<b>Gagy</b>			Hosszúmező tanya	Közbérc tanya 1966: 24 fő
				Demetertanya 1966: 18 fő (1968-ban törölk a helységnévtárból)
<b>Rugonfalva</b>			Jeddi tanya	
			Hegyi tanya	

**Forrás:** Magyarország Helységnévtára 1913.

1: 75000-es léptékű térképek (1903); 1: 50000-es léptékű térképek (1942)

20. táblázat

### Néhány alhavasi tanya lakossága 1992-ben

<b>Tanya</b>	<b>Melyik anyaközséghez tartozik</b>	<b>A lakónépesség száma</b>
Kirulyfürdő	Lövete	124
Bucsin	Parajd	7
Békástanya	Parajd	146
Fenyőkút	Korond	401
Pálpataka	Korond	452
Kalonda	Korond	57
Üknyéd	Oroszhegy	97
Deság	Zetelaka	45
Ivó	Zetelaka	379
Sikaszó	Zetelaka	149
Zeteváralja	Zetelaka	732
Küküllőmező	Zetelaka	69
Solyos -Láz	Szentábrahám	67
Firtosmartonos-Láz	Szentábrahám	37
Kismedesér	Szentábrahám	77

#### o **Összegezés:**

1. Milyen legyen a tanyasi települések integrációja az anyaközséggel?
2. Melyek a természetes felszámolásra ítélt tanyák? Ezek közül melyik menthető meg?

Ezek a kérdések felvetik az anyaközséggel való csatlakozás kérdését, azzal a megjegyzéssel, hogy **ki és hogyan szervezi meg az anyaközség így megnövekedett határának a megmunkálását.**

### **A hegyvidéki tanyakérdés kapcsán megállapítható:**

- egyértelmű, hogy a hegyvidéki tanya, szórvány jelentős közlekedési, közműellátási, társadalmi és kulturális hátránnyal küzd;
- többségük az állattenyésztésre rendezkedett be és egyéni gazdálkodáson alapul: teljesen hasznosítja a család munkaerejét, a földhöz kötöttség a legmagasabb szinten valósul meg;
- a tanyakérdéshez csakis differenciált, táji, gazdálkodási különbségeket figyelembe vevő módszerrel lehet közelíteni;
- nem a megszüntetés kerül előtérbe, hanem a lehetséges gazdasági-társadalmi lehetőségek kimunkálása: mert itt a munkahely és a lakóhely szervesen egybefonódik, és itt a legerősebb a kötődés. Segíteni kell a közlekedési, energiaellátási, szociális, egészségügyi, iskoláztatási viszonyok javításán.

### **(5) Udvarhelyszék falvainak jövője**

A regionális kutatások eredményeként egyre nyilvánvalóbbá válik, hogy Udvarhely térségének falvai **az átalakulás újabb jegyeit** mutatják. Napjainkban a falusi települések fő differenciáló eleme nem csupán a **foglalkozási szerkezet** (ki milyen gazdasági ágazatban dolgozik), hanem a **infrastruktúra színvonala**, azaz mit tud nyújtani a mai székelyföldi falu az ott élőknek. Sajnos a **szolgáltatások színvonala, a vonalas és hálózati infrastruktúra állapota, kevés kivétellel, egyre jobban romlik**, főleg a kis- és aprófalvak esetében. Mindezt tetőzi a **természetes fogyás ténye**. Főleg az aprófalvak demográfiai szerkezete változott meg és az elnéptelenedés egyik fő oka éppen az infrastruktúra elmaradottsága, a **közlekedési árnyékban** való fekvés ténye. Számos faluban kimutatható a természetes fogyás, a csökkenő népesség, amely egyre inkább megnehezíti az agrárfalvak helyzetét, mindennapjait. A stagnáló települések élete sem jobb, mert a fogyás útjára léphetnek.

Az előzőekben láttuk, hogy a települések nagyságrendi tagolódása, a különböző szerepkörök kialakulása a társadalmi viszonyok függvénye. A helyi közösségek elsődlegesen az agrártermelés keretében létesültek. A tulajdonviszonyok alakulása, az alapellátás helyzete jelentősen befolyásolta a falvak életképességét. A háziipar, kézműipar, kisipar szerepének leépülése tovább csökkentette az apró- és kistalvak munkaalkalmait. Az intézmények megszűnése („kivonulása”), a körzetesítés jelentős károkat okoz a falvak életében. A kis falvakban egyelőre csak „kifelé” vezetnek az utak. Ha nem történik sürgősebb gazdaságpolitikai beavatkozás, akkor az életfeltételek továbbra is romlanak, növekedik a hátrányos helyzet. Mindezt valamelyest oldaná, **ha a helyi közösségek gazdasági önállóságukat tudnák fokozni. Ennek előfeltétele a helyi (lokális) társadalmi-gazdasági-közigazgatási autonómia biztosítása.**

**A történeti Udvarhelyszék területén ma 3 kisváros van:** Székelyudvarhely (39.959 fő, magyar: 38.926), Székelykeresztúr (10.596 fő - magyar: 10.059), Szentegyháza (7.613 fő - magyar: 7.507), Székelyföld 14 városából (melyből négy municípiumi státusú azaz megyei jogú város): Marosvásárhely, Székelyudvarhely, Csíkszereda és Sepsiszentgyörgy) alkotja Székelyföld jelenlegi városhálózatát, összesen 432.350 lakossal, melyből 307.055 fő (71,02%) magyar. Ezek közül Marosvásárhely Erdély hetedik, Sepsiszentgyörgy a 16-ik, Csíkszereda a 21-dik és Székelyudvarhely a 25-dik, Kézdivásárhely a 42-dik, míg Gyergyószentmiklós a 44-dik legnépesebb városa. A központi funkciók (gazdasági, politikai, egyházi., szellemi, kereskedelmi stb.) sokasága összpontosul ezen városokban. Néhány mezőváros esetében központi funkciót töltött be a mezőgazdasági árutermelés és értékesítés is.

### **Az Udvarhelyi régió társadalomföldrajzi állapotát befolyásoló tényezők:**

- a népesség területi koncentrációja következtében **a 250 lakosnál kisebb lélekszámú települések száma növekvőben van.** Például 1966-hoz viszonyítva ehhez a nagyságrendi csoporthoz a térség falvainak csak 30%-a tartozott, 1977-ben már 37%-a és 1993-ra már elérte a 40%-ot;

- Székelyudvarhely régióközpont (tájszervező központ) **egy óras izokronján belül** (megközelíthetőség időben) 80 település található;
- A kis- és apró településekből **az elvándorlás erőteljes** méreteket öltött, az elnéptelenedés több falu esetében visszafordíthatatlannak látszik;
- A vizsgált régió népességének fele 1000 lakosnál kisebb településekben él. Annak ellenére, hogy a régió falvainak 82%-a csökkenő népességű, a „kihalással fenyegető vészes elöregedés” csak lokális jelenség. Ami lehangoló még 1996-ban is, az a falvak alapfokú ellátottságának alacsony foka. A 126 faluból közel 70 településen az **alapfokú létesítmények** (bolt, iskola, orvos-ellátottság, kultúrotthon, mozi, autóbuszjárat stb.) **száma 5 alatt van;**
- Székelyudvarhely térségében lévő települések többsége - főleg a periférián lévők - a **fejlődésben megrekedt**, több szempontból elmaradott, leépülőben lévő **település**. Ezek nem „magányosan” hanem egymás mellett - a viszonylag kedvezőbb képet mutató falvakkal együtt - összefüggő területeket alkotva élnek a Nagy-Küküllő, Kis-Küküllő, Nagy-Homoród, a Kis-Homoród völgyében, a Gagy mentén és a vulkáni fennsíkon.
- A régió településeinek **gazdasági megtartó képessége csökkent**, a falvak lakóinak életfeltételei sokat romlott az elmúlt négy évtizedben. A stagnálás, sőt a demográfiai erózió mellett nem egy falu került kilátástalan állapotba (pl. Sándorfalva, Abrámfalva, Kiskede, Nagykede) és aligha tehetünk valamit azok életbemaradásukért. Az elhibázott, több évtizedes gazdaságpolitika és falufejlesztés eredményeként a régi településállománynak közel fele nem tudott lábbaállni. A kis faluközösségek a fejlődésben megrekedtek, gazdaságuk a mélyponton van. Csak a mentés maradt hátra. Külső segítség (befektetés) nélkül aligha képesek megbirkózni többirányú elmaradottságukkal. Ellenkező esetben - szemünk láttára - folytatódik a slumosodás, az elnéptelenedés, a civilizációs leépülés. Nincs mozgósítható tőke a újjáépítéshez, az épületek állagának megőrzésére, a rekonstrukcióhoz. Mindez az egyenlőtlen társadalmi-gazdasági fejlődés nyomán alakult ki.

#### (6) Szegénységi mutatók az Udvarhelyi régióban

A falusi népesség életkörülményeit elsősorban a népesség számszerű nagysága, változásai és összetétele szabja meg. Az életkörülmények területi differenciálódásában a **jövedelemviszonyok** (ez adatok hiányában nem vizsgálhattuk) mellett a **lakásviszonyok** játsszák a főszerepet, majd az **alapelátottsági intézmények nagysága** és a **lakosság foglalkozási megoszlása** következik. Vannak villamosítás nélküli falvak, vagy olyanok, ahol még nincs fürdőszoba. A vezetékes vízellátás és a fürdőszoba-ellátás tehát újabb differenciáló elem.

Az életkörülményeket meghatározó változók részben a szolgáltatásokra, az intézményellátottságra, az alapfokú fogyasztásra vonatkoznak. A fajlagos mutatók esetenként nehezen értékelhetők, az abszolút számok összehasonlítása sokszor igen nehézkes.

A lélekszám szerinti, a településfejlődési, az aktív keresők megoszlása alapján végzett foglalkoztatási, a funkcionális és morfológiai vizsgálódások egybevetése arra utalnak, hogy az Udvarhelyi térségben a népesség közel 47%-a az átlagosnál rosszabb feltételek között él. A kommunális és infrastrukturális ellátás gondjain kívül hátrányt szenved e vidék a társadalmi-művelődési **juttatások** terén is. A **kis lélekszámú települések hanyatlása** a 80-as évek elejére átlépte a konfliktusos falufejlődés és -fejlesztés határát. Így a falu - a település és területgazdálkodás mostohán kezelt egysége - hátrányos helyzetbe került. Ez a hátrányos helyzet időről időre újratermelődik, sőt halmozódik. E folyamat csupán erőteljes cselekvési program, **normatív fejlesztési gazdaságpolitika** révén mérsékelhető. A hátrányos helyzetet előidéző okok között szerepel az irányító-döntéshozó szervek figyelmetlensége is.

Nem rendelkezünk valamennyi eszközzel, amellyel megállapítható lenne az egyes falvakban a szegénység szintje, a **szegénységi küszöbszám**. A létfenntartáshoz szükséges

minimum meghatározásra nem történtek lépések régiókban. Az egy családra eső létminimum-számítások nem történtek meg, így a szegénység helyzetének elemzése hosszú évtizedekre mepecsételődött. Ma is tabu, hogy mennyi lehet a társadalmilag indokolt szükségletek minimuma. Ez a szociometriai téma igenis fontos lehet, ha arra gondolunk, hogy egy-egy faluban szemmel láthatólag sok család a létminimum alatt él. A létminimum meghatározása nem szerepel a statisztikai adatszolgáltatás részeként. Nem vitás, hogy az igen nagy mérvű infláció, az életszínvonal csökkenése jelentősen befolyásolja a városi és falusi lakosság szegényeinek körét. A **szegénység mint társadalmi probléma** igen összetett kérdés. A szegénységi küszöbszámok, illetve minimum-számítások ezt messzemően tudnák igazolni.

Az **elmaradottság** módszertani értelemben lehet ok és okozat is. A fő kérdés ebben a régióban is, hogy **mihez képest elmaradott vagy hátrányos Udvarhely falusi térsége?** A válaszok sokasága kínálkozik: az elmaradott, az egyenetlen területi, társadalmi-gazdasági folyamatok, a múltbeli hátrányos helyzetet teremtő adottságok halmozódása, az időtényező, a viszonylag kedvezőtlen természeti adottságok (különösen a földalap leromlása), az egyoldalú agárstruktúra, az aprófalvas településszerkezet, a leromlott térkapcsolatok következtében.

A szűkebb értelmezés szerint szegények azok a személyek, akiknek olyan alacsony a jövedelmi szintje, hogy nem elegendő az emberi szükségletek valamennyi minimális szintű kielégítésére. A tágabb értelmezés szerint azok sorolhatók a szegények közé, akik valamilyen szempontból különösen hátrányos helyzetben vannak, pl. rendkívül rossz lakásviszonyok, iskolázatlanság, deviancia stb. A szegények közös jellemzője, hogy a rendelkezésre álló társadalmi javakból és forrásokból aránytalanul keveset részesednek.

A szociálpolitikai kérdések tehát a szegénységet enyhítő programok kidolgozása és működtetése felé tereli a figyelmet (pl. segélyezési gyakorlat, kedvezmények, csomagosztás, adópolitika, pénzbeni támogatások stb.). A szegénység ismérve - a családon belül - a család jövedelmi színvonala, fogyasztása, az életvitel a maga teljességével. A deviancia és az alacsony színvonalú életvitel, a rendkívüli hátrányos helyzet még színezi a szegénység természetrajzát.

A szegénység mérésének módszereit három fő irányzathoz lehet sorolni: a normatív szükségletek, a jövedelem-egyenlőtlenség és a relatív depriváció. A nyugdíjas háztartásokban meghatározott normatív értékek kisebbek, mint az aktív keresői háztartásoknál. A mérőszámok a következők: az egy főre jutó személyes jövedelem átlaga (lejben), az átlagbér (lejben) és az átlagkereset (lejben) és az egy főre jutó saját jogú nyugdíjösszeg (lejben). Ezekből az alacsony jövedelmű népességre vonatkozó mérőszámok az alábbiak: (1) az átlag és a mediánjövedelem 2/3-ad része (lejben), fele (lejben), illetve 40%-a (lejben), (2) a népesség legszegényebb 5%-ának, 10%-ának illetve 20%-ának részesedése az összes jövedelemből (százalékban).

A minimumszámokat az átlagbér és az átlagkereset nagyságához viszonyítják, természetesen a nettó összegeket véve alapul. Az is lényeges, hogy a család mennyire távol esik a szükségleti minimumtól, és tendenciájában közeledik vagy távolodik attól. A létminimumot és a társadalmi minimumot elsősorban nem a bérek, illetve keresetek átlagával célszerű összehasonlítani, ugyanis a minimumszámok családi kategóriát jelentenek. A családok anyagi helyzetét a nettó kereseti színvonal mellett nagyban meghatározza a kereső-eltartott arány is. Az aktív keresővel rendelkező háztartások átlagos létszáma 1995-ben 3,5 fő volt. A háztartások népességéből 55%-ot tett ki az aktív keresők aránya, 12%-ot az inaktív keresőké, míg 335-öt az eltartottak aránya. Az is szerepet játszik, hogy a család a kereseten kívül még milyen egyéb jövedelmi forrásokkal rendelkezik (háztáji, kiegészítő, egyéni gazdaságból származó jövedelem, a nem mezőgazdasági tevékenységből származó önálló jövedelem, egyéb munkából származó jövedelem, pénzbeni társadalmi jövedelem, illetvekek). Érdemes tehát az egy főre jutó személyes jövedelmet viszonyítási alappal választani.

Az **Udvarhelyi régió falvainak hátrányos helyzete** több forrásból adódik. Fő ok a **gazdasági elmaradottság**. Falvaink mezőgazdasági területe leromlott, a gépesítés hiányzik, az agrotechnika elmaradott. A települések egy része kimaradt az iparfejlesztésből, csupán az 1960-1970-es években néhány termelőszövetkezet melléküzemei jelentettek némi előrelépést. A **periféria-helyzet** és az átlagosnál alacsonyabb infrastruktúrával rendelkező falvak fejlesztési hiányosságai csak tetőzték az elmaradottságot. A gyors népességfogyás és a lakosság kicserélődése, az értelmiség elvándorlása újabb bajok forrása lett. Mindez oda vezetett, hogy a



**régió falvainak népességmegtartó képessége** rohamosan csökkent. A munkaerő egy részének az iparba való áramlása pedig tetézte a folyamatot. A természetes fogyást a vándorlási különbözet is felerősítette, s így az erőteljesebb városba áramlás folytatódott. A migráció következtében több mint 20 település lakossága alig mutat számszerű növekedést, sőt stagnálnak. Az apró és kis települések lakossága csökkenő tendenciát mutatnak (Sándorfalva, Abránfalva, Siklód, Atyha, Kalonda, Firtosmartonos, Homoródremete, Lókod, Békástanya, Újlak, Nagymedesér, Kiskede, Ege, Petek, Deság, Sikaszó, Küküllőmező, Kirulyfürdő). Néhány falu lakossága 55%-os fogyást mutat (Szencsed, Bucsin, Nagykede). Ezek már a **többszörösen hátrányos falvak** csoportjába sorolhatók. A erőteljes népességerózió oka éppen a stabil munkahely hiánya. Ezek a falvak inkább a lakófalvak, mint a munkaalkalmak telephelye. Az egyoldalú agrárszerkezet (az egyfunkciós lakófalú állapot), a kedvezőtlen közlekedéscsoporthelyi helyzet (az úthálózat kiépítetlensége) lépten-nyomon fellelhető. Az életképebb falvak és a beingázó központok esetében a „kétlaki” életmód nem hozta magával a falusi életkörülmények látványos javulását. A lakossági infrastruktúra és a közellátás romlásával a **falú újból élelmiszer-önellátásra kényszerül**, s így a települési egyenlőtlenség továbbgyűrűzik a társadalmi egyenlőtlenség felé. Az ingázók előbb utóbb mint potenciális elvándorlók jelennek meg. Ha nem sikerül ipari melléküzemeket létesíteni a falvakon, akkor a helyi foglalkoztatottság hiányában újabb város felé tekintés van kilátásban.

#### **Következtetések:**

- a községek szintjén vizsgált faktorok összehasonlításából kiderült, hogy az Udvarhelyi régióban nemcsak az életkörülmények változásait követhetjük nyomon, hanem a regionális méretű, nagyfokú elöregedést, főleg a vándorlási veszteséget mutató agrárfalvak esetében (Lókod, Bágy, Kénos, Homoródremete);
- a foglalkozási átrétegződés terén az agrár és a terciér ágazatok felé tolódik el a hangsúly;
- nagyok a különbségek a kereső-eltartott arányban is és a lakosság korösszetételében. A rendszerváltozás után a már korábban is privilegizált helyzetben lévő társadalmi rétegek jövedelmi előnyei nőttek, a korábban hátrányosabb helyzetűek pozíciója pedig tovább romlott. Az átlagjövedelem csökkenése és a jövedelmi egyenlőtlenségek növekedése együttes hatásaként térségünkben a szegénységben élők aránya nőtt. Sajnos statisztikai adatbázisaink erre részletező adattal nem szolgálnak. Terepmunka során tapasztalható volt, hogy nőtt a nyugdíjminimumnál kisebb, egy főre jutó jövedelemmel rendelkezők aránya is. Továbbá az egyenlőtlenség növekedése következtében nőtt az átlagjövedelem felénél kisebb jövedelemből megélni kényszerülők aránya is;
- differenciált a lakosság iskolázottsága is. Az általános iskolai végzettség mint mutató széles skálán mutatható ki;
- a lakásviszonyok terén, a lakásfelszereltség vonatkozásaiban vannak lényeges különbségek. Több községben a lakások többsége 1945 után épült, és a régi lakások zömét modernizálták, felújították. A fürdőszobás lakások aránya növekvőben van, úgyszintén a vezetékes ivóvíz-bekapcsolások aránya is.
- térségünkben, főleg a hegyvidéki tanyák területén a villamosítás ma sem tekinthető befejezettnek;
- a háztartási gáz használata most van „elterjedőben”;
- az iskolai és egészségügyi ellátás viszonylagosan jó, a bolti alapterület nagysága már nem elégíti ki az igényeket. A bölcsődei ellátottság igen csekély, a községek 80%-ában egyáltalán nincs. Az óvodai ellátottság egyenletesebb eloszlású;
- aggasztónak tűnik, hogy a csatornázás - gazdasági okok miatt - a falusi térségben gyakorlatilag ismeretlen. A legtöbb faluban szennyvíz mennyiség növekedésére lehet számítani;

- a népességmozgás nem egyszerűen falu-város irányú, hanem erőteljes vándorlás folyik a falusi térségen belül is (főleg a földtörvényt követő időszakaszban);
- a hegyvidéki tanyás községek egyértelműen hátrányos helyzetben vannak;
- a fejlett agrárközségek kedvező életkörülményeit a kedvezőtlen demográfiai viszonyok árnyékolják be, ami távlatokban éppen az agrárfejlődést is gátolhatja. A legsúlyosabb helyzetben lévőknek azokat a falusiakat tekinthetjük, akik tartósan a szegénységi küszöb alatt maradnak.
- végül a falusi társadalom egyes rétegei nemcsak szegényebbek lettek, hanem elégedetlenebbek is, gyakrabban szenvednek lelki problémákkal, és elég gyakran adnak anómiára és elidegenedésre utaló válaszokat, mint a társadalom kedvezőbb helyzetű rétegeinek tagjai. Az elszegényedést nyilván a **gazdasági növekedés** állítaná meg, sőt fordíthatná vissza.

### (7) Székelyudvarhely régióközpont áttekintő leírása és gazdasági vitalitása

Székelyudvarhely a hajdani Udvarhelyszék anyavárosa, a későbbi Udvarhely vármegye székhelye volt. Ma Hargita megye második legnépesebb városa. 1992-ben a város lakossága a végleges népszámlálási adatok szerint 39.861 fő volt, melyből 38.806 magyar (97,41%). 1996. január 1-én a város állandó lakossága már csak 39.484 fő volt. A megyésítéstől, 1968-tól 1979. július 27-ig Hargita megye egyetlen megyei jogú (azaz municípiumi jogkörű) városa volt. Székelyudvarhely fontos közúti csomópont, de egyben vasúti végállomás. Ma is egy kisváros látványát nyújtja. Rövid séta után a székely anyaváros patinás épületei tárulnak a látogató elé. Előnyös forgalmi (főleg közúti) fekvése inkább a „hágóváros” jelleget emeli ki: a hegyaljai városka a Tolvajos-hágó, majd a Csíki-medence felé teremt kapcsolatot. Gazdasági-kereskedelmi tevékenységével a vásárvonalon fekvő többi délkelet erdélyi várossal együtt a későbbi mezőváros, majd a város földrajzi energiáit erősítette. Székelyudvarhely ma az Udvarhelyi térség (régión) legjelentősebb gazdasági és művelődési központja.

Orbán Balázs 1868-ban így jellemzi Székelyudvarhely várost: (...) „háromszorosan is anya nékem, mint kedves szülőföldem.” (...) „Kedvelt és kegyes nekem e pont, a Székelyföldnek, szép hazámnak, mert itt végeztem tanulmányaimat, lelkem kiképződésének, a szellem ébredésének itt van kiindulási pontja, itt szívtam lelkembe azon lángérelmet, melyet emberi nyelven honszeretnek, a lélek legdicsőbb irány eszméjének neveznek, itt tanultam meg honom múltját, itt ismerkedtem meg annak magához ragadó nagyszerű történelmével, itt fogamzott meg az eszmélettel egyidejűleg a hon- és szabadságszeretnek életem irányát meghatározó dicső érzete. (...)”

**Fekvése.** Székelyudvarhely, a hat és félévszázados kisváros, az Erdélyi-medence keleti-délkeleti peremövében, a Küküllőmenti-dombvidék keleti szegélyén, a Nagy-Küküllő folyó felső szakasza mentén fekszik. Székelyudvarhely a völgymedence névadója, s egyben a Nagy-Küküllő felső folyásának legnagyobb városa. Előnyös természetföldrajzi fekvését két tájegység találkozáspontja jelöli ki: a Hargita vulkanikus hegység délnyugati fennsíkjának (platóvidék) végződése és a Küküllőmenti-dombvidék alacsonyabb dombsora. A várostest átlagos tengerszint feletti magassága 477 m. A város határának legmagasabb pontja a Szarkakő (886 m).

**Megközelítése.** Csíkszeredától, a megyeközponttól 52 km-re fekszik a 13 A országút mentén. Marosvásárhelytől 105, Kolozsvártól 200, Nagyváradtól 376 km, Aradtól 350, Szatmárnémetitől 386, Budapesttől pedig 614 kilométerre fekszik. Az Ártánd-Bors magyar-román határátkelőtől az E 60-as nemzetközi útvonalon, a 15-ös országúton Nagyvárad-Bánffyhunad-Kolozsvár-Torda-Aranyosgyéres-Marosludas-Marosvásárhely-Balavásár vonalán, majd a 13 A országút mentén Balavásár-Szováta-Parajd-Korond vonalán közelíthető meg. Brassótól (Homoródszentmáiton-Kaca vonalán) 100 km, míg Brassó távolsága Héjjasfalva- Székelykeresztúr vonalán 126 km. A 137-es megyei úton Segesvár - Székelykeresztúr - Székelyudvarhely távolsága 50 km. Bukarest-Székelyudvarhely távolsága

(Brassó-Homoród-Homoródszentmárton vonalán) 275 km. Segesvárról a fő vasútvonalról Héjjasfalva-Székelykeresztúr érintésével (308-as számyvasúton) közelíthető meg (52 km). Székelyudvarhelytől vasúton mért távolságok: Brassó 176, Bukarest 234, Marosvásárhely 242, Kolozsvár 251, Nagyvárad 404, Arad 414 és Szatmárnémeti 525 km.

**Területe, határai.** Székelyudvarhely területe 4.779 hektár, ebből belterület 554 hektár (ebből az épületek 399, utcák és a piacok 144, míg a parkok és a zöld területek 10 hektár területet foglalnak el). Északon Oroszhegy és Fenyéd községekkel, keleten Homoródszentmárton, míg délen és nyugaton Felsőboldogfalva községgel határos. A szomszédos falvakkal kijelölt határvonal hossza 40 km. Székelyudvarhely területén 136 utca van, melyek hossza összesen 61 km, területe 75,8 hektár. A külterületi úthálózat hossza 60 km (28 ha területtel).

**Tájkeret. Domborzata és vízhálózata.** A Nagy-Küküllő északkelet-délnyugat irányban szeli át a várost, s egyben annak hosszanti tengelyét (4,6 km) is kijelöli. A város keleti határának legmagasabb pontja (Szarkakő - 886 m) a vulkáni fennsík peremét jelöli ki. Középmagas domborok, szép lankák koszorúja övezi a várost. Délről északra, majd keletre és délre haladva a panoráma határpontjai az alábbiak: Csicsér - 671 m, Budvár - 635 m, Kuvaszó - 710 m, Szejke dombja - 659 m, Bükk tető - 680 m, Kadicsfalvi Réz - 716 m, Szélmán - 773 m, Láz orra - 856 m, Bethlenfalvi láz - 857 m, Mondóhegy - 749 m és Vigyázó - 675 m. A Nagy-Küküllő jobb oldali mellékágai: a Bosnyák-patak, Szejke-patak, Budvár-patak, míg a bal oldali mellékvizek a Határ-pataka, Fehéres-patak, Árpád-patak, Varga-patak, Nagy-patak.

**Emberi erőforrások, lakosság.** A város állandó lakossága 1995. július 1-én 38.245 fő volt. A születések száma 357 fő, a halálozások száma 287, a természetes szaporodás 70 fő volt. A városban letelepedők száma 233 fő, míg az elköltözöttek száma 182. A vándorlási különbözet 51 fő. A város lakosságának teljes egyenlege 121 fő. Ha ezek az arányok maradnak, akkor körülbelül 20 év múlva fogja elérni a 40.500 fő összlakosságot.

**Néhány történeti demográfiai adat.** 1566 előtt, II. János király hadában híven szolgált udvarhelyszéki fő emberek és lófők névsorában „Wdwarhelij” néven szerepel és összesen 21-en esküsznek fel a királynak. 1567-ben, a 25 dénáros adóösszeírásban „Oppidum Wdwarhelij” néven szereplő mezővárosban már 54 kaput jegyeztek fel. (számított lakossága a hatos szorzószámmal kb. 302 fő körül lehetett). Az 1576. évi 50 dénáros adóösszeírásban az akkori „Oppidum Udvarhely” 59 ft (forint) adót fizetett. 1602-ben „Udvarhely”-en összesen 84-en esküsznek fel a császár és a király hűségére (a lakosság becsült értéke ekkor 504 fő körül lehetett). Az 1614. évi lustra (a Bethlen-lustra, Connumeratio) szerint „Udvarhely Varos” társadalmi rétegződése az alábbi volt: 5 nemes, 31 lófő, 115 adófizető. 4 gyalog, 29 zsellér, s így a mezőváros becsült lakossága (a 184 háztartásban) közel 1.004 fő lehetett. 1787-ben „Udvarhely” mezőváros 487 házában 579 család lakott, míg jogi népessége 2.549 fő, tényleges népessége 3.584 fő volt. 1810-ben a városban postaállomás nyílik és az egykori Darabont utcán, majd a Csíkszeredába vezető Posta utcán a postai küldeményeket Csíkszék felé szállították. 1791-ben Udvarhely taxális város volt. 1830-ban 2.993 fő lakosa volt, 1850-ben tényleges népessége 3.489, ebből férfi 1.558, nő 1.651 fő (más adat szerint csak a városé 3209 fő, s ekkor a városnak volt 661 háza és 883 lakása volt). 1857-ben 4.332 lakosa volt. A múlt század 60-as éveiben (Orbán Balázs idejében) „Székely Udvarhely város” lakossága 3.652 fő volt, melyből 2.110 római katolikus, 1.300 református, 43 görög egyesült, 33 unitárius. A későbbi Bach-korszak jogfosztó várospolitikája erősen megnyirbálta a városi jogokat, és így a városi önkormányzat hatásköre is szűkült. 1869-ben a város lakossága 5.173 fő, 1880-ban 5.948, 1890-ben 6.414, 1900-ban 7.733, 1910-ben 10.244, 1920-ban 10.192, 1930-ban 8.518, 1941-ben 13.538, 1948-ban 10.366, 1956-ban 14.162, 1966-ban 18.244, 1977-ben 28.738, 1990-ben 41.461, 1992-ben, az elsődleges népszámlálási adatok szerint a város lakossága 39.959 fő volt, s ekkor nagyságrendben Erdély 25. városa volt. Székelyudvarhelyen az 1992. évi hivatalos népszámlálás eredményeként a városban levő 12.569 lakásban összesen 12.293

háztartást írtak össze. A város összlakossága a véglegesen közölt adatok alapján 39.861 fő, melyből 19.435 fő férfi és 20.426 nő. Az összlakosságból 847 román és 38.806 magyar, 208 pedig más nemzetiségű. A római katolikusok száma 20.496, a reformátusok 12.067, az unitáriusok 5.901, görög keleti 775, míg a más felekezetek száma 622 fő volt.

Az **aktív munkaerő** száma 1995 közepén 19.052 fő volt, ebből: az **iparban és építőiparban** 14.892-en (78,16%), a **mezőgazdaságban** 194-en (1,01%), míg a **szolgáltatásokban** (tercier szektor) 3.871-en dolgoznak (20,31%).

Az **aktív lakosság gazdasági ágazatonkénti megoszlása** így alakult: az iparban 13.328 és az építkezésekben 761 fő dolgozott. A további bontásban: a kitermelőiparban 5-ön, a feldolgozóiparban 13.012-en, az elektromos energia iparban, a gáz- és vízműveknél 311-en dolgoztak. A nem ipari tevékenységekben (3.871) dolgozó aktív lakosság megoszlása az alábbi volt: a kereskedelemben dolgozók: száma 873, a szállítás, közlekedés, kommunikáció területén 870, a pénzügyi tevékenységekben (bankok, biztosítók) 122-en, a közigazgatás, védelem, társadalmi ellátás terén 178-an, az oktatásban 955-ön, az egészségügy és egészségügyi ellátás terén 873-an és az egyéb tevékenységekben 898-an dolgoztak.

Székelyudvarhely aktív lakossága elsősorban tehát az iparban és a szolgáltatásokban foglalkoztatott. A mezőgazdaságban az aktív lakosság csupán 1%-a dolgozik. A kereskedelem történelmi hagyományai mellett a céhes iparból fokozatosan nőtt ki a gyáripar, és így századunk 70-es éveire Székelyudvarhely **iparváros** jellege erőteljesen megmutatkozott. Megerősödött a faipar és a bútorigar, a textilipar, a gépgyártás és vegyipari gép- és pótalkatrészgyártás új színfoltot jelentett az ipar szerkezetében.

Az egykori **iskola- és fürdővárosból** az iskolaváros maradt és erősödött meg. Székelyudvarhelyen. 1995-ben összesen 40 oktatási intézmény működött a városban, ebből napközi 15, elemi és általános iskola 9, líceum 7, szakiskola 4, mesteriskola 1, posztliceális intézmény 4. A napközibe beiratkozott gyerekek száma 1.814, az elemi és gimnáziumi oktatásban részt vevők száma 4.591 fő, líceumi oktatásban tanulók száma 3.554, a szakiskolákban 1.257, a mesteriskolákban 49, a posztliceumokban 372. Tanszemélyzet száma Székelyudvarhelyen 759 (melyből az iskola előtti oktatásban 128 fő, az elemi és gimnáziumi oktatásban 268, a líceumi oktatásban 307, a szakiskolákban 25, a posztliceális oktatásban 31 fő. A tantermek száma a városban 291, laboratóriumoké 44, iskolaműhelyeké 54.

**Székelyudvarhely városi funkciói. Település- és közigazgatásföldrajzi adatok.** A 13. századi Jézus kápolna és a székelyudvarhelyi vár felépülésével (1562 körül) kezd kirajzolódni a város középkori, laza településszerkezete. 1333-ból történő első okleveles említése már az anyaegyházi státusát igazolta. A Telegdi esperesség egykori épületei a város keleti határában emelkedő Szent-Miklós hegyén épültek föl, és templomos jellegét megőrizve a város egyik középkori magját képezte. A mezővárosi fejlődés kezdeteit a 15. század közepétől követhetjük nyomon. Szabó Károly feltételezése szerint minden székely székben lehetett egy szabad város, akárcsak Zsigmond király által 1427-ben a kiváltságokkal felruházott Kézdivásárhely esetében. Székelyudvarhely mezővárosi jogköre (oppidum) feltehetően sokkal korábbi mint 1485, amikor jelzik - oppidum Udvarhely - az okleveles források. A városi önkormányzat kezdetei a 15. század végére tehető (már ekkor független volt a széktől, bírói hatáskörrel rendelkezett, privilégiumai voltak). 1557-ben Izabella királyné Udvarhely mezővárosát (Oppidum nostri Udwarhely) minden adótól és rovattól örökre felmenti. 1558-ban újból megerősíti kiváltságait és pecsét- és címerhasználatra jogosítja fel a várost. Ezt követően néhány évszázadon át „Székely Anyaváros”-ként tisztelték és Udvarhely anyaszék központi településeként ismerték el. A vidéki kisváros is viszonylag későn léphetett a városiasodás útjára, így városi „karakterét” csak később nyerhette el. Székelyudvarhely városi jogállása is sajátosan alakult: a kezdeti kicsiny mezőváros (oppidum) után kiváltságos (privilegizált) mezőváros lett (a 18. század elején és ezt 1870-ig megőrizte). Az 1870:XLII. tc. 88. paragrafusa a törvényhatósági jogú városok körébe emelte, mely kiváltságot az 1876:XX.

tc. megvonta (az első paragrafus 1. pont alapján). Az 1876:XXXIII. tc. és az 1877.:I. tc. az egyidejűleg szervezett Udvarhely vármegyébe sorolta (ekkor szűnt meg Udvarhelyszék mint közigazgatási egység). Székelyudvarhely ettől kezdve Udvarhely vármegye székhelye lett és rendezett tanácsú városként (rtv) szervezik meg (ez azt is jelentette, hogy a járás joghatósága alól kiemelten közvetlenül a vármegye alá tartozott, élén a polgármesterrel; alapvető testületé, alapszerve a képviselőtestület volt). 1876-1918 között Udvarhely vármegye székhelye és egyben járásszékhely. 1920-1950 között Udvarhely megye székhelye, majd 1950 után Udvarhely rajon központja, rajoni város, egészen 1968-ig. 1968-tól Hargita megye első municípiuma.

**Székelyudvarhely régióközpont rövid jellemzése.** Az utóbbi években a város **gyűjtő-szelektáló-továbbító funkciója** erősödött meg, s így **régióközponttá** vált. Megerősödött az **iskolavárosi** (művelődési-oktatási) **funkciója is**. Székelyudvarhely lakossági nagyságrendben a 25. helyet foglalja el Erdélyben. **Nőtt a társadalmi-gazdasági szervező funkciója**, a szolgáltató és ellátó funkciója, erős szakmai vonzást gyakorol a térség falvaira. Székelyudvarhely **vonzásköre** közel 50-60 km-es körzetre terjed ki, különösen a Hargita nyugati előterében. Az utóbbi években felerősödött a társadalmi mobilitás, mozgáster, a foglalkozási átrétegződés újabb szakasza zajlik. Felértékelődött a szellemi-alkotó munka, új szakmastruktúra van kialakulóban - de van szubkultúra is. Tapasztalható, hogy a városárményekben levő kis falvak „kevesebbet” kapnak a várostól, ugyanakkor növekedett a műszaki munkanélküliek száma. Székelyudvarhelyen 1980-ban az iparban már az aktív lakosság 67,6%-a dolgozott, s így a város **urbánus típust** képviselte (1960-1980 között 16.400 fővel gyarapodott a foglalkoztatottak száma Székelyudvarhelyen). Ezt követően erősödött a **tercier ágazat** (szolgáltatások), és a kommunális ellátottság szintje is. Növekedett a nők mobilitása és az értelmiségi réteg veszített a korábbi zártságából. Újabb tendenciák is megfigyelhetők: lassult az ingázás, erősödött Székelyudvarhely központi szerepköre, jelentős a funkcióbővülés tapasztalható, ugyanakkor a városökológiai kérdések megsokasodtak.

Székelyudvarhely **alap- és központi funkciója** révén erős hatást gyakorol a régió településeire. Kapcsolata a közvetlen közeli faluhálózattal sokoldalú: intézményei alapján napjainkra **regionális jelentőségű centrummá** nőtte ki magát ebben a régióban. Székelyudvarhely megyei jogú város **regionális vonzást gyakorló felsőfokú központ**. A város-vidék kapcsolatában a lakosság mindennapos mozgásterét is meghatározza, azaz a **vonzásközpont szerepét** is betölti. A térbeli kapcsolatok sajátosan hatnak az egyes vonzáskörök elhatárolásában és vonzás intenzitása a kis térségek szintjén is igen különböző. Legfontosabb közülük a munkahelyválasztást követő **ingázás**, majd ezt követi a **bevásárlási, piacozási, szolgáltatósi jellegű kapcsolatok** (lásd az izokron térképet - 6. ábra).

**A gazdasági-társadalmi élet jellemzői.** Székelyudvarhely városi szerepköreinek kibontakozását több tényező is elősegítette. Gondolunk a kedvező forgalmi fekvésére (útcsomópont, sóút, piacközpont), a szabadságlevelekben biztosított jogokra (árumegállítási- és vámjog). Mindezek elősegítették a „vásárhely” jelleg fokozatos kialakulását, és ezzel az előnyös helyzeti energiatöbblettel válhatott a **környező vidék tájszervező-gazdasági központjává**. A céhes ipar korai kibontakozása újabb városi szerepkört kölcsönzött a városnak, és a 20. század elejére a mezőváros sajátos céhes-polgári arculatot kezd öltetni. A város vonzáskörzete túlnyúlik a közigazgatási határain, s így korán központi funkciókat lát el (gazdasági, egyházi, jogi, közigazgatási, művelődési-egészségügyi, tájszervező funkciók). A város kezdeti ipari létesítményei a fatelep, téglagyár, bőrgyár és a szeszgyár. Székelybethlenfalván 1893-ban felépül Ugrón Gábor faipari- és téglagyára. A 10. mezőgazdasági farm 226 hektáron gyümölcsöst létesített a Budvár aljában és a Kuvasza területén egészen Szejkéig (alma, szilva, meggy). Századunk hatvanas éveitől kezdve a városfejlődés fő vonásait a gyáripár arányaiban is számottevő fejlődése jelezte. Fokozatosan alakult ki a város ipari szerepköre (a faipar, bútortipar, gépgyártás, a könnyű- és élelmiszeripar).

Továbbra is megőrizte iskolaváros jellegét. A 16. századtól kezdődően a céhes ipar kedvező feltételek mellett bontakozott ki Székelyudvarhelyen. Az első céh a fazekasoké volt, amely 1572-ben alakult meg, majd ezt követte a vargák (1577), a szücsök (1597), szabók (1606), lakatosok (1613), mészárosok (1630), csizmadiák (1635), kereskedők (1693), kötélverők (1779), asztalosok (1779), fésűsök (1791), kőművesek (1798), kalaposok (1803), bőrdíszművesek (1818), cipészek (1863) céhe.

1992-ben a 12 állami vállalat mellett 40 állami tőkével működő kereskedelmi társaság és 667 magán tőkével rendelkező kereskedelmi társaság volt a városban. Az iparban állami tőkével működő vállalkozások száma 280, míg 266 magán tőkével működik. Székelyudvarhelyen 1.100 kereskedelmi egység létezik, ebből 170 állami tőkével, 922 magán kereskedelmi társaság, kft, 8 szövetkezeti egység. 1995. év végén a privatizációra kiírt vállalatok száma 7 (Agrotransport, Autotransport, Agromec, Comind Budvár Rt., Comal Homorod Rt., Matrica Rt., Meloc Rt.). **Főbb iparágak** (a foglalkoztatottak arányszáma szerint): gépipar, textilipar, faipar, élelmiszeripar. Legnagyobb kereskedelmi társaságok, gazdasági egységek Székelyudvarhelyen: Matrica Rt., Tehnoutilaj Gábor Áron Rt., Cérna Rt., Ikos Conf. Rt., Norada Rt., Famos Rt., SEPPL Rt., Akarat Kisipari Szövetkezet, Cipészek Kisipari Szövetkezet, Fa-Fém Kisipari Szövetkezet. A gazdasági egységek és vállalkozások állami, vegyes, magán, szövetkezeti, és közösségi tőkével dolgoznak.

**A mezőgazdasági terület szerkezete** 1995-ben: szántó 1.067 ha, kaszáló 1.258 ha, legelő 874 ha, gyümölcsös 116 ha, összesen mezőgazdasági terület 3.015 ha, terméketlen 73 ha. Az erdőterület 694 ha.

**A város hálózati ellátmányai, háttérágazatok. Az épített lakások** száma (az 1995. évi állapot) 12.797, melyből magán lakás 11.912, állami 885 lakás. A lakfelület összesen 4.280.000 négyzetméter, melyből 4.040.000 négyzetméter magán tulajdonban van. **A város úthálózata.** A teljes **belterületi úthálózat** hossza a városban 61 km. A várost autópálya nem közelíti meg. Elsőrendű főút távolsága Balavásárnál illetve Homoródnál elhaladó E 60-as nemzetközi út. A 13 A (másodrendű főút) országút Balavásár-Szováta-Csíkszereda vonalán áthalad Székelyudvarhelyen. Ez a legnagyobb forgalmú közút. A megyei utak forgalma kisebb. A várost megközelítő utak mind aszfalt-burkolatúak. A Héjjasfalva-Székelyudvarhely **szárnyvasút** hossza 38 km (1888. március 15-én adták át). Székelyudvarhely tehát végállomás. Naponta 6 személyvonat érkezik-indul a nagy állomásról. **A legközelebbi reptér:** Vidrászeg-Marosvásárhely (105 km - legrövidebben a Székelyudvarhely-Szováta-Ákosfalva-Nyárádtó vonalán közelíthető meg). Székelyudvarhely **utaforgalmát** főleg a helyi autóbusszokkal bonyolítják le. A **taxiállomások** száma 5. A központban (Szabadság téren, a Corvina könyvesbolt előtt): **Homoród-Taxi Rádió-Taxi.** A Szabó Károly vendéglő előtt; az autóbussz állomás előtt; a Royal vendéglő előtt; és a Bethlen negyedi vendéglő előtt. **Vízvezetékek** hossza 754 km, a **kanálisok** hossza 420 km, míg a **gázvezetékek** hossza 552 km. A turisztikai egységek száma 2 (Küküllő Szálló, Bécsi Szálló), összesen 163 szálláshellyel.

Székelyudvarhelyen hagyományai vannak a **hivatásos és szabadidő sportoknak.** Országos és nemzetközi eredmények születtek az alábbi sportágakban: sakk, teke, kézilabda. Van városi strand és a szejkefürdői uszoda ugyancsak a szabadidő kellemes és hasznos eltöltését szolgálja. **Posta és hírközlés.** A postai egységek száma 10, a telefon előfizetőké 5.831, a rádió előfizetőké 8.844, a televízió előfizetők száma pedig 12.406. A bekapcsolt távbeszélő állomások száma 5.831.

**Oktatási intézmények. A középiskolák száma 8** (Tamási Áron Líceum, Benedek Elek Tanítóképző, Egészségügyi Líceum, Mezőgazdasági Iskolaközpont, Bányai János Szakközépiskola, Kós Károly Szakközépiskola, Palló Imre Zene- és Képzőművészeti Szakközépiskola, Spiru Haret Iparművészeti Iskolaközpont. Székelyudvarhely **iskolaváros:** minden harmadik városlakó valamilyen oktatási intézetben tanul. 1991-től számos távoktatási forma honosodott meg.

**Művelődési intézmények.** Az erőteljes művelődési központi szerepkört számos művelődési intézmény is erősíti. Városi Könyvtár, Haáz Rezső Múzeum, Képtár, Tudományos Könyvtár, Művelődési Ház, emlékházak, emlékszobák, Szabadtéri múzeum, kapumúzeum (skanzen) Szejkefürdőn. Székelyudvarhely újsága az Udvarhelyi Híradó. Ezenkívül más havi vagy hosszabb periódusú kiadványok: az „Ablak” valamint az Ébredés, Buborék, Képződmény, Róvás diáklapok. **Tömegtájékoztató eszközök.** Helyi televízió (kábeltevé): DIGITAL 3 TV.

**Az egészségügyi ellátást** Székelyudvarhely megyei jogú város Kórháza és Rendelőintézete bonyolítja le. A városban egy felnőtt és két gyermekorvosi körzet működik.

**Egyházi intézmények. Egyházi hivatalok:** Római katolikus plébánia, 1. sz. Belvárosi Református Lelkészi Hivatal, 2. sz. Szombatfalvi Református Lelkészi Hivatal, 3. sz. Bethlen negyedi Lelkészi Hivatal, Unitárius Lelkészi Hivatal, a 2. számú Bethlenfalvi Unitárius Egyházközség (Lelkészi Hivatal), Ortodox Lelkészi Hivatal, Baptista Imaház.

**Székelyudvarhely templomok:** Római katolikus plébániatemplom, Ferencrendi templom, a szombatfalvi római katolikus templom, a székelybethlenfalvi római katolikus templom, a kadiczfalvi római katolikus templom, a Jézus Szíve kápolna, a belvárosi református templom, a szombatfalvi református templom, a Bethlen negyedi református templom, a Bethlen negyedi unitárius templom (1991-től épül, tervezője Bíró Gábor marosvásárhelyi építész tervei szerint épült), ortodox templom (a Tamási Áron utcában), ortodox templom (a Kossuth Lajos utcában).

**Pénzügyintézetek.** Bankok száma: 7 (Román Kereskedelmi Bank, Bancorex, Román Fejlesztési Bank, Postabank, Agrobank, Coopbank, Hitelbank. A városban a Takaré- és Letétpénztár helyi fiókja működik. A pénzügyintézetek szolgáltatásai: számlavezetés,

penzforgalom lebonyolítása, betétgyűjtés, hitelügyintézés, valuta vétel-eladás, értékmegőrzés, rövid járatú forgóeszközkecsés stb.

**Turisztika.** Székelyudvarhely a Székelyföldet átszelő turizmus fő vonalába esik, s így elsősorban **tranzitturizmusa** jelentős. Székelyudvarhely **fő turisztikai értékeit** a műemlékek, a műemlék jellegű épületek, a város történeti és művelődési hagyományai adják. A középkori városmag viszonylag zsúfolt, de a város középületei kellemes, nyugodt hangulatot és látványt sugároznak. A látogató főleg a központban találja a város főbb látnivalóit, és talán a közintézmények

és az iskolák sokaságára figyelhet föl. A turisztikai alapellátást biztosítják az alábbi turisztikai létesítmények: **Küküllő Szálló** és a **Bécsi Szálló**.

#### **Székelyudvarhely régióközpont rövid jellemzése:**

\* Az utóbbi években a **gyűjtő-szelektáló-továbbító funkciója** erősödött meg, s így régióközponttá vált;

\* megerősödött az **iskolavárosi funkciója is** (művelődési-oktatási funkció);

\* **a városhierarchia** szintben Székelyudvarhely nagyságrendben a 25. Erdélyben

\* **nőtt a társadalmi-gazdasági szervező funkciója**, a szolgáltató és ellátó funkciója, erős szakmai vonzást gyakorol a térség falvaira;

\* **városi vonzásköre** közel 50-50 km-es körzetre terjed ki, különösen a Hargita nyugati előterében;

\* felerősödött a társadalmi mobilitás: a foglalkozási átrétegződés újabb szakasza következik: felértékelődött a szellemi-alkotó munka, új szakmastruktúra van kialakulóban - de van szubkultúra is;

\* a városárnyékban levő kis falvaknak kevesebb jut (a műszaki munkanélküliség);

\* 1980-ban: az iparban 67,6%-a dolgozott - Székelyudvarhely tehát az urbánus típust képviseli;

\* 1960-1980 között 16.400 fővel gyarapodott a foglalkoztatottak száma;

\* erősödött a terciér ágazat, javult a kommunális ellátottság;

- \* növekedett a nők mobilitása;
- \* az értelmiségi réteg veszített a korábbi zártságából;

\* 1993-ban az 1469 vállalkozásból összesen 44 állami tőkével, 84 vegyes tőkével működött. A többi vállalkozások megoszlása: korlátolt felelősségű társaságok száma 990, a családi vállalkozásoké 110, míg a magánvállalkozóké 241.

\* ugyancsak 1994-ben a 9 hónapos munkanélküli segélyben részesülők száma 2.638 fő volt (melyhez hozzácsatolódt az Udvarhelyi régióból még 1.847 hasonló segélyt élvező személy). Az Udvarhelyi régióban összes munkanélküliek száma elérte a 4.485 főt.

**Tendenciák Székelyudvarhelyen:** lassult az ingázás a város irányában; erősödött a város központi szerepköre, jelentős a funkcióbővülés Székelyudvarhelyen; a társadalmi átrétegződés újabb szempontjai kerültek előtérbe; a városökológiai problémák megsokasodtak.

#### **h. Székelykeresztúr és Szentegyháza rövid társadalmi-gazdasági jellemzése**

Székelykeresztúr és Szentegyháza Székelyudvarhely mellett két kisebb mikrorégió, kistáj gazdasági-szervező központja: vidéki kisvárosként ismeretesek.

**Székelykeresztúr** a Székely keresztúri-medence. Keresztúr vidékének legjelentősebb gazdasági - szervező és művelődési központja. Városi szerepköre sajátosan alakult, mezővárosi majd városi fejlődése igen lassú volt. Volt járási székhely, rajonközpont és nagyközség. 1956-ban kapott újból városi rangot. Ma Hargita megye egyik kisvárosa. 1992-ben lakóinak száma 10.596 fő volt (ebből román 262, magyar 10.059 (94, 93%), cigány 264, német 7, más nemzetiségű 4). A város határa északnyugat-délkelet irányban hosszan elnyúlt, mintegy 15 km, míg a legkeskenyebb a Hosszúaszó völgyében (2 km). Székelykeresztúr 10 faluval határos. 1876-ban a fiókszéket az egyidejűleg szervezett Udvarhely vármegyébe bekebelezte. Székelykeresztúr mezővárosi státusát 1886-ig őrizte meg. Kezdeti közigazgatási funkcióit (fiúszék központ, járási székhely) fokozatosan veszítette el, majd 1956-ban újból várossá nyilvánítják. 1920-1940 között a székelykeresztúri járás (Udvarhely megye) nagyközsége volt. 1950 után 1968-ig rajoni székhely (közben 1956-ban várossá nyilvánítják), majd 1968 után Hargita megye egyik városa lesz. Fiafalvát hivatalosan a megyésítéskor (1968) csatolták a városhoz. Ma Székelykeresztúr a nevét viselő medence legjelentősebb tájszervező központja. Jelentősebb ipari vállalatai: az acélmű (1977-től épült fel, ma rekonstrukcióra vár), cipőgyár, hajtatóház, baromfi és sertésfarm, kombinált takarmány-gyár, bútorgyár, vajgyár, lenüzem, kenderfonóda, a Kisipari Szövetkezet kötődéje. Üvegházi farmja retket, paradicsomot termel. A hajtatóház felülete 15 hektár, össztermelése 1985-ben 1.470 tonna zöldség volt. Sertéshizlaldája, vágóhídja és feldolgozó üzemrészlege volt. Kombinált takarmánygyára 38 millió lejes beruházással épült, kapacitása 60.000 tonna takarmány évente. Baromfitenyésztő vállalata 200 millió lejes beruházással épült. Híresek voltak **egykori országos és hetivásárai**. A kis mezőváros jellegének elsőrendű meghatározója a vásár volt. A múlt század utolsó évtizedében a keresztúri országos és heti vásárookra évente 40-45000 szarvasmarhát hajtottak fel, melyből tíz-tizenötezer cserélt gazdát - tudjuk meg a marosvásárhelyi kereskedelmi és iparkamara jelentéseiből. Marosvásárhely és Szászrégen után az előkelő harmadik helyen állt a székelyföldi állatvásárok ranglistáján. A tenyésztések nevelése került előtérbe és már 1884-ben volt kiállítás, majd 1893-tól rendszeresítették ezeket.

**Szentegyháza** 1968 óta Hargita megye egyik **hegyvidéki kisvárosa**. 1992-ben összlakossága 7.613 fő volt (ide sorolván Homoródfürdőt és Lövétébányát), melyből magyar 7.613 fő volt, melyből román 65, magyar 7.514, cigány 34 fő. A két városközeli falu lakossága nélkül csupán 7.265 fő lakta. 1996. januárjában lakossága 7.954 fő volt, melyből 3.839 férfi volt. Bár „Oláhfalú” történelmi névalak jelenkorig nyomozható, mégis a mai Erdély egyik legmagyarabb kisvárosa: a magyar lakosság aránya 98,60%. Szentegyháza város a Központi-Hargita déli előterében, a Kis-Homoród és a Vargyas-patak vízkörének felső szakaszán, a Szentegyházafalvi-Láz központi részén fekszik. **E hegyvidéki település Hargita megye**



**legmagasabban fekvő városa:** átlagos tengerszint feletti magassága 860 m. Az átutazó alig érzékeli a várost, ugyanis a 13. A országút egy rövid szakaszon szeli át az északi fekvésű, keskeny várostestet. Észak déli irányban, a 132-es megyei (aszfaltozott) út mentén már 5,7 km hosszúságban nyújtózkodik az „ásott árok mentén” (a Vargyas vizéből vezették ki a vizet, amely az egykori fűrészmalomokat működtette).

Városi jogkörének kialakulása sajátos: kezdetben volt falu, majd kiváltságos mezőváros illetve „kiváltságos hely” (Kápolnásfalual együtt), majd „taxális hely” újból falu, aztán nagyközség és végül, 1968-tól város. Amikor városi státust kapott, akkor a „Szentegyházsfalu” (illetve Szentegyház-Oláhfalú) településnév jelentette a várost. 1990-től „Szentegyháza” nevet vette fel. Fejlődése szorosan kapcsolódik a **vasiparhoz** és ma is Vasüzem képezi a gazdasági élet alapját. **Szentegyháza Székelyföld egyetlen vaskohászati központja.** A város gazdasági arculatát századunkban is a vaskohászat és a fémmegmunkálás határozta meg. A kisváros híressége a **140 éves vashámor (szerhámor)** - Európa egyik ritka ipartörténeti emléke, relikuma - amely sürgős javítást igényel. A vasüzemről jelentőségéről csupán annyit, hogy régebbi telepítésű, mint a vajdahunyadi, faszenes liftkemencéje első ízben itt épült fel Erdélyben, 1836-ban már termel a vasgyár, 1848-ban ágyúgolyókat gyártott az önvédelmi harcműveletek céljaira, magas szinten hasznosította a víz hajtóerejét, 1867-ben már gőzkalapácsa is üzemelt.

A szentkeresztbányai vasüzem kezdetei a 19. század elejére tehető. Az első kezdetleges kohó 1825 körül épült. A vasüzem ezért ünnepelte 1975-ben fenállásának 150-dik évfordulóját. 1836-ban a mai vasüzem területén felépült a vasolvasztó. A vasgyár a lövétei vasművességből fejlődött ki Gyertyánffy Jónás bánya- és kohómérnök, alapító kezdeményezésének eredményeként. Gyertyánffy Jónás, a Selmechányán frissen végzett kohó- és bányamérnök 1836-ban helyszíni szemle alkalmával jelöli ki a gyártelep helyét. Ez volt a nép által **Újvárosnak** is nevezett **Szentkeresztbánya.** A lövébányai vasérc, az erdő és az „ásott árok”, vize képezte az alapját a kis kohómű létesítésének. Egy kis olvasztókemence és egy kalapáccsal felszerelt hámorban indult meg a termelés. Orbán Balázs említi, hogy a vasgyár területe 1830-ban még Ugron István kaszálója volt. Időközben Gyertyánffy Dávid apa és másik fia, Márton is bekapcsolódott a vasércbányászati és kohászati vállalat munkájába, létrehozván a Lövétei Bányatársulatot. 1845-ben megvásárolták Ugron Istvánnak a Kerekfenyő határrészben (a mai gyártelep területén) fekvő mintegy 80 kat. holdnyi erdővel övezett kaszálóját az olvasztókemence és a vashámor felépítése céljából. 1846-ban Gyertyánffy Dávid „lövétei vasgyártulajdonos” még eredményesen működteti a kohó- és hámortelepét.

1948-ban, az államosításkor, a Vlahicai Vasipari Vállalat egy régi, nyílt mellű, 20 köbméter hasznos térfogatú kohóval, egy fagerendákból épült és deszkával fedett, ablakok nélküli öntödével (évi 710 tonna termeléssel), egy kis erőmű központtal, egy kis fémmegmunkáló és karbantartó műhellyel rendelkezett. 1949 elején megkezdődött az 1.475 négyzetméternyi felülettel rendelkező öntöde építése, melyet 1950-ben fejeztek be. 1950-ben megkezdték a villanymotorházak öntését. 1952-ben megépült a második, 39,4 köbméterhasznos térfogatú kohó, amely különleges nyersvasat állít elő. A faszénnel előállított nyersvas-termelés elérte a 7.000 tonnát. Három fémből készült levegő-előmelegítő felépítését kezdték meg ugyancsak 1950-ben. 1950-ben kezdik meg a villanymotorházak és pajzsok gyártását, míg 1949-1960 között főleg öntödei szürke nyersvasat és különleges nyersvasat termeltek. 1958-ra elkészült a 600 négyzetméteres termelési felületű, egy 10 tonnás híddaruvál és két 500 mm-es átmérőjű kupolókemencével felszerelt kis öntőcsarnok (ugyancsak ekkor adják át az öntvénytisztítót). 1960-tól megszüntették a kereskedelmi öntvények gyártását (ezt megelőzően 1948-ig mezőgazdasági szerszámöntvényeket gyártottak). 1963-ra befejeződik a kohóadagolás gépesítésen felépül a szállítószalag-rendszer, a forgó adagoló beépítésével. 1962-63-ban felépül a kohócsarnok, és a napi 20 tonna teljesítményű keverőkészülék. 1963-ban kezdik meg a különböző gépkocsi alkatrészek, cserealkatrészek előállítását: így motorhüvelyek, hengerfejek, kollektorok, kapcsolószekrény-házak, féktárcsák gyártását. 1965-ben új gázfelfogó és tisztító berendezés építését kezdték meg, míg 1966-ban kerül tető alá a kohók betonból készült rakodóhódja. 1968-ban új faszénraktárral gyarapodik a gyár és beindul a nyersvas-öntő szalag is. 1969-70-ben korszerűsítik a két kohót (hasznos térfogatukat egyenként 70 köbméterre növelik, és óránkénti 18.000 köbméter teljesítményű levegőfúvó-gépet szerelnek föl). 1971-ben kezdi meg működését az első Cowper-

rendszerű telep két levegő-előmelegítővel. Ezek 800 C-fokot meghaladó levegőt juttatnak a kohókba. 1968-70 között újjászervezik az öntödét. Felépül egy 864 négyzetméteres kiterjedésű csarnok, 5 tonnás hiddaruvál, két darab forgószeles kupolókemencével, korszerű szárítókkal, homok- és tüzelőanyag-raktárokkal. 1972-től kezdi meg működését a Hargita Bányavállalat keretében felállított dúsító-állomással párhuzamosan a lövétei dúsított sziderit zsugorító-berendezés. 1972-ben felépül az új hőközpont, majd 1973-ban a sűrített levegő-központ, valamint a vízellátó berendezés. 1973-74-ben korszerű szerszámgépekkel ellátott megmunkáló csarnokot szerelnek fel, 1974-ben működésbe lép a kohók második Cowper-típusú előmelegítő telepe. 1975. elején indul meg a munka a hengeröntődében (itt két darab 3,5 tonnás befogadó-képességű indukciós kemence kezd működni). Közben beindul a szakoktatás a helyi kohászati szakközépiskolában, ahol a marós, hőkezelő, esztergályos szakmákra képezték ki a tanulókat (néhány év alatt 300 szakképesített lépett munkába). 1975 áprilisában hozzáfognak az elektrotechnikai ipari alkatrészek **öntödéjének** felépítéséhez (280 millió lej értékű befektetéssel). Két indukciós vasolvasztó kemencét helyeznek üzembe. 1975-ben felépül az új könnyűmegmunkáló részleg, majd 1978-ban az öntődében 12.500 tonna motorházat gyártanak. Időközben szükségessé vált a lövétei vasérc flotációs dúsítása és az így nyert koncentrátum zsugorítása is. 1972 előtt a sziderit, limonitot és a hematitot darabosan adagolták, mielőtt a szideritet megpörkölték). 1972-től tehát megvalósult az apró szemcséjű vasérc kohósítása is. A kohászati mészkövet a 35 km-re levő vargyasi bányából szállították. A faszén a különleges nyersvas termelésben jelentős energetikai alapanyag. Az öntődei faszénnel előállított különleges nyersvasat sikeresen használják a hengertestek, a különféle fémipari és gépgyártóipari cserealkatrészek öntésénél. A kis nehézipari „kombinát” egységei közül már nem működik az egykori vashánya (felvonóval) és a derítő a platószáron, a vasérczsugorító (ahol a 33%-os lövétei szideritet zsugorították), hanem az ukrainai Krivoj-Rog-i majd indiai, braziliai és mauritániai vasércet, magnetitet importálnak. A zsugorítóban az előpörkölés során a vasérc oxigéntartalma csökken. A kohósítás után nyert nyersvasat az olvasztókemencékben (az alsó kupolóban és felső indukciós kemencében) dolgozzák fel. Ma is a faszénnel olvasztott speciális nyersvas nagy keresletnek örvend. Ezenkívül kokszt is használnak az olvasztókban. Összegezve, a szentkeresztbányai vasgyár számos hazai vállalatnak szállított nyersvasat („libavasat”), acélöntődei felszereléseket, hengereket, simítóhengereket, cserealkatrészeket, villanymotorházakat és gépkocsi alkatrészeket.

Székelykeresztúr és Szentegyháza városok urbanisztikai tervei szintén felújításra várnak. A gazdasági-társadalmi szerepkörök javításával, kiszélesítésével, az önkormányzati autonómia és a lakossági infrastruktúra kiépítésével egy évtized alatt Keresztúr vidéke és a Havasalja jelentős gazdasági-szervező központokká fejlődhetnek.

#### ○ **Összegezés**

\* Az Udvarhelyi térség faluhálózata (falusi térsége) napjainkban erőteljes **átalakulás** jeleit mutatják. A sokarcú változás valamennyi településtípust és nagyságrendi kategóriát érint és kihat a településhálózat egészére, a térszerkezetre. Nem vitás, hogy a változások nyomon követhetők az apró és törpefalvak életében, ahol a hátrányos adottságok, az elzártság és a gyakori menekülésszerű elvándorlás kezdett megszokottá válni. Így egyértelműen megállapítható, hogy az elmaradottság egybeesik az aprófalvas térséggel.

\* Székelyudvarhely körzetében kialakult, többnyire **aprófalvas falusi térség egyben társadalmi-gazdasági okozat is**. E térség társadalmi-gazdasági felzárkóztatása elodázhatatlan. Jelezzük, hogy ennek záloga nem lehet csak az ipar. Kisközösségi vetületben is a falusi ember egymaga **cselekvési alanyként lép elő**, s mindezt saját érdekében teszi. Ha a helyi lakosság akar valamit, akkor annak kontrollja is biztosított. Ebben az értelemben az aktív cselekedetek, a faluszépítő- és fejlesztő tettek igazi színtere bontakozhat ki falvainkban.

\* Az Udvarhelyi régióban a **hátrányos helyzet** erősödőben van. Mindez különösen érződik a **munkaalkalmak, az infrastruktúra és az életszínvonal terén**. Ha nem történik összehangolt javítási szándék és reális felzárkózás a **többszörösen hátrányos helyzet** is előállhat. A **lakossági életkörülmények területi egyenlőtlensége** tehát növekvőben van (pl. Homoródmente helyzete a fejlett Sóvidékkel szemben). A személyi jövedelmek csökkennek, a munkaszervezés alacsony fokú, a helybeli foglalkoztatottság szintén nem megoldott, hiányzik az innováció, a fejlesztési források beszűkültek, az alapellátás is kevés kivétellel leromlott.

\* Az udvarhelyszéki falvakat **erőteljes jövedelem elvonás** sújtja. A **falusi lakosság** az átlagos körülményekhez képest lényegesen **rosszabbul él**. Ha ez így folytatódik, egyes falvak

(a 100 főn alattiak) önmagukat **természetes alapon számolják föl**. Ebben a témakörben éppen **a gazdasági életképtelenség** mondja ki az utolsó szót. Marad a birtok, kié, mivé lesz?

\* Több udvarhelyszéki falu **közlekedési árnyékban** fekszik: nincs vagy kevés a **kommunikáció** lehetősége, az **elnéptelenedés** vagy a **városba (esetleg a községközpontba) való húzódás** folyamata továbbra is fennáll. A kommunikációs peremhelyzet, a döntési centrumtól való távolság ugyancsak rontja a falvak gazdasági esélyeit. Így az értékérvényesítési szféra leszűkül, a csoportérdekek kerül (het)nek túlsúlyba.

\* A falvak épületállománya **leromlott állapotban van, kevés a magánérs építkezés**.

\* Az **életmód** „állami diktálása” (azaz felülről vezérelt társadalom) nem segíti a civil szerveződések kibontakozását, s így „marad minden a régi”- mondják a falun élők.

\* Az erőteljes **háziipar hiánya** csak növeli a gazdasági egyenlőtlenséget.

#### **Következtetések:**

- az előbbieket ismeretében a hátrányos helyzet halmozódik;
- a kedvezőtlen gazdasági térkapcsolatok növelik az egyenlőtlenséget az Udvarhelyi régióban;
- a torz demográfiai szerkezet (pl. a születési kohorszok csökkenő tendenciája), az elöregedés, az exodus és tartós elvándorlás csökkenti a vidék gazdasági életképességét;
- az alacsony ellátmányi szint tovább fokozza az társadalmi egyenlőtlenséget;
- a falvak lakossága feletti döntések, a nagyon alacsony központi támogatás huzamosan az elmaradottságot erősíti, a szegénység fokozódik;
- a falu jövője iránti érzékenység is alábbhagyott.

**Az Udvarhelyi régió települések fő gondjai az ezredfordulón az alábbiakban körvonalazódnak:**

**(1) A kistérségi és regionális fejlesztési stratégiák és koncepciók** abban segíthetnek, hogy az önkormányzatok a helyi adottságoknak megfelelően **dolgozzák ki saját terveiket**, melyeket meg is akarnak valósítani. A területi koordináció-együttműködés, a települések önszerveződése és közös feladatvállalás ténye nem elhanyagolandó, ugyanis csak pontos térségi (térinformatikai) információk birtokában tudjuk mérlegelni a teendőket és a döntések megalapozottságát. Udvarhely vidékén is valamennyi önkormányzatnak el kell döntenie, hogy mit akar, kivel és milyen eszközökkel próbálja megvalósítani pl. a terület- és településrendezés kérdéskörét. Ehhez sorban tisztázni kell, hogy **milyen önkormányzati érték** egyáltalán **a terület- és településrendezés**, mit és kit szolgál, van-e rá pénzügyi fedezet, milyen stratégiát tart előnyösnek, a feladatokat hogyan bontja le, milyen szervezeti struktúrák mentén hajtja végre és végül hogyan mozgósítja az önkormányzat hatáskörébe tartozó humán (emberi) és anyagi erőforrásokat.

Napjainkban tehát vidékünkön is egy átgondolt **önkormányzati értékrendre** nagy szükség van. **Számos működési dimenzió** alapos elemzésével egy-egy önkormányzat eredményesen működhet. **A tudatos (vállalt) értékrend** kialakítása ma korszakvetelmény: azaz a tanácsosoknak és a vezetőknek tudniuk kell is, hogy merre haladnak, mi korszerű ma, miben van lemaradás. Mindezt egy **helyi értékrend deklarációban** („stratégiai üzenet”) kell nyilvánosságra hozni, amit a lakosság is támogat. Ennek ismeretében könnyebb az irányítás és a szervezés. Tulajdonképpen egy **helyi menedzsment fejlesztési stratégiára** van szükség, ami nemcsak áttekintő jellegű, hanem alapos, tény orientált és reálisan megvalósíthatónak tűnik.

Vidékünkön is elég nehéz valamennyi önkormányzatnak eldöntenie, hogy melyek a legfontosabb **önkormányzati (intézményesített) értékek**, sőt talán éppen értékzavar is előállhat. Ezért a helyi közösségeknek meg kell adni a szabad választás lehetőségét, és nem szabad ráerőszakolni csak a tervezők, a koncepció-kidolgozó szakértők véleményét.

Napjainkra újabb értékek kerültek előtérbe: a közszolgáltatások biztosítása, a polgárok érdekeinek érvényesítése (polgár-közelség), a piaci és civil szféra segítése, a partnerkapcsolatok kiépítése, gazdasági fellendülés és innovatív magatartás segítése, a piacra jutás elősegítése stb. Valamennyi városi és községi önkormányzatnak **értékrend deklarációban** kell vállalnia a **terület- és településrendezés kérdéskörét is**.

(2) Fontos a **választott stratégia kérdése** (mi, milyen szinten, hogyan?) is, azaz a mai civilizáltika (társadalmi elvárások) szintjén megvizsgálandó:

a. (melyek) a stratégiai preferenciák, globális fejlesztési feladatok az általános **régiófejlesztés** terén, azaz **az adottságok és lehetőségek feltárásával**, elemzésével és értékelésével kell kijelölni a versenyképesség feltételeit (a lemaradás végzetes lehet éppen az ezredfordulóra); a közép és hosszú távú tervezésnek létjogosultsága van, de a **stratégiai tervezés** (a fejlődési irányok kijelölésével) is a maga korrigáló mechanizmusaival is értékes és hatékony lehet. Az ad-hoc menedzsment nem segít a gondok megoldásában. Ha elkészül a stratégia a terület- és településfejlesztést illetően, akkor a téma menedzselése nyitott: az önkormányzat folyamatosan a környezettel adekvát módon képes maradni.

b. (melyek) a kiemelt témájú fejlesztési feladatok e régióban - (itt jelezzünk, hogy a vizsgált térségben valamennyi városi és községi önkormányzatnak ki kell fejlesztenie **saját településfejlesztési stratégiáját**).

(3) **Lényeges kérdés a szervezeti struktúra, a szerkezet** (mi, és milyen mélységben?), itt a helyzetelemzés és az adatfeltárás fontosságát emeljük ki. A feladatok konkrét munkafolyamatokat indítanak el, melyek tevékenységekből állanak. A szervezeti struktúra rögzítése igen fontos, mert ennek sikeressége kihat a cél- és feladatrendszerre. A jó munkamegosztás és a munka effektív végrehajtása az önkormányzati siker záloga. Így a terület- és településtervezés kapcsán fontos a probléma azonosítása és értelmezése, a helyzetelemzés és értékelés, a célok és követelmények meghatározása, a megoldási módok feltárása, az előnyök-hátrányok (erős oldal-gyenge oldal) felmérése, a döntés, és a megvalósítás (közben a korrekciók elvégzése). A program-orientált szervezeti alapformát a team (csoport) orientált forma válthatja fel.

(4) **A rendszerelemzés** terén (mi? - kompatibilitás, beágyazás, modul-lehetőségek) terén azt emeljük ki, hogy az egyes elkészített céltervek szervesen egymásra épülnek-e és egymást erősítik-e.

(5) **Az erőforrások kapcsán az anyagi erőforrások** (mennyi tőke áll rendelkezésre, tőkebefektetés) és a **szellemi (humán) erőforrások** elemzése kerül előtérbe. Megvizsgálandó, hogy kinek készül egy-egy részletező tanulmány, ki valósítja meg? Hogyan mozgósítja a szakértőket a tervek, tanulmányok megírására és azok végrehajtására. Lényeges egy **szakértői csoport** életre hívása, amely minden esetben elfogadható megoldásokat tud a döntéshozók asztalára letenni. Egyetlen tényező mérvadó: **a szaktudás**. Az eredményorientált munkaköröknek szakemberekkel való feltöltése előbb-utóbb meghozza a várt sikert. Az emberi erőforrásokat ma működési és sikerfeltételként kell kezelni. Fontos a teljesítmény.

(6) **Döntési kompetencia megjelölése** (országos, megyei, községi, helyi) a működési hatékonyság fokmérője lehet pl. a jóváhagyások minél hamarabbi elintézése, hogy kezdődjön az érdemi munka: **a település(ek) gazdasági és társadalmi-szellemi életének fellendítése**.

(7) **A végrehajtás módzatai** (régió, megyei, helyi szinten) kapcsán az önkormányzati gondok meghatározó hányada **szervezési** és **vezetési** tényezőkre vezethető vissza. A polgármesterek, jegyzők és rendszergazdák az ügyintézés kezdeményező, összefogó szerepét kell felvállalniuk. Lényeges annak megállapítása, hogy mennyi a „szükséges”, a „lehetséges” és a „fejlesztendő”. Ez a **hosszú távú stratégiai tervezés** alapja. Ezt a **célprogramot** el kell készítenie valamennyi önkormányzatnak. Vagyis az elvi megfontolások és a gyakorlati lépések (a prioritások felsorakoztatásával) szoros összehangolására van szükség, ahol az egyéni és a csoportmunkának létjogosultsága van. A **szakmai elit kreativitására** feltétlen szükség van,

melyeket hathatósan támogatnak az társadalmi-gazdasági **érdekcsoportok**. A közigazgatási menedzsment és szervezés tehát egy **új szakmává** lép elő. Ez manapság **reális érték**ként kezelendő régióinkban is.

Összegezőként megállapítható, hogy a **stratégiai tervek** elkészítése nem lehet öncél. Lényeges, hogy a különböző közösségek és a médiák számára jól érthető, meggyőző és megvalósítható legyenek. Az egész folyamat sikere a közreműködők állandó sikeres kommunikációjának hatékonyságától és a pénzeszközök jelenlététől függ. A községi és falusi fejlesztési programok (stratégiai tervek) akkor eredményesek, **ha jól tagolható végrehajtási feladatokra bonthatók**, ha megfelelő **szellemi és anyagi erőforrásokat rendelnek hozzá, felelősöket jelölnek ki és ellenőrizzük azok idősoros végrehajtását**. Ellenkező esetben csak a tervek időszakos felújítására és nem végrehajtására számíthatunk. Fontos tehát a **téma-menedzsment**.

**A fentiek gyakorlati megvalósítása kapcsán a falusi turizmus lehetőségeit hoznánk fel példaként.** Íme e téma rövid foglalatja.

**Udvarhely térségében a falusi-tanyai turizmus vagy „lány turizmus”** terén kedvező lehetőségek kínálkoznak. Egyre nagyobb szerepet kap az egyéni, családi utazás, a baráti társaság, a családi hangulat, sokkal hosszabb időtartam alatti együttlét, a spontán programok sokasága, a programválasztás lehetősége, a vidékek felkutatása a megfelelő bűvárlatokkal együtt, a társadalmi tanulás és mélyebb átélés. Sokan jelzik, ebben a turisztikai tevékenységben több ez egyéni kezdeményezés, ezért fárasztóbb, aktívabb is, az élmények sokrétűek és emberközeli, sokkal több nyelvtudást igényel. A társadalmi tanulás, az életviszonyok megfigyelésének igazi színtere. Előtérbe kerül a kis ajándékozás, a feljegyzések készítése az alaposabb helyszíni dokumentáció, sportlehetőségek kihasználása, a gyaloglás, a magashegyi túra, a fotózás, rajzolás, festés, élménybeszámolók készítése. Összegezőként állíthatjuk, hogy ez a forma csendes, szerény, sokkal több tapasztalatot igénylő forma. A jóslatok szerint az idősebbek üdüléseként jelentkeznek. Sok a nosztalgikus elem, a fiatalabbaknak pedig a romantika képezhet vonzóerőt. A **változatos programkínálat** adja meg e turisztikai forma lényegét: van munkaalkalom, pihenés, üdülés, sport (pl. lovaglás), igazi szellemi kikapcsolódás. Így a **falusi turizmus környezetbarát és szociális jellegű társas kapcsolat**. Ez a forma biztosítja a természet és az ember harmonikus, meghitt kapcsolatát, ahol a felelősségérzet erőteljesebben érvényesül. Az összhang, a harmónia utáni vágy, a meghitt kapcsolat a természet ölen juttatja eszünkbe hogy mit jelent pl. bekapcsolódni egy falusi porta gazdasági életébe, a mindennapok mezőgazdasági termelő-munkájába, legyen az gyümölcsfagondozás, szénacsinalás vagy éppen a állatok gondozása. Itt az életmód megismerése, a napi életvitel és a vele társuló emberközelség adja **e turisztikai forma varázsát**. Tudjuk, mindez még a kezdeteknél tart, de a turisztikai trendek alapján ezt a formát tekintik a XXI. század egyik nagy ígéretének. Hogy miért? Nyugat-Európa ezt igényli és a terjeszkedési irány a közeljövőben Közép-Kelet Európa lehet/lesz. Itt még fellelhető a rusztikus formák sokasága, az életforma konzervatívizmusa és helyi jellege. Még számos szervezési kérdés és joghézag létezik e problémakörben. A vendégfogadó gazdák egyelőre csak várni tudnak. A kereslet és a kínálat adta lehetőségek mellett terítékre kerülnek a jogi, szervezési, vállalkozásvezetési elvárások és feladatok, az engedélyezések kérdése, a szakmai-módszertani megfontolások. Egy esetleges adómentesség e turisztikai ágazat húzó ágazattá való alakulását jelentené.

**Térségünkben** is a város, a betonrengetegek turisztikai tartalékai már telítődtek, és nyitva áll az út a falu, a környezetbarát régiók felé. Ehhez pedig szükség van a falu új arculatának megteremtésére, a falusi-tanyai vendégfogadás hálózatának kiépítésére, e gazdasági felfuttatására, a piacgazdasági szempontok érvényesítésére. Nem maradhat ki **a falusi környezet, a falusi térség természeti és társadalmi-gazdasági adottságainak értékelése** vagy éppen a lovaglás, a kézműves műhelyek újjáélesztési gondjai, nyaralás-üdülés falun, a speciális falura szánt turisztikai programok kidolgozása erős gasztronómiai háttérrel, életmódfeltárás, nosztalgia-túrák stb. A gazdasszonyképzésre - a falusi asszonyok tanfolyamaira szintén szükség van. Így is fogalmaztak, hogy a háziasszony „menedzselni tanul”, azaz megszervezi és lebonyolítja a vendégfogadást, megmutatja a vendégeknek a ételmiszer-feldolgozás „falusi” műveleteit, ételrecepteket cserélnek, bemutatják e helyi főzési hagyományokat. Mindez az ételmiszer körébe tartozó műveletek. Egy „gasztronómiai mindentudó” összeállítása is jó lenne (vidékekre jellemző szakácskönyvek kiadása, a népi

díszítőművészet és háziipar egyes ágazatainak bemutatására). E témakörben az egészségmegőrző programok, séták, gyalogtúrák és kirándulások, kulturális programok, a népünnepélyek, folklór-bemutatók, táncmulatságok mind-mind értékigénnyel lépnek fel. Nagyobb gondot kell fordítani tehát a szolgáltatási piacutatásra (marketing), ugyanis a turisztika egymagában mint a terciér ágazat része nem mentes ezen műveletektől.

A **falusi turizmus** tehát **elsődleges gazdasági erőforrás**: a vendégvárás és -marasztalás az elkövetkezőkben igazi szakmává lép elő. Tehát a falusi turizmusnak erős gazdasági vonzata van. A fő szervezeti egység a **vendégszoba** (mely lehet egyetlen szoba, egy vendégfogadó több szobával). A falusi-tanyai turizmus a **humán erőforrás** egyik helyi munkaerő megtartó formája és területe, amely hosszú távon éppen egy-egy falu ügyfélkörének bővítését célozza. Nem utolsó sorban a falusi turizmus a **régió- és falufejlesztés egyik sajátos irányát** jelöli ki, melyben a gazdasági értékek a néphagyományok, a népélet értékei örvözdnek. A falu/tanya lakosságmegtartó-együttműködő erejének növelése mindennapos feladat. A falusi és tanyai turizmus jelentős **jövedelem-kiegészítő forrást ígér** a falun-tanyán élők számára. Az **egészségmegőrzés**, a regenerálódás egyik fontos területe (kevés stresszhatás, helyette a felüdülés, kikapcsolódás, pihenés, aktív szórakozás, esztétikai élvezet, élményszerzés kerül előtérbe). A **kreativitás** kibontakozásának lehetősége a természet öln - új válasz a „technológia transzfer vonzásában” - azaz falun sok érték a régi (ami nem biztos, hogy elavult-gondoljunk csupán a természetbarát technológiák népi alkalmazásaira, a népi táplálkozás egyes megoldásaira mindennapjaink életében, természetes életmód érvényesítésére). A **biogazdálkodás** igazi színtere a falu, a tanyai környezet. A hagyományok konzerválása és átmentése (a népi technológiák továbbélésére, a hagyományos népi konyha, gasztronómia, népi konzerválás megoldásai stb.) szintén nyilvánvaló.

#### ☞ **Megoldandó problémák e témakörben:**

- \* a pontos információ-háttér naprakész biztosítása.
- \* a falusi vendégfogadásra felkészült falusi porták pontos nyilvántartása (katasztere).
- \* az ágazati részinformációk (vendégszobák száma, program-ajánlatok stb.) beépítési lehetőségeinek tisztázása.
- \* a turizmus ágazatainak összehangolása, az elméleti-gyakorlati felkészítés fontossága, a szakmai ismeretek oktatási lehetőségei, az idegenvezetés kérdésköre.
- \* a turisztikai reklám elégtelensége és hiányosságai, a turisztikai kiadványok (prospektusok, rölapok, képeslapok, turisztikai térképek, útikönyvek) hiánya.
- \* szükség van a falusi életforma rögzítése (kisfilmek, videofilmek, színes riportok, mélyinterjúk, népi szövegek könyvek készítése).
- \* a környezetbarát turizmus meghonosítása érdekében új fogalomrendszert kell kidolgozni: ne a rombolás, hanem a tájépítés és konzerválás, ne a kihasználás, hanem az ésszerű hasznosítás kerüljön előtérbe;
- \* a honismeret, a tájismeret, helyismeret ezek után új megvilágításba kerül: szervesen kapcsolódik a tájhoz, a lakóhelyhez, az otthonérzés tudatához.
- \* szállásadó kötelezettségei is megnövekedtek: nagyobb gondot kell fordítani a szálláshely higiéniájára, a vendégszoba ízléses, e nem túlszűfolt berendezésére, a vendégvárás és -fogadás etikájára.
- \* a falusi turizmusban résztvevő vendég a természeti táj élvezete mellett ízelítőt kap a népi hagyományokból, családi-baráti hangulatba ismerkedhet meg a vendéglátó életvitelével, a gazdálkodás és a szokásrend egyes rejtett vonatkozásaival. Együtt ünnepelnek, szórakoznak és részt vesznek a mindennapi hasznos munkákban. A lényeg az **élmény, az új ismeret és életérzés**. Ha kellemes élményekkel távozik az utazó, a turista, akkor jövőre újra visszatér (het). **Így lesz a falusi turizmusból értékőrző és értékmentő ágazat**. Népi hagyományaink, értékeink megóvása az önismeret mellett a féltő kötelességtudat kérdése is.

A **turisztikai fejlesztési program** megvalósítása kapcsán elsődlegesen - az úthálózat korszerűsítés mellett - a hírközlés hálózatot kell kiépíteni. A hírközlési infrastruktúra elmaradottsága még jelentősebb a hegyvidéken, ahol jóformán alig van telefon összeköttetés. A hírközlés távlati fejlesztésének országos programja előnyben részesíti a **digitális hálózat kiépítését**. Ezt elsősorban az üzleti élet követeli meg. Növelni kell a csatlakozási pontok számát sőt a nemzetközi csatlakozás lehetőségét is. Úrtávközlési rendszerbe is be lehet kapcsolódni (Intelsat a tengeren túlra, Eutelsat Európába irányuló kapcsolatteremtés). Így megvalósulna a televíziós műsorok vétele is (SKY, SAT 1, RTL 1, World Net) vidéken is.

A műsorszórás műholdi kapcsolataiba való részvétel sem elvetendő megoldás. A mikrohullámú, sokcsatornás összeköttetések kiépítése korkövetelmény (Orion, FMV). A pont-többpont kiépítésű digitális mikrohullámú átvitel kiépítésre is van lehetőség (pl. a francia berendezés 10 áramkörön 128 távbeszélő előfizetőt szolgál ki).

Udvarhelyszék falusi térsége az átalakulások közepette még mindig a „régit” tárja a látogató elé. 1990-es éveket követően ugyan történtek biztató lépések, de az igazi áttörés csak az ezredfordulóra várható. Az értékrenden túlmenően a helyi közösségek életében is várható jelentős elmozdulás. A szülőföld varázsa nem elég. A gazdasági-társadalmi felemelkedés útja nyitott. Csupán **tőlünk, az itt élőtől függ**, hogy a közös örökségből, újabb emberi erőfeszítések árán mit tudunk nyújtani az ezredforduló székely falvainak.

#### (d) A mezőgazdaság helyzetképe

Az Udvarhelyi régió mezőgazdasága - a Hargita megyei statisztikai adatok szerint - az aktív keresőknek csupán 3,46%-t foglalkoztatja. Ez igen alacsony érték (1080 fő). Ennek ellenére a mezőgazdaság még hosszú ideig meghatározó szerepet tölt be a régió életében. A régió mezőgazdasági földterülete 145456 ha, java részben magángazdaságokból áll. A mezőgazdasági termelés természeti és közgazdasági feltételei bár gyengébben az országos átlagnál, a helyi adottságokhoz való alkalmazkodás eredményeként a régió mezőgazdasága több termékfelesleget juttat az országos ellátás számára (búza, kukorica, burgonya, cukorrépa).

1945 előtt a törpe és kisbirtokok aránya volt jelentősebb, majd az első tsz-ek megalakulásával és az állami gazdaságok létrehozásával a mezőgazdaság térszerkezete és üzemmódja jelentősen megváltozott. A mezőgazdasági üzemegységek zöme az egyszerű újratermelés feltételei között mozgott. 1990-ben a tsz-eket felszámolták és a földtörvény nyújtotta lehetőségek közepette megindult a magángazdaságok termelő tevékenysége. A tsz-ek vagyonának kiosztásával a termelő eszközök egy része visszakerült a volt tulajdonosok birtokába.

A földalap újszerű visszaosztása, a föld reprivatizációja még nem fejeződött be, a kárpótlási területek felmérése ma is folyamatban van. A tulajdonviszonyok tisztázatlansága gátja az **eredményes agrártermelés** beindulásának. A volt gép- és traktorállomások privatizációja még nem érezteti hatását. A mezőgazdasági melléküzemek még nem indultak be, a kereskedelmi értékesítési hálózat még kiépítetlen. Csak a városok terménypiacja jelzi a piactudomány beindulását. Versenyképességről egyelőre nem beszélhetünk.

A régió állatállománya is jelentős. Szarvasmarhából és sertésből létszám tekintetében megyei viszonylatban is jó helyet foglal el. A nagyüzemi állattenyésztési telepek ugyan felbomlottak, de még mindig jelentős az állati termékek termelése. Székelykeresztúr baromfi és sertésfeldolgozó üzeme még ma is jelentős. Az Udvarhelyi régió mezőgazdasági földalapjának szerkezetét a **23. táblázat** mutatja be. Néhány város és község magán és állami tulajdonban lévő gépparkjának szerkezetét az Udvarhelyi régióban (1995-1996-ban) a **21. és a 22. táblázat** szemlélteti.

21. táblázat

**Néhány város és község magán tulajdonban lévő gépparkjának szerkezete az Udvarhelyi régióban (1995-1996-ban)**

Település neve	Traktor	Arató-cséplő	Tár-csa	Eke	Kapagép	Kaszagép	Cséplőgép	Vetőgép	Permetező	Utánfutó	Trágyaszóró	Más gép
Székelykeresztúr	15	-	4	6	-	-	-	4	-	-	-	1
Szentegyháza	82	1	-	5	-	-	-	-	-	10	-	-
Etéd	20	-	-	5	55	-	-	-	-	-	-	-
Bögöz	78	-	20	61	-	-	-	10	-	57	-	-
Farkaslaka	15	1	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-
Homoródalmás	11	-	-	-	-	61	-	-	-	-	-	-
Homoródszentmárton	104	11	38	63	-	-	-	26	4	-	-	-
Kányád	24	1	6	11	-	19	-	3	1	-	-	-
Lövéte	18	-	-	4	-	-	4	-	-	-	-	-
Oklánd	16	-	8	6	-	-	-	6	-	-	-	-
Székelyderzs	13	-	-	-	-	-	-	18	-	-	1	-
Székelyvarság	30	2	-	-	-	33	8	-	-	-	-	-
Szentábrahám	7	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3
Újszékely	10	-	4	10	1	12	-	2	-	10	-	-
Zetelaka	55	6	6	10	-	140	-	-	-	-	-	10

Forrás: A székelyudvarhelyi Civitas Alapítvány Adattára. 1995-1996.

22. táblázat

**Néhány város és község állami tulajdonban lévő gépparkjának szerkezete az Udvarhelyi régióban (1995-1996-ban)**

Település neve	Traktor	Arató-cséplő	Tár-csa	Eke	Kapagép	Kaszagép	Cséplőgép	Vetőgép	Permetező	Utánfutó	Trágyaszóró	Más gép
Székelykeresztúr	15	7	4	11	-	-	-	5	-	-	-	2
Szentegyháza	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Etéd	36	-	10	20	2	-	-	10	-	-	-	-
Bögöz	34	12	7	30	-	-	-	16	-	-	-	-
Farkaslaka	30	5	-	-	-	-	-	12	-	-	-	-
Homoródalmás	15	6	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Homoródszentmárton	104	11	38	63	-	-	-	26	4	-	-	-
Kányád	20	11	4	25	-	2	-	13	4	-	-	-
Lövéte	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Oklánd	18	7	40	15	-	-	-	4	-	-	-	-
Székelyderzs	23	8	-	-	-	-	-	9	3	-	5	-
Székelyvarság	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Szentábrahám	12	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Újszékely	4	-	-	4	1	2	-	2	-	3	-	-
Zetelaka	13	6	5	11	-	-	-	-	-	-	3	21

Forrás: A székelyudvarhelyi Civitas Alapítvány Adattára. 1995-1996.

23. táblázat

**A mezőgazdasági földalap szerkezete az Udvarhelyi régióban (1995), /ha /**

Udvarhely térsége	Mezőgazdasági terület összesen (ha)	ebből: szántó	Kert és csemetekert	Szőlő	Legelő	Kaszáló
<b>*Városok</b>						
1. Székelyudvarhely	3.315	1.067	116	874	1.488	2.455
2. Székelykeresztúr	3.175	1.424	41	11	571	1.128
3. Szentegyháza	3.560	584	-	-	1.058	1.919
<b>Összesen városok:</b>	<b>10.050</b>	<b>3.075</b>	<b>157</b>	<b>885</b>	<b>3.317</b>	<b>5.502</b>



Udvarhely térsége	Mezőgazdasági terület összesen (ha)	ebből: szántó	Kert és csemetekert	Szőlő	Legelő	Kaszáló
<b>*Községek:</b>						
1. Etéd	8.802	2.987	-	5	2.543	3.267
2. Szentábrahám	3.485	1.442	45	5	513	1.480
3. Fenyéd	5.248	1.305	-	-	1.488	2.455
4. Kápolnásfalva	3.768	630	-	-	1.158	1.980
5. Korond	7.176	2.187	-	-	1.978	3.011
6. Oroszhegy	6.984	2.232	27	-	2.678	2.047
7. Székelyderzs	3.528	1.670	-	-	890	968
8. Felsőboldogfalva	7.143	2.439	202	-	2.835	1.667
9. Lövéte	7.092	788	-	-	1.943	4.361
10. Farkaslaka	8.857	2.756	551	-	3.092	2.458
11. Homoródszentmárton	11.891	3.951	-	-	4.991	2.949
12. Homoródalmás	6.171	909	-	-	3.182	2.080
13. Bögöz	7.848	3.565	-	1	1.298	2.984
14. Oklánd	4.485	1.329	-	-	1.884	1.272
15. Parajd	8.794	1.869	-	-	3.330	3.595
16. Románandrásfalva	6.402	2.475	-	49	1.683	2.195
17. Újszékely	1.853	910	-	5	512	426
18. Siménfalva	8.464	3.276	339	1	1.607	3.241
19. Kányád	5.649	2.352	-	-	1.807	1.490
20. Székelyvarság	2.906	359	-	-	1.151	1.396
21. Zetelaka	8.862	1.279	-	-	3.234	4.349
<b>Összesen községek:</b>	<b>135.408</b>	<b>40.710</b>	<b>1.164</b>	<b>66</b>	<b>43.797</b>	<b>49.671</b>
<b>Mindösszesen:</b>	<b>145.458</b>	<b>43.785</b>	<b>1.321</b>	<b>951</b>	<b>47.114</b>	<b>55.173</b>

Forrás: Hargita megye Statisztikai Hivatala. Csíkszereda. Adattár. 1995.

**\*Kereskedelmi társaságok az agrárszférában:** AGROPRODCOM Székelyudvarhely, SC SUINPROD Székelykeresztúr. **\*A 36/1991 törvény értelmében megalakult mezőgazdasági társaságok:** SA SPICUL Székelykeresztúr, SA SZEJKE Székelylengyelfalva, SA SPICUL Szentábrahám, SA LIGET Szentábrahám, SA AKLOS Székelyszentkirály, SA RIGOD Ülke, AGROCENTER Farkaslaka, VIAȚA NOUA Újszékely.

### A növénytermesztés helyzete

A mezőgazdasági földalap javarészt a szántóterület teszi ki (**23. táblázat**). A vetésterület és az átlagtermések összehasonlításából (**24. és 25. táblázat**) látható, hogy a válsághelyzet még nem múlt el. Az üzemszervezést elsősorban a tulajdonviszonyok tisztázatlansága okozza. A földhasznosítás erőteljesebb a Nagy-Küküllő völgyében és Homoródszentmártonon. A kedvezőbb termőföldi adottságokkal rendelkező községekben a vetésterület javarészt a gabona, az ipari- és a takarmány növények foglalják el. A magasabb dombvidékeken a takarmánynövények szerepe jelentősebb. A termeléseik eredmények sok helyen az országos átlag alatt maradnak. Több helyen a talajerő erőteljes csökkenésével számolnak, melynek pótlása komoly költségvetési gondot okoz. A zöldségtermesztés viszonylagos jövedelemhez juttatja a termelőket. A burgonya termesztése igen jelentős, a többi konyhakerti növények főleg a háztáji gazdaságokban teremnek. Az öntöző berendezések a legtöbb helyen hiányoznak.

A gyümölcstermesztés nem minden évben hoz jövedelmet. Székelyudvarhely, Farkaslaka, Kobátfalva nagy gyümölcsöseit (alma, körte, szilva, cseresznye, meggy) intenzív telepítéssel létesítik. További ültetvények telepítését a tulajdonviszonyok bizonytalansága és az állami támogatások megszűnése gátolja. Gyógynövény-termesztéssel alig néhány helyen foglalkoznak.

## 24. táblázat

## A fontosabb szántóföldi növények vetésterülete az Udvarhelyi régióban (1995), /ha /

Udvarhely térsége	Búza és rozs	Kukorica	Burgonya	Napraforgó	Cukorrépa	Zöldség
<b>*Városok</b>						
1. Székelyudvarhely	285	160	112	-	70	70
2. Székelykeresztúr	200	555	30	25	22	17
3. Szentegyháza	100	-	100	-	-	10
<b>Összesen városok:</b>	<b>585</b>	<b>715</b>	<b>242</b>	<b>25</b>	<b>92</b>	<b>97</b>
<b>*Községek:</b>						
1. Etéd	271	250	40	18	10	6
2. Szentábrahám	190	300	30	2	20	16
3. Fenyéd	194	152	153	-	-	40
4. Kápolnásfalu	100	-	130	-	-	5
5. Korond	165	50	360	-	-	10
6. Oroszhegy	525	60	61	-	-	17
7. Székelyderzs	260	141	51	14	4	20
8. Felsőboldogfalva	620	400	160	-	10	60
9. Lövéte	130	-	120	-	-	10
10. Farkaslaka	395	145	180	-	15	69
11. Homoródszentmárton	500	400	40	-	60	40
12. Homoródalmás	75	80	20	-	10	15
13. Bögöz	800	700	50	-	35	50
14. Oklánd	50	175	10	-	10	4
15. Parajd	300	200	300	-	10	50
16. Románandrásfalva	411	200	28	1	5	35
17. Újszékely	200	227	29	-	18	11
18. Siménfalva	614	305	102	19	22	58
19. Kányád	260	180	60	15	15	20
20. Székelyvárság	80	-	165	-	-	10
21. Zetelaka	150	150	150	-	-	10
<b>Összesen községek:</b>	<b>6.290</b>	<b>4.115</b>	<b>2.239</b>	<b>69</b>	<b>244</b>	<b>546</b>
<b>Mindösszesen:</b>	<b>6.875</b>	<b>4.830</b>	<b>2.481</b>	<b>94</b>	<b>336</b>	<b>643</b>

Forrás: Hargita megye Statisztikai Hivatala. Csíkszereda. Adattár. 1995.

## 25. táblázat

## A legfontosabb termények mutatói Udvarhelyi régióban (1995) /tonna /

Udvarhely térsége	Búza és rozs	Kukorica	Burgonya	Napraforgó	Cukorrépa	Zöldség	Szőlő	Gyümölcs
<b>*Városok</b>								
1. Székelyudvarhely	207	701	1006	-	360	1100	-	246
2. Székelykeresztúr	1159	1929	230	12	600	174	23	6
3. Szentegyháza	170	-	900	-	-	190	45	-
<b>Összesen városok:</b>	<b>1536</b>	<b>2630</b>	<b>2136</b>	<b>12</b>	<b>960</b>	<b>1464</b>	<b>68</b>	<b>252</b>
<b>*Községek:</b>								
1. Etéd	492	700	600	18	250	100	4	-
2. Szentábrahám	416	505	220	2	375	140	30	10

Udvarhely térsége	Búza és rozs	Kukorica	Burgonya	Napraforgó	Cukorrépa	Zöldség	Szőlő	Gyümölcs
3. Fenyéd	336	364	1824	-	-	300	-	38
4. Kápolnásfalu	170	-	910	-	-	54	-	12
5. Korond	390	160	2280	-	-	10	-	67
6. Oroszhegy	831	150	286	-	-	188	-	149
7. Székelyderzs	450	287	530	4	80	175	-	13
8. Felsőboldogfalva	1700	1210	1440	-	220	745	-	143
9. Lövéte	280	-	2000	-	-	93	-	152
10. Farkaslaka	751	351	1080	-	390	853	-	52
11. Homoródszentmárton	802	504	400	-	1300	400	-	376
12. Homoródmás	187	237	400	-	250	310	-	70
13. Bögöz	2140	2100	500	-	875	855	5	41
14. Oklánd	125	555	150	-	300	90	-	31
15. Parajd	660	375	900	-	200	490	-	54
16. Románandrásfalva	1117	630	244	2	100	230	320	162
17. Újszékely	614	534	203	-	360	58	45	11
18. Siménfalva	1232	759	875	6	610	1085	8	31
19. Kányád	595	540	600	6	300	300	-	5
20. Székelyvarság	120	-	2072	-	-	110	-	51
21. Zetelaka	330	330	1350	-	-	107	-	6
<b>Összesen községek:</b>	<b>13738</b>	<b>10291</b>	<b>18864</b>	<b>38</b>	<b>5610</b>	<b>6693</b>	<b>412</b>	<b>1474</b>
<b>Mindösszesen:</b>	<b>15274</b>	<b>12921</b>	<b>20995</b>	<b>50</b>	<b>6570</b>	<b>8157</b>	<b>480</b>	<b>1726</b>

Forrás: Hargita megye Statisztikai Hivatala. Csíkszereda. Adattár. 1995.

### Az állattenyésztés helyzete

Az Udvarhelyi régió egyik erőssége az állattenyésztés volt. Számos intenzív üzemmódú szarvasmarha telep működött 1989 előtt, melyek közül néhány azóta tönkrement. A tejhasznú tehenészetek is alig működnek. Inkább a háztáji tehéntartás vált be. 1990 óta a szarvasmarha-állomány csökkent. A tejtermelés is visszaesett. Ennek oka a tej felvásárlási árának kedvezőtlen alakulása volt.

A juhállomány főleg a hegyvidéki községekben jelentős. A Tizenhétfalusi havasokban megfelelő istállóháttérrel falkás tartás jellemző. Itt jelentős a gyapjú, bárány és tejhasznosítás. A nagyüzemi sertéstartás Székelykeresztúron volt jelentős. A kisgazdaságokban a sertéshízlalás kizárólag a családi szükségletek kielégítésére korlátozódik. A nyúltenyésztés a háztáji gazdaságokba vonult vissza. A méhészet jövedelempótló szerepet tölt be a magángazdák életében. Az állatállomány összetételét és létszámát az 1994. év elején az Udvarhelyi régióban a **26. táblázat** mutatja be.

Az erdő- és vadgazdálkodás terén a privatizáció most van folyamatban. A régió gazdag nagyvadakban (szarvas, vaddisznó, medve, őz). Több nagyvad száma nem arányos a vadeltartó képességgel. A külföldi vadásztatás a vadásztársaságok számára fő bevételi forrást kínál. A vadkilövés főleg exportra irányul. Az új vadgazdálkodási törvény (103. /1996) számos szabályozást lépett életbe, előnyben részesítve a vadvédelmi előírásokat. Lényeges a vadállomány minőségének, génbankjának megőrzése.

Az állati termékek termelési adatait az 1994. évben a **27. és 28. táblázat** szemlélteti.

## 26. táblázat

Az állatállomány összetétele és létszáma az 1994. év elején az Udvarhelyi régióban (fő)

Udvarhely térsége	Szarvasmarha	ebből: a magán gazdaságokban	Sertés	ebből: a magán gazdaságokban	Juh	ebből: a magán gazdaságokban	Szárnyasok	ebből: a magán gazdaságokban
<b>* Városok</b>								
1. Székelyudvarhely	1.557	550	4.514	1.514	2.834	2.136	37.405	10.890
2. Székelykeresztúr	452	452	6.560	4.560	2.986	2.986	8.000	2.539
3. Szentegyháza	1.310	1.310	820	820	3.550	3.550	3.775	3.775
<b>Összesen városok:</b>	<b>3.319</b>	<b>2312</b>	<b>11.894</b>	<b>6.894</b>	<b>9.370</b>	<b>8.672</b>	<b>49.180</b>	<b>17.204</b>
<b>*Községek:</b>								
1. Etéd	2.200	2.200	845	845	5.785	5.785	12.580	12.580
2. Szentábrahám	965	965	1.300	1.300	2.590	2.590	4.800	4.800
3. Fenyéd	1.200	1.200	900	900	2.540	2.540	6.500	6.500
4. Kápolnásfalu	1.025	1.925	1.040	1.040	1.624	1.624	1.550	1.550
5. Korond	1.326	1.326	696	696	3.720	3.720	7.960	7.960
6. Oroszhegy	1.907	1.907	1.835	1.835	4.705	4.705	8.275	8.275
7. Székelyderzs	602	602	1.220	1.220	3.030	3.030	5.465	5.465
8. Felsőboldogfalva	1.238	1.238	3.373	3.049	3.950	3.950	9.724	9.724
9. Lövéte	1.027	1.027	1.700	1.700	4.900	4.900	5.500*	5.500
10. Farkaslaka	2.304	2.304	5.268	5.268	6.866	6.866	19.310	1.916
11. Homoródszentmárton	1.830	1.830	3.400	2.400	6.171	6.171	10.900	10.900
12. Homoródalmás	859	859	594	594	3.345	3.345	4.500	4.500
13. Bögöz	1.930	1.930	4.000	4.000	6.240	6.240	17.000	17.000
14. Oklánd	752	752	756	756	3.161	3.161	3.540	3.540
15. Parajd	1.242	1.242	2.230	2.239	4.634	4.634	11.619	11.619
16. Románandrásfalva	1.478	1.478	3.038	3.038	7.435	7.435	15.860	15.860
17. Újszékely	224	224	1.190	1.190	1.370	1.370	3.435	3.435
18. Siménfalva	1.651	1.651	2.702	2.702	5.706	5.706	16.790	16.790
19. Kányád	957	957	1.100	1.100	4.000	4.000	4.800	4.800
20. Székelyvarság	902	902	819	819	2.439	2.439	3.750	3.750
21. Zetelaka	1.879	1.879	810	810	5.010	5.010	7.850	7.850
<b>Összesen községek:</b>	<b>27.498</b>	<b>28.398</b>	<b>38.816</b>	<b>37.501</b>	<b>89221</b>	<b>89.221</b>	<b>181708</b>	<b>164.314</b>
<b>Mindösszesen:</b>	<b>30.817</b>	<b>30.710</b>	<b>50.710</b>	<b>44.395</b>	<b>98591</b>	<b>97.893</b>	<b>230888</b>	<b>181.517</b>

Forrás: Hargita megye Statisztikai Hivatala. Csíkszereda. Adattár. 1995.

## 27. táblázat

Az állati termékek termelési adatai az 1994. évben az Udvarhelyi régióban

Udvarhely térsége	Élőhús (tonna)	Tej (hektoliter)	Gyapjú (kg)	Tojás (ezer darab)
<b>*Városok</b>				
1. Székelyudvarhely	1.121	20.013	4542	3142
2. Székelykeresztúr	2.339	16.097	4.785	6.741
3. Szentegyháza	359	21.800	5.690	317
<b>Összesen városok:</b>	<b>3.819</b>	<b>57.910</b>	<b>15.017</b>	<b>10.200</b>
<b>*Községek:</b>				
1. Etéd	792	38.215	9.273	1.056
2. Szentábrahám	357	16.376	4.151	403
3. Fenyéd	412	20.390	4.071	546
4. Kápolnásfalu	231	17.145	2.603	214
5. Korond	507	22.005	5.963	668
6. Oroszhegy	618	31.457	7.542	695

Udvarhely térsége	Élőhús (tonna)	Tej (hektoliter)	Gyapjú (kg)	Tojás (ezer darab)
7. Székelyderzs	381	17.721	4.857	459
8. Felsőboldogfalva	676	20.877	6.331	816
9. Lövéte	586	13.171	7.857	462
10. Farkaslaka	1.916	30.548	11.006	866
11. Homoródszentmárton	788	30.469	9.892	915
12. Homoródalmás	344	11.016	5.362	378
13. Bögöz	579	34.752	10.002	1.428
14. Oklánd	304	19.644	5.067	297
15. Parajd	729	20.928	7.428	976
16. Románandrásfalva	529	24.955	11.918	1.332
17. Újszékely	230	2.872	2.196	288
18. Siménfalva	993	27.194	9.146	1.410
19. Kányád	402	12.273	6.412	403
20. Székelyvarság	273	11.568	3.909	315
21. Zetelaka	575	31.098	8.031	659
<b>Összesen községek:</b>	<b>12.222</b>	<b>454.674</b>	<b>143.017</b>	<b>14.586</b>
<b>Mindösszesen:</b>	<b>16.041</b>	<b>512.584</b>	<b>158.034</b>	<b>24.786</b>

**Forrás:** Hargita megye Statisztikai Hivatala. Csíkszereda. Adattár. 1995.

## 28. táblázat

### Az állatállomány adatai az Udvarhelyi régió egyes községeiben (1996), fő

Település	Szarvasmarha	Juh és kecske	Sertés	Szárnyasok	Ló	Nyúl + méhcsalád
Bögöz	2.150	8.250	3.850	20.500	-	-
Etéd	1.518	865	6.155	12.000	290	-
Farkaslaka	2.100	4.000	3.500	20.000	-	-
Homoródalmás	926	11.775	550	4.350	187	250+160
Homoródszentmárton	2.070	8.800	2.050	11.500	395	
Kányád	1.150	7.000	1.600	8.500	260	360+280
Lövéte	1.040	3.100	1.500	4.000	420	800 + 600
Oklánd	875	2.900	570	3.850	105	245 + 276
Székelyderzs	613	3.187	1.420	-	152	-
Székelykeresztúr	470	3.300	2.200	9.700	245	160+ 120
Székelyvarság	902	819	819	2.544	334	-
Szentábrahám	970	3.200	1.600	7.500	210	-
Szentegyháza	1.268	4.845	1.218	2.800	402	400+ 186
Újszékely	206	2.020	1.119	2.536	118	-
Zetelaka	2.021	751	511	6.900	563	-

**Forrás:** A székelyudvarhelyi Civitas Alapítvány Adattára. 1996.

#### ○ **Összegzés:**

- a kistermelő gazdaságok a vizsgált régióban ma is lépéshátrányban vannak. A termelői kör éppen értékesítési gondokkal küzd.
- a szövetkezeti utódszervezetek menedzserei még nem épültek be a piacgazdaságba, vagyis még nem elég erősek ahhoz, hogy tartósan a regionális agrárgazdaság erős szereplői legyenek.
- noha a gazdakörök erőteljes lépéseket tettek a mezőgazdaság fellendítésére, több helyen a gazdák „fülig vannak a közösségszervezéssel” - azaz hathatós támogatást várnak, nem újabb magyarázatokat. Az érdekképviselet érvényesítése még „állt be”.

#### ➡ **Javaslatok a mezőgazdaság fejlesztés terén:**

- vidékünkön jobban oda kell figyelni a minőségi termékszerkezetre, a piacok kiépítésére, a kedvező ár- és jövedelemviszonyok kialakítására.

- el kell indítani a mezőgazdaság technológiai korszerűsítését (gépesítés), korszerű üzemgazdasági keretek közepette.
- javasoljuk a felvásárlás terén a monopolhelyzet megszüntetését, helyette a felvásárlási rendszer kiépítését, megfelelő árgarancia mellett.

### (e.) Az ipargazdaság térszerkezete a régióban.

Az Udvarhelyi régióban a **gazdaság teljesítőképessége csökkenő vagy stagnáló tendenciát** mutat. Ez érvényes úgy az iparra mint a mezőgazdaságra. Az elhúzódtó átmeneti időszak újabb belső megszorításokat tesz szükségessé. A társadalmi-gazdasági modernizáció késik ezeken a tájakon is. Jellemző a döntően **centralizált gazdasági szerkezet**. A gazdaságpolitikai irányítást még az állam végzi: így sikerül beavatkozni a piac folyamataiba, a felmerülő számos feszültséget nem képes egyértelműen kezelni.

Az Udvarhelyi térségben nélkülözhetetlen a **kis- és középvállalatok anyagi-pénzügyi támogatása, a gazdaság szerkezeti átalakítása, a tulajdonszerkezet javítása, a még veszteséges állami gazdasági egységek lebontása**. A piacgazdaság intézményrendszere sem működik eredményesen. Mindez a gazdasági szerkezetátalakítással együtt a dinamikus gazdaság kiépítésének, a tartós gazdasági fejlődés előfeltételeit képi.

A **humánszféra** kapcsán sem történt teljes áttörés: a mentalitás, a tudásváltás, az információgazdálkodásban vélt/várt változások lassúak, főleg a mikrogazdaság terén.

### Az ipar a piacgazdaság homlokterében

Az Udvarhelyi régió nem bővelkedett ipari üzemekben. Az ipartelepek többsége a három városban összpontosult. Az ipari keresők száma viszonylag magas volt a városokban és nagyon alacsony a községközpontokban. A kisipari szövetkezetek is alacsony létszámmal dolgoztak, telephelyeik Parajdon, Korondon, Lövétén, Zetelakán, Bögözben voltak. A munkaerő javarészét a napi ingázók alkották.

De nézzük a tényeket. Az **Udvarhelyi régió ipara** igen lassan alakult ki. A háború előtt jelentősebb ipar nem volt a régióban. 1938-ban alig egy tucat üzem működött, amelyekben a foglalkoztatottak száma meghaladta a 100 főt.

Az iparosítás erőteljes hulláma az 1960-as évek elejére esett. Ekkor születtek a nagyüzemek, a köztársasági érdekeltségű ipari telephelyek, a helyiipari vállalatok. Az akkori ipartelepítést az olcsó munkaerő is segítette. A régióban elég tetemes összegeket fordítottak ipari beruházásokra és ezek egy viszonylag korszerű ipari struktúra alapjait sikerült kialakítani. A régió iparában igen jelentős szerepet töltött be a faipar, a textilipar és az élelmiszeripar. Az új ipari munkahelyek létesítésével enyhítettek a régió lakosságának foglalkoztatási gondjain. Így a közepes nagyságú üzemek termelése jelentette a nívót. Az ipari termékek széles skálája került kereskedelembe, így a bútór, textíliák, könnyű- és nehézkonfekció, faáru, matricák, céna, tejtermékek, hústermékek. A melléküzemági tevékenység néhány községben honosodott meg (gépjavítás, építőipar).

Ma a tőkeerős ipari vállalatok száma kevés, a foglalkoztatottság is csökkent a székelyudvarhelyi cérnagyárban, az élelmiszeripari gépgyárban és a matricagyárban. A ruhaipar és a bútóipar exportképes maradt. A tervezési terület ipari üzelei közül csupán néhány szennyezi a környezetet. Többségükben környezetkímélő termelés folyik.

Az Udvarhelyi régió ipar-szerkezetében az élelmiszergazdaság szerepe igen jelentős. Az élelmiszergazdaság Székelyudvarhelyen és Székelykeresztúron fejlődött a erőteljesebben. Az élelmiszeripart a tejipar, a malomipar, húsipar képviseli. Az ágazat fejlődése messze elmarad a régió adottságaihoz viszonyítva. Baromfi- és disznóhús-feldolgozás Székelykeresztúron, húsfeldolgozás Székelyudvarhelyen, a tejfeldolgozás Székelyudvarhelyen és

Székelykeresztúron jelentős. Kisvágóhidak több helyen épültek, főleg Székelyudvarhelyen és környékén, ahol a hentesüzletekhez kötődve sertéskészítményeket házi technológiával készítenek. Kenyérgyárak működnek a három városban, kisebb pékségek Parajdon, Hodgyában, Zetelakán, fagylaltporokat Székelyudvarhelyen gyártanak.

Az ipari növények közül a lent dolgozza fel Székelykeresztúr (a kenderfonóda köteleket gyárt), takarmánykeveréket gyártanak Székelykeresztúron, kis olajütő működik Székelyderzsben. Sörfőzde létesült Székelyudvarhelyen. Az gyümölcsléipart, üdítőipart a Székelyszentkirályi üzemegység képviseli. A községekben több helyen pálinkafőzde működik. Az Udvarhelyi régió számos ásványvízforrásából egyet sem palackoznak.

A **sóbányászat** központja Parajd. Az egykori korondi aragonit-bányászat már a múlté. Építőkő-bányászat (andezit, mészkő) és más építőanyagok (kavics, homok) kitermelése is akadozik. A vasércbányászat Lövétébányán abbamaradt. Újabban a vasérc tartalmú meddőhányók újrahasznosítása került szóba. Kétségkívül a bányászat okozta környezetkárosítás visszahat a mindenkori tájhasznosításra.

A **kohászati ipart** a szentegyházi Vasipari Rt. és a székelykeresztúri speciális acélokat előállító Rt. Képviseli.

A **gépipar** legerősebb központja Székelyudvarhely. Az Élelmiszeripari gépgyár (Gábor Áron Rt.) és a Matricagyár és a Roseal a legjelentősebb gépgyártóipari egységek. A fröccsöntésnek és a tömítőgyűrűk gyártásának már komoly hagyományai vannak Székelyudvarhelyen. Az oxigéngyár külön ipari egységet képvisel.

A **bútoripar** is számos egységgel képviselteti magát Székelyudvarhelyen (Famos) és Székelykeresztúron. A bútortipar elsősorban szobabútorokat, korpusz-bútorokat állít elő, elsősorban külföldre.

A **textilipar** központjai Székelyudvarhely (Cémagyár, Ikos Conf. Rt., Norada Rt.), a székelykeresztúri kötélgyár. A székelyudvarhelyi Ikos Conf. Rt. a piacgazdasági és jövedelmezőségi mutatók ismeretében ma az ország egyik első ipari üzemévé vált. Kiseb varrodák néhány Udvarhely közeli faluban működnek.

A **szövetkezeti ipar** a fa-fém, a ruhaipari ágakban jeleskedik (Székelyudvarhely, Székelykeresztúr, Szentegyháza Parajd).

A **kis- és kézműiparnak** az Udvarhelyi térségben nagy hagyományai vannak. Itt különösen a kerámiagyártó, molnár, kovács, tímár, kerékgyártó-szekérgyártó, kosárfonó tevékenységekre gondolunk. Több községközpont ma is számottevő kézműipari réteggel rendelkezik, de a közműipar mint gazdasági erő alig jelentkezik az ipar szerkezetében. Szalmafonatok készülnek Vágáson és környékén, kosarak és fonottbútorok Siménfalván. A legjelentősebb kerámiaközpont Korond.

### **Javaslatok:**

- \*tetőcserépfedő-gyártás beindítása (Székelyudvarhely)
- \*ipari szeszgyártás (Szentegyháza)
- \*festékföldek gyártása (Lövete- Kirulyfürdő))
- \*borvízpalackozók beindítása (Kirulyfürdő)

### **A gazdaság térszerkezete Hargita megyében és az Udvarhelyi régióban.**

Az alábbiakban az ipargazdaság térszerkezetét vizsgáljuk meg, kedve a vállalkozások elemzésével. 1990 után számos ipargazdasági vállalkozás kezdte meg működését. A bejegyzett cégek többsége ugyan vegyes funkciójú, de több cég ipari termelésre rendezkedett be (**29. táblázat és 14. ábra**).

## 29. táblázat

A bejegyzett cégek megoszlása Hargita megye városaiban. 1994. június 30-i állapot.

Város neve	A bejegyzett cégek megoszlása (1994. 06. 30.)	A városokban levő cégek arányszáma (%)
Csíksereda	1.747	42,55
Székelyudvarhely	1.096	26,69
Gyergyószentmiklós	519	12,64
Maroshévíz	30	7,79
Székelykeresztúr	170	4,14
Szentegyháza	89	2,16
Balánbánya	65	1,58
Borszék	63	1,53
Tusnádfürdő	36	0,87
<b>Összesen:</b>	<b>4.105</b>	<b>100,00</b>

**Forrás:** Hargita megye Kereskedelmi és Iparkamara cégkatalógusa. 1994. Csíksereda. (1994. június 30-án bejegyzett cégek)

Az Udvarhelyi régió **három városában** összesen 1.355 céget jegyeztek be, ami Hargita megye városaiban lévő cégek 33%-át teszi ki. 1995 december 31-én már Hargita megyében összesen 6461 céget tartottak nyilván. A régió térképén (**14. ábra**) kirajzolódnak a **vállalkozás barát területek**, tehát azok a települések, ahol 1990 után számos magáncég és kereskedelmi társaság létesült. Ma a három városban bejegyzett cégekből 1.000 lakosra 10,6 vállalkozó jut. A falusi térségben összesen 513 céget jegyeztek be, azaz 1.000 lakosra mintegy 7 vállalkozó jut, ami igen alacsony érték. Mindkét szám a térség gazdasági szereplőinek alacsony eloszlását jelzi. A vállalkozók száma 10 alatt marad Etéd, Szentábrahám, Székelyandrásfalva, Felsőboldogfalva Kányád, Oklánd és Homoródalmás községekben. A bejegyzett cégek többsége Kft. (korlátolt felelősségű társaság), majd ezt követi a részvénytársaságok, a közös névbeni társaságok, a családi vállalkozások. A cégek 2/3-a magán tőkével és 1/3-a vegyes tőkével dolgozik. Ezek a vállalkozások ma a termelés jelentős százalékát szolgáltatják. A legtöbb vállalkozás a kereskedelemben és más szolgáltatási ágazatban tevékenykedik. Viszonylag kevés a termeléssel foglalkozó magán vállalkozások száma. A fő akadály a gyors kibontakozásban mindenütt a tőkehiány. Kellő összehasonlító adatok hiányában nem tudjuk részleteiben megítélni a gazdasági folyamatok értéknövelő szerepét. Az állami vállalatok privatizációja párhuzamosan folytatódik, és remélhető, hogy 2000-re jelentős eredményekről lehet majd beszámolni.

Az Udvarhelyi régió néhány települése vállalkozásainak és alkalmazottjainak adatait a **30. táblázat** összegezi.

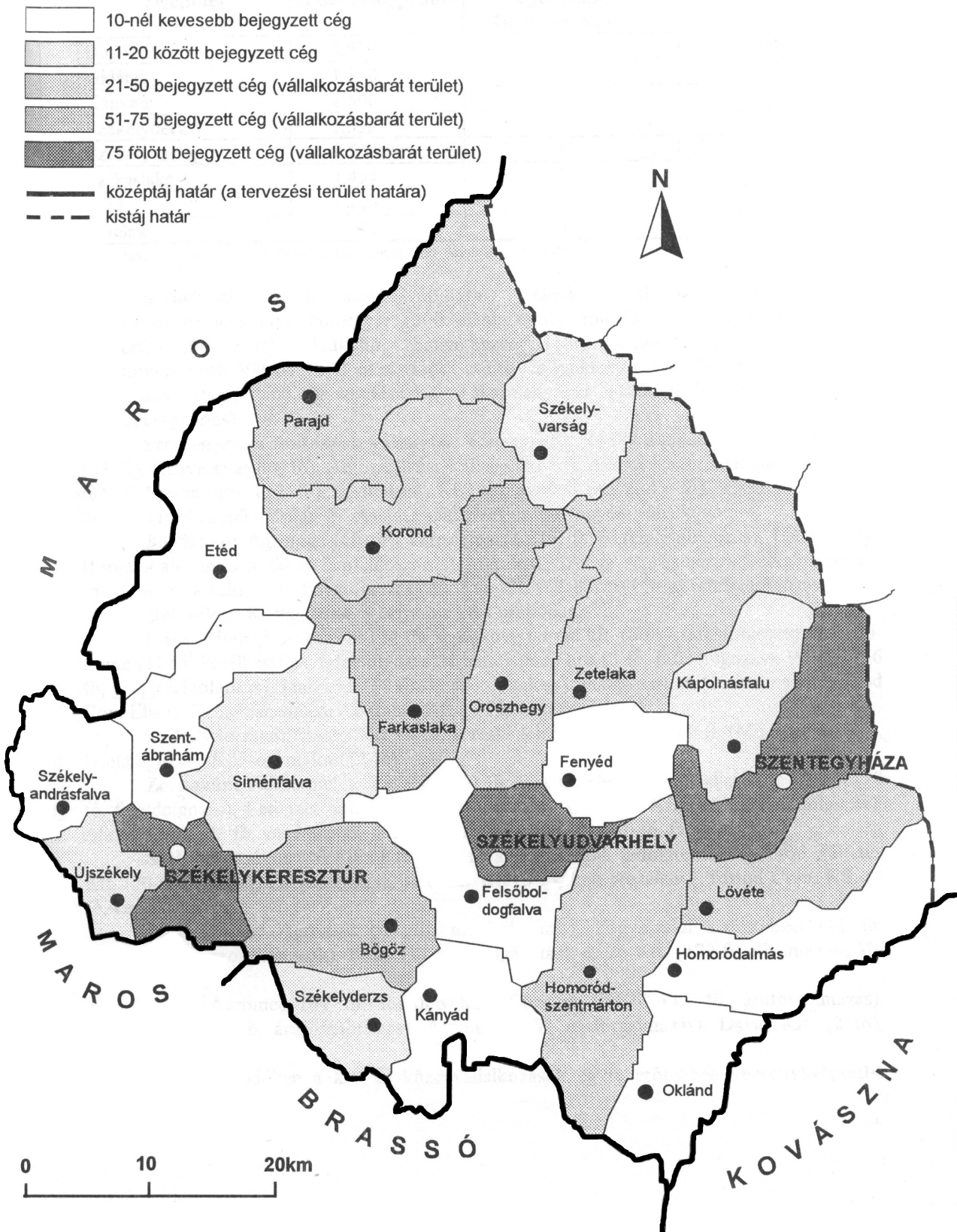
## 30. táblázat

Az Udvarhelyi régió egyes településeinek vállalkozásai és alkalmazottjai (1993-1995)

Település	A népesség száma	A jelentősebb vállalkozások száma	Alkalmazottak száma
Székelykeresztúr	10.668	7	1.465
Szentegyháza	7.613	7	1.729
Homoródszentmárton	3.014	1	-



14. ábra. Az Udvarhelyi térség területén bejegyzett cégek száma 1995-ben



Település	A népesség száma	A jelentősebb vállalkozások száma	Alkalmazottak száma
Bögöz	5.836	6	94
Oklánd	1.390	3	-
Kányád	1.300	9	57
Székelyderzs	1.335	3	9
Székelyvarság	1.536	3	127
Farkaslaka	4.491	4	256
Etéd	3.146	5	86
Zetelaka	5.976	6	350

**Forrás:** A székelyudvarhelyi Civitas Alapítvány Adattára. 1993-1996.

**Székelykeresztúr fontosabb vállalatai:** Acélmű (400 fő alkalmazottal különleges szerszámacélokat gyárt), bútorgyár (300 alkalmazott), fonóda (200 alkalmazott, len és kenderfonalat gyárt), Küküllő Szövetkezet (150 alkalmazott, szolgáltatások), Baromfitenyésztő Vállalat (150 alkalmazott, csirke- és tyúktenyésztés). Törekvés szövetkezet 140 alkalmazott, cipő, gyapjufésülés), Takarmánygyár (125 alkalmazott, koncentrált akarmánygyártás).

**Szentegyháza fontosabb vállalatai:** Fémipari Rt., (1384 alkalmazottal), Közüzemek (33 fő), Kenyérgyár (48 fő), Autószállítási Vállalat (62 fő), Állami Kereskedelmi Vállalat (29 fő), Szövetkezetek (32 fő), „Munkás” Kisipari Szövetkezet (141 fő). Ezenkívül van 77 korlátolt felelősségű vállalat, 57 családi vállalkozás és több egyéni vállalkozó.

**Bögözben:** Agromec (60 fő), Ferrolemn (15 fő, fa és fémfeldolgozás), Lemn-Metal, Boros (4 alkalmazott, fa- és fémfeldolgozás), Matulem (Szécsi - seprűkészítés 5 alkalmazottal), Proidcom (3 alkalmazott, fafeldolgozás). És 7 magán vállalkozás (fa- és fémfeldolgozás).

**Oklándon:** Kustaj, Rika és Hermina kft-t működnek.

**Kányádban:** Kerekes Kft (14 fő- seprűkötés), Fran kft. (6 fő - fafeldolgozás), Fránghi-Lemn (17 fő, kötélkészítés, fafeldolgozás), Lemn Com Toro (3 fő, fafeldolgozás), Woltex (56 fő, gyapjufeldolgozás), Jánosi kft. (4 alkalmazott, malom), Peteki malom (2 alkalmazott), Prod Com Ella (3 fő, kereskedelem), Barabás Kft. (2 fő, kereskedelem).

**Székelyderzsen:** Monna Kft. (4 fő, kereskedelem), Prod Lemn Kft. (Muzsnában, 3 fő, fafeldolgozás), Községi malom (2 fő).

**Zetelakán:** Fakitermelési Vállalat (150 fő, fakitermelés), Zeteváraljai Fűrészüzem (70 fő, fafeldolgozás), Lemnzet Kft. (65 fő, fafeldolgozás), Filiomob Kft. (65 fő, fafeldolgozás), Alimpex Kft. (45 fő, vendéglátás, fafeldolgozás), Faragó Kft. (20 fő, fafeldolgozás).

**Székelyvarságon:** SEPPL Kft. (100 fő alkalmazottal, erdőkitermelés), Prod Tárnava Kft. (20 alkalmazott, fafeldolgozás), Transfor Kft (3 fő, kereskedelem), Tartod Com. Kft. (4 fő, kereskedelem).

**Farkaslakán:** Agromec (63 fő, mezőgépezet), Fogyasztási szövetkezet (11 fő, kereskedelem, szolgáltatások), Posta (11 fő, szolgáltatás), és 26 Kft. (170 fő alkalmazott, kb. szolgáltatások).

**Etéd:** Agromec (64 fő, földművelés), Consum COOP (15 fő, áruforgalmazás), Gomatex kft. (3 fő, áruforgalmazás), Agrotur (2 fő, áruforgalmazás), Dávid Kft. (2 fő), gyógyszertár).

Az utóbbi időben a kis- és középvállalkozások egyre erősebben **versenyhelyzetbe** kerültek.

## 31. táblázat

Az Udvarhelyi térség területén bejegyzett cégek száma (1995. december 31-i állapot)

Udvarhely térsége	Cégek száma	A cégek százalékos megoszlása	A cégek aránya Hargita megye viszonylatában
<b>*Városok</b>			
1. Székelyudvarhely	1.096	57,80	26,69
2. Székelykeresztúr	170	9,10	4,14
3. Szentegyháza	89	4,76	2,16
<b>Összesen városok:</b>	<b>1.355</b>	<b>72,53</b>	<b>32,99</b>
<b>*Községek:</b>			
1. Etéd	8	-	-
2. Szentábrahám	4	-	-
3. Fenyéd	42	2,24	-
4. Kápolnásfalva	20	1,07	-
5. Korond	45	2,40	-
6. Oroszhegy	28	1,49	-
7. Székelyderzs	11	-	-
8. Felsőboldogfalva	31	1,65	-
9. Lövéte	32	1,71	-
10. Farkaslaka	67	3,58	-
11. Homoródszentmárton	23	1,23	-
12. Homoródalmás	9	-	-
13. Bögöz	52	2,78	-
14. Oklánd	3	-	-
15. Parajd	35	1,87	-
16. Románandrásfalva	2	-	-
17. Újszékely	17	0,91	-
18. Siménfalva	20	1,07	-
19. Kányád	7	-	-
20. Székelyvarság	16	-	-
21. Zetelaka	41	2,19	-
<b>Összesen községek:</b>	<b>513</b>	<b>27,46</b>	<b>12,49</b>
<b>Mindösszesen:</b>	<b>1.868</b>	<b>100,00</b>	<b>44,04</b>

Forrás: Hargita megye Kereskedelmi és Iparkamara cégkatalógusa. 1994. Csíkszereda.

Az Udvarhelyi térség területén lévő cégek helyzetét az 31. és a 32. táblázat szemlélteti.

## 32. táblázat

Tíznel több bejegyzett céggel rendelkező települések az Udvarhelyi régióban (1995. december 31-i állapot)

10-nél több céggel rendelkező települések	A cégek száma
<b>Farkaslaka</b>	67
<b>Korond</b>	44
<b>Zetelaka</b>	39

10-nél több céggel rendelkező települések	A cégek száma
Parajd	33
Lövéte	30
Fenyéd	23
Oroszhegy	23
Bögöz	21
Kápolnásfalu	20
Homoródszentmárton	16
Agyagfalva	16
Székelyvarság	16
Máréfalva	13
<b>Összesen:</b>	<b>338</b>

Forrás: Hargita megye Kereskedelmi és Iparkamara cégkatalógusa. 1994. Csíkszereda.

#### o **Összegezés:**

- a vállalkozás ebben a régióban is a munkanélküliség leküzdésének biztos útjának minősül.
- a nemzetgazdaság megváltozott igényeihez alkalmazkodva, a nemzetközi piacokon is eladható termékek gyártásával versenyképessé kell tenni a térségben termelt árucikket.
- lényeges lépés a meglévő állami cégek, nagyvállalatok privatizálása.
- az 1992-es évet követő cégalapítási hullám újabb kérdéseket vetett föl a gazdasági társaságok térszerkezete és szociálgeográfiai hatásait illetően. A megyei Cégbíróságon bejegyzett cégek megerősítésére mindenképpen gondolni kell. A cégsűrűség Székelyudvarhelyen és közvetlen környékén a legnagyobb, jelezve a gazdasági aktivitás határait. A vállalkozói aktivitás a vizsgált terület határai irányában csökken. A gazdaság-demográfiai mutatók alkalmazására (pl. cégkorfa, várható élettartam, cégmegszünési ráta stb.) alig van lehetőség, mert nem rendelkezünk ilyen irányú statisztikai adatokkal.
- vidékünkön a cégalapítást befolyásolta az infrastrukturális ellátottság, a jövedelemszint, a népességvonzás, a településnagyság, a vállalkozói kedv, a lakosság képzettsége és a már megalakult cégek minta-hatása. A cégsűrűség szorosan összefügg a magasan kvalifikált szaktudás térhódításával.
- az adatok részletesebb elemzéséből az derül ki, hogy a munkanélküliségtől való félelem mindkét nemnél aránylag csekély szerepet játszott a vállalkozóvá válásban. A féljek lényegében nagyobb arányban vállalkoznak mint a feleségek.

### **(f.) A terciér ágazat (szolgáltatások) helyzetképe**

A **szolgáltatások** az Udvarhelyi régióban nem tartoznak a vezető ágazatok közé. Bár a foglalkoztatottság terén az ipar után következik, a régió műszaki felszereltsége, a vonalas és a hálózati infrastruktúra állapota nem kielégítő. A kereskedelem, a szállítás ma is a legjelentősebb szolgáltatási ágazat. A magánvállalkozások javarésze ebben a szektorban jött létre. Adataink hiányosak erre az ágazatra vonatkozóan, gondolunk a szállításra, a pénzpiacra stb.

#### **(1) A kereskedelem helyzetképe a régióban**

A térség kiskereskedelmi bolthálózata 1990 után jelentősen bővült. Sok a kisüzlet, de kevés az éjjel-nappal üzemelő boltok száma. A kiskereskedelmi áruforgalom növekedése 1989 után sem torpant meg. A megnövekedett lakossági árukereslet ma a három város áruházaiiban és boltjaiban, raktáraiban bonyolódik le. A COMIND és a BUDVÁR székelyudvarhelyi kereskedelmi állami vállalatok mellett ma már számos magánvállalkozás tevékenykedik a

régióban. Az utóbbiak elsősorban közvetítő, a lakossági igényeket kielégítő kiskereskedelmi funkciókat látnak el, és kevésbé figyelnek a térségben megtermelt áruk értékesítésére. A termékek szabadpiaci értékesítése a három város és a nagyobb községközpontok piacain és vásárain történik. A kiskereskedelmi hálózat kiépítése nagy iramban halad, főleg a három városban, s mindez jelentősen megnöveli az eladási forgalmat ebben a régióban.

**A kiskereskedelmi ellátás** terén a felmérésekből egyértelműen kiderül, hogy a települések többségében legalább egy vegyes bolt működik. Ezek üzemeltetői a volt fogyasztási szövetkezetek és helyi kereskedelmi vállalatok. 1990 után számos faluban létesült magánbolt, és ez a hálózattá fejlődő alakulat az alapellátást próbálja javítani a legeldugottabb településeken is. Egy-egy településen a tej és kenyérellátás még akadozik. A szaküzlethálózat kiépítetlen. A kiskereskedelmi vonzáskört a három város biztosítja. Az iparcikkellátást (ruházzati, műszaki, papír-írószer, háztartási cikkek stb.) a városok biztosítják. A vendéglátó egységek terén nagy a lemaradás, ebből is az italboltok száma nagyobb. A gyorsbűfék elvértve található a régióban.

**A más lakossági szolgáltatások** terén is van javítanivaló. Nem megoldott a víz vezetékszerelő, elektromos cikkek javítása, ruhatisztítás, a cipész, szabó szolgáltatások. A kőműves, fodrász, ács, fényképész szakmák is igen keresettek.

**(2) A pénzügyi szolgáltatások** kapcsán kiemelendő a számos bankintézet megtelepedése Székelyudvarhelyen, Székelykeresztúron, Szentegyházán és Parajdon. A takarékszövetkezeti hálózat is épül. Az országos hitelakciók abg jutnak el a végekre és emellett számos feltételt nem tudnak teljesíteni a hitelt felvevő vállalkozók.

### **(3) A turizmus helyzete az Udvarhelyi régióban**

Mivel nem rendelkezünk a turizmus valamennyi területére kiterjedő naprakész adatokkal, így a felmérések során elsősorban a kereskedelmi szálláshelyek adataira támaszkodhatunk. Jelezzük, hogy Udvarhely vidéke nem tartozik az ország turisztikai szempontból kiemelt és fejlett területei közé. Csupán a három város (Székelyudvarhely, Székelykeresztúr, Szentegyháza), a parajdi sóbánya és a hegykeret képez különösebb turisztikai vonzerőt.

Székelyudvarhelyen, 1995-ben a kereskedelmi szálláshelyeken (Küküllő Szálloda adatai szerint) az összes turisták száma 10.128 fő volt, melyből belföldi 8.457 fő, külföldi 1671 fő volt. A Küküllő Szállóban, e kereskedelmi szálláshelyen az 1.671 külföldi turista közül 1.145 Magyarországról, 196 Moldva Köztársaságból, 62 Németországból, 36 Ausztriából, 36 Horvátországból érkezett. A turisták összesen 28 országból érkeztek. A külföldiek által eltöltött vendégéjszakák száma 3.619 volt, míg a belföldi vendégéjszakák száma abg 4-szer több, azaz 12.020. Összes vendégéjszakák száma 15.639 (ebből a hazai vendégeké 12.020 vendégéjszaka volt), ami igen alacsony szállodai kihasználtsági fokról (30%) árulkodik. A külföldi turisták zöme üzleti céllal érkeztek Székelyudvarhelyre és kevés időt tartózkodtak a városban. Üdülési motiváció csupán Parajdon észlelhető. Igaz a magán szálláshelyeken eltöltött éjszakákat nem jegyzik, sőt a vállalati üdülőkben, vendégházakban, vadászházakban megszállt turistákról sincs pontos nyilvántartás.

A **belföldi keresletet** vizsgálva megállapítható, hogy csak a kereskedelmi szálláshelyeken tüntetik fel a turista forgalmat. Így kiesik a **kirándulóforgalom, az átmenő turista forgalom**. Piackutatás hiányában erről keveset tudunk. A térségben regisztrált belföldi turisták főleg Parajd-Korond-Székelyudvarhely-Csíkszereda átmenő útvonalat vették igénybe, és kevés vendégéjszaka átlagtartózkodási időt töltöttek régióinkban. A belföldi turistaforgalom közel felét Székelyudvarhely fogadta. Székelykeresztúr, Szentegyháza forgalma már jelentéktelen, a községek közül viszont Parajd mutatja a legnagyobb forgalmat (Parajd is a 13 A országút mentén fekszik).

Az Udvarhelyi régióban viszont jelentős a **kiránduló-turizmus** és a **hétvégi turizmus** és a **vadászturizmus**. A tranzit-turizmus mellett jelentős a Parajd által lebonyolított **gyógyturizmus**. Újabban a lovaglás is jelentős szerephez jutott (Székelyudvarhelyen és a Szentegyháza közeli Tánccos-lovagló). Vidékünkön is divatba jött az aktív pihenéssel párosuló regeneráló turizmus.

#### Az Udvarhelyi régió vonzerői

**Az Udvarhelyi régió főbb vonzerői:** a hegyvidék, ásványvíz-források, a székely népviselet, gyógyfürdők és gyógykezelési lehetőségek (pl. Parajd), helyi és országos jelentőségű üdülőtelepek (országos jelentőségű ifjúsági diáktáborok: Homoródfürdő és Kirulyfürdő), vadászati lehetőségek, síelés, számos műemléktemplom stb.

Az Udvarhelyi régió **turisztikai vonzerő-leltárát** (1997) a természeti és az emberalkotta értékek, valamint a versenyképesség szempontjából táblázatosán (**33. táblázat**) mutatjuk be.

33. táblázat

#### Udvarhelyi térség turisztikai vonzerő-leltára (1996)

VONZERŐK	VERSENYKÉPESSÉG
<b>I. Természeti értékek</b>	
* a hegykeret erdőségei	X
* nagyvadak (medve, szarvas, vaddisznó)	X
* vizek és tavak (Zetelaki tározó, horgásztavak)	X
<b>II. Emberalkotta értékek</b>	
* a városok műemlékei	X
* a hegyvidék tanyavilága	X
* népi kismesterségek (kerámia, kosárfonás)	X
* rendezvények (Szejke-fesztivál)	X
* művészeti táborok (Homoródszentmárton, Parajd)	X
* tájmúzeumok (Székelykeresztúr, Székelyudvarhely)	X

#### Szálláshelyek az Udvarhelyi régióban

Az Udvarhelyi régió kereskedelmi szálláshelyeinek kapacitását a **34. táblázatból** olvashatjuk le.

34. táblázat

#### Az Udvarhelyi térség kereskedelmi szálláshely kapacitása 1995-ben (egység/férőhely)

Udvarhely térsége	Összes szálláshelyek	Szálloda	Kemping	Fogadók és motelek	Menedék-házak	Turisztikai villák	Ifjúsági táborok
<b>*Városok</b>							
1. Székelyudvarhely	2/163	2/163	-	-	-	-	-
2. Székelykeresztúr	5/114	-	-	-	1/12	4/102	-
3. Szentegyháza	4/918	-	1/115	1/28	-	-	2/775
<b>Összesen városok:</b>	<b>11/1195</b>	<b>2/163</b>	<b>1/115</b>	<b>1/28</b>	<b>1/72</b>	<b>4/102</b>	<b>2/775</b>
<b>*Községek:</b>							
1. Etéd	-	-	-	-	-	-	-
2. Szentábrahám	-	-	-	-	-	-	-

Udvarhely térsége	Összes szálláshelyek	Szálloda	Kemping	Fogadók és motelek	Menedék-házak	Turisztikai villák	Ifjúsági tábork
3. Fenyéd	-	-	-	-	-	-	-
4. Kápolnásfalu	-	-	-	-	-	-	-
5. Korond	1/21	-	-	1/21	-	-	-
6. Oroszhegy	-	-	-	-	-	-	-
7. Székelyderzs	-	-	-	-	-	-	-
8. Felsőboldogfalva	-	-	-	-	-	-	-
9. Lövete	1/520	-	-	-	-	-	1/520
10. Farkaslaka	-	-	-	-	-	-	-
11. Homoródszentmárton	-	-	-	-	-	-	-
12. Homoródalmás	-	-	-	-	-	-	-
13. Bögöz	-	-	-	-	-	-	-
14. Oklánd	-	-	-	-	-	-	-
15. Parajd	2/121	1/56	-	1/65	-	-	-
16. Románandrásfalva	-	-	-	-	-	-	-
17. Újszékely	-	-	-	-	-	-	-
18. Siménfalva	-	-	-	-	-	-	-
19. Kányád	-	-	-	-	-	-	-
20. Székelyvarság	-	-	-	-	-	-	-
21. Zetelaka	-	-	-	-	-	-	-
<b>Összesen községek:</b>	<b>4/662</b>	<b>1/56</b>	<b>-</b>	<b>2/86</b>	<b>-</b>	<b>-</b>	<b>1/520</b>
<b>Mindösszesen:</b>	<b>15/1857</b>	<b>2/219</b>	<b>1/115</b>	<b>3/114</b>	<b>1/12</b>	<b>4/102</b>	<b>3/1305</b>

**Forrás:** Hargita megye Statisztikai Hivatala. Csíkszereda. Adattár. 1995.

Megjegyzés: A törtszám számlálójában a turisztikai egységek száma szerepel.

A **turisztikai szálláshelyekkel való ellátottság terén** alaposan fel kell térképezni az újonnan épült panziókat, nyaralókat, hétfégi házak szálláslehetőségeit, a szervezett fizetővendéglátást, a magánszálláshelyeket, az üdülési szálláshelyeket.

Az Udvarhelyi térség **szálláshely-kapacitása** a jelenlegi turista forgalomhoz képest megfelelőnek mondható. E vidéken is túlsúlyban vannak az alacsonyabb fizetőképességű kereslet kielégítésére szolgáló fizetővendéglátó-helyek, turistaszállók. Szállodai besorolású szálláshelyek Székelyudvarhelyen, Parajdon és Homoródfürdőn vannak. Külön szerepelnek az erdőszet tulajdonában lévő vadászházak, vendégházak és néhány vállalati üdülő. Udvarhely térségében a nem szervezett fizetővendéglátásról nem állnak rendelkezésre adatok. Udvarhely térségében megnőtt az üdülőingatlanok száma (Ivó, Homoródfürdő, Fenyéd völgye, Szeltersz, Parajd, Sikaszó). Üdülőtanyák száma viszonylag kevés.

Az Udvarhelyi térségben található vendéglátó egységek összetétele nem korszerű: sok az italbolt, kevés a kisvendéglő. A turisták kiszorulnak a színvonalasabb vendéglátó helyekről, nincs megoldva a gyorsétkeztetés kérdése. Az éttermek kínálata hagyományos, nem korszerű, a választék szegényes. Kevés az éjszakai szórakozóhely.

Ma a meglévő **szállásférőhelyek** a körzet turisztikai fogadóképességében csak viszonylag szűk keresztmetszetet képviselnek. Az árajánlatok viszonylag magasak, s így a kapacitáskihasználás alacsony. Más vetületben az információhiány miatt nem eléggé ismeretesek a nemrégiben felépült panziók, vendégházak, diákszállások, vadászházak kapacitása. A homoródfürdői és a királyfürdői ifjúsági tábork villái alapos felújításra várnak. A térség területén egyetlen, a korszerű követelményeknek megfelelő kemping sem működik. A falusi vendégfogadás-hálózata Székelyvarságon reménykeltő léptekkel épül ki. A városok kivételével vidéken alig találunk gyorsbüféket, evő-ivókat. A falusi vegyes boltok árukészlete sok esetben a legszükségesebb alapélelmiszereket sem tudja biztosítani az átutazó turistáknak.

Míg az Udvarhelyi régió Hargita megye kereskedelmi szálláshelyeiből közel 20%-kal részesedik, addig a vidékünkre látogató szállóvendégeknek csupán 10-15%-a, a külföldi

vendégeknek pedig csak 1-2%-a keresi fel vidékünket. Mindez a **vidék átutazó jellegét** emeli ki. Az átlagos tartózkodási idő alig 1 nap, ami nagyon alacsony érték. Az idegenforgalmi ágazatban foglalkoztatottak száma a régióban mintegy 150 főre tehető. Ugyan megjelent Székelyudvarhely várostérképe, de a vidéket, a régiót bemutató turista térkép még nem látott napvilágot. A turista-tájékoztató táblák majdnem teljesen hiányoznak vidékünkön. A műemlékeket mutató táblák információi olvashatatlanok. A városokat és hegységet bemutató turista kalauzok, leírások kiadása elodázhatatlan feladat. A turista utak felújítása, újak kijelölése és kiépítése szintén az elkövetkező időszak egyik fő feladata lesz.

A szerényebb bevételi részesedés okai elsősorban az elmaradott infrastruktúrában, az alacsony színvonalú szolgáltatásokban, illetve a turizmus szerkezetében keresendők. Vidékünkön főleg a közúti hálózat, a kommunikáció és a környezetszennyezés gondjai érintik a turizmust. Külön kiemelendő, hogy a szűkebb értelemben vett turisztikai kínálaton belül elsősorban **a nemzetközileg is versenyképes vonzerőkön alapuló komplex turisztikai termék hiánya** okozza a fő gondot. Továbbá megjegyzendő, hogy **a turisztikai kínálat fejlesztésével járó általános gazdaságélénkítő hatás hiányzik**. Nem vitás, hogy a külföldi turisták vásárlóerőt hoznak a térségbe, ami pótolagos keresletet támaszt egy sor áru és szolgáltatás iránt. Ezt a sokszorozó (multiplikátor) hatást kell továbbfejleszteni.

#### **A turizmus tendenciái régióinkban**

Az elkövetkező időben a várható forgalomművekedés újabb felelősségeket ró a turisztikai tevékenységet szervezőkre. Az átutazó turizmus növekvő tendenciát mutat. Sajnos az útviszonyok eléggé kedvezőtlenek. Újabban a téli sportok iránti igény is növekedett (Hargita sípályái) és egyre nagyobb az érdeklődés a természetgyógyászati tényezők iránt. Általában megnőtt a természeti környezet vonzerő-értéke is, de a művelődési értékek szerepe (néphagyományok, folklór) sem elhanyagolható. Növekvőben van a szervezett csoportos turista-forgalom. Valamelyest elmozdult a holtpontról az ifjúsági turizmus (hegyi túrák), tanulmányutak (erre a piaci szegmensre is jobban oda kell figyelni), a cserkészmozgalom pedig új lehetőségeket tárt föl az ifjúsági turizmus terén.

Megállapítható, hogy az egyéni turista forgalom növekedésével nélkülözhetetlenné vált a turistákat segítő korszerű információs és értékesítő hálózat kiépítése. Nem vitás, a tömegturizmus helyett a versenyképes, egyedi vonzerőn alapuló, exkluzív termékek kialakítására kell törekedni.

#### **A turizmus pozitív hatásai az Udvarhelyi régióban**

Az utóbbi évtizedben tapasztalható a természeti környezet jobb megismerése, míg a műemlékvédelmi kérdések is egyre inkább előtérbe kerültek. A vállalkozói szférában tapasztalható, hogy turizmusból származó egyéni és közösségi jövedelmek megnövekedtek. A falusi turizmus új munkalehetőségeket ígér, a turizmus feltételeinek kiépítésével pedig általános gazdasági élénkülés várható. A meglévő turisztikai erőforrások racionális hasznosításával újabb piaci szegmenseket lehet bekapcsolni a piacgazdaságba. Ebben a témakörben jobban lehetne képviselni a kulturális örökség védelmét is (pl. Énlaka jelölése a világörökség részeként való elismertetése). A haladó hagyományok újjáélesztése, a közösségi érzés ápolása ugyancsak a turisztikai kereslet irányába tereli a turista-szervezők figyelmét.

A turizmus és területfejlesztés terén bekövetkező szemléleti változások még váratnak magukra: az egykori üdülőkörzetek (újra)tervezése és fejlesztésének megújítása, a piaci viszonyok előtérbe kerülése, a kistérségi kapcsolatok kialakítása felértékelődött. Szükség van a regionális léptékű struktúrák kialakítására is. Mindez elvezet a turisztikai vonzástényezők, /attrakció, vonzerő/ és a természeti, művelődési (művi) adottságok, erőforrások racionális értékeléséhez és hasznosításához.



Nagyon fontos a **turizmust segítő tulajdonviszonyok tisztázása**: tulajdonképpen erre épül a korszerű turizmus, ellenkező esetben a turizmus több ága leszakad, lemarad. Ebben a munkában a helyi önkormányzatok szerepe felértékelődik, azaz a helyi adottságok használati értéke nő, s mindez segíti a regionális és települési identitás kibontakozását. A közeljövőben a vállalkozói alapon működő helyi erőforrásokra kell támaszkodni. Mindez nem csak a turisztikai adottságok fejlesztését, hanem a települési környezet egészének a javulását szolgálja, s ezzel a térség általános fejlődését szolgálja. Nem maradhat ki a sorból a humán erőforrások színvonalának emelése, a tenniakarás és cselekedetek erősítése sem. Mindez feltétele a minőségi fejlődésnek, a kínálati elemek bővítésének, a szolgáltatások fejlesztésének és a térségi kapcsolatok erősödésének. A tradíciók tisztelete nélkül ahgha lehet előbbrelépni. Ugyancsak ebben a gondolatkörben szükség van a kreatív készségek fejlesztésére, a népi-néprajzi értékek feltárására és védelmére.

### **A turizmus negatív hatásai a régióban**

A környezeti ártalmak erőteljesebb jelentkeznek az elkövetkező időben. Várható a környezetszennyezés növekedése, a motorizáció kapcsán a zajártalom is fog növekedni. Napjainkban a természeti környezet fő veszélyei az Udvarhelyi régióban a következők: egyes legelőterületek felszámolása, az intenzív kemizálás, pénzügyi hiányosságok, a kertiségek fölszámolása. El kell készíteni a helyi védettségű területek (lásd fennebb) kezelési, fejlesztési tervét, a hidrogeológiai védelmi övezetek kijelölésével. Az engedélyezési és területhasználati eljárásokban a természetvédelmi szempontokat kell érvényesíteni. Ugyancsak el kell készíteni az Udvarhelyi régió természetvédelmi (és természeti erőforrás-védelmi) kataszterét és térképét. Célunk a későbbi tájvédelmi közetek kialakítása és azok védelme.

Kiemelten kell kezelni a megőrzendő tájformákat, a kultúrtörténeti emlékeket, gyepeket, legelőket, vizes élőhelyeket, erdőfoltokat, fasorokat stb. Az egyes önkormányzatok általános településrendezési terveivel közösen, azokkal összhangban kell kidolgozni **a város és környéke tájrendezési és fejlesztési tervét** (azaz a védetté nyilvánítást össze kell hangolni az országos tervekkel).

A három város rendezési terveiben érvényesíteni kell a táji és természetvédelmi elveket. Védelem alá kell helyezni több erdőrésztletet Ivó és Székelyvarság területén. A védett területeket hatósági táblákkal, tájékoztatási táblákkal kell megjelölni. Didaktikai célzatú tanösvényeket kell kiépíteni a fontosabb természetvédelmi területeken.

Székelyudvarhely körzetében a természet- és tájvédelmi elveken alapuló földhasznosítást kell előnyben részesíteni, amit tájrendezési tervben kell megfogalmazni. A giccs megjelenése és terjedése már most is kitapintható-látható tény Korondon. Ezt követi a deviáns viselkedési formák elterjedésére, több kistérségben zsúfoltságra is számíthatunk.

Az Udvarhelyi térségben a turisztikai információs központok kiépítése folyamatban van (Parajd, Farkaslaka, Székelyudvarhely). Legtöbbjük viszont korszerűsítésre várnak. A turisztikai információs és tanácsadó irodák létrehozása egyik első lépés lenne a színvonalas vendégfogadás kiépítésében. A vidék közbiztonsága átlagosnak mondható. A higiénias feltételek a nyilvános helyeken, standokon nem felelnek meg a korszerű elvárásoknak. Több településen szembetűnő a felhalmozott hulladék. Utazási irodák működnek Parajdon, Székelyudvarhelyen. Az irodák főleg beutazással, program értékesítéssel foglalkoznak. Jelenleg kevés a turisztikai szakember, a nyelvismeret gyenge, a vendégfogadás színvonala közepes. Szükség van a közép- és felsőfokú turisztikai szakmai oktatásra, képzésre.

Az Udvarhelyi régió vonzó tájai, a természeti környezet, a tiszta víz és levegő, a kulturális értékek mind a fenntartható turizmus vonzó kínálati elemei. Tudatossá kell tehát tenni a településeinken és az üdülés adottságokkal rendelkező kistájak területén a turisztikai fogadással együtt járó gondok felismerését.

## o Összegezés

### **Udvarhely térségének turizmusára az alábbiak jellemzők:**

- a turisztikai vonzerők száma viszonylag nagy, ezek kihasználása viszont nem megfelelő. A természeti vonzerők elősorban a kirándulóforgalmat illetve a spontán turizmust ösztönzik.
- eddig nem sikerült több vonzerőre épülő, versenyképes turisztikai terméket kialakítani. Csupán a parajdi sóbánya látogatása képez kivételt.
- a vidékre jellemző turisztikai arculat (image) kialakítása még várat magára.
- az utak minősége nagyon rossz, néhány fontos település (Székelyderzs, Székelydálya) megközelítése körülményes és kevésbé biztonságos.
- a térség vendéglátóipari szolgáltatásai átlagos színvonalúak. A vendéglátóhelyek döntően középkategóriájúak, nem mindenben követik az átalakult táplálkozási szokásokat, az egészség életmódnak megfelelő elvárásokat.
- a vidék művelődési értékekben gazdag, de a haladó hagyományok átörökítése (pl. kismesterségek) még esetleges.
- a sportolási lehetőségek eléggé korlátozottak, nincs fedett uszoda, kevés a tenispálya, a termálfürdő (Szentegyháza) üzemeltetése szezonális, nincsenek kerékpárutak.
- a higiénias feltételek szigorúbb ellenőrzése elodázhatatlan, a környezet tisztaságára, a szemét tárolására, kezelésére a jelenleginél nagyobb figyelmet kell fordítani.
- nagyobb gondot kell fordítani a turizmus non-profit szolgáltatásainak fellendítésére, gondolni a turisztikai információs szolgálat beindítására, a nyelvtudás javítására, a turizmusban dolgozók szakképzettségének emelésére, a vendégfogadásban résztvevő dolgozók szakképzésére.

## **(g.) Az infrastruktúra állapota és a lakossági életkörülmények az Udvarhelyi régióban**

### **(1) Az Udvarhelyi régió lakásállománya (beruházások - építkezések)**

Ma a lakásállomány a vidék egyik legfontosabb népességvonzó és -megtartó tényezőjeként jelentkezik. A lakásállomány főbb jellemzői a **35. táblázatból** olvashatók ki. Az Udvarhelyi régióban az 1.000 lakosra jutó lakások száma 351. A lakások többsége magántulajdonban van. A lakásállomány nagysága községenként eltérő értékekkel jelentkezik Székelyderzs 604, míg Zetelaka 2.144 lakással rendelkezik. A lakások többsége 1960 előtt épült és viszonylag alacsony komfortfokozattal rendelkeznek. A lakásállomány többségében kétszobás, az újabbaknál elég gyakori a 3 szobás építkezés. Az átlagos lakósűrűség messze a városi értékek alatt marad. Az összkomfortos lakások számának növekedése Korondon, Parajdon, Farkaslakán, Zetelakán, Székelyszentkirályon érezhető erőteljesebben. Falvaink többségében hiányzik a vízöblítéses WC és viszonylag kevés a fürdőszobával ellátott lakás is. Még kevesebb a gázzal, és központi fűtéssel ellátott lakások száma. A lakások alacsony komfortfokozata éppen a hátrányos helyzet egyik meghatározó ismérve. Szükséglakások száma is jelentős. A Homoródménán elég sok az üresen álló lakás, s mindez az ingatlanpiac alakulását is befolyásolja. Az épületállomány helyzetét a **36. táblázat** szemlélteti.

35. táblázat

## Udvarhely régió városainak és községeinek lakásállománya (1995)

Udvarhely térsége	Lakások száma	Állami lakások száma	Magánlakások száma	Lakfelület (ezer négyzetméter)	ebből: magánlakás lakfelülete
<b>*Városok</b>					
1. Székelyudvarhely	12.797	885	11.912	428	404
2. Székelykeresztúr	3.238	258	2.980	105	100
3. Szentegyháza	2.313	83	2.230	75	73
<b>Összesen városok:</b>	<b>18.348</b>	<b>1.226</b>	<b>17.122</b>	<b>608</b>	<b>577</b>
<b>*Községek:</b>					
1. Etéd	1.342	2	1.340	43	42
2. Szentábrahám	860	5	255	25	24
3. Fenyéd	1.132	4	1.128	37	37
4. Kápolnásfalva	747	17	730	26	25
5. Korond	1.769	23	1.746	60	59
6. Oroszhegy	1.284	1	1.283	41	41
7. Székelyderzs	605	13	592	22	22
8. Felsőboldogfalva	1.190	9	1.181	45	44
9. Lövéte	1.532	1	1.531	42	42
10. Farkaslaka	1.558	20	1.538	53	52
11. Homoródszentmárton	1.556	29	1.527	47	46
12. Homoródalmás	749	1	748	22	22
13. Bögöz	2.372	9	2.363	75	75
14. Oklánd	565	1	564	16	16
15. Parajd	2.443	83	2.360	69	66
16. Románandrásfalva	694	5	689	23	23
17. Újszékely	774	4	770	26	26
18. Siménfalva	1.598	9	1.589	48	47
19. Kányád	720	5	715	23	22
20. Székelyvarság	674	6	668	23	23
21. Zetelaka	2.144	14	2.130	64	63
<b>Összesen községek:</b>	<b>26.310</b>	<b>261</b>	<b>25.447</b>	<b>830</b>	<b>817</b>
<b>Mindösszesen:</b>	<b>44.658</b>	<b>1.497</b>	<b>42.569</b>	<b>1.438</b>	<b>994</b>

Forrás: Hargita megye Statisztikai Hivatala. Csíkszereda. Adattár. 1995.

36. táblázat

## Az épületállomány helyzete az Udvarhelyi régióban (1995)

Udvarhely térsége	Az átadott lakások száma	ebből: az állami, intézményi és közületi lakások	Önerős lakásépítkezések száma
<b>*Városok</b>			
1. Székelyudvarhely	36	24	12
2. Székelykeresztúr	38	38	-
3. Szentegyháza	13	-	13
<b>Összesen városok:</b>	<b>87</b>	<b>62</b>	<b>25</b>
<b>*Községek:</b>			
1. Etéd	-	-	-
2. Szentábrahám	-	-	-
3. Fenyéd	6	-	6
4. Kápolnásfalva	-	-	-

Udvarhely térsége	Az átadott lakások száma	ebből; az állami, intézményi és közületi lakások	Önerős lakásépítkezések száma
5. Korond	12	-	12
6. Oroszhegy	3	-	3
7. Székelyderzs	1	-	1
8. Felsőboldogfalva	-	-	-
9. Lövéte	-	-	-
10. Farkaslaka	7	-	7
11. Homoródszentmárton	1	-	1
12. Homoródalmás	-	-	-
13. Bögöz	7	-	7
14. Oklánd	-	-	-
15. Parajd	22	-	22
16. Románandrásfalva	-	-	-
17. Újszékely	3	-	3
18. Siménfalva	-	-	-
19. Kányád	3	-	3
20. Székelyvarság	9	-	9
21. Zetelaka	7	-	7
<b>Összesen községek:</b>	<b>81</b>	<b>-</b>	<b>78</b>
<b>Mindösszesen:</b>	<b>168</b>	<b>62</b>	<b>103</b>

**Forrás:** Hargita megye Statisztikai Hivatala. Csíkszereda. Adattár. 1995.

## (2) Ingatlanállomány (gazdasági hasznosítású épületek, ipartelepek)

Az ingatlanállomány is sajátosan módosult 1989 után. Mivel nagyon sok épület gazdát cserélt, az ingatlanok ára megugrott ebben a régióban. Az ingatlanok legdrágábbk éppen Székelyudvarhelyen. Vidéken, a volt tsz-ek gazdasági épületeit, üzemsarnokait raktárakként, üzemegeként kezdték értékesíteni, több helyen pedig nagybani lerakatokká alakítottak ki. Több kft. ezekben kezdte meg tevékenységét. Érdekes módon az egykori kúriák, kastélyok idegenforgalmi hasznosítása még nem merült föl, s így a kastélyturizmus beindulása csak a jövő évezred elejére várható. A felújítási és szállodakiépítési tervek elkészültével egészen új színfoltot jelentene a tájban éppen ez a turisztikai forma és lehetőség.

Külön gond a **területtel** (földdel, telekkel) **mint természeti erőforrással** való racionális gazdálkodás feltételeinek megteremtése. Nem vitás újabban éppen a tulajdonosi érdek fűződik minden parcellához, bennvalóhoz. A telek tehát az önkormányzati gazdálkodás egyik lényeges komponense. Az ésszerű földhasznosítás éppen a település- és területrendezés terén jelentős.

## (3) A közlekedés helyzetképe az Udvarhelyi régióban

A valós megfogalmazások egyike: **az Udvarhelyi régió közlekedése nagyon elmaradott állapotban van.** Itt nem nemzetközi összehasonlítások szintjére gondolunk, hanem arra, hogy hazai viszonylatban is az Udvarhelyi régió a lehető legkedvezőtlenebb mutatókkal jellemezhető. **A közlekedési hálózat kiépítetlen, a járműállomány színvonala elavult.** A színvonalmutatók az infrastruktúra fejlesztésért felelősséggel tartozó szakembereknek adhatnak új szempontokat a különböző időtávú fejlesztési tervek megalapozásához, a beruházási források alátámasztásához. Nem vitás, hogy a **közlekedési**

**infrastruktúra** relatíve alacsony szintje akadályozója volt/lehet a bővülő, de további nagy lehetőségeket rejtő idegenforgalom, illetve szállítmányozás kibontakozásának.

A közlekedési tevékenységek színvonalát az eszközállomány, a foglalkoztatott létszám alakulása is jelzi. Az Udvarhelyi régióban e téren még sok a tennivaló. Régióinkban a közúti közlekedés, a városi tömegközlekedés és a csővezetékes szállítás adatai arra utalnak, hogy a szolgáltatások színvonala egyre inkább romlik. Régióink viszonylag **távol esik az E 60-as főútvonaltól**. A közlekedés színvonala alapvetően befolyásolja a termelés, az elosztás és a fogyasztás színvonalát, az egész újratermelési folyamat hatékonyságát. Meghatározó módja a lakosság életkörülményeinek, jelentős életszínvonal-politikai kérdés is. Vegyük sorba a főbb ágazatokat.

### **Közúti közlekedés**

Udvarhely vidékének közlekedési gondjai onnan adódnak, hogy kevés **az országos jelentőségű közúthálózat**. Székelyudvarhely viszonylag centrális helyzete magyarázza az úthálózat többnyire sugaras lefutását. A 13 A műút az egyetlen fő útvonal, amely nyugat-kelet irányban szeli át ezt a régiót, míg az egyes települések közti kapcsolatot biztosító közutak különféle rendűek és állapotúak. A sugaras úthálózat eléggé nehezíti az egyik településből a másikba való átjutást. Kevés a kerékpárút, ez is legtöbbször a meglévő közútvonalakat követi.

Már említettük, hogy az Udvarhelyi régió több vonatkozásban „közlekedési árnyék”-ban fekszik. Ez azt is jelenti, hogy a főbb országutak elkerülik a vidéket, a meglévők - rossz műszaki állapotuk miatt - pedig valóban nem „vonzzák” az új utak építését. Talán ez a gazdasági érdekeltségű terület lenne a legelső, amit gyökeresen meg kell javítani. Sem az ipari termelés, sem a falusi turizmus nem képes lábra állni, míg nem rendelkezünk korszerű, a harmadik évezred elejének megfelelő úthálózattal. A fő közlekedési útvonalakat sem köti össze jobb minőségű bekötőút. Mindez a kistérségek, a mikrorégiók leszakadását eredményezték. A 1960-1970-es években megépült utakat ugyan javították, de teljes felújítására nem került sor. Talán külföldi beruházásokból léphetünk előre e téren. A térség belső úthálózata mondhatni középkori állapotokat idéz fel az utazóban. Az átjárás néhány falu között nagy-nagy kerülővel valósul meg. A régi közlekedési feltáratlanságára jellemző, hogy összesen mintegy 30-40 „zsáktelepülés” található az Udvarhelyi térségben. Ezekben a településekben közel 4-5000 ember él. Az úthálózat közel fele keskeny vonalú, az utak minőségi állapota rossz, személygépkocsival szinte járhatatlanok.

A tömegközlekedést több szállítási vállalat bonyolítja le. Ezek főleg a három régióközpontból kapcsolják össze a vidék falvait. Az autóbusz-közlekedés nagyvonalakban kielégíti a vidék elvárásait, noha a járatsűrűség jövedelmezőségi indokokra hivatkozva egyre kevesebb az utóbbi időben.

Székelyudvarhely körzetében egyre erőteljesebben jelentkezett **a személygépkocsi közlekedés**. Mindez jelzi, hogy a városban a motorizációs szint emelkedőben van, sőt a város utcái és átmenő útvonalai már alig felelnek meg a korszerű közlekedési feltételeknek. Székelyudvarhelyen a személygépkocsik száma összesen 8000. Az üzemanyag-töltő állomások száma növekedett és ez újabb biztató jel az üzemanyag-ellátásban. Az átmenő forgalom is erősen igénybe veszi a városok útjait és szűk utcáit.

### **Vasúti közlekedés**

A térség vasúti összeköttetését a Segesvár-Székelyudvarhely közötti 38 km-es szárnyvasút (1888 március 15-én adták át a forgalomnak) biztosítja. Turisztikai jellegű kisvasút nincs. A napi járatsűrűség megfelelő, a teherszállítás is kielégítő.

#### **A közlekedési hálózat korszerűsítése**

A közlekedési hálózat hosszabb távú fejlődési irányait országosan rögzítették. Sajnos az Udvarhelyi körzet ilyen értelemben még mindig távol kerül a közlekedés fő áramaitól. Az

1996. évi közlekedéspolitikai koncepció országosan rögzítette a főbb hálózati vonalakat és csomósodási pontokat. Tapasztaljuk, hogy a rohamosan növekvő szállítási szükségletekkel a közlekedés kapacitáshelyezete és fejlesztése nem tudott lépést tartani. A hiányt pótló beruházások, így döntően a járműbeszerzések, a rendszer tartós működőképességét nem szavatolták. Az áru és személyszállítási igények emelkedtek, a járműpark pedig alig módosult. A pormentes és kemény burkolatú utak összhosszúsága nem növekedett. Az utazással töltött idő még most is igen hosszú, a közlekedésbiztonság nem kielégítő. A korszerű szállítási módok terjedésének tehát műszaki akadályai vannak.

A közlekedéssel szemben támasztott követelmények kapcsán megemlíthető, hogy a minőségi igény kielégítéséről nem lehet beszélni. A nagy utazási sebesség, a rendszeresség, a pontosság, a kényelem, a tisztaság, a kulturált környezet és utasellátás nem erős pontja a **helyi (városi) és távolsági közlekedésünknek**. A személyszállítási teljesítmény ugyan növekedett, de a géppark nem. A személygépkocsik száma megnövekedett, s így Székelyudvarhely „közlekedés-áteresztőképessége” sokat romlott. Mindez kihat a közlekedés biztonságra is. A helyközi közhasználatú tömegközlekedés összességében növekvő tendenciát mutat, és erősen megnövekedett a személygépkocsi közlekedés súlya. A közúti tömegáru-szállítások jelentős hányadát az önürítős gépkocsik teljesítik. A városok áruszállítási szükségletei szintén megnövekedtek. A közúthálózat jelentős ütemű korszerűsítése terén alig történt előrelépés. A bekötőút-építési program kis léptekkel halad előre, az útkorszerűsítési és burkolat-megerősítési programok elmaradoztak. A forgalmi terhelés rohamosan növekedett 1990 után. A közúti hidak állapota is romlott. A közúti tranzitforgalom ma is terheli a három város lakóterületeit, növelve a környezet károsodását és a baleseti veszélyt.

#### **Következtetések:**

- Az Udvarhelyi régió úthálózata a teherbírás, a befogadóképesség, az üzemmód, a fogyasztás, a környezetkárosítás, a speciális szállítási-rakodási feltételek szerinti járműpark összetétel tekintetében egyaránt kedvezőtlen.
- A személygépkocsi-park 9 évet meghaladó átlagkora igen magas, s mindez fokozott karbantartási és javítási igényt támaszt (nagy a fogyasztás, aránytalanul nagy a kétütemű személygépkocsik száma, jelentős környezeti terhelést okozva).
- Az autóbuszok nagy része öt évnél régebbi, az állomány közel fele amortizálódott, a tehergépkocsik fenntartási és üzemanyagigénye igen magas. Tartósan megoldatlan a személygépkocsik alkatrész ellátása, döntően a forgalmazás és az elosztás ellentmondásai miatt.
- A közúti közlekedés üzemanyag-ellátását biztosító töltőállomások száma ugyan növekedett, de a jelenlegi igényekhez képest még vannak ellátási gondok.
- a városi tömegközlekedés hálózathossza bővült, de sajátos gond a nagy forgalmú szintbeni csomópontok forgalomtorlaszoló és környezetszennyező hatása.
- a belső városmag területén kevés a parkolási lehetőség (az első városi fedett parkoló építése most van folyamatban).
- a kerékpárutak kiépítése még nem történt meg.
- a közlekedés embert és környezetet károsító hatása egyre erőteljesebben jelentkezik. A közlekedés környezeti terhelése döntően a közúti motorizáció fejlődése miatt növekedett. A közlekedési eredetű levegőszennyezésben, a károsítóanyag-kibocsátásban jelenleg a közúti közlekedés vezet. Az egészségügyileg megengedett határértéket egyre többször lépi túl a közlekedési eredetű levegőszennyezettség (a vasútállomás környéke, a város központja). A levegő ólom- és CO-szennyezettsége tartósan többszörösen a norma feletti. A kiutat a közúti hálózat illetve a tömegközlekedés fejlesztése, a gépjárműpark érdemi korszerűsítése

és Székelyudvarhely belső városmagja gépjárműforgalmának erőteljes korlátozása hozhatja meg.

- az utóbbi időben elég sok a városi és falusi közlekedési balesetek száma.
- fokozódott a zajterhelés is, különösen Székelyudvarhely központjában és a bekötő utak mentén. A 65 dB nappali zajszintet már a kisebb forgalmú közutak zaja is meghaladja.
- a közlekedés állami beruházásai ma is szűkösek. Az eszközállomány-vásárlás korlátozott.
- célcsoportos beruházás alig volt.

#### **A fejlesztés általános stratégiája a közlekedésben:**

- az úthálózat korszerűsítése, a tranzitútirányok kijelölése;
- a szállítási folyamatok egészének összehangolt szervezése és fejlesztése;
- a közlekedés gazdaságosságának növelése, a közlekedésbiztonság növelése;
- a kapacitás- és állagmegőrzés, a hálózati elemek túlterhelésének oldása, a pálya és jármű összhangjának megteremtése;
- a pályakorszerűsítési munkálatok elvégzése az említett útvonalakon;
- a kölönszintű keresztezések kiépítése, a biztonságos közlekedés megteremtése. Lehetővé kell tenni a különböző jellegű forgalmak szétválasztását és minden úti cél gépkocsival való elérhetőségét;
- az úthálózat-fejlesztéseket és korszerűsítéseket egy-egy összefüggő hálózatszakaszokra komplexen, a forgalomnagysággal összhangban, a csomópontokkal, a korszerű forgalomirányítással és a szükséges biztonsági létesítményekkel együtt kell elvégezni;
- a közúthálózat fejlesztését és korszerűsítését a mindenkor területrendezési tervekkel kell összehangolni;
- gondoskodni kell a kis települések alapellátottságának növeléséről, a szükséges bekötő utak kiépítéséről;
- a településeken belül törekedni kell a különféle forgalmak szétválasztására (kerékpár utak és sávok, autóbusszávok, gyalogosutcák kiképzése, a lakó és pihenő övezetekben a forgalom „csendesítésére”).

Valamennyi közlekedési megoldás véglegesítésénél szigorúan be kell tartani a **környezetvédelmi előírásokat**.

#### **(4) A közműhálózat kiépítettsége. A vonalas és hálózati ellátmányok helyzete az Udvarhelyi régióban**

Abból indulunk ki, hogy a **hálózati infrastruktúra**, nevezetesen az utak, vasutak és más szállítási, valamint hírközlési pályák és létesítményeik, az **újratermelési folyamatba** illeszkedve termelési, illetve lakossági szükségleteket elégítenek ki. Ha kellően épül ki, akkor a más területi szerkezeti tényezőkre hosszú ideig vonzó hatást gyakorol. A vonalas és a hálózati infrastruktúra kiépítése régióinkban a társadalmi kisközösségi beavatkozás egyik eszköze is lehet: gyorsítja a gazdasági növekedés ütemét, mérsékeli a foglalkoztatási gondokat. A hálózati infrastruktúrának kulcsszerepe van a területi szerkezet alakításában: ez tulajdonképpen a területi struktúra „idegrendszere”. Ezen a téren kapcsolódik össze a gazdasági és műszaki tervezés.

A közműhálózat kiépítettsége régióinkban az országos értékeket, mutatókat alig éri el. Viszonylag jónak mondható az **elektromos-energiaellátás**, noha vannak vidékek, ahol a **villamosítás** még nem fejeződött be. A **vízellátás** fejlődött a legjobban és nagyjában átfogja a falusi térség egészét. A **csatornázás** és a **szennyvíztisztítás** csupán a városokban megoldott, a **szilárd és veszélyes hulladékok** elhelyezésére alig van korszerűen kiépített közmű. A közműkiépítettség főbb mutatóit a **37. táblázat** szemlélteti.

37. táblázat

## Az Udvarhelyi régió városainak és községeinek vonalas és hálózati ellátmánya (1995)

Udvarhely térsége	Utcaák hossza (km)	Ebből: korszerűsített	Ivóvízvezeték - ek hossza	A kanálisok hossza	A gázvezetékek hossza
<b>*Városok</b>					
1. Székelyudvarhely	61	38	754	420	552
2. Székelykeresztúr	32	18	247	171	200
3. Szentegyháza	35	18	572	56	150
<b>Összesen városok:</b>	<b>128</b>	<b>78</b>	<b>1.573</b>	<b>647</b>	<b>902</b>
<b>*Községek:</b>					
1. Etéd	-	-	55	-	-
2. Szentábrahám	-	-	-	-	-
3. Fenyéd	-	-	151	-	-
4. Kápolnásfalva	-	-	130	-	-
5. Korond	-	-	325	-	-
6. Oroszhegy	-	-	308	-	-
7. Székelyderzs	-	-	153	-	-
8. Felsőboldogfalva	-	-	123	-	-
9. Lövéte	-	-	396	-	-
10. Farkaslaka	-	-	298	-	-
11.	-	-	193	-	-
12. Homoródalmás	-	-	160	-	-
13. Bögöz	-	-	228	-	-
14. Oklánd	-	-	-	-	-
15. Parajd	-	-	289	-	-
16. Románandrásfalva	-	-	-	-	-
17. Újszékely	-	-	-	-	-
18. Siménfalva	-	-	-	-	-
19. Kányád	-	-	131	-	-
20. Székelyvarság	-	-	193	-	-
21. Zetelaka	-	-	120	-	-
<b>Összesen községek:</b>	<b>-</b>	<b>-</b>	<b>3.253</b>	<b>-</b>	<b>-</b>
<b>Mindösszesen:</b>	<b>128</b>	<b>78</b>	<b>4.826</b>	<b>647</b>	<b>902</b>

Forrás: Hargita megye Statisztikai Hivatala. Csíkszereda. Adattár. 1995.

\* Az **energiaellátás** a régióban viszonylag megfelelőnek mondható. A villamosenergia hálózat gyakorlatilag a falusi térség területén is kiépült, kivéve egyes hegyvidéki tanyákat, szórványokat. Igaz a terhelés nem mindenütt egyforma. Hegyvidéken (Székelyvarságon és Ivóban) a törpe vízerőművek megépítésével a helyi energiagondok megoldását célozták. Sajnos az üzemeltetés nem egyveretű, és a növekvő energiaigényeket nem tudja kielégíteni. A még nem villamosított falvak adatait a **38. táblázat** tünteti fel.



38. táblázat

**Az Udvarhelyi régióban lévő még nem villamosított falvak, települések helyzete (1996)**

Település	Község	A gazdaságok száma	Tervezett beszerelt teljesítmény (kVA)	Csatlakozási távolság (MT - km)
Kalonda	Korond	65	2/40	7
Vadasmező	Korond	30	2/40	1,5
Üknyéd	Oroszhegy	34	1/40	2
Kirulyfürdő	Lövéte	67	2/40	8
Szencsed	Farkaslaka	15	1/20	5
Békástanya	Parajd	41	2/40	3
Küküllőmező	Zetelaka	42	2/40	4
Sikaszó	Zetelaka	105	3/40	12
Kismedesér	Szentábrahám	31	2/40	4,4
Solymos-Láz	Szentábrahám	36	2/40	4
Martonos-Láz	Szentábrahám	31	2/40	4
Újlak	Románandrásfalva	51	2/40	8
Bucsin	Parajd	10	1/40	6
Ivó	Zetelaka	178	4/40	5,5
Szentábrahám	Szentábrahám	7	1/20	1
Szeltersz	Lövéte	15	1/20	2
Homoródszent-márton	Homoródszent-márton	23	1/40	3
Székelyvarság	Székelyvarság	6	-	-

Adattár. RENEL - GTDEE București. FRE M. Ciuc. 1996.

**\* A vezetékes gázellátás helyzete**

A földgáz bevezetése 1990 után indult meg régióinkban. Bár e vidék nyugati része földgáztermelő terület, mégis a megfelelő földgáz mennyiség jóváhagyása most is akadályokba ütközik. Székelyudvarhelyen megtörtént a földgáz bevezetése és több más községben most van folyamatban. A gázprogram megvalósítása jelentősen emelné a községek életszínvonalát és környezetvédelmi szempontból is előnyösebb lenne. Addig is a háztartások javában a palackos gáz jelenti a megoldás kulcsát. A székelyudvarhelyi gázcseretelep szolgáltatásai a propán-bután palackok (aragáz) cseréjét próbálja megoldani.

**\* A vízellátás**

Az egész térséget átfogó vezetékes vízellátási program még nem készült el. Vízmentelékaink bővekek, mivel a vízhálózat sűrűsége is igen jelentős. A felszín alatti vizek minősége megfelelő, így csupán a tökehiány jelenti az előbbrelépés legfőbb akadályát. A városok mellett a községközpontok többségében megvalósult a vezetékes vízellátás. A vezetékes vízhálózat kiépítése a legtöbb kis községben nehézkesen halad. Több településen még mindig a viszonylag magas nitráttartalmú kutak vizét hasznosítják. Mindez Gagy vidékén a jódhányal párosul.

\* A **csatornahálózat** a falvak többségében hiányzik. A korszerű csatorna-elemek beszerzése és lefektetése a városokban is gondot okoz. A csatornahálózat kiépülése messze elmarad a vízhálózat hosszától. A lakások többsége a községközpontokban sincs bekapcsolva a

csatornába, nem megoldott az esővíz elvezetése sem. Városokban sem teljes a lakások bekötése a közüzemi csatornahálózatba. A csatornahálózat kiépítése kellő pénzeszközök hiányában igen lassú. Csupán Székelyudvarhely és Székelykeresztúr rendelkezik megfelelő csatornahálózattal. Itt a szennyvízelvezetés és szennyvízkezelés kérdése megoldott, szennyvíztisztító állomások is működnek. A községek ilyenekkel nem rendelkeznek.

\* A **szennyvíztisztítás** terén csupán a két város, Székelyudvarhely és Székelykeresztúr szennyvíztisztító telepe próbál megfelelni a mechanikus és vegyi víztisztítás mai követelményeinek. Székelyudvarhelyen a víztisztítás után visszamaradt iszaphól (eleveniszapos biológiai szennyvíztisztítás termékeként) biogázt állítottak elő (1997-ben szűnt meg). A tisztított vizet a Nagy-Küküllőbe vezetik vissza, amely Székelykeresztúrig újból szennyeződik. A nagyobb ipari egységeknek külön víztisztító telepet építettek ki (pl. a matricagyár). A többi egységek a felszínalatti és felszíni vizeket szennyezik. A legnagyobb szennyvízkibocsátók a három város és néhány községközpont.

#### \* A szilárd hulladékok elhelyezése

A szilárd hulladékok összegyűjtése, elhelyezése és esetleges megsemmisítése nehézkesen alakul ebben a térségben. A legtöbb községben a szilárd hulladékok ártalmatlanításának egyetlen módját a **lerakás** (deponia) jelenti. Jelenleg egyetlen településen sem működik környezetvédelmi szempontból megfelelő, műszaki kialakítású szemétkerakó. Székelyudvarhelyen például a kijelölt hulladéklerakó - a Nagy-Küküllő egyik városszéli holtágában - nem előzte meg kellő talajmechanikai feltárás, előkészítés. Így a Nagy-Küküllő vizének tisztasága továbbra is veszélyeztetett. A községekben (pl. Farkaslakán is) több az illegális lerakóhely, és mindez a főbb forgalmi utak mentén kellemetlen látványt nyújt a nyári turista-szezonban. A falvak határában kihordott hulladék éppen a vízbázisokat veszélyezteti. A székelyudvarhelyi új szemételep kialakítása folyamatban van, csupán a kellő beruházás pénzügyi fedezete nem megoldott. Vidéken mindez önkormányzati pályázatokkal és külföldi befektetésekkel lesz megoldható. A hulladékprogramok összehangolt kidolgozására több községnek kell összefognia. Ezáltal néhány, a legkorszerűbb szemétkelhelyezési technológiák egyikével működő telepeket lehetne kialakítani az Udvarhelyi régióban is.

Külön gond a **veszélyes hulladékok** kezelése és elhelyezése.

### Javaslatok a kommunális hulladékok (szemétkelés) terén

**Hulladék** az az anyag, termék, maradvány, leválasztott szennyező anyag, szennyezett kitermelt föld, amelyet az adott műszaki, gazdasági és társadalmi feltételek között tulajdonosa sem felhasználni, sem értékesíteni nem tud, illetve nem kíván, és ezért kezeléséről - a környezet szennyezésének megelőzése érdekében - gondoskodni kell. A hulladék az anyagi rendszer sajátos csoportja. A hulladék anyagi természeténél fogva egynemű (homogén), nem minden részében azonos tulajdonságú (heterogén), és egymástól különálló apró részecskéket valamilyen közegben szétosztva tartalmazó (diszperz) rendszer alakjában egyaránt létezhet. Heterogén rendszert alkot pl. a szilárd halmazállapotú hulladékkeverék, pl. a szilárd hulladék, diszperz rendszer pl. az iszap. A **hulladék főbb típusa**, hulladékfajták: 1. **termelési hulladék** eredete: kitermelő, feldolgozó és szolgáltató tevékenység keretében; 2. **települési (kommunális) hulladék**: eredete: elosztási, szolgáltató és fogyasztási tevékenység során melynek fizikai és kémiai tulajdonsága változó. Összetétele és mennyisége az életszínvonalától és a fogyasztási szokásoktól függ; 3. **különleges kezelést igénylő (veszélyes) hulladék**: mérgező, fertőző, korrozív, radioaktív, tűz- és robbanásveszélyes.

A **települési (kommunális) hulladék**. A települési (kommunális) hulladék a lakossági fogyasztási, intézményi, kiskereskedelmi és vendéglátó tevékenységből, valamint a közterületek tisztán tartásából származik. Összetétele és mennyisége erősen függ az életszínvonalától és az életmódtól, ezen belül a fogyasztási szokásoktól. Megkülönböztetünk települési szilárd hulladékot és települési folyékony és iszaphulladékot. **Települési szilárd hulladék**: ez különböző méretű és összetételű szerves és szervetlen szilárd halmazállapotú anyag keveréke, amely a települések: a lakóépületeiben (háztartási hulladék), intézményeiben (intézményi hulladék), valamint közforgalmú és zöldterületein (közterületi hulladék, kerti hulladék) keletkezik. Ide

tartoznak az elhasznált nagyméretű tartós fogyasztási cikkek, elhasznált közlekedési eszközök, gumiabroncsok stb. ún. nagy darabos hulladék)

A települési szilárd hulladékból a **különleges kezelést igénylő**, veszélyes hulladék kategóriájába tartozó anyagok: a kórházak és az egészségügyi intézmények fertőző, mérgező hulladékai, a kutató-fejlesztő intézmények fertőző, mérgező hulladékai, a kereskedelem veszélyes hulladékai, a lakossági fogyasztásból visszamaradó veszélyes anyagok, fáradt olajok, növényvédő szerek, gyógyszerek, háztartási vegyi áruk, szórópalackok, lakkok, festékek stb.

A gyorsuló urbanizációval, Székelyudvarhely népességének növekedésével, a városi életforma fokozatos elterjedésével növekedett a települési szilárd hulladék mennyisége. Tapasztalható, hogy a hulladék térfogatsűrűsége csökken, azaz a hulladék fellazul. Szilárd hulladékok: papír, textil, üveg, fémek, műanyagok, egyéb szerves anyagok (hamu, ásványi anyagok, föld), szerves anyagok (pl. konyhai hulladékok), egyéb anyagok, (csont, fa, bőr, gumi). Egy lakosra jutó települési szilárd hulladék Európában: 206-317 kg/fő. Megállapítható, hogy Székelyudvarhelyen a települési szilárd hulladéknak nemcsak a mennyisége nő, hanem változik a hulladék minősége, összetétele és különböző jellegű alkotórészek aránya is. A települési szilárd hulladék minősége elsősorban függ a keletkezés helyétől és a keletkezés idejétől (melyik évszakban keletkezett). A sorrend: papír, műanyagok, fémek, textil, üveg, szerves anyagok, szerves anyagok, egyéb.

**A hulladékok káros környezeti hatása az Udvarhelyi régióban:** a szilárd és folyékony hulladékok szennyezik a talajt, vizeket, levegőt (a Nagy-Küküllő medre és környéke), bűzt áraszt, veszélyeztetni az ember egészségét, esztétikailag visszataszító. A hulladékkezelés sorrendje: gyűjtés, szállítás, átmeneti tárolás, előkezelés, ártalmatlanítás, hulladéklerakás (nem vadlerakó). A hulladékkezelés módjai: aprítás, rostálás, tömörítés, darabolás, mosás, tisztítás. Fizikailag: fázisszétválasztás, komponensszétválasztás, beágyazás. Kémiai: semlegesítés, csapadékos elválasztás, hidrolízis, redukció, oxidáció. Termikus alapon: égetés, hőbontás (pirolízis), és biológiailag: komposztálás, biogáztermelés, fémek biológiai, kinyerése, enzimes fermentáció. A rendezett biztonságos lerakásnál fontos, hogy a csapadékvízzel kioldható mérgező anyagok mennyiségi és minőségi meghatározása, az egyes migrációs tulajdonságok és a hulladéknak a szigetelésre kifejtett hatásának ismerete. A hulladéktárolók telepítése legtöbbször elkülönítve, biztonságosan, - távol a lakóterülettől - valósul meg.

**A hulladék végső elhelyezése (lerakása, deponálás) kapcsán célként említhető:** a hulladék és a környezet kölcsönhatásának, azaz a kölcsönös anyagáram kialakulásának megakadályozása. Lényeges a műszaki védelem azaz a lerakó tér megfelelő tagolása, szigetelése védő és zártegekkel, a csapadékvíz és a talajvíz távol tartása, árkon való levezetése, a szivárgó vizek szakszerű gyűjtése és kezelése, a lefolyási viszonyok alakítása a terep megfelelő rendezésével, a lezárás módja, környezetbe illesztése, a megfelelő ellenőrző rendszer kiépítése és üzemeltetése.

**A települési szilárd hulladék rendezett lerakása:** a települési szilárd hulladék ártalmatlanításának legelterjedtebb módja a talajon vagy a talajban való lerakás. Rendezett hulladéklerakás a különleges kezelést nem igénylő települési szilárd és termelési hulladék közegészségügyi, vízügyi valamint környezetvédelmi előírások szerint megszabott technológiával és műszaki védelemmel végzett végső elhelyezése. A hulladéktartó sem művelése (feltöltése), sem a lezárása alatt, illetve után nem válhat egészségügyi vagy környezeti veszélyforrássá.

**A rendezett hulladéklerakónak a következő követelményeknek kell megfelelnie:**

- \* a lerakóhely szakszerű kiválasztásával, illetve kialakításával (természetes és műszaki védelemmel) ki kell zárni a talaj- és talajvízszennyezés lehetőségét.
- \* a lerakón csak olyan hulladékot szabad elhelyezni, amelynek káros hatásai ellen a lerakó a kialakítása révén biztonságos védelmet nyújt.
- \* a beszállított hulladék minőségének ellenőrzésével el kell érni, hogy a lerakót a tervezéskor számításba vett terhelésnél nagyobb terhelés ne érje, tehát a védelem hosszú távon is megfelelően működjen.
- \* az előre meghatározott lerakási technológiával kell megteremteni, hogy a lerakó művelése alatt az elkerülhetetlen szennyezés (kiporzás, bűz, levegőszennyezés, kedvezőtlen esztétikai hatás) minimális kell legyen, s a lerakott hulladék hasznosíthatósága (pl. biogáztermelés, szelektív lerakáskor az anyagok visszanyerhetősége) ne romoljon.
- \* a lerakót sem művelése sem lezárása után nem szabad ellenőrizetlenül hagyni s fel kell készülni az esetleges váratlan környezetkárosítás elhárítására (kárelhárítási terv, amelynek része a tűzvédelem is).
- \* a lerakót lezárásakor a terület optimális hasznosítását, tájba illesztését meg kell oldani (ez a rekultiváció)

Nem tekinthető rendezett lerakónak a közegészségügyi, vízvédelmi, környezetvédelmi, építésügyi követelményeknek meg nem felelő hulladéklerakó, illetve az, amelyik nem az építési engedélyezési eljárásnak megfelelően, az illetékes szakhatóságok közreműködése nélkül létesült (vadlerakó).

Rendezett lerakó létesíthető a hulladékgyűjtő terület kijelölése után, az ott keletkező hulladék fizikai, kémiai és biológiai tulajdonságainak, mennyiségi, minőségi jellemzőinek ismeretében, a területi adottságok figyelembevételével, a jogi, műszaki előírások betartásával és a gazdasági feltételek megteremtésével, továbbá a társadalmi elvárások kielégítésével.

**Területi adottságok.** Rendezett lerakó kialakítására célszerű legalább olyan nagyságú és kapacitású területet kiválasztani, amely 10-15 éves időtartamra megoldja a település vagy a gyűjtőkörzet települési szilárd hulladékának a lerakását. Szempontok: megközelíthetőség; az utak terhelhetősége, forgaloműrűség, útszélesség; a kitermelhető fedő és takaróanyagok beszerzési lehetőségei; geológiai, hidrogeológiai jellemzők; eróziós folyamatok jellege; vízháztartás; **Területalkalmassági vizsgálatok:** meteo viszonyok (uralkodó szélirány, szélereősség, a légszennyező anyagok várható terjedése, a köd gyakorisága, csapadék és párolgási adatok), a közművek csatlakozási helyei (áramszolgáltatás, vízszolgáltatás, ivóvíz, közcsatornába való kötés), a terület értéke mező- és erdőgazdasági művelés céljából; bekötő útépítés; Az előbbieket mellett megoldandó a jogi és műszaki követelmények, a termőföld védelme (kevésbé értékes területen kell létesíteni), főleg az agyagos földtani képződmények alkalmasak települési szilárd hulladék lerakására. Fontos tudni továbbá, hogy szükséges-e a talajtömörítés, szigetelés, előzetes feltöltés, szivárgóvíz-gyűjtés, -elvezetés, kezelés. A takaró- és fedőanyagok kielégíthetők-e a helyszínen végzett kitermeléssel, milyenek a rekultiváció tájrendezési esélyei (utólag). **A gazdasági követelmények mellett fontos a társadalmi igények kielégítése is.** A lakosság általános veszélyérzete is gyakran környezetvédelmi felhangot kap. **Tisztázni kell:**

- \* a létesülendő lerakó kinek az érdekeit szolgálja;
- \* a községek és a városok képesek-e önállóan rendezett lerakót létesíteni;
- \* szakhatósági vélemények, követelmények az egyes lerakókkal szemben
- \* lakossági fórumon el kell dönteni, hogy az előkészítés időszakában felmerült változatok közül melyiket dolgozzák ki részletesen; pl. az árkos területfeltöltés hogyan valósul meg;
- \* a hulladéklerakás (deponálás) milyen technikai közegben valósul meg.

#### Feladatok a hulladékkezelés terén:

- \* Székelyudvarhely körzetében is létre kell hozni a veszélyes hulladékok átmeneti tárolóját (akkumulátorok, olajok, állati eredetű veszélyes hulladékok kezelése, galvániszap, festékiszap)
- \* a szelektív hulladékgyűjtés bevezetése szélesebb körben indokolt;
- \* fel kell számolni a „vadlerakó” szeméttelpeket.

Régióinkban a fenti elveknek és elvárásoknak megfelelően a székelyudvarhelyi szeméttelpep terve készült el. Jóváhagyása folyamatban van.

#### (5) A hírközlési infrastruktúra, a kommunikáció helyzete a régióban

A térség egyéb infrastruktúrával való ellátottsága közepesnek mondható. Az Udvarhelyi régió telefon-főállomásainak adatait a **39. táblázat** összegezi.

39. táblázat

#### Az Udvarhelyi régió telefon-főállomásainak száma (1996)

Települések 1996	Közületi telefon- főállomások száma	Lakossági telefon- főállomások száma	Telefon-főállomások száma összesen
<b>Udvarhely térsége</b>			
<b>*Városok</b>			
1. Székelyudvarhely	607	5.145	5.752
2. Székelykeresztúr	147	751	898
3. Szentegyháza	65	355	420
<b>Összesen városok:</b>	<b>819</b>	<b>6.251</b>	<b>7.070</b>
<b>*Községek:</b>			
1. Etéd	18	108	126
2. Szentábrahám	12	94	106
3. Fenyéd	22	98	120

Települések 1996	Közületi telefon- főállomások száma	Lakossági telefon- főállomások száma	Telefon-főállomások száma összesen
4. Kápolnásfalu	10	84	94
5. Korond	22	202	224
6. Oroszhegy	12	65	77
7. Székelyderzs	6	101	107
8. Felsőboldogfalva	12	77	89
9. Lövéte	16	100	116
10. Farkaslaka	24	176	200
11. Homoródszentmárton	19	137	156
12. Homoródalmás	9	109	118
13. Bögöz	27	145	172
14. Oklánd	16	76	92
15. Parajd	49	363	412
16. Románandrásfalva	14	41	55
17. Újszékely	8	74	82
18. Siménfalva	18	118	136
19. Kányád	8	65	73
20. Székelyvarság	11	43	54
21. Zetelaka	33	144	177
<b>Összesen községek:</b>	<b>366</b>	<b>2.420</b>	<b>2.786</b>
<b>Mindösszesen:</b>	<b>1.185</b>	<b>8.671</b>	<b>9.856</b>

**Forrás:** Anuarul telefonic al județului Harghita. 1996. Miercurea Ciuc. Tipografia Alutus. S.A.

**A telefonhálózat helyzete.** A városokat kivéve több községben mindmáig a kézi kapcsolású telefonnal ellátott kis központok működnek. A falusi térség telefon-főállomásainak száma 1996-ban 2.786, a városokban pedig 7.070 főállomás. Az Udvarhelyi térség hírközlési infrastruktúrával való jelenlegi ellátottsága jelentős mértékben elmarad az országos átlagtól. 1996-ban az egy lakosra jutó távbeszélő állomások száma Udvarhely térségében 13 telefon-főállomás. Székelyudvarhelyen 6,7, Székelykeresztúron 12,7 és Szentegyházán 18,2 telefon-főállomás jut egy személyre. Az automatikus telefonhívásba való bekapcsolás sokat javítana az információk tejedésében. A crossbár távhívásba való bekapcsolása igen jelentős lépés lenne a kommunikáció javításában. Újabban a celluláris telefonhálózat kiépítésének gondolata merült fel, amely hathatósan javítaná a kommunikáció helyzetét régióinkban.

A régióban a DIGITAL 3 TV-társaság szórja adásait. Vidéken a parabola-antennák sokasodása jelzi, hogy a TV-hálózat kiépülése ma is tart, és egyre több községközpontban a városokéhoz hasonló kábel TV-hálózatot építettek ki (pl. Parajdon). Az Udvarhelyi régióban megjelenő sajtóorgánumok: az Udvarhelyi Híradó, Polgármesteri Közlöny, Szentegyházi Híradó a térség gondjaival foglalkozik. Más helyi orgánumok szervezése folyamatban van. Székelyudvarhelyen több nyomda eredményes munkát fejt ki. A külső informatikai rendszerekkel való csatlakozás és a belső információs hálózat kiépítése szintén folyamatban van. Mindezt behatárolja a számítógép-állomány nagysága. Több hivatalban, intézményben, vállalkozásoknál és iskolában működnek számítógépek. A belső és külső hálózatok kiépítési lehetőségeiről a későbbiek során szólnunk.

**A hírközlési infrastruktúra fejlesztési lehetőségei.** A sokarcú fejlesztési program megvalósítása kapcsán elsődlegesen - az úthálózat korszerűsítés mellett - **a régió hírközlési hálózatát** kell kiépíteni. Tapasztalható, hogy a hírközlési infrastruktúra a hegyvidéken igen elhanyagolt, ahol jóformán alig van telefonösszeköttetés. A hírközlés távlati fejlesztésének országos programja előnyben részesíti a **digitális hálózat kiépítését**. Ezt elsősorban az üzleti élet követeli meg és teljes kiépítése 4-5 évet venne igénybe. Ugyanakkor növelni kellene a

csatlakozási pontok számát, sőt a nemzetközi csatlakozás lehetőségét is. Az úrtávközlési rendszerbe való bekapcsolódás lehetőségét is mérlegelni kell (Intelsat a tengeren túlra, Eutelsat Európába irányuló kapcsolatteremtés). Így megvalósulna a televíziós műsorok vétele is (SKY, SAT 1, RTL 1, World Net) vidéken is. A műsorszórás műholdi kapcsolataiba való részvétel sem elvetendő megoldás. A mikrohullámú, sokcsatornás összeköttetések kiépítése korkövetelmény (Orion, FMV). A pont-többpont kiépítésű digitális mikrohullámú átvitel kiépítésre is van lehetőség (pl. a francia berendezés 10 áramkörön 128 távbeszélő előfizetőt szolgál ki). Az Udvarhelyi régió telefon-előfizetőinek adatait a **40. táblázat** összegezi. Az Udvarhelyi régióban 1995-ben összesen 78 telefonközpont működött, melyből a városokban 17, a községekben pedig 61. A városi telefon-előfizetők száma 1996-ban 7.179 fő volt (ebből Székelyudvarhely 5.831 előfizetővel vezet), majd a községekben összesen 2.686 előfizető volt. A Hargita megyei statisztikai források szerint 1995-ben az összes telefon-előfizetők száma 1996-ban 9.883 volt.

40. táblázat

**Posta- és telefonközpontok, telefon-előfizetők adatai az Udvarhelyi régióban (1995)**

Udvarhely térsége	Telefonközpontok száma	Telefon-előfizetők száma
<b>* Városok</b>	3	
1. Székelyudvarhely	10	5.831
2. Székelykeresztúr	3	892
3. Szentegyháza	4	474
<b>Összesen városok:</b>	<b>17</b>	<b>7.197</b>
<b>*Községek:</b>		
1. Etéd	2	122
2. Szentábrahám	2	104
3. Fenyéd	2	108
4. Kápolnásfalu	2	94
5. Korond	4	217
6. Oroszhegy	2	77
7. Székelyderzs	2	110
8. Felsőboldogfalva	4	87
9. Lövéte	2	108
10. Farkaslaka	4	195
11. Homoródszentmárton	4	153
12. Homoródalmás	2	116
13. Bögöz	6	125
14. Oklánd	4	91
15. Parajd	5	408
16. Románandrásfalva	3	56
17. Újszékely	2	82
18. Siménfalva	2	133
19. Kányád	2	75
20. Székelyvarság	2	54
21. Zetelaka	3	171
<b>Összesen községek:</b>	<b>61</b>	<b>2.686</b>
<b>Mindösszesen:</b>	<b>78</b>	<b>9.883</b>

**Forrás:** Hargita megye Statisztikai Hivatala. Csíkszereda. Adattár, 1995.

### **(6) Piaci és egyéb információs hálózat kiépítése. Szaktanácsadás megszervezése.**

Ez a szolgáltatási terület ez idáig kevésbé fejlődött ki. Hiányzik az Udvarhelyi térséget átfogó közhasznú információk tára (Infotéka). Az 1990-es évek elején országos ismerettár (Infopages) és helyi cégkatalógus (Omnibus 1995, 1996), várostérkép, (1993, 1996) jelent meg. A GIS térinformatikai rendszer kiépítési munkálatai most folynak. A piaci és egyéb információs adattár kiépítésére az elkövetkező években nagy szükség lesz.

## **h. A humán infrastruktúra helyzete a régióban**

### **(1) Az oktatás helyzete a régióban**

Az Udvarhelyi régió oktatási ellátottságát a **41. táblázat** szemlélteti. A tanulók létszámát a **42. táblázat**, a tanszemélyzet adatait pedig a **43. táblázat** mutatja be. Az óvodai férőhelyek közel fele a három városban található. A Udvarhelyi térségben 6054 gyerek jár napközibe. Az általános iskolai tanulók száma 1995-ben 13893 volt. Az általános iskolai tagozatok száma 126, középiskoláké 11. Az ingázó tanulók száma közel 250, ők főleg a városok középiskolaiba járnak be. Az általános iskolákban 1107 pedagógus tanít, a líceumokban pedig 413 fő. Az iskolák tárgyi felszereltségét a **44. táblázat** mutatja be. Az utóbbi 15 évben több új iskola épült illetve több osztályteremmel bővült. Külön gondot okoz a korszerű felszerelések beszerzése. Oklándon a gyenge képességű, fogyatékos gyermekek részére kisegítő iskola működik. A régióban külön gondot okoz a cigány tanulók beiskolázása.

Az egyházak számos iskolát igényeltek vissza. Eddig egyházi tagozatok, szemináriumok működnek a nagyobb líceumok keretében. Alapítványi iskola a régióban nem indult be.

A posztliceális iskolák száma az utóbbi időben megugrott. Több új szak (könyvelés, marketing-management, turisztika) indult be a székelyudvahelyi Iparművészeti iskolaközpontban.

A volt **Udvarhelyszék tanügyi helyzetét egy szociológiai felmérés** is elemezte az 1994-95-ös tanévben. A tanulmány szerint Hargita megyében 1992-ben a falusi térségben lakó 12-dik életévüket betöltött személyek 71,14%-a elvégezte az elemi vagy az általános iskolát, míg országos szinten ez az arány csupán 54,04% volt. A felmérés Udvarhely vidékére (87 falu - 16 község) tért ki ahol 40 településen nem volt iskola az 1994-95-ös tanévben, majd 31 településen 1-8 osztály működik, míg a 8 osztály utáni képzés csak Korondon, Parajdon és Zetelakán valósul meg. A másik kutatási terület Keresztúr vidéke volt, ahol 36 település (5 község) közül 7 faluban nincs iskola (általános iskola alsó tagozata 28 településen működik, 5-8 osztály 11 településen van, míg magasabb oktatási forma más településeken nincs). A felmérés szerzője az „életképesség” fogalmának bevezetésével igyekszik kitapintani a két vidék iskoláztatási gondjait (ide sorolja a megközelíthetőséget-elérhetőséget, az aktív lakosság arányszámát, a 0-14 évesek arányát, az idős korosztályúak arányát, az egy háztartásban élő személyek számát). A végső felmérés Udvarhely vidékéről 10, Keresztúr vidékéről pedig 3 településre terjedt ki. Az összehasonlítás után Keresztúr vidéke került ki „életképesebbnek”, tehát jobbak voltak a külső feltételek az oktatói-nevelési munkához, és arányaiban jobban ellátott pedagógusokkal.

**A pedagógusok megoszlására jellemző:**

a. **Udvarhely vidékén** az egyetemet végzettek aránya 29,29%, főiskolai végzettek 25,36%, a pedagógiai líceumot végzettek 5,36, egyéb líceumi végzettek 39,64%, egyéb 0,35%.

b. **Keresztúr körzetében** a fenti arányszámok így alakultak: egyetemi végzettek 25,51%, főiskolai végzettek 31,63%, pedagógiai líceumot végzettek 4,08%, egyéb líceumot végzettek 38,78%, egyéb 0%.

Az adatok elemzéséből kiderül, hogy az egyetemet végzett pedagógusok főleg Székelyudvarhelyre és környékére irányultak. A főiskolát végzettek Keresztúr környékén meghaladta az ott tanító összpédagógusok egyharmadát. A szakképesítés nélkül tanítók száma mindkét területen igen magas. Székelykeresztúr vidékén több szakképzett pedagógus tanít, mint Udvarhely vidékén. Fő megoldásként a pedagóguspálya presztízisének emelkedése és a letelepedési feltételek javítása jelentkezik.

41. táblázat

**Az oktatás áttekintő adatai az Udvarhelyi régió városaiban és községeiben (1995)**

Udvarhely térsége	Az oktatási egységek száma	ebből: napközi	Elemi és általános iskola	Líceum	Szakiskola	Posztliceális egységek
<b>*Városok</b>						
1. Székelyudvarhely	40	15	9	7	4	4
2. Székelykeresztúr	11	5	5	1	-	-
3. Szentegyháza	11	5	4	1	1	-
<b>Összesen városok:</b>	<b>62</b>	<b>25</b>	<b>18</b>	<b>9</b>	<b>5</b>	<b>4</b>
<b>*Községek:</b>						
1. Etéd	8	3	5	-	-	-
2. Szentábrahám	10	4	6	-	-	-
3. Fenyéd	6	3	3	-	-	-
4. Kápolnásfalu	1	1	-	-	-	-
5. Korond	9	5	3	1	-	-
6. Oroszhegy	14	6	8	-	-	-
7. Székelyderzs	4	2	2	-	-	-
8. Felsőboldogfalva	18	8	10	-	-	-
9. Lövéte	4	2	2	-	-	-
10. Farkaslaka	11	4	7	-	-	-
11. Homoródszentmárton	18	7	11	-	-	-
12. Homoródalmás	2	1	1	-	-	-
13. Bögöz	17	6	11	-	-	-
14. Oklánd	6	2	4	-	-	-
15. Parajd	13	7	6	-	-	-
16. Románandrásfalva	7	2	5	-	-	-
17. Újszékely	5	2	3	-	-	-
18. Siménfalva	15	5	10	-	-	-
19. Kányád	4	-	4	-	-	-
20. Székelyvarság	8	4	4	-	-	-
21. Zetelaka	13	9	3	1	-	-
<b>Összesen községek:</b>	<b>193</b>	<b>509</b>	<b>108</b>	<b>2</b>	<b>-</b>	<b>-</b>
<b>Mindösszesen:</b>	<b>255</b>	<b>534</b>	<b>126</b>	<b>11</b>	<b>-</b>	<b>-</b>

Forrás: Hargita megye Statisztikai Hivatala. Csíkszereda. Adattár. 1995.

42. táblázat

**Az oktatásban részt vevő gyerekek és tanulók adatai az Udvarhelyi régió városaiban és községeiben (1995)**

Udvarhely térsége	A napközibe járó gyerekek száma	Az iskolába beiratkozott tanulók száma	ebből: elemi és általános iskolába	liceumba	szakiskolába	mesteriskolába és posztliceumba
<b>*Városok</b>						
1. Székelyudvarhely	1.814	9.823	4.591	3.554	1.257	421



Udvarhely térsége	A napközibe járó gyerekek száma	Az iskolába beiratkozott tanulók száma	ebből: elemi és általános iskolába	líceumba	szakiskolába	mesteriskolába és posztlíceumba
2. Székelykeresztúr	477	1.908	1.520	388	-	-
3. Szentegyháza	392	1.662	1.030	434	157	31
<b>Összesen városok:</b>	<b>2.683</b>	<b>13.393</b>	<b>7.141</b>	<b>4.376</b>	<b>1.414</b>	<b>45</b>
<b>*Községek:</b>						
1. Etéd	80	259	259	-	-	-
2. Szentábrahám	133	209	209	-	-	-
3. Fenyéd	150	430	430	-	-	-
4. Kápolnásfalu	123	251	251	-	-	-
5. Korond	284	952	700	126	126	-
6. Oroszhegy	173	416	416	-	-	-
7. Székelyderzs	62	101	101	-	-	-
8. Felsőboldogfalva	141	254	254	-	-	-
9. Lövete	197	364	364	-	-	-
10. Farkaslaka	235	427	427	-	-	-
11. Homoródszentmárton	165	258	258	-	-	-
12. Homoródalmás	74	119	119	-	-	-
13. Bögöz	252	441	441	-	-	-
14. Oklánd	58	216	216	-	-	-
15. Parajd	320	745	677	68	-	-
16. Románandrásfalva	58	139	139	-	-	-
17. Újszékely	117	213	213	-	-	-
18. Siménfalva	144	338	338	-	-	-
19. Kányád	77	72	72	-	-	-
20. Székelyvarság	79	208	208	-	-	-
21. Zetelaka	284	736	660	76	-	-
<b>Összesen községek:</b>	<b>3.371</b>	<b>7.148</b>	<b>6.752</b>	<b>270</b>	<b>126</b>	<b>-</b>
<b>Mindösszesen:</b>	<b>6.054</b>	<b>20.541</b>	<b>13.893</b>	<b>4.646</b>	<b>1.540</b>	<b>45</b>

Forrás: Hargita megye Statisztikai Hivatala. Csíkszereda. Adattár. 1995.

#### 43. táblázat

##### A tanszemélyzet adatai az Udvarhelyi régió oktatási intézményeiben (1995)

Udvarhely térsége	A tanszemélyzet száma	Az iskoláskor előtti oktatásban	Elemi és gimnáziumi oktatásban	Líceumi oktatásban	Szakoktatásban	Posztliceális oktatásban
<b>*Városok</b>						
1. Székelyudvarhely	759	128	268	307	25	31
2. Székelykeresztúr	214	68	114	32	-	-
3. Szentegyháza	135	22	59	54	-	-
<b>Összesen városok:</b>	<b>1.108</b>	<b>218</b>	<b>441</b>	<b>393</b>	<b>25</b>	<b>31</b>
<b>*Községek:</b>						
1. Etéd	32	4	28	-	-	-
2. Szentábrahám	31	6	25	-	-	-
3. Fenyéd	37	8	29	-	-	-
4. Kápolnásfalu	21	6	15	-	-	-
5. Korond	88	11	64	13	-	-
6. Oroszhegy	49	10	39	-	-	-
7. Székelyderzs	15	3	12	-	-	-
8. Felsőboldogfalva	38	9	29	-	-	-
9. Lövete	34	8	26	-	-	-
10. Farkaslaka	44	11	33	-	-	-
11. Homoródszentmárton	45	9	36	-	-	-

Udvarhely térsége	A tansze- mélyzet száma	Az iskolás- kor előtti oktatásban	Elemi és gimnáziumi oktatásban	Líceumi oktatásban	Szak- oktatásban	Poszt- liceális oktatásban
12. Homoródalmás	16	3	13	-	-	-
13. Bögöz	63	12	51	-	-	-
14. Oklánd	44	3	41	-	-	-
15. Parajd	71	17	54	-	-	-
16. Románandrásfalva	27	3	24	-	-	-
17. Újszékely	30	6	24	-	-	-
18. Siménfalva	40	5	35	-	-	-
19. Kányád	15	4	11	-	-	-
20. Székelyvarság	25	4	21	-	-	-
21. Zetelaka	78	15	56	7	-	-
<b>Összesen községek:</b>	<b>843</b>	<b>157</b>	<b>666</b>	<b>20</b>		
<b>Mindösszesen:</b>	<b>1.951</b>	<b>233</b>	<b>1.107</b>	<b>413</b>	<b>25</b>	<b>31</b>

Forrás: Hargita megye Statisztikai Hivatala. Csíkszereda. Adattár. 1995.

#### 44. táblázat

#### Az oktatási intézmények felszereltsége az Udvarhelyi régióban (1995)

Udvarhely térsége	Osztályteremk száma	Laboratóriumok száma	Iskolaműhelyek száma
<b>*Városok</b>			
1. Székelyudvarhely	291	44	54
2. Székelykeresztúr	78	11	6
3. Szentegyháza	64	4	8
<b>Összesen városok:</b>	<b>433</b>	<b>59</b>	<b>68</b>
<b>*Községek:</b>			
1. Etéd	11	1	-
2. Szentábrahám	18	1	1
3. Fenyéd	21	1	-
4. Kápolnásfalva	12	-	-
5. Korond	35	2	1
6. Oroszhegy	30	3	-
7. Székelyderzs	10	-	-
8. Felsőboldogfalva	24	1	-
9. Lövéte	20	2	1
10. Farkaslaka	24	2	-
11. Homoródszentmárton	25	1	-
12. Homoródalmás	8	1	1
13. Bögöz	37	4	1
14. Oklánd	9	1	1
15. Parajd	35	2	1
16. Románandrásfalva	13	-	-
17. Újszékely	18	2	1
18. Siménfalva	27	4	1
19. Kányád	10	-	-
20. Székelyvarság	16	1	1
21. Zetelaka	46	2	-
<b>Összesen községek:</b>	<b>449</b>	<b>31</b>	<b>11</b>
<b>Mindösszesen:</b>	<b>882</b>	<b>90</b>	<b>79</b>

Forrás: Hargita megye Statisztikai Hivatala. Csíkszereda. Adattár. 1995.

## (2) A régió művelődési intézményei

Az Udvarhelyi térség művelődési házai, faluházai működési feltételei igen különbözőek. Néhány településen vállalkozói alapon folyik az üzemeltetés, a többségben az önkormányzat költségvetéséből kapott támogatás jelenti a fő forrást.

Az **közművelődési alapítványok** tevékenysége biztatónak mondható. Ennek ellenére még mindig kevés a hagyományőrző klub és egyesület létesült a térségben. A szabadidős művelődési programok értelmi szerzői a falun élő pedagógusok, értelmiségiek. Több faluban ma semmilyen közösségi, kulturális tevékenység nincs, a szervezés hiányában már a színtársulatok sem látogatnak el a vidékre. Talán a szüreti bálók jelentik azt a művelődési színfoltot, amelyek még valamennyire összefogják a kis közösségeket. A kultúra-finanszírozás alacsony foka messze visszaveti a falusi művelődési életet. A falusi könyvtárak tevékenysége az alacsony könyvvásárlási programok és pénzeszközök hiányában agyonolvasott és rossz állapotú könyvállománnyal rendelkeznek.

A művelődési események terén jelentős a szejkei Barátság fesztivál és néptáncbemutató, a székelyvarsági málnafesztivál, a parajdi fűvós zenekarok találkozója, a nárciszfesztiválok, kórustalálkozók, régi zenei hetek. Az Udvarhelyi régi művelődési intézményeinek főbb adatait az **45. táblázat** tünteti föl.

### 45. táblázat

#### Az Udvarhelyi régió művelődési intézményei (1995)

Udvarhely térsége	Filmszínházak száma	Színházak száma	Könyvtárak száma	ebből: közkönyvtár	Rádió-előfizetők száma	TV-előfizetők száma
<b>*Városok</b>						
1. Székelyudvarhely	-	-	33	6	8.844	12.406
2. Székelykeresztúr	1	-	7	2	2.178	2.239
3. Szentegyháza	-	-	7	1	597	1.142
<b>Összesen városok:</b>	<b>1</b>	<b>-</b>	<b>47</b>	<b>9</b>	<b>11.619</b>	<b>15.787</b>
<b>*Községek:</b>						
1. Etéd	-	-	2	1	319	444
2. Szentábrahám	-	-	6	1	222	224
3. Fenyéd	-	-	3	-	198	137
4. Kápolnásfalva	-	-	2	1	198	238
5. Korond	-	-	4	1	519	627
6. Oroszhegy	-	-	4	1	174	197
7. Székelyderzs	-	-	2	-	131	228
8. Felsőboldogfalva	-	-	6	-	287	360
9. Lövéte	-	-	2	-	256	453
10. Farkaslaka	-	-	3	-	200	649
11. Homoródszentmárton	-	-	7	-	327	200
12. Homoródalmás	-	-	2	-	207	245
13. Bögöz	-	-	7	1	247	322
14. Oklánd	-	-	5	1	211	171
15. Parajd	-	-	7	1	497	668
16. Románandrásfalva	-	-	6	-	229	260
17. Újszékely	-	-	2	-	250	272
18. Siménfalva	-	-	4	1	107	447
19. Kányád	-	-	2	-	211	188
20. Székelyvarság	-	-	2	-	81	68
21. Zetelaka	-	-	4	1	364	802
<b>Összesen községek:</b>	<b>-</b>	<b>-</b>	<b>82</b>	<b>10</b>	<b>5.235</b>	<b>7.200</b>
<b>Mindösszesen:</b>	<b>2</b>	<b>-</b>	<b>129</b>	<b>19</b>	<b>16.854</b>	<b>22.987</b>

**Forrás:** Hargita megye Statisztikai Hivatala. Csíkszereda. Adattár. 1995.

### **Művelődési intézmények az Udvarhelyi régióban:**

\***Szentegyháza:** Bartók Béla Művelődési Ház, Vegyes kórus, Fúvós zenekar, Múzeum, Városi könyvtár, Gyermekfilharmónia.

\***Lövete:** Petőfi Sándor kultúrotthon, táncsoport, egyházi kórus, fúvószenekar, „Zavarock” zenekar, Grimasz színjátszó csoport, községi könyvtár.

\***Szentábrahám:** kultúrotthonok vannak Csekefalván, Szentábrahámon, Andrásfalván és Gagyban, községi könyvtár,

\***Homoródszentmárton:** 12 kultúrotthon a falvakban, könyvtár.

\***Bögöz:** kultúrotthon, Schola Cantarum ökumenikus kórus, vegyes kórus, népszínház, községi könyvtár. Agyagfalvi kultúrotthon, a református egyház vegyes kórusa, és ifjúsági leánykórusa, népszínház, nagygalambfalvi kultúrotthon, népszínház, kiskalambfalvi kultúrotthon, református egyház női kara („Pro Galamb”).

\***Farkaslaka:** kultúrotthonok 8 faluban, Tamási Áron Egylet Farkaslakán, Vadrózsa Egylet Székelyszentléleken, Benedek Fidélt Általános Iskola.

\***Kányád.** Kultúrotthon Kányádban, Dályán, Miklósfalván és Petken, fúvós zenekar Miklósfalván, községi könyvtár.

\***Zetelaka:** művelődési otthon (Zetelakán, Zeteváralján, Ivóban és Sikaszóban), középiskolai kórus, tanári színpad, néprajzi gyűjtemény, községi könyvtár.

A hagyományos kulturális rendezvények között említhető a Szejke Barátság Fesztivál (néptáncbemutató), a székelyudvarhelyi Őszi Napok, Kórustalálkozó.

### **(3) Az egészségügyi ellátás**

A Udvarhelyi régió fő egészségügyi vonzasközpontja a székelyudvarhelyi Területi Kórház. A szakorvosi szolgáltatások központja szintén Székelyudvarhely és Székelykeresztúr. A házi orvos ellátás a közelmúltban épült ki. Az egészségügyi ellátás fontosabb adatait az Udvarhelyi régióban az **46. táblázat** szemlélteti.

Az egészségügyi ellátást a térségben működő 169 orvos és 600 egészségügyi középkáder biztosítja. A házi orvosi hálózat kialakítása gondot okoz a térség falvaiban. Gondot jelent továbbá az orvosi rendelők alacsony színvonalú felszereltsége. A fogorvosi és gyermekorvosi ellátottság még eléggé hiányos. A szakrendelők csak a városokban vannak. A gyógyszerellátás a három város mellett összesen csupán néhány községközpontban valósult meg. Mentőállomás Székelyudvarhelyen működik.

A **szociális ellátásról** csupán a városokban beszélhetünk. **Öregok otthona** épült Székelyudvarhelyen (idősokorúak Szociális Otthona), Lókodon, Homoródszentmártonban, Gyepesen. Több bölcsöde a normatív támogatás hiányában bezárt. Az államilag gondozott gyerekeket már több évtizede a székelykeresztúri árvaház fogadja be. A Máltai Szeretetszolgálatnak Székelyudvarhelyen bázisa van. A cigányság speciális gondjaival foglalkozó szociális intézmény még nem indult be a térségben. A családok gondozói intézmény (idősokozás, alapélelmiszerrel és ruhával való ellátás, ingyenkonyha) kiépülése Székelyudvarhelyen várható.

☞ **Javaslatok:** Fel kell mérni a város és környéke közegészségügyi és általános epidemiológiai helyzetét (megállapítva a környezeti okú alapbetegségek arányát, amit a levegő, a víz, a talaj, munkahely, lakás és a mikro és makrokörnyezet okoz). El kell készíteni a régió orvosföldrajzi térképét (a betegségek elterjedési térképét) A veszélyes szennyező anyagokat (noxákat) ki kell szűrni. Ellenőrizni kell a határértékek betartását. Ugyancsak fel kell mérni a leggyakoribb betegségcsoportokat (pl. rosszindulatú daganatok elterjedését és megállapítani az okokat).

46. táblázat

## Az egészségügyi ellátás fontosabb adatai az Udvarhelyi régióban (1995)

Udvarhely térsége	Orvosi ellátásra berendezett ágyak száma	Ebből: a kórházi ágyak száma	Orvosok száma	Fogorvosok száma	Egészségügyi középkezelők száma
<b>*Városok</b>					
1. Székelyudvarhely	650	650	104	14	377
2. Székelykeresztúr	145	145	16	3	75
3. Szentegyháza	80	80	10	1	48
<b>Összesen városok:</b>	<b>875</b>	<b>875</b>	<b>136</b>	<b>18</b>	<b>500</b>
<b>*Községek:</b>					
1. Etéd	-	-	1	-	5
2. Szentábrahám	-	-	1	-	3
3. Fenyéd	-	-	1	-	4
4. Kápolnásfalu	-	-	1	-	2
5. Korond	-	-	2	1	6
6. Oroszhegy	-	-	2	-	4
7. Székelyderzs	-	-	1	-	2
8. Felsőboldogfalva	-	-	1	-	4
9. Lővéte	-	-	1	1	3
10. Farkaslaka	-	-	2	-	5
11. Homoródszentmárton	-	-	2	-	4
12. Homoródalmás	-	-	1	-	2
13. Bögöz	-	-	2	1	6
14. Oklánd	-	-	1	-	2
15. Parajd	40	40	6	1	15
16. Románandrásfalva	-	-	1	-	2
17. Újszékely	-	-	1	-	2
18. Siménfalva	-	-	2	-	4
19. Kányád	-	-	1	-	2
20. Székelyvarság	-	-	1	-	2
21. Zetelaka	-	-	2	1	7
<b>Összesen községek:</b>	<b>40</b>	<b>40</b>	<b>33</b>	<b>5</b>	<b>100</b>
<b>Mindösszesen:</b>	<b>925</b>	<b>915</b>	<b>169</b>	<b>23</b>	<b>600</b>

**Forrás:** Hargita megye Statisztikai Hivatala. Csíkszereda. Adattár. 1995.

**Szabadidős programok és sportolási lehetőségek** viszonylag korlátozottak. A térségben nincs fedett uszoda. A térségben adott a lovaglási lehetőség. Kevés a tenispálya, és a községi sportpálya felszerelésük és állapota korszerűtlen. A székelyudvarhelyi sportcsarnok dicséretes hazai és külföldi sportrendezvények lebonyolítására alkalmas. A centrum-településekben kialakított discok az ifjúság szórakozását biztosítják.

#### (4) Civil szerveződések, alapítványok és egyesületek

A Korunk Baráti Társaság által 1996-ban kiadott Romániai Magyar Alapítványok és Egyesületek 1996. évi jegyzéke szerint Romániában 1995-ben összesen 312 hivatalosan bejegyzett alapítványt és egyesületet tartottak nyilván. Ebből Hargita megyében 114 alapítvány és egyesület működött, melyből az Udvarhelyi régió összesen 63 alapítvánnyal és egyesülettel van jelen (55,22%). A régió 63 alapítványából 33 Székelyudvarhelyen, 8 Székelykeresztúron és 4 Szentegyházán működik. A fennmaradó 17 alapítványból Parajdon 4, Lókodban 2, majd Nagyalambfalván, Korondon, Felsőboldogfalván, Homoródszentmártonban, Küküllőkeményfalván, Máréfalván, Etéden, Zetelakán, Kányádon, Farkaslakán és Székelyszentléleken egy-egy

alapítvány működik. A tevékenységi területeket véve alapul a legtöbb alapítvány a hagyományörzés, az oktatás, a művészet és irodalom, a felnőttoktatás és szociális gondozás, egészségügy, ifjúságvédelem, környezetvédelem és a gazdaságfejlesztés terén működik.

Az Udvarhelyi régió **civil szerveződései** biztos alapot szolgáltatnak a civilizált felfuttatására, és a célkitűzések sokasága éppen arra hívja fel a figyelmet, hogy vidékünkön számos alapítvány és közművelődési szervezet bőven talál munkát anyagi, szellemi támogatásra, szociális gondozásra, karitatív tevékenységek lebonyolítására. A művelődési egyesületek és az oktatással-felnőttképzéssel kapcsolatos alapítványok éppen a humán infrastruktúra kiépítését célozzák. Az alapítványok által felkarolt tevékenységek pedig arról árulkodnak, hogy vidékünk kis közösségei, szervezetei éppen a polgárosodás kiteljesedését készítik elő a következő évezred elejére.

### **(5) Az ifjúság szociális helyzete, szerveződési szintje, ifjúságpolitika Székelyudvarhelyen és környékén**

Ez az egyik legelhanyagoltabb terület, akárcsak a nyugdíjasok helyzete

A **SZINFO** (Székelyudvarhelyi Ifjúsági Információs és Tanácsadó Iroda) megalakulása óta 1994 tavaszán kezdte el gyűjteni a székelyudvarhelyi és más helységekben létező állásajánlatokat. Ugyanakkor kidolgozott és beindított egy állásközvetítő szolgálatot, melynek keretében igyekezett a munkapiac két főszereplőjét, a munkaadókat és a munkát keresőket egymásra találtatni.

1990 januárjában megalakult a **Székelyudvarhelyi Ifjúsági Szövetség (SZISZ)**. A kezdeti eufórikus hangulat és lelkesedés eredményeként egymást érik a különböző ifjúsági rendezvények. 1991-től a vezetőség váltakozása, a kezdeti lelkesedés alábbhagyása és a beálló nagyméretű passzivitás mind hozzájárultak az ifjúsági szervezet tevékenységének visszaeséséhez. Ebben az időszakban a szervezet tevékenysége mindössze néhány, főleg diákoknak szóló rendezvény felvállalásából (táncház, kulturális előadások, II. Erdélyi Diáktalálkozó szervezése, stb.) állt. A vezetőség váltakozásával 1992-ben a szervezet neve SZISZ-ről Polisz Ifjúsági Szolgálatra változott, de a lényeg, a szervezet felépítése, arculata nem sokat módosult 1993 tavaszáig, a Polisz elhatározta, hogy egy pár lelkes fiatal segítségével megpróbálja felrázni a helyi ifjúsági életet és 1993. májusában megszervezte az I. Székelyudvarhelyi Diáknapok rendezvénysorozatát. A jól sikerült program után összekovácsolódott egy lelkes csapat, elkezdődött egy rendszeresebb ifjúsági élet. Az ifjúsági szervezet felfrissült, újjáalakult és anyagilag is aránylag egyensúlyba került, a korábbi évek kaotikus állapotához képest.

A szervezet harmadszor is nevet cserélt és a Polisz név **az Udvarhelyi Fiala Fórumra (UFF)** keresztelődött át. A szervezetnek tagja lehet minden 14-35 év közötti fiatal. A tagság főleg a város kilenc középiskolájának diákjaiból, illetve a helyi fiatalok köréből tevődik össze. Az utóbbi években az Udvarhelyi Fiala Fórum tevékenysége kibővült, rendszeressé vált olyan rendezvények által, mint: kulturális előadások, koncertek, bulik, Tátika-Sztárok kicsiben-Show gyerekeknek, folk és néptánc napok, klub-vezetőképzés, szexedukációs táborok, foci- és kosárlabdakupák stb. Mindezek mellett 1996-ban negyedszer is sikerült megszerveznie a Székelyudvarhelyi Diáknapokat. 1996 novemberében befejeződött az Ifjúsági Ház előadótermének rendbetétele, ennek következtében a szervezet programkínálata nagyban fog bővülni (pl. rendszeres táncház, stb.). A szervezet ugyanakkor aktívan bekapcsolódott az országos ifjúsági életbe, átvette az újjáalakult Magyar Ifjúsági Szervezetek Szövetségének Központi Információs Irodáját, és továbbra is fejleszti a meglévő külföldi és hazai kapcsolatait különböző ifjúsági szervezetekkel.

Az UFF elsősorban a helyi és környékbeli ifjúság átfogó érdekvédelmi illetve képviselői szervezete, szociális, kulturális vonatkozásban egyaránt. A szervezet igyekszik támogatni illetve egybehangolni a helyi diáktanácsok tevékenységét, az ifjúság önszerveződését és annak

bármilyen közérdekű rendezvényét. Az UFF tevékenységéhez szükséges anyagi háttérét saját bevételeiből, támogatásokból, pályázatokból, valamint - egy idő óta - önkormányzati támogatásból biztosítja.

**A SZINFO-Székelyudvarhelyi Ifjúsági Információs és Tanácsadó Iroda létrehozásának előzményei.** Az előzményekhez tartozik néhány székelyudvarhelyi fiatalnak az a meggyőződése, hogy az ifjúságsegítés formái közül az egyik leghatékonyabb és leghasznosabb a fiatalok átfogó és szakszerű tájékoztatása az őket érintő legfontosabb problémákról, így adni még egy lehetőséget a társadalomba való beilleszkedésük segítéséhez, a folyamatok megértéséhez, személyes fejlődésük gondjainak leküzdéséhez és annak a tudatnak a kifejlesztéséhez, hogy ismeretek és tapasztalatok terén a felnőttekkel egyenrangúnak érezzék magukat. A legkülönbözőbb információs források felkutatása és a tudnivalók rendelkezésükre bocsátása által az alternatívák közötti legjobb választás azonnali lehetőségét kínálhatják. Ugyanakkor esetenként, amikor szándékosan „nem kap mindent tálcán”, a fiatal ránevelődik az egyéni kezdeményezőkézségre, a személyes felelősségérzetre.

**A SZINFO 1993-ban jött létre** a civil szférából érkező kezdeményezés és a Helyi Tanács föl vállalása eredményeként. Az intézmény a maga idején egyedülálló kezdeményezés volt országunkban. Ily módon a Tanács egy merész „vállalkozásaként” lehetett elkönyvelni. Az azóta eltelt időszakban történtek azonban beigazolták a Tanács helyes döntését. A kitartó és következetes munka eredménye az a SZINFO, amely mára elfoglalta a köztudatban a helyét, mint az ifjúságot segítő intézménye a városnak.

#### **A SZINFO céljai:**

A fiatalok számára segítséget nyújt a mindennapi élet során felmerülő problémáik megoldására, információs igényeik kielégítésére.

Információs és tanácsadó tevékenységén keresztül:

- segíti a fiatalok autonómiájának kialakulását, azt, hogy felelősséget vállaljanak önmagukért;
- segíti az egyén és a szolgáltató intézmények összetalálkozását;
- segíti a fiatalokat abban, hogy megtalálják a nekik megfelelő helyet a társadalomban, illetve az életkorukból és élethelyzetükből adódó esetleges hátrányaik csökkentését;
- hozzájárul a társadalmi folyamatok megértéséhez, és az azokba való aktív bekapcsolódáshoz;
- lehetővé teszi, hogy a fiatalok a személyes fejlődésük lehetőségeikről tájékozottak legyenek;

#### **A SZINFO feladatai:**

- a fiatalok várható problémáinak megelőzése illetve csökkentése;
- információs és tanácsadó szolgáltatásait a helyi igényeknek megfelelően kell kialakítani;
- a fiataloknak információt és tanácsot kell adnia kéréseiknek, sajátos szükségleteiknek megfelelően;
- a működés során felvetett/érzékelt problémák közvetítése, visszacsatolása a helyi önkormányzat, központi hatalom felé, ezáltal a (politikai) döntések befolyásolása;

#### **A SZINFO alapelvei:**

- az információhoz való állampolgári jog;
- az Iroda nem veszi át a már meglévő intézmények, szolgáltatások feladatait, hanem szükség esetén információs és tanácsadási szolgáltatásaival egészíti ki azokat új módszerek, modellek, kísérletek kialakításában, adaptálásában.
- az információ megbízható, a szolgáltatás mindenki számára diszkrimináció nélkül hozzáférhető legyen;
- bármely fiatal bejöhessen bármilyen problémával;
- az Iroda azonnal nyújtson segítséget akkor, amikor a fiatal a problémájával megjelenik, várólista nélkül;

A SZINFO az **Európai Ifjúsági Információs Kartában** lefektetett princípiumokat maga számára kötelezőnek tartja.

**Az Iroda tevékenysége:** jelenleg 3 állandó alkalmazott és 2 bedolgozó (tanácsadó) dolgozik. Az Iroda hétköznapokon 12 - 17 órák között fogadja a fiatalokat.

### **Az SZINFO iroda szolgáltatásai:**

#### a. Információs szolgálat

##### 1. **Közérdekű információk:**

- ismeretterjesztő, szolgáltató, szabadidős kiadványok olvasási lehetőségének biztosítása;

- köznapi információk, általános tudnivalók nyújtása (pld. munkakönyv, munkanélküli segély, katonai szolgálat, jogosítványok stb.);

- tanulási, továbbtanulási, átképzési, nyelvtanulási, tanfolyami stb. lehetőségek;

- utazási, turisztikai tevékenységgel kapcsolatos információk (pld. olcsó szálláshelyek bel- és külföldön, vízumügy-intézés, táborok);

- albérlet-közvetítés;

- munkavállalási lehetőségek sajtóhirdetések és egyéb információk alapján;

- tájékoztató ifjúsági kedvezményekre;

- címek, nyitva tartás, ügyfélfogadás és ügyintézés rendje;

- közérdekű bejelentések gyűjtése, továbbítása;

- aktuális helyi és politikai információk;

- kölcsönzési lehetőségek, csere-bere akciók;

##### 2. **Szabadidős információk:**

- művelődési házak, színház, mozik műsora;

- rendezvények, koncertek, előadások;

- sportlétesítmények, egyesületek, klubok rendezvényei és szolgáltatásai;

- kulturális, közéleti, karitatív, politikai szervezetek programjai, akciói, pályázási lehetőségek;

##### 3. **Tanácsadási szolgálat**

###### a. pályaválasztási tanácsadás:

- iskolatípusok, pályaválasztási lehetőségek;

- beszélgetések különböző szakmákban dolgozókkal, szakmákat tanulókkal;

###### b. pszichológiai-lelki tanácsadás:

- egészségi problémák;

- önismereti problémák;

- kapcsolatteremtés;

- korosztályi pszichés problémák stb.;

A tanácsadást a jellegnek megfelelő intézmények és szaktanácsadók segítségével történik. Szándék szerint a tanácsadás bővítődik a közeljövőben a jogi illetve az orvosi tanácsadásokkal.

**Az Iroda látogatottsága:** 1996 első 10 hónapjában az Irodát 3742 személy kereste fel különféle problémával. Telefonon kb. 700 személy kért segítséget. A látogatók a következő problémakörökben igényelték segítséget (százalékban is kifejezve):

oktatás	1.598 személy =42,7%
munka	816 =21,8%
szolgáltatások	179 = 4,7%
kultúra, szabadidő, vakáció	156 = 4,1%
mindennapi élet	129 = 3,4%



pályázás	128 = 3,4%
gazdaság	78 = 2,2%
civil szféra	56 = 1,4%
albérlet, lakás	45 = 1,3%
személyes problémák	38 = 1,1%
egészség	6 = 0,1%
egyéb	377=10,0%
pszichológiai (lelki) tanácsadás	72=1,9%
pályaválasztási tanácsadás	64=1,8%

**Forrás:** A székelyudvarhelyi SZINFO adatai. 1996.

A számok rövid elemzése azt mutatja, hogy a SZINFO segítségét két fő területen igényelik inkább a fiatalok, ezek az oktatás-képzés és a munka. Az Iroda igyekezett a tevékenységet az igények szerint alakítani, például ezért hozódott létre és tökéletesítődött állandóan az állásközvetítő szolgálatuk. Meg kell jegyezzük, hogy a SZINFO nem szab éles korhatárt a kiszolgálásnál, ezért például az állásközvetítés esetében nemcsak a fiatal munkát keresőknek adott hatékony segítséget.

**Az Iroda kapcsolatai és perspektívái.** A SZINFO a szolgáltatás úttörője Romániában. Maga számára feladatul tűzte ki a mag hintését, vagyis azt, hogy közbejárjon az Irodák létrehozásában. A SZINFO és ezáltal Székelyudvarhely érdeme, hogy megalakultak a székelyföldi Irodák. A gyergyószentmiklósi IFITÉKA, a sepsiszentgyörgyi KITI, a székelykeresztúri SZIGET megalakulásához jelentős segítséget nyújtott. Ugyanakkor a folyamat eredményeként számolhatunk a kézdivásárhelyi és a kovásznai irodákkal is. A SZINFO a továbbiakban is támogatja ezeknek az Irodáknak a tevékenységét. Mivel a SZINFO a HAYICO (Magyarországi Ifjúsági Információs és Tanácsadó Irodák Országos Szövetsége) egyetlen külföldi társult tagja, ezért egy regionális információelosztó szerepe is van. Egy okkal több arra, hogy a figyelem központjában maradjon. Ugyanakkor ezek az irodák létrehoztak egy szakmai érdekegyeztető és érdekérvényesítő struktúrát, az Ifjúsági Irodák Tanácsát - CYIO, amelynek az elnöke a SZINFO vezetője.

#### **SZIA-Székelyudvarhelyi Ifjúsági Alapítvány.**

A SZIA - 1994. júniusában jött létre, célja az ifjúság segítése, az ifjúsági szférában működő intézmények, szervezetek, társaságok, közösségek támogatása. Támogatja az UFF (az alapítvány alapítója), a SZINFO-Székelyudvarhelyi Ifjúsági Információs és Tanácsadó Iroda működését pályázatok, támogatások megszerzése útján, ifjúsági kezdeményezéseket, projekteket, stb. Az alapítvány eddigi tevékenysége: Fiatal Amatőr Képzőművészek (FIAK KLUB) támogatása, diákszervezetek, diáklapok támogatása pályázatok megírásában, fiatal filmesek támogatása néprajzi film elkészítésében, „Bárdos Lajos-Palló Imre Éneklő Ifjúság” kórusfesztivál (társszervező), ifjúsági animátorképzés, „Ki mit tud?” vetélkedő megszervezésének támogatása (1995), nemzetközi szeminárium ifjúsági információs irodák részére, képzőművészeti kiállítások megszervezése, fiatalok kirándulásainak támogatása, fiatal zenekarok támogatása, stb. Az alapítvány, mivel nem rendelkezik jelentős anyagi alappal inkább pályázatokkal, jogi személyiségének felajánlásával (jogi személyiséggel nem rendelkező csoportok, társaságok esetén), támogatja az ifjúsági kezdeményezéseket. Az eddigi folyamatok azt mutatják, hogy az Alapítványnak egy pénzgyűjtő és pénzelosztó szerepet kell vállalnia, ugyanakkor garanciát is képez az adományozó felé az adományok rendeltetésszerű felhasználásáról.

**Cserkészmozgalom.** Az 1989-es változások után Romániában Székelyudvarhelyen alakult meg az első cserkészcsapat. Jelenleg 3 cserkészcsapat működik:

- 2.számú Budvár cserkészcsapat (1990 febr. 2-án alakult), I-XII.osztályos tanulókkal foglalkozik, de tagjai nagytöbbségben I-VIII. osztályosok
- 8. számú Z. Sebes József cserkészcsapat (1993. októberében alakult), tagjai a tanítóképző diákjaiból kerülnek ki (IX-XIII. osztályosok)
- 79. számú Bethlen Gábor cserkészcsapat (1994. októberében alakult), a Bethlen negyed cserkészeit tömöríti.

A három csapat közel kétszáz cserkésszel foglalkozik. Tevékenységük sokrétű, íme ízelítőül néhány: találkozók, kirándulások, környezetvédelmi akciók, karitatív tevékenység, táborok, versenyek, kulturális rendezvények, stb. Ezekon a foglalkozásokon a cserkészek felkészülnek a próbákra, megismerik a magyar történelmet, népszokásokat, hagyományokat, megtanulnak szervezni, irányítani, megtanulják az élet játékos és felelősségteljes oldalait, stb.

**Diákszervezetek.** Székelyudvarhely középiskolaiban az 1989-es változások után létrejöttek diákszervezetek, diákszövetségek, akár más ifjúsági szervezetek a kezdeti eufória után átestek a kezdeti vagy időnként jelentkező nehézségek miatti kiábrándultság, elkedvetlenedés korszakain és a tagság állandó cseréjének ellenére elég komoly diákmozgalmi életet tartanak fenn (gólyabálók, sportrendezvények, bulik, iskolarádiók, diáklapok, vetélkedők, stb). Az UFF-al közösen a nagy sikernek örvendő Diáknapok rendezvénysorozat szervezői 1995. május 9-én megalakult a városi Diákönkormányzat. Annak érdekében, hogy a Diákönkormányzatnak ne csak szimbolikus szerep jusson, megegyeztek a rendszeres találkozás szükségességében és elfogadtak bizonyos alapelveket, megegyeztek bizonyos együttműködési lehetőségekben.

A középiskolások képviselői tevékenyen részt vesznek a Magyar Középiskolások Országos Szövetsége (MAKOSZ) tevékenységében is.

**Vallásos alapon szerveződő ifjúsági tevékenységek.** Székelyudvarhelyen az egyházak mellett erős ifjúsági tevékenység is létezik. Általában minden egyháznak önálló ifjúsági tevékenysége van. A „Philadelphia” alapítványt létrehozó ifjúsági csoport 1992 óta tevékenykedik Udvarhelyen. Tagjai olyan fiatalok akik a Biblia tanításához igazítják értékrendjüket és törekszenek arra, hogy a megértett Bibliai igazságokat gyakorlati módon építsék be életükbe. A hetente megtartott bibliatanulmányozó összejöveteleken és a havonta megszervezett nagyobb előadásokon kívül szabadidős programokat (kirándulások, vetélkedők, sporttevékenységek) is szerveznek

**Az ifjúság általános gondjairól.** Nagyon sok fiatal küzd **lakás gondokkal** Székelyudvarhelyen. Több száz lakásigénylőt tartanak számon a polgármesteri hivatalban, de számuk valószínűleg az ezret (család) is meghaladja, mert csak azok kerültek nyilvántartásba akik igényeltek valamiféle támogatást, de sokan kimaradtak akik nem tudtak eleget tenni bizonyos kritériumrendszereknek, vagy feleslegesnek tartottak kérést beadni, mert úgysem reméltek megoldást ettől. Szükség van jól átgondolt, kivitelezhető helyi lakásépítési politikára, mely jól beilleszkedik az országos elképzelésekbe.

Bizonyos változásokon ment át az **oktatási** rendszer is. A megváltozott körülmények között azonban nem mindig tud megfelelni a követelményeknek, a változó igényeknek. Szükség lenne arra, hogy az oktatáspolitikai kialakításában nagyobb szerep jusson a mindig változó munkaerőpiac megfigyelésének. A fiatalok körében nagy igény mutatkozik arra, hogy lakóhelyükhöz minél közelebb, lehetőleg helyben folytathassák felsőfokú tanulmányaikat, azonban az eddig kialakult oktatási formák csak részben tesznek eleget a kívánalmaknak (hiányzik a folyamatosság, a megfelelő felszereltség, az esetleg megszerzett oklevelek hasznosítási lehetősége, stb.)

**Az ifjúság sportolási** lehetőségei elég korlátozottak, hiányzik egy komolyabb sportbázis amely az ifjúsági tömegsportnak is helyet adna. Jelenleg folyamatos sportolási lehetőség a

városi minifoci és kosárlabda bajnokságban van, de ez már komolyabb szervezettséget, bejegyzett csapatokat, leigazolt játékosokat igényel.

**Szórakozási** lehetőségek: diszkó, biliárdozás, kocsma, filmklub, jazz-audíció, mozi, színház, kulturális események, UFF-rendezvények, stb. Amint a SZINFO és UFF által végzett, fiatalok között végzett felmérésből is kiderül a fiatalok nagyon hiányolják a jó szórakozási lehetőségeket. Ebben talán változást hozhat egy **ifjúsági centrum** kialakítása (Kossuth utca 20 szám), ahol az UFF, SZINFO irodái, előadótermek, klubhelységek mellett szükség lenne egy ifjúsági szálló-rész kialakítására, mely nagyban elősegítené az ifjúsági cseréket, rendezvények szervezését, stb.

Székelykeresztúron a **DOMUS Egyesület** működik. Az egyesület felkérésére a SZINFO-Székelyudvarhelyi Ifjúsági Információs és Tanácsadó Iroda elvégzett egy közvélemény-kutatást ebben a régióban 1996. február 7.-március 3. között. A **munkanélküliség** terén a fiatalok helyzete a következő volt:

- a munkanélküliek 61%-a vidéki (nem székelykeresztúri);
- átlagosan 3 éve munkanélküliek;
- 22,5% részesül valamilyen (munkanélküli vagy szociális) segélyben;
- 45% próbálkozott eddig munkahelykereséssel;
- átlagosan 2 éve kerestek utoljára munkahelyet;

#### **Ajánlatok az ifjúságpolitikai stratégiákhoz (a SZINFO részéről):**

1. Minden helyhatóság kötelezze el magát egy helyi szintű ifjúságpolitika elve mellett.
2. Segítsék elő és támogassák a fiatalok részvételét az önkormányzati élet minden szintjén. Mindezek ne csupán a politikai programokban szerepeljenek, hanem konkrét bátorító lépéseket tenni és módszeres stratégiát kell kialakítani.
4. A helyi ifjúságpolitika már tervezésnél, bevezetésénél is igényelje a fiatalok teljes részvételét.
5. Legyen az önkormányzatokban egy személy, aki az önkormányzati szinten csak az ifjúsági ügyekért felelős, és aki szükséges forrásokkal is rendelkezik.
6. Periodikus ifjúsági fórumokat kell tartani. A létező ifjúsági szerveződések, még akkor is, ha nem zártak hirdetik magukat, hajlamosak az elszigetelődésre.
7. A szerveződések számára nyújtott források ezek függetlenségét és nem ennek ellenkezőjét kell hogy biztosítsák. A források, mint pl. az épületek, a szervezet igényeinek, háttérének megfelelőek kell, hogy legyenek.

### **(i) Privatizáció és a reprivatizáció regionális szinten**

A piacgazdaság kiépítésének kezdeti szakaszában tapasztalhatjuk régiókban is, hogy a „mikroökonómia” alig működik. A nagyvállalatok szerkezeti átalakítása még nem bontakozott ki erőteljesebben, a fogyasztói szerkezetben is mindinkább a tartós fogyasztói cikkek használata került előtérbe.

A **privatizáció terén** tapasztalható a tulajdonszerkezet átalakítására tett kísérletek eredményei: egyes jövedelmező gazdasági társaságokat privatizációra írtak ki, de az önkormányzatok nem jutottak vagyonhoz. A privatizáció a falusi és városi társadalmakban egyaránt érezhetően differenciálta a béreket. A magántulajdonú és privatizált vállalatoknál tulajdonosként vagy alkalmazottként dolgozók aránya növekvő tendenciát mutat. A magángazdaság megerősödése ugyanakkor csak kisebb részben alakította át a jövedelmeket korábban meghatározó tényezők hatását. A képzettség erőteljesebben hat a bérkülönbségekre. A feleslegessé váló munkaerőt inkább nyugdíjazták, ami folyó évben rejtett munkanélküliségként is felfogható.

A **mezőgazdaságban** a privatizáció nem vezetett radikális változásokhoz. A falusiak bérét egyre inkább a piaci mechanizmusok alakítják. Persze az új típusú egyenlőtlenségektől

nem mentes a falu élete. A **reprivatizáció** - így a föld reprivatizációja, az államosított vagyontételek, ingatlanok, kis üzemek, erdők visszaadása vagy az ezzel kapcsolatos kárpótlás - térségünkben is állandósítja a gazdaság labilitását és viszonylag távol tartja a hosszú távon gondolkodó befektetőket. A reprivatizáció teljedelemben korlátozott. A kis üzletek, műhelyek, malmok, szállodák, lakások, oktatási és szociális létesítmények, egyházi ingatlanok, közművelődési intézmények és alapítványok tekintetében a teljes vagyon visszaadás nem történt meg. A **földtulajdon-rende**zés még nem minden faluban fejeződött be. 1993-ban Székelyudvarhelyen pl. a 18. sz. földtörvény értelmében a 4.000 kérelemből 846 személy volt jogosult az 1.776 hektár mezőgazdasági területre. A szövetkezeti vagyon teljes visszaadása tehát nem történt meg. Nem csoda, ha a mezőgazdasági termelés a legtöbb esetben inkább csak házi fogyasztásra tudott berendezkedni. Ahol van jelentősebb mezőgazdasági termelés, ott a gazdák értékesítési gondokkal küzdenek.

A **privatizáció** jelenleg nem a gazdasági racionalitás követelményei keretei között folyik. A privatizáció most is **nem az erőforrástöbbletet juttatja a gazdaságba**, hanem azok elszivárgásának egyik csatornája lett. A befektetők csoportérdekeit nehéz nyomon követni, a külföldi tőke behozatala is a vele járó munkakultúra mellett a monopolpozíciók átvételét szorgalmazná. A faluról városra „ragadt” lakosság „kétlaki” élete újabb változásoknak néz elébe: vagy hazamegy a faluba és az „ösit” újból birtokba veszi, vagy a társadalmi struktúraváltás lassú folyamatát követve megmarad az „állami munkahelyén”, amíg lehet. Ez a kritikus folyamat szüli a folyamatos technikai (műszaki) munkanélküliséget is.

Megállapítható, hogy a **magángazdaság térnyerése** még lassú. Mivel a tulajdonviszonyok még nem tisztázódtak egyértelműen, így a **reális gazdasági üzemtervek elkészítésére nincs lehetőség**. Több faluban viszont az erőszakos gép- és épületadások a mezőgazdasági vagyonalap elkótyavetelését eredményezte. Nyilvánvaló, hogy a föld magánkézbe való adása önmagában még nem jelenti a működőképes magánszektor létrejöttét. A belföldi fizetőképes kereslet hiánya miatt gyakran eladhatatlan vagyontételek és cégek vezetői néznek farkasszemet a pénztelen állampolgárokkal. Régióinkban a polgárosodás, illetve a középréteg kialakulása még lassú ütemben halad. A **priváttőke akkumulációja** még nem tette lehetővé a polgárság egyidejű izmosodását. A széles bázisú középosztály a távlatokban mindenképpen a modernizáció és a demokratikus fejlődés alappilléret fogja képezni.

### (j) A környezetgazdálkodás mikro-szinten.

#### A környezetszennyezés A táj terhelése az Udvarhelyi régióban

Nem vitás az, **hogy a hatékony gazdálkodás a környezetre** is figyel és igyekszik rendben tartani, sőt fejleszteni is azt. Tulajdonképpen egy **tulajdonosi szemlélet** érvényesítéséről van szó, ismervé a helyi környezeti állapotokat, viszonyokat.

Napjainkban az Udvarhelyi régióban, térségben az lehet eredményes, ha valamelyik városi vagy falusi önkormányzat jó gazda módjára kezeli dolgait, különösen **ami a táji adottságok hasznosításával kapcsolatos**. Tehát nemcsak a gazdaságra, a piacgazdaság kiépítésére kell gondolni, hanem a városi (beépített) és falusi (főleg termőtáji) környezetet igyekszik rendben tartani, gondozni és fejleszteni. A leghatékonyabb környezetvédelmi megoldás a községi és városi önkormányzatok kezében van: ők tudják, hogy mivel rendelkeznek, mit akarnak elérni, és milyen következményei vannak a korszerűtlen tájgazdasági intézkedéseknek. Tehát a helyi állapotok elemzéséből kell kiindulni, a helyi környezet állapotát kell felmérni a **137/1995. évi környezetvédelmi törvény** ismeretében. Ez igen adatigényes feladat.

Az alábbiakban a **Hargita megyei környezetvédelmi adattárból** (Anuar Județean privind starea factorilor de mediu, 1995) az Udvarhelyi régióra vonatkozó adatokat vesszük szemügyre.

Ezek szerkezete az alábbiak:

- A három régióközpont levegőtisztaságvédelmi adatai
- A vízminőségvédelem adataiból (folyónként)
- A régió tavainak állapota (zetelaki tározó)
- A vízgazdálkodáskodás adataiból
- A környezetbarát energiaforrások felhasználása
- Környezetegészségügyi adatok (3 város + 21 község)
- Zöldterület, parkok
- A városi épített környezet védelme
- A városi hulladékkezelés adataiból
- Talaj és növényvédelem
- Zaj- és rezgés elleni védekezés
- A közművek állapota (csapadékvíz elevezetése, szennyvizek állapota)

### **(1) Levegőtisztaság-védelem az Udvarhelyi régióban**

❖ **Megállapítások:** Jelentősebb levegő-szennyeződések nem észleltek az Udvarhelyi régióban. A levegő szennyeződése nagyvonalakban a megengedett értékek alatt van (STAS 12574/1987). A székelyudvarhelyi bútorgyár termelte ülepedő por és korom lerakódás értéke jelentős. Más szennyező források e térségben: a székelyudvarhelyi, székelykeresztúri és szentegyházi Közüzemek kazánjai, fűtőházai, továbbá a hargitafürdői Bányaiipari Vállalat, a szentegyházi Vasmű, a székelykeresztúri Acélmű, a székelyudvarhelyi Matricagyár, Élelmiszeripari Gépgyár, FAMOS Rt bútorgyár.

#### **Indokolt:**

- \* a stabil telepítésű légszennyezettséget mérő állomások felszerelése az Udvarhelyi régióban.
- \* elsődleges feladat a bútorgyári szennyező forrásból származó terhelés (Székelyudvarhely) csökkentése. Székelyudvarhelyen igen magas a porszennyezés. Több vonatkozásban csak a tényleges technológiai korszerűsítés vezethet eredményre.
- \* a meteorológiai adatok figyelembevételével a légszennyezettségről is tájékoztatni kell a lakosságot (közölve a kibocsátási határtérékeket is).
- \* Székelyudvarhely energiafelhasználási szerkezetében tovább kell fokozni a földgáz arányát. Az elkövetkező évtizedben a régió falvaiban a lakossági tüzelés fűtőanyagának (fatüzelés) nagyobb mértékű átalakítása nem várható.
- \* a belvárosban elhelyezkedő, korszerűtlen és a környezet zavaró üzemszkeket ki kell telepíteni.
- \* az átmenő forgalmat csökkenteni kell a városi fő közlekedési körgyűrű kiépítésével.
- \* a kommunális és égethető veszélyes hulladékok égetéssel történő ártalmatlanításához városi hulladékégetőt kell létesíteni.
- \* az új ipari telephelyek létesítésekor előzetes környezetvédelmi hatástanulmány elkészítését kell megkövetelni.
- \* korszerűsíteni kell a városi önkormányzatok hatáskörébe tartozó környezetvédelmi feladatok (állattartás, hulladékégetés, tarlóégetés) jogi szabályzatát.
- \* megfelelő leválasztók beépítésével csökkenteni kell a szerves anyagokat kibocsátó források (Mezőgépészeti állomás, autójavítók) emisszióját.

## **(2) Vízgazdálkodás és vízminőségvédelem az Udvarhelyi régióban**

### **❖ Megállapítások:**

- a tervezési területen belül a legjelentősebb vízminőségi probléma a Nagy-Küküllő és a két Homoród vizének szennyeződése. Lokális probléma, de nagyon jelentős, a falvakat átszelő kisebb vízfolyások, patakok vizének jelentős szennyeződése, főleg kommunális szeméttel. Egyre erősödik a felszín alatti vizek terhelése és elszennyeződése is.
- Székelyudvarhely vízfogyasztása 170 liter/sec, (URBANGOS Rt), Székelykeresztúron (60 liter/sec. (ACATEL Rt), Szentegyházán 25 liter/sec. (APA-CANAL Rt.) és a Vasmű 10 liter/sec.
- Székelykeresztúron mért, a Nagy-Küküllőbe visszaszármaztatott tisztított vizek jóváhagyott vízminőségi értékek 1995-ben: vízhozam 45 liter/sec. Lebegő üledékek 35 g/ köbméter, CBO5=21. Szentegyházán a vízhozam 14 liter /sec., lebegő üledékek 30 g/ köbméter, CBO5=17. A Kiruly-patak adatai: vízhozam 15 liter /sec., lebegő üledékek 20 liter /köbméter, klorszármazékok 20, mangán 18 g;
- A folyóvizek vízminőségi állapota a régióban: a Nagy-Küküllő Zetelakáig az I. vízminőségi kategóriába tartozik, Székelykeresztúron felül kisvizek idején megnő a nitrát, foszfor és fenol-szennyeződés, s így a II. vízminőségi kategóriába tartozik.
- az 1995. decemberi áradások következtében számos településen történt károsodás: Nagyalambfalva, Décsfalva, Székelymogyorós, Bögöz, Székelyudvarhely, Siménfalva, Kobátfalva, Fenyéd, Parajd.
- a hegyi patakok tisztán tartásához a patakparti személtelhelyezések radikális megszüntetése és jövőbeni tiltása az irányadó. A Tolvajos-patak szennyeződése egyre erőteljesebbé vált, így biológiailag holt vízként szerepel. A hargitafürdői kaolinbánya által kibocsátott szennyezett vizek pH-ja 2-3, sok ásványi, főleg vasoxid üledékkel. Az elkészített hatástanulmány értelmében (I.C.I.M. Bukarest) a védelmi beruházások beindítása indokolt. A talajvizek szennyeződését elsősorban a nitrátok dúsulása okozza, főleg a falusi személtlerakók, trágyadombok közelében. Itt a nehézfémek, nitrátok és foszfátok dúsulása is jelentős.
- a zetelaki víztározó vízminőségi ellenőrzésekor, 1995-ben, nem találtak rendellenességet. A víz minősége megfelel az állami szabványoknak (STAS 4076/1988). A víztározó eutrofizálásról még nem jegyeztek fel adatokat.
- a felszín alatti vizek minőségek védelmét nagyban javítaná a patakparti erdős-gyepes sávok rekonstrukciója illetve telepítése. Több helyen nem tartják be az agrotechnikai fegyelmet, gondolunk a műtrágyázás és vegyszerezés műszaki körülményeire. Székelykeresztúr környékén a hítrágya-telepítést véglegesen be kell szüntetni.
- a közműves vízellátás terén a víz minőségének védelme alapvető fontosságú a három város életében. További javítása és fokozott ellenőrzése elengedhetetlen tényező.
- fontos a laboratóriumi mérések kapacitásának bővítése, a korszerű műszeres ellenőrzés megvalósítása (különösen a vízáadó rétegek függőleges szennyeződés-leszivárgás folyamatos mérése, ellenőrzése).
- a használati melegvíz-minőségének mérése, a közműves vízellátó és csatornahálózat bővítése ugyancsak jelentős lépés lenne.
- az ipari vízkészletek feltérképezése (esetleg a zetelaki tározóból való beszerzése), vagy zárt rendszerek kiépítése a nagyobb vízfogyasztó vállalatoknál.
- neveléssel törekedni kell a lakossági vízhasználati szokások alakítására (víztakarékosság).
- a járványveszély és egyéb egészségkárosodás megelőzése céljából foglalkozni kell a talajvízre telepített kutak vizének elemzésével, a karbantartási munkálatokkal, az elhagyott kutak betömésével)
- vidékünkön minden természeti és emberi beavatkozás a földtani képződményekben és felszín alatti vizekben tartós változásokat eredményezhetnek. Ezért szorgalmazni kell a

mérnökgeológiai méréseket, a talajmechanikai fúrások adatainak begyűjtését, a talajvízszint-méréseket, a talajvízminőség-méréseket. Az új felszínalatti vízbázisok, vízkiemelő helyek kijelölésekor komplex hatástanulmányokat kell végezni (izotópvizsgálat, vízgeokémiai elemzések, beszivárgási vizsgálatok).

- a hulladék-elhelyezési (lerakó) helyeken végzett ellenőrzések szintén fontosak (a szennyezések mértékének megállapítására). Környezetföldtani szempontból lényeges az városok új szeméttelpeinek kijelölése.
- egy környezetvédelmi adatbank (monitoring-vizsgálatokra) létrehozása indokolt az Udvarhelyi régióban is.
- sok helyen nem megoldott a szennyvíz- és a csapadékvíz-elvezetés, a nyílt és zárt csapadékvíz csatornákra nincs megbízható nyilvántartás.
- növelni kell Székelyudvarhelyen az elválasztott rendszerű csatornázással ellátott területeket. A szennyvízcsatorna-hálózat Székelyudvarhelyen viszonylag kiépített. Mindez nem mondható el a csapadékvízcsatorna-hálózattal kapcsolatban. Tehát a közműves vízellátás előrehaladása mögött eléggé elmaradott a szennyvíz- és a csapadékvíz elvezetés (közműolló). Következésképpen a talajvízszint megemelkedett, a víz minősége több helyen romlott. A nyílt csapadékvíz elvezetésére sincs elegendő felület, kiépített közmű.

Az Udvarhelyi régióban létesített **halgazdaságok** adatai: a homoródszentpáli (5 halastó, 173 területen és 74 ha vízfelülettel), a székelykeresztúri (2 tó, 4 illetve 6 ha vízfelülettel, 1,5 m mélységű tavak), a rugonfalvi tó (6 ha, 1,5 m mélységű), az ócfalvi tó (2 tó, 2 ha, 1,5 m mélységű). A tavak vizének állapotvizsgálata szintén időszerű lenne.

### (3) A talaj- és növényvédelem az Udvarhelyi régióban

#### ❖ Megállapítások:

- az Udvarhelyi régióban a talajszennyezés viszonylag kisebb méretű. A Nagy-Küküllő medencéjének felső szakaszán a barna erdei talajok, a környező agyagbemosódásos talajok a 4. és 5. minőségi csoportba sorolhatók. A talajvizsgálatok során kimutatható a savas jelleg erősödése (okozója a savas esők) főleg a jelentősebb közutak mentén.
- eróziós folyamatok a dombvidéki falvak esetében tapasztalhatók. A veszélyeztetettség állandóan nő, a konkrét erózióvédelmi feladatokat csak alapos helyzetfeltárás után lehet részleteiben meghatározni.
- legjelentősebb erózióveszély a Solymosok, Gagymente, Etéd vidéke, Homoródmente, Székelyderzs-Székelydália környéke területén tapasztalható. Az erózió elleni védelem egyik hathatós eszköze a patakok, vízfolyások mentén egy-egy keskeny **védérdő-védgyep** sáv létesítése lenne. Több helyen (Sóvidék, Homoródmente) meg kellene tiltani a meglévő gyepes felületek feltörését.
- Az Udvarhelyi régió mezőgazdasági földhasznosítása, az intenzíven vegyszerezett kultúrák hatást gyakorolnak a környezet állapotára. Több mikrorégióban nagy a nitrátszennyeződés, a talajok savasodása is jelentős (a szakszerűtlen műtrágyázás miatt). A kemikáliák helyett a környezetkímélő készítmények alkalmazása indokolt. A meglévő szabad talajfelszín védgyepesítéssel kell óvni az eróziótól, a deflációtól (a talajvédelem csökkenti a porszennyeződést). Az aktuális növényvédelmi teendők ismertetése a médiák útján igen hathatós eszköz lenne a talajvédelem szempontjából. A közeljövőben előnyben kell részesíteni a biogazdálkodás elveit és szempontjait. Az életadó rendszerek állapota felől egyelőre különösebb aggodalomra nincs ok.

### (4) A környezetbarát energiaforrások felhasználásra

Az elkövetkezendő 20 évre szóló energetikai berendezkedés érdekében meg kell vizsgálni a **nap-, szél, és geotermikus energia** lakossági és intézményi hasznosításának

lehetőségeit. Mindhárom energiaforrásra kedvező lehetőségek kínálkoznak. Erre javasoljuk egy önkormányzatnak alárendelt innovációs park létrehozását, amelynek feladata lenne egy ilyen jellegű beruházások támogatása.

#### **(5) A zaj- és rezgésártalom elleni védelem**

Székelyudvarhely zajterhelése növekvőben van. Elsősorban a gépkocsiforgalom okoz nagy gondokat Székelyudvarhelyen. A környezeti zajok elleni védelem nehezebb műszaki feladat. A zajszintek csökkentése sem megoldott. Még nem készült el Székelyudvarhely utcánként, pontszerűen, dB-ben kifejezett **zajtérképe**. A Hargita megyei összesítő adatok szerint 1995-ben Székelyudvarhely fő utcáin mért utcai zaj értéke, főleg reggel 7-16 óra között magasabb a megengedettnél. Jó lenne ellenőrizni a forgalomban levő járművek zajkibocsátási szintjét. Felmerült egy sétáló utca létesítése Székelyudvarhely központjában. Zajcsökkentő technológiák alkalmazása a lakóterületek viszonylagos nyugalalmát szolgálná. A zajos ipari vállalatok környezetvédelmi intézkedési tervének kidolgozása, azok véleményezése a szakhatósági szervek részéről, az előírtak betartása az elkövetkező időszak fő feladatai között szerepelnek. Ugyancsak szigorítani kell a lakótelepeken működő ipari és vendéglátói tevékenységre vonatkozó zajkibocsátási normák betartását. Az időközönkénti ellenőrzéseknek (pl. diszkók területén) nagy szerepük lenne.

A csíkszeredái környezetvédelmi laboratórium mérései szerint vidékünkön nem jeleztek jelentősebb radioaktív (béta) sugárzást.

#### **(6) A települési környezet védelme (építészeti értékek védelme, műemlékvédelem)**

A táj- és műemlékvédelem terén régióinkban újabb felmérésekre van szükség. A népi építészeti együttesek védelme egyre erősebb igényként jelentkezik. Az Udvarhelyi régióban közel 80 műemlékileg védett objektum található. Váraink, történeti értékű erődítményeink állapota több évtizede romlik. Ezen **építészeti értékek állagmegóvása** általában elhanyagolt állapotban van. Több faluban műemléki védettségre javasoljuk a **településképi utcasorokat**, több, gazdaságtörténeti értéket képviselő építményeket, régészeti telepeket. Szorgalmazni kell egy-egy építési övezet esetében a telek bizonyos hányadának zöldterülettel való kiegészítését (kiépítését). A közterület felőli részen meg kell tiltani a garázsok beton lehajtó rámpáinak építését (a földszinten elhelyezett garázsok esetében is csak a behajtáshoz szükséges burkolat építhető ki), az új parkolóhelyeket fásítani kell, az iparterületeknél meg kell határozni a beépítettség, a burkolt felület és zöldfelület arányát, nagyobb gondot kell fordítani az utcák fásítására, a véderdők kijelölése is fontos feladata lenne az önkormányzatoknak.

**Helyi (önkormányzati) védelemre szorult építészeti értékek:** Énlaka népi lakóterülete és köztemetője, Küsmöd falu központja. Teljes népi építészeti együttesük vagy egy részének különleges értéke miatt **kiemelt védelemre javasolt települések:** Énlaka, Kénos, Gyepes, Lókod, Tordátfalva.

#### **Egyéb javaslatok:**

\* a Bágyi vár, Kustaly-vára, Tartód vára, Rapsóné-vára romjainak régészeti feltárása és állagmegóvása.

\* faluképi és építészeti felmérések elvégzése a következő falvakban: Énlaka, Gyepes, Székelydália, Petek.

\* megvizsgálandó néhány kastély, kúria megóvásának lehetősége: Betfalva, Rugonfalva, Bikafalva, Homoródszentmárton.

\* meg kell kezdeni a székelyudvarhelyi vár állagmegóvási munkálatait és a múzeumi részlegek kialakítását.

\* népi építészeti értéként és agrártörténeti emlékként kellene helyreállítani néhány faépítményű csürt és gazdasági épületet Zetelakán, Oroszhegyen, Ülkében. A lövétebányai tárnák közül egyet érdemes ipartörténeti védettség alá helyezni.



\* el kell készíteni a műemléki védettségű objektumok (műemlék, műemlék jellegű, településképi védettségű épületek) lajstromát az Udvarhelyi régióban. Fel kell értékelni ezen épületegyütteseket ahhoz, hogy megfelelő pénzügyi keretek mellett - a fontossági sorrend megtartásával - hozzá lehessen fogni azok mielőbbi restaurálásához. Ekkor történne meg a zöldterületek mint védő-területek kijelölése is.

\* a városok szennyező forrásai: kitermelőipar (pl. só, épületkő, kavics), nehéz- és könnyűipar, mezőgazdaság és a turizmus.

#### **Következtetések:**

- Az Udvarhelyi régióban több helyen előforduló környezeti romlás erős reakciót vált ki, melyek ökológiai, társadalmi és gazdasági hatásai továbbgyűrűznek. A regionális területrendezés alapvető célja az optimális területhasznosítás összehangolása, tulajdonképpeni tájvédelem.

- A fő szennyező források: **az ipar** (kitermelő, bútort, faipar, gépgyártóipar, acélipar, könnyűipar), a **mezőgazdaság** (állathízlaldák), háztartási szemét (a városokban), a **közlekedés** (a főutak mentén lerakódó por, kőolajszármazékok és a zaj), turizmus.

- A környezeti az egyensúly megőrzése mind hova tovább az életminőség fokmérőjévé válik.

- A környezet természeti erőforrásainak alul vagy túlhasznosítása a környezeti potenciál egyik fokmérője.

- A hatástanulmányokban minduntalan a társadalomnak a természeti környezetre gyakorolt hatását kell megvizsgálni ismerte a környezetértékelési módszereket. A környezeti hatásvizsgálatokat már a tervezési fázisban el kell végezni.

### **k. Tájszervezés mai állapota**

A **tájrendezési javaslataink** megfogalmazásával az a célunk, hogy lehetővé tegyük az optimális tájhasznosítást az Udvarhelyi régióban, gondolva az előnyös tájszerkezet kialakítására, a tájpotenciál nyújtotta alap (ásványvagyon, természeti értékek) védelmére, valamint a tájjelleg megőrzésére.

Főbb megállapításaink és javaslataink a következők:

1. El kell készíteni az **erdőgazdasági táj** termelési, rekreációs és környezetvédelmi funkcióinak összehangolt tervét. Tapasztalható, hogy az erdőkitermelő utak építésekor csak a gazdaságossági szempontok érvényesültek, kevésbé a környezetvédelmi és természeti értékek megóvása (tájképvédelem). A sok útépités a lejtős térszínek eróziós folyamatait felerősítette.

2. El kell készíteni a régió **zöldfelület fejlesztési koncepcióját**. Ugyancsak tapasztalható, hogy a zöldfelületek helyét nem a szükségletek határozták meg, hanem a másra alkalmatlan helyeket jelölték ki erre a célra. Nem vitás, hogy napjainkban a zöldfelület a város és a falu településszerkezetének szerves része. Igaz sajátos terület-felhasználási kategóriát képvisel, de szociális-egészségügyi hatása hosszú távon értékelhető. Jelentős környezetvédelmi funkciót teljesít azáltal, hogy kellő felületen biztosítja a tájalkotó tényezők viszonylag zavarmentes állapotát. Ma a zöldfelületeknek nincs igazi gazdája. A főkertészi hivatalnak alaposabban kell figyelnie a környezet- és természetvédelmi kérdésekre (pl. a porszennyeződés csökkentése a lombos növények telepítésével). A fásítási és parkosítási alap hasznosítása tehát igen jelentős tényező e témakörben. Gondolni kell a nagyobb felületű napi és hétfégi szabadidős rekreációs területek (közpark) létesítésére is. Minden településnek meg kell legyen a zöldfelületi fejlesztési terve (az is lényeges, hogy a zöldterületek optimális aránya biztosított legyen). A magán erdőterületek esetében külön-külön meg kell tárgyalni azok környezetvédelmi és esztétikai szerepét is. Vidékünkön is érvényes az ICOMOS-ILFA

Történeti Kertek Nemzetközi Bizottsága 1981. május 21-én Firenzében kidolgozott előírásai. Az ICOMOS (a Nemzetközi Műemlékvédő Bizottság) a Firenzei Karta-t 1981 decemberében regisztrálta.

3. A **mezőgazdasági tájban** nagyobb gondot kell fordítani az erózióvédelemre. Még mindig elenyésző a védőgyep-sávok területe az Udvarhelyi régióban. A véderdők telepítése pedig a vadon élő állatok búvóhelyeit javítaná, főleg a dombvidéken, illetve biológiai korridorként szolgálhatnának.

4. A **települési tájban** meg kell őrizni az értékes tájjellegre utaló építkezéseket (parasztházak, gazdasági épületek). A jövőbeni títustervezés és az építészeti szabályozások szakmai megalapozása érdekében javasoljuk a reprezentatív igényű kiegészítő vizsgálatok beindítását az Udvarhelyi térség **építészeti karakteréről**. Ugyan jellemző a fésűs beépítés, az utcára merőleges tetőgerinc, a 45 foknál kisebb tetőhajlásszög, de az alaposabb vizsgálatok nyomán újabb alkotóelemek mutathatók ki. A tornác alapján való típusalkotás is járható út. Sok előtornácós ház védelme indokolt.

5. Ki kell dolgozni a **jövőbeni üdülőtelkekre vonatkozó építési előírásokat** (minimális telekméret, a beépítés módja, épület-paraméterek, kerítés módja, telekbeépítés mértéke, a telekhasznosítás jellege, a tetőfedés módja és anyaga). Kötelezni kell a tulajdonosokat a zárt szennyvízgyűjtő aknák létesítésére.

6. Szabályozni kell a víztározók környezetében létesítendő kempingek és egyéb kereskedelmi szálláshelyek, vállalati üdülők és egyéni sátorozó helyek engedélyezésének elveit, valamint településképi, tájképi és környezetvédelmi követelményeit.

7. A meglévő és a felhagyott kőbányákat, meddőhányókat (pl. Szentegyháza, Kápolnásfalu) szakszerű rekultivációs (tájrendezési) tervek alapján kell helyreállítani és biológiailag aktív területekké alakítani.

8. A **zetelaki víztározó** környékét hamarosan rendezni kell. El kell végezni a megfelelő **tájökológiai vizsgálatokat** (topoklimatikus, hidrometeorológiai kutatások), és ezt követően kell megtervezni a közelben létesítendő turisztikai és sportlétesítményeket. A környezetvédelmi hatásvizsgálatokat mindenképpen el kell végezni és azután kerülhet sor a tájhasznosítási módok kivitelezésére. A magántelkes üdülőterület kialakítása nem indokolt. A közösségi létesítmények (pl. üdülőház, menedékház) esetleges elhelyezése a tájvédelmi érdekek figyelembevételével, egy részletes rendezési tervezés keretében kell eldönteni. A tájképvédelem az elsődleges tényező (gondoljunk csak az itt megtelepedő és átvonuló madárvilágra). A Gyergyóba vezető megyei út így is hatással lesz a tó környéki élővilágra. Javasoljuk a zetelaki tározó közelében egy hidrogeológiai védelmi övezet kijelölését (2 km-es sávban). Néhány fenyős tájrészletet fokozottan védett területté kell nyilvánítani (Deság, Küküllőmező). Ezen a területen is folytatni kell a botanikai és zoológiai értékek felkutatását, tudományos feltárását.

## I. Székelyudvarhely szerepe és vonzáskörzete az Udvarhelyi régióban.

Székelyudvarhely **város alap- és központi funkciója** erős hatást gyakorol a Udvarhelyi régió településeire. Kapcsolata a közvetlen közeli faluhálózattal sokoldalú. Intézményhálózatával **regionális jelentőségű centrummá** nőtte ki magát. Székelyudvarhelyt a mennyiségi és minőségi változások egyaránt jellemzik. A városi lakosság száma jelentősen növekedett, újabban pedig stabilizálódik. Javult a lakás-, a közmű-, a közlekedés- és intézményellátottsága. Módosult a városkép, az építészeti kép. A tradíció nem jelentett akadályt a város területi fejlődésében. Megmaradt a városi belső mag, ami hagyományaiban figyelemre méltó, megőrzendő. A városrészek tradicionális hangulatának történeti értéként való felismerése igen jelentős lépés a rehabilitációs felújítások útjában. Minden átépítéskor a humánus oldalra, az emberi mértékre kell tekintettel lenni. Szemünk ösztönösen kapcsolja

össze a műemlékeket környezetével, gondolunk a történeti-műemléki együttesekre (legyen az barokk, klasszicista vagy éppen eklektikus építkezés). Székelyudvarhelyen is új városrészek épültek, méretük jóval meghaladja a városiasan beépített területet. Székelyudvarhely városszerkezete ennek ellenére nem zsúfolt, terhelt. A városközpont csak közlekedéssileg nem bírja a terhelést, de ez terelő utakkal a közeljövőben megoldható. Az új lakónegyedek tömeg-elrendezése zsúfolt, nem maradt hely rekreációs területre. Léptékszerű lakónegyedeket alig tudunk felmutatni: ezek többsége a falusias beépítésű burok részleges felszámolásával épültek. Több kertséget is feláldoztak, és így nemkívánatos, nem szerves beépítésű megoldások is születtek. A magasabb épületek indokolatlanul a kisméretű településrész meglévő szerkezetének megbomlásához vezetett a Bethlen negyedben.

Az alábbiakban éppen a **város és vonzáskörzetének bemutatására** teszünk kísérletet. Érdemes megvizsgálni a várossal kapcsolatban lévő **vidéki lakosság térpályáit, annak szerkezetét és intenzitását a régióban.**

Székelyudvarhely megyei jogú város **regionális vonzást gyakorló felsőfokú központ lett.** A város-vidék kapcsolatában a lakosság mindennapos mozgásterét is meghatározza, azaz a **vonzásközpont szerepét** is betölti. A térbeli kapcsolatok sajátosan hatnak az egyes kistérségek viszonylatában, a vonzás intenzitása is igen különböző.

Az Udvarhelyi régió térkapcsolatait tehát a három város közül leginkább Székelyudvarhely módosítja. A falusi térségben élő népesség spontán döntései jelentik a kapcsolatok javarészét. Legfontosabb közülük a munkahelyválasztást követő ingázás, majd ezt követi a **bevásárlási, piacozási, szolgáltatási jellegű kapcsolatok.** A kapcsolatok egy része a közigazgatási és hatósági szervek felé irányul, és ez a térbeli mozgás már kisebb méretű (pl. munkaügyi igazolások, munkanélküliek bejegyzése, útlevél kiváltása, bankügyletek stb.). A közigazgatási-hatósági jellegű kapcsolatok mellett az egészségügyi beteg-beutalási kapcsolatok igen fontosak, és ezt a Székelyudvarhely Területi Kórháza és Rendelőintézete látja el.

Székelyudvarhely **ágazati vonzásterülete** összetett és hierarchizált. **Vonzáskörzet-képző elem** a közigazgatás, a piac, a kiskereskedelem, az egészségügy, oktatás és a szolgáltatások. Székelyudvarhely tehát a vonzó hatását főleg ezeken keresztül gyakorolja a vidék népességére. Néhány szakmai megjegyzés:

1. Székelyudvarhely **ingázási vonzáskörzete** igen kiterjedt. 30 faluból járnak be naponta Székelyudvarhelyre. Az ingázók száma 1996. szeptemberében 1500 fő volt, melyből 300 fő diák. A diákok javarésze közép- és a szakiskolákba járnak. A bejárók többi része a város alap- és felsőfokú szolgáltatásait veszi igénybe. A közép és hosszú távú autóbussz-járatoknak fontos szerepük van az ingázás lebonyolításában. A bejárók számára a város nemcsak munkahely, hanem ellátó-központ is (gondoljunk egy-egy falu hiányos alapellátására). A bejáró munkások fele az iparban és negyede a szolgáltatásokban dolgozik. A közeli falvak aktív népességének zöme tehát a városban keres munkát, míg Székelyudvarhelyről is van kiingázás vidékre. Az eljáró aktív városi keresők százalékos aránya kevés. Itt jegyezzük meg, hogy a közlekedési kapcsolatok viszonylag jók (autóbussszal), viszont a járatsűrűség nem elegendő, az útviszonyok nagyon rosszak. A vasúti kapcsolatok a Nagy-Küküllő völgyében érvényesülnek.

2. **Az egészségügy és az oktatás térkapcsolatok** erőteljesek és, majdnem az egész Udvarhelyi régiót érintik. Az egészségügy vonzása mindennapos.

3. **A kiskereskedelmi és piaci kapcsolatok** főleg a keddi hetipiac és a nagyobb vásárok alkalmával tetőznek. A napi kiskereskedelmi kapcsolatok legfőbb elemét a piacozás, illetve az ingázók vásárlásai jelentik. A vidék bőséges árufelhozatalát Románia más vidékeiről származó árufelhozatal is erősíti. Székelyudvarhely bolt- és üzlethálózata, a különböző raktárak jelentős vonzást gyakorolnak a kiskereskedelem terén. Gyakorlatilag közel 120 faluból járnak be a városba és így a kiskereskedelmi kapcsolatok intenzitása igen magas.

4. **A vándorlási kapcsolatok** felmérése már nehezebb, mivel nem állnak rendelkezésre hiteles adatok. A végleges beköltözések számából kivehető, hogy 1990 utáni időszakban a fokozottabb lakásvásárlás a vidéki lakosság részéről megnövekedett. Ebből a bevándorlási nyereségből a város ugyan nyert (emelve a népesedés szaldó értékét). Székelyudvarhelyen újabb családházias telek-kínálatra van kilátás (pl. a leendő Csalóka-negyed). A közeli községek jobb ellátása a távlatokban csökkenteni fogja az elvándorlási veszteségét.

Székelyudvarhely **központi szerepköreit** tekintve elsősorban a vidék felé **egy közelebbi** és egy **tágabb vonzáskört** jelölhetünk ki:

**a. A közelebbi vonzáskörbe tartoznak:** Fenyéd, Zetelaka, Felsőboldogfalva és Bögöz községek falvai;

**b. A távolabbi vonzáskörzetbe** az Udvarhelyi régió többi községei sorolhatók.

#### **Következtetések:**

- \* Székelyudvarhely erős vonzást gyakorol a közvetlen közelében lévő falusi térségre.
- \* A város fejlődését éppen a város-vidék erőteljes kapcsolata is segítette és segíti.
- \* Az iparosítás és a tercier ágazatok felfuttatása előnyösen alakította a falusi térségnek az új feltételekhez történő alkalmazkodását (munkaerőképzés, munka-lehetőségek, ingázás stb.)
- \* A város és vonzásteret egymást kölcsönösen feltételezik.

**Székelyudvarhely régebbi városrendezési terveiből** egyértelműen nem derül ki a város és környezetének kapcsolata. A terv különösen környezetvédelmi szempontból hiányos, sőt a **lakásépítés nem volt összhangban a városépítéssel**. A Tábor és Bethlen negyed lakókörnyezete harmonikus, léptékszerű, esztétikus kiképzése elmaradt. Külön gondként jelentkezett a személygépkocsik parkolása, s mindez két évtizede sokat rontott a városképben. A házigyári panel-technológia nem tudott új elemeket felsorakoztatni. A lokálpatrióta város lakó konzervatizmusa felerősödött: ennek egyik bizonyítéka éppen a második otthon építésének igénye (többnyire a Hargita aljában). Mindezt siettetta a városi stresszorok (zaj, por) sokasodása, a város feletti „ködkupola”-jelenség is.

Székelyudvarhely városrendezési terve is felsorakoztatja a várostest kiegyensúlyozott terület-felhasználási adatait, azaz a lakóterületek, iparterületek, zöldterületek arányait, a kommunális ellátottság rendszerét stb. A lényeg mégis a **megvalósításon** van. Vajon miért nem valósultak meg a korábbi városrendezési tervek? Mert elavultak a koncepciók? Nem volt elegendő pénz? Nem volt ki végrehajtsa? Mindezekből is látható, **hogy minden terv csak ígéret**. Ha betartják, akkor egyszer csak megvalósul. A terv valóban egy merev séma, a város pedig egy élő szervezet. A városrendezési terveknek javaslatokat kell tartalmaznia a jelen teendőbe is. Egy „új vonal” kiépítése együtt jár a másik fékezésével. A hosszabb időtávra készített tervek mindig az elérendő jövőképet írják le, rajzolják meg. Talán sokszor elsikkad a fejlesztésnek jelenlegi rendszerével való kapcsolat tisztázása. Ezt a szempontot szintén szem előtt kellene tartani az Udvarhelyi régiófejlesztési terv kapcsán is.

## MÁSODIK RÉSZ

### I. A település- és területfejlesztés lehetőségei az Udvarhelyi térségben.

Az előző fejezetekben megfogalmazott részletes **helyzetelemzések, összegeзések, következtetések és ajánlások-javaslatok birtokában**, tehát a konkrét kerettanulmány (helyzetfelmérés) és a fejlődési tendenciák ismeretében, megkíséreljük **felvázolni céljaink eléréséhez vezető utakat, fejlesztési elképzeléseket**, megjelölve az egyes **koncepciókat és tervfajtaakat**. Tudjuk, az első **kistérségi fejlesztési koncepciók és tervek** (projektek) nem lehetnek részletezőek, azaz valamennyi fejlesztési kistérségre, mikrorégióra kiterjedők, míg a **regionális tájrendezési terv is** (pl. Sóvidék tájrendezési terve) sokkal alaposabb helyzetfelmérést, állapotértékelést és tanulmányt igényel(ne). Láttuk, hogy az Udvarhelyi térség nagy része az általános elmaradottsággal küzd, a **perifériára jellemző vonások lépten-nyomon felfedezhetők**.

A fenti kerettanulmány arra hívja fel a figyelmet, hogy az **Udvarhelyi régió falusi térsége fejlesztési irányainak** megállapításához mindazon településformáló és -fejlesztő folyamatokat kell nyomon követni, amelyek döntően befolyásolják a településhálózat további felzárkózását a századvég trendjeihez. Mindezt a  **hazai településfejlesztési politika** jelentősen befolyásolja. Nem vitás, hogy a XXI. század településfejlesztési politikája megkívánja a **területi egyenlőtlenségek mérséklését**. Így a **tudatos terület- és településhálózat-fejlesztési elképzeléseket a vidékfejlesztés és a tájrendezés alapvető tényezőjeként** kell kezelni az elkövetkező öt-tíz évben. Napjaink településtudománya számos lehetőséget kínál, kezdve az elvek lefektetésétől egészen az elkészült terület- és településrendezési tervek végleges kivitelezéséig.

Az Udvarhelyi térség fejlesztési stratégiájának kidolgozása után a XXI. században az általános és ágazati fejlesztésekre tevődik át a hangsúly.

#### 1. Főbb trendek a hazai társadalmi-gazdasági életben és az Udvarhelyi régióban

Vázlatosan felsorakoztatva hasznos gondolatsor állítható fel arra vonatkozóan, hogy **milyen gondokkal küzd a piactgazdaságra és a demokratikus kibontakozásra nyitott ország** és ezen belül az Udvarhelyi régió. Vegyük sorra ezeket:

- a) **Válság a gazdaságpolitikában** (fizetési válság, szerkezeti válság, intézményi válság).
- b) **Az állampolgári lét válsága**, melynek életszínvonalbeli és életmódbeli tünetei egyértelműek és egyre inkább súlyosbodóak.
- c) **A gazdasági cselekvési program késik**, a felzárkózás esetleges.
- d) **Nincs egységes területfejlesztési- és beruházás-politika**: a makro- és mikroökonómiai megközelítések még mindig az elmélet szintjén működőképeseek.
- e) **A piactgazdaság nem indult be „rendesen”** és a köztgazdászok már rég vallják, hogy „a piac akkor működik jól, ha már hosszú ideje jól működik.”
- f) **A válságmenedzsment hiányzik** vidékünkön: ha nem működik a „felső régió”, akkor nem működik az „alsóbb régió” sem. Ez az átmenet ára. **Válságkezelésre** egyelőre nem készültek fel a régió irányítói.
- g) **A stabilizáció** sok vonatkozásban még fogalmi kérdés. Az örökség nyomán a piactgazdaság még fejletlen, és így elsősorban a verseny élesztése lenne a fő feladat ebben a régióban is.

h) A politikai viszonyok ugyan újratermelik és szavatolják a gazdasági rendszer biztonságát, de a **„területi lebontás” már nem egyértelmű**, (azaz „lent” egyre nagyobb a bizonytalanság. Például a privatizáció helyzete falun vagy éppen egy gép- és traktorállomások privatizációja nagyon körülményes.

i) A **gazdasági helyzet jövőcentrikus tudatosítása** elvezet odáig, hogy egy kis régió szinten is szükség van egy **válságkezelési ütemtervre**, melynek alapján megállapítható, hogy milyen ütemben „haladunk előre”, „egy helyben topogunk” (stagnálás) vagy éppen a „kis lépések elve” alapján haladunk.

j) Régiókban még nem beszélhetünk arról, hogy „tartósnak ígérkező új fejlődési és növekedési pályák” léteznének. A **tartós átmenetiség** ma már reális tény. A kérdés csupán az, hogy **mindez időben hány évtizedet vesz fel**. Közben a feszültségek halmozódnak, itt-ott a válság újabb jelei mutatkoznak.

Mindezekből látható, hogy **tudományos értékű ajánlásokkal** már számottevően támogatható a **döntéshozók munkája**. Mindez előbb-utóbb **jövőépítés** irányába mutat. Jelen kerettanulmányban és területrendezési koncepció-vázlatban nem célunk csupán a **tudományos diagnosztizálás**, hanem ezen túlmenően éppen a **jövő kivetítése** (5-10 évre), legalábbis a **trendek szintjén**, értékigénnyel lép föl. Tehát a jövőt alakító döntésekhez van elegendő új adat, melynek figyelmen kívül hagyása komoly gazdasági-társadalmi következményekkel jár ebben a régióban is. A **normatív jövő kémlése** nem csak a tudomány feladata. A merész hipotézisek megfogalmazást nem mindig veszik komolyan a döntéshozók: rögtön az utópia kifejezés kerül terítékre, jelezve, hogy **az új, a szokatlan valóban nem vitatéma**. Az új nehéz - a régi nem biztos hogy jó. Láttuk, hogy a korábbi fejlődési-növekedési pályák kifulladásra, az „új pályák” még kialakulatlanok. A **jövővel csak valószínűségi alapon lehet foglalkozni** - állítják a jövőkutatók. A bizonytalansági tényező itt is begyűrűzik.

A témakör kezdetén megjegyezzük, hogy az Udvarhelyi régió **humán-biológiai vagyonának** alapos vizsgálata nem történt meg. Csak jelzések vannak arra vonatkozólag, hogy ez a vagyon jelenlegi állapota a romlás tendenciáit mutatja. Itt nemcsak az egészségügyi kérdésekre gondolunk, hanem azokra a folyamatokra, melyek pozitív folyamatokká való átalakítása hosszú időt igényelne. S mivel nincs elegendő gazdasági támogatás, feltételrendszer, így ez a folyamat is időben elhúzódik.

A **felhasznált eszközök** (tanulmány-terv, feltáró vázlatrport, helyzetfelmérés, fejlesztési elképzelés, fejlődési tendenciák leírása, fejlesztési koncepció, területfejlesztési koncepció, kistérségi fejlesztési terv, projekt, regionális terv korszerűsítése, regionális tájrendezési terv, keretterv, állapotértékelés, fejlesztési stratégia) áttanulmányozása arról győztek meg, hogy még sok a tennivaló e régióban.

**Az Udvarhelyi régióra vonatkozó és elkészítendő célprogramok és tanulmánytervek** (projektek) lehetséges változatait külön alfejezetben tüntettük fel.

**Mit ígér a terület- és településfejlesztési politika hazánkban?**

A **területi politika** tágabb értelemben magában foglalja a területrendezési célzatú korrekciókat. A beavatkozás céljait, módszereit, konkrét eszközeit, intézményeit a **területfejlesztési politika** fogalmába sorolják.

Az Udvarhelyi térség esetében a **helyi-kistérségi feszültségek fő oka** az, hogy megbomlik az egyensúly a természeti, művi és társadalmi-gazdasági elemek, tényezők között. Ezt a **területi (regionális) egyensúlyi viszony** megbomlása a **területi dinamikát befolyásolja**, vagyis éppen a **telephely** (mint természeti elem) és a rajta létesült **munkahelyek** (épületek, művi elemek, infrastruktúra) közötti kölcsönhatása érvényesül. Egy bizonyos ponton túl regionális feszültségek is megjelennek, melyek orvoslására a terület- és településfejlesztés általános irányultságait kell kidolgozni. Ez lehet például a felzárkózás módozatainak kidolgozása, a térség szerkezetének, strukturális tényezőinek (pl. természeti, művi környezet)

megváltoztatása, melynek révén a piaci kereslethez igazodóan lehetséges a szükséges korrekciók elvégzése. Ilyen célmegjelölés lehet pl. a népesség és a gazdasági tevékenységek ésszerű területi megoszlása, a természeti erőforrások gazdaságos hasznosítása, a gazdasági színvonal emelése stb.

Az Udvarhelyi régió - mint láttuk - éppen a fejlődésben elmaradt vagy **hátrányos helyzetű térségek** csoportjába sorolható. Azaz relatíve az ország más régióihoz viszonyítva elmaradott, ahol a **terület- és településfejlesztő erők elszívása** okozta az elmaradottságot. A másik oldalon éppen a **helyi erőforrások** (pl. vízi energia hasznosítása, balneoturizmus lehetőségei, ásványvízipari lehetőségek stb.) **krónikus kihasználatlansága** jelentkezett. A kettő közé ékelődik a **foglalkoztatottság** elégtelensége. Ennek tudható be, hogy a lakossági életkörülmények romlottak, az életesélyek kedvezőtlenebbek, mint az erősebb gazdasággal rendelkező térségekben. Mindezt tetőzi a **gazdaság** egyes ágazatait sújtó válságok, pl. csak az agrárszféra jelenléte kevés kisiparral, a vonalas és hálózati infrastruktúra hiánya. Mindezeket egybevetve a területfejlesztési politika céljainak kitűzését és e célok megvalósulási esélyeit nemcsak a **gazdasági fejlettség** sürgeti, motiválja, hanem a fejlődés, a gazdasági növekedés **üteme** is.

Az Udvarhelyi térség mint hátrányos régió felzárkóztatása a jelenlegi gazdaság korlátaiba ütközik: a román gazdaság jövedelemtermelő képessége még nem elég a hátrányos helyzetű térségek támogatásához, a tőkeberuházás határfoka alacsony.

Ezen a ponton merül fel a **regionális potenciál** fogalmának újraértelmezése. Mindezt nevezhetjük „alulról történő fejlesztésnek” vagy „autonóm régiófejlesztésnek” is. A mi vidékünkre lebontva a **régiófejlesztés alapproblémája** éppen az, hogy miként lehet az első részben tárgyalt területfaktorokat, tényezőket beilleszteni az Udvarhelyi térség társadalmi-gazdasági rendszerébe úgy, hogy működésük hatékony legyen a régió lakóinak boldogulására.

A regionális potenciálok, mint belső erőforrások, igen sokfélék. A teljesség igénye nélkül régióinkban is meghatározó jellegűek a következők:

- a tőkepotenciál, azaz a rendelkezésre álló termelési alapok és vagyon
- a munkaerő képzettsége, iskolázottsága
- az infrastruktúra kiépítettsége
- a régi környezeti állapota
- a piaci kapcsolatok kiépítettsége (keresleti tényezők)
- szociokulturális adottságok
- helyi döntési és intézményi rendszer erőssége stb.

A fentieket már részben érintettük, és megállapítottuk hogy ezek a tényezők önmagukban is értelmezhetők és kölcsönös meghatározottságaik révén is összefüggenek egymással és több esetben dinamikus hatásuk érzékelhető. A mindenkori önkormányzati vezetésen múlik, hogy a regionális potenciálokat, tehát térségünk belső forrásainak összességét hogyan használják fel. Ennek függvényében kidolgozható politikák lehetnek: innováció-orientált régiófejlesztés, munkaerő-orientált fejlesztés, önerős regionális fejlesztés, környezetorientált fejlesztés stb. Az Udvarhelyi térség esetében is csak a helyi lehetőségekre, vonzótényezőkre lehet alapozni és erre kell kidolgozni a kistérségi fejlesztési programokat. Pl. az **innováció-orientált régiófejlesztés** lényege az Udvarhelyi régióban éppen az, hogy az **újdonsághordozás** teljes eszköztárát, módszereit és intézményeit sorakoztassa föl fejlesztés érdekében. Vagyis a **helyi erőforrásokat** kell bekapcsolni egy **átfogó innovációs folyamatba**. Ennek feltétele pedig egy szélesebb a kommunikációs kínálat feltételeinek megteremtése, a szellemi erőforrások gyarapítása, az új gazdasági és igazgatási (menedzsment) ismeretek befogadási feltételeinek létrehozása. Ellenkező esetben a vásárolt-bevezetett technológiák nem váltják be a hozzájuk fűződő reményeket. Az innovációorientált regionális politika fő mozgatója éppen a rendelkezésre álló **vállalkozási környezet, a kis- és közepes vállalkozók**

felsorakozása a regionális politika megvalósításában. A vállalkozók csak erősíthetik térségünk versenyképességét.

## 2. Meditáció az Udvarhelyi régió társadalmi-gazdasági felzárkózásáról. Javaslatok - ajánlások

1990-től kezdődő átmeneti időszakban a új társadalmi-gazdasági kibontakozás horizontjai egyre világosabban jelentkeztek. Sok minden másképp alakult, mint ahogyan a lázas hetekben-hónapokban elképzeltünk-elképzelték. Sokan érezték, hogy nagy szerep hárul az értelemre, a rációra, az észre és együttgondolkodásra, az új civil szerveződésekre, alkotóképes-innovatív emberre. Nem minden úgy történt. A politika „fentről lefelé” megtartotta a maga korábbi primátusát. Az európai színvonalról elmaradt régióink egyre válságosabb helyzetbe kerültek. A modernizáció pénzeszközök hiányában elmaradt. A pohtikai elit ugyan meghirdette a külföldi tőke beáramlásának szükségességét, de a fejlett műszaki-technológiai eljárások átvétele még késik. Lassan jönnek rá a gazdaságpolitikusok, - most, 1996. év elején - egy újabb alkalom adódik arra, hogy a működő tőke beáramlása párosulva a saját, belső erőforrásokkal és erőfeszítéseinkkel Románia tájainak és kistájainak gazdasági-társadalmi fellendítését segítse elő. Furcsán hangzik, ez az Udvarhelyi régióban is fő kérdés, hogy rendelkezünk-e **alkotó értelmiséggel** - műszakiakkal és közgazdászokkal, akikkel a kvalifikált munkásság képes lesz a korszerű technológiát átvenni és azt európai szinten működtetni, üzemeltetni. Tehát a szellemi korlátokat is fel kell számolni, gondolunk a kommunikációs és kooperációs készség, a műszaki intelligencia és felelősségérzet jelentőségére. Előtérbe kerül a **minőségi termelés, a kompetitív magatartásformák** kialakítása. Az **innováció** szerepe felértékelődött, melynek éppen a termékszerkezet átalakításában van fontos szerepe. Mindezt csak **kvalifikált munkaerővel** lehet végrehajtani. Az új vezetői szemlélet és gondolkodásmód felveti a **logisztika** aktualitását is, azaz a „termék-kiszolgálási” és a „vevő-kiszolgálási” funkció felértékelődését. Mindez megköveteli a helyesen összeállított költségvetés nyomon követését, a gazdasági mutatók megvalósítását.

Egy másik vetületben, megtörténhet, hogy a túlzott városba áramlás újabb többletköltséggel jár, és a falu újból lemarad a városhoz viszonyítva. A **településfejlesztés láthatóan többszatornás folyamat**: a helyi kezdeményezéstől az országos rálátásig mindenki megtalálhatja a maga helyét. És fogadjuk el: minden kicsiny település sorsa egy kicsit az egész ország társadalmának ügye is!

Manapság nem elegendő a település-szerepkörök intézményi, szolgáltatási infrastrukturális szintjeinek meghatározása. Figyelni kell a **városkörzeti hierarchia** kialakulására is. A településhálózat viszont nem hierarchikus lépcsőfokokból áll, amelyeknél a azonos szerepkörűeket uniformizálni kell, fejleszteni vagy egymáshoz közelíteni kellene. Minden település egyedi jellegű és ezt alapul kell venni a tervezésnél is.

### a. Általános ajánlások- konkrét javaslatok

Az Udvarhelyi régió lakói között a rendszerváltás megítélése körül egyre erőteljesebb a negatív megközelítés: nagyobb az emberek veszteségérzete, mint másutt. Azaz szokatlanul nagyra nőtt a távolság a lakosok várakozásai és a tényleges tendenciák között. Ezt sürgősen korrigálni kell. Sokan nem értik, ami itt velük történik. Így többen elfordultak a politikától és szkeptikusak lettek. Ennek ellenére számos biztató jel is mutatkozik. Vegyük sorra ezeket:

1. A **piacgazdaság, a decentralizált helyi közigazgatás kiépítése** a civilszféra megerősödésének támpillérei. A felállított-elképzelt stratégia szabja meg a fejlesztési program kimenetelét. A helyi vélemények figyelembe vétele nélkül aligha léphetünk tovább. Minden faluban a tenniakarók, az innovatív személyek a programok potenciális megvalósítói is.



2. **A társadalmi sokszínűség, a multikulturalitás** ezen a tájakon is értéként fogható fel. A többségi mellett sorrendben a cigányok, majd a románok élnek a térségben. Az ember és a kisebbségi jogok érvényességének igénye ma már az állampolgári lojalitás alapfeltétele. Bármilyen jellegű kizárólagosság társadalmi és etnikai feszültségeket eredményezhet. A nemzeti, etnikai, nyelvi és vallási identitás megőrzése létfontosságú ebben a régióban is.

3. Vidékünkön is érvényesülnie kell a **szubszidiaritás elvének**. Ennek táptalaja a szerkezetileg és funkcionálisan autonóm intézmények és szervezetek. Önkormányzati autonómiát a helyi önkormányzatokról szóló 69-es törvény is szavatolja. Az autonómia eszköz és nem öncél: a demokrácia új és hatékony technikája, az autonómiaformák igazgatási, önkormányzati hatáskörökre vonatkoznak és a valós esélyegyenlőséget biztosíthatják.

4. **Az aktív faluépítő és -szépítő cselekedetek kibontakoztatása** az elkövetkező időszak fő lépése kell legyen. Mindez egyre erőteljesebb lehetne, ha az új kormányzat valóban gondol a szerkezetátalakításra, vagyis bővíteni óhajtja az ipari-szolgáltató, az élelmiszerfeldolgozó tevékenységet, növelné a munkahelyek számát és választékát. A települések lakossága foglalkoztatási feltételeinek javításával előbb-utóbb elérhetővé válna a **gazdasági eltartóképesség fokozása** is.

5. **Székelyudvarhely mint regionális városközpont** hagyományos gazdasági, társadalmi, művelődési és tájszervező központként ma is erőteljesen hat e városhiányos Udvarhelyi térség gazdasági-társadalmi életére. A gazdasági biztonságot csak a jól működő vállalkozások garantálhatják. Minél több az eredményesen működő cég kapcsolódik be a felzárkóztatásba, annál jobban oszthatók el a pénzüsszegek a vidékfejlesztésre is. Szükség van tehát külső támogatásra is, az európai térségfejlesztő programok és pályázatok kiírására. Mindez beindítaná a modernizációs pályákat, a műszaki felzárkóztatást, az innovációs hálózat kiépítését, **a vállalkozásbarát térségek bővítését**. Az exportorientált fejlesztés térségünkben fenntartásokkal kezelhető, mivel a minőség még nem garantált. A gazdasági szerkezetátalakításnak a lényege tehát az önfenntartó gazdasági folyamatok irányába mutat. Ehhez egy új típusú munkakultúrára van szükség valamennyi kistérségben, ahol a természeti erőforrásokat körültekintően hasznosítjuk, a humán erőforrásokkal ésszerűen gazdálkodunk. Mindez megköveteli az **alternatív tervezés** bevezetését. Ez **vonatkozik a helyi gazdaságfejlesztésre, az önerős és az innovációorientált kistérségi fejlesztésre is**. Persze a kistérség nem szakad el a régiótól, együtt haladnak a modernizációs pályán.

6. **Az önálló fejlődés** főbb elemei e térségben: a helyi természeti adottságok értékesítése, a vállalkozói szabadság reális felfuttatása, erőteljes tőkebefektetés, a humánszféra mozgósítása, a regionális identitástudat talaján kibontakozó modernizáció. Mindehhez szükséges **az elkötelezett politikai és gazdasági vezetők aktív bekapcsolódása. Korszerű információs csatornák kiépítése nélkül ez a folyamat lelassul**. Az önálló fejlődés egyben az **önigazgatást** is jelenti: amelyik önkormányzat megoldja belső ügyeit, az a kistérségi érdekeket is fel tudja vállalni. Ehhez pedig erős **regionális identitástudatra** van szükség.

7. A gazdasági-társadalmi reform útja e régióban: az árliberalizáció, a magánszektor fejlődését segítő törvények kidolgozása és alkalmazása, tehát a magánosítás befejezése. Tőkepiac kiépítése, a csődtörvény alkalmazása, a külkereskedelem liberalizálása.

Az **Udvarhelyi térség falvai** az ezredfordulóra a gazdasági-társadalmi autonómia, a lakó- és földterületi kapcsolatok terén alapvető lépések megtételére kényszerülnek. E **falusi térség jövőfejlesztési szcenáriumának** elkészítése a **regionális fejlesztés keretében** az alábbiakra tereli a figyelmet:

- Szükséges nyomon követni mindazon **településformáló folyamatokat**, amelyek döntően befolyásolják a falusi térség további alakulását, a gazdasági és szellemi erőforrások hasznosítását.

- A területi egyenlőtlenségek **mérséklése a tudatos terület- és településhálózat-fejlesztési elképzelések** központi kategóriája maradt. Ugyanakkor a figyelem a piacokon tevékenységek felé irányul, melyek nem nélkülözhetik az innovációt és a regionális kooperációt.
- A **mezőgazdaság jövedelemtermelő képességének tartós javítása** csak a műszaki korszerűsítés, a környezetkímélő technológiák bevezetése, s azok konstruktív kezelése és a tőkebefektetés révén biztosítható. Így a jelenlegi folyamatok a sajátosan technicizált-kézműipari jellegű mezőgazdaság meghonosodása irányába mutatnak. Mindezt kiegészítené az **új ipari telephelyek és munkaalkalmak létesítése** (pl. új borvíztöltő állomások létesítése, üdítőital-gyártás, kézműipari termékek értékesítése).
- A falvakban meglévő **termelőegységek piacképes elemeinek korszerűsítése** elengedhetetlen. A helyi erőforrásokat a településrendszerű (falura lebontott) gazdálkodás rendszerében érdemes hasznosítani, amit az illető közösség (falu) a település megújítására fordít. Ehhez viszont az szükséges, hogy a falutársaknak legyen beleszólásuk a lakóhelyüket érintő kérdések megvitatásában és a döntéshozatal előkészítésében. Csak így erősödhet meg a pozitív **lakóhelyi énkép** („a mi falunk”), az otthonérzés tudata. Ezáltal erősödik az identitástudat, fokozódhat a falu életképessége. Látható, hogy a kívülről irányító mezőgazdasági technokrata elit megszűnt, s így a falusi gazdák önszerveződése került előtérbe.
- Erősíteni kell a **vállalkozói szellemet**. Ez nem parancsszóra történik. E nélkül nem várható áttörés a falu társadalmi-gazdasági felemelkedésében. Mindez egy újfajta rálátást jelent a gazdasági életre, a demokratikus és civil szerveződésekre. Lényeges elem ebben a folyamatban, hogy a **helyi gazdaságot az illető település vállalkozói és tulajdonosai szervezzék** (és ne kívülről irányítsák). Jó vállalkozói lehetőségként kínálkozik a **falusi turizmus**, az üdülturizmus (rekreáció) kiteljesítése vidékünkön. Mindez jó jövedelemkiegészítő lehetőség a falusi közösségek számára (gondolunk a hegyvidéki tanyákra, a helyi érdekű fürdők rendbehozatalára és értékesítésére). Ehhez újabb közszolgálati beruházásokra van szükség. Mindez mérsékelné a hegyvidéki falvak és tanyák amúgyis hátrányos helyzetét. Egy másik területen az erdő- és vadgazdálkodás színvonalának emelése, a faipari termékek versenyképességének emelése kínálkozik.
- a feldolgozó kapacitások fejlesztése mellett nagy gondot kell fordítani a **kooperációs kapcsolatok** kiépítésére, a helyi és távolabbi piacok felkutatására (marketing tevékenység), a PR (Public Relations) megszervezésére, ami éppen az önkormányzati információs rendszereket mozgósítja előnyösen.
- A **privatizáció és a reprivatizáció** üteme még lassú. A falusi önszerveződéstől is függ, hogy milyen civil alapon szerveződő intézmények (gazdakörök, termelő- és fogyasztási szövetkezetek) születnek. A meglévő önkormányzati törvény előírásait új tartalommal kell kitölteni, kivédve a korábbi egyenlőtlen jogi pozíciókat. Több gond van a vegyes gazdasági /gazdálkodási rendszer kiépítése terén. Nem megoldott a farmgazdaság kérdése, sem a részidős gazdálkodás. A termékszerkezet változását a mindenkori piaci igényekhez kell igazítani, vállalva a versenyfeltételeket, s igyekezve a termőtalaj minőségét is megőrizni. Az agrárgazdasági folyamatokat egy biztos hitel- és bankhátter erősítheti. A melléküzemi ágazatok (famegmunkálás különböző módozatai, a kisipar, szövő- és fonóipari termékek, népművészeti alkotások stb.) fellendítésére is újabb lehetőségek kínálkoznak. Új termékkereskedelmi formákat kell kialakítani, miáltal az állami felvásárló vállalatok még ma is fennálló monopolhelyzetét lehetne mérsékelni.
- Térségünkben néhány falu **erősen leromlott környezetben** fekszik. Ezek tájfenntartó viszonyait kellene javítani (épületkő-kitermelés, ásványkincs hasznosítás). Mindez összefügg a környezet-szépítéssel (land art) és a környezetgazdálkodással is.

- **Az önerős falufejlesztés érdekében** szükség van **új munkahelyek** teremtésére is. Mindez újabb vállalkozásokat telepíthet az illető faluban. Erre is fel kell figyelnie a helyi közéletnek (pl. a cigányok foglalkoztatását részben megoldódna, ha szövetkezeti alapon kosárfonás, teknővázás, vasmunkák elvégzésére munkát tudnának nekik biztosítani). Továbbá a kézműves jellegű szakmák (fafeldolgozás, kisgép-gyártás, motortekercselés, malomipar, élelmiszergazdaság, ruhaipar) fejlesztésére több rétegprogram dolgozható ki. Az új vállalkozások beindítása természetesen a térség természeti adottságait venné figyelembe. Kisüzemi keretekben beindítható növényolaj termelés, kenyérgyárak, sütődék, gyümölcsaszaló, egyéni termékeket előállító fafeldolgozó ipar stb. Továbbá lehetőség adódik a kézmű- és háziipari tevékenység élénkítésére is (pl. textilhulladékok feldolgozása, másodlagos hasznosítása)
- Sürgősen emelni kell a **munkaerő képzettségi szintjét**, főleg népfőiskolái, tanfolyamos formákkal, melyek a szakmák, a kézműves ismeretek, mezőgazdasági szakismeretek elsajátítását célozzák. Jó lenne a családgondozási, szociális-gondozói hálózat kiépítése is. A humán infrastruktúra fejlesztése tehát elsőrangú feladattá lép elő.
- Nagyobb gondot kell fordítani a **vidéki közösségfejlesztésre**, miáltal az illető faluközösség tagjai aktívan vehetnek részt saját erőforrásaik mozgósításában, hasznosításában. Mindez igen jelentős lépés a falvak népességmegtartó erejének fokozásában, sőt jelentősen mérsékelhető a fiatalok elvándorlása is. Segíteni kell a kötődést, az együvértartozás érzését és igényét. Ez a reális felzárkóztatás egyik záloga. Ellenkező esetben egy-egy falu éppen az érdekérvényesítési szférában és versenyben kerülne lépéshátrányba.
- A falusi térség hátrányos helyzetének felszámolása csak hosszabb távon képzelhető el. Szükség van egy **stratégiai szemléletű terület- és településfejlesztési programra** és ennek maradéktalan megvalósítására.
- A tervezés tudományos megalapozását leginkább a régióban észlelhető **tartós folyamatok** feltárásával végezhetjük. Mivel ezek a folyamatok tartósak, így a hosszú idősorok elemzésének létjogosultsága van. A regionális kutatások a településhálózat egészére, az infrastruktúra állapotára, a lakossági életkörülményeinek alakulására térhetnek ki. A gazdasági szerkezetváltás új igényeket támaszt a munkaerő számát és szakképzettségét tekintve, módosítja a termelés területi kapcsolatait. A régióban tapasztalható, hogy a csúcspárok üzemegységei kisebb településekben is megtelepedhetnek, ahol működésük számára a megfelelő infrastruktúra rendelkezésre áll, és ahová a szakképzett munkaerő hajlandó letelepedni.
- Az **innovációra képes szellemi potenciál** mozgósítására nagy szükség van. Ennek érdekében szükséges a társadalompszichológiai felméréseket (továbbtanulási tanácsadás, munkavállalási lehetőségekkel kapcsolatos információk) elvégezni.
- **Az új fogyasztási szövetkezeti törvény** (Monitorul oficial 1996. október 18.) értelmében **mezőgazdasági beszerző és értékesítő szövetkezetek** létesítésére is gondolni kell, még akkor is, ha nagy a vonakodás és értetlenkedés. Falvaink gazdasági élete vergődik, a gazdakörök sokszor tanácstalanok, a terménykereskedelem akadozik, a felvásárló és fogyasztó piac pang, a mezőgazdasági termékek értékesítése nagy erőfeszítésekbe ütközik. A szövetkezeti elvű közösségi tömörüléseknek létjogosultságuk van. Ennek beindulásához szükség van a hitelélet gyökeres javítására, az ipari jellegű tevékenységek felfuttatására (falusi feldolgozóipar, a magángazdák közös termelő vállalkozása). Az üzleti alapokra épített **Falufejlesztési és Agrárgazdasági Kamarák** megalakulásával megindulhatna az élet a gazdálkodó falu eredményes működtetéséért (gondolunk a tej- és húsfeldolgozó egységek, pékségek, olajütők létesítésére, kisebb ipari egységekre javító- és szolgáltatási telephelyekre).

- Aktuálissá vált egy **gazdasági önszegélyező program kidolgozása** regionális szinten, amely fellendítené a vállalkozói kedvet régióinkban. E gondolatkörben a számítástechnikai háttérrel kell erősíteni, a tehetséggondozó és innovációs köröket kellene kiépíteni, a szakmaválasztékot javítani.
- A **demokrácia és a helyi autonómia** e századvég fő fogalmai: az egységesülő Európa támpilléreként a helyi közösségeknek széleskörű és tényleges hatáskörökkel (gazdasági, pénzügyi-költségvetés, helyi adózás) kell rendelkezniük, beleértve a helyi szintű döntéshozatalt és felelősséget, a terület- és településrendezést.
- Javasoljuk a **falugondnoki hálózat kiépítését**, miáltal pótolható lenne a hálózati ellátás, a szellemi infrastruktúra. Ennek eszköze a mikrobusz beállítása több céllal: gyerekek iskolába szállítása, öregek szállítása, a beteggondozás, szakrendelőkbe való szállítás stb.
- **Az Udvarhelyi térség imázsának javítására egy regionális marketingstratégia** keretében gondolhatunk. Ennek eszközei a falufelújító, környezetszépítő mozgalom beindítása, turista kalauzok, útikönyvek kiadása, térképek, prospektusok szerkesztése, termékiállítások, őszi vásárok, szakvásárok, termékbemutatók, börzék szervezése. Mindezt egy erős jelenlét követné a sajtóban és tömegtájékoztatási eszközök jelentős részt vállalnának a vizuális nevelés terén is.
- Megkülönböztetett figyelmet kell fordítani a kedvezőtlen termőhelyi adottságú területeken előállított **mezőgazdasági termékek termelésének normatív támogatására**, a hátrányos helyzetű térségek infrastrukturális fejlesztésére. Beruházási program beiktatása nélkül ahgha várható erőteljesebb fellendülés e vidéken.
- Megfelelő **szervezeti háló** kiépítése is igen fontos tényező: gondolunk a gazdakörökre, ipartestületekre, a falufejlesztő körökre, művelődési egyesületekre, alapítványokra, önkormányzati társulásokra, gazdálkodó szervezetekre. Mindezt egy erőteljes kistérségi információs hálózat fogná össze (szaktanácsadói hálózat, PR, utazási iroda, ingatlankezelés- és közvetítés, közösségfejlesztés, információs irodák, településszövetségek, szakmai körök).
- A térségi területrendezéssel kapcsolatos feladatok **összehangolására kistérségi szövetségek** létrehozását javasoljuk. Így ilyen kistérségek szakértői tanácsa készíthetné el és menedzselné a tervek végrehajtását Sóvidéken, Hegyalján, Homoródménán, Gagyménán.
- Szükség van jól **képzett rendszergazda jelenlétére**, aki figyelemmel követi a hálózat telepítését és folyamatos üzemeltetését.
- Nem minden a **finanszírozási rendszeren** múlik: pl. sok pénz veszt el rossz menedzselés miatt és „alig látszik valami” egy-egy nagyobb beruházás után.
- Korszerű elvárás az önkormányzatok szintjén: valamennyi községi önkormányzat rendelkezzen **általános rendezési tervvel**. A régiókat felül kell vizsgálni.
- **A települések terveit össze kell hangolni a kistérségi tervekkel és fejlesztési programokkal**. Az együttműködés e téren elengedhetetlen.

### Konkrét javaslatok

#### (1) Javaslatok a természet- és környezetvédelem terén:

- el kell készíteni a helyi védettségű természetvédelmi területek (lásd fennebb) kezelési, fejlesztési tervét, a hidrogeológiai védelmi területek kijelölésével;
- az engedélyezési és területhasználati eljárásokban a természetvédelmi szempontokat kell érvényesíteni;
- el kell készíteni az Udvarhelyi **régió természetvédelmi (és természeti erőforrás-védelmi) kataszterét és térképét**. Célunk a későbbi tájvédelmi közetek kialakítása és azok védelme;
- kiemelten kell kezelni a megőrzendő tájformákat, a kultúrtörténeti emlékeket, gyepeket, legelőket, vizes élőhelyeket, erdőfoltokat, fasorokat;

- a három város rendezési terveiben érvényesíteni kell a táji és természetvédelmi elveket Védelem alá kell helyezni több erdőrészletet (pl. Ivó és Székelyvarság területén);
- a védett területeket hatósági táblákkal, tájékoztatási táblákkal kell megjelölni. Didaktikai célzatú tanösvényeket kell kiépíteni a fontosabb természetvédelmi területeken;
- az általános településrendezési tervekkel összefüggésben ki kell dolgozni a **város és környéke tájrendezési és fejlesztési tervét** (a védetté nyilvánítást össze kell hangolni az országos tervekkel);
- Székelyudvarhely körzetében a természet- és tájvédelmi elveken alapuló földhasznosítást kell előnyben részesíteni, amit tájrendezési tervben is meg kell fogalmazni.

#### **A fentiek megoldására:**

- \* a környezetvédelmi törvénykezés szigorú betartása mellett valamennyi önkormányzatnak elemeznie kell a területén lévő természeti értékek és társadalmi-történeti objektummal kapcsolatos feladatkörök teljesítését, ismerve a 69 /1991. évi önkormányzati törvény 21. számú cikkelyének rendelkezéseit.
- \* környezeti hatástanulmányokat minden nagyobb beruházás esetében el kell végezni.
- \* az új utcahálózat kialakításánál az eddiginél nagyobb szerepet kell szentelni az optimálisan kialakítható csapadék- és szennyvízcsatorna nyomvonalaknak. A tervezett közművek síkrajzi és magassági elhelyezése igen lényeges.
- \* a meglévő utcák szabályozási szélességét a közművek elhelyezése előírásainak megfelelően kell kialakítani.
- \* minden városban és községben növelni kell a zöldterületek arányát.

#### **➤ Javaslatok a munkaerőpiac terén:**

- szükség van egy **aktív munkaerő-piaci politika helyi kidolgozására**. Ma már világos, hogy minél inkább előrehalad az ország a piaci átmenetben, annál inkább nő a falusi munkanélküliség, és annál nagyobb az esélye annak, hogy egy falusi kereső munkanélkülivé váljon.
- megvizsgálandó az **új munkaalkalmak létesítésének lehetőségei** (az új vállalkozások keretében). Láttuk, hogy a redisztributív államszocialista rendszer erőteljes bérkülönbségeket hozott létre a városok és a falvak között és az állami ipart preferálta. A **piacgazdaság** követelményei előtérbe helyezték a **racionális foglalkoztatást** és az új tevékenységi formák nem tudták felszívni a munkahelyeket vesztetteket. Ma már illúzióknak tűnik, hogy az állásukat elveszítő nagyobb része vállalkozóvá válik. Ennek a tőke, a megfelelő képzettség és kezdeményezési készség hiánya erős korlátokat szab.
- a munkareókinálatot alkalmassá kell tenni a régió általános gazdasági igényeinek kielégítésére (megemelve a régió munkaerő-lekötő képességét). Legnagyobb eséllyel azok a falusiak válnak munkanélkülivé, akiknek alacsony képzettségük van és még távol vannak a nyugdíjazástól. A falusi munkanélküliek egy nagyobb része korábban ipari ingázó volt. Az állami szektor foglalkoztató-képességének erőteljes gyengülése a privatizáció mellett a gazdasági regresszió következménye. A tulajdonváltás a fennálló szervezeti struktúrát csak módosítja, nem pedig alapjaiban változtatja meg. A földmagántulajdon létrehozása révén olyan tulajdonviszony kezd kialakulni amely a demokratikus kibontakozás társadalmi alapját képezi. A földtörvény eredeti célja az agárprivatizáció, az eredeti földtulajdon visszaállítása volt. Sajnos minden elemében megvalósíthatatlan, mert sok helyen nincs „elegendő földterület” a jogviszonyok visszaállítására. Mindez jelentősen befolyásolja a mezőgazdasági aktív munkaerő alkalmazását.

### ➤ **Javaslatok a falusi térség fejlesztésére:**

- alaposan fel kell mérni a falusi térség gazdasági-társadalmi vitalitást meghatározó tényezőket, az elöregedés igazi hatótényezőit, a perifériális és elmaradott helyzet kialakulását.
- a terepfelvétel adatai arról győzik meg a kutatót, hogy a közigazgatási szintű tervezés (pl. község, falu szintjén) nem lehet elégséges a felhalmozódó problémák csökkentésére. Mindenképpen szükség van a **regionális léptékű adtafelvételre és tervezésre**.
- az aprófalvas településszerkezet erősödése, a népesség számszerű csökkenése, a korösszetétel elönytelen változása, az elöregedés folyamata egymást generáló, felerősítő folyamata jelentősebb odafigyelést igényel. A rövid távú programok kidolgozása, az egyszeri kormányzati támogatások e térségben nem elégségesek. A tapasztalt jelenségeket csak hosszú távú, jól átgondolt programokkal lehet visszafordítani. Az egyéni vállalkozás szabadsága újabb lehetőségeket kínál és arra ösztönzi a vállalkozókat, hogy ők maguk keressék meg a hasznos társadalmi tevékenységek lehetőségeit és ne „fentről”, az államtól várják a „zöld utat”. Tapasztalható, hogy az egyéni képességek csak akkor bontakoztathatók ki eredményesen, ha a vállalkozó is részese a társadalom számára értelmes munka megteremtésének.
- **A lokális társadalmi önszerveződést** kell előnyben részesíteni a Székelyudvarhely környéki falusi térség megújulásában. A **vállalkozás-barát térségek száma** emelkedőben van: mindez a városiak számára jelent újabb alternatívát. A falusi térségben maradt fiatalok szakképzetlenebb csoportja kevésbé képes az új lehetőségekkel élni, a sikeres vállalkozásokba bekapcsolódni. Itt is a kisiparos, kereskedő és mezőgazdasági vállalkozások vannak túlsúlyban. A vállalkozásbarát kistérségek elemzéséből kiderül, hogy jelentős a társadalmi-gazdasági színvonalkülönbség a három város és a környező községek között. Mindez jelenleg még akadály a belső társadalmi erőforrásokra épülő modernizációnak. Csak az **általános szociális háló kiépítésére** várni nem hozza meg az eredményt: inkább önerőből kell fölzárkózni, erőteljes gazdasági egzisztenciát felmutatni. Ehhez szükségesek az öntevékenységet segítő, támogató **regionális vagy lokális fejlesztési programok, célorientált támogatások**.
- **a városi jogállásra várományos Parajd, Sóvidék központja.** Ipara, üdülési lehetőségei és idegenforgalma révén központi támogatásra számíthat. Jelenleg egy vállalkozás-barát térség központjaként a községi innováció példáját nyújtja. Igaz az innováció gyorsabb terjedését ebben a mikrotérségben is egy erőteljesebb településfejlesztési pohtikával lehet érvényre juttatni. Sóvidéken a decentralizált társadalmi lét biztató jeleit lehet fellelni.  
az Udvarhelyi régióban is **az egyéni földtulajdonra épülő agrártevékenységet** kell visszaállítani illetve megerősíteni. Az agrárpolitika terén éppen az új tulajdonosokat kell segíteni (kedvezményes hitelek, támogatások). Az aprófalvak fenntartása még hosszú ideig igénylik a központi támogatásokat. A helyi adottságok kihasználása éppen az új funkciókat támogatja. Ez viszont feltételezi a falusi társadalom megújulását, a képzettségi szint emelését.

☞ A falusi térség fejlődésének, trendjének ismeretében ki kell dolgozni a **falufejlesztés koncepcióját**.

- nem vitás, **erőteljes gazdasági beruházásokra van szükség**. Tőkebehozatal nélkül aligha tapasztalható továbblépés.
- a **privatizáció folyamatát** valóban „jó lenne véglegesen befejezni”. Ez erősítené az értéktudatot, a regionális identitástudatot, az összetartozás érzését, az önirányításnak újabb lehetőségeit vetítené ki. A civil társadalom kiépítésének apró lépéseit hiteles példákkal lehetne bemutatni (lásd alapítványok tevékenysége, közösségi megvalósításokkal való példázódás).

• az udvarhelyszéki falu a sajátos életforma és generációs értékrend hordozója. Sokoldalú felmérése még nem történt meg. Egy reális önismeret iránti igény ma is megvan a falusi közösségekben. **Falvaink igénylik a nyilvánosságot.** Az egykori faluszépítő egyesületek tevékenysége felújítható lenne - mindez kiegészülne az évente tartandó **faluszemináriumok** tartásával, ahol a falu valamennyi gondja terítékre kerülne. Ezáltal feloldhatóvá válna a hátrahagyottság érzése, erősödne az aktív részvétel és az érdekérvényesítés. Tehát a faluszépítő, faluvédő kulturális-közéleti egyesületek, körök, egyesületek éppen az önkormányzatok munkáját segítené. Az **önszabályozó falutörvények**, a népi hagyományok felelevenítése, az átfogó falurekonstrukció, a helyi nyilvánosság, az értelmiségi önellátás mind-mind **a falu szociális nyilvánosságát és az otthonérzés tudatát** eredményezné.

#### ❖ **Kidolgozandó tervfajta**

\* A községek és városok **település- és területrendezési terveit** felül kell vizsgálni és a korszerű elveknek megfelelően át kell dolgozni, aktualizálni kell. Így a hátrább javasolt tervformák többségére oda kell figyelni.

#### ➤ **A gazdasági térszerkezet átalakítása terén javasoljuk:**

\* a melléküzemági és kisüzemi forma elsődlegességét, főleg falun. Alapvetően az élelmiszer-feldolgozást és a kézműipar fejlesztését javasoljuk (a helyi alapanyagok hasznosításával)

\* különös gondot kell fordítani a vízminőség-védelemre, a fakitermelés terén törekedni kell a környezetet kevésbé szennyező technológiák bevezetésére. A faszén-égetés megengedhetetlen a főutak mentén.

\* javasoljuk, a veszteséges vállalatok csődeljárásának beindítását és privatizációját, az ipari termékszerkezet átalakítását, a hazai és külföldi együttműködési-kooperációs kapcsolatok kiépítését.

\* az adórendszert beruházás-baráttá kell tenni.

\* a kivitel mellett szorgalmazni kell a hazai termékek arányát a belföldi piacon.

\* növelni kell a technológiai beruházásokat, a technológiai transzfert (know-how, licenc-vásárlás), a K + F (kutatás és fejlesztés) programokat.

\* a külföldi működő tőkebevonást is ösztönözni kell (regionális programok keretében gondolkodni, segítve a kistérségi nemzetközi gazdasági kapcsolatok kiépítését).

#### ➤ **A közlekedés terén megfogalmazott javaslatok:**

\* Székelyudvarhely város belterületét nyugatról teljesen megkerülő, a forgalmat elosztó utak kiépítését, a bevezető utak alapos megtervezését és kiépítését; a város központjának tehermentesítését az 1918. december 1 utca korszerűsítésével, nyomvonalának meghosszabbításával és a Petőfi Sándor utcával való összekötését. Távlatokban kidolgozható a várost keletről elkerülő távolsági útvonal tervének elkészítése (a Jézus-kápolnától a Nagy oldalon át, Szászok Tábora, Bethlenfalvi határ vonalán a Határ patakáig).

\* a következő útszakaszok korszerűsítését: Székelyudvarhely-Székelykeresztúr-Héjjasfalva, valamint a Székelyudvarhely-Felsőboldogfalva-Homoródszentmárton-Városfalva-Homoród megyei út; távlatokban jó lenne a Kányád-Petek irányába haladó útvonal korszerűsítése is.

\* a dinamikusan növekvő utazási igény az úthálózat valamennyi szakaszának teljes korszerűsítését feltételezi. Ebben a vonatkozásban a **korszerűsítési céltervek** elkészítése elodázhatatlan.

### **b. Hogyan szervezzék meg munkájukat az önkormányzatok?**

A fenti javaslatok ismeretében az önkormányzatokra áruó fontosabb lépések a következők:

1. A projekt-vázlatok elkészítése (a terv menetének megjelölése, határidők, költségbecslés)
2. A tervek nyilvános vitája, kiegészítése (hatásvizsgálat)
3. A terv (ek) engedélyeztetése (a tervezett költségvetéssel együtt)
4. A menedzserek oktatása
5. A tervek kivitelezése (végrehajtása) a teljes körű támogatás megszerzése a végrehajtáshoz.

### **c. Az együttműködés szintjei az Udvarhelyi régióban**

Az első részben láttuk, hogy a régióban **sokszereplős együttműködésre** van kilátás. A partnerségen alapuló, céltudatos tevékenység előbb-utóbb meghozza a várt eredményt. Viszont évenként tisztázni kell a szereplők, partnerek, egységek, társaságok, civil szerveződések közötti **kooperációs lehetőségeket és együttműködési megállapodások** keretében rögzíteni azokat. Ha valamit nem újítunk fel, az idővel elévül. És a szerződési kötelezettségek felezési ideje is egyre rövidebb lesz. Szükség lesz a helyhatósági funkciók magasabb szintű ellátására, ésszerű szervezésre. A közös fejlesztés szép példái közé tartozik vidékünkön a gázprogram, a szeméttlerakók és vízvezeték-hálózatok kiépítése. A gazdakörökre vezető szerep hárul a településszövetségek kiépítésében.

Az együttműködés **tartalmi** területei az alábbiak:

- a gazdasági témájú előterjesztések szakvéleményezése;
- koordináció a program megvalósításának valamennyi szakaszában a vállalkozó szférával, érdekképviselőkkel, az alapítványokkal. Célszerű megtervezni a szakmai munkamegosztást a céltervek elkészítésében, a szerződéses szereplőket bevonni a munkálatokba. A pénzügyi projekteknek jelentős szerepet kell felvállalniuk a régiófejlesztésben (pénzügyi projektek kidolgozása, tőkebefektetések, a kockázati tőketársaságok holdingba szervezése, lízing konstrukciók, kötvények kibocsátása, az infrastruktúra előfinanszírozása, tanácsadás stb.).

**Az együttműködés szintjei:** megyei szervek (Területfejlesztési Tanács), megyei jogú városok önkormányzatai, községi önkormányzatok, kistérségi szövetségek, gazdasági kamarák, regionális partnerkapcsolat, külföldi együttműködés.

Ma már elodázhatatlan egy **mintaprojekt** kidolgozása (ki mit cselekszik e területen és mikor, a cselekedetek logikai modellezésével egyetemben), amely arra készíti a megalakulandó kistérségi társaságokat, hogy szorosabban együttműködjenek céljaik elérésében. A regionális gazdasági kapcsolatok kiépítése feltételezi a nemzetközi kapcsolatok szorosabbra fűzését, ahol a szakmai kompetenciáknak politikai súlya is van, a döntési szintek pedig kellő garanciát biztosítanak egy-egy program sikeres végrehajtásában.

Végezetül el kell készíteni az **alapidokumentumokat** (helyzetelemzés, állapotfelvétel, fejlesztési koncepció, jegyzék a terület- és településfejlesztés szolgálatába állítható erőforrásokról, működési szabályzat, ideiglenes akcióterv, a céltervek elkészítése), ami alapján megindulhat az érdemi munka, a fejlesztés. Ezt követően tisztázni kell az összefüggéseket az autonóm, és partneri szervezetek (pl. gazdasági kamarák) között (feladatok és hatáskörök megosztása, a koordináció, a kistérségi társulási munka menedzselése, a szakmai tervek elkészítése: azaz ki mit cselekszik, milyen szinten, kivel és mikor).



## II. A régiófejlesztési stratégia vázlata (1997-2006) és jövőkép

A bemutatásra kerülő **korszerű stratégiai tervezési módozatokkal** arra törekszünk, hogy a vizsgált régió önkormányzatainak és polgármesteri hivatalainak - a korlátozott költségvetési lehetőségei mellett is - **a felmerült fejlesztési igények összehangolására ajánlásokat, megoldásokat nyújtsunk.** Itt elsősorban a **szemléletre (koncepció és stratégia) figyelünk** és kevésbé a lebontott részletekre. A kistérségi és regionális fejlesztési stratégiák és koncepciók abban segítenek, hogy az önkormányzatok a helyi adottságoknak megfelelően **dolgozzák ki saját terveiket**, melyeket meg is akarnak valósítani. A területi koordináció-együttműködés, a települések önszerveződése és közös feladatvállalás ténye nem elhanyagolandó, ugyanis **csak pontos térségi információk (térinformatikai) birtokában tudjuk mérlegelni a teendőket és a döntések megalapozottságát.**

A **felhasználóbarát térinformatikai megoldások (GIS)** ebben a tanulmányban kerülnek első bemutatásra. **Az önkormányzatok belső és külső információs hálózatának kiépítése ma korkövetelmény.** Az információs társadalmon nyújtotta előnyöket ne kihasználni egyenlő a lemaradással, a kullogással.

Udvarhely térsége valamennyi önkormányzatának el kell döntenie, hogy **mit akar, kivel és milyen eszközökkel próbálja megvalósítani** pl. a terület- és településrendezés kérdéskörét. Ehhez sorban tisztázni kell, hogy **mi a számára legfontosabb önkormányzati érték vagy értékek**, egyáltalán hogyan látja a terület- és településrendezés kérdését, mit és kit szolgál, van-e rá pénzügyi fedezete, milyen stratégiát tart előnyösnek, a feladatokat hogyan bontja le, milyen szervezeti struktúrák mentén hajtja végre és végül hogyan mozgósítja az önkormányzat hatáskörébe tartozó anyagi és humán (emberi) erőforrásokat. Nagyon lényeges tehát annak eldöntése, **hogy van-e kellő szakmai és politikai akarat a változásokra.** Már első lépésben világos, hogy a terület- és településfejlesztés konkrét céljai sokfélék lehetnek.

A mi esetünkben **településfejlesztési stratégián** a célok és eszközök időbeni, valamint térbeli kapcsolatait értjük. Ezáltal a területi stratégia más és más irányai valósulhatnak meg. Idővel ezek a célok változnak, módosulnak

**Mindezek előrevetítésével az önkormányzati menedzsment** terén az alábbi fontosabb **kulcsponthok**at jelöljük meg a községi és városi kormányzatok számára:

**(1) Az önkormányzati értékek felsorakoztatása és kimunkálása.** Napjainkban Udvarhely térségében még nehéz valamennyi önkormányzatnak eldöntenie, hogy melyek a legfontosabb **önkormányzati (intézményesített) értékek**, sőt talán éppen értékzavar is előállhat. Ezért a helyi közösségeknek meg kell adni a szabad választás lehetőségét, és nem szabad ráerőszakolni csak a tervezők, a koncepció-kidolgozó szakértők véleményét. Ma újabb értékek kerültek előtérbe: a közszolgáltatások biztosítása, a polgárok érdekeinek érvényesítése (polgárközelség), a piaci és civil szféra segítése, partner-kapcsolatok kiépítése, gazdasági fellendülés és innovatív magatartás segítése, a piacrajutás elősegítése stb. Valamennyi városi és községi önkormányzatnak **értékrend deklarációban** kell vállalnia a terület- és településrendezés kérdéskörét is.

**(2) A stratégia kérdése** (mi, milyen szinten, hogyan?) a mai civilizált és társadalmi elvárások szintjén megvizsgálandó:

a. (melyek) **a stratégiai preferenciák**, globális fejlesztési feladatok az általános régiófejlesztés terén, azaz az adottságok és lehetőségek feltárásával, elemzésével és értékelésével kell kijelölni a versenyképesség feltételeit (a lemaradás végzetes lehet éppen az ezredfordulóra); a közép és hosszú távú tervezésnek létjogosultsága van, de a stratégiai tervezés (a fejlődési irányok kijelölésével) is a maga korrigáló mechanizmusával is értékes és hatékony lehet. Az ad-hoc menedzsment nem segít a gondok megoldásában. Ha elkészül a

stratégia a terület- és településfejlesztést illetően, akkor a téma menedzselése nyitott: az önkormányzat folyamatosan a környezettel adekvát módon képes maradni.

b. (melyek) a **kiemelt témájú fejlesztési feladatok** e régióban. Itt jelezzünk, hogy a vizsgált térségben minden városi és községi önkormányzatnak ki kell fejlesztenie **saját településfejlesztési stratégiáját**, amely alapozhat pl. a saját erőforrásainak aktivizálására és kreativitásra, amely éppen a tágabban értelmezett innováció része. Ezt a stratégia **irányzatot innovációorientált területfejlesztési politikának** nevezik. A szakirodalom a különböző hatású, de egymást támogató erőknél nyugvó fejlődést **szinergikus fejlődésnek** nevezi. Az újból más kérdés, hogy pl. az Udvarhelyi régió az egyensúlyi fejlődéshez szükséges erőforrások és innovációs képességek teljében vagy szűkében van-e.

**(3) A struktúra terén** (mi, milyen mélységben?) a **helyzetelemzés és az adatfeltárás** fontosságát emeljük ki. A feladatok konkrét munkafolyamatokat indítanak el, amelyek tevékenységekből állnak. A **szervezeti struktúra** rögzítése igen fontos, mert ennek sikeressége kihat a cél- és feladatrendszerre. A jó munkamegosztás és a munka effektív végrehajtása az önkormányzati siker záloga. Így a terület- és településtervezés kapcsán fontos a probléma azonosítása és értelmezése, a helyzetelemzés és értékelés, a célok és követelmények meghatározása, a megoldási módozatok feltárása, az előnyök-hátrányok (erős oldal-gyenge oldal) felmérése, döntés és a megvalósítás (közben a korrekciók elvégzése). A programorientált szervezeti alapformát a team (csoport) orientált forma válthatja fel.

Az Udvarhelyi régió **térszerkezetének** feltárása, azaz a **tér-gazdaság-társadalom** összefüggés-rendszerében kijelölni a feladatokat, igen fontos követelmény. Ez regionális és lokális érdek is. Az önkormányzatoknak tudniuk kell, hogy mi történik a közvetlen környezetükben, mire van kilátás az elkövetkező 20-25 évben. Az **állapotvizsgálat** (monitoring) tehát kitér az urbanizáció kérdéskörére, a falu-város viszony értékelésére, a privatizáció és reprivatizáció kérdésére, a területrendezés, a közösségi lét viszonyaira, a lakásviszonyokra, az infrastruktúra állapotára. Az is vizsgálandó, hogy „felfutott-e a város” vagy kezd leszegényedni. A **gazdaságcentrikus szemlélet** tehát e kérdéskörben is értékigénnyel lép föl.

**Vizsgálандók:** a régiót alkotó települések (városok és falvak) természeti viszonyai, azok helye a településhálózatban, a települések lakónépessége, munka-erőpiaci kínálat, a szociális gondoskodás iránti igény, a települések gazdasági fejlettsége (ipar, mezőgazdaság, közlekedés, kereskedelem, turizmus), a művi környezet állapota és színvonala, a településfejlődés iránya (fejlődő, leépülő vagy éppen stagnáló állapotok).

**(4) A rendszer** (mi? - kompatibilitás, beágyazás, modul-lehetőségek) **terén** az értékelendő, hogy az egyes elkészített **céltervek szervesen egymásra épülnek-e és egymást erősítik-e.**

**(5) Az erőforrások terén az anyagi** (mennyi tőke áll rendelkezésre) és a **szellemi (humán) erőforrások** jöhetnek számításba. El kell dönteni, hogy kinek készül a kerettanulmány, ki valósítja meg. Az is lényeges, hogy a tervek hogyan mozgósítják a szakértőket a tanulmányok megírására és azok végrehajtására. Lényeges továbbá a **szakértői csoport** életre hívása, amely minden esetben elfogadható megoldásokat tud a döntéshozók asztalára letenni. E gondolatkörben egyetlen tényező mérvadó: **a szaktudás.** Az eredményorientált munkaköröknek szakemberekkel való feltöltése előbb-utóbb meghozza a várt sikert. **Az emberi erőforrásokat ma működési és sikerfeltételként kell kezelni.** Fontos a teljesítmény (vajon van-e elegendő szakember az Udvarhelyi régióban?). Tudnunk kell azt is, hogyan módosul a **regionális tudat**, azaz a helyi lakosság elfogadja-e a **lokális identitástudat** módosulásait (pl. hogyan viszonyulnak egy régóta várt üdülőtelep kiépítése érdekében, van-e konszenzus, melyek az érdekszféra mozgató rugói stb.).

(6) **A döntési kompetencia megjelölése lehet** országos, megyei, községi és helyi. A működési hatékonyság fokmérője lehet pl. a jóváhagyások minél hamarabbi eszközlése, hogy kezdődjön az érdemi munka: a település gazdasági és társadalmi-szellemi életének fellendítése.

(7) **A végrehajtás módozatai terén** régió, megyei és helyi (községi, falusi) szinten vizsgálандók. Az önkormányzati gondok meghatározó hányada **szervezési és vezetési** tényezőkre vezethető vissza. Polgármestereknek, alpolgármestereknek, jegyzőknek és a rendszergazdáknak az ügyintézés kezdeményező, összefogó szerepét kell felvállalniuk.

Mindezek ismeretében világos, hogy a terület- és településfejlesztési politika terén az **innovatív átalakulás ösztönzése, támogatása** kiemelt feladattá vált. Az alább részletezendő fejlesztési koncepció arra hívja fel az önkormányzatok figyelmét, hogy közösen mérjék fel a megoldandó problémáikat. Már most világos, hogy prioritást jelentenek a következők: munkahelyteremtés, munkaerőátképzés, -továbbképzés intézményes feltételeinek megteremtése, a szociális feszültségek kezelése, az alpinfrastruktúra korszerűsítése, különös tekintettel a közúti hálózatra, vállalkozásbarát környezet kiépítése stb. Ha sikerült rögzíteni a fejlesztési tartalmakat, akkor következhet a konkrét tevékenységek végrehajtása, a beavatkozás, a térségi programok valórváltása.

A **terület- és településfejlesztés** jelen szakaszában és az átmeneti korszakban az **emberi tőke újraértékelődik**. A szabad vállalkozásokon nyugvó gazdaságban, a **piacgazdaságban** tapasztalható, hogy a **siker egyetlen kritériuma a profit**. A sikeres gazdasági átmenet igényli az **Udvarhelyi régió gazdasági-társadalmi stratégiájának újragondolását**. Különösen a nemzetközi trendekhez való felzárkózását (pl. euro-inTEGRáció, a régiók Európája) lehetőségeit kell alaposabban mérlegelni. Tudjuk, hogy erőteljes külföldi tőke beáramlása nélkül ez a folyamat igen lassú lesz. De **tanulni lehet** azáltal is, ha **kis lépésekkel cselekedjük mindazt, amit már más tud**. Versenyképes ipari kapacitások, kis- és középvállalkozások és erőteljes vonalas és hálózati infrastruktúra nélkül az Udvarhelyi régió is csak bizonytalan lépéseket tehet. Szükség van tehát korszerű tőkeigényes iparok telepítésére, s egyszersmind az emberi tőkével is jól kell gazdálkodni. A profit forrása mindinkább **az információ és az innováció hatékony felhasználása, az irányítás-szervezés, a pénzügyek, a terméktervezés és a piackutatás**. A **kreatív és forgalmazó ügynöki képesség** ma nagyon fontos a régió gazdasági-társadalmi felemelkedésében. Tehát ha sikerrel akarjuk véghezvinni az **átmenetet ebben a régióban**, akkor a **gazdaságilag értékes emberi tőkére kell alaposabban odafigyelni**. Napjainkban számos igényes szolgáltatás létezik, amely sok anyagi és emberi tőkével hozható létre. Ezek fejlesztése **stratégiailag** nagyon fontos a gazdasági átmenet során.

Az átmenet gyötrelmeit ebben a régióban is a közelebbi és a távolabbi múlt és a jelen valóságában éljük. A **gazdaságpolitika** horizontján figyelünk erőteljesebben, miközben a **aktuálpolitika** mindent ural. A **tervezés** ugyan értékigénnyel lép föl, sokan igénylik, de sok minden „nem úgy lesz”. Élő példa, hogy valamennyi eddigi régiófejlesztési tervet „át kell dolgozni”, azaz aktualizálásra szorulnak. Hol itt a hiba? Tapasztalhattuk, hogy közel 7 éve a regionális politika részeként felfogott **terület- és településpolitika funkcionális zavarában** az állam egyre inkább a lakosságra hárította a településfejlesztés gondjait, költségeit. Például egyedül az önkormányzatokra maradt az útépités és -javítás, a lakásépítés és mások. Még nem is beszélhetünk funkcióképes önkormányzatról, így a gazdasági szerkezetváltás küszöbén egyre kezelhetetlenebbnek tűnik a **hátrányos helyzetű kistájak** problémaköre. Látható, hogy a **hazai területi (régiófejlesztési) reform kibontakozását** a kisebb közigazgatási-szervezeti egységektől várják. Az igazi **funkcionális reform** még késik. Ennek első feltétele **a döntési jogkörök decentralizálása** lenne. Azaz a **közigazgatás gyakorlatának demokratizálása nélkül** aligha várható a **területszervezés és -irányítás** jelentős javulása.

## 1. A régiófejlesztés folyamata az Udvarhelyi régióban. A tematikus tervezés részfeladatai

**Fő kérdés:** Hogyan induljunk el a konkrét régiófejlesztés terén? Indokolt egy vázlat alapján összeállítani a „mi van” és a „mit akarunk” főbb témaköröket, majd megállapítani e „vállalkozás” erős és gyenge pontjait. Ezt követően egy szakembergárda kidolgozza a megfelelő tervjavaslatot, célprogramot.

Sémánk így alakul:

- **Kiindulási állapot** (1998 -97-ben) - azaz **mivel rendelkezik az Udvarhelyi régió?** (általában vagy ágazati bontásban)
- **Fejlesztési területek kijelölése** - azaz **mit akarunk?** (és valóban akarjuk-e?) pl. a természeti környezet állagvédelme, ipargazdaság (alap-anyagtermelés) struktúraváltása, a terciér ágazat kiépítése, a társadalmi szféra összefüggő rendszereinek átalakítása, a humán erőforrások szakszerű értékesítése, a civil szerveződések beindítása stb.
- **A kedvező és kedvezőtlen adottságok feltárása az Udvarhelyi régióban:**
  - \* **Az önerős fejlődés kedvező adottságai, az Udvarhelyi térség erősségei:** a viszonylag szennyeztelen környezet, jelentős erdőállomány, az ásványvízforrások sokasága, olcsó szabad munkaerő, a helyi közösségek leleményessége, innovatív képessége, helyi identitástudat, belső fogyasztópiac léte;
  - \* **Az Udvarhelyi térség gyenge pontjai:** romló közlekedési állapotok, belső területek elzártsága, tőkehiány, a tulajdonviszonyok rendezetlensége, kedvezőtlen termékszerkezet, értékesítési gondok, a szellemi szolgáltatások hiánya, információs adathálózat kiépítetlensége, magas szállítási költségek, belső kommunikációs rendszerek hiánya, a normatív támogatás elégtelensége, kedvezőtlen hitelfeltételek, a szociális segélyezés terhe, a térségi propaganda hiánya, az aktív korosztály hiánya, a szakképzetlenség, erős faluközösségek hiánya, közömbösség, szervezetlenség, romló közbiztonság, a munkanélküliség demoralizáló hatása, idegennyelv-tudás hiánya stb.

A **településfejlesztési koncepció** elkészítésének több fontos szakaszát kell áttekinteni. Ezek a következők:

- (1) **Előkészítés:** információgyűjtés, feldolgozás (adatfelvétel a régióban, a szakértői vélemények elemzése, közgyűlési határozatok, dokumentumok elemzése).
- (2) **Helyzetfelmérés:** a régió fekvése és megközelítése; örökség, hagyományok; településhálózat, gazdasági versenyképesség, térszerkezeti hatások, fejlesztési kapacitások, értékpreferenciák és szándékok számbavétele, ökológiai terhelhetőség, természeti tájértékelés, az épített környezet terhelése, az infrastruktúra kiépítettsége, közmű és információ-hálózat állapota, humán erőforrások (iskolázottság), a helyi gazdálkodás nehézségei és buktatói, a lakosság szokásrendszere, a mikrorégiók kapcsolatai stb.
- (3) **Összefoglaló értékelés:** az erős és gyenge pontok értékelése, veszélyek, konfliktuskezelés; „mi a fontos” pontos körvonalazása, a domináns elemek meghatározása, a lehetőségek és korlátok megállapítása, forgatókönyvek-szenáriumok felvázolása, alternatívák megfogalmazása (szintézis), egyeztetés.

**A stratégia megfogalmazása** (azaz a cselekvési irányok és kapcsolódások kijelölése) során felmerülő kérdések:

- melyek a fejlődési irányok?
- milyen alapelvek érvényesülnek?
- melyek az innovációs folyamatok a térségben?
- milyen humán erőforrásokkal rendelkezik a térség? Szorul-e külső forrásokra?

- melyek a jövőt hordozó gazdasági mutatók (☞ a termelésfejlesztés csomópontjai az agrárgazdaságban, iparban, turizmusban, szolgáltatásokban).
- milyen a környezet, az életadó rendszerek állapota?
- leépülő vagy fejlődő településhálózatról van-e szó?

A **stratégia megvitatása és elfogadtatása** azaz programmá való formálása (akcióterv elkészítése) kapcsán ki kell térni a természeti környezet, az épített környezet, a gazdasági ágazatok és a humán erőforrások fejlesztésére is. A térinformatikai rendszer kiépítésére vonatkozóan (☞ a számítógéppel támogatott modulok feltárása az egyes tervek összehangolására) alaposan fel kell mérni a szakmai és anyagi erőforrásokat. Itt a finanszírozás módjait kell alaposan kimunkálni. Ez követi az indítandó programok összehangolt listájának elkészítése (☞ szakvéleményezés, mediatisálás, kapcsolat az érdekelt felekkel, egyeztetés).

☞ **A szükséges korrekciók elvégzésére javasoljuk az alábbiakat:**

- elképzeléseinket a **jövő évezred elvárásainak szintjére** kell emelni.
- vidékünk jelentős változások előtt áll: szükség van az újabb **tájékozódási pontok** alapos áttekintésére. A tervek nem az örökkévalóságnak készülnek, tehát elképzeléseinket és az értékelési kritériumainkat kritikusan kell elemezni és átértékelni. Nem vitás a mindenkori **térszerkezet** erősen függ a célpopuláció által képviselt és **érvényes értékrendtől** (pl. a környezeti terhelés kérdésköre) és a gazdasági növekedés dominancia ma már a környezeti értékek függvényeként értelmezhető.
- az **önkormányzati autonómia** az elkövetkező 5-10 év nagy vívmánya lesz/lenne. Ennek fő eszköze a **teljes decentralizáció a regionális identitás érvényesítése és kellő térnyerése, a helyi identifikáció és legitimitás előtérbe kerülése**. Gondoljunk például a különböző önkormányzati hálózatok kiépítésére (hírközlés, közlekedés stb.). A prioritásokat évről-évre fel kell állítani: a **szelektív fejlesztés igénye** elvezet odáig, hogy vidékünkön a helyi közösségek fogják majd megmondani, hogy nekik mi a jó és ebből „mennyi kell” a kis közösségeknek. A **racionalitás és a gazdaságosság** nem mindig összeférhető tényező. Ez különösen érvényes az infrastruktúra kiépítésére: előnyös és erős infrastruktúra gyümölcseit hosszú távon tudjuk igazán értékelni. Végül a jövő bizonytalanságait a **prognózisokból** kiolvasni nem mindig lehet. Jövőképünk is módosul(hat).

Az alábbiakban **részfeladatokként** próbáljuk felvázolni az **Udvarhelyi régió jövőképét**, azaz **hová szeretnénk eljutni**. Ehhez számos szempontot vettünk figyelembe a **helyzetértékelés és adatfeltárás** kapcsán a vizsgált régióban (lásd az előbbi fejezeteket). Az már első látásra megállapítható, **hogy az Udvarhelyi régióban az önerős gazdasági-társadalmi fejlődés elemei, tényezői hiányosak**. Így az **önerős stratégia** felvázolása még számos feladatmegoldást követel meg a régióon belül is. A **modernizáció** tehát értékigénnyel lép fel valamennyi vizsgált területen.

A teljesség igénye nélkül kitérünk a falusi térség népességmegtartó erejének értékelésére, az agrárszféra kerettervére, az aprófalvak gazdasági elmaradottságának felszámolási módjaira, a munkanélküliség kezelésére, az önkormányzatok szerepére, a turizmus fejlesztési lehetőségeire, a lakossági infrastruktúra korszerűsítési folyamataira.

Már a bevezetőben jeleztük, hogy az előkészítő funkciók jelentős eleme a **tervezés**. A tervezés során tudatosan rendszerbe foglaljuk az **előzetes elképzeléseket, fejlesztési megfontolásokat**, amelyekhez a már feltárt információs és adattárak eljuttattak. A tervezés során tehát meghatározzuk a **főbb tennivalókat, a prioritásokat**. Az önkormányzatoknak nem szabad szem előtt téveszteni a **tárgyi és szellemi feltételeket** sem. Az **időben és térben való tervezés** igen bonyolult művelet-sorból épül fel. Ebbe még alaposabban „beleszól” a

**technológiai tervezés**, amely éppen a várható költségeket emeli meg. Persze a terv nem törvény.

A fentiekből látható, hogy a **területrendezési és -fejlesztési stratégiai tervezés terén** sokrétű feladatokat kell megoldani. Sorrendben az **öt szakasz** különíthetünk el:

- **Hová akarunk eljutni?** (= a célok kitűzése) - milyen irányban haladjon az Udvarhelyi régió? A kialakított célok hierarchiát alkotnak-e? (azaz az általánostól haladunk a konkrét településfejlesztési megoldások felé; ez a célhierarchia. E témakörben szükség van tehát a **fejlesztési misszió, a terület- és településfejlesztési filozófia** kidolgozására, amely meghatározza a későbbi döntések mozgásterét - pl. jelszó is lehet: „Udvarhelyi régió - felzárkózni” Az efféle filozófia és vezetési kultúra mozgósító szerepe később mutatkozik meg és minden vonalon **innovatív és kreatív megközelítést** igényel. Itt a stratégiai irányok keresése mellett a környezet elemzése igen fontos tényező.

- **Hogyan jutunk el oda?** (= stratégia készítése): a stratégiák, programok megfogalmazását jelenti: tudatosan, felelősségteljesen, minél szélesebb konzultálással, a legjobb humán erőket bevonva.

- **Hogyan hajtjuk végre elképzeléseinket?** (= operatív tervezés, budgeting): kidolgozzuk - ugyancsak a széles közvélemény konzultálásával - a rövid távú terveket és költségvetéseket. Ezek képezik az operatív végrehajtás alapját.

- **Hogyan halad a terv megvalósítása?** (= monitoring-vizsgálat, hatástanulmányok elvégzése) a teljesítmények figyelése, korrekciók, válságkezelés.

- **Hogyan ösztönözhető a stratégia megvalósítása?** (= ösztönzők kidolgozása a siker érdekében; kiket lehet bevonni, bekapcsolni a stratégia és a tervek megvalósításába).

A fentiek értelmében az Udvarhelyi térség terület- és településfejlesztése kapcsán számos **részfeladatra** terelődik figyelmünk. A **jövőkép megrajzolása** szempontjából is érdemes sorban néhány mondatban fölvezetni a **megvalósítandókat az Udvarhelyi régióban. Ezekre operatív terveket kell készíteni!**

A **regionális politikai célok megfogalmazásában**, a területfejlesztési feladatok érvényesítésében fontos szerepet töltenek be a **kistérségi fejlesztési koncepciók**. Ebben segít az Európai Unió **PHARE programja**, az **Európai Szociális Alap**, az **Európai Mezőgazdasági Orientációs** szekciója, és a **Regionális Fejlesztési Alap**. Mindezek az EU harmonizációs követelményeit tárják föl előttünk. Vagyis azon térségeket célozzák meg, amelyek rendelkeznek a regionális fejlesztési stratégiák és programok kidolgozására, de főleg azok megvalósítására alkalmas **információs és tervezési kapacitásokkal**.

A fenti programok ismeretében körvonalazódik, hogy **térségünk regionális problémái** a jövedelemszintek, a termelés és a foglalkoztatottság növekedési üteme között fennálló különbségekből, illetve általában a **gazdasági egyenlőtlenségekből származnak**. Modellünkben (lásd az 1. és a 2. ábrát) látható, hogy a gazdasági fejlettségi szint kistérségi eltérései nem lehetnek tartósak. Vagyis kellő beruházással egy kistérség „kiugorhat” az általános hátrányos helyzetből, s mindez példaként szolgálhat a halmozottan hátrányos kistérségekre. Ma is tapasztalható, hogy a hazai gyakorlatban az ország viszonylag jobban fejlett régiói a kevésbé fejlettek rovására növekednek tovább. Vidékünkön a lakosság súlyos árat fizet a regionális munkanélküliségért, a gazdasági egyenlőtlenségért. Az is tapasztalható, hogy csak a piaci erők nem képesek megteremteni a szükséges egyensúlyt a régiók és a kistérségek gazdasági növekedését illetően. Napjainkban az új kormányban a **regionális politika** melletti **gazdasági érvet** mind politikai és társadalmi megfontolások is támogatják. A politikai érv egyöntetűen az **egyenlőség** fontosságát hangsúlyozza, amely az országon belüli régiók - így az Udvarhelyi régió - kohéziójának lényeges alkotóeleme. A **társadalmi érv** szerint, ha a nemzetgazdaság növekszik, akkor minden polgárt megillet egy rész az ország növekvő gazdaságából. Ezt a tény igyekszik aláhúzni az **önerős gazdasági élet kiépítése**, azaz számos szunnyadó anyagi forrás igénybevételel elérhető, hogy ez a vidék is fellendüljön. Az

más kérdés, hogy a gazdasági integráció nyomán újból felerősödnek a regionális problémák és megtörténik hogy egy-egy régió, kistérség újból hanyatlásnak indul.

Az első részben láttuk, hogy az Udvarhelyi régióknak nem erőssége az ipar. A mezőgazdaság is a kevésbé termékeny földeken, kevés tőkével, alacsony gépesítési fokon, kis termelékenységgel és részvételi aránnyal, nagy rejtett munkanélküliség mellett tevékenykedik, küszködik. Ez a régió tehát általános hanyatlással küzd, még nem valósult meg a gazdasági diverzifikáció. És mind a foglalkoztatottság, mind a jövedelmek elmaradnak a fejlettebb területekétől. A vizsgált kistérségek gondjai a foglalkoztatottság hiánya, azaz a munkalehetőségek csökkenése, a munkaerő-vándorlás. A fő gond tehát éppen az, hogyan őrizhető meg a falusi társadalom és gazdaság a kiegyensúlyozott falusi fejlődés előmozdításával, a lakosság gazdasági és társadalmi helyzetének javításával, a falusi épített környezet védelmével.

Szervezetileg és szakmailag fel kell készülni a céltervek egyeztetésére, ki kell alakítani az együttműködés módszereit és feltételeit a községi és városi önkormányzatokkal (sorozatos egyeztetések). Fontos továbbá a kistérségi társulások segítése, a közszolgálati feladatok harmonizációja a nagyobb régió terület- és gazdaságfejlesztési céljaival. A kistérségi társulások (község-csoportok) közös érdekeik alapján együttműködhetnek egymással, közösen pályázhatnak, közösen is megvalósíthatnak kistérségi fejlesztési programokat. Indokolt a nem kormányzati szervezetek, a nonprofit szféra részvétele a terület- és településfejlesztésben

A korszerű regionális politika a **monitoring és értékelési rendszer** kiépítését és működtetését igényli. Szükség van tehát egy jól kidolgozott térinformációs rendszerre, amely alkalmas a térbeli folyamatok elemzésére, a szükséges korrekciós jelzésre. A területi információs rendszer hardver és software szükségleteit biztosítani kell. Ezt egészítené ki a **területi marketing**.

**A rendelkezésre álló és/vagy felhasználható pénzforrások:**

- állami (ágazati) beruházások (illetve ezek egy része), céltámogatások, megyei beruházások,
- helyi beruházások (vállalkozásbarát környezeti feltételek, kooperatív előnyök megteremtése mellett)
- szaktárcák (környezetvédelem, turizmus, ipar, kereskedelem) pénzeszközei
- pályázati támogatások rendszere (hazai és külföldi)
- európai programok pénzeszközei (kormányközi és partnerkapcsolatok): kedvezményes hitel, kockázati tőke, vissza nem térítendő támogatás
- bankok, szakmai és pénzügyi befektetők támogatása (hitelek)
- magántőke, vállalkozói központok
- társasági és gazdasági érdekképviseltek, szervezetek befektetései (átadott pénzeszközök, holding-szervezetek támogatása)
- gazdasági kamarák pénzeszközei (gazdaságfejlesztő tevékenységekre kiutalt pénzek)
- az önkormányzatok önálló szellemi tőkéje (szakértelem), szakmai kamarák szellemi támogatása
- civil fórumok anyagi és szellemi támogatása

**Az alábbiakban tekintsük át mindazon területeket, melyek fejlesztése indokolt az elkövetkező 10 évben.**

**a. A falusi térség népességeltartó erejének, képességének fokozása.**

**Az agrárszféra keretterve**

A demográfiai és a falusi térséggel kapcsolatos fejezetben részletesen kitértünk a folyamatok taglalására. Talán amiről kevés szó az a falusi és városi életmód különbözősége, az

**értékek kutatásának** témaköre. Itt is új területeken járunk. Társadalomstatisztikai adattáraink nem készültek föl az életmód mérésre, még az életszínvonal terén is csak lakonikus és inkább országos adatokra támaszkodhatunk. Gondolhatunk arra a belső körre, amely a székely közösségeket mint létformát megteremtette. Ma ezek milyen állapotban vannak? Ismerjük-e a munka- és szabadidő világukat? Ezt a kérdéskört alaposabban meg kell tervezni.

Régióinkban azok a kistérségek tekintetők mezőgazdasági (rurális) vidékfejlesztési térségnek, ahol magas az agrárfoglalkoztatottak aránya, alacsony a népsűrűség, gyenge a földminőség és eltartóképesség, valamint tartós az elvándorlás.

Nem vitás, hogy az Udvarhelyi régióban is a mezőgazdasági, környezeti, turisztikai, foglalkoztatási, szociális és infrastrukturális kérdései kerülnek előtérbe. Ezekre külön-külön terveket kell kidolgozni. Az agrártermelést elsődlegesen kell támogatni, s ezáltal a népesség megtartása előnyösebben biztosítható.

## **b. Az aprófalvak gazdasági elmaradottságának felszámolási módozatairól**

### **Javasoljuk:**

- alapos felmérések elvégzését a természeti és társadalmi potenciál mozgósítására vonatkozóan;
- a humán erőforrások számbavételét és a településfejlesztési célok érdekében történő kamatoztatását;
- az kisipar és a háziipar megszervezési lehetőségeit a kis és apró falvakban;
- a lakossági infrastruktúra kiépítését, az alapszolgáltatások biztosítását;
- a közutak fejlesztési programjának végrehajtását;
- a falusi-tanyai turizmus fejlesztését.

## **c. A piacgazdaság, társadalmi-gazdasági struktúraváltás irányai Udvarhely körzetében. Prioritások az ágazati fejlesztésben**

Közép-Kelet Európa ebben a sarkában is a **regionalizáció kérdésköre és felerősödése** új alapokat kínál a fejlődés tekintetében. A régi tervgazdálkodás láttuk nem vezetett eredményre. Nem vitás „az alulról építkezés” lehetősége ma is fennáll. Régióink gazdasági felemelkedésével elképzelhető, hogy változatos megoldási módozatok közbeiktatásával, azaz kiegyenlítő gazdasági-társadalmi mechanizmusok érvényesítésével előbb utóbb ez a térség is növelni tudja a biztonságérzetet. Ezt a folyamatot erősítené annak a **jövőképnek a megrajzolása**, amire a bevezetőben hivatkoztunk. Mindezt csak a **tudományintenzív termelés és szolgáltatás-fejlesztés** és lakossági alapszükségletek biztonságos kielégítésének tudatában lehet kidolgozni. Az már most világos, hogy a kistérségi és regionális természeti, társadalmi, gazdasági, humán és termelő, infrastrukturális erőforrások jobb hasznosítására és szerkezeti átalakításokra nagy szükség van. A pénzügyi és erkölcsi támogatások erősíteni fogják a **területi kötődést**, a regionális identitástudatot, a művelődési értékek megőrzését, a kezdeményezőkézség kialakulását, a kistérségi lakónépesség megtartó képességét.

## **d. A tőkebefektetések aktivizálása, telephelyválasztás, a versenyképesség távlatai a régióban**

A tőkebefektetések helyzete az utóbbi 7 évben nem javult. A stagnálás okai sokrétűek. Bár újabb **vállalkozásbarát kistérségek** kapcsolódtak be (lásd térképek) a piacgazdaságba, a versenyképes piac felfuttatása még késik. Még mindig a piacgazdaság helyi kiépítésének



kezdeteinél tartunk. Nemcsak befektetői, hanem az értékesítési vonalak kiépítése sem megoldott.

**A beruházás-politika** átértékelése terén érdemes átgondolni az alábbi utakat:

- az Udvarhelyi térség legnagyobb részén a tejtermelő és élelmiszergazdaság kiépítésére van lehetőség.

- a hústermelő élelmiszergazdaság mellett a gyümölcsstermelő és -feldolgozó gazdaság feltételei is kedvezőek, csupán a hűtőházi feltételeket kell javítani. A méztermelésre is kedvező adottságokkal rendelkezik a régió. Az erdei termékek, gyümölcsök és gyógynövények értékesítésére is gondolni kell.

- a fűrészáru előállítás, egyedi fatermékek, faszén-termelés hosszú évtizedekig jó jövedelemforrás marad. Az erdő- és vadgazdaság erőteljes beruházást igényel.

A fentiekből látható, hogy elsősorban a minőségi élelmiszer-feldolgozás, a környezet-technológiai iparágak és a hozzájuk kapcsolódó fejlett szolgáltatások felé terelődik a figyelem. Válságkezelő programot kell kidolgozni a Kis- és Nagy-Homoród menti településekre.

A tőkebefektetéses aktivizálása terén szükség van a pontos **gazdasági információkra**. Ennek egyik hathatós eszköze éppen egy **Regionális Vállalkozói Központ létrehozása** és fokozatos szakmai kiépítése lenne Székelyudvarhelyen, amely átfogná az Udvarhelyi régió összes vállalkozóinak, üzletembereinek egybehangzó érdekszféráit az eredményes piacgazdaság kiépítése érdekében. Ezen alulról építkező civil vállalkozás éppen az állami bürokráciát iktatná ki az ügyvezetésből és a központi utasításoktól mentes érdekszférát, érdekközösséget valóban a központi súlyozású gazdasági-vállalkozói tevékenységek, vállalkozási erőforrások felé tudná irányítani.

### **e. Az Udvarhelyi régió terület- és településfejlesztési támogatásainak pénzeszközeiről**

A terület- és településfejlesztési célkitűzések elérése érdekében a különböző elkülönített **állami pénzalapokat** és **célerőirányzatokat** valamint **egyéb pénzeszközöket** összehangoltan kell működtetni és felhasználni. Tulajdonképpen a **kistérségi szinten** kell biztosítani a támogatások összehangolt felhasználását, annak átláthatóságát.

Ha lehetőség adódik, akkor fokozatosan át kell térni a **programfinanszírozásra, a pályázati rendszer bevezetésére**. Mindezekre akkor kerülhet sor, ha a település- és területfejlesztési koncepciókat és programokat jóváhagyták. Előnyben kell részesíteni mindazon többszörösen **kedvezőtlen helyzetű kistérségeket**, amelyek életében fő cél éppen a lakónépesség megtartása, a szolgáltató tevékenységek fejlesztése, a gazdasági szerkezetváltást segítő hatékony munkahelyteremtés. Ezt követően kerülhet sor a fejlesztésekhez kapcsolódó oktatási, egészségügyi, turisztikai, képzési, marketing és egyéb kísérő programok társfinanszírozására. Területi lebontásban **pedig az elmaradott és súlyos foglalkoztatási gondokkal küszködő települések önkormányzatait kell támogatni**. A döntéshozatali folyamatokban a fenntartható fejlődés által megkívánt mértékben kell érvényesülnie a **gazdaságfejlesztési és környezetvédelmi szempontoknak**.



#### **Javaslatok:**

Egy létrehozandó **Regionális Vállalkozói Központ feladatai:**

- \* a jövőbemutató gazdasági kezdeményezések igazi felkarolója, biztatója és segítőszerve lenne;
- \* az azonos gondokkal küzdő vállalkozások mediátora, közvetítője lenne;
- \* adatbankjával egyaránt szolgálná a peremvidéki vállalkozókat a piacok felkutatásában, a partnerkeresésben és az értékesítésben;
- \* a sikereket együttesen értékesítik ugyancsak saját maguk javára;

\* a vállalkozói képviselőket minden szinten tudná képviselni éppen az **önálló információs vállalkozói iroda (Info-service)** korszerű kiépítésével (ingyenes tájékoztatók, üzleti ajánlások és lehetőségek adatbankja, gazdasági-vállalkozói partnerkeresés, pénzügyi, adóügyi, gazdasági szaktanácsadás, gazdasági-vállalkozói-menedzseri könyvtár, hitelek és hitelgaranciák kiépítése, idegen nyelvtanítás stb.);

\* regionális kapcsolatok kiépítése más régiókkal és mikrokörzetekkel;

\* közös interregionális pályázatok benyújtása;

E témakörhöz szorosan kapcsolódik az Udvarhelyi térség **innovatív embereinek**, alkotó kis közösségeinek reprezentatív felmérése is. Erről szóló ismereteink eléggé hiányosak. Nem elég az értelmiség számszerű felmérése, ugyanis ebből még nem derül ki az **alkotó-értékteremtő-újító értelmiség súlya**. Tehát sürgősen fel kell mérni az **alkotó értelmiségiek teljes körét** ismeretkörönként, a piactudás kiépítését, felfuttatását szolgáló szakmák szerint. Minden bizonnyal a térség igazi gazdasági fellendülése ezen innovatív-cselekvő emberektől is függ. Ebben a sokarcú munkákban fontos szerepe hárul a szakemberekre és jó szervezőkre és azok felelősségérzetétől függően lehet erőteljesebben előbbre lépni. Döntően rajtuk múlik a majdani reformok kimenetele, a gazdasági fellendülés a régió valamennyi kistérségében.

A **fejlesztési stratégia** menete e témakörben:

\* **exportorientált fejlesztés** vagyis az anyagi és humán erőforrások megteremtése, az exportképes ágazatok fejlesztése, az infrastruktúra kiépítése, az innovációs képesség fokozása;

\* **innováció-orientált fejlesztés:** vagyis új ágazatok beindítása, az innovációs képesség alapjainak megteremtése;

\* a gazdaságfejlesztéssel összefüggő **infrastrukturális fejlesztés;**

\* **a jelentős piaci részesedéssel, a térségekben kifejlett termelési tevékenységgel**, és vagyonnal bíró térségi kooperációt felmutató szerelők segítése;

\* **vállalkozói övezetek kialakítása** (ezzel az új, értéktermelő tevékenységek meghonosodnak, a kis- és közepes vállalkozások megerősödnek);

## f. A munkanélküliség kezelése regionális szinten

Az Udvarhelyi térség több munkaügyi intézményében készült felmérések ismeretében (lásd előbb) a prognózisok nem biztatóak. Falvaink nagyarányú és tartós munkanélküliséggel küszködnek. Ennek okai között szerepel az ingázás lehetőségeinek beszűkülése, a költségek megnövekedése, s főleg az előző munkahelyek elvesztése.

A távlatokban az Udvarhelyi térségben újabb munkahely-megszűnések várhatók, ugyanis a gazdaság térszerkezeti átalakítása érdemben még el sem kezdődött. Mindezt erősen módosítja majd a kiírt célpályázatok kimenetele, az új munkahely-struktúra elmozdulása (keresett szakmák és munkaterületek felé);

A **munkanélküliséggel kapcsolatos attitűdöket** vizsgálva megállapítható, hogy igen magas az egy évnél hosszabb ideje munkanélküliek aránya. Az is tapasztalható, hogy a munkanélküliként eltöltött időtartam folyamatosan növekszik. Mindez kihat a munkanélküli segélyek és jövedelem pótló támogatások folyósítására, sőt rontja az újabb elhelyezkedés esélyeit is. A munkanélküli lét valóban nyomasztóan hat a rövidebb idejű munkanélkülieknél és a fiataloknál. Ami a legrosszabb ebben az anyagi jellegű létbizonytalanság, a semmittevés, a társadalmi feleslegesség ténye és érzése, majd a szégyen és a megalázottság érzése. A munkanélküliség létrejöttében elsősorban az önhibára utaló állítások jöhetnek számításba: tanulatlanok, rosszul dolgoznak, fegyelmetlenek, lógósok, elisszák a pénzüket stb. A munkanélküliek átképzése és felzárkóztatása az elkövetkező időszak egyik igen lényeges eseménye lenne.

### **g. A helyi önkormányzatok szerepe a stratégiai menedzsment kibontakoztatásában. Miben segít az önkormányzati menedzsment?**

Napjainkban egy körültekintően kidolgozott **önkormányzati értékrendre** nagy szükség van. **Számos működési dimenzió** alapos elemzésére van szükség, ami által egy városi vagy községi önkormányzat eredményesen működhet. A **tudatos (vállalt) értékrend** kialakítása ma korkövetelmény: **azaz a tanácsosoknak és a vezetőknek tudniuk kell, hogy merre haladnak, mi korszerű ma, miben van lemaradás.** Mindezt egy **helyi értékrend deklarációjában** („stratégiai üzenet”) kell nyilvánosságra hozni, amit a lakosság is támogat. Ennek ismeretében könnyebb az irányítás és a szervezés. Tulajdonképpen egy **helyi menedzsment fejlesztési stratégiára** van szükség, ami nemcsak áttekintő jellegű, hanem alapos, tényorientált és reálisan megvalósítható.

Mindenek előtt a három városi önkormányzat, Székelyudvarhely, Székelykeresztúr és Szentegyháza rajzolja meg, tervezze meg a saját önkormányzatának **működési jövőképét**, azaz **vácsolja fel az önkormányzati értékek és célok sorozatát**, melyeket 10 év alatt meg kíván valósítani, vagy fejlesztéssel el kíván érni. Itt kerülnek terítékre az értékek, a stratégiák, a szervezeti kultúra és a struktúra. Ezek nélkül nehéz lesz alkalmazkodni az új követelményekhez, és egyre nehezebb jó partnereket keresni a gazdálkodásban, a személyzeti menedzsment és az információtechnológia témakörében. Lényeges annak megállapítása is, hogy mennyi a **„szükséges”, a „lehetséges” és a „fejlesztendő”**. Ez a **hosszú távú stratégiai tervezés** alapja. Ezt a célprogramot el kell készítenie valamennyi önkormányzatnak. Vagyis az elvi megfontolások és a gyakorlati lépések szoros összehangolására van szükség, ahol az egyéni és a csoportmunkának létjogosultsága van. A **szakmai elit kreativitására** feltétlen szükség van, melyeket hathatósan támogatnak az érdekcsoportok. A közigazgatási menedzsment és szervezés tehát **egy új szakmává** lép elő. Ez manapság **reális érték**ként kezelendő.

A **stratégiai tervek** elkészítése (lásd később) nem lehet öncél. Lényeges, hogy ezek a különböző közösségek és a médiák számára jól érthető, meggyőzőek és megvalósíthatók legyenek. Az egész **folyamat sikere a közreműködők állandó sikeres kommunikációjának hatékonyságától és a pénzeszközök jelenlététől függ.**

A községi és városi **fejlesztési programok** (stratégiai tervek) akkor eredményesek, ha **jól tagolható végrehajtási feladatokra bonthatók**, ha megfelelő szellemi és anyagi erőforrásokat rendelnek hozzá, felelősöket jelölnek ki és ellenőrzik azok idősoros végrehajtását. Ellenkező esetben csak a tervek időszakos felújítására és nem végrehajtására számíthatunk. Fontos tehát a **téma-menedzsment.**

Egy **átfogó önkormányzati stratégiai terv** a stratégiai gondolkodás és működés fókusz, megjelenítése (Gáspár Mátyás, 1994.). A stratégiai terv alapszövege (mintegy 20-30 oldal terjedelemben) tartalmazza a megállapításokat, stratégiai deklarációkat, rövid indoklásokat, vagyis:

(1) melyek az adott önkormányzat által elfogadott **alapértékek** és mi az önkormányzat **küldetése** a választott 4 évre (kiket szolgál az önkormányzat, mit tart legfontosabb követelményeknek a vezetésben és a megvalósításokban; mindezt egy oldal terjedelemben).

(2) melyek a meghirdetett **alappéldok** és milyen **jövőképet** szolgálnak itt az alappéldok megfogalmazásáról van szó, a kulcskérdések rögzítése, problémák megvilágítása, melyek ezek elérendő állapota, foka, és tervezett hatékonysága, melyek a megjelölt időtávok; tehát a jövőkép szöveges (képszerű) leírásáról van szó, számszerű (tényszerű) adatok kíséretében (2 oldal terjedelemben).

(3) a kiemelt **működési területek** (alappéldokként) külön kidolgozandók, leírandók, azaz annak kifejtése, hogyan valósul meg az alappéld. Tulajdonképpen a **stratégiai**

irányok leírásáról van szó (az önkormányzat az alapvető célt elérhetőnek véli - a kulcstémák számától függően 8-10 oldal).

(4) a stratégia követéséhez szükséges szerkezeti alkalmazkodás, **a szervezési és működési változások** leírása, azaz milyen fejlesztési programokat kell végrehajtani annak érdekében, hogy a szervezet és a személyzet alkalmassá váljon az új stratégiai irányok követésére (így melyek az új funkciók és az ennek megfelelő feladat-megoldási módok; milyen struktúrafejlesztésekre és átalakításokra van szükség pl. új szervek létrehozása, hogyan módosul a menedzsment-rendszer (új hatáskörök és kompetenciák beépítése), milyen az információrendszer, a gazdálkodási rendszer (4-5 oldal).

(5) a stratégia követéséhez szükséges **személyzeti és szervezeti kultúra leírása**, amely kiterjed a vezetés és a személyzet értékrendjére, viselkedésére (stílusára), a személyzettel szemben támasztott szakmai és egyéb követelményekre (3-4 oldal).

(6) a stratégia intézményesítését garantáló **feladatok és felelőségek** leírása az érdekelt szereplők szerint válaszolva arra a kérdésre, hogy kinek mi a dolga a stratégia gyakorlatba ültetése érdekében, annak megvalósítása és ellenőrzése során (2-3 oldal).

**A fenti tartalmi összefoglalást a képviselőtestület hagyja jóvá. Minden stratégia annyiban lesz sikeres, amennyiben át tudja adni a stratégia tartalmát és szellemét a közegnek, azaz képes-e kommunikálni a külvilággal, a városi és községi lakosokkal. A jóváhagyott, hivatalos dokumentum már működőképes, azaz hat (hat).**

Meg kell erősíteni a városi és községi önkormányzatokat, azáltal hogy szélesebb feladatkörrel ruházzák fel azokat. Manapság az önkormányzatok jogi szabályozása nem képez szerves egységet: még mindig a központosítás uralkodik. A szabályozás mindenképpen korrekciókra szorul. Például kevés tér jut a helyi kezdeményesések segítésére, a szaktanácsadói tevékenységre, a vállalkozások régiószintű segítésére és ösztönzésére, a társulások széles skálájának alkalmazására. A községi önkormányzatoknál fokozottabban keresni kell az együttműködés lehetőségeit.

Végül megemlíthető, hogy az **európai regionális együttműködési modellek** keretében is van bekapcsolódási lehetőség: ezt a hazai jogrendszerbe való illesztés is segíthetné, könnyítve az Udvarhelyi régió felzárkózási lehetőségeit. A PHARE programból való önkormányzati részesedés a döntési mechanizmus miatt akadályokba ütközik. A regionális marketing sem futtatható fel tisztánlátás nélkül ebben a témakörben.

## **h. Az épített környezet állagmegőrzése és fejlesztése. Tájvédelem, tájépítészeti feladatok, tájrendezés az Udvarhelyi régióban**

Az Udvarhelyi régióban a városi tervezési szervezetek a városokban összpontosulnak. Székelyudvarhelyen, a Polgármesteri Hivatal keretében Városépítészeti Iroda működik, melynek munkakörébe tartozik a városrendezési tervek készítése és a javaslatok jóváhagyása. Más építész-tervező szervezetek, magán vállalkozások, kft-k is részt vesznek a tervek elkészítésében.

Napjainkban a településfejlesztés egyik kiemelt feladata a fenntartható fejlődés biztosítása. Innen már csak egy lépés választ el a környezetvédelmi előírások betartásától (gondolunk például a felszín alatti vízbázisok védelmére, a hulladék-elhelyezés követelményeire, a szennyvizek tisztítására, a földvagyon és a talaj védelmére, egyes körzetek rehabilitációjára stb.).

Székelyudvarhely hosszú távú fejlesztési tervében már évtizedek óta szerepel a **város általános tervének elkészítése**, ami több szakaszban már meg is valósult. Legújabban pályázati munka alapján készül (1995 óta) az új városrendezési terv, szabadidő-központ

tervezése Szejkefürdön, sétálóutca terve stb. Az építészeti tervek (lakónegyedek, lakótelepek, kistérségek beépítése, új lakótelep kialakítása - pl. Csalóka stb.) folyamatos.

#### **Rövid távú (5 éves) elképzelések Székelyudvarhelyen:**

- Piacbővítés és rekonstrukció
- Kereskedelmi centrum kialakítása (általános áruház építése)
- Sétálóutca kialakítása (Kossuth Lajos utcában és a Főtéren)
- Kereskedelmi célú üzletek telepítése a központban
- Fedett autóbuszvárók kiépítése, elárúsító helyekkel
- Lakóterületfejlesztés
- Városi távbeszélő-hálózat fejlesztése
- Öregek háza építése
- Ásványvízhasznosítás Szejkefürdön
- Uszoda és benzinkút létesítés stb.

#### **Hosszú távú elképzelések, tervek Székelyudvarhelyen:**

\* Székelyudvarhely **új területfelhasználási tervének** elkészítése (nagyon lényeges elem - mivel a régi már elavult). Mindez rögzítené 15-20 évre mindazon szabad felületeket, melyekkel a városi önkormányzat rendelkezik és megjelölné azok távlati rendeltetését.

\* Székelyudvarhely új közigazgatási határának jövőbeni módosítása (az új távforgalmi út tervének elkészítése után a megépülendő útszakasz feltételezi a belterület határának módosítását, a belsőség határának (periméter) „kinnebbvitelét”.

A regionális rendezési tervek, a különböző **területrendezési tervfajták** arra hivatottak, hogy az Udvarhelyi régióban a növekvő társadalmi-gazdasági igényeknek megfelelő életteret vetítse ki és a maga sokrétűségében tárja fel. A táji-kömyezeti, műszaki adottságok ismeretében azokat a lehetőségeket és korlátokat kell megvizsgálni melyek közepette megvalósul a **táj módosított átalakulása**.

**Az Udvarhelyi régió rendezési tervének fontosabb részei:** Előzmények, vizsgálatok, összefoglaló értékelések; Rendezési koncepció; Rendezési terv

### **i. Az Udvarhelyi régió befektetési és vállalkozási lehetőségei**

Az Udvarhelyi régió számos vállalkozásának fejlődését a **tőkehiány** akadályozza. Tapasztalható, hogy számos vállalkozó kiváló termékekkel, ígéretes piaccal rendelkező cégek vannak kudarcra ítélve, amiatt, hogy tőkeellátottságuk nem megfelelő. A kockázati tőke befektetése sem mentes a gondoktól. Szükséges, hogy a tőkét kereső vállalkozás rátermett, dinamikus vezetéssel, számottevő piaci részesedéssel rendelkezzen és termékei vagy szolgáltatásai stabil, vagy növekvő piaci igényeket elégítsenek ki. A működtetéshez viszont szükség van továbbá egy Befektetési Alapra.

A piacgazdaság létrehozásának folyamatában e vidéken már jelentős a magánszektor szerepe, főleg Székelyudvarhelyen. A magánszektor százalékos aránya növekvőben van. A piacgazdaság intézményei még alakulóban vannak, a teljesítménykényszer a versenyszférában már általánossá vált. Az elkövetkező időben erőteljesebben kell támogatni az innovációs és vállalkozási központokat (Székelyudvarhely, Székelykeresztúr, Szentegyháza, Parajd, Korond Farkaslaka, Zetelaka stb.).

## **j. A turizmus fejlesztése az Udvarhelyi régióban. Turizmusstratégia (1997-2006)**

A kutatás és fejlesztés kérdésköre igen jelentős tényező a turisztikai szakmában is. E témakörben nem beszélhetünk „alapkutatásokról”, mégis fontos az Udvarhelyi **régió turisztikai vonzerejének feltárása, értékelése és a kellő hatásvizsgálatok elvégzése**. A régió vonzerőleltárának elkészítésével tárható fel a nemzetközi kereslet tendenciáit figyelembe vevő **termékkataszter**. Az alábbiakban ezekre a kérdésekre térünk ki, megjelölve a hosszú távú turizmus **fejlesztési lehetőségeit** is. A stratégiai tervben helyet kap a Pull (Húzó) -stratégia megjelölése, azaz milyen reklámmal és ösztönzéssel (promóció) próbálunk szándékot ébreszteni a hazai és külföldi turistákban régióink turisztikai értékei iránt.

### **(1). Turisztikai kutatás és minősítési rendszer az Udvarhelyi régióban**

A **fenntartható fejlődés érdekében** (azaz olyan fejlesztés, ami nem veszélyezteti a természeti és kulturális környezet értékeit) az alábbi tudatos tevékenységek tervezésére és végrehajtására van szükség:

- a turizmus kutatása és információs rendszerének kialakítása
- a turizmus integrált tervezése a régióban
- a tervek megvalósítását elősegítő jogi, közgazdasági és intézményi feltételrendszer megteremtése

- a turisztikai szakma marketingszerű működtetése

Mindezek előrevetítésével a régióinkban kibontakozó turizmus felszálló ágba kerülhet, ha megfelelő figyelmet kap és valamennyi szereplő összefogásával kialakítjuk a tudatos fejlesztés feltételeit. Ezt követően beindulhat a turisztikai szolgáltatások javítása, bővítése, a létesítmények felújítása, az új, környezetbarát turisztikai termékek kialakítása.

A **tudatos fejlesztés modellje** ma olyan fejlesztést feltételez, amely beágyazza, integrálja a turizmust a természeti és társadalmi környezetébe, másrészt fejleszti a vonzerőket, a közlekedést, a szálláshelyeket, a vendéglátást, a szórakoztatást, a higiéniát, a közbiztonságot, a tájékoztatást.

A regionális szintű tervezés során kiemelendő, hogy a turisztikai vonzerők rendszerint csak nagyobb térségben találhatóak. Tehát az Udvarhelyi régió egymagában „nem elég erős” ahhoz, hogy egymagában „megéljen”. A nemzetközi sikerre több régió együttes tevékenységére van szükség. A turizmus fejlesztése szempontjából kiemelt fontosságú a tervek megvalósítását lehetővé tevő **ösztönzők rendszerének kialakítása** (külföldi és hazai beruházások, közös beruházások - joint venture, kedvezményes telekárak és kölcsönök, hitel és befektetési garanciák, adómentesség, adókedvezmények, importkedvezmények, a szakképzés rendszerének korszerűsítése). Ha ez hiányzik, akkor semmi biztosíték nincs arra, hogy a tervek megvalósuljanak.

Regionális szinten nyújtandó ösztönzők között szerepelhet: az infrastruktúra kiépítése (vissza nem térítendő támogatások környezet- és műemlékvédelmi feladatokra, hitelkedvezmények és támogatások a vonzerők védelmére vagy kialakítására, hitel-, adó-, import- és vámkedvezmények a turisztikai létesítmények felépítésére és működtetésére, támogatás a szakképzéshez és a piackutatáshoz. Nagyon lényeges az is, hogy a hazai és külföldi beruházók érdeklődését felkeltsük a turisztikai fejlesztések iránt.

Az Udvarhelyi régióban a turizmusban rejlő lehetőségek további kihasználása nagymértékben a **városi és vidéki vállalkozások gazdasági környezetének javulásának függvénye**. Jó lenne ha a **turizmus az export típusú és beruházást ösztönző kedvezményekben részesülne**. Megállapítható, hogy a szerényebb bevételek részesedés okai elsősorban elmaradott infrastruktúránkban, alacsony színvonalú szolgáltatásainkban, illetve

turizmusunk szerkezetében keresendők. A közúti hálózat, a kommunikáció és a környezetszennyezés gondjai erősen érintik a turizmust is. Hiányoznak a nemzetközileg is versenyképes vonzóerőkön alapuló **komplex turisztikai termékek**.

**A turisztikai kínálat feltételezi a gazdaságélénkítő tevékenységeket**, nyílt beruházáspolitikát. Nem vitás a turizmus fontos terület- és településfejlesztési tényező. A turizmus bővíti a foglalkoztatottságot, új munkahelyeket teremt, segít a hagyományok megőrzésében, a szolgáltatások elterjesztésével a vidéki életmód korszerűbbé tételéhez is hozzájárul. A turizmusnak tehát kiemelt szerepe van a **regionális fejlesztésben és a vidék felzárkózását szolgáló programokban**. A turisztikai vállalkozói szféra felelőssége is nő: de az is fontos, hogy a nyereséges tevékenység ne okozzon kárt a természeti környezetben.

Az Udvarhelyi térség turizmusának jövőbeni fejlődése, a piacképesség fokozása érdekében számos **feltáró munkát** kell elvégezni. Ehhez szükséges egy PEIARE-program igénybevétele, mellyel megvalósítható a régió alapos turisztikai feltárása, beleértve a turisztikai termékfejlesztési kutatásokat is.

#### **Főbb fejlesztési irányok:**

- a. Az Udvarhelyi térség turisztikai vonzerőinek számbavétele és turisztikai terméké fejlesztettségük elemzése (mi az? , prioritások és azok fejlesztetősége).
- b. Turisztikai kistérségek kijelölése (Sóvidék, Udvarhely, Hargita).
- c. A potenciális küldő piacok meghatározása és a várható keresleti tendenciák elemzése.
- d. Az European Travel Monitor 1997 kutatásaiban való részvétel.
- e. Kistérségi és regionális együttműködés.
- f. Életstílus vizsgálatok az Udvarhelyi régióban és Székelyföldön. A legfontosabb turisztikai látványosságok látogatottsága (hatástanulmány készítése).
- g. Turisztikai információgyűjtési és terjesztési tevékenységek felmérése
- h. A kedvező országkép (imázs) alakítása, vagyis milyen az Udvarhelyi régió imázsa (vendégszerető, kedves). A jövőkép tájékoztatással, neveléssel alakítható.

#### **További kutatási témák:**

- A meglévő kistérségi turisztikai kínálat korszerűsítése (PHARE- program lehetőség)
- Milyen a turisztikai kínálat régióinkban?
- Hogyan állunk az utazásszervezéssel?
- Milyen idegenvezetői rendelkezések érvényesek?
- Megjavult-e a fogyasztói érdekvédelem?
- Kistérségi turisztikai programok kidolgozása.
- Turisztikai termékfejlesztési programok.
- Falusi, a kongresszusi és incentive programok kidolgozása. A gyógy- és termálturizmus fejlesztése.
- Piackonform üdülési rendszer kidolgozása belföldön.
- A turisztikai szolgáltató kapacitások kihasználása.
- Az ifjúsági és gyógyrekreációs turizmus segítése.

#### **Az Udvarhelyi régió idegenforgalmi minősítési rendszere az alábbiakra tér ki:**

1. Természeti környezeti feltételek (összehasonlító értékelés)
2. Művi, infrastruktúráhs feltételek
3. Gazdasági-pénzügyi feltételek (a turisztikai beruházások elosztása, iránya és arányai, az üdülési járadék nagysága)
4. Fejlesztési adottságok minősítése
5. Környezeti hatásvizsgálat (hozam, eredményesség, gazdaságosság).

## (2). A turizmus fejlesztési lehetőségei az Udvarhelyi régióban. A hosszú távú turizmus fejlesztési koncepciója

Romániában a modernizációs programban a turizmust mint **húzóágazatot** jelölték meg. A **fejlesztési stratégia** szem előtt tartja, hogy a vidék gazdasági fejlesztésében, a devizabevételek növelésében, a munkahelyteremtésben, a keresletbővítésben jelentős szerep hárul a turizmusra.

A vidék turisztikai fejlesztése terén elsősorban azon turisztikai termékek előállításának kell elsőbbséget adni, amelyek **egyedi, sajátos, nemzetközileg versenyképes vonzóerőkön** alapulnak. Hosszú távon ugyanis csak ezen turisztikai termékek lehetnek országimázs-formálóak, vagyis főleg ezek vonzzák majd a turistákat. A fentiekben túlmutatóan ez a megközelítés környezetbarát és marketing-szemléletű, hosszabb távon pedig jelentős gazdasági eredményekkel is járhat. Ma mindezen termékeket az **exkluzív vagy minőségi turizmus** témakörébe sorolják, mintegy jelölve a spontán és középszintű tömegturizmus hátrányait is.

Az alábbiakban megvizsgáljuk melyek ezek az **egyedi vonzerők** (a székely történelmi emlékek, népi építészet, természeti ritkaságok, gyógyvizek, gasztronómia stb.).

Az Udvarhelyi régióban a turizmusra vonatkozó fejlesztési elképzelések szintén a mai állapotokból (lásd előbb) indulnak ki. Az alábbiakban inkább **fejlesztési alternatívákra** gondolhatunk, melyek egyaránt vonatkoznak a turisztikai szolgáltatások mikéntjére, a **marketing és a megvalósíthatósági tanulmányok elkészítésére**. Továbbá megvizsgálandó, hogy milyen ágai fejleszthetők a hagyományos turizmusnak.

**A fejlesztési koncepció alappontjai** a következők:

- \* a jelenlegi kereslet és kínálat sokszempontú elemzése az Udvarhelyi régióban;
- \* a vidék és a három turisztikai központ vonzerő-leltárának elkészítése
- \* fejlesztési alternatívák megjelölése (legalább a, b. és c. változatok elkészítése);

**A turizmus fejlesztésének stratégiai céljai az Udvarhelyi régióban:**

- \*a lakosság életminőségének javítása
- \*a színvonalas ismeretszerzési lehetőségek biztosítása
- \*a viselkedési kultúra emelése
- \*az infrastruktúra kiépítése
- \*a környezet-minőség fenntartása és védelme
- \*öszöntető közgazdasági, piaci feltételek kialakítása
- \*utasbiztonság fokozása.

**Mindezek előrevetítésével** lényeges egy olyan **turisztikai** (egyedi, sajátos) **termék megteremtése**, létrehozása mellyel erős vonzóerőt lehetne gyakorolni. Ide kell a tőkebefektetés és helyi támogatottság, a lakosság cselekvő részvétele. A turizmus hosszú távon képes integrálni az Udvarhelyi térség egyedi erőforrásait, persze több alternatíva feltárása mellett. Az érvényesülő attitűdök lehetnek: (1) spontán-magárahagyó attitűd (nem elfogadható); (2) a laikusán magabiztos attitűd (ez sem járható) (3) **a szakértői attitűd a legeredményesebb lenne** (jó szakembergárda hathatós részvétele nélkül sok minden torzóban marad).

A településeknek, a kistájaknak ki kell alakítaniuk a **közös turisztikai terméküket**, melyek vonzerőt képviselnek a turisztikai forgalomra, bővítik a turisztikai piacot, sajátos arculatot kölcsönöznek a turisztikai kistájaknak, felértékelik egy-egy település turisztikai adottságait, megkönnyíti az egyéni elképzelések piacra jutását.

**A turisztikai termékfejlesztés lehetőségeit** taglalva térségünkben a **nemzetközi és a hazai (középszintű) turisztikai termékek kialakítására** kell fektetni a hangsúlyt.



Az előbbiekből kitűnik, hogy az Udvarhelyi régióban kevés nemzetközi versenyképességre alkalmas turisztikai termék létezik. Mivel ez a húzóágazat hozná a nagyobb profitot, ezért először ennek értékelésére térünk ki. A régió turisztikai vonzerői, adottságai alkalmasak arra, hogy a versenyképességet fokozzák és sajátos (egyedi) turisztikai termékeket tudjanak kialakítani. A privatizáció nyújtotta előnyök kapcsán talán elsősorban a hivatásturizmus valamennyi formája (a hagyományos üzleti turizmus, vásárok-kiállítások, értekezletek-szemináriumok, szakmai kongresszusok és konferenciák, incentive utak) jöhetnek számításba. Ezt követné vidékünk gazdag történelmi múltja, a jeles évfordulók és a székely-magyar művelődési örökség, mint vonzerő. Mindezt működésbe hozná a székely vendégbarát-venedégszerető magatartás.

Az Udvarhelyi régióban a **nemzetközi turizmus fejlesztése** szempontjából az alábbi turisztikai termékeket javasoljuk felfuttatni:

\***Hivatásturizmus** (magasabb kategóriájú szállodák és kongresszusi központ, üzleti találkozók, incentive túrák). Erre egyelőre csak Székelyudvarhely jelentkezhetsz.

\***Körutazás és átmenő turizmus** (kiránduló- és átutazó turizmus): a 13A országút mentén - Parajd-Korond-Székelyudvarhely-Szentegyháza és Csíkszereda vonalán, Hargita megye többi turisztikai termékei felé. Lényeges ezen útvonal menti turisztikai szolgáltatások bővítése (pl. Homoródfürdő, Kalibáskő), illetve az azokat nyújtó vállalkozások ösztönzése.

\***Gyógyturizmus:** kiépítése az elkövetkező 10-15 évben esedékes.

\***Kulturális turizmus:** népfesztiválok, folklór-bemutatók, zenei napok, tudományos találkozók, emléktúrák, művészeti kiállítások (rövid távon kifejleszthető)

\***Falusi turizmus:** egy évtizeden belül kifejleszthető, egybekötve a lovaglással, vadászattal, horgászattal.

A legelső részletező tervet tehát a fenti **részpotenciálokra és turisztikai termékekre** kell kidolgozni. Itt jegyezzük meg, hogy a fenti perspektívák eléréséhez szükséges **az anyagi és szellemi háttér megteremtése** (kezdve a tulajdonviszonyok tisztázásával, a privatizáció gyorsításával, vállalkozásbarát adó- és hitelpolitika megteremtésével, a gazdasági szerkezet átalakításával, a turisztikai szakképzési rendszer korszerűsítésével stb.)

A turizmusstratégia hosszabb távon a szabadidő személyiséget gazdagító eltöltési formáinak kialakítást célozza meg, s ezáltal az életminőség javítását szolgálja. Jól átgondolt kutatási háttér biztosítása nélkül inkább csak a javaslatok szintjén fogunk megmaradni. Szükség van tehát jogi és közgazdasági szabályozásra, erőteljes marketingtevékenységre, a turisztikai képzés korszerűsítésére.

Vidéünkön is a **turisztikai kínálat fejlesztésének** legfontosabb kategóriája a **turisztikai termékek kialakítása**. Ismeretes, hogy a **turisztikai termék egy szolgáltatáshalmaz**, amely a vonzerőn alapul, amiért a turista éppen az adott térségbe jön és otthonától távol igényeinek teljes kielégítését várja el. Mindez együtt jár a vonzerők megfelelő közlekedési, szállás, étkezési, szórakozási, egészségügyi, biztonsági, banki, információs és egyéb szolgáltatásokkal. Amelyik szolgáltatás hiányzik vagy nem nemzetközi színvonalú, akkor a térség nem számíthat sikerre a turizmusban.

Ilyen értelemben a turizmus tervezése a **termékfejlesztésre** irányul, azaz a vonzerők feltérképezésére (ennek terméke a termékkataszter), azok minősítésére, a kiegészítő szolgáltatások színvonalának és összhangjának a megteremtésére. A kereslet kialakítása sem maradhat alul, ugyanis a motivációk alapján kell a piacon a megfelelő turistaréteget (az ún. piaci szegmenseket) kiválasztani, elérni, tájékoztatni meggyőzni, hogy éppen a felajánlott termékünket válassza. Ezt követi az utazás és a tartózkodás megszervezése. Ez már a marketing körébe tartozó tevékenységforma. A megyei önkormányzat turizmusfejlesztési programja területi lebontásban újabb elvárásokat szab meg régiókra vonatkozóan.

Az Udvarhelyi régió kistájaira kivetített, turizmussal kapcsolatos elképzeléseket táblázatosan mutatjuk be.

### Az Udvarhelyi régió jelentősebb településeinek turizmussal kapcsolatos fejlesztési elképzelések (1997-2006)

Település	Turisztikai érték - fejlesztési elképzelés	Javaslat
Parajd	sókarszt barlangterápia, gyógyturizmus strand kiépítése népi mesterségek és eszközök bemutatása	megvizsgálendő
Korond	kerámia vásár népi faragászat gyógynövénytermesztés borvíz- és sósvízfogyasztás falusi turizmus fejlesztése tanyai vendégfogadás megszervezése	megvalósíthatósági tanulmány elkészítése
Bikafalva	a Szakács-kúria hasznosítása (kúria-szállónak való átépítése) fóliás növénytermesztés bővítése	
Farkaslaka	a gyümölcsstermesztés ösztönzése	
Székelyudvarhely	fedett uszoda építése golfpálya a vendéglátás korszerűsítése	megvizsgálendő
Zetelaka	falusi turizmus fejlesztése	marketing terv

#### A hosszú távú turizmus fejlesztésére az alábbi javaslatokat tesszük:

\*az Udvarhelyi régióban olyan turisztikai **terméket és vonzást** kell kialakítani, amely ösztönzi a turizmus legtöbb formáját, mérsékeli a szezonalitást, nem szennyezi a környezetet, újabb munkalehetőségeket teremt, növeli a lakosság bevételeit, hozzájárul a lakosság életminőségének javításához.

\*lényeges eleme a fejlesztésnek a **falusi turizmus** (lágú vagy szelíd turizmus), melynek során a turisták kapcsolatba kerülnek a vendéglátók kultúrájával és környezetével (a falusi turizmus szinonimái: agroturizmus, hobbi-turizmus, kalandturizmus, ökoturizmus, zöld turizmus).

\*a „**tanya programok**” lényege a népi építészet, a népi mesterségek, a népi technológia, az állattartás és az életmód bemutatása (in vivo), amely kiegészülhet lovaglással, vadászattal, termálturizmussal, gyógyturizmussal.

\*az **ifjúsági turizmus** kapcsán szintén nagy lehetőségek vannak a **YES** (Yout Exchange Scheme - Fiatalok Csereprogramja) - 15 és 25 év közötti fiatalok részére szervezett csereprogramokba. Az EU tagországaiból a fiatalok csoportosan utazhatnak valamely más tagországban legalább egyhetes időtartamra, hogy ismerkedjenek annak gazdaságával és kultúrájával. A program célja az európai identitás erősítése és a különböző tagországok állampolgárai közötti kommunikációs javítása.

**A fentiek ismeretében javasoljuk:**

1. A Udvarhelyi régió **komplex turisztikai hasznosítási tervének** elkészítését.
2. A kemping-hálózat kiépítését az Udvarhelyi régióban.
3. Az átmenő idegenforgalmi folyósók turisztikai infrastruktúrája kiépítési tervének elkészítését.
4. A kulturális-művészi értékek (zenei fesztiválok, kórustalálkozók, népzenei fesztiválok, néptánc-fesztivál - Szejke nap) egyre erőteljesebb bekapcsolását a turisztikai kínálatba; az egykori hagyományok felelevenítését (népi fesztiválok, vásárok, kismesterségek bemutatója).
5. Fellendíthető a balneoturizmus, a barlangturizmus, a bevásárlóturizmus, zárandókatok, vadászatok, konferencia-turizmus (ezekre külön tanulmányokat és célterveket kell készíteni).

**A turisztikai termékfejlesztéshez kapcsolódó feladatok**

Az Udvarhelyi régió többi kialakítandó turisztikai termékeit, azok jellemzőit, helyszíneit és piaci szegmenseit az alábbiakban mutatjuk be:

<b>Turisztikai termék</b>	<b>Jellemzői</b>	<b>Helyszínek</b>	<b>Piaci szegmens</b>
<b>1. Természetjárás</b>	turista utak, szállások	Udvarhelyi régió, Hargita	B,K,I ököklubok, zöldek
<b>2. Városnézés</b>	várostartók, múemlékek megtekintése	Udvarhelyi régió városai	B,K,I
<b>3. Bevásárló turizmus</b>	vásárlás (egynapos)	Udvarhelyi régió városai	B,K.
<b>4. Rokonlátogatás</b>	szállás rokonoknál, változatos programok	Udvarhelyi régió települései	K
<b>5. Kongresszusi utak</b>	szállodák, tanácskozó terem, igényes programok study-túrák	Udvarhelyi régió városai	K. gazdasági, tudományos, és művelődési élet partnerei
<b>6. Üzleti utak</b>	szállodák, presztízsszolgáltatások	Udvarhelyi régió városai	gazdasági partnerek
<b>7. Incentív utazás</b>	igényes szálláshelyek, változatos programok	városok, gyógyfürdők	K partnerek
<b>8. Gyógyturizmus*</b>	gyógyszállók, fitness- központok, sportlehetőség Wellness termékcsoport (egészségturizmus)	gyógyfürdőhelyek: Parajd Homoródfürdő* Székelykeresztúr* Székelyudvarhely*	K,B
<b>9. Ifjúsági üdülés</b>	üdülőközpontok vízpartok	Homoródfürdő Kirulyfürdő	K,B
<b>10. Családi üdülés</b>	vízparti üdülőfalu, természeti környezet, játsszóterek, sport	folyók mentén	K,B kisgyermekes családok
<b>11. Korosztály túrák</b>	szállodák, kulturálisprogramok, gasztronómiai ajánlatok	Udvarhelyi régió települései	K,B nyugdíjasok seniorok fogyatékosok

Turisztikai termék	Jellemzői	Helyszínek	Piaci szegmens
<b>12. Kerékpártúrák</b>	kerékpárutak és kapcsolódó szolgáltatások, kempingek	Udvarhelyi régió	B,K
<b>13. Horgászás</b>	jelentős halállomány kempingek	folyók, mesterséges tavak (Homoródszentmárton)	B,K horgászklubok
<b>14. Lovaglás*</b>	lóállomány, versenypálya	Székelyudvarhely, Tánzos-lovagló	B,K lovasklubok
<b>15. Vadászat*</b>	vadállomány, vadászházak, kísérők, trófeabírálat, kiegészítő szolgáltatások	Ivó, Sikaszó, Homoródalmás és más vadászterületeken	K,B vadászklubok
<b>16. Kulturális turizmus (Rendezvény turizmus)</b>	fesztiválok, folklór-bemutatók, kiállítások, népünnepélyek, falutalálkozók, lakodalmak, emléktúrák, művészeti alkotó táborok	Udvarhelyi régió települései hagyományos, hagyományteremtő, évfordulós, egyszeri rendezvények	KB zenebarátok, képzőművészek egyesületek, klubok
<b>17. Falusi turizmus</b>	falusi-tanyai környezet, népi életmód-ismeret	Udvarhelyi régió falusi és tanyai környezete	K,B
<b>18. Zarándoklatok*</b>	vallási központok meglátogatása, búcsúk, egyházi szolgáltatások	Udvarhely bűcsújáró települései, Csíksomlyó	K,B
<b>19. Kastélyturizmus*</b>	speciális érdeklődésű turisták	Betfalva, Bikafalva, Rugonfalva	K
<b>20. Műemléki turizmus</b>	Udvarhelyszék műemlékei	Udvarhelyi régió települései	K,B,I

**Jelek:** B = belföldi turisták

K = külföldi turisták

I = (ifjúság) ifjak, diákok, gyerekek

\* = hosszabb távon kialakítandó

A fenti javasolt turisztikai terméktípusok mellett a távlati turisztikai fejlesztési terv értelmében még mások is kiépíthetők. Gondolunk a **gasztronómiai túrákra, a fitness-turizmusra.**

**Kínálkozó fejlesztési alternatívák között szerepelhet:** az elutasító vélemény, a részben elfogadó vélemény és a teljes mértékben elfogadó. Felismerve a közös érdekeket a koncepció ajánlásainak megfelelően a turisztikai termékek megvalósíthatók. A versenyképes turisztikai termék diadalra jut(hat). Szükséges a tulajdonviszonyok rendezése, a munkahelyteremtés, a vállalkozói kedv ösztönzése, a piacgazdaság dinamizálása

Az Udvarhelyi régió **átfogó turisztikai fejlesztésének terve (vázlat)** az alábbiakban körvonalazható:

**A turisztikai fejlesztési program pontjai:**

**(a) A természeti és társadalmi adottságok alapos felmérése** (tudományos kutatás eredménye)

**(b) A turisztikai értékek teljes katasztere:** a természeti értékek, látnivalók katalógusa, a régészeti leletek, történelmi emlékhelyek, építészeti emlékek katasztere, kastély- és kúriakatalógus elkészítése.

**(c) A részlettervek kidolgozása** a turisztikai hasznosításokra (kistájakként, városokként és a fontossági sorrend ismeretében).

**(d) A turisztikai képzés- és továbbképzés terve és menete:** gazda- és gazdasszonyképzés, idegenvezetői tanfolyamok terve és menete, turisztikai tanácsadás megszervezése, gasztronómiai felkészítés-tanácsadás, bevezetés a vendégfogadás „tudományába”.

### **(3). Turisztikai hatásvizsgálatok az Udvarhelyi régióban**

#### **A megvalósítás érdekében elvégzendők az alábbi felmérések és feladatok:**

- a helyi lakosság „ráhangolása” a közös programra (egyáltalán akarják-e?);
- a helyi vállalkozók bevonása és érdekeltté tétele (vállalkozásbarát régió kialakítása);
- a kismesterségek felkutatása és felélesztése;
- reális marketing terv elkészítése a közös turisztikai termék kialakítására;
- projektek, tanulmányok, megvalósíthatósági tanulmányok elkészítése (pre-feasibility study-k kidolgozása);
- népfőiskolai más szakmai oktatási kezdeményezések a turisztikai oktatásra;
- az országos turisztikai információs hálózatba való bekapcsolódás;
- partnerek keresése a tervek megvalósítására
- kapcsolatteremtés a koncepció megvalósítására (a helyi lakossággal, vállalkozókkal, szakmai egyesületekkel, alapítványokkal);
- szakszerű tájékoztatás, informálás, az egyéni és közösségi kezdeményezések felkarolása, menedzselése.

• Az Udvarhelyi térségben nem beszélhetünk a turisztikai kereslet és a kínálat erős felfutásáról. A turisztikai piac elemei még nem épültek ki. A verseny egyelőre hiányzik. Hiányzik a vonzó ország- és vidékkép. A promociós tevékenységek tervezése sem történt meg.

• A **turisztikai piac** ismerete igen fontos tényező. A befolyásolási módszerek helyes megválasztása a hatékony működés fontos feltétele. Az európai normákkal való jogharmonizáció sem valósult meg.

2. Egy **korszerű marketingstratégia elkészítése** elodázhatatlan. Ez széles nyilvánossági kört igényel, a szakmai hatósugáron túl lebontva a lakossági fórumokig. Az első kérdés: milyen az Udvarhelyi régió turisztikai képe? A turisztikai marketing központjában a **turisztikai termék** áll. Itt tulajdonképpen négy tényező társul: 1. **vonzó program** (attraction) 2. **az ellátás** (accomodation) 3. **Az elérhetőség** (access). 4. **magatartás** (attitude). A marketing 4 P-je mellett ott van az ötödik a P (a people), a **polgárok**, akik vagy akarják, elfogadják vagy visszautasítják a turizmus egy-egy formáját. Új tendencia a **relationship-marketing** kialakulása, azaz a vevővel egy életre szólóan kell a kapcsolatot kialakítani, kiépíteni. Ha látogató jól érzi magát, és akkor szívesen visszajön. Fontos továbbá a kapcsolattartás (azaz a networking).

#### **A turisztika területén alapvető fontosságúak:**

- \*a turisztikai kínálat gyors felmutatása - ezáltal a régió arculata (image) felfuttatható;
- \*akármilyen nehéz is lenne, a városi és községi önkormányzatoknak alaposan át kell gondolnia a turizmusban rejlő gazdasági lehetőségeket;
- \*az autonóm döntés kockázatán túlmenően fontos az elsőbbség, a gyorsaság és a gazdasági hasznosság. Mindez helyzeti előnyt is teremthet az illető önkormányzat számára és előbb utóbb üzleti sikerhez is vezethet.

#### **(4). Az Udvarhelyi régió turizmusának promóciós eszközzrendszere. Tájékoztatás és hírverés. Marketing és promóció**

Bármilyen vonzó és jó is legyen a turisztikai termék (vonzerő, szálláshely, étterem, fürdő, esemény) ez önmagában nem értékesíthető. A turista főleg az adott táj, térség általános turisztikai vonzerejéért kel útra. Ezt a terület-imázst kell biztosítani, elfogadtatni közérdekű **tájékoztatással és reklámozással, hírveréssel**. A számítástechnika erőteljesen besegít e témakörben, gondoljunk csak a szállásfoglalásra (Apollo, Sabre, Worldspan, Gallileo, Amadeus foglalási-rendszerekre, számítógépes programokra). Az osztrák Travi-Austria Start programja is ezt a cél szolgálja. Elterjedőben vannak a interaktív multimédiás programok, az INTERNETEN szolgáltatott turisztikai információk. A létesülendő turisztikai irodáknak létre kell hozniuk **saját turisztikai információs adatbankjukat** (turisztikai adattár általános, tematikus és területi lekérdezéssel, térképes adatszolgáltatással).

Az **információs, promóciós (=ösztönző, előrelépő) kiadványok** terén jelentősek az alábbiak: a regionális és városi kiadványok; a szálláshelykínálat Hargita, Maros és Kovászna megyében; az Image-filmek bemutatás (pl. „Hargita megye színei”), sajtótájékoztatók; workshopok (= műhelyek), bemutatkozások; regionális turizmusbörze (Hargita -1998); **Touch-info**: térképen megjeleníthető információs adatbázis; filmek és diapozitívok; CD-k (szállások, turisztikai termékek), leporellók, információs térképek, videofilmek, szóróajándékok, információs füzetek, regionális kiadványsorozatok, hotelkatalógusok, autóstérképek, hegységek térképei, kempingtérképek, eseménynaptárak, kerékpáros térképek, reklámzacskók, partneijegyzékek, naptárak stb.

A turizmus sikeres fejlesztése már a tervezés szakaszában feltételezi a **marketingszemlélet érvényesülését**, a természeti és kulturális környezet tiszteletben tartása mellett. A marketing vidékünkön is fontos tényező, **miáltal a turisztikai termékeinket felkínáljuk a potenciális vevőknek**. Ilyen értelemben a **marketing a piacteremtés és-befolyásolás hathatós eszközeként jelentkezik**. Feladatunk tehát a vidék turisztikai termékeinek népszerűsítése

Az Udvarhelyi térségben nem beszélhetünk a turisztikai kereslet és a kínálat erős felfutásáról. A turisztikai piac elemei még nem épültek ki. A verseny egyelőre hiányzik. Hiányzik a vonzó ország- és vidékkép. A promóciós tevékenységek tervezése sem történt meg.

Egy korszerű marketingstratégia elkészítése elodázhatatlan. Ez széles nyilvánossági kört igényel, a szakmai hatóságáron túl lebontva a lakossági fórumokig. Az első kérdés: milyen az Udvarhelyi régió turisztikai képe?

A turisztikai piac ismerete igen fontos tényező. A befolyásolási módszerek helyes megválasztása a hatékony működés fontos feltétele. Az európai normákkal való jogharmonizáció sem valósult meg. Távolatokban a korszerű marketingmódszerek alkalmazásával új piacok célozhatók meg.

**A turizmus oktatása régióinkban.** A turizmus a humán szolgáltatás-jellege megköveteli a turisztikában tevékenykedők képzését és továbbképzését. E témakörben a szakmai, kommunikációs felkészültségnek és a vendégbarát szemléletnek kell érvényesülnie. Programok, tréningek sokasága van kibontakozóban. Mivel a turizmus interdiszciplináris terület, a képzésnek és továbbképzésnek több szakmai területet és tudományterületet kell felölelnie. A munkahelyi betanítás nem elegendő. Jelentős oktatási programot kínál az American Express által támogatott Iskolafejlesztési Alapítvány „Travel and Tourism” programja. Ezenkívül jelentős a Post-secondary, post-graduális képzés (:ökoturizmus, falusi turizmus, örökségturizmus témakörökben)

Mivel az utóbbi években sok elképzelés született a falusi turizmus témakörében, az alábbiakban ezek részletezésére térünk ki.

### (5). A falusi turizmus fejlesztési lehetőségei

A **falusi és tanyai turizmus** egészen más megvilágításba kerül, ha az új, európai „fuvallat” felől közelítjük meg. 1991 után robbant be életünkbe, noha a falu eddig sem maradt ki a turista forgalomból. A **falusi turizmus** is gyűjtőfogalom. Nyugat-Európa „fedezte fel” számunkra. Sokan úgy emlegetik, mint a „szelíd turizmus” egyik formáját, szemben a „kemény turizmussal” vagy tömegturizmussal. A szinonimák sokasága inkább a fordításból adódott: zöld, öko, bio, agrár, szelíd, lágy, vidéki, falusi, tanyai, sőt intelligens turizmus megnevezések jelzik, hogy e turisztikai ágazat széles tartalmat takar.

Egy **sajátos magatartásmód** húzódik meg benne, melynek lényege „vissza a természetbe” - azaz figyeljünk jobban a környezetbarát értékek megbecsülésére és mindezt érvényesítsük az ország- és vidékjáró túráink során is. Egy **új turisztikai mozgalom** és szellemi irányzat is meghúzódik, jelezve, hogy az ember „megunta a várost”. Nagy értéke, hogy felfedezte, hogy falun elég sok a kihasználatlan szálláshely és látnivaló, ezek értékesítése éppen a falu javát, felemelkedését célozza. Meg kell ismerkedni tehát a falu hangulatával, értékeivel, fel kell emelni a kis közösségeket, közösségeket. Ennek valamelyest kedvez az új földtulajdon-forma is. Szükségünk van egy **új, igényes faluképre, a rendezett porta és lakás, udvar, kert, kerítés és gazdasági épületek valóban szolgálja egy új turisztikai ágazat felfuttatását. A falut tehát jobban be kell kapcsolni a vendégfogadásba.**

Vizsgált régióinkban inkább a **turisztikai infrastruktúra megteremtése** körül kell szorgoskodni. Már többen jelezték, hogy alapos, körültekintő **turisztikai befektetés** nélkül alig indulhat útjára ez az ágazat. A fizetővendég-szobától még messzi az út a kulcsos házig és a kastélyturizmusig. De a hétfégi üdülés jelei már biztatóak vidékeinken is.

Ma a **kemény turizmusra, tömegturizmusra** napjainkban jellemző: a tömeges részvétel, a kevés idő, a motorizáció magas foka, a gyors közlekedési eszközök használata, a kötött program, a külső (sokszor agyon) szervezett tevékenységformák, az „importált” életstílus, a „látnivalókra való erős koncentráció” (a többi nem fontos, azaz „megyünk tovább”, „nincs időnk”), a kényelmes és passzív utazás (kevés idegen nyelv ismeret - mert az idegenvezető és a tolmács megoldja gondjainkat), a bevásárlásra (shopping, ajándéktárgy, képeslapok, suvenírok) való összpontosítás, a viszonylag harsogó ételével robogunk tovább, vissza mindennapjainkba.

Ezzel szemben a **falusi-tanyai turizmusra, vagy „lágy turizmusra”** a „szelídebb formák” jellemzőek: nagyobb szerepet kap az **egyéni, családi utazás, a baráti társaság, a családias hangulat**, sokkal hosszabb időtartam alatti együttlét, a spontán programok sokasága, a programválasztás lehetősége, a vidékek felkutatása a megfelelő bűvárlatokkal együtt, a társadalmi tanulás és mélyebb átélés. Sokan jelzik, ebben a „turisztikában” több ez egyéni kezdeményezés, ezért fárasztóbb, aktívabb is, az élmények sokrétűek és emberközeli, sokkal több nyelvtudást igényel. A társadalmi tanulás, az életviszonyok megfigyelésének igazi színtere. Előtérbe kerül a kis ajándékozás, a feljegyzések készítése az alaposabb helyszíni dokumentáció, sportlehetőségek kihasználása, a gyaloglás, a magashegyi túra, a fotózás, rajzolás, festés, élménybeszámoló készítése.

**Az Udvarhelyi térségben a falusi-tanyai turizmus fejlesztése terén az alábbi tényezők biztosítottak:**

- a termőföld, a falvak épületállománya, és szorgos emberek (a humánszféra) munkája, mezőgazdasági és háziipari termékek;
- a kulturális örökség, a székely falu élete és térségi teljesítménye, a helyzeti és helyi energiák érvényesítése, a vendégszeretet, az életképes falukép.
- az önerős térségi fejlesztés keretében éppen a jövedelem-kiegészítés kérdésköre merül fel és így magasabb szinten aktivizálhatók az eddig kihasználatlanul heverő természeti értékek (ásványvizek, mofetták stb.).

- a humán erőforrások „rásegítő” tevékenysége sem elhanyagolható tényező. Ehhez viszont szükséges a **regionális identitástudat erősítése** a falusi gazdáknak és gazdasszonyoknak, hogy igenis érdemes többet tenni a faluért. Jelentős tehát a helyi részvétel a lakóhelyüket érintő valamennyi gazdasági-szociális-művelődési kérdés megoldásában, majd a pozitív lakóhelyi önkép és identitástudat igazi kialakítása. Ez egy igen hosszú folyamat. Több jel arra utal, hogy vidékünkön a faluközösségek, a **székely közösségek** a saját tartalékaikra támaszkodva a környezetkímélő gazdálkodás keretein belül képesek lesznek a gazdasági felemelkedésre. Ennek egyik feltétele a szakmai segítségnyújtás, tanácsadás és irányítás, az alulról induló civil szervezkedés-építkezés megsegítésére. Mindez nagyban erősítené a kis faluközösségek cselekvőképességét, a jövőben vetett hite, és közösségi felelősségérzetet.
- Udvarhely vidéke a **hegyvidéki turizmus** és a **gyógyturizmus** (szociálturizmus) mellett kedvező lehetőségeket biztosít a hétvégi üdülés és kirándulások szervezésére. Bemutathatjuk műemléktemplomainkat, népi hagyományainkat és szokásainkat, a népi építkezés remekműveit. Népviselőinket, házi- és kisiparunkat, a népi gazdálkodás hagyományait, ugyanis mindez már Nyugat-Európában már csak a múzeumokban láthatók.
- A tanyai vendégfogadásra ajánlott udvarhelyszéki települések: tanyabokrok: Székelyvadász, Pálpataka, Fenyőkút, Királyfürdő, Ivó, Sikaszó. Ezt követné a falvak egész sora. A települések lakossága nagyfokú hajlandóságot mutat a szállásadásra, kiépíthető a fizetővendéglátásra.

### Mit lehet értékesíteni falun-tanyán az Udvarhelyi régióban?

- a mezőgazdasági termékeket (zöldség, gyümölcs, tej, sajt, túró, méz, házikenyér, kolbász stb.);
- kézműipari termékeket (fa, vas, kerámia-munkák, szalma- és gyékényfonatok, vesszőfonatok stb.);
- ásványvizet (palackozva), rostos üdítőket;
- a hegyvidéki üdülőházak vendégszobáit;
- a természetvédelmi területek tanösvényein megtekinthető természeti ritkaságokat (a véderdőt, barlangokat, sziklaalakzatokat, vízpartokat);
- a népi építészet hagyományait, a hagyományos népi gazdálkodás eszközeit;
- népművészeti termékeket (szőttek, varrottak, hímzések stb.);
- a speciális helyi gasztronómiai termékeket;
- a korszerű életformának megfelelő szolgáltató- és ellátó létesítményeket (vadászházak, kempingek, vendégfogadók).

#### ○ Összegezés

• **a falusi turizmus környezetbarát és szociális jellegű társas kapcsolat.** Ez a forma biztosítja a természet és az ember harmonikus, meghitt kapcsolatát, ahol a felelősségérzet erőteljesebben érvényesül.

• állítható, hogy ez a forma csendes, szerény, sokkal több tapintatot igénylő forma. A jóslatok szerint az idősebbek üdüléseként jelentkeznek. Sok a nosztalgikus elem, a fiatalabbaknak pedig a romantika képezhet vonzóerőt. **A változatos programkínálat** adja meg e turisztikai forma lényegét: van munkaalkalom, pihenés, üdülés, sport (pl. lovaglás), igazi szellemi kikapcsolódás.

• az összhang, a harmónia utáni vágy, a meghitt kapcsolat a természet ölében juttatja eszünkbe hogy mit jelent pl. bekapcsolódni egy falusi porta gazdasági életébe, a mindennapok mezőgazdasági termelő-munkájába, legyen az gyümölcsfeldolgozás, szénacsinálás vagy éppen az állatok gondozása. Itt az **életmód megismerése**, a napi életvitel és a vele társuló emberközelség adja e turisztikai forma varázsát. Tudjuk, mindez még a kezdeteknél tart, de a turisztikai trendek alapján ezt a formát tekintik a XXI. század egyik nagy ígéretének. Hogy



miért? Nyugat-Európa ezt igényli és a terjeszkedési irány a közeljövőben Közép-Kelet Európa lehet/lesz. Itt még fellelhetik az ősbibb közösségi formák és szokások, az életforma konzervatívumusa és helyi jellege is erőteljesebb.

- még számos **szervezési kérdés és joghézag** létezik e problémakörben. A vendégfogadó gazdák egyelőre csak várni tudnak. A kereslet és a kínálat adta lehetőségek mellett terítékre kerülnek a jogi, szervezési, vállalkozásvezetési elvárások és feladatok, az engedélyezések kérdése, a szakmai-módszertani megfontolások. Egy esetleges adómentesség e turisztikai ágazat húzóágazattá való alakulását jelentené.

- a város, a betonrengetegek turisztikai tartalékai már telítődtek, és nyitva áll az út a falu, a **környezetbarát régiók** felé. Ehhez pedig szükség van a falu új arculatának megteremtésére, a falusi-tanyai vendégfogadás hálózatának kiépítésére, gazdasági felfuttatására, a piacgazdasági szempontok érvényesítésére.

- nem maradhat ki a **falusi környezet, a falusi térség természeti és társadalmi-gazdasági adottságainak értékelése** vagy éppen a lovaglás, a kézműves műhelyek újjáélesztési gondjai, nyaralás-üdülés falun, a speciális falura szánt turisztikai programok kidolgozása erős gasztronómiai háttérrel, életmódfeltárás, nosztalgia-túrák stb.

- a **gazdasszonyképzésre** - a falusi asszonyok tanfolyamaira szintén szükség van. Úgy is fogalmaztak, hogy a háziasszony „menedzselni tanul”, azaz megszervezi és lebonyolítja a vendégfogadást, megmutatja a vendégeknek a élelmiszer-feldolgozás „falusi” műveleteit, ételrecepteket cserélnek, bemutatják e helyi főzési hagyományokat. Mindez az ételismeret körébe tartozó műveletek. Egy „gasztronómiai mindentudó” összeállítása is jó lenne (vidékekre jellemző szakácskönyvek kiadása, a népi díszítőművészet és háziipar egyes ágazatainak bemutatására).

- e témakörben az egészségmegőrző programok, séták, gyalogtúrák és kirándulások, kulturális programok, a népünnepélyek, folklór-bemutatók, tánccmulatságok mind-mind értékigénnyel lépnek fel.

- nagyobb gondot kell fordítani a **szolgáltatási piackutatásra** (marketing), ugyanis a turisztika egymagában mint a terciér ágazat része nem mentes ezen műveletektől.

- a falusi turizmus **elsődleges gazdasági erőforrás**: a vendégvárás és -marasztalás az elkövetkezőkben igazi szakmává lép elő. Tehát a falusi turizmusnak erős gazdasági vonzata van. A fő szervezeti egység a **vendégszoba** (mely lehet egyetlen szoba, egy vendégfogadó több szobával);

- a falusi-tanyai turizmus a **humán erőforrás** egyik helyi munkaerő-megtartó formája és területe, amely hosszú távon éppen egy-egy falu ügyfélkörének bővítését célozza;

- a falusi turizmus a **régió és falufejlesztés egyik sajátos irányát** jelöli ki, melyben a gazdasági értékek a néphagyományok, a népélet értékei ötvöződnék;

- a falu/tanya lakosság-megtartó-együttműködő erejének növelése mindennapos feladat;

- a falusi és tanyai turizmus jelentős **jövedelem-kiegészítő forrást ígér** a falun-tanyán élők számára. Amellett, hogy munkalehetőséget ad, kiegészíti a mezőgazdasági termelésből származó jövedelmet. **Piacot teremt** a helyi élelmiszeripari, mezőgazdasági és a népi mesterségekből adódó termékeknek.

- az **egészségmegőrzés**, a regenerálódás egyik fontos területe (kevés stresszhatás, helyette a felüdülés, kikapcsolódás, pihenés, aktív szórakozás, esztétikai élvezet, élményszerzés kerül előtérbe);

- a **kreativitás** kibontakozásának lehetősége a természet öln - új válasz a „technológia transzfer vonzásában” - azaz falun sok érték a régi (ami nem biztos, hogy elavult-gondoljunk csupán a természetbarát technológiák népi alkalmazásaira, a népi táplálkozás egyes megoldásaira mindennapjaink életében, természetes életmód érvényesítésére);

- a **biogazdálkodás** igazi színtere a falu, a tanyai környezet.
- a **hagyományok konzerválása és átmentése** (a népi technológiák továbbélésére, a hagyományos népi konyha, gasztronómia, népi konzerválás megoldásai stb.) többnyire biztosított. A falusi turizmus elősegíti a természeti és az épített környezet, a kulturális örökség megőrzését.
- a falusi turizmus hosszú távon segít a **kistájak és települések gazdasági társadalmi felemelkedésében**, a falusi turizmusból befolyó jövedelmek pedig a falusi lakókörnyezet minőségének javításában, a civilizációs fok emelésében és mindenképpen a vendégfogadás feltételeinek javításában játszanak fontos szerepet.

#### **Megoldandó problémák a falusi turizmust illetően:**

- \* a pontos háttér-információ naprakész biztosítása. Az ágazati részinformációk (vendégszobák száma, programajánlatok stb.) beépítési lehetőségeinek tisztázása. A falusi vendégfogadásra felkészült falusi porták pontos nyilvántartása (katasztere).
- \* a turizmus többi ágazataival összhangban szükséges megtervezni a gyakorlati felkészítést, a szakmai ismeretek oktatását, az idegenvezetést.
- \* a turisztikai reklámot az őt megillető rangra kell emelni. Csak kellő számú érvényességű turisztikai kiadvány, promóciós anyag ismeretében (prospektusok, röplapok, képeslapok, turisztikai térképek, útikönyvek, képeslapok, TV-filmek) lehet alaposan megtervezni a piacot.
- \* szükség van a falusi életforma rögzítésére (kisfilmek, videofilmek, színes riportok, mélyinterjúk, népi szövegek készítése).
- \* a környezetbarát turizmus meghonosítása érdekében a fogalomrendszert „finomítani” kell: azaz ne a rombolás, hanem a tájépítés és konzerválás, ne a kihasználás, hanem az ésszerű hasznosítás kerüljön előtérbe; a honismeret, a tájismeret, helyismeret ezek után új megvilágításba kerül, szervesen kapcsolódik a tájhoz, a lakóhelyhez.
- \* a szállásadó kötelezettségei is megnövekednek. Nagyobb gondot kell fordítani a szálláshely higiéniájára, a vendégszoba ízléses, és nem túlszűfolt berendezésére, a vendégvárás és -fogadás etikájára.
- \* fontos, hogy falvaink minden részletében az ápoltságot, a kulturáltságot, összességében lakói gondoskodását kell mutatnia. Mindez feltételezi, hogy legyen vállalkozói szellem, turisztikai célzatú befektetés, vendégszeretet- és vendégmarasztalás, közös akarat arra, hogy kellemes, jó feltételeket teremtsenek a falusi-tanyai vendégfogadás számára. Arra is gondolni kell, hogy milyen közösségi épületek alakíthatók át konferencia-épületekké, vendégházakká, üdülőkké, szállodákká, panziókká illetve szociális célzatú épületekké.
- \* fel kell mérni, hogy milyen jövedelemnövelés lehetőségek kínálkoznak a régió falvaiban, tanyáiban, és milyen anyagi erőforrások mozgósíthatók a falusi porták közelében.
- \* pontosan tudni kell, hogy milyen szaktudással (pl. szakácsművészet, kismesterségek ismerete, háziipari tevékenységek ismerete) rendelkeznek a családtagok, továbbá melyek a legfontosabb teendők a fogadási készség igazolására (pl. utak kiépítése, üdülőtő létesítése, házak és gazdasági épületek rendbehozatala, szabadidő-központ létrehozása).
- \* a turisztikai kereslet erősítése kapcsán felmerül az olcsóbb és keresett turisztikai termékek, értékek felmutatása a vendégkörnek. Törekedni kell a nagyobb választási kínálat kiépítésére, a jobbat és az előnyösebbet kínálva a vendégeknek. Mindez a teljesítményelv érvényesítését húzza alá a falusi turizmusban. Az önkormányzatoknak a kapcsolattartás mellett a befolyásolási formákra (kábel-TV adások, teletext, helyi sajtó, gazdaköri tájékoztatók) is figyelnie kell. Ezt követően a törvényhozás adókedvezménnyel, sőt adómentességgel, pénzügyileg kedvezményes hitelekkel is támogathatja a falusi turizmust.

\* végül el kell készíteni a kistáj, vidék **teljes turisztikai adattárát** (az összes turisztikai értékek, adottságok számbavétele). Tudatosítani kell, hogy a helyi közösségeknek egyenlő esélye lehet/van a turisztikai szolgáltatásokra. Ez egyben a helyi demokrácia és a civil szerveződés egyik fontos területe és a közjólét fejlesztésének és fenntartásának előfeltétele is. Valamennyi önkormányzat segítheti az ilyen irányú szerveződések, miáltal az intézményesülés útját nyitja meg. Érdekes, ha a külföldiek közül sokan Székelyföld egy-egy részletét „Székely Svájc”-nak nevezi, akkor nekünk, helybelieknek kötelességünk a megfelelő turisztikai háttérágazat kiépítése érdekében cselekedni. Talán a legfontosabb az úthálózat korszerűsítése, kiépítése, majd a turisztikai információs hálózat kiépítése, az épített környezet gondozása és rekonstrukciója (ahol erre szükség van), a kulturált életforma érvényesítése.

### ➤ **Javaslatok-ajánlások:**

- a szaktanácsadás megszervezésével párhuzamosan segíteni kell a kis falusi közösségeket abban, hogy saját erejükhöz mérten építsék ki a vendégfogadást.
- meg kell szervezni a gazda- és gazdasszonyképzést.
- a hírverést a reális adottságokhoz kell igazítani, ellenkező esetben a potenciális vendégkör csalódottan távozik. Eredmények csak akkor várhatók, ha jól felkészülünk a vendégfogadásra. A vendég viszont csak akkor jön, ha a terület, a táj, a lakókörnyezet vonzó, jó a kínálat és elutazáskor a vendég nem csalódik;
- első lépésben szükség van a hathatós szakértői-tanácsadási hálózat kiépítésére, megszervezésére (legyen az pl. az ételreceptek átörökítése, a népi sörfőzés technológiája, a népi ételkészítés és tartósítás technológiája stb.).
- **átfogó programot** kell kidolgozni a régió turisztikai értékesítésére, különös tekintettel a falusi-tanyai vendégfogadásra.

A falusi turizmusban résztvevő vendég a természeti táj élvezete mellett ízelítőt kap a népi hagyományokból, családi-baráti hangulatba ismerkedhet meg a vendéglátó életvitelével, a gazdálkodás és a szokásrend egyes rejtett vonatkozásaival. Együtt ünnepelnek, szórakoznak és részt vesznek a mindennapi hasznos munkákban. A lényeg **az élmény, az új ismeret és életérzés**. Ha kellemes élményekkel távozik az utazó, a turista, akkor jövőre újra visszatér (hét). Így lesz a falusi turizusból **értékkörző és értékmentő ágazat**. Népi hagyományaink, értékeink megóvása az önismeret mellett a féltő kötelességtudat kérdése is.

## **k. A lakossági infrastruktúra korszerűsítése**

Az infrastrukturális ellátottságon belül a termelői és a lakossági infrastruktúra minőségét kell követni. Első látásra megállapítható, hogy a **kommunikációs** (közlekedési és hírközlési rendszerek) **peremhelyzet** már egymagában meghatározó, amely az Udvarhelyi régió falvainak térbeli mozgásterét eleve beszűkíti. A kedvezőtlen elérhetőség és kapcsolatteremtési lehetőség növeli az ellátási szint költségigényességét.

Az alapfokú kommunális létesítményekkel való ellátottság fokát vizsgálva - pl. hogy a faluban van-e bolt, vendéglátó egység, művelődési otthon, mozi, körzeti orvos, állatorvos, gyógyszertár, helyi piac, vasútállomás vagy autóbusszmegálló, óvoda, általános iskola, labdarugó pálya, legalább 20%-os járdakiépítettség, közkút, posta, javító szolgáltatások) megállapítható, hogy a régióban alapul vett **ellátottsági mutatók teljes körével csupán Parajd és Zetelaka** rendelkezik, 22 település 10-15 ellátmányi feltételt tud biztosítani (pl. Korond, Fenyéd, Felsőboldogfalva, Siménfalva, Oklánd, Újszékely, Etéd, Kápolnásfalva, Oroszhegy, Farkaslaka, Kányád, Bögöz, Homoródszentmárton, Lövéte, Székelyderzs - tehát többségükben a községközpontokról van szó). További 29 település 6-9 ellátmányi feltételt tud biztosítani

(ide tartoznak a kis- és közepes nagyságú falvak). A legnagyobb szórást pedig a fennmaradó 70 kis település adja, 1-5 alapfokú létesítménnyel.

A legnagyobb arányú **magáneros lakásépítkezés** elsősorban a növekvő népességszámú községközpontokban (Korond, Bögöz, Farkaslaka, Parajd, Lövéte) mutatható ki, ahol a vezetékes vízellátás színvonala is sokat javult.

### ☞ **Javaslatok-ajánlások:**

- Célszerű annak sürgős feltárása hogy **milyen szinten és hogyan oldható meg a lakosság további kereskedelmi, kommunális, oktatási-művelődési ellátása, egészségügyi felszerelése**, és mindez a távlatokban milyen hatást gyakorol a települések népességmegtartó képességére.

- Első ízben a **lakóhelyi körülmények** a leginkább meghatározóak, hiszen a lakásellátás színvonala az életkörülmények egyik legfontosabb értékmérője. Jelezzük, hogy a falusi települések infrastrukturális színvonalának emelése nélkül nem remélhető a területi hátrányok látványos felszámolása.

## **I. Intézményfejlesztés, információs hálózatok kiépítése az Udvarhelyi régióban**

Napjainkban a sokszikú információáradat közepette egy önkormányzatnak a **naprakész gazdasági-társadalmi-művelődési információkhoz való viszonya meghatározó** az eredményes működés szempontjából. A számítástechnikai kultúra erősödése, **az információs adattárak és információs hálózatok kiépítése**, az egyre nagyobb információkínálat, a **hírinfrastruktúra** alapjainak gyors kiépülése mind oda vezetnek, hogy a **városi és községi önkormányzatoknak**- az együttműködés és a tanulás kényszere közepette - minél hamarabb ki kell építeniük az **információs hálózatukat és önkormányzati adattárakat**. Ez részben hatalmi, részben pedig szakmai, vezetési és társadalmi eszközt is jelent. Nem vitás, hogy a döntésekhez sok információ, naprakész adatok kellene. A külső és belső információ-áramoltatás ma a helyi önkormányzatok létkérdése. Az **üzleti értékrend és a közösségi értékrend** egyaránt megköveteli a **fejlett információtechnológiához** való hozzájutást. Ez a **műszaki infrastruktúra kiépítését** jelenti, melyben **irodai, kommunikációs és adatkezelési modulok segítségével megvalósul az eredményes információs szolgáltatás** (integrált számítógépes információtechnológia). Ehhez szükséges: **adatvagyron**, informatikai infrastruktúra (hard, szoftver, orgver), **informatikai irányítás** (kezelés) és **szolgáltatás**.

Régióinkban elsősorban a **felhasználói szféra kiépítése jöhet számításba**, ahol a **térinformatikai adatok** a felhasználók asztalára kerülnek. De nem elhanyagolható **az önkormányzatok belső (relációs) adat-bázis kezelése, általános irodatechnikai kiépítése, hálózatépítés, INTERNET-csatlakozás, dokumentumkezelési és archiválási technológiák sem**.

Az **Udvarhelyi régió szinten** elvárható, hogy

\* kiépüljön a városi önkormányzatok keretében egy szakszerű **információs (számítógépi) adatbázis**;

\* megvalósuljon a helyi önkormányzat (ok) - városi, megyei jogú városi - **információs rendszere és annak eredményes működtetése** (1997-98 évektől kezdve);

\* megvalósuljon a számítógépi adatbázis **tematikus kezelhetősége** (modellek és alternatív változatok felsorakoztatásával);

\* a számítógépi adatbázist összhangba hozzák a 69/1991. törvény előírásaival és az utólagos módosításokkal;

- \* megvalósuljon az **operatív adatbevitel és lekérdezés** (elérés, hozzáférés, az „access” kérdése). Mindez az információs hálózat egyik alapkérdése;
  - \* megtörténjen a **belső (lokális) és külső (INTERNET) hálózati kiépítés** lehetőségeinek felmérése, a hálózati architektúra kiépítése, hálózati alkalmazások (file átvitel, elektronikus levelezés, adathálózati csomagok küldése, az üzenetkezelő kiépítése, hálózati telefonkönyv stb.) a munkaállomások (irodák) között;
  - \* az önkormányzaton belül kiépüljön és működjön az **alaphálózat** (backbone), azaz a vonalak, eszközök (hardver és más eszközök) kiépítése egy gerinchálózatra;
  - \* munkába állítsák a **hierarchikus vagy háló topológiájú eszközöket**;
  - \* megvalósuljon a **lokális hálózat eredményes működtetése**, az adathálózati csomagok egyszerre küldése a kiépített munkaállomásokra, a vonalkapcsolt hálózat kezelése és ellenőrzése
  - \* kiépüljön a belső hálózati szolgáltatások rendszere (online adatbázisok, központi file szerver, elektronikus levelezés, INTERNET-elérés fokozatos kiépítése, a kliens-szerver modell megvalósítása) és a hálózati csomópontok;
  - \* az együttműködési protokollok és szoftver implementációk fokozatos kiépítése az önkormányzati menedzsment eredményességét szolgálja;
  - \* megvalósuljon az **iratrengetegben való gyors eligazodás**, korszerűsödjön az ügykezelés és az archiválás folyamata;
  - \* a városi önkormányzati **adatkönyvtárak** (directory) kiépítése, a mágnesszalag-archivum megvalósítása;
  - \* lehetővé tegyék a gyors **ügyintézés** (MS-DOS vagy WINDOWS környezetben) a Polgármesteri Hivatalban;
  - \* korszerűsödjön az **ügyfélfogadás** a Polgármesteri Hivatalban;
  - \* egy működőképes számítógépi nyilvántartó rendszer fokozatos kiépítése (modulrendszer, a városi önkormányzat „információs könyvtárának” megalapozása);
  - \* a hálózat-felügyelet műszaki megszervezése (network management) és biztosítása;
- Mindezek **nyilvánosságot, áttekinthetőséget, részvételt és kontrollt** nyújtanak az önkormányzatok életében. Sok idő, pénz, munkaerő, anyag és technika takarítható meg egy jól működő belső informatikai hálózat kiépítésével.

**Általános megközelítés.** Napjainkban az infrastruktúra kiteljesedése egyre jobban forradalmasítja a **személyes kommunikációt**. Tulajdonképpen egy **információs infrastruktúra** kiépítésének tanúi vagyunk, amelyben a kommunikációs szolgáltatások teljes választéka megkapható. Ebből következik, hogy a **korszerű hálózati infrastruktúra kiépítése** az önkormányzatok **sikeres működését** valósítaná meg. Az információgazdálkodás terén az információ a 21. századi vezetők számára kimeríthetetlen erőforrás lesz. Valamennyi vezetőnek szoros kapcsolata lesz az információs szférával.

Nem vitás, hogy az **információtechnológia** jelentősége erősödőben van. Az önkormányzat működése kimutatható az információ „felől” is, azaz hogyan halad az információ a közigazgatásban, az önkormányzat szerveiben. Mindez feltételezi egy információs kultúra jelenlétét is, az információkínálat nyújtotta lehetőségek előnyös kihasználását. Egyre nagyobb adathalmazzal kell megküzdenie a helyi önkormányzatoknak, ugyanakkor egyre jobban drágul a könyv, a szaksajtó és az oktatás. Az információéhség, az **együttműködési kényszer** összeköti az önkormányzat szakszerveit, és ezt szorgalmazza az egyre nagyobb nyilvánosság erősödő követelménye is. Ezek után állítható, hogy az információs tényező igen jelentős egy önkormányzat életében.

A személyi számítógépek elterjedése, a gépeket összekötő és a bennük tárolt ismereteket összegező-integráló hálózati technológia kialakulása napjainkban újabb lehetőségeket teremt a gyakorlati alkalmazásokra. **Ma minden számítógép egy információs rendszer**, amely más géphez kapcsolódhat, s így hatása, ereje megsokszorozódhat. A jelenlegi alkalmazások is óriási tömegű adatmennyiséget kezelnek és egyre inkább nélkülözhetetlenek az ügyvitelben. Hamarosan megszületett az **adatszerver** gondolata is és megjelentek a **számítógépes hálózatok is**.

Az információ lehet **hatalmi eszköz** (a döntésekhez szükséges információ), **szakmai eszköz** (a feladatok megoldáshoz szükséges információk), **vezetési eszköz** (az információk áramoltatása a szervezetben, az ellenőrzés fenntartása), és **társadalmi eszköz** (a közösség működéséhez, a közügyek kontrolljához szükséges információ-ellátás, a nyilvánosság, a nyitottság biztosítása). Az már külön is értékelhető, hogy napjainkban az

**önkormányzati értékrend** keretében az információ hatalmi, politikai, vezetési szerepe erősebb-e vagy éppen a szakmai, feladat-megoldás, tervezési, közönségkapcsolati jelentősége emelkedik ki. Az utóbbi értelemben az információt mint **szervezeti erőforrást** fogjuk fel és értelmezzük.

Egy önkormányzat eredményes működésben igen fontos **az irodai, a kommunikációs és az adatkezelési funkciók teljes körű jelenléte**. Mindezen túlmenően megtervezhető az önkormányzat egységes igazgatási infrastruktúrája, műszaki ellátmánya. Mindez együttesen generálja az **információtechnológiát** (IT), ezt a sajátos funkció- és eszközrendszert, amely az önkormányzat működését is minősíti.

Az **önkormányzat információs rendszere** sok mindenre kiterjed: tulajdonképpen egy multifaktoriális rendszer, számos alrendszerrel. A szervezeti tényezők mellett szubjektív tényezők is közrejátszanak (pl. a kihasználás módja, az információ-üzemeltetés, információ-zárlat stb.). Itt a rendszer szó arra utal, hogy a rendszer elemei szoros kapcsolatban állnak egymással, és ezek összehangoltan fejleszthetők. Napjainkban egy működő önkormányzat inkább az **integrált informatikai (műszaki) rendszert részesíti előnybe**, amely szerint az adatfeldolgozási, irodatechnikai (büroikái) és kommunikációs technológiák szervesen összefonódnak. Nem csoda, ha egy önkormányzatot vizsgálunk, pl. egy városi önkormányzat sorra felmerülnek a nyilvántartási és kezelési kérdések a költségvetés, jogi szabályozások, technikai eszközrendszer, adatvagyon tekintetében. Egy önkormányzat a információszükséglete egyre inkább nő a környezetével való kölcsönhatás következtében, míg a kommunikációs tevékenységek megsokszorozzák az információs személyzet munkáját.

Látható, hogy szükség van a **rendszer szemlélet érvényesítésére**, gondolva:

- \* a relációs adatbázisra
- \* az általános irodatechnikai és kommunikációs hálózatra
- \* grafikus és térképi információkezelésre (térinformatikai adatok, GIS)
- \* statisztikai adatkezelésre (gyűjtés, feldolgozás, archiválás, szolgáltatás)
- \* dokumentumkezelési és archiválási technológiára
- \* rendszerfejlesztési és az üzemeltetést támogató környezetre

A fenti résztényezők intézményesülése lassú, ezért szükség van ezek együttes feltárására és értékesítésére az irányításban és vezetésben. Az eszköz szerepét ez esetben a **számítástechnika** tölti be. Ezt egészíti ki a **módszer és a szervezés**. Az ügyiratkezelés, a könyvelés már nehezebb feladatok közé tartozik. A sok adatot kezelni kell. A belső hálózat kiépítése elodázhatatlan. A **számítógéppel támogatott ügyintézés** igen fontos információtechnológiai eljárás. Itt a feladatképzés új vetületei kerülnek napvilágra, egy új informatikai szemlélet honosodik meg. A nyílt rendszer-kiépítés az illesztések számát megsokszorozza: tulajdonképpen különböző rétegek együttéléséről van szó, ahol megvalósul ezek illeszkedése (kompatibilitás), a műszaki fejlesztés lehetősége. Igen fontos az alkalmazott szoftver minősége is.

A **városvezetés** életében egy fontos információt megtalálni nagyon nehéz feladat. A városi önkormányzat egyes irodáit, munkaállomásait szakszerveit összekötő információs rendszer (hálózat) kialakítása értékigénnyel lép föl. Különösen fontos a jó minőségű **informatikai háttér** megteremtése, amelynek lényege a **naprakész információ** biztosítása. A helyi számítógépes hálózat és az adatbázis-rendszer kiépítése beleértve az elektronikus postát, feladat-nyilvántartást és a dokumentumok archiválását - igen fontos követelmény. E nélkül a döntéshozatal nem lehet eredményes. Az irodai alkalmazások, a földi vagy éppen műholdas kapcsolódási lehetőségek (INTERNET-hálózatba való bekapcsolódás) mind igen fontos lépések. Nagyon lényeges az is, hogy egy intézményen belül, pl. a Polgármesteri Hivatal keretében az információforgalom tökéletes legyen, segítse az intézmény működését. Tehát szükség van egy önkormányzati önálló **informatikai háttérre és szolgáltatásra**. E felhasználói körül egyre inkább bővülne „kifelé”, az üzleti szféra irányába is.

Az **önkormányzati informatizálás** a vezetőtestület, a helyi tanács feladata. Gondoljunk csak arra, hogy személyek érintkezéséről, adatok, információs áramoltatásáról van szó, ahol a külső közegnek, az állampolgároknak is van beleszólási lehetősége.

Egyre inkább nő a kommunikáció fontossága. Ebben a kommunikációs piacban kell helyt állni, beleértve a **komplex döntéshozatali szférát is**. A döntésekhez pontos és gyors információszolgáltatásra van szükség. Így a Polgármesteri Hivatal mint önkormányzati intézmény léte függ szellemi munkásainak és felhasználóinak információ-ellátottságától, azaz a **mindennapi kommunikáció minőségétől**. Minőségi kommunikáció nélkül nincs előrehaladás, eredményes menedzselés. Nem vitás, hogy éppen a szolgáltató szféra az, ami a kommunikációt egy-egy intézmény - így a Polgármesteri Hivatal - egyik legfontosabb tevékenységei közé emeli.

A demokráciával együtt járó állampolgári jogok egyre erőteljesebben jelentkeznek: szükség van a szabad kommunikációra, az átvilágításra. Ma a **kommunikációs szabadság**

meghatározó piaci hajtóerővé nőtte ki magát. Gondoljunk csak a telefonhálózatok kiépülésére, majd az üzenetrögzítőkre, a faxokra. Napjainkra jelentkezik az „adatsztráda”, azaz az integrált, interaktív kommunikációs világhálózat. Az üvegszálalás digitális gerincvezeték egykoron csak álom volt, ma már valóság. A hálózati pontokból csillagszerűen kiépített, többségében koaxiális kábelrendszer látja el a potenciális felhasználókat információkkal.

**A városi önkormányzat működését támogató információs hálózat logikai váza:**

- a. melyek az elvégzendő feladatok a 69/1991. törvény értelmében?
- b. milyen szerkezeti felépítésre van szüksége a városi önkormányzatnak az eredményképes működtetéshez? (organigram, hardver, szerver, szoftver-háttér)
- c. milyen adatbázisra (iratállományokból adódóan) van szükség amelyek a hálózaton keresztül áthaladnak?
- d. melyek az adatbázisok, az adatvagyton tárolási lehetőségei (archiválás), mozgatása, feldolgozása.

**A hatékony hálózatépítés kulcsa:** a Windows for Workgroups, amely lehetővé teszi a printer (nyomtató), valamint a fájlok, CD-ROM meghajtók és faxmodemek megosztását, és ezenkívül hálózati alkalmazásokat foglal magába (pl. Mail, Schedule+), támogatja és együttműködik más hálózati környezetekkel, mint amilyen a Windows NT Server vagy a Novell NetWare. Képes kliens-szerver funkcionalitást nyújtani. Hálózatba kötve további konfigurálás nélkül, azonnal képes együttműködni.

A fentiek ismeretében az Udvarhelyi régióban levő városi és községi polgármesteri hivataloknak el kell dönteniük mit akarnak és mire van anyagi fedezetük. A hálózat kiépítése megköveteli a **célok** és **feladatoknak megfelelő folyamatok** kialakítását, a **szervezeti keretek** létrehozását (kik valósítják ezt meg, státus kérdése, a munkaállomások vezetése és díjazása azaz irodaszervezés és fenntartás), a **hardver-szoftver-telepítést és végül az adattári termékek (infotékák) begyűjtését**. A cél tehát az **ADATBANK**.

Ha a helyi (városi) önkormányzatot mint **működő rendszert** fogjuk fel, akkor, annak struktúráinak, elemeinek jól kell működnie. A helyi közigazgatási önkormányzat a demokratikus, vertikális (területi) hatalommegosztás eredményeként alakult ki. Ez tehát a decentralizáció eredménye. A helyi közösségek megszervezése és irányítása igen fontos feladat. Annál is fontosabb mert ebbe a helyi közösségeknek beleszólási joguk van (ez a közkeletű érvényesítésében nyilvánul meg). Fontos a polgárok tájékoztatása is a közügyek intézésének mikéntjéről.

Ha a polgármesteri hivatalt vesszük alapul, akkor annak célja a társadalmi közösség szervezése, irányítása, szoros kapcsolatban a környezettel, a lakossággal (a környezet is rendszerként működik!). A fenti rendszerjellegét mindenképpen értékelni kell, amely rávilágít a munkák tervezhetőségére, a fejlesztés mikéntjére, az alternatív feladatmegoldásra, az önszerveződés pontjainak kitapintására, az ügyvitel megszervezésére. Fontos kérdés továbbá az önkormányzati funkciók fölé- és alárendelési viszonya, az alkalmazkodás, a viselkedés kérdése. Nem vitás, hogy az önszabályozás általában a negatív visszacsatoláson alapul, míg az önszervezés a pozitív visszacsatolást veszi igénybe. Nagyon lényeges az, hogyan működik egy város önkormányzata, annak ügyviteli rendszere. Ehhez jó lenne, ha az önkormányzatban - a 69/1991. sz. törvény értelmében - a rendszerjelleg érvényesülne (gondolunk a dinamikus kölcsönhatás tényre, pl. ügyfélfogadás), a kapcsolt rendszer fogalmára más tevékenységi körökkel pl. gazdaság, szolgáltatások. Tehát fontos a rendszer (lásd önkormányzat) viselkedése is. Mindezt a humán menedzsment kapcsolja össze.

Az önkormányzat tehát az együttélés közös létét testesíti meg, a végrehajtói keretet biztosítja. A honpolgárok tájékoztatása a szolgáltatások minőségéről, a köztelherviselés kérdése, a közlekedés, a közszállítás, a művelődés, iskolaügy, szabadidő stb. - majd a közpénzek kezelése, a hatékony erőforrás-kezelés és az erről való tájékoztatás fontossága, új önkormányzati források megtalálása

Az **információs rendszer** felöleli az adatok, információk, az ezeket feldolgozó gépek (hardver és szoftver együttese) és a működési szabályok együttesét, valamint a kezelő személyzetet. Lényeges a rendszerelemzés, a rendszertervezés, a kivitelezés, bevezetés (implementáció) üzemeltetés és a karbantartás kérdése. Az informatizálás tulajdonképpen az adat-továbbítás, az adatfeldolgozás, az adatkarbantartás rendszere. Az ezeket segítő programokat adatbázis-kezelő programoknak nevezik. Nagyon lényeges, hogy a keresett adat, információ naprakésznek legyenek. Az adatbázisok száma növekszik. Értelmezésünkben az adatbázis minden olyan összetett logikai adatszerkezet, amely tartalmaz minden olyan adatot és az adatoknak minden olyan összefüggését, amelyekre egy adott körben valamennyi felhasználónak (jelen esetben kliensnek) szüksége lehet. Az adatbázis-kezelő programok segítségével titkársági, nyilvántartási, könyvelési, raktárszervezési tevékenységekben hasznosíthatók.

A városi önkormányzat esetében szükségszerű egy átgondolt **adatbank létrehozása**. Ez tulajdonképpen egy számítógépes adatbázis, ami tartalmazza az önkormányzat beruházási, gazdasági, népességi, területi, szociális, kereskedelem, egészségügy, tanügy, művelődés, szállítás, tömegközlekedés, városrendezés, közbiztonság kérdéskörében, épületállomány (vagyon), lakossági nyilvántartás (mozgás, természetes szaporodás), pénzügyi, rendőrségi adatokat.

A városi és községi önkormányzatok ma is hősiiesen küzdenek az ügyvitel mondhatni feudális hagyományaival. Szükség van egy integrált informatikai önkormányzati gyűjteményre, az uzualis tevékenységkörök megjelölésével, a bizonylatok és formanyomtatványok széles skálájával.

Nagyon lényeges, hogy az önkormányzati ügyintézés struktúrája az országos közigazgatás rendszerébe illeszthető legyen (kompatibilitás, adaptabilitás, integráció kérdése) pl. a GIS. Integrált térinformatikai alapú önkormányzati számítógépes hálózat alkalmas legyen a nagy teljesítményű hardveren át az ügyvitel segítségét (ez a Polgármesteri Hivatalnak kb. százmillió lej költségvetést jelent. Finanszírozási lehetőség: Az Európai Fejlesztési és Újjáépítési Bank-kal). Működő rendszerek megvásárlására kell törekedni a közigazgatási struktúra tökéletesítésére, ez kormányzati érdek is. A helyi költségvetés 0,5-1 százalékát kell informatikai fejlesztésre fordítani, és így néhány év alatt elérhető a működő rendszer kiépítése. Az adatbázis-kezelők (Ingers, Oracle, SyBase, Progress, Informix stb.), majd az Ethernet hálózat munkaállomásai, térinformatikai rendszer kiépítése, **az egész Polgármesteri Hivatalt átfogó, iktató- és dokumentumkövető rendszer és hálózat kiépítése az elkövetkező időszak egyik nagy vállalkozása lenne.**

**Egy jól működő irodai keretrendszer kiépítése** egységessé teszi a megjelenítést minden egyes terminálon (pl. UNIX- kiszolgáló alapon, LAN illesztővel), majd grafikus munkahely a GIS részére. Nagyon lényeges a feltételrendszer megteremtése: hardver- és szoftver-környezet kiépítése, **a térinformatikai követelmények** betartása az önkormányzati munkában.

❖ A **helyel** kapcsolatos információk gyűjtésére, feldolgozására és közlésére alkalmas információs rendszereket **térinformációs rendszereknek** (vagy geoinformációs rendszereknek) nevezzük. A térinformációs rendszerek legfontosabb felhasználási területei a közművek, a környezeti és természeti erőforrás-gazdálkodás, az önkormányzati közigazgatás, a közlekedés és a mérnöki tervezés. A térinformációs rendszerekkel összefüggő általános ismeretek rendszerezésére, gyűjtésére, tudományos módszerekkel történő fejlesztésére fokozatosan kialakult egy új szakterület, amelyet **térinformatikának** vagy **geoinformatikának** neveznek. Ezt a szakterületet az angol nyelvterületen egyszerűen a rendszerekre utaló Geographical Information System (GIS), németül pedig Geoinformatik elnevezéssel illetik. A GIS legfontosabb **szinonimái: geoinformációs rendszer, térinformációs rendszer, geoinformatika, geomatika, térinformatika**. Térségünkben a regionális és a lokális térinformatikai rendszereknek van létjogosultságuk. Legjelentősebb felhasználás területek: a közművek információs rendszerei, az önkormányzatok információs rendszere, környezetvizsgálati információs rendszer, topográfiai-kartográfiai információs rendszer, földadat információs rendszer stb. A műveleti lehetőség az alábbiak: adatnyerés (input), adatkezelés (management), adatelemzés (analysis), adatmegjelenítés. Igen előnyös ezen térinformatikai rendszerek kiépítése, mert lehetővé teszi a helyre, a körülményekre, a trendre, útvonalra, jelenségre és modellezésre vonatkozó adatok gyors elérését. A térképi elemek helyének és geometriájának leírását **adattopológiának** nevezik. A GIS **csomópontokat, szakaszokat és területeket** (azaz pontokat, íveket és poligonokat) definiál.

A kistérségi (jelen esetben egy megyei jogú város, majd Udvarhely térsége) **térinformatikai rendszerének** kiépítése tehát értékigénnyel lép föl.

A **térinformatikai háttér** kiépítése igen fontos a három városi önkormányzat - Székelyudvarhely, Székelykeresztúr és Szentegyháza - számára. A város egészéről szóló integrált ismeretek egyik kifejezője a **térkép**. A szaktérképek jelenléte igen fontos a tervezésben, a döntéshozatalban. Mindez feltételezi a mellérendelt szöveges adatbázis (népesség, közművek, vonalas és hálózati infrastruktúra stb.) kiépítését is.

Szükség van az Udvarhelyi régió településeinek sokoldalú kommunikációjára, melynek kézenfekvő eszköze éppen a **GIS (Geographical Information Systems, vagy Geo-information Systems)**. **Alrendszerei:** telekhasználat, földhasználat, földrajzi elemzés, növényzettel való borítottság, utak, szennyeződések, energiaforrások, hidrogeológia, talajerózió, települések. A **számítógéppel támogatott térképezés** (CAM- Computer Aided



Mapping) keretében az adatok egymásra fektethető rétegekben szerveződnek, és ezek úgy vonalas (grafikus) mint szöveges adatokat tartalmazhatnak. Egy közmű rendszer összetevői között meghatározott kapcsolatokat a **hálózatok** hozzák létre.

Közös információs alap pl. a vonalas és a hálózati infrastruktúra fejlesztése, korszerűsítése, az idegenforgalom szervezése, a településekkel történő régiószintű elemzések (pl. lakossági jellemzők, népesedési adatok, vállalkozói struktúra, ipari és mezőgazdasági adatok). Előbb-utóbb valamennyi városi és községi önkormányzatnak szüksége lesz **egy integrált térinformatikai rendszerre. A korszerű, számítógépes városirányítási információs rendszer kiépítése tehát értékigénnyel lép fel, gondolunk a térképkezelésre, grafikai segédletekre.** A térképi alapú információs rendszer (GIS/LIS) hazai elterjedése még várat magára. Egyre jobban terjednek a **digitális térképtermékek**, és a területhez kapcsolódó információs technológiák.

A térinformatikának jelentős szerepe van a „vállalkozásbarát” térségek felkutatásában és ábrázolásában is. Az önkormányzatok tulajdonában lévő ingatlanvagyon hasznosítása igen előnyös lehet, járadék fejében sok minden megoldható, pl. a leromlott lakóövezetek rehabilitációja. A hasznosítási (kezelői) jog vagy az ingatlan eladását megelőző értékbecslés az urbanizációs tőke felmérésére irányulhat még Székelyudvarhelyen is. **A vállalkozásbarát területhasznosításra gondolunk**, a tipikusan lerobbant területek feljavítására. Ma már térképezhető az ingatlanok piaci ára, műszaki állapota, kora, infrastrukturális ellátottsága, haszonlehetőségi indexe, a környék tömegközlekedése, a gépjármű- és gyalogosforgalom intenzitása, területhasznosítása, a vonalas infrastruktúra kiépítettsége, a kiskereskedelmi és vendéglátó-ipari egységek sűrűsége, a helyi lakónépesség kora, összetétele, szociális helyzete. Célszerű lenne pl. **Székelyudvarhely komplex városkörnyezeti információs rendszerének kidolgozása** (pl. feltüntetve az ingatlanárakat, telefon vonalakat, területhasznosítás adatait, a tömegközlekedési vonalakat, a beépítésre való alkalmasságot, az elektromos fővezeték, a gáz vezeték, víz fővezeték, csatornahálózatot, iparcikk-boltokat, élelmiszerboltokat, vendéglátó helyeket, a közúti forgalomsűrűséget (az óránként elhaladó gépjárművek számát)

A térképkészítés és térkép-sokszorosítás rendkívül igényes munkát követel. A szkennelés, a digitalizált kép tisztítása, adattömörítés, archiválás, szerkesztés, megjelenítés, színrebotás mind fontos műveletek.

### **Hálózatfejlesztési megfontolások**

**Udvarhely térségének információs hálózatának kiépítése, az egységes elektronikus adatbank megteremtése** - melynek **rendszergazdája** éppen Székelyudvarhely mint régióközpont lenne - igen jelentős lépést képviselne) a belső és külső **nyílt kommunikáció** megteremtésében. Egy intézmény, egy rendszer akkor működik jól, **ha a hiteles információk minden irányban egyértelműen és tisztán** jutnak el címzettekhez és a csúcsszervekhez. Ellenkező esetben minden zavaró tényező a szervezet munkáját hátráltatja.

A térség információs hálózatának szakszerű kiépítése elsősorban **az Udvarhelyi régió alapos, sokoldalú felmérését célozná.** Igen fontos, hogy a második évezred végéig pontos **adatbank álljon a döntéshozók rendelkezésére.** A régió társadalmi, művelődési szervezeteinek hiteles felvételezése (regisztrálása) elodázhatatlan feladat. A **naprakész adatbank sokat segítene a csúcsvezetésnek, a gazdasági szakembereknek.** Tudjuk, hogy az információs hálózat vagy rendszer kiépítése **időigényes és költséges** feladat. Egy **átfogó területi gazdasági-társadalmi-művelődési adatbank megteremtése elodázhatatlan.**

### **Fő kérdés: adatbank és/vagy információs hálózat épüljön-e ki?**

A **számítógép-hálózat** nem más, mint a számítógépek erőforrásait megosztó **adatkapcsolat.** Azaz, ha az egyik gépről a másik gépre adatokat vihetünk át, **adatkapcsolatról**, ha a munkaállomás eléri a másik állomás háttértárolóját, már **hálózatról beszélünk.**

Ismeretes a **belső** (intézményi) és **külső** (nagyobb területeket átfogó) **hálózat**.

A teljes összekapcsolás esetében minden számítógép mindegyikkel külön **adatúton kapcsolódik össze. Így minden munkaállomás közvetlen kapcsolatot alakíthat ki a másikkal.** Első megközelítésben a fa topológia (fa típusú gráfokra hasonló) hálózat kialakítása lenne előnyös, majd ezt követi a gyűrű topológia kialakítása. Így a **hálózati topológia** az egyes csomópontok összekötésének logikai felépítését mutatja meg. A kidolgozott **protokoll** a hálózaton belüli **kommunikáció szabályait** (pl. ki mikor nyúl a háttértárba) rögzíti.

A városi önkormányzaton belül ennek a helyi hálózat kiépítése után kerülhet sor a területi, a végpontokat összekötő **külső hálózat kiépítésére.**

A világon már sokféle információs hálózat működik. El kell dönteni, hogy milyen **professzionális adatbázis-kezelő rendszert** vásárol majd meg a Polgármesteri Hivatal. **A szerver kiépítése kezdő lépések egyike lenne.** Ezek után a **hálózat-menedzsment** feladata lenne a lebontás a hálózat alacsonyabb területi egységei felé (ahol PC 586-os személyi számítógépek és Pentiumok telepítésével elkezdődhet az érdemi munka).

Egy információs hálózat, adatbank kiépítése csakis **rendszer szemléleti alapon** állhat. Ez azt is jelenti, hogy egy rendszer akkor működik jól, ha szoros kapcsolatban áll „környezetével”. Mindez pedig összefügg a **praxeológiai elvek** betartásával is, melyek meghatározzák a **jól végzett munka** állapotát és minőségét. Ezek az alapelvek a következők:

- ⇒ **Cél és feladatrendszer:** mit akarunk? - egy jól működő hálózatot és pontos adatbankot kiépíteni közvetlen környezetükről és az Udvarhelyi régióról;
- ⇒ **Követelményszint:** központi, területi (regionális) és lokális hálózat minősége (azaz közepesen vagy magas szinten szervezett hálózat legyen-e?).
- ⇒ **Tartalomlelemzés:** Milyen tartalom lekérdezését célozzuk meg (lásd később a lokális adattárak kiépítésénél).
- ⇒ **Módszer és eljárás:** a lekérdezés módja, módszerei (lineáris, hálózati, gyűrűs, egyedi, alkalmi), a rendszerszervezés módszerei.
- ⇒ **Eszközrendszer:** személyi számítógépek hálózata: azaz a hardver és szoftver együttes, szerver-kiépítés, hálózat-kiépítés.
- ⇒ **Szervezési forma:** csúcsszint rendszergazda éppen Székelyudvarhely önkormányzata, amely egy átfogó ADATBANK-kal rendelkezne és a regionális adattárakat (régiók adattárai) be tudná kapcsolni. A lokális adattárak („terminál” - „munkaállomás” „területi infotéka”) a községek szintjén maradnának
- ⇒ **Ellenőrzés - értékelés:** adatbiztonság, a rendszer működési zavarai és hibaelhárítás, üzenetközvetítés módja (szöveg, grafika, kép, hang): tékák, üzenettárolás módozatai, az infotékák (összeállított adattárak) archiválása - hozzáférhetőség, visszahelyezhetőség

A fentiek ismeretében a három városi önkormányzatnak el kell döntenie **mit akar és mire van anyagi fedezete.** A hálózat kiépítése megköveteli a **céloknak és feladatoknak megfelelő folyamatok** kialakítását, a **szervezeti keretek** létrehozását (kik valósítják ezt meg, státus kérdése, a munkaállomások vezetése és díjazása azaz irodaszervezés és fenntartás), a **hardver-szoftver-telepítését és végül az adattári termékek (infotékák) begyűjtését.** A cél tehát a sokoldalúan használható **ADATBANK.**

#### **Az információs hálózat területi rendszere**

A **városi önkormányzat** szervezésében és felügyeletében a vázolt **organigram** alapján épülne ki **egy-egy kistáj helyi (lokális) információs bázisa, adattára.** Kezdetben mindez csak „pontok”-ként működne, majd elégséges hardver-szoftver ellátás esetén a pontokat, munkaállomásokat hálózattá lehetne kiépíteni. A városi önkormányzat egységes ADATBANK-ja, elektronikus könyvtára az Udvarhelyi régióra vonatkozó összes (begyűjtött)

adatállománnyal rendelkezne, a felsorolt adattípusonként (infocellák, adatstruktúrák). S mindez a csúcsszervek asztalára kerülnének.

A városi önkormányzat úgy építené fel hálózatát (a harmadik évezred elejére), hogy:

- \* **legyen kompatibilis** (összeférhetőséget biztosítana) **a már működő hálózatokkal,**
- \* **legyen bővíthető - gyarapítható,**
- \* **legyen illeszthető - azaz őrizze meg moduláris jellegét (egymásra-épülés),**
- \* **legyen adatbiztonságos.**

### **A területi (lokális) hálózat adattárának megszervezése (Infotéka) és ügyviteli rendje**

Egy helyi adattár kiépítése és ügyviteli rendje viszonylag egyszerű és nem olyan költséges. A „terminál”-ként telepített hardver-szoftver együttes (konfiguráció) és más elektronikus segédeszközök (szöveg-kép-hang-beviteli és rögzítő eszközök) az egyre pontosabb adattárak elkészítését céloznák. **A helyi munkaállomások** a lokális hálózatok **végpontjai** lennének. A városi önkormányzat igényességén és szervezőképességén múlik, hogy hány ilyen ALAP (munkaállomás) kiépítését tervezi. A lokális irodák, munkaállomások rendelkeznének a terepről és más helyi információs forrásokból gyűjtött **teljes körű ADATTÁRRAL**, a már említett infotékákkal.

Az üzenetközvetítés (lekérdezés) módozataira javasoljuk az alábbiakat: a szöveg közvetítése (hagyományos módon), kép közvetítése (fénykép, videó felvétel), hang (magnószalag), mágneses lemez (diskett, floppy) - később hálózaton.

A helyi információs munkaállomást alkotó személyi számítógépek mindegyike csak az adatbázis kis részét tárolja, de rendelkezik mindazon információkkal, hogy szükség esetén **adatszerét** bonyolítson le a rendszer azaz a hálózat távolabbi részeivel, szintjeivel. Ezen önálló működő rendszer alkotja a **helyi adatbázist (DSA- Directory Sistem Agent)**. **A potenciális felhasználók a tárolt adatokat különféle módon érik - érhetik el (legbiztosabb mágneses lemezen).**

#### **Példa:**

##### **Egy területi adattár ügyviteli rendje (iroda- és rendszerszervezés)**

Egy lokális (pl. Székelyudvarhely) önkormányzati adattár felépítése -Tematikus adattár elképzelhető összetétele)

1. Települési-népességi adattár (adatbázis) - Települési-népességi adattár (Demo- modul)
2. Képviseletek, szervezetek az önkormányzat területén
3. Művelődési intézmények (sajtókiadványok, könyvkiadók, kábeltévé állomások, múzeumok, tájmúzeumok, képtárak, könyvtárak, levéltárak, emlékházak, emlékszobák, művészeti hivatásos és műkedvelő együttesek, művelődési házak, művelődési otthonok, nyomdák, folyóirat szerkesztőségek, művelődési egyletek, társaságok
4. Szakmai egyesületek, társaságok (természetvédelmi, műemlékvédelmi)
5. Tudományos társaságok
6. Oktatási intézmények (óvodák, általános iskolák, középiskolák, szakiskolák)
7. Egyházak. Egyházi egyletek, egyesületek
8. Szociális intézmények
9. Vállalkozók (névtár, címtár)
10. Önkormányzati testületek (címtár), történeti emlékek (helytörténet), a műemlékek katasztere, régészeti ásatások és emlékek katasztere, néprajzi adatok (tárgyi és szellemi néprajz katasztere)
11. Újságírók és szerkesztők név- és címtára.
12. Hivatásos színészek név- és címtára
13. Orvosok név- és címtára

14. Helyismereti könyvészet
15. Turisztikai (idegenforgalmi) adattár
16. Szaknévsorok
17. Találkozók, művelődési rendezvények, tudományos seregszemlék (naptár)

#### **Módszertani megfontolások**

Az önkormányzat információs adatbankja munkája akkor lesz eredményes, ha **az érdemi munka megkezdése előtt** a „központ” (az iroda) és a „munkaállomás” szakemberei, adattár-készítői megtárgyalják és pontosan rögzítik az **operatív tennivalókat, megállapítják a file-ok szerkezetét, a lekérdezés módszereit, az adatrögzítés és bevétel módszereit, az archiválás módozatait. Itt alapos módszertani munka összehangolásáról van szó - nélküle nem fog eredményesen működni a hálózat.** Tehát szükség van az adatállományok alapos tervezésére, az irodai munka megszervezésére, az adatgyűjtés módozatainak egységesítésére, alapos dokumentációs és könyvtári munkára (sajtófigyelés, szaknévsorok követésére stb.). Az **ügyvitelszervezés jelenti a feladatok műveletesítését és eredményképes összehangolását.**

Fontos továbbá az adatok rendezési módjának, szempontjainak megállapítása (pl. időrend, tárgy és földrajzi hely szerint), ez annál inkább, mert a döntéshozatalban mindig a **homogén adatsorokra van szükség.** Tehát az **adatstruktúra kiépítése, az adatállomány (fájl) megállapítása elsődrendű kérdés.** Az egyféle típusú adatokból álló, rendezett adatsort **tömbnek nevezünk,** míg a különböző elemekből felépített, zárt, összetartozó adatsort **adatstruktúrának** nevezünk. Az is módszertani kérdés, hogy ezeket milyen tartalommal töltjük meg. A hálózati szolgáltatás alapja lehet a disc és file service (hálózati protokoll).

Ugyancsak fontos módszertani kérdés, hogy az elektronikus **adatszolgáltatás hogyan történik.**

#### **Javasolt megoldások:**

- **mágneslemezen vagy egyébbb információtárolón továbbított adattárak**
- **elektronikus névtár** (pl. az önkormányzatok tisztségviselőinek név- és címtára, az infotékák kezelőinek név- és címtára, más elektronikus szaknévtárak)
- **elektronikus levelezés (E-mail)** - levelesláda
- **interaktív feldolgozás (a hálózat teljes kiépítés után) közvetlen állományátvitel, továbbítás, fájl-szolgáltatás**
- **„hirdetőtábla” továbbítása (pl. egy rangosabb találkozó, konferencia elektronikus úton való meghirdetése a munkaállomások felé és a központ felé)**

**Összegezve,** fontos a **munkaformátum** (a kérdőívek egységes volta - azaz, ha mindenki megvitatta és kibővítette nem változhat, egy újabb egyeztetés időpontjáig)

Az információs szolgáltatás a **MODULOK állományára vonatkozik.** Pl. ha szükség van a személyi adatbázisra, akkor csak azt a modult „kérdezzük”, ha „image-modul”-ra van szükségünk, akkor a képi-modult „mozgatjuk”. A szövegek kezelése, elektronikus továbbítása (szkennerezve) szintén járható út. Előnyös lenne egy képarchiváló rendszer integrálása is az információs hálózatba.

#### **Adatbázis szolgáltatások a területi adattárak részéről**

A **területi adattár** megszervezése külön tanulmányt igényelne. Elsősorban a Polgármesteri Hivatal anyagi lehetőségeitől függ, hogy milyen hálózati rendszer kiépítésére törekszik és milyen megoldást részesít előnyben.

**Az önkormányzat mint rendszer. A városi önkormányzat eredményes működése**

**Célkitűzés és általános megközelítés**

**A helyi önkormányzati know-how program gazdálkodási témái és logikai rendszere**

(Dr. Péteri Gábor, 1993. szerint)

egy lehetséges modell alkalmazása a székelyföldi önkormányzatokra -

-----  
**Települési adottságok**  
**Lakossági igények**  
**Önkormányzati feladatok**

**Kiadások**

Pénzügyi tervezés, helyi elosztás  
 Közszolgáltatások megszervezése  
 Településüzemeltetés  
 Beruházási döntés, folyamat

**Bevételek**

Bevételi politika  
 Helyi adózás  
 Szolgáltatási / térítési díjak  
 Hitelfelvétel, kötvénykibocsátás

Helyi gazdaságfejlesztési tevékenység

**Önkormányzati gazdálkodás**

Hatékonyság és eredményesség, költség- és profitcentrumra épülő érdekelttség

Pénzforgalom, portfolió kezelés

Közmű vállalatok, telek

Telek- és helyiséggazdálkodás  
 -----

○ **Összegezés:**

- értékelni kell a menedzsment színvonalát
- a problémákat elemezni kell
- valós értéktrendet kell felállítani és alternatívákat kidolgozni
- probléma-megoldási módozatokat, módszereket alkalmazni
- bevezetni a stratégiai tervezés elemeit
- nagy gondot fordítani az emberi erőforrásokra, annak menedzselésére
- kialakítani egy önkormányzati szervezeti struktúrát és kultúrát
- gondot fordítani az információ-áramlásra (működés és hatékonyság)
- követni a szakirodalmat az önkormányzati menedzsment területén is.

 **KIDOLGOZANDÓ - KIÉPÍTENDŐ:**

- ⇔ (1) A városi önkormányzatoknak érdemes kapcsolatokat kiépíteni a már jól bevált programok beszerzése és eredményes működtetésére, így az európai programok felé: a **közlekedés témakörében** a DRIVE programmal, a **környezetvizsgálat témakörében** a CORINE, míg a **mezőgazdaság** terén a MEGRIN programmal.
- ⇔ (2) A **közmű információs rendszer** (Automated Mapping/Facility Management AM/FM System) a közüzemek üzemeltetési adatainak kezelésére, elemzésére, közlésére szolgáló térinformációs vagy hálózati információs rendszer. Ennek kiépítése szintén fontos a vonalas és a hálózati infrastruktúra működésének ellenőrzésében, gondoljunk csak a gyakori közmű hibásodásokra és a hibaelhárítás nehézségeire.
- ⇔ (3) A **jogi, igazgatási és gazdasági döntéseket, valamint a tervezést és fejlesztést szolgáló tárinformációs rendszer** (a LIS = Land Information System) egy-egy régió (pl. Udvarhely térsége) telkekkel és földdel kapcsolatos adatai rendszeres gyűjtésére, aktualizálására, feldolgozására és forgalmazására szolgál. Ez tulajdonképpen az országos **földadat információs rendszer** része. Igen lényeges a népesség-nyilvántartási rendszer kiépítése.
- ⇔ (4) A LAN (Local Area Network), a **lokális hálózat** különböző számítógéprendszerből álló, kisebb kiterjedésű, néhány km kábelhálózattal lefedhető, nagy átviteli sebességet biztosító hálózat (ennek kiépítése Udvarhely térségében 2005-re indokolt).

⇔ (5) A **monitoring (környezetvizsgálati) rendszer** általában a környezeti elemek, adatok időbeli változásának követését szolgáló információs rendszer, melynek kiépítése Udvarhely térségében is indokolt. Tulajdonképpen egy **környezeti információs rendszer**, amely a környezet állapotával, a veszélyeztető tényezőkkel összefüggő, értékben, térben és időben változó adatok gyűjtésére, tárolására, feldolgozására és megjelenítésére szolgáló térinformációs rendszer, melynek megvalósítása nagyban segítené vidékünk környezetgazdálkodását, a természet- és környezetvédelem napi gondjainak megoldását.

Más nemzetközi térinformatikai rendszerek, melyek beszerezhetők:

1. **ARC/INFO** (Kalifornia): vektor alapú rendszer (földrajzi adatbázis, földrajzi elemzés, adatbázis lekérdezés, grafikus ábrázolás és beszámoló készítése).
2. **Intergraph MGE** (1989): moduláris térinformatikai rendszer az Intergraph RISC alakú UNIX mérnöki munkaállomás családján fut;
3. **SICAD /open**: a Siemens Nixdorf Informationssysteme AG térinformatikai rendszere

#### ❖ **Kidolgozandó tervfajták:**

##### ❶ **Székelyudvarhely, Székelykeresztúr és Szentegyháza közmű információs terve.**

Javasolt határidő: 1998. év vége. Tartalmazná: a közüzemek helyzetére vonatkozó adatokat, a föld alatti közművezetékek adatait, jellemzőit, hálózatok rendszerét, légvezetékek jellemzőit, a távközlés adatait. Szolgáltatási adatokat (lakossági szolgáltatási, ipari szolgáltatási, sportolási, szórakoztatási adatok), a tömegközlekedés adatait.

❷ **Székelyudvarhely, Székelykeresztúr és Szentegyháza jogi, igazgatási és gazdasági döntéseket, valamint a tervezést és fejlesztést szolgáló tárinformációs rendszerének** kidolgozása. Javasolt határidő: 1998. év eleje. Tartalmazná: a szocio-ökonómiai adatokat, mint a gazdasági adattárakat, mezőgazdasági termelési, erdőgazdasági adatokat, földhasználati adatokat, népszámlálási adatokat, egészségügyi, turisztikai, lakás-nyilvántartási adatokat. Fontos a teleknyilvántartás, ingatlan-nyilvántartás, központi közmű-nyilvántartás, önkormányzati vagyonszázter, népességszázter, műemlékvédelmi információk, levéltári adatok, magasépítési adatok, utcajegyzék, geotechnikai adatok, épület-adatbázis, úthálózati adatok, stb.

❸ **Az Udvarhelyi térség környezeti monitoring tervének és információs rendszerének** kidolgozása. Javasolt határidő: 1998. év közepe. Tartalmazná a talajállapotokat, az antropogén hatásokat, a vizek és a levegő állapotát, a növényzet állapotát, erdészeti és erdőgazdálkodási adatokat. Ezt követően feldolgozná a környezeti és természeti erőforrások adatait: a geológiai, geofizikai, geokémiai, ásványtani, talajtani, földgázkészletekre vonatkozó, geomorfológiai, szeizmikus, adatokat, az érckészletek adatait, a környezetgazdálkodás fontosabb mutatóit.

❹ **Székelyudvarhely lokális információs hálózati tervének kidolgozása.** Javasolt határidő: 1999. évvége.

❺ **Székelyudvarhely földmérési alaptérképének** (részletes kataszteri térképének) elkészítése. Az Udvarhelyi régió fakataszterének végrehajtása. Javasolt határidő: 1999. év vége.

Az Udvarhelyi régióban elkészítendő **alaptérképeken** szerepelnek: a szokványos topográfiai elemek mellett a telekhatárok, a környezetvédelmi adatok, a közművek Léptékük 1/1000-tól 1/5000-ig.

Ezekből a térképekből megtudható:

\*ingatlankataszter

\*középítkezések

\*rendezések

\*segélyszolgálatok

- \*közmű adatok
- \*telekosztások
- \*építési engedélyek
- \*a városépítészet műszaki adatai

Ezáltal a GIS megteremti annak lehetőségét, hogy az összes térképi és térkép-vonatkozású adatot egy közös referencia rendszerben tartsuk nyilván. Emellett az adatok (adatbázis) központi adatbázisba integrálható, építhető és ez valamennyi szerv számára elérhető.

### **Miért van szüksége az önkormányzatnak számítógépes adatbázisra?**

A korszerű kommunikációs és adatbázis-kezelési elvekre épülő székeludvarhelyi Polgármesteri Hivatal írjon ki tendert az információs hálózat kiépítésére. Fogalmazza meg az elvárásokat, az irodák összekapcsolási és működési moduljait szabja meg (pl. 3 főmodul: polgármester, helyettes, titkár vagy jegyző és a kapcsolódó irodák száma, rangsora, összeköttetése), tervezze meg az új osztályokat, szakcsoportokat és irodákat, melyek között ki akarja majd építeni az információs hálózatot. Jelölje meg a főbb adatbázisokat, melyekre nap mint nap szüksége van /lesz. Jelölje meg az irattár módját, az iktatástól az archiválásig tartó folyamatot. Döntse el, hogy szükségeli-e az adatbázis-kiszolgálást, melyben minden adat, irat stb. megtalálható és hozzáférhető. Gondolnak a GIS-re, a térinformatikai megoldásokra (térképes adatbázisra), továbbá jó-e az Ethernet hálózat, a munkahelyeken kialakított számítógépes munka, e-mail levelezés. Ezek nélkül nincs eredményes előrelépés e témakörben.

**Szakmai indoklás.** Számítógépes kommunikáció a városi közigazgatásban alapvetően fontos (City-Inform). A helyi közigazgatásban alkalmazott kommunikációs technikák áttekintése ma már nem olyan nehézkes. Ma az információ nemcsak a műszaki eszközök biztosította terjedésével, hanem merőben új megjelenési módjaival is hatékonyabbá vált. Az információs infrastruktúra kiépítésével az önkormányzati munka is javulhat, különösen, ha az adatbázisok kiépülnek. Ma már több irodában megtalálhatók az irodai munka számítógépes segédeszközei. A szövegszerkesztők, az adatbázis-kezelők és táblázatkezelők valamint, a grafikus programok használata napjainkra a mindennapok részévé vált. Az elektronikus levelezés egy új módozatként jelentkezik, majd az információs dokumentumok hierarchikus tárolása kerül terítékre. Az osztott rendszerű adatbázisok kezelése szintén értékigénnyel lép föl. A kliens-szerver architektúra, kiépítés nyújthat kielégítő megoldást. Ez a megoldás a feladatokat a munkaállomásokra bízta, míg a szervert - amely a felhasználó számára rejtett marad - szinkronizációra, a közös információk tárolására és szétosztására használja föl. Az irodarendszer vagy hálózat kiépítése ma már elengedhetetlen. Elsődleges feladatok egyike az irodai ügyvitel alapos megismerése, a szükséges szoftver-eszközök kiválasztása, a rendszer, a hálózat integrálása. Cél a valódi együttműködés megteremtése a különböző munkaállomások között, a megfelelő irodák között.

Napjaink **innováció-politikája** arra is figyel, hogy az információs technológiák, jelen esetben az önkormányzati információs hálózat miként épül be magába az önkormányzatba. Itt a hasznosulás színvonala is terítékre kerül, amely **a közigazgatás információ-rendszereit** igyekszik mozgásba lendíteni. Ma a városi önkormányzatoknak számos informatikai és térinformatikai kérdéssel kell megküzdeniük. Jó lenne, ha egy kisváros vagy akár egy megyei jogú város térinformatikai rendszere is kiépülhetne (céginformációs rendszer, gazdaságstatisztikai adatbázis, vállalkozói-üzleti adatbázisok, könyvtárhálózat, elektronikus ügyirat és dokumentum kezelés, népesség-nyilvántartás, területi adatbázisok a falvakról, folyamatos kereslet-kínálat kapcsolatok kiépítése, relációs adatbázisok a szervezeti és üzleti életben, szöveges és képi dokumentáció feldolgozás, turisztikai adatbázis-elképzelés, ügyfélnyilvántartás. Látható, hogy az információpiac igen gazdag, és az információellátás igen fontos követelmény.

Az önkormányzati hálózatban működő alkalmazások színvonalát, igényességét alapvetően meghatározza a hálózatkezelés többszintű megvalósítási modelljéhez való kapcsolódásuk módja. Ma a hálózatkezelés alapjául az állományok átvitelén alapuló alkalmazásközi kommunikáció szolgál. Az elektronikus adatszerén alapuló alkalmazás már egy másik dimenzió, különösen a cégnyilvántartók esetében.

Az **önkormányzati adatbázisok** kiépítése tehát az **önkormányzati munka korszerűsítését célozza**. Ehhez viszont ismerni kell az önkormányzat belső szerkezetét és működését, a döntéshozatal mikéntjét. Az sem vitás, hogy a nyilvántartások szabványainak - a hiányosságok ellenére is - működniük kell.

A helyi önkormányzat információrendszerének működtetéséért, fejlesztéséért a **rendszergazda** (a feltétel-biztosító) azaz az informatikai funkció a felelős. Az informatikus feladata a rendszer hatékony működtetése.

Az **ügyvitel igénye és a technikai lehetőség** vállvetve halad egymás mellett. Az iroda-automatizálásnak is a hatékonyság növelése a célja, azaz a kitűzött eredmény elérése a jelenleginél kevesebb erőforrással. Célunk tehát: a munkaeszközeinket úgy válasszuk meg, hogy nagyobb eredményt tudjunk elérni. Ez nem feltétlenül több, hanem jobb produktum is lehet. Itt lép munkába az **információtechnológia** a maga eszközeivel, az adatfeldolgozástól az archiválásig. Nem elég a hardver és a szoftver, kell a jó rendszergazda és felhasználó is. Az irodai folyamatokat is meg kell tervezni, és szervezni kell. Nagyon lényeges, hogy az informatikai funkció során **szolgáltatások** haladnak minden irányban, és sokféle igénybevevő használja. Tehát belső és külső használatra egyaránt alkalmasnak kell lennie. Van egy olyan vetülete is, hogy a **civiliszféra** is hozzájusson bizonyos információkhoz (ez a civilinformáció), gyorshírekhez, míg a **partner információ** a közszolgáltatások, polgármesteri hivatal irodáihoz, a közügyek megoldásában együttműködő szervezetek (közületek) számára ad információkat. A **vezetői információ** az irodák és a hivatali vezetők számára a döntések előkészítésével, szervezésével és végrehajtásával kapcsolatos információkat áramoltatja. A **belső információ** a hivatali (belső) feladatellátással kapcsolatos.

A fentiek ismeretében meg kell tervezni:

- \* melyik információ-áramoltatására építjük ki a belső hálózatot
- \* szükség van-e mind a négy információ-fajtára
- \* mire alapozzuk a fő információellátást
- \* melyikeket vonjuk be a kiszolgálási (szolgáltatási) munkakörbe

**A számítógépes adatbázis - célok és lehetőségek az önkormányzati munkában. A területi (lokális) hálózat adattárának megszervezése (Infotéka) és ügyviteli rendje**

Egy helyi adattár kiépítése és ügyviteli rendje (pl. Székelyudvarhelyen) viszonylag egyszerű és nem olyan költséges. A „terminál”-ként telepített hardver-szoftver együttes (konfiguráció) és más elektronikus segédeszközök (szöveg-kép-hang-beviteli és rögzítő eszközök) az egyre pontosabb adattárak elkészítését céloznák. A **helyi munkaállomások** a lokális hálózatok **végpontjai** lennének. Ez az ALAP. A Polgármesteri Hivatal igényességén és szervezőképességén múlik, hogy hány ilyen ALAP (munkaállomás) kiépítését tervez. A lokális irodák, munkaállomások rendelkezének a terepről és más helyi információs forrásokból gyűjtött **teljes körű ADATTÁRRAL**.

Az üzenetközvetítés (lekérdezés) módozataira javasoljuk az alábbiakat:

- szöveg közvetítése (hagyományos módon)
- kép közvetítése (fénykép, videó felvétel)
- hang (magnószalag)
- mágneses lemez (diskett, floppy) - később hálózaton.

A helyi információs munkaállomást alkotó személyi számítógépek mindegyike csak az adatbázis kis részét tárolja, de rendelkezik mindazon információkkal, hogy szükség esetén **adatszerét** bonyolítson le a rendszer azaz a hálózat távolabbi részeivel, szintjeivel. Ezen önálló működő rendszer alkotja a **helyi adatbázist** (DSA- Directory Sistem Agent). A potenciális felhasználók a tárolt adatokat különféle módon érik - érhetik el (legbiztosabb mágneses lemezen).



### **A büroikiai követelmények érvényesítése az önkormányzati munkában.**

A korszerű irodatechnika, az intelligens irodakiépítés kérdése is fontos lépés a korszerűsítési folyamatban. A piacszemléletű, eredményorientált világunkban az irodák külseje is fontos a közérzet szempontjából is. Az iroda bemutatkozó funkciót is ellát. Ez a menedzser érdemi ügyintéző irodája. A kliens, az oda látogató ügyfél részére pontos információt kell adni. Mindezen túlmenően kényelmes munkahely is. Ergonómiai kialakítása korszerű igény. A bútorzattól a számítógépig, a színskálától a kiszolgálási felületig minden számításba jöhet, a hatékonyság alapja a rend: mindennek meglegyen a helye és funkciója. Az iratkezelés, tárolás automatizálása, másolás, iratrendezők jelenléte, regiszterek, elektronikus levelezésig, mappák és iratfűzők, írógépek, nyomtatók, telefaxok, a kábelezés. Az iroda-automatizálás összetett művelet. Fontos a dokumentumok tárolása és visszakeresése, a modul-rendszer kialakítása az irodatechnikában. Ez feltételezi, hogy valamennyi iroda a Polgármesteri Hivatalban kiépítse a maga számítógépes környezetét, megtervezze a segítő adatbázisait (vagy megvásárolja). Fontos szerep hárul a számítástechnikára is, melyet tetőz az ergonómia és esztétika, harmónia. Az iroda-automatizáláshoz hozzátartozik a hálózat, a levelezőrendszer is.

#### **Az önkormányzati számítógépes adatbázis tematikus kezelhetőségének szempontjai.**

##### **Hogyan építhetők ki a számítógépes adatbázisok? Az információ áramlása az önkormányzatban.**

Az önkormányzati munka hatékonyságának meghatározó elemei az információs rendszer (hálózat), az ügyirat és dokumentumkezelés, valamint a feladat-nyilvántartás és követés. Mindez összefügg a dokumentumok tárolásának, archiválásának és visszakeresésének műszaki és munkaszervezési kérdéseivel. (DOKTÁR - ArchiWare c. program a ügyiratkezelés szolgálatában áll, az iktatástól kezdve a munkafolyamat követésén keresztül az archiválásig.). Az elektronikus dossziékon alapuló keretrendszer alkalmas a térinformatikai és jogi alrendszerekből származó dokumentumok integrálására és más formátumokkal (pl. szövegszerkesztő, szkennelt lapok) történő egységes kezelésére.

### **A Városi Tanács és Polgármesteri Hivatal információs kapcsolatairól**

**Nagyon lényeges a Polgármesteri Hivatal és a Tanács közti kapcsolat megteremtése, a kommunikáció kiépítése.** A kétféle hatalomgyakorlásról a 69-es törvény keveset beszél, melyek azok a szerkezeti elemek, amelyek ezt a kapcsolatokat biztosítja - e nélkül nincs gyors és eredményes ügyintézés - ne legyen egy újabb bürokrácia, vagy a polgármester vezető szerepének megszerzési lehetősége.

Az önkormányzat sikeres működése érdekében el kell dönteni

- \* óhajtja-e a korszerűsítést és miért?
- \* ha nem miben látja az előrehaladás forrásait, az eredményesség növelését
- \* óhajtja-e egy esettanulmány elvégzését az informatikai és információtechnológiai szempontok érvényesítésével (elemzés és helyzetfelmérés)
- \* óhajtja-e az információs hálózat kiépítését?
- \* hogyan képzelik el az információáramlást az önkormányzatban?
- \* igénylik-e az osztott intelligencia bevonását (PC-k bevonása intelligens terminálként)
- \* igénylik-e a negyedik generációs és elosztott adatbázis-kezelés lehetőségét
- \* számítanak-e a GIS-re, a térinformatikai megoldásokra.

Mindezek tisztázása után lehet rátérni a tervezésre, a hálózatkiépítésre.

**A polgármester** mindennapos döntéseit előkészíteni nem könnyű feladat. Elsősorban tálni kell a döntéshez szükséges információkat, adatokat, a gyorsan elérhető információkat. Ez lehet belső és külső (pl. törvénytár ismerete). Fontos a jól strukturált belső és külső adatokhoz való gyors hozzáférés, a tanulmányok sorozata, a rövid összefoglalók, irodai jelentések. Ezeket naprakészen ismernie kell.

\* **Elképzelhető megoldás:** az információs lapok előállítás. Ezek tartalmazzák rövid, tömör formában, lehetőleg grafikusán a fontos ügyekről és azok elintézési állapotáról (= köteget üzem módban közvetített adatbázis). A sokdimenziós adatmodell is elképzelhető, amely egyben döntéstámogató rendszer is. (a szakértő szerepe óriási).

A vezetőnek tudnia kell a kivitelezés módját is: azaz az információs rendszer kezelője, felhasználója (pl. a polgármester vagy irodafőnök) nemcsak látja, hogyan alakul az ügyintézés, hanem eszközöket is kap arra vonatkozóan, hogy elemezze az eseményeket, és megtalálja a

lényeges, a jövőbeni döntéseket megalapozó momentumokat. Itt lép fel a szakértői szféra kiépítésének fontossága.

**A polgármester elfoglaltsága sokrétű.** Munkája napi tervezést igényel. Fontos az aznapi találkozók, a várható események, a tennivalók, a határidő- és munkanapló együttes összevetése. A személyes információkat kezelni kell napi, heti és havi nézetben. A tennivaló-lista igen terjedelmes lehet, ezt is be kell vinni a notesbe (címjegyzékkel, hívások tervezésével). Több időbe kerül a találkozók besorolása és rangsorolása. Az ütközések kerülendők.

Tehát fontos, hogy az önkormányzaton belül érvényesíteni kell a **szolgáltatás-központúságot**.

**A feladatmegoldáshoz szükséges:**

- \* legyen helyes képünk a város, az önkormányzat realitásairól, az irányított valóságáról.
- \* minél teljesebb adatháttér ismeretében döntsenek, multiszektoriálisan és az összefüggések ismeretében.
- \* nagyon fontos az alapnyilvántartás hitelessége és bővíthetősége (a módosuló nyilvántartásokat pl. népesség, választói regiszterek privatizációs listák stb. naprakészen kell tárolni)
- \* pontos statisztikák (a halmazokra vonatkozó információk) álljanak az érdeklődők rendelkezésére
- \* saját hatásköröket szabályozó információk jelenléte.
- \* más hatáskörökkel való kapcsolatokra vonatkozó információk (megyei, országos) és a belső önkormányzati működést támogató információk ismerete.

Jelezzük, hogy elsősorban **a vezetői információ-ellátást** kell alaposan megszervezni, ugyanis ez az alapja a további kiépítéseknek. A vezető hozzáállása, döntéshozatali készsége majd igényli ezt majd azt a megoldást, ellenkező esetben csupán „felszerelés” marad a drága hálózat. A stratégiai fejlesztés tehát ebből indul ki:

- \* Kell-e korszerűsíteni a vezetést, a **döntéshozatal** útját?
- \* Szükség van-e a vezetésnek az **információtechnológiára** (IT)?
- \* Mi a garancia arra, hogy ez meg is valósul?

A polgármester elsőrendű feladata, hogy fejlessze az **információtechnológiát**, biztosítsa az információ-ellátással kapcsolatos működést, amely végső soron a fejlesztési stratégia teljesülését szolgálja. Mindez feltételezi a információtechnológia szerves beépülését a mindennapi döntéshozatalba, a vezetésbe. Jelezzük, hogy egy-egy új alkalmazás a belső működést és összehangolást segíti. Tehát egy jelentős **erőforrásról** van szó, amely megreformálja **a stratégiai gondolkodást** is. Mindez sajátos értékrend kérdése is, amellyel csökkenthető a fejlesztés kockázatai, lépést tartunk a világ információs hálózatával, a döntéshozatal módozataival, megszünteti a helyi önkormányzat információs kiszolgáltatottságát. Nem utolsósorban arra is jó, hogy az információtechnológiát egy **átfogóbb fejlesztési és működési céloknak, programoknak rendeli alá**. Nagyon előnyös lehet az alapfeladatok (napi feladatok) gyors és eredményes elintézésében, az információs feltételek megteremtésében, beleértve a napi-havi prioritások (elvégezendő feladatok) kivetítését, emelje az informatikai funkció rangját.

Megállapítható, hogy a tanács és a polgármesteri hivatal működésének kulcskérdése a sikeres együttműködés. Minden szinten kooperációra képes emberekre van szükség, amely biztosíthatja a magas teljesítményszintet. Kooperativitás nélkül nem működik a hálózat, a rendszer.

A horizontális és vertikális információáramoltatás igen fontos szakmai követelmény.

Gondolni kell a csoporthatékonyságra is, a kapcsolatkiépítés lehetőségeire más szervezetekkel, intézményekkel és hálózatokkal. A „huzalozott társadalom” nem áll messze tőlünk. Az azonnali használhatóság a demokratizmus fokmérője. Mindez a közös erőforrásból

(a szerver biztosította lehetőségek) történik, korlátozásmentesen. A **szervertechnológia** a csoportszoftvert helyezi előtérbe, ahol a szervezet pl. tanács, polgármesteri hivatal egészét tekinti felhasználónak és igényli a szoros együttműködést. Előtérbe kerül tehát a groupware (ejtsd: grupver) fogalma, amely a csoportműködésre hangolja a felhasználókat, és az információs struktúrákat biztosító hálózatot, rendszert. Itt sok alapszoftver nevezhető meg (pl. a LOTUS NOTES), amely segít abban, hogy az önkormányzat főleg kifelé legyen sikeres. Lényege: egységes információtechnológiai infrastruktúráként működik, és a szervezet (belső hálózat) minden tagjának, partnerének (kliensének) biztosítja az alapeszközöket és a modulok szolgáltatásait. Lényeges, hogy ebben a hálózatban az összes adat és alkalmazás potenciális összekapcsolást kapjon, nemcsak felhasználói, hanem fejlesztői szinten. Ez az együttműködés-központú információtechnológia (szolgáltatásai: szövegszerkesztő, táblázatkezelő, ábrakészítő, időkezelő stb.). Ebben az informatikai környezetben már könnyebb a „ki-bejárás.” Az információ, a dokumentum azonnal megjelenik mindenkinél, akire tartozik, mindenki azonnal hozzáfér minden információhoz, amire szüksége van. Ugyanakkor a partnerek egymással kommunikálhatnak, kapcsolatba kerülhetnek, rendszerbe léphetnek. A számítógépes irodaszolgálat feltételezi az irodák sajátos profiljának kialakítását, azaz a számítógépes munkahelyeket kell megteremteni.

Munkánk lényege: **miképpen lehet a legkisebb szabványos egységekre bontani a Polgármesteri Hivatal és a Tanács ügykezelését, tevékenységi elemeit, formanyomtatványait?** Ugyanis ezek összekapcsolásával felépíthető a hatékony rendszer. Erre a hagyományos eszközök (papíráradat) már nem felel meg. A jó rendszergazda feladata az információáramoltatás megszervezése.

#### **Meg kell tervezni az alábbiak áramoltatását:**

1. Adatok (dokumentumok, adattárak, törvények), melyeket az irodák alkalmazói használnak

2. a tevékenységeket, amelyeket az alkalmazottak, irodavezetők végeznek

3. eszközök, amit az adott alkalmazók használnak (nyomtatványok, végzések).

A fenti csoportszoftverben már jobban megy a munka, csupán a hozzáférés módját kell kialakítani. A megfelelő szakemberek „rádolgoznak” a felhasználói munkafelületre, gazdagítják adatbankjukat.

A célszoftverek pl. az ügyiratkezelés kérdése, egyéb nyilvántartások megoldható a csoportszoftver eszközeivel is.

Végül eljutunk odáig, hogy ki kell alakítani az egységes **önkormányzati adatvagyon**. Ez a legszorosabban kapcsolódik **az önkormányzati működés** tartalmi, érdemi részéhez. **Ebben áll a szervezeti tudás**, ami lehet számszerű, szöveges, grafikus (rajzos), képi (álló és mozgó). Ez a vagyon - ha szert tehetne egy önkormányzat - akkor ez lenne a legnagyobb vagyon, szervezeti előny, közös erőforrás, amely a sikeres működés feltétele. Ez a legnagyobb szellemi és anyagi érték, melyet csak gyarapítani kell, naprakészen.

#### **Az önkormányzat információ-menedzsmentje feltételezi:**

- a koncepciót (elvárások)

- a stratégiát (utak, módozatok)

- programot, (akciók).

A fentiek értelmében szükség van az önkormányzat belső rendszerének stratégiai tervezésére:

- \* a jelenlegi koncepció áttekintése, a hibák megjelölése;
- \* az önkormányzat programjának elemzése;
- \* az informatikai fejlesztési célok kidolgozása és jóváhagyása a tanácstagokkal;
- \* az informatikai környezet kiépítése, azaz a külső feltételrendszer kiépítése;
- \* az önkormányzat gyenge és erős pontjainak elemzése;

- \* az információtechnológia globális prognózisa;
- \* a lehetséges fejlődési irányok kivetítése, meghatározása, kiválasztása;
- \* a fejlesztés átfogó programjának elkészítése;
- \* költségprognózis készítése;
- \* végrehatásra.

o **Összegezve:**

Az információszolgáltatás a **MODULOK állományára vonatkozik**. Pl. ha szükség van a személyi adatbázisra, akkor csak azt a modult „kérdézzük”, ha „image-modul”-ra van szükségünk, akkor a képi-modult „mozgatjuk”. A szövegek kezelése, elektronikus továbbítása (scannerelve) szintén járható út. Előnyös lenne egy kép-archiváló rendszer integrálása is az információs hálózatba.

Az **önkormányzati informatika** keretében a folyamatos informatikai fejlesztés kerül előtérbe. Lényeges elem az adatcsere, az adatok pontos tárolása, archiválása, visszakeresése. A számítógépes hálózat kiépítésével jelentősen növekszik az önkormányzat döntési kompetenciája. Mindez fokozható **egy jól kidolgozott igazgatási informatikai koncepció és stratégia esetében**.

Az önkormányzat informatikai fejlesztése feltételezi egy **rendszergazda** felállítását is. Ki kell jelölni a feladatokat, a megoldandó kérdésköröket, meg kell tervezni az eszközöket, a programokat, a rendszert és ki kell képezni a felhasználókat a számítógépes feladatok ellátására. Ki kell építeni tehát a **helyi informatikai infrastruktúrát**. Át kell tekinteni a teljes belső és külső adatvagyon, meg kell határozni az információáramlás módozatait (egyirányú, többirányú, gráfszerű), a korszerű szabályozást és hozzáférést szintén. A vízszintes és függőleges információáramlás lehetőségeire is figyelni kell, a hierarchikus szemlélet érvényesítése mellett. Nagyon lényeges, hogy a Polgármesteri Hivatal irodái ismerjék egymás munkakörét is (jelenleg kevésbé ismerik). Ezen túlmenően ismerniük kell egymás adatainak megértését, azaz lennie kell egy közös érintkezési felületre, összehangolt ügyintézésre. Meg kell tervezni tehát a Polgármesteri Hivatal egységes adatbázis-rendszerét (Az önkormányzati projekt fontossága).

**Sokan jelzik e témakörben: célkitűzés nem minden, a célok hiánya maga a „semmi”.**

**Az információtechnológia jelentősége:**

- \* igazi érték, vagyon egy önkormányzat életében;
- \* a tájékozottság egyre jobban felértékelődik (a kultúra és a tudás mellett);
- \* a pontos információs a szervezet- és a működésfejlesztés szerves része (főleg, ha integrálható, rendszerbe, hálózatba állítható);
- \* a kooperatív kapcsolatok alapját teremti meg (partnerség, információkapcsolatok);
- \* az információtechnológia az önkormányzat hatékony működését szolgálja (mivel a célokat valósítja meg, eredményorientált, gazdaságos, adatvagyonnal gazdálkodik, hatáselemzésre képes stb.);
- \* az információtechnológia a polgárok (kliensek) szolgálatában áll (a nyilvánosság, áttekinthetőség, részvétel, kontroll kapcsán);
- \* magas szinten valósítja meg az időmegtakarítást;
- \* a képviselőtestület és a tisztviselők szolgálatában álló (képes a gyors döntési helyzetfelismerésre, a koordinációra, gazdaságos, hatékony);
- \* a szervezettebb működést célozza (tervszerű, ellenőrzött, szabályszerű, áttekinthető, egyszerű).

**Példa:**

**Székelyudvarhely megyei jogú város Polgármesteri Hivatalának számítógépes belső hálózata (tervezet, organigram) Az információs hálózat (pl. Ethernet hálózat) blokkrajza** (blokkséma a munkahelyeken található PC-k számával)

**\*Kapcsolódási lehetőségek:****Helyi tanács**

Ifjúsági Információs és Tanácsadó Iroda (SZINFO)

**Polgármester (és munkaköre):**

Költségvetési és Könyvelési osztály

Személyzeti, fizetési, szervezési iroda

Polgármesteri kabinet

Polgári védelem

Tájékoztatási, tervezési, programozási, adatfeldolgozási és értékesítési iroda

**Alpolgármester**

Magánkezdemenyvezési iroda

Urbanisztikai iroda

Területrendezési, lakás- és községgazdasági iroda

Kereskedelmi Ellenőrző testület

**Titkár/Jegyző**

Helyi Közigazgatási, Gyámhatósági és Anyakönyvi Hivatal

Jogi iroda

Vagyonkezelési és Gazdálkodási osztály

A terminálok, azaz az adatbevitelre és megjelenítésre alkalmas számítógépek (perifériák, képernyő és klaviatúra), egy soros kommunikációs vonalon csatlakoznak egymáshoz. A terminál emulátorral olyan program futtat, amely egy távolabbi számítógéphez kapcsolódva terminál funkciót valósít meg, rendszerint fájlátviteli lehetőséget is tartalmaz (pl. a Kermit és a PROCOMM).

**Feladatok:****Szervezési feladatok:**

tapasztalatcsere a lakossági bejelentések javaslatok, panaszok alapján

tanácsi határozatok előkészítése

a lakosság jogi tájékoztatása

a tanácsi előterjesztések ismerete, a programok egymásnak való megküldése

a bizottságok tapasztalatcseréje

módszertani munka

az ügyviteltechnika korszerűsítése

rendeletgyűjtemények nyilvántartása

a hivatali technikák biztosítása

közös nyomtatványminták szerkesztése

**Igazgatási feladatok:**

az ügyfélszolgálat tökéletesítése (egy terminállal, feladatok felvétele, elintézendők,

panaszok, megoldandók)

**Fejlesztési, pénzügyi feladatok:**

a területfejlesztés feladatköre, területrendezés, városrendezés, urbanisztika

a pénzintézetek együttműködése

számítógépi adókönyvelés lehetőségei

a pénzügyi ellenőrzés lehetőségei

az adó- és illetékhatóságok egységes koncepció szerint történő irányításának lehetőségei

**Szolgáltatási, kereskedelmi feladatok:**

- új szolgáltatási és vállalkozási szférák bevezetése
- ingatlankezelés
- áruzsere-forgalom javítása

**Kommunális ellátás, környezetvédelem**

- a környezetkárosító hatások elhárítása, tervek egyeztetése
- természetvédelmi területek nyilvántartása
- a köztisztaság, a hulladékgyűjtés nyilvántartása, intézményes személtszállítás

**Oktatás, művelődés**

- múzeum, könyvtár nyilvántartás, együttműködés

**Egészségügy, szociálpolitika, sport:**

- egészségügyi intézmények felügyelete
- orvosi ellátás felügyelete
- gyógyszertári ellátás felügyelete
- gyámhatósági ügyintézés
- gyermekvédelem, öregellátás
- szociális létesítmények fejlesztési koncepciója, öregek szociális gondozása
- gyógyfürdők fejlesztése
- sporttevékenység megszervezése
- a forgalmi rend felülvizsgálata
- a tömegközlekedés megszervezése
- idegenforgalom megszervezése, átmenő idegenforgalom megszervezése
- idegenforgalmi reklám

**Városgazdálkodás**

- lakás, lakhatás, fűtés, személtelhordás
- köztetek, parkosítás
- városgazdálkodási hálózatok (víz, villany, szennyvíz, hőenergia)
- úthálózat
- városépítészet
- közszállítás
- köztemetők nyilvántartása
- környezetvédelem
- szociális szolgáltatások
- közegészségügy, oktatási hálózat
- polgári védelem

**Vagyonkezelés**

- tulajdonjog, teleknyilvántartás, közbirtokossági javak, privatizációs tevékenység
- intézményi rendszerlemzés feladata meghatározni az információs szükségleteket, az információáramlás körülményeit, az ajánlott feladat-megoldási eljárásokat, az adott szervezeti keretek között (GIS, telek és ingatlan nyilvántartás, népesség-nyilvántartás, adókapacitást leíró nyilvántartások, gazdasági egységek nyilvántartója)

**Költségvetés**

- saját költségvetés elkészítése (kiadások-bevételek mérlege)
- pénzügyi menedzsment
- egyedi háttéradatair kiépítése

**Szervezeti kapcsolatrendszer:**

- kapcsolatrendszer kiépítése a „környezettel” (más hálózatok, vállalkozói szféra)
- szervezeti kiépítés a civil szervezetek felé, intézményrendszerek felé
- kapcsolattartás
- a tanácsi határozatok hatékony előkészítése és végrehajtása

a tanácsi szakbizottságok munkájának összehangolása  
működési szabályzat rögzítése.

**Fő gond: hogyan lehet számítógépes környezetben az emberi hatékonyságot és eredményességet megközelítő probléma-megoldási módszereket kidolgozni?**

**Az önkormányzati munka tervezési feladatai is sokrétűek.** Tudnunk kell, hogy mit akarunk, milyen módon, milyen eszközökkel akarjuk azt megvalósítani. Ehhez sok információra van szükségünk. Kell ismerni az önkormányzat teljes működését (erre szolgál a folyamatmodell, mellyel ábrázolható ez a működés). Szükség van egy induló stratégiára, a stratégiát alátámasztó alapos tényismeretre (mi van, mit kell megoldani). Műveletesíteni kell (algoritmusokkal), ismerni kell az összes paramétereket. Ismerni kell a tervezési követelményeket, a korábbi megvalósításokat az ügyvitelben, új megoldásokat és módozatokat kell keresni.

\* **Megoldandó probléma: az archiválás.** Archiválási módozatok (a visszakereshetőség biztosítása)

Az irattári gondok egyre sokasodnak. Nagy gond a lehető legkisebb helyen való tárolásra (irattárolás). **A leveleket, beszámolókat, jelentéseket, táblázatokat más ügyiratokat és dokumentumokat, számlákat, elismervényeket archiválni kell.**

A számítógéppel segített dokumentumkezelés feltételezi az elektronikus dokumentumkezelő- és archiváló rendszer kiépítését (pl. a magyar Doktár család, az **ArchiWare**). Ez az alkalmazás általános irodaautomatizálási keretrendszer. Az iktatási feladaton túl alkalmas a teljes ügyiratkezelés minden fázisának támogatására, papírintes kapcsolatot létesít az alkalmazási területen belül és kifelé is, majd megvalósítja az automatikus archiválást.

\* **Szükséges eszközök:** szkennerek, lézernyomtató.

Kapcsolódó dokumentumok: levelezés (levéltípusok), bírósági határozatok, Elektronikus irattár kiépítése (levelek, határozatok, kérvények).

Földrajzi megközelítésű adatbázis kiépítése (pl. lakónegyedenként, utcánként) pl. választások előkészítése, privatizációs kuponok, részvények nyilvántartása).

**A kiépítés jellege:**

többnyire kliens-server architektúrájú rendszerre gondolunk, ahol a PC-k még megbízható munkatársak

**Megoldandó problémák:**

Művelethalmaz-kezelés módozatai:

megbízható hardverelemek beszerzése

jól képzett rendszergazda jelenléte (aki az elméleti és a gyakorlati háttérrel biztosítja)

üzembiztonság

adatvédelem és biztonságos adattárolás

a kommunikációs hibák kiküszöbölése

\* **Elektronikus levelezés (e-mail) lehetősége a Polgármesteri Hivatal keretein belül**

Nagyon lényeges az, hogy az intézményen belül korszerű módon pontos információk kerüljenek terítékre. A szakmai eszmecsere egyik formája a levelezés: nem vitás a levelezés, az elektronikus konferencia, vitakör (discussion group) nagyban segítené az információ gyors feldolgozását és közvetítését. Mindezt tetőzné az információs elektronikus faliújság megjelenítése is. Így tör előre a multimédia és annak alkalmazásai.

**Egy szakosztály, iroda formanyomtatványai és azok adatbázisszerű felépítési lehetőségei.** Felmerül a kérdés: a számítógépes adatbázisok elterjedésével csökken-e a felhasznált papír mennyisége? Nem - válaszolhatunk egyértelműen. A tömördek papír feldolgozása új módszereket kíván. Ennek a technológiának a neve DIP (azaz a document image processing - az papír nélküli adatfeldolgozás vagy képi dokumentumfeldolgozás)

\* **Megoldandó feladat:** A „papír nélküli iroda” működésének központjában tehát az elektronikus dokumentum-feldolgozás áll.

\* **Lényege:** a rendszerbe érkező papírdokumentumokat szkennerekkel képfájlokká alakítjuk át, és azokat nagy kapacitású optikai lemezekre tárolják.

\* **Gyakorlati megoldás:** Az elektronikusan tárolt dokumentumokat azután szükség szerint elő lehet keresni és ki lehet nyomtatni. A lemezen tárolt információk két gyakori továbbfeldolgozási módja az optikai karakterfelismerés (OCR) és az indexelés. Az új CD-WORM eljárás a CD-ROM-okkal kompatibilis, egyszer írható-tároló. Ilyenekből egy wurlitzerhez hasonló lemezszekekrényt lehet felépíteni. Ez a több gigabájtos tároló a lelke a legtöbb működő DIP-nek.

\* **Szükséges eszközök:** a bevitelhez használt szkennel (lapolvasó), a tároláshoz használt optikai lemez, a megjelenítéshez használt terminál, nyomtató vagy fax. (a szkennelt adatokat tömöríteni kell).

### **A helyi önkormányzati (belső) információs hálózat kiépítésének szükségessége.**

#### **Milyen szolgáltatásokat végeznek a városi (Székelyudvarhely, Székelykeresztúr, Szentegyháza) önkormányzatok?**

- köztisztaság, zöldterület- belvízrendezés
- útfenntartás
- vízszolgáltatás és a szennyvízhálózat működtetése
- piacüzemeltetés-fenntartás
- ingatlanhasznosítás, lakásfenntartás
- önkormányzati intézmények működtetése (bölcsődék, óvodák, iskolák, kórház)
- szociális gondozás és segélyezés, közművelődési intézmények fenntartása
- civil szervezetek támogatása
- rendezvényszervezés
- beruházási és vagyionkezelői tevékenység stb.

A fenti tevékenységek összehangolt munkáját nagyban segítené egy korszerű információs hálózat kiépítése.

#### **A kiépítés jellege (hardverháttér, adatbázis, szoftver). Miért van szükség információs hálózatra?**

A polgármesteri hivatalokban alkalmazható hálózatszerkezési megoldások és architektúrák sokasága eleven gondolat. Napjainkban a hálózatba épített, szervezett számítógépek nem egyenrangúak, csak bizonyos csomópontok (szerverek) képesek a hálózatban a szolgáltatások ellátására. E századvégre a működő számítógépes rendszereket eltérő architektúrájú számítógépek, eltérő operációs rendszerek, különböző hálózatkezelés, és az alkalmazások szinte végtelen változatossága jellemző. Nem csoda, ha alig lehet kiválasztani a legjobb belső információs hálózatot, az alkalmazók sincsenek erre jól felkészülve. Az információs rendszerek általában modemcsatlakozásokra épülnek. A bejelentkezést és a terminál-emulációt a kliens oldali hálózati szoftverek végzik, amelyek általában előnyben részesítik az egyszerű megoldásokat. Nem vitás, hogy a kívánt adatok gyors megkereséséhez az adatbázisok tartalmát is kell ismerni, ellenkező esetben a keresés, a navigáció a hálózaton keresztül is nehézkes lesz.

**A naprakész adatbank sokat segítene a csúcsvezetésnek, a választmánynak és a társult szervezetek munkájának összehangolásában.** Az információs hálózat vagy rendszer kiépítése **időigényes és költséges** feladat. De a „végeken” már van kellő **alapadat**, nevezzük kezdetleges „**adatbázis**”-nak, amely csiráját képezne egy esetleges „terminál”-nak, **a lokális hálózat végpontjának.**

#### **A belső hálózat kialakítási módozatai és működése:**

- legcélszerűbb úgy kialakítani a hálózatot, hogy a Polgármesteri Hivatal adatgyűjtése és adatfeldolgozása, ami nap mint nap ugyanazokkal a programokkal történik, teljes biztonságban - az külön szerveren legyen. A szerver 24 órás üzemmódban dolgozik.

- a másik szerveren lehetnek az olyan programok, amelyeket alkalmakként használunk, illetve az új programokat is először ide installáljuk fel. Célszerű tehát egy fájlservert kísérleti célokra fenntartani.



**A belső hálózat filozófiája:** azok a terminálok, amelyek nem szükségesek minden felhasználónak kizárólagos használatra, közösen elérhetők, illetve megoszthatók (pl. a nyomtató nem mindenkinek kell).

Az irodákban többféle nyomtatási feladat is felmerülhet, így az elvárások ismeretében kell kiválasztani és telepíteni a nyomtatókat.

Az automatizálás akkor hatékony, ha nemcsak az eszközt, hanem a működési folyamatokat is a korszerű irodával szemben támasztott követelményekhez igazítjuk. A felhasználóknak meg kell tanulni a számítógépek használatát.

A költségek a kiépítendő rendszer méreteitől, a megoldandó probléma bonyolultságától függenek.

Lehet csak egy irodát automatizálni, majd fokozatosan a többit, vagy egységesen, egyszerre automatizáljuk az irodákat.

**\*Kínálkozó irodaautomatizálási eszközrendszer:** a Prisma Office (a Magic-kal)

#### **Az információs hálózat előnyei:**

\* a vezetékkel összekötött számítógépek révén lehetőségünk adódik egymás erőforrásainak, adatainak elérésére és kihasználására.

\* a hálózat kialakítására szükség van megfelelő hardverre, megfelelő típusú hálózati kártyára, jelerősítőre és az azt kezelő szoftverre

\* az egyenrangú (legegyszerűbb) számítógépes hálózat mellett a Novell NetWare operációs rendszere helyi számítógépes hálózat alakítható ki (Local Area Network)

\* a hálózatban összekapcsolt számítógépes munkahelyek (= munkaállomások) nemcsak elérik és használják egymás erőforrásait, hanem akadályozhatják is egymást (az illetéktelen behatolók ellen biztosítani kell az adatvédelmet és a titkosítást).

#### **A hálózat elemei:**

\* a szerver: a munkaállomásokat és a központi számítógépet kapcsolja rendszerbe.

\* a terminálok: a feldolgozandó adatok bevitelére szolgáló egységek.

\* az összekötő egység, - hálózati kártya, összekötő vezetékek.

Felmerül a csoportos számítógépes munkavégzés gondolata (a workgroups computing) is.

Mindezen túlmenően szükség van az **irodatechnika** fejlesztésére, korszerűsítésére, titkársági programok, szövegszerkesztők bevezetése, nyomtatók, fénymásolók felszerelésére. Az irodaautomatizálás lényege a hatékonyság növelése, a gyors ügyfélszolgálat beindítása (számítógép telefax kártyával, elektronikus levelezés stb.). Fontos a pénzügyi, gazdálkodási műveletek (könyvelés programok, anyagkészlet kezelő nyilvántartás, törvénytárak, bérezés stb.) nyilvántartása is.

Ki állja a számítógépes beruházásokat? Az önkormányzat, alapítvány, pályázatok útján, világbanki kölcsön, PHARE program, helyi alap?

**Országos (külső) információs hálózatba való bekapcsolódás. Országos referenciák, lehetőségek:**

1. **PDIR - Proiect Director Pentru Informatizarea Societății Românești** - a társadalmi élet informatizálást tűzte ki célul.

2. **Országos Informatikai Tanács** - Consiliul Național pentru Informatică - a közigazgatás támogatását tűzte ki célul.

3. **Technológiai Központ** - Centru de transfer tehnologic - feladata a közigazgatásba bevezethető hardver és szoftver eszközöket tesztelje, megmérje, és szaktanácsadással lássa el a rendszerfejlesztő intézményeket. A központ a bukaresti **Informatikai Szolgáltató Társaság** (Societate de servicii informatice) kezelésében van.

Az **ICMA** - International City Manager Association (USA), az **ANEL** - Association National des Elus Loceaux (Franciaország) - az intézményes információs rendszerek kiépítését szolgálják.

**Kiépítési alternatívák. INTERNET-kapcsolódás (nemzetközi) lehetőségei. Mi az INTERNET protokollkészlet? Kiépítési alternatívák.**

A **protokoll** nem egyéb mint szabályok összessége, amelyek szerint két hálózati berendezés vagy program kommunikál. A protokollokat különböző testületek szabványosítják. Az INTERNET-ben a legfőbb testület a IAB (INTERNET Activities Board - az INTERNET szerve, amely szabványokat deklará). **Összetett számítógépi-hálózati topológia.** Az intézmény belső (helyi) hálózata képes közvetíteni a hálózati adatsomagokat egy gerinchálózaton (backbone). Ezen történik az elektronikus levelezés, az adatállományok átvitele, a kép, szöveg, hang információk továbbítása. Lényeges az online szolgáltatás biztosítása, előfizetéses alapon pl. elektronikus levelezésre, (a topológia fogalmán az adatátviteli vonalak és a számítógép-hálózati eszközök egymáshoz képest való elhelyezkedése értendő). A polgármester asztalán tulajdonképpen egy adóvevő (transmitter-receiver, transceiver) lokális hálózati csatoló hardver kell legyen. Ez a MAU (Médium Attachment Unit). Az összekötő vonalak kiépítése éppen az adatátvitelt szolgálja. A szöveges keresésre kifejlesztették a nagyterületű információs rendszert, melyben a szövegek kikeresése osztott információs rendszerben valósul meg (WAIS = Wide Area Information Server). A helyi rendszer, lokális hálózat (LAN) összeköthető a városi hálózatokkal (MAN)

Az **INTERNET tehát** azoknak a számítógép-hálózatoknak a világot átfogó összessége, amelyek az INTERNET-protokoll (IP) közvetítésével egymással összeköttetésben vannak (Lengyel Veronika, 1995. 15.). Az INTERNET tulajdonképpen a különböző szolgáltatók által működtetett hálózatok és hálózati szolgáltatások összessége. Fő szervezete az ISOC, az INTERNET Society. Célja az INTERNET technológiával történő információcseré összehangolása, fejlesztése (uo. 16.). Az INTERNET a telefonrendszerekre támaszkodva fejlődött ki, mint világméretű számítógépes együttműködés. Az INTERNET éppen az elektronikus adatcserét segíti. Az INTERNET tehát egy nemzetközi információs hálózat, nyílt architektúrával, sokrétű szolgáltatásokkal.

### **Hogyan lehet csatlakozni az INTERNET hálózathoz?**

A hivatalos IP cím megszerzése a központi hálózattól (RIPE- Réseaux IP Européens)-től, továbbá szükség van egy hivatalosan regisztrált domain névre, gépeinket be, illetve át kell konfigurálni, meg kell állapodni a hálózati szolgáltatóval a csatlakozás mikéntjéről, meg kell teremteni az összeköttetést a szolgáltatóhoz.

A multimédia alapú Mosaic szoftver lehetőséget ad a felhasználóknak, hogy könnyen kezelhető, grafikus felhasználói felületen keresztül férhessenek hozzá az INTERNET hálózaton rendelkezésre álló adatbázishoz, szoftvergyűjteményhez és egyéb információforrásokhoz.

**Hogyan történik a kliens- szerver alapú kiépítés?** Egy hálózati szolgáltatás működésének azt a módját jelenti, amikor a szolgáltatás két komponens asszimmetrikus együttműködése által valósul meg. Az egyik komponens a lokális gépen fut, és a felhasználói interfészt kezeli, ez a kliens. A másik komponens a távoli gépen fut, a klienssel kommunikál és a hálózat számára távolról elérhető szolgáltatást nyújt, ez a szerver. A szerver-kliens típusú hálózat azt jelenti, hogy van egy kitüntetett szerepet játszó számítógép, amit szervernek nevezünk, és vannak hozzá kapcsolódó **munkaállomások**, amelyek a szerveren tárolt adatokhoz szeretnének hozzáférni. A munkaállomások gyakorlatilag önálló számítógépek, amelyek a hálózatra kapcsolódást biztosító hálózati kártyával is rendelkeznek. Így ezek a munkaállomások a hálózat nélkül is használhatók. A szerver általában rendelkezik egy nagyobb méretű merevlemezzel, amelyiken az önkormányzat összes programja elfér. A munkaállomásokon pedig, elérhetők a közösen használt adatbázisok. Így a munkaállomás céljára megfelel akár egy merevlemez nélküli számítógép is, mert minden adatot elérhetünk a hálózatról.

A hálózatba a felhasználó, a megfelelő hardver alkalmazása esetén megfelelő szoftverek betöltése után be tudnak jelentkezni egy felhasználói névvel, ami után jelszót is meg lehet adni. Ekkor jelentkezhet be a felhasználó a hálózatra. Ezután a közösen használt merevlemezeiről adatokat tölthet be a munkaállomásra, annak lemezegységeire, vagy memóriájába. Csak olyan területről tölthet be adatokat, ahol a megfelelő jogosultságokkal rendelkezik. A szerver merevlemezeire írhat is a felhasználó, ha ez engedélyezve van részére.

**Miben segíthet az INTERNET?** Elsősorban a városi önkormányzat nemzetközi kapcsolatainak kialakításában (tapasztalatsere, adatbázisok lekérdezése, modell-megoldások feltérképezése, új stratégiák érvényesítése, kapcsolattartás, több oldalú együttműködés, szakemberek cseréje, címlisták kommunikációja.

A **tudományos kutatás** vonalán (főleg településszociológiai megközelítésben) szükség van a **falu- és az agrárszociológiai kutatások** összehangolására. Ennek érdekében a Civitas Alapítvány felvállalná egy **Dokumentációs Központ és Adattár** kiépítését Székelyudvarhelyen. Ide lehetne összegyűjteni az Udvarhelyi régió adatait, a vidék társadalomtudományi kutatásainak végtermékeit (jelentések, tanulmányok, felmérések, interjúk). Az Adattár célja a szociológiai, társadalom-néprajzi, történeti, gazdasági, szociálgeográfiai, statisztikai és közgazdasági naprakész adatokkal ellátni a hazai és külföldi kutatókat, érdeklődőket.

A **Dokumentációs Központ és Adattár (Székelyudvarhely) szolgáltatásai** az alábbiakra terjedne ki:

- információadás-megkeresésekre;
- a tárolt dokumentációk, adatbázisok másodlagos elemzésekre, feldolgozásokra vonatkozó igények biztosítása;
- az adatok számítógépes feldolgozásának segítése, tanácsadás, szoftver szolgáltatás;
- a szakirodalmi figyelőrendszer kiépítése;
- a speciális szoftverek (adatbevitelhez, adatfeldolgozáshoz és szövegszerkesztéshez) kidolgozása.

## **2. További kimunkálásra javasolt célprogramok, témák és tervfajták (tanulmánytervek, projektek)**

Az Udvarhelyi régió falvainak és városainak gazdaság-társadalmi életének javítása számos **célprogram (fejlesztési program)** megvalósítását feltételezi. Ezekben a helyi akaratnak és érdekeknek kell érvényesülnie. A kistérségi programok kidolgozásakor az alábbiakra kell összpontosítani:

- a munkahelyteremtő beruházásokra (pl. mezőgazdasági termékek feldolgozása, tájjellegű biotermékek előállítás stb.);
- a vállalkozásokat segítő innovációs központok, inkubátorházak, ipari parkok kiépítése és a munkahelyteremtéssel járó humán infrastruktúra-fejlesztések;
- az önszerveződést (civilisztika) segítő programok , ökológiai szemléletű kistérségi területfejlesztési programok megvalósításának támogatása;
- a vállalkozásokat segítő infrastrukturális beruházások segítése (energia-, közlekedés-, víz- és szennyvízrendszerek kiépítése, a hírközlés javítása, a térségi hulladék: elhelyezése és kezelése, turisztikai fejlesztés, az ivóvízellátás, az útépités stb.)
- az EU által támogatott azaz EU-konform innovációs fejlesztési programok felkarolása; Mindezekben az ötletgazdáknak partnert kell keresniük a közös programok kidolgozására és finanszírozására. Ilyen programok a PHARE-programok a településközi együttműködések serkentésére. A **PHARE Regionális Program** már több éve jelen van Közép-Kelet-Európában.

Az Udvarhelyi régió esetében a hangsúly a **felzárkózáson** van. A hátrányos helyzet okai, mint láttuk, időben messzire nyúlnak vissza és erőteljes szerkezeti megoldásokat követelnek. A nehézségeket tetőzi, hogy a helyi pénzpiac nem reagál megfelelőképpen a kisvállalkozók hiteligényeire. Pedig erőteljes lépéseket kell tenni a termelő beruházás tartós munkahelyeinek létrehozása érdekében.

Ismerve **jövőérzékenységünket** bizton álthatjuk, hogy **keveset tudunk a tervezési időtartam kijelölése és a régiófejlesztési célkitűzések megfogalmazása közötti kapcsolatokról**. Ennek mérlegelése elengedhetetlen a tervezésben, ugyanis **a tervezés tárgya a jövő**. Általában a tervezés során csak a **közeljövőre** gondolunk és kevésbé a **hosszabb időtávra**. Valamennyi önkormányzati vezetőnek, döntéshozónak éppen a **jövőérzékenységére** kell apellálni. Az **idő mint rejtett dimenzió** csak előre halad és a **stratégiai tervezés** az idő folyamatába ágyazódik. A „gyors múltás” mellett **van tervezési időtartam** is, melyet az Udvarhelyi régió terület- és településrendezési terveinél is kell érvényesíteni. Ezt az időtartamot kell figyelembe venni a **kreatív menedzsment (CM)** során is, amely lehetővé teszi, hogy mindvégig a **megújulás funkcióját** tartsuk szem előtt, s így a **tanulás primátusát** hangsúlyozzuk. Ily módon a megismerő rendszerünk eredményesen bontakozhat ki.

Jelen tanulmányban a **középtávú tervezés** kapcsán az **5-10 éves időtartamú terveket** tartjuk előnyösnek. Ez idő alatt megtervezhető a várható növekedés és fejlődés és az ésszerű keretek között kidolgozható és végrehajtható a terv. A **tervezési időtartam** így olyan határvonalat jelöl ki, amely **elválasztja az előrelátható jövőt az előre nem láthatótól**. A politikai változások mindig meggyorsíthatják az eseményeket. A jövő eszméje egyértelműen a jövőre vonatkozó egyéni (és viszonylag szubjektív) ítéletekhez és elképzelésekhez kapcsolódik. Ez a **jövőkép** egészíti ki a kockázatos stratégiai döntéseket. Így válik az idő kultúránk értékes árucikkévé, és a tervezési időszak szintén **átváltható erőforrásként** lép elő. Jelen esetben a gyorsabb tervezés elvét kellene érvényesíteni, ahhoz hogy elérjük gazdasági és társadalmi céljainkat ebben a régióban. A megtakarított idő pénzzé változtatható. Az idő tehát olyan **eszköz amely konvertibilis erőforrásként** használható, akárcsak a pénz. Megállapítható tehát, hogy a **tervezési időtartamot** ugyanúgy stratégiai elemzés útján kell kialakítani, mint a **tervcélokat**.

**Milyen tevékenységi körök, hozzáférhető tervtípusok ajánlásaira (vizsgálatára) térhettünk ki?**

- az eddig elkészült általános rendezési tervek felülvizsgálatára és módosítási felületeinek kijelölésére.
- a településfejlesztési koncepciók kidolgozására.
- a döntés-előkészítő tanulmányok felvázolására, egyes szakvélemények nyomatékos érvényesítésére.
- beépítési- és helykiválasztási előtanulmányok (dokumentációk) elvégzésére.
- terület-felhasználási engedélyezési dokumentációk elkészítésének szorgalmazására.
- táj- és környezetrendezési tervek értékelésére.
- környezetvédelmi esettanulmányok és szakvéleményezések, környezetvédelmi hatásvizsgálatokra
- forgalomcsillapító területek kialakításának terveire.
- a falusi térség fejlesztését célzó mozgalmak felkarolására (pl. falu-megújulási mozgalom, faluképmegőrző mozgalom stb.). Ismeretes, hogy az ősi identitások és értékek megőrzése kultúránk szerves része.

**A település- és területrendezési tervek** általában egységes, egymásra épülő rendszert alkotnak. Tartalmi mélységben eltérő fajtái: az általános rendezési terv, részletes rendezési terv, egyéb rendezési tervek.

Az előbbi tervek ismeretében, a regionális fejlesztés közösségi erőforrásainak további feltárására az Udvarhelyi régióban - a teljesség igénye nélkül - az alábbi **kimunkálásra váró témakörök, térségi programok** jelölhetők ki:

1. Az Udvarhelyi régió komplex gazdasági-társadalmi fejlesztési programja
2. A hátrányos helyzetű kistájak fejlesztési programja az Udvarhelyi régióban

3. A földalap és az ásványvagyon felhasználási programja. A természeti erőforrások és adottságok alapos felmérése az Udvarhelyi régióban.
4. A kistérségek gazdasági integrációs törekvéseinek programja.
5. A kis- és középvállalkozások fejlesztési programja az Udvarhelyi régióban.
6. Az Udvarhelyi régió szociális fejlesztési terve. Az idősellátás helyi programja.
7. A Terület- és Gazdaságfejlesztő központ létrehozásának programja.
8. Az Udvarhelyi térség animátori-vállalkozásfejlesztési programja.
9. Az Udvarhelyi régió állattenyésztési programja.
10. A munkanélküliek képzési és átképzési programja az Udvarhelyi régióban.
11. Az Udvarhelyi térség környezet- és természetvédelmi fejlesztési programja.
12. Az Udvarhelyi régió ivóvízprogramja.
13. Az Udvarhelyi régió tájrendezési programja
14. Zöldfelületi fejlesztési program kidolgozása
15. Az Udvarhelyi régió térinformatikai programja.
16. A falugondnoki rendszer bevezetésének programja az Udvarhelyi régióban.
17. A régió-management helyi programja.
18. Az infrastruktúra fejlesztési programja az Udvarhelyi régióban.
19. A közúthálózat fejlesztési programja az Udvarhelyi régióban.
20. Az Udvarhelyi régió lakásépítési programja.
21. Az Udvarhelyi régió marketing-programja (térségi márkanevek, regionális jel és formarendszer).
22. A térségi önszerveződés programja az Udvarhelyi régióban.
23. Székelyudvarhely vonzáskörzetében lévő falvak infrastrukturális helyzetének javítása (a vonalas és hálózati infrastruktúra kiépítésének módozatai).
24. A falusi üdülőkörzetek (a második lakás) és az ökoturisztikai létesítmények kiépítése az Udvarhelyi régióban. A falusi és tanyai vendégfogadáshoz kapcsolódó élelmiszertermelői háttér kiépítése az Udvarhelyi régióban.
25. Az Udvarhelyi régió középtávú területfejlesztési terve (településhálózat-fejlesztési keretterv, tájrendezési keretterv-javaslat).
26. A hátrányos és a halmozottan hátrányos területek, térségek fejlesztési terve.
27. A háztáji tejtermelés fejlesztése, tejfeldolgozó üzemek létesítése.
28. Vállalkozói alapon történő juhtenyésztés bővítése a Tizenhétfalusi havasokban.
29. A kisüzemi nyúltenyésztés bővítése.
30. Intenzív zöldségtermesztés bővítése Bögöz térségében.
31. A gyümölcstermelő és -feldolgozó élelmiszergazdaság kiépítése az Udvarhelyi régióban.
32. Hűtőházi kapacitás kiépítése a Nagy-Küküllő völgyében.
33. Gyógy- és fűszernövény-termesztés fellendítése családi környezetben.
34. NATURA-programok, biokertészet, természetgyógyászati központ kiépítése az Udvarhelyi régióban.
35. A hagyományos kismesterségek felfuttatása az Udvarhelyi régióban.
36. A vadgazdálkodás kiépítési terve az Udvarhelyi régióban.
37. Székelyudvarhely szeméttelépének és hulladékkezelő művének kiépítése (bankhitel segítségével és állami támogatásból).
38. Egy nagyáruház megvalósítása Székelykeresztúr és Székelyudvarhely között pl. Bögözben (saját, önkormányzati erőforrásokból és vállalkozói tőkével).
39. Telefonhálózat-bővítés, korszerűsítés. A celluláris telefonhálózat kiépítése az Udvarhelyi régióban (pályázat útján, vállalkozói tőke révén).
40. Az Udvarhelyi régió információs hálózat-fejlesztési programja
41. Az interregionális kapcsolatok távlati fejlesztési programja.

42. A falusi turizmus fejlesztési programja az Udvarhelyi régióban.
43. Turisztikai információs központok kialakításának programja az Udvarhelyi régióban.
44. A civilisztikai fejlesztés helyi programja.
45. Helyi vezetőképző program.
46. Az imázsfejlesztés helyi programja.
47. A tudományos kutatás és fejlesztés helyi programja.
48. A főiskolai és egyetemi képzés helyi programja.
49. A távoktatás és a népfőiskolai oktatás helyi programja.
50. Az interetnikai kapcsolatok és a multikulturalitás helyi programja.
51. Az Udvarhelyi régió háttérét erősítő képzési program.
52. Idegenforgalmi információs és tanácsadó iroda létrehozása és programkínálat kialakítása, a helyi túravezetők képzése.
53. Civil szerveződések falun (a falu tudati és összetartozási tudati szintjének erősítése).
54. Az Udvarhelyi régió komplex környezetminősítési térképének elkészítése (1/10000-es léptékben) feltüntetve az ipari-városi területhasznosítás objektumait, a tönkretett, hasznosításból kivett szintereket. Ezt megelőzően fontos lenne a három régióközpont (Székelyudvarhely, Székelykeresztúr és Szentegyháza) komplex környezetminősítési térképének elkészítése.
55. Humányszolgáltatási iroda terve Székelyudvarhelyen.
56. Homoródok vidéke. Kistérségi meliorációs tanulmányterv.
57. Havasalja. Turisztikai vállalkozás-élnékítési program.
58. Sóvidék. Egy kistérség versenyképes fejlesztési koncepciója.
59. Udvarhely vidéke hosszú távú településfejlesztési koncepciója.

A fenti tervek, tervtanulmányok elkészítése hosszadalmas munkát igényel. **A fontossági sorrend, a prioritások megjelölése** elsősorban a döntéshozók feladata. A tervezők és a szakemberek azt szeretnék, ha a fentiek közül nagyon sok terv meg is valósulna. Bármelyikkel is kezdenénk **a finanszírozási kereteket** kell felmérni. Kellő pénzforrások hiányában 2050-ben is lehetne tallózni a fenti célprogramok között.

Az alábbiakban néhány fontos területen jelezzük a **szakmai teendőket és a tervek fontosabb összetevőit**.

a) A működő piactudományokra való áttérés keretei között - az előbb vázolt településpolitikai megfontolások figyelembevételével - **az újraelosztási és az önfinanszírozási rendszer egyfajta egyensúlyát** kellene megteremteni az Udvarhelyi régióban is. Ebben a munkában a lakossági összefogásnak jelentős szerepe lesz, gondolva arra, hogy a településfejlesztésre fordítandó központi pénzeszközök az elkövetkező évtizedekben is egyre szűkösebbek lesznek.

b) A terület- és településfejlesztés első lépéseit a **régió három kisvárosának kell elindítania**, mivel ezek alapvető infrastruktúrával és szakembergárdával rendelkeznek, és idővel ezen dinamizáló szerepkörű központok hatósugara a vidékre is kiterjed.

c) Láttuk, hogy a Székelyudvarhely környéki, többnyire aprófalvas falusi térség egyben társadalmi-gazdasági okozat is, azaz **eredményorientált településhálózati entitás, valóság**. Az Udvarhelyi régió **társadalmi-gazdasági felzárkóztatása** elodázhatatlan. Nem vitás, hogy ennek kizárólagos záloga nem lehet csupán az ipar.

d) Mikroszociológiai és csoportdinamikai vetületben a **falusi ember, a falusi közösségek cselekvési alanyként lépnek elő**. Mindent saját érdekében tesz vagy tehet. Ezt kell magas szinten kamatoztatni. A falugazdák, felelősök tevékenységére jobban oda kell figyelni és biztatni, bátorítani segíteni kell őket. Vagyis, ha a „helyi lakosság akar valamit”, akkor arra azért kell odafigyelni, mert potenciálisan meg is tudja valósítani. Így a lakosság aktív kontrollja is biztosított, a **térreleváns döntések szakszerűnek vélhetők**. Csak a

megvalósítás marad hátra. Ezen a ponton a lakosság aktív cselekedetei, faluépítő és -szépítő munkája bontakozhat ki.

e) Nagyon lényeges a **természeti környezet értékeinek** megőrzése és azok helyi és megyei oltalom alá helyezése. Külön gond a szennyvízelvezetés, a veszélyes hulladékok elhelyezése és kezelése, a biztonságos működtetés. Mindezen túlmenően az épített környezet (főleg műemlékek, unikumok, ritkaságok) védelme sokoldalú együttműködést igényel. A szellemi örökség ápolása a helyi identitástudat alakításának sarkalatos kérdése marad. A helytörténeti kutatásokat nagy erővel kell folytatni ahhoz, hogy valamennyi fontos és eltűnőben lévő szellemi és tárgyi hagyaték ismertté váljon.

f) A másik oldalon, a **gazdasági-társadalmi térkapcsolatok** terén, a gazdasági térszerkezet kiegyenlítetttsége jelenti a cselekvési területet. Ennek sejtje az önellátó családi gazdaság, a kisipari tevékenység. Nagy gondot kell fordítani a gazdaságszervezésre, piaci értékesítésre. A termelési feltételek biztosítása (takarmány, vetőmag, növény védő szerek, állatorvosi szolgáltatás) nélkül nem valósítható meg a kiegyensúlyozott gazdasági fejlődés. Ebben segíthet a mezőgazdasági inkubációs tevékenység, melynek során hathatós segítséget nyújtanak a kis és közepes vállalkozásoknak, szövetkezeteknek. Ehhez társul egy erős termelői érdekképviselő, a gazdakörök segítőkészsége, a piaci információk elérése. Mindezt a folyamatos marketing tevékenység hatja át. Ezáltal a piaci kereslethez alkalmazkodni képes gazdasági szerkezet előbb utóbb a gazdasági-társadalmi fellendülést fogja eredményezni.

g) A területrendezési terveknek összhangban kell lenniük a térségi területfejlesztési koncepcióval. Továbbá a nagyobb régióra kidolgozott, korábban elfogadott rendezési terveket kötelezően figyelembe kell venni. E témakörben nagyon fontos, hogy a döntéshozók képesek-e a szükségszerű kompromisszumokra. A területi tervezést a nyilvánosság mellett a megillető helyre: a célokat, a prioritásokat, a tervek tartalmát a széles nyilvánosság elé kell tární, hogy a célpopulációk, az érdekeltek védhessék álláspontjukat, befolyásolják a tervek tartalmát.

h) Valamennyi **területi tertípus** kötelező része a társadalmi-gazdasági hatástanulmány, amely rögzíti a tervezés szakaszában jellemző társadalmi-gazdasági kiinduló helyzetet (helyzetelemzés), illetve értékeli a tervcélok, alternatívák várható társadalmi-gazdasági hatásait. A területi tervezés lényeges követelménye az egyeztetés és az elfogadás szabályainak lefektetése, ennek keretében a nyilvánosság és a társadalmi részvétel biztosítása.

#### **A mindenkori fejlődést veszélyeztető tényezők:**

- \* a térség nem tud elegendő tőkét mozgósítani a mindenkori fejlesztéshez;
- \* a szakképzett munkaerő elhúzódik a térségből, és a humán erőforrások gyakorlatilag szétforgácsolódnak;
- \* az önkormányzatok pénzeszközeit szociális kiadások emésztenek föl;
- \* nem alakul ki aktív vállalkozás-barát környezet;
- \* szűkül a belső piac;
- \* a környezet romlása folytatódik;
- \* a gazdasági kiszolgáltatottság és függőség továbbra is a központtól függ.

### III. Kitekintés

Áttekintve az Udvarhelyi régió jelen társadalmi-gazdasági viszonyait és a távlati lehetőségeket kémlelve az alábbi főbb **megállapítások, végső következtetések** körvonalazódnak:

(1) Az Udvarhelyi régió „újból” **elindult a polgárosodás útján**, de ez folyamat igen lassú. A kistérségi fejlesztésnek elsősorban a megélhetés biztonságát, a komfortos életet, a helyi demokráciát, az értékek megőrzését kell szavatolnia. Ehhez szükség van a **folyamatos innovációra, kreativitásra**. Láttuk, hogy a gazdasági változások társadalmilag legnagyobb hatású mozzanata a tulajdonviszonyok változása volt: az állami tulajdon túlsúlya sok területen megszűnt, viszont az új tulajdonosok még nem jelennek/jelentek meg. Az „új elit” feltehetően menedzser típusú lesz.

(2) Ez ideig nem tapasztalható átfogó **regionális településpolitika** a Hargita megyének ebben a régiójában. Talán egy esetleges megyerendezés - a történelmi Udvarhely megye újjászervezése útján - igényelné az **alapos gazdasági-társadalmi fogantatású programcsomagok, tervek elkészítését**. Alaposan átgondolt településpolitika hiányában régióinkban az egyenlőtlenségek növekedésével kell számolni. A területfelhasználási és a szerkezeti javaslatokon belül a településhálózatra, a termelésre és a műszaki infrastruktúra elemeire adott javaslatok végső célja az Udvarhelyi térség népességmegtartó képességének fokozása, a rekreációs tájpotenciál növelése, valamint a helyi közösségek életszínvonalának emeléséhez történő hathatós hozzájárulás.

(3) A sokat emlegetett **szociális háló kiépítése** térségünkben is csak terv maradt, csupán egyszerű fogalom. Az udvarhelyszéki falvak gazdasági-társadalmi felzárkózása ugyancsak lassú ütemben halad. Ennek fő oka: a tőkehiány és az erőteljes akarat hiánya a helyzet javításáért. A gazdasági változásokból a lakosságot közvetlenebbül a jövedelmi színvonal csökkenése, a jövedelmi egyenlőtlenségek növekedése, a munkanélküliség, az áremelkedés, és a fogyasztás szerkezeti és színvonalbeli változásai érintették.

(4) Régióink az **élelmiszertermelés és a rekreáció színterének** számít. A település- és területfejlesztési koncepció a **szelektív iparfejlesztést** javasolja. Kiemelt feladat az üdülési adottságok feltárása és annak hasznosítása. Ugy véljük, hogy a falusi turizmusnak és az üdülésnek kiemelt szerepe lesz a népesség jövőbeni foglalkoztatásában, annak megtartásában és az infrastruktúra fejlesztésében.

(5) Az Udvarhelyi régió **falusi térsége fokozatosan az elszegényedés** irányába tart. A falusi térség lakói sorban átélte a **kollektivizálás** (1945-1992) teljes folyamatát, melynek során a háború utáni kisparaszti gazdálkodást a mezőgazdasági termelő szövetkezetek váltották föl. Így három évtized alatt az agrárnépesség teljes átrétegződése ment végbe: **a mezőgazdasági munkás falusi bér munkássá vált és megindult a migráció a városok felé**. A túlélési stratégia ebben a térségben sem vált be, mert a hatalom beavatkozása minden szinten érvényesült. A termőföld közös megmunkálása mellett/során mégsem alakult ki egy ésszerű gazdálkodási rendszer: elveszett az addig megszerzett földtulajdon, eluralkodott az általános értékszavar, Székelyudvarhely város vonzása erőteljesebb lett, az ipari telephelyek szívóhatása megnövekedett. Hamarosan kiderült, hogy a túlzottan nagyméretű, sok ezer hektáros gazdaságok működtetése, üzemeltetése egyre nehezebb lett, miközben a **mezőgazdasági munkaerő egyre inkább csökkent**. Csupán a melléküzemek jelentettek némi jövedelemforrást. A falusi lakosság a háztáji és kiegészítő gazdálkodásból próbált újabb, kiegészítő jövedelemforráshoz jutni. A nagyüzemi gazdálkodás válsága folytatódott az 1970-es és 1980-as években is: a mezőgazdaság jövedelmezőségi viszonyai romlottak, sőt egyáltalán nem voltak nyereségesek. Érdekes 1990 után a hatalom nem tud mit kezdeni az agrárágazattal. Reméljük, hogy az új fuvallat ezen a téren is látványosabb változtatásokat eszközöl.



(6) Az Udvarhelyi régió falusi társadalma nem sokat változott 1989 óta: **a falusi népesség elöregedési folyamata továbbra is tart**, és sok faluban az aktív keresők között a terciér és az ipari foglalkozásúak kezdtek többségbe kerülni. A **háztáji gazdaság** valamelyest emeli a gazdálkodás presztízsét. A földtörvény biztosította föld ugyan „nagyjából” a volt tulajdonosok kezelésébe ment át, de most egy másik veszély is fenyeget: nincs elegendő hatékony munkaeszköz az agrárszféra felfuttatásához. Tehát **a tulajdonváltás még nem tulajdonforma, csupán annak csírája.**

(7) Az elöregedett udvarhelyszéki kis- és aprótelepülés elnéptelenedési folyamata nem állt meg. Igaz a nagyobb és erőteljesebb községközpontok (Parajd, Korond, Farkaslaka) lakásállományukat felújítva megerősödtek. Csak kiegyensúlyozott demográfiai struktúra képes a faluközösségek megerősítésére.

(8) Számos **újabb félelem vett erőt a faluközösségekben:** az infláció és a gazdaság „túlságos lehülése” következtében növekszik az elszegényedés, nő a munkanélküliség, csökken az életszínvonal, romlik a falusiak közérzete, erősödik az alkoholizmus, a korrupció és erkölcsi romlás, a bizalmatlanság.

(9) A **piacgazdaság** intézményi keretei még alig közvonalozódnak. Hiányoznak az igazi jogi szabályozók, az új típusú irányítási intézmények, az eredményes tőzsde- és bankrendszer, a pénzügyi- és adókedvezmények. Csak egy **kiegyensúlyozott gazdasági szerkezet** biztosíthatja a helyi lakosság megélhetését.

(10) A **községi önkormányzatok bevételei** igen kevesek. Állami beruházásokra alig van lehetőség.

(11) A vizsgált térségben a három város kivételével, sehol sem javasoljuk a belterület jelentős növelését, hiszen a népesség száma az utóbbi évtizedben lassú csökkenési tendenciát mutat. A kisebb falvakban feltétlenül fejleszteni kell a kereskedelmi, az egészségügyi és művelődési intézményekkel való ellátást, egységesen ivóvízzel való ellátást, gondolva a szennyvízkezelés megoldására is.

(12) **Meg kell őrizni a népi építészeti értékeket**, fenn kell tartani a népi építészet hagyományait, az ősi településszerkezeti formákat, a település-táj harmonikus kapcsolatát, és az egyedülálló tájjelleget. Ki kell építeni a környezetvédelmi mérő-megfigyelő rendszert (monitoring), folytatva a régió természeti és művelődéstörténeti értékeinek feltárását szolgáló tudományos kutató munkát.

(13) Folyamatosan felül kell vizsgálni a régebbi településrendezési terveket, érvényesítve a legújabb tájvédelmi követelményeket. El kell készíteni a térség történeti kertjeinek rekonstrukciójára illetve hasznosítására vonatkozó kivitelezési terveket (pl. Betfalva, Homoródszentpál).

**Feltehető ez a kérdés is: mikor lesz eredményes Udvarhelyi régió település- és területrendezése?**

**Válasz:** A terület- és településrendezési feladatok végrehajtása kapcsán javasolt **követelmények** az egyes érték kategóriák szerint így alakulnak:

- a pontos felelősségi rendszer kidolgozása (ki miért felel és meddig a tervek megvalósításában, a hatáskörök egyértelmű eldöntése, tisztázása)
- az eldöntött feladatok megvalósításának szigorú ellenőrzése
- csoport- és egyéni érdekek ne akadályozzák az új megvalósulását
- gyors hivatali döntések rövid időn belüli megvalósítása
- a végrehajtók felelősségvállalásának érvényesítése: magas fokú szakmai gyakorlat, intelligencia és lojalitás jellemezze a végrehajtókat
- feladatorientált tevékenységek legyenek a döntők: valamennyi tevékenység esetében a működés egésze az ellátandó feladatokhoz igazodjon.
- érvényesüljön a társadalmi kontroll.

**Nem vitás, hogy a tervezői körökben ismeretes megállapítások szerint:**

- Minden terv annyit ér, amennyit megvalósítanak belőle. Egy terv csak akkor valósítható meg, ha a távlati célok megjelölése mellett határozott javaslatot tartalmaz. Vagyis arra kell választ adni, hogy milyen változtatásra van szükség a jelenlegi fejlesztésben?
- A csomagtervek nyomon követése, időközönkénti felújítása módszertani követelmény is. Ilyen értelemben a terv a távlati célok tömör megfogalmazása, egy folyamatos párbeszéd, vita része, eszköze.
- Jóváhagyások után a rendszer folyamatos kiépítése és a rendszeres észlelés (monitoring) beindítása elodázhatatlan.
- Végrehajtani csak azt lehet, ami a fejlesztésnek jelenlegi rendszerébe való beavatkozásra vonatkozik.
- A tervező felelős munkájáért. Folyamatos tájékozottság keretében születik meg a terület- és településrendezési terv. Az elérendő jövőkép kivetítése a közérdeklődés homlokterébe kerülve nyilvánosságot kap.
- A tervezés távlati annak a jövőképnek a távlati, amelyet megtervezünk. A terv legfontosabb, döntést, végrehajtást igénylő megállapításainak a **jelenre** kell vonatkozniuk. A **célokat** azért fogalmazzuk meg, hogy hassanak, hogy a közösségek magukévá tegyék azokat.
- A terület-felhasználási tervek esetében érvényesíteni kell az önkormányzatok aktív bekapcsolását, az elképzelések, igények felvázolását. Közérdekek egyeztetése nélkül a kidolgozott tervek hamar elévülnek. Minél jobban épülnek terveink az **alapos megismerésre, tárgyismeretre**, annál inkább közelítjük meg a megvalósítást, az egyik lehetséges megoldást. Az idő- és térdimenziók együttesen a folyamatos tervezést igényelik. Alternatívák nélkül nem szabad terveket készíteni. Tudjuk, ez azzal jár, hogy „fel kell mérni” a bizonytalansági tényezőket is. És a folyamatos feed-back sem maradhat el. Visszacsatolás nélkül nem működik a rendszer, és csak nő a bizonytalanság.

\* \* \*

**A jövő a múlt meghaladását jelenti.** A jövő többféleképpen alakulhat. A döntést hozók mindig nagyobb érdekérvényesítéssel rendelkeznek. A kistérségi fejlődés része a nagytárségi (országos) fejlődésnek. Egy kistérségi tapasztalata e téren is előremutató lehet. A globális kérdések helyi szintű (lokális) cselekedetekre való kivetítése ismert tény a környezetvédelemben és környezeti kutatásokban. A nagytárségi problémák hatnak a kistérségek felé és vissza. Sokan megfogalmazták, **hogy a világot nem lehet azonos értékek figyelembe vételével boldoggá tenni.** Tehát van kimondottan regionális fejlődés is, amikor egyik régió, kistérség elért eredményei hatással lehetnek (lesznek) más térségek fejlődésére. Ezt az alternatívát azt hisszük el lehet fogadni. Gondoljunk csupán a természeti erőforrások hasznosítására, a generációs tartalékok tervezésére, a demográfiai prognózis egyes tételeire a vizsgált régióban.

Megvizsgálva az **Udvarhelyi régió társadalomrajzát** néhány fontos megállapításra nyomatékosabban ki kell térni. Következtetéseinket reális **ajánlások-javaslatok** követik, majd ezeket **céltervekbe** foglalva az önkormányzatok és döntéshozók figyelmébe ajánljuk. Ha következtetéseinket a felzárkóztatást célzó átgondolt társadalmi-gazdasági programba ágyazva próbáljuk kivetíteni, akkor az **Udvarhelyi térség településhálózatának jövőfejlesztési forgatókönyvét** az alábbiak szerint készíthetnénk el:

(1) Alaposabban oda kell figyelni az Udvarhelyi térségben tapasztalható, **a népesség természetes fogyásának kérdéseire.** Mindez azt eredményezi, hogy 2-3 évtized múlva Udvarhely térsége demográfiai szempontból „kezd egyre erőteljesebben szűkülni” (ezt a jelenséget demográfiai erózióként emlegeti a szakirodalom). Ennek valóban messzemenő

következményei lehetnek a teljes **humánszférára, az emberi erőforrások jövőjét** illetően. Ezt csak felületi kezelésben érinti a föld privatizációja és kis- és közepes vállalkozások felfuttatása. Ezen túlmenően egy átfogóbb **stratégiai elképzelést** kellene megvalósítani, melyben bonckés alá kerülne e vidék **humán-biológiai vagyona** (reprodukció-képesség, a természetes szaporodás élénkítésének módozatai), annak jövőbeni alakulása. Egyik oldalon az elszegényedés folyamata, másfelől az idősök jelentékenyebb hányada jelentkezik.

(2) Az Udvarhelyi régióban a **mezőgazdaság** a legjelentősebb **gazdasági funkció**. Mivel az aktív lakosságnak jelentős hányada foglalkozik a mezőgazdasági termeléssel, az agrárszféra megerősítése (pl. a háztáji, részes művelés) elodázhatatlan. Nyilvánvaló, hogy a piacgazdaságra való áttérés még nem jelenti a falusi lakosság számszerű csökkenésének és elöregedésének megállítást. Az agrárszférába való erőteljes beruházás az egyetlen járható út. Ezt kell kövesse a vonalas és hálózati infrastruktúra (korszerű úthálózat, víz-, gáz, telefon-vezetékek) kiépítése.

(3) Bebizonyosodott, hogy a falvak fejlesztését nem lehet kívülről vezényelni. Ennek első lépése egy **tenni akaró helyi önkormányzat** létrehozása, amely messzemenően a civil szerveződésekre alapoz. Mindannyian tudjuk, hogy az átmeneti időszak hosszabb lesz, és sok társadalmi-gazdasági buktató kíséretében valósul meg. A falusi lakosságnak „újból ki kell védenie” a munkanélküliséget, az inflációt és önerős alapon kell bekacsolódnia az újfajta alkalmazkodási mezőben a gazdasági szerkezetváltás folyamatába. A falusi gazdaságok önálló szervezéséhez sok műszaki és piaci információt kell megszerezni és alkalmazni. Márpedig az udvarhelyszéki falvak jövőbeni gazdasága nem az alá- és fölérendeltségen, hanem **a gazdasági élet önálló, önerős (autonóm) szerepköreinek kiépítésén** alapulhat. Ebben a folyamatban a civil szerveződések fontos feladatokat oldhatnak meg.

(4) A központosított gazdaság leépülése, a piacgazdaság kezdeti lépéseinek megtétele még mindig **a területi egyenlőtlenségek esélyeit** növelik. Mindez erőteljes szakítópróbának teszi ki az önkormányzati elveken alapuló gazdálkodási rendszert. Vagyis az egyes településtípusok közötti egyenlőtlenségek nem csökkennek. Mivel a falvak többsége krónikus tökehiánnyal küzd, a privatizáció lassú, az önkormányzati vagyon értékesítése viszonylag alacsony áron történik, egyre jobban erősödik a **társadalmi polarizáció**, a forgalmi adó a beruházási forrásokat kurtítja. Az egyes települések önállósodási folyamata újabb adminisztrációs költségekkel jár. A falusi lakosság tudatában úgy él a rendszerváltozás ténye, hogy a gazdasági teljesítményét nem fokozta, hanem csökkentette, továbbá a korábnál rosszabb elosztási viszonyokat és nagyobb létbizonytalanságot hozott a falvak életében.

(5) Falvaink életében egyre inkább nyilvánvalóvá válik, hogy a magántulajdon csak azzal válhat a kis közösségek szerveződési alapjává, ha **a befektetett tőke profitot hoz**, ha a saját földjét művelő egyén **jövedelmet** (pozitív földjáradékot) **valósít meg**. Tehát agrárreform nincs profit és földjáradék lehetősége nélkül.

Az udvarhelyszéki falvakban tapasztalható, hogy a falusi ember „újból” **kétkedő és bizalmatlan, sőt az utóbbi időben közömbös lett a hatalommal szemben**. Az okok sokrétűek. A történelmi-társadalmi gyökereken túlmenően pozitív vonás észlelhető: a falusi nép szorgalma, a székely közösségek vállalkozó szelleme. Minden végeredmény a helyi lakosság akaratától és szorgalmától függ. Az is tapasztalható, hogy a lakosság túlnyomó többsége a jelenlegi kereseti viszonyok mellett nem tudja megfizetni a felzárkózás tetemes költségeit, azaz a piacosításhoz szükséges fizetőképes kereslet hiányzik. Régióinkban a **falusi magántermelők egyaránt értékesítési, jövedelmezőségi és finanszírozási gondokkal küzdenek**.

(6) A helyi önkormányzatok intézésében történő **falusi iparfejlesztés** terén a foglalkoztatás bővítése kerülhet előtérbe. A mainál sokkal több ipari telephelyre van szükség ebben a térségben is: pl. borvízpalackozók létesítése, kézműipari termékek értékesítése. Ma már nem elfogadható, hogy a jó munkaalkalmak csak a városokban és a nagyközségekben összpontosuljanak. Mivel a munkaerő egyoldalú szakképzettségén nehéz alapvetően változtatni,

az életképes udvarhelyszéki falvakban a szerkezetváltást követő átképzések során a **konvertálható szakismeretekre** kell a hangsúlyt fektetni.

(7) Érdekes, hogy a **civil szerveződésekkel** szemben a „hivatalos szféra” (még sokszor az önkormányzatok is) bizalmatlan. Nem alapoz cselekvő részvételükre. A civilizált útja még a kezdeti lépéseknél tart. A regionális politika részeként felfogott **településpolitika** funkcionális zavarára jellemző, hogy az állam egyre inkább a lakosságra hárítja a településfejlesztés gondjait, költségeit. Így egyelőre nem beszélhetünk **funkcióképes önkormányzatról**. Ennek megfelelően a gazdasági struktúraváltással egyidőben egyre inkább kezelhetetlen a hátrányos (vagy speciális) helyzetű területek problémája. Nem vitás, hogy az újraelosztási és az önfelkarozási rendszer egyfajta egyensúlyát kellene megteremteni régióinkban is. Ebben a folyamatban fontos szerep hárul a lakossági kezdeményezésekre, a közösségi összefogásokra. Ebben a gondolkörben éppen egy Regionális Fejlesztési Központ kiépítése lenne előnyös, amely átfogná a kistérségek gazdasági-társadalmi gondjait, a regionális s érdekvédelmet és fejlesztést, a lobbizást, a kapcsolatkiépítést, az információs adattárak kiépítését, a felzárkóztatást.

(8) Megállapítható, hogy az Udvarhelyi régióban szinte **településenként eltérő foglalkozási-vállalkozási-tulajdonlái viszonyok** alakultak ki. Még nincs új rend, de van szükségyszerű sodródás. A gazdasági normák (és a jogrend) ugyan előremutatóak, de nincs teljes jogbiztonság, a vállalkozásokhoz szükséges stabilitás. A vállalkozói szabadságot több területen indokolatlanul korlátozzák, és előtérbe került a használati privatizáció (az állami tulajdon megszüntetése helyett).

(9) Falvaink zöme nem rendelkezik **fejlesztési erőforrásokkal**. Az önkormányzati támogatási rendszer fejletlen, sőt mozgástere egyre inkább szűkül. A települési önkormányzatokra erejüket meghaladó feladatok nehezdednek. Az állami céltámogatás kevés és esetleges. Több erőteljesebbnek vélt falu az önállósodás útját jelölte meg fejlődési alternatívaként. Mivel falvaink többsége **jövedelmezőségi gondokkal küzd** - azaz nem tudnak megfelelni a műszaki fejlődés szinten tartó követelményeinek - jó lenne ha a falu összes belső erőforrásait alaposan feltárnák annak érdekében, hogy a biztos előrelépés megvalósuljon e téren is (gondolunk a műszaki korszerűsítésre, a környezetkímélő technológiák bevezetésére, tőkebefektetésre).

(10) A környezetnek a településekre gyakorolt hatása, a **kis közösségek társadalmi átrétegződése** jelentősen befolyásolja a **lakosság magatartásformáit**. Ez a tény nem elhanyagolható, ugyanis a településfejlesztés terén tapasztalható esetleges távolmaradások indítékait ebben kell keresni. Az **önerős kisközösségi tevékenységekre** csak ott lehet sikerrel mozgósítani a lakosságot, ahol az önkormányzatnak van tiszta településfejlesztési stratégiája (tudja, hogy mit akar). Tehát alaposabban oda kell figyelni **a falvanként eltérő értéskultúrákra** (azaz mit tartanak fontosnak). A tervező feladata alapul venni a helyi javaslatokat, legalábbis mint alternatív lehetőségeket. Az udvarhelyszéki falvak **ökoszociális karakterét** még nem sikerült felmérni egyértelműen. A munkaerő-piaci szegmensek és a fogyasztói szokások megállapítása is nehézkes. Inkább közösségben kell gondolkodnunk, a helyi kommunális politikai eszközrendszerét kell kidolgozni. Elemezni kell a lakossági mozgásokat, főleg a motivációkat, és a korrekciós mechanizmusokat kell előnyben részesíteni. A fejlődési hiátusok erősödnek a székely falvakban is. A városon kívül zajló társadalmi folyamatok elemzése szükségessé teszi a tervezési elvek és módszerek lényeges változtatását. A **vidék társadalomföldrajzi képe** jelentősen megváltozott. A valóság jobb megismerése érdekében a racionalitáson túlmenően oda kell figyelni a sokszor „kicsinek” és „jelentéktelennek” vélt dolgokra is, mert ezek a későbbi konfliktusok forrásává válhatnak.

(11) **A térségben élők életszínvonalának és életminőségének** a megye (az ország) fejlettebb területeihez való közelítése érdekében a **gazdasági hatótényezőknek** fokozottabban kell segítenie a térség apró és kis falvainak jövedelemtermelő képességét. Ehhez viszont a

piacgazdaság kiépülési folyamatában - az önszerveződésen túlmenően - a megfelelő gazdasági alap erősítése, korszerűsítése nagy szükség van. Vizsgálataink arra utalnak, hogy a falusi lakosság zöme ma is az átlagosnál jóval több munkával jut jobb anyagi körülmények birtokába. A hátrányos helyzet felszámolása csak hosszabb távon, **stratégiai szemléletű terület- és településfejlesztési program** megvalósításával lehetséges. Az életkörülmények változásában várható döntő áttörés nem valósulhat meg egyszerre. A hátrányos helyzet nem egyfajta gazdasági, társadalomstatistikai állapot. Sajnos e kis térségben is a jól működő érdekstruktúrák érvényesülnek, és gyűrűznek tovább.

(12) A meglévő **termelési, technológiai szerkezet piacképes elemeinek korszerűsítése**, a helyi erőforrásoknak a településszintű hasznosítása egyaránt a **falu megújítását** célozza. Ilyen értelemben jogos igény a falustársak beleszólása, aktív részvétele a lakóhelyüket érintő kérdések megvitatásában és a döntéshozatal előkészítésében, mert csak így erősödhet a **pozitív lakóhelyi én-kép** („a mi falunk” érzékelése és tudata), az identitástudat, és csak így fokozódhat a falu életképessége, vitalitása.

(13) A prioritások között egyre jelentősebb helyet foglal el az **üdülőfunkció** (gondolunk a hegyvidéki tanyákra, a helyi érdekű fürdőkre, a tájképi szépségekre) **kiteljesítésére** is. A falusi turizmus kapcsán a hegyvidéki falvak és tanyák természeti-társadalmi hátrányainak mérséklése jóval több közszolgálati beruházást igényel (gondolunk PHARE programok kidolgozására).

(14) A **lakossági infrastruktúra fejlesztése** (a villamosítás, vezetékes ivóvíz-ellátás, a celluláris telefonhálózat kiépítése) a falusi térség szempontjából elsőrendű feladat. Mindez csupán regionális szintű stratégia keretében, az agrárfejlesztéssel és a termelői infrastruktúra kiépítésével (pl. korszerű úthálózat kiépítése, öntözés) valósulhat meg. Egyértelmű, hogy a településnagyság nem lehet az alapellátás szintjének egyedüli meghatározója. Minden kis településen számottevően **javítani kell a lakosság életkörülményeit**. A falvakban megtermelt javaknak nagyobb mértékben kell szolgálniuk az egyedi falu felemelkedését. Mindez az adópolitika átfogalmazását is igényli. Az alapellátást az alsó- és középfokú ellátásnak kell követnie. Csak ily módon biztosítható falvak népességmegtartó ereje. A helybeli iskola, az egyház, az orvosi rendelő, a kultúrotthon mint intézmények egyaránt az identitástudat megalapozását segíti.

(15) A **civil társadalom értékeinek kiépítése** feltételezi az **értékprioritások** pontos megfogalmazását. E nélkül egyetlen intézményes érdekképviselői rendszer sem működhet eredményesen. Vagyis arra kell figyelni, hogy cselekedeteink hogyan szolgálják a helyi faluközösségek társadalmi-gazdasági felemelkedését. Nem vitás, hogy e témakörben a településhálózat továbbfejlődésének egyik lényeges eleme éppen a hátrányos helyzetben lévő települések **helyi érdektörekvéseinek átgondolt, tudatos kezelése**.

(16) A **múlt-jelen-jövő folytonosságának megőrzése** kulcskérdésként jelentkezik a falusi térség további kutatásában. Talán a kötődés, az együvé tartozás tudata, a valahová-tartozás tudata (Tamási-modell) segíteni fogja az igények kedvező kibontakozását. Ehhez szükséges a lakosság öntevékeny munkája, szabad mozgásteret, beleértve a falusi közösségek döntési lehetőségeit is. Ez a társadalmi-gazdasági felzárkózás lényege is. Valamennyi falu gondjait humánus alapon, a kohéziós erőket egyesítve **kell és lehet** megoldani. A nagyobb községközpontok segítő közreműködésére mindenütt szükség van. Vidékünkön is az egy főre kivetített, megtermelt (elért) jövedelem dinamikus fejlődése mondja ki a végső szót.

A jövőt körvonalazni, előrehozni - közismerten nagyon nehéz. Az Udvarhelyi térségben is sok a változás. A jelenlegi trendvonalak sokirányú jövőképet vetítenek elénk. Mindezek ugyanakkor sok csapdát is rejtegetnek. A **stratégiai célok** mögött térségünkben értelmezhető fejlesztési tartalmat is látni kell. A „mit akarunk” **felhívás** tehát elvezet a „**hogyan akarjuk**” **módszertani felismeréséig**. A túlfeszített absztrakciók sem vezetnek reális

megoldásokhoz: az egypólusú világunkban egyre több a bizonytalanság. 1989 után a falu még mindig vergődik és a jövő egyre jobban belesimul a múltba. Ez kétségkívül az átmenet egy szakasza.

Az európai integráció még messze van, a reformintézkedések egymásra épülése és időtávlata még esetleges és kétséges. Ezt példázza az Udvarhelyi régió esete is. A modernizáció és az innováció késik, az udvarhelyszéki falvak gazdasági-társadalmi felzárkózása eléggé nehézkes. Egy biztos: **lépni kell, fejleszteni kell!** Előrehaladásunk egyik záloga éppen az **innovációs készség fokozása. Amelyik önkormányzat időt nyer - életet nyer!** Nem vitás, hogy a **hagyomány** még ma is érték. Minden kicsiny falu egyedi érték. Városaink építészeti patinája szintén.

A vidék a város létfeltétele. Ezért az **esélyegyenlőtlenségek csökkentése** napjainkra korszerű igény. Ezt várják el az autonóm közösségek, az önkormányzatok. Nem az idillikus régi falukép visszaállítására van szükség, hanem azok értékes hagyományainak megőrzésére kell törekedni. Falvaink megújulásában szükség van a **civil társadalom horizontális szervezeteinek kiépítésére.** Ezáltal megtörténhet, hogy az önkormányzatok saját erőből tudják kialakítani épített környezetük harmóniáját. És ez nem is kevés.

 IRODALOM

**A kerettanulmány összeállításához felhasznált szakirodalom**  
(általános és módszertani irodalom)

Antal Zoltán, Tatai Zoltán: **A területfejlesztés elméleti és gyakorlati kérdései Magyarországon.** Tankönyvkiadó. Bp., 1983.

\*\*\* **Manualul consultantului în management.** Editor Milan Kubr. AMCOR. Asociația Consultanților In Management din România. București, 1992.

\*\*\* **Papír nélküli iroda.** IN: Alapalap. Bp. 1991. 6. szám. 41-43. (a Byte 1991. áprilisi száma alapján).

\*\*\* **1996. évi XXI. Törvény a területfejlesztésről és területrendezésről.** IN: Magyar Közlöny. 1436. 1996/26. szám.

\*\*\* **A cigánykérdés a 20. század végi Magyarországon.** IN: Régió. Bp., 4. évf., 1993. 1. szám. 84–101.

\*\*\* **A változó falu** (Szerk. Kulcsár Viktor). Gondolat, Bp., 1976.

\*\*\* **A városépítésről.** Vélemények, viták. Szerk. Preisich Gábor. Kossuth Könyvkiadó, Bp., 1984.

Andorka Rudolf: **A társadalmi mobilitás változásai Magyarországon.** Gondolat, Bp., 1982.

Bácskai Vera, Nagy Lajos: **Piackörzetek, piacközpontok és városok Magyarországon 1828-ban.** Akadémiai Kiadó, Bp., 1984.

Bácskai Vera: **Városok és városi társadalom Magyarországon a XIX. század elején.** Akadémiai Kiadó. Bp., 1988.

Bakonyi Géza, Drótos László, Kokas Károly: **Navigáció az Internetten.** IIFI Kiadvány, 1994.

Bara Gyula: **Helyi önkormányzati információs rendszerek - koncepció, feltételek, módszer.** A CIVITAS Alapítvány pályázati tanulmány (kézirat, 1993. - 8 old.).

Barabás Jenő, Gilyén Nándor: **Vezérfonal népi építészetünk kutatásához.** Műszaki Könyvkiadó. Bp. 1979.

Barakonyi Károly, Lorange, Peter: **Stratégiai management.** Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Bp., 1991.

Bartke István: **Területfejlesztés.** Egyetemi jegyzet. ELTE. Eötvös Kiadó Bp., 1995.

Benko, G.B.: **Technológia parkok és technopoliszok földrajza.** MTA. RKK. Bp., 1992.

Bleicher, Knut: **A szervezet mint rendszer.** Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Bp., 1979.

Budai Sántha János: **Település-társadalom.** Bp., 1997.

Choli Daróczi József: **A magyarországi cigány lakosság helyzete napjainkban.** IN: A Falu. Budapest. 1995. Tél. X. évf. 4.szám. 11-14.

Csibe András, Kovách Imre: **Posztzocialista átalakulás Közép- és Kelet-Európa rurális társadalmában.** IN: Szociológiai Szemle. Bp., 1995. 2. szám. 49-65.

Detrekői Ákos, Szabó György: **Bevezetés a térinformatikába.** Nemzeti Tankönyvkiadó. Bp., 1995.

Dinnyés János, Kiss Pál István, Radó András: **Humán menedzsment.** GATE. Mezőgazdasági Főiskolai Kar. Gyöngyös, 1994.

Docter, Jaap., Horst, Rob van der, Jacqueline Snijders, Román Zoltán: **Vállalkozó sikereket - erős kisvállalatokat.** Magyar Kisvállalati Társaság. Bp., 1992.

Drucker, Peter F.: **Innovációs és vállalkozás az elméletben és gyakorlatban.** Ford. Szilágyi Katalin. Park Kiadó. Bp., 1993.

- Enyedi György: **Falvaink sorsa**. Magvető Könyvkiadó. Bp., 1980.
- Enyedi György: **Földrajz és társadalom**. Gondolat Kiadó. Bp., 1983.
- Eperjessy Kálmán: **Városaink múltja és jelene**. Műszaki Kiadó. Bp., 1971.
- Erdősi Ferenc: **Telematika**. Bp., 1992.
- \*\*\* **Furópa a területfejlesztés szolgálatában**. IN: Falu város, régió. Bp., III. évf. 1996. 8-9. szám. 21-14.
- Fehér Gyula: **Evacuarea și valorificarea rezidurilor menajere**. Traducere de Iosif Papp și Pascu Ursu. Editura Tehnică. București, 1982.
- Fodor Ferenc: **Magyarország gazdasági földrajza**. Bp., 1924.
- Fodor László: **Az agglomeráció-kutatás néhány elvi és módszertani kérdése**. Tanulmány. Bp., 1967.
- Forgas, Joseph P.: **A társas érintkezés pszichológiája**. Gondolat. Bp., 1989.
- G. Fekete Éva (szerk): **A térség, mely élni akar. Cserehát-Hernád-Bódva vidék Térségfejlesztési Program. I. Helyzetelemzés és fejlesztési stratégia**. MTA RKK. Miskolc. 1995.
- Gáspár Mátyás, Péteri Gábor: **Önkormányzati menedzsment és gazdálkodás**. Program tervtanulmány. Helyi önkormányzati know-how program. Bp., 1993. június.
- Gáspár Mátyás, Tóth János: **A települési önkormányzatok hivatalának felépítése**. Segédlet a szervezeti modell kialakításához. Alapítvány az Európai Magyarorszáért. Önkormányzati Szakértői Iroda. Bp., 1991.
- Gáspár Mátyás: **„Jövőkép és megegyezés”**. Beszélgetések Csákberény jövőjéről, a faluközösség jövőépítési programja. (A falu erősségei és gyengeségei II. A falu problémái. III. Álmodok, vágyak, igények. Közigazgatás. Csákberény. 1993. március.
- Gáspár Mátyás: **A helyi önkormányzati menedzsment kézikönyve**. 1993-1994. Birmingham-Budapest. „Helyi önkormányzati know-how” program.
- Gerle György: **Környezet és településhálózat**. Akadémiai Kiadó. Bp., 1974.
- Gerle György: **Tervszerű környezetfejlesztés**. Akadémiai Kiadó. Bp., 1982.
- Hajnóczy Péter: **Galgahévíz karakterterve**. Készült a hetedik magyarországi Falumegújulási és Faluvédelmi nap alkalmából. 1995. július 15 -16.
- Hirtis, T.: **Az Európai Unió gazdaságtana**. Műszaki Könyvkiadó, Bp., 1995.
- \*\*\* **Hotărârea Guvernului Nr. 634/1994 privind competența în acordarea brevetelor și licențelor de turism**.
- Hotărâre pentru aprobarea Regulamentului general de urbanism**. Nr. 525/1996 IN: Monitorul oficial Nr. 149/16 iulie 1996.
- \*\*\* **Hulladékgazdálkodási kézikönyv**. Főszerk. Árvai József. Műszaki Könyvkiadó. Bp., 1992.
- Hunya Gábor: **Falurendezési terv a határozatok, nyilatkozatok és sajtóközlemények tükrében**. IN: **Külpolitika**. Bp., 1989. 2. 67-75.
- Illés Iván: **Regionális gazdaságtan**. Tankönyvkiadó, Bp., 1975.
- \*\*\* **Indrumări cu privire la procedura de emitere a ordului de mediu (Ordinul 170/1990)**
- \*\*\* **Indrumări cu privire la procedura de emitere a acordului de mediu (Ordinul 170/1990 - emis de Ministerul Mediului)**.
- Jandala Cilla: **A turizmus integrált tervezése**. Nemzeti Tankönyvkiadó, Bp., 1994.
- Kelemen Géza: **Az önkormányzati informatizálás**. CIVITAS Alapítvány pályázat, (kézirat, Székelyudvarhely, 1993. 20 old.).
- Kocsis Ferenc, Szabó Gábor, Szász Károly: **Békéscsaba és vonzáskörzetének gyógyidegenforgalmi fejlesztési programja**. Készült a Kockázat Kft. Reklámirodája, valamint a Kontakt Stúdió gondozásában. én.



- Kocsis József: **Változások menedzselése**. Műszaki Könyvkiadó. Bp., 1994.
- Kocsis Mihály Csongor: **A helyi önkormányzatok nemzetközi kapcsolatai és ezek menedzselése** (kézirat - Csíkszereda, 1995. ápr. 12., 4 old).
- Kolber István, Jákli Péter: **A megyei önkormányzat területfejlesztési elgondolásai Somogy megyében (tervezet)**. Kaposvár, 1995. október 5.
- Kollarik Amália: **A turizmus és a területfejlesztés közötti kapcsolat javításának lehetőségei és feladatai**. IN: Határon Innen-határon túl. Nemzetközi Földrajzi Tudományos konferencia. Szeged. 1996. szept. 6. Szerk. Pál Ágnes és Szónokyné Ancsin Gabriella. 77-83.
- Kollarik Amália: **A turizmus földrajzi alapjai**. KIT. Bp., 1992.
- Kolta J.: **A falvak lakosságának foglalkozás szerinti átrétegződése**. IN: Földrajzi Értesítő. Bp., 18. 1969. 215-226.
- Köszegfalvi György: **A településfejlesztés és az infrastruktúra**. Műszaki Könyvkiadó. Bp., 1976.
- Kotler, Philip: **Marketing management**. Elemzés, tervezés, végrehajtás és ellenőrzés. Műszaki Könyvkiadó. Bp., 1991.
- Kovács Zsuzsanna: **A 19. század végi magyarországi cigány társadalom**. IN: Regio. Bp., 4. évf., 1993. 1. szám. 66-83.
- Kovacsics József: **Magyarország történeti demográfiája**. Akadémiai Kiadó. Bp., 1963.
- Kulcsár Viktor: **A változó falu**. Gondolat Könyvkiadó. Bp., 1976.
- Lackó L.: **A kedvezőtlen feltételekkel rendelkező területek fontosabb jellemző vonásai**. IN: Területi Statisztika. Bp., 1975. 25. p. 352-362.
- Ladó László: **Szervezélmélet és- módszertan**. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Bp., 1979.
- \*\*\* Legea Nr. 103 /1966. **Legea privind fondul cinegetic si protectiei vanatului**. IN: Monitorul Oficial Nr. 235/27. 09. 1996.
- \*\*\* Legea Nr. 107. /1996. **Legea apelor**.
- \*\*\* Legea nr. 137./1995. **Legea protectiei mediului**. IN: Monitorul oficial P.I. Nr. 304/ 30. 12. 1995.
- \*\*\* Legea Nr. 42. /1992. **Legea fondului forestier**.
- \*\*\* Legea Nr. 84. /1996. **Legea inbunătățirilor funciare**. IN: Monitorul ofical. Nr. 159/24. 07. 1996.
- Lengyel Veronika, Pásztor Miklós, Tétényi István: **Az INTERNET világa**. MTA. SZTAKI. Computer Books. Szerk. Lengyel Veronika. Bp., 1995.
- Lettrich Edit: **Urbanizálódás Magyarországon**. Akadémiai Kiadó. Bp., 1965.
- Makkai László: **A magyar városfejlődés és városépítés történetének vázlata**. Tankönyvkiadó. Bp., 1963.
- Meggyesi Tamás, Locsmándi Gábor: **Beépítési típusok Magyarországon**. Bp., 1981.
- Mendöl Tibor: **Általános településföldrajz**. Akadémiai Kiadó. Bp., 1963.
- Mihai Farcas: **Fontos tudnivalók Románia helyi önkormányzatairól**. IN: Helyi önkormányzatok Közép-Kelet Európában és a Független Államok Közösségében. (Leíró jellegű tanulmányok gyűjteménye). Önkormányzati és Közszolgálati Intézet. Magyarország. Budapest (az Open Society Institut társintézménye). Angolból fordította Andor Eszter. Szerk. Kovács Katalin. 1994. 163-175.
- Móricz Attila: **Novell hálózati alapismeretek** I. köt. Felhasználóknak. II. köt. Rendszergazdáknak. SI Oktatóközpont. Számalk. Bp.
- \*\*\* **Norme metodologice privind procedura de elaborare și conținutul minim al studiilor și analizelor de impact asupra mediului** (Ordinul Nr. 619/1992. emis de Ministerul Mediului).
- \*\*\* **Ordinul Ministerului Turismului Nr. 56 /1995. Norme metodologice privind clasificarea pe stele și categorii a structurilor turistice**.

- \*\*\* Országos Területfejlesztési Koncepció. **Tervezet. Környezetvédelmi és területfejlesztési Minisztérium.** Bp., 1996. november.
- Per Ronnas: **Urbanization in România.** Stockholm. 1984.
- Perényi Imre: **A korszerű várostervezés múltjáról és jövőjéről.** Műszaki Kiadó. Bp., 1967.
- Perényi Imre: **Korunk urbanisztikája.** Műszaki könyvkiadó. Bp., 1979.
- Perényi Imre: **Településtervezés.** Tankönyvkiadó. Bp., 1972.
- Perényi Imre: **Városépítéstan.** Tankönyvkiadó. Bp., 1978.
- Perrow, Charles: **Szervezet-szociológia.** Osiris-Századvég tankönyvek. Ford. Hercsik Attila, Kósa Klára, Szalay Ildikó, Panem-Mc.Graw-Hill. Bp., 1994.
- Prinz Gyula: **Magyarország településformái.** Bp., 1922.
- \*\*\* **Regimul de import al deșeurilor și rezidurilor de orice natura** (HG 340/1992 modificata prin 437/1992).
- \*\*\* **Recensământul populației și locuințelor din 7 ianuarie 1992.** Rezultate preliminare. București. 1992. Comisia Națională pentru Statistică.
- Répássy H.-Szaló P. (Szerk): **Elmaradott térségek fejlesztésének lehetősége: az önerős fejlődést elősegítő kistérségi tanácsadó iroda.** KTM. Bp., 1992.
- \*\*\* **Romániai Magyar Alapítványok és Egyesületek Jegyzéke.** Szerk. Salat Levente, Deál-Sala Zsolt, Adám Gábor. Korunk Baráti Társaság Kiadása. Kolozsvár, 1996.
- Sándor J., Korbucky I.: **Az idegenforgalmi területfejlesztési koncepciók.** IN: Idegenforgalmi Közlemények. Bp., 1989. 1.sz.
- Semlyén István: **Hétmilliárd lélek.** Bukarest. 1980.
- R Süle Andrea: **Terület- és településrendezési tervek Romániában.** IN: Regio. Bp., I. évf. 1990. január., 31-43.
- Szuhay Péter: **Cigányok a falu társadalmában.** IN: A falu. Bp., 1995. tél. X. évf. 4. szám. 19-24.
- Tózsá István: **Vállalkozói térinformatikai rendszer.** IN: MTA Földrajztudományi Intézet Közleményei. Bp., 1993. 51-56.
- Trond Gilberg: **Rural Transformation in Romania.** IN: Völgyes: The peasantry of Eastern Europe. New York. 1979.
- \*\*\* **Urbanisztika.** Szerk. Vidor Ferenc. Gondolat. Bp., 1979.
- Varga Attila: **Önkormányzati együttműködés és tanulás lehetőségei.** CIVITAS Alapítvány pályázat (kézirat - Bukarest, 1993. 17 old.).
- \*\*\* **Vonzáskörzetek-Agglomerációk. I.** (Szerk. Rechnitzer János). MTA Dunántúli Tudományos Intézete. Értekezések. 1978. Akadémiai Kiadó. Bp., 1982.
- Zala György, Huszár Mária: **Az üdülés-idegenforgalom területi tervezésének újszerű szempontjai és követelményrendszere.** VÁTI. Bp., 1991.
- Zoltán Zoltán: **Az infrastruktúra térbeli rendszerei és területi hatásmechanizmusa.** Akadémiai Kiadó. Bp., 1979.
- Zoltán Zoltán: **Településgazdaságtan.** Tankönyvkiadó. Bp., 1978.

## A Udvarhelyi régió válogatott irodalma, adattárak és források

- \*\*\* **Breviarul agențiilor economice din Județul Harghita -România la 30 iunie 1994. Románia-Harghita megyei gazdasági ügynökségek katalógusa 1994 június 30-án.** Colectiv de realizare: Coordonatori: Alexandru Tușineanu, Demeter Erzsébet, Miklós Tibor, Füstös József. Volumul III. (30 iunie 1994, 248 old.), volumul III. (31 dec. 1994, 68 old.) Miercurea Ciuc, 1994.

- \*\*\* **Hargita megye bemutatkozik.** Hargita megye Tanácsa. 1995. Összeállította Hargita megye Tanácsa Urbanisztikai és Területrendezési Igazgatóság.
- \*\*\* **A székelyudvarhelyi Küküllő Szálló információs adatai a vendégéjszakákról.** Székelyudvarhely, 1995. évi adatok (kézirat).
- \*\*\* **Az első magyarországi népszámlálás (1784-1787).** Szerk. Danyi Dezső, Dávid Zoltán. Bp., 1960.
- Benkő Elek: **A székelyföldi régészeti kutatások eredményei.** IN: AETAS. Szeged. 1993. 3. 5-20.
- Bulla Béla, Mendöl Tibor: **A Kárpát-medence földrajza.** Bp., 1947.
- \*\*\* **Elmentünk. Székelyföldi életutak.** Válogatta és szerkesztette: Bodó Juliánna és Oláh Sándor. KAM - Regionális és Antropológiai Kutatások Központja. Pro-Print Könyvkiadó. Csíkszereda, 1996.
- Endes Miklós: **Csik-, Gyergyó-, Kászon-székek (Csík megye) földjének és népének története 1918-ig.** Budapest, 1938 és Bp. Akadémiai Kiadó, 1994.
- Eperjesi Károly: **A magyar falu története.** Bp., 1966.
- Fényes Elek: **Magyarország leírása.** I-II. Pest, 1847.
- Fényes Elek: **Magyarország statisztikája.** I-III. Pest, 1842-1843.
- Frisnyák Sándor: **Magyarország történeti földrajza.** Tankönyvkiadó. Bp., 1990.
- Glăvan, Vasile (coordonator studiu): **Studiu privind dezvoltarea turismului în județul Harghita** (kézirat - Ministerul Turismului, Institutul de Cercetare pentru Turism, București, 1996).
- Granasztói György: **A középkori magyar város.** Gondolat Kiadó. Bp., 1980.
- Gyimesi Sándor: **A városok a feudalizmusból a kapitalizmusba való átmenet időszakában.** Akadémiai Kiadó. Bp., 1975.
- Horváth János: **Az erdélyi szász városok közgazdasági viszonyai a nemzeti fejedelemség megalakulásáig.** Gyula, 1905.
- Hunya Gábor: **Településhálózat-fejlesztés és településrendezés Romániában.** IN: Tér és Társadalom. Bp., 1989/2. szám. p. 35-48.
- Kolumbán Gábor: **Județul Harghita 1996-2000. Concepția politică a dezvoltării județului.** Iulie 1996.
- Kós Károly: **Erdély népi építészet.** Kelenföld Kiadó. Bp., 1989.
- Kosztá Nagy István: **Egy lehetséges modell.** IN: Pulzus. Székelyudvarhely. 2. évfolyam. 43. szám. 1996. október 31.-november 6. 17-19.
- Kristó Gyula: **A vármegyék kialakulása Magyarországon.** Bp., 1988.
- \*\*\* **Magyar művelődéstörténet.** I-V. köt. Szerk. Domanovszky Sándor. Bp., é.n.
- \*\*\* **Magyarok a Kárpát-medencében.** Szerk. Glatz Ferenc. Bp., 1988.
- Maksay Ferenc: **A magyar falu középkori településrendje.** Akadémiai Kiadó. Bp., 1971.
- Marczali Henrik: **Magyarország II. József korában.** Bp., é.n.
- Pișotă Ion, Iancu Silvia, Bugă Dragoș: **Județul Harghita.** Editura Academiei R.S.R. București, 1976.
- Oláh Sándor: **A székelyföldi migráció előtörténetének áttekintése.** IN: Elvándorlók? Vendégmunka és életforma a Székelyföldön. KAM - Regionális és Antropológiai Kutatások Központja. Pro-Print Könyvkiadó. Csíkszereda, 1996.
- Somay Péter, Both József: **Anuar Județean privind starea factorilor de mediu.** Miercurea Ciuc. 1996. (kézirat).
- \*\*\* **SZINFO számítógépes adatbázisa a munkaerő- és ifjúságpolitikáról.** Székelyudvarhely. SZINFO. 1996.
- Vofkori László: **A parajdi Sóháta.** IN: Természet Világa. Bp., 127. évf. 1996. 12. szám. 570-571.

- Vofkori László: **A társadalmi mobilitás, a foglalkozási-területi átrétegződés vetületei Székelyudvarhelyen.** IN: Változó Valóság. Szociográfiai tanulmányok. Kriterion Könyvkiadó. Bukarest, 1984. 178-201.
- Vofkori László: **A társadalmi-területi mobilitás vetületei Székelyudvarhely térségében.** Földrajzi Közlemények. Bp., CXVIII. 1994. 3-4. szám. 211-221.
- Vofkori László: **A településhálózat és a váriasodási folyamat az Udvarhelyi-medencében.** IN: Változó Valóság. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1978. p. 263-279.
- Vofkori László: **Erdély piachelyei és piacközpontjai a 18-19. században.** IN. A Kárpát-medence történeti földrajza. Szerkesztette: Frisnyák Sándor. Nyíregyháza. 1996. P. 161-170.
- Vofkori László: **Erdély társadalom- és gazdaságföldrajza.** Stúdium Kiadó. Nyíregyháza. 1994.
- Vofkori László: **Székelyföldi útiképek.** IN: Hargita Kalendárium. 1995. Csíkszereda. 1994. p. 51-95.
- Vofkori László: **Székelyudvarhely.** Rövid városismertető. Kiadja Székelyudvarhely Megyei Jogú Város Önkormányzata és Polgármesteri hivatala. 1996.
- Vofkori László: **Erdély közigazgatási és etnikai földrajza.** Balaton Akadémia. Vörösberény, 1996.

## MELLÉKLET

## Az Udvarhelyi régió népességstatisztikai ADATTÁRA

Az állandó népesség nemzetiségi megoszlása (1992)  
HARGITA MEGYE - UDVARHELYI RÉGIÓ

Hargita megye / Udvarhelyi régió	Népesség száma összesen	Román	Magyar	Német	Cigány	Más
<b>Municípiumok (megyei jogú városok)</b>						
<b>Odorheiu Secuiesc / Székelyudvarhely</b>	<b>39.959</b>	<b>846</b>	<b>38.926</b>	<b>40</b>	<b>88</b>	<b>59</b>
<b>Városok</b>						
<b>Cristuru Secuiesc /Székelykeresztúr</b>	<b>10.596</b>	<b>262</b>	<b>10.059</b>	<b>7</b>	<b>264</b>	<b>4</b>
1. Cristuru Secuiesc /Székelykeresztúr	9.490	260	9.063	7	156	4
2. Filiaș / Fiafalva	1.106	2	996	-	108	-
<b>Vlăhița / Szentegyháza</b>	<b>7.613</b>	<b>65</b>	<b>7.507</b>	<b>7</b>	<b>34</b>	<b>-</b>
1. Vlăhița / Szentegyháza	7.265	60	7.193	7	5	
2. Băile Homorod / Homoródfürdő	73	1	72	-	-	-
3. Minele Lueta / Lövétebánya	275	4	242	-	29	-
<b>Községek</b>						
<b>Atid /Etéd</b>	<b>3.146</b>	<b>5</b>	<b>3.119</b>	<b>-</b>	<b>29</b>	<b>-</b>
1. Atid /Etéd	1.268	2	1.260	-	6	-
2. Cireșeni / Kőrispatak	729	3	710	-	16	-
3. Cușmed / Kűsmöd	430	-	430	-	-	-
4. Inlăceni / Énlaka	226	-	226	-	-	-
5. Șiclod / Siklód	493	-	493	-	-	-
<b>Avrămești /Szentábrahám</b>	<b>2.585</b>	<b>19</b>	<b>2.515</b>	<b>-</b>	<b>51</b>	<b>-</b>
1. Avrămești /Szentábrahám	841	3	834	-	4	-
2. Andreeni / Andrásfalva	150	-	146	-	4	-
3. Cechești / Csekefalva	496	15	438	-	43	-
4. Goagiu / Gagy	643	1	642	-	-	-
5. Firtănuș / Firtosmartonos	274	-	274	-	-	-
6. Laz-Șoimuș / Solymos-Láz	67	-	67	-	-	-
7. Laz-Firtănuș / Firtosmartonos-Láz	37	-	37	-	-	-
8. Medișoru Mic / Kismedesér	77	-	77	-	-	-
<b>Brădești / Fenyéd</b>	<b>3.621</b>	<b>11</b>	<b>3.609</b>	<b>-</b>	<b>-</b>	<b>1</b>
1. Brădești / Fenyéd	909	8	901	-	-	-
2. Târnovița / Küküllőkeményfalva	695	1	694	-	-	-
3. Satu Mare / Márafalva	2.017	2	2.014	-	-	1
<b>Căpalnița/ Kápolnásfalva</b>	<b>2.119</b>	<b>5</b>	<b>2.114</b>	<b>-</b>	<b>-</b>	<b>-</b>
<b>Corund / Korond</b>	<b>6.349</b>	<b>15</b>	<b>5.879</b>	<b>-</b>	<b>455</b>	<b>-</b>
1. Corund / Korond	5.097	13	4.629	-	455	-
2. Atia / Atyha	342	2	340	-	-	-
3. Calonda / Kalonda	57	-	57	-	-	-
4. Fântâna Brazilor / Fenyőkút	401	-	401	-	-	-
5. Valea lui Pavel / Pálpataka	452	-	452	-	-	-
<b>Dealul / Oroszhegy</b>	<b>3.886</b>	<b>3</b>	<b>3.841</b>	<b>-</b>	<b>42</b>	<b>-</b>

1. Dealu / Oroszhegy	1.833	2	1.814	-	17	-
2. Fâncel / Székelyfancsal	146	1	145	-	-	-
3. Sâncraiu / Székelyszentkirály	1.078	-	1.053	-	25	-
4. Tâmaşu / Székelyszenttamás	116	-	116	-	-	-
5. Tibodu / Tibód	192	-	192	-	-	-
6. Ulcani / Ülke	424	-	424	-	-	-
7. Valea Rotundă / Üknyéd	97	-	97	-	-	-
<b>Dârjiu / Székelyderzs</b>	<b>1.329</b>	<b>10</b>	<b>1.319</b>	-	-	-
1. Dârjiu / Székelyderzs	844	8	836	-	-	-
2. Mujna / Székelymuzsna	485	2	483	-	-	-
<b>Felíceni / Felsőboldogfalva</b>	<b>3.018</b>	<b>5</b>	<b>3.012</b>	<b>1</b>	-	-
1. Felíceni / Felsőboldogfalva	537	2	535	-	-	-
2. Alexandria / Sándortelke	49	-	49	-	-	-
3. Arvăţeni / Árvátfalva	88	-	88	-	-	-
4. Cireşeni / Sükő	164	-	164	-	-	-
5. Forteni / Farcád	408	1	407	-	-	-
6. Hoghia / Hodgya	276	-	276	-	-	-
7. Oţeni / Ocfalva	212	-	212	-	-	-
8. Poloniţa / Székelylengyelfalva	314	-	313	1	-	-
9. Tăireni / Bikafalva	435	-	435	-	-	-
10. Teleac / Telekfalva	269	-	269	-	-	-
11. Văleni / Patakfalva	266	2	264	-	-	-
<b>Lueta / Lövéte</b>	<b>3.850</b>	<b>5</b>	<b>3.842</b>	-	-	<b>3</b>
1. Lueta / Lövéte	3.726	5	3.721	-	-	-
2. Băile Chirui / Kirulyfürdő	124	-	121	-	-	3
<b>Lupeni / Farkaslaka</b>	<b>4.491</b>	<b>15</b>	<b>4.411</b>	<b>1</b>	<b>64</b>	-
1. Lupeni / Farkaslaka	1.865	13	1.851	1	-	-
2. Bisericani / Székelyszentlélek	634	-	634	-	-	-
3. Bulgăreni / Bogárfalva	270	1	269	-	-	-
4. Firtuşu / Firtosvárnya	207	-	143	-	64	-
5. Morăreni / Nyikómalomfalva	733	-	733	-	-	-
6. Păltiniş / Kecset	417	1	416	-	-	-
7. Satu Mic / Kecsetkisfalud	92	-	92	-	-	-
8. Pauleni / Székelypálfalva	239	-	239	-	-	-
9. Sâncel / Szencsed	34	-	34	-	-	-
Mărtiniş / Homoródszentmárton	3.092	16	3.063	-	13	-
1. Mărtiniş / Homoródszentmárton	601	7	581	-	13	-
2. Aldea / Abásfalva	393	-	393	-	-	-
3. Bădeni / Bágy	244	-	244	-	-	-
4. Călugăreni / Homoródremete	77	-	77	-	-	-
5. Chunuşu / Kénos	146	-	144	-	-	-
6. Comăneşti / Küküllőkeményfalva	224	4	220	-	-	-
7. Ghipeş / Gyepes	176	-	176	-	-	-
8. Locodeni / Lókod	31	-	31	-	-	-
9. Orăşeni / Városfalva	324	1	323	-	-	-
10. Petreni / Homoródszentpéter	201	2	199	-	-	-
11. Rareş / Recsenyéd	177	-	177	-	-	-
12. Sânpaul / Homoródszentpéter	198	2	296	-	-	-
<b>Mereşti / Homoródalmás</b>	<b>1.527</b>	<b>1</b>	<b>1.526</b>	-	-	-
<b>Mugeni / Bögöz</b>	<b>5.836</b>	<b>27</b>	<b>5.801</b>	-	<b>8</b>	-
1. Mugeni / Bögöz	1.025	15	1.010	-	-	-

2. Aluniş / Székelymagyaros	139	-	139	-	-	-
3. Beta / Béta	320	-	320	-	-	-
4. Beteşti / Betfalva	653	-	653	-	-	-
5. Dejuţiu / Décsfalva	176	-	176	-	-	-
6. Lutiţa / Agyagfalva	797	-	797	-	-	-
7. Măişeni / Mátisfalva	149	-	149	-	-	-
8. Porumbenii Mari / Nagyalambfalva	1.203	11	1.184	-	-	-
9. Porumbenii Mici / Kisgalambfalva	471	-	471	-	-	-
10. Tăietura / Vágás	299	1	298	-	-	-
<b>Ocland / Oklánd</b>	<b>1.390</b>	<b>11</b>	<b>1.368</b>	-	<b>11</b>	-
1. Ocland / Oklánd	565	8	546	-	11	-
2. Crăciunel / Homoródkarácsonyfalva	526	2	524	-	-	-
3. Satu Nou / Homoródújfalú	299	1	298	-	-	-
<b>Praid / Parajd</b>	<b>7.043</b>	<b>70</b>	<b>6.619</b>	-	<b>354</b>	-
1. Praid / Parajd	3.790	67	3.554	-	169	-
2. Becaş / Békástanya	146	-	146	-	-	-
3. Bucin / Bucsin	7	-	7	-	-	-
4. Ocna de Sus / Felsősófalva	1 420	3	1.290	-	127	-
5. Ocna de Jos / Alsósófalva	1.680	-	1 622	-	58	-
6. Şaşvereş / Sásverés	-	-	-	-	-	-
<b>Săcel / Románandrásfalva</b>	<b>1.457</b>	<b>336</b>	<b>1.008</b>	-	<b>113</b>	-
1. Săcel / Románandrásfalva	146	106	5	-	35	-
2. Şoimuşu Mare / Nagysolymos	423	2	393	-	28	-
3. Şoimuşu Mic / Kissolymos	518	1	487	-	30	-
4. Uilac / Újlak	29	29	-	-	-	-
5. Vidacut / Székelyhidegkút	341	198	123	-	-	-
<b>Secuieni / Újszékely</b>	<b>2.510</b>	<b>24</b>	<b>2.006</b>	-	<b>480</b>	-
1. Secuieni / Újszékely	629	10	521	-	98	-
2. Bodogaia / Alsóboldogfalva	778	8	740	-	21	-
3. Eliseni / Székelyszenterzsébet	1.103	6	736	-	361	-
<b>Şimoneşti / Siménfalva</b>	<b>3.880</b>	<b>28</b>	<b>3.836</b>	-	<b>15</b>	-
1. Şimoneşti / Siménfalva	1.057	18	1.033	-	6	-
2. Benţid / Bencéd	189	2	187	-	-	-
3. Cădăciu Mare / Nagykadács	158	1	157	-	-	-
4. Cădăciu Mic / Kiskadács	84	-	84	-	-	-
5. Cehetel / Csehétfalva	199	-	199	-	-	-
6. Chedia Mare / Nagykedede	29	-	29	-	-	-
7. Chedia Mică / Kiskedede	64	-	64	-	-	-
8. Cobăteşti / Kobátfalva	401	3	398	-	-	-
9. Medişoru Mare / Nagymedesér	181	-	181	-	-	-
10. Mihăileni / Székelyszentmihály	452	-	447	-	5	-
11. Nicoleni / Székelyszentmiklós	83	-	83	-	-	-
12. Rugăneşti / Rugonfalva	665	4	661	-	-	-
13. Tărceşti / Tarcsafalva	200	-	200	-	-	-
14. Turdeni / Tordátfalva	118	-	113	1	4	-
<b>Ulies / Kányád</b>	<b>1.312</b>	<b>6</b>	<b>1.288</b>	-	<b>18</b>	-
1. Ulieş / Kányád	336	5	331	-	-	-
2. Daia / Székelydália	280	1	279	-	-	-
3. Iaşu / Jásfalva	53	-	45	-	8	-
4. Nicoleşti / Miklósfalva	71	-	71	-	-	-
5. Ighiu / Ége	200	-	200	-	-	-

6. Obrănești / Ábránfalva	16	-	16	-	-	-
7. Petecu / Petek	317	-	307	-	10	-
8. Vasileni / Homoródszentlászló	39	-	39	-	-	-
<b>Vărșag / Székelyvarság</b>	<b>1.536</b>	<b>4</b>	<b>1.532</b>	-	-	-
<b>Zetea / Zetelaka</b>	<b>5.976</b>	<b>50</b>	<b>5.925</b>	-	-	<b>1</b>
1. Zetea / Zetelaka	4.602	4	4.598		-	-
2. Deșag / Deság	45	-	45	-	-	-
3. Izvoarele / Ivó	379	-	379	-	-	-
4. Poiana Târnavei / Küküllőmező	69	-	69	-	-	-
5. Șicasău / Sikaszó	149	-	149	-	-	-
6. Sub Cetate / Zeteváralja	732	46	685	-	-	1

**Forrás: Recensământul populației din 7 ianuarie 1992.** Totaluri de control date preliminare Populația stabilă pe naționalități. Centrul de calcul. Direcția Județeană de Statistică. Miercurea Ciuc.



## Táblázatok jegyzéke

1. **Az Udvarhelyi térség területe és lakossága (1995)**
2. **Az Udvarhelyi térség mikrorégióit alkotó községek lakossága és területe 1995-ben**
3. **Az Udvarhelyi térség mikrorégióinak néhány alapadata 1995-ben (összegezés)**
4. **A fő tevékenységi körök megoszlása szakágazonként Hargita megyében - 1994-ben**  
(a CAEN- kódrendszer szerint)
5. **Hargita megye kereskedelmi cégeinek csoportosítása a fő gazdasági tevékenységek szerint - 1994. évi állapot**
6. **A Hargita megyei Kereskedelmi és Iparkamara által bejegyzett cégek száma Hargita megyében (1995. december 31-i állapot)**
7. **A népességszám alakulása az Udvarhelyi térségben 1910-1995 között /fő/**
8. **Az Udvarhely régió városainak és községeinek népessége 1995. július 1-én**
9. **Az Udvarhelyi régió városainak és községeinek népmozgalma 1995. július 1-én**
10. **Az állandó népesség megoszlása nemenként az Udvarhelyi régióban (1996. január 1-én) /fő/ - Összevetés Hargita megye adataival**
11. **Néhány község népességének korcsoport szerinti megoszlása az Udvarhelyi régióban (1995-1996-ban - helyszíni adatgyűjtés alapján)**
12. **A munkaerő általános adatai az Udvarhely régió városaiban és községeiben (1995) (A népesség foglalkozás szerinti megoszlása)**
13. **A más (tercier) ágazatokban dolgozók az Udvarhelyi régió városaiban és községeiben (1995)**
14. **Néhány község népességének iskolai végzettség szerinti megoszlása az Udvarhelyi régióban (1995-1996. évi adatok- helyszíni adatgyűjtés alapján)**
15. **A cigány lakosság száma az állandó népességen belül az Udvarhelyi régióban (1992)**
16. **Az Udvarhelyi régió településeinek nagyságrendi csoportjai II. József korában (1786)**
17. **A települések száma népességcsoportok szerint (1992-ben)**
18. **Az Udvarhelyi régió tanyavilága és önállósulási éve**
19. **A szórványtelepülések és a külterületi lakott helyek kialakulása az Udvarhelyi régióban (1786-1956)**
20. **Néhány alhavasi tanya lakossága 1992-ben**
21. **Néhány város és község magán tulajdonban lévő gépparkjának szerkezete az Udvarhelyi régióban (1995-1996-ban)**
22. **Néhány város és község állami tulajdonban lévő gépparkjának szerkezete az Udvarhelyi régióban (1995-1996-ban)**
23. **A mezőgazdasági földalap szerkezete az Udvarhelyi régióban (1995),/ha /**
24. **A fontosabb szántóföldi növények vetésterülete az Udvarhelyi régióban (1995),/ha /**
25. **A legfontosabb termények mutatói Udvarhelyi régióban (1995)/tonna /**
26. **Az állatállomány összetétele és létszáma az 1994. év elején az Udvarhelyi régióban (fő)**
27. **Az állati termékek termelési adatai az 1994. évben az Udvarhelyi régióban**
28. **Az állatállomány adatai az Udvarhelyi régió egyes községeiben (1996), fő**
29. **A bejegyzett cégek megoszlása Hargita megye városaiban. 1994. június 30-i állapot.**
30. **Az Udvarhelyi régió egyes településeinek vállalkozásai és alkalmazottai (1993-1995)**
31. **Az Udvarhelyi térség területén bejegyzett cégek száma (1995. december 31-i állapot)**
32. **Tíznel több bejegyzett céggel rendelkező települések az Udvarhelyi régióban (1995. december 31-i állapot)**
33. **Udvarhelyi térség turisztikai vonzerő-leltára (1996)**
34. **Udvarhelyi térség kereskedelmi szálláshely kapacitása 1995-ben (egység/férőhely)**

35. Udvarhely régió városainak és községeinek lakásállománya (1995)
36. Az épületállomány helyzete az Udvarhelyi régióban (1995)
37. Az Udvarhelyi régió városainak és községeinek vonalas és hálózati ellátmánya (1995)
38. Az Udvarhelyi régióban lévő még nem villamosított falvak, települések helyzete (1996)
39. Az Udvarhelyi régió telefon-főállomásainak száma (1996)
40. Posta- és telefonközpontok, telefon-előfizetők adatai az Udvarhelyi régióban (1995)
41. Az oktatás áttekintő adatai az Udvarhelyi régió városaiban és községeiben (1995)
42. Az oktatásban részt vevő gyerekek és tanulók adatai az Udvarhelyi régió városaiban és községeiben (1995)
43. A tanszemélyzet adatai az Udvarhelyi régió oktatási intézményeiben (1995)
44. Az oktatási intézmények felszereltsége az Udvarhelyi régióban (1995)
45. Az Udvarhelyi régió művelődési intézményei (1995)<sup>52</sup>.
46. Az egészségügyi ellátás fontosabb adatai az Udvarhelyi régióban (1995)

### Ábrajegyzék

1. A terület- és településfejlesztési koncepció kidolgozásának sémája (elméleti modell)
2. A terület- és településfejlesztés összefüggései (elméleti modell)
3. Az Udvarhelyi térség földrajzi fekvése
4. Az Udvarhelyi térség kistájai és mikrorégiói
5. Az Udvarhelyi régió hátrányos helyzetű települései (1996)
6. Az Udvarhelyi térség izokron térképe
7. Az Udvarhelyi régió természetvédelmi területei (1996)
8. Az Udvarhelyi térség természeti adottságai (1996)
9. Az Udvarhelyi térség turisztikai látványosságai
10. Az Udvarhelyi régió településeinek domborzati viszonyai
11. Az Udvarhelyi térség településeinek demográfiai vitalitása (1977 és 1992 között)
12. Az Udvarhelyi térség városai és községei népességének nemzetiségi megoszlása 1992-ben
13. Az Udvarhelyi térség településeinek reprodukciós képessége (1992)
14. Az Udvarhelyi térség bejegyzett cégek száma (1995)

**KÉSZÜLT AZ INFOPRESS RT.-NÉL SZÉKELYUDVARHELYEN**